

GELIJK DE DAUW VAN HERMON

WONDERWERKEN IN DE SCHOTSE HOOGLANDEN

*„Is er een handvol koren in het land op de hoogte der bergen, de vrucht daarvan zal
ruisen als de Libanon; en die van de stad zullen bloeien als het kruid der aarde.”*

Psalm 72 :16

door

L. J. van Valen

Uitgave: DE VUURTOREN
URK

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2007

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord ds. C. Smits

Hoofdstuk 1. De wildernis zal zich verheugen

Inleiding

Hoofdstuk 2. De ingezetenen van dorre plaatsen

Heidendom in de Schotse Hooglanden - Columba de eerste zending - de Culdees

Hoofdstuk 3. De morgenstond is gekomen,

De Hervorming breekt aan - Robert Bruce in Inverness

Hoofdstuk 4. ... En het is nog nacht

De vervolging van de Covenanters - Hugh Anderson van Cronarty - Avondmaal in Obsdale - Mackilligan van Alness - Thomas Ross - James Fraser of Brea - John Fraser van Alness - Angus Macbean - Thomas Hogg van Kiltearn

Hoofdstuk 5. Want de bestemde tijd is gekomen

De Roemrijke Omwenteling in 1688 - Thomas Hogg - zijn bekering - rijke bediening in Kiltarn - gevangenschap - John Card - ballingschap - dood

Hoofdstuk 6. Een handvol koren op de hoogten der bergen

William Stuart, opvolger van Thomas Hogg - Andrew Robertson - James Fraser van Alness - Hugh Ross - de "Men" - John Porteous van Kilmuir Easter

Hoofdstuk 7. Gij maakt zijn opgeploegde aarde dronken

De Black Isle - Andrew Lindsay - Hector MacPhail van Resolis - het keukenmeisje - Luke Heywood

Hoofdstuk 8. De dalen zijn bedekt met koren

Revivals in Cambuslang en Kilsyth - George Whitefield in Schotland - opwekking in Rosskeen en Nigg - Daniel Bethune - John Balfour - opleving in Golspie - James Calder van Croy - Mary Bethune en Janet Macleod

Hoofdstuk 9. Als een regen op het nagras

John Graham van Ardclach - Angus Mackintosh van Tain - William Forbes van Tarbat - Charles Calder van Ferintosh - de clearances

Hoofdstuk 10. Het dal van Sukkoth zal ik afmeten

Wester Ross - Lochcarron - Eneas Sage - Lachlan Mackenzie - zijn zegenrijke bediening - geschiedenis van Muckle Kate

Hoofdstuk 11... . En der verre gelegenen aan de zee

Caithness in het hoge noorden - Alexander Pope van Reay - John Sutherland van Halkirk - Sutherlandshire - John Mackay van Lairg - Thomas Mackay - Farr - William

Mackenzie van Tongue - James Haldane - zijn tocht naar het noorden - bezoek aan Orkney - John Milt

Hoofdstuk 12. Gij bezoekt het land

Alexander Stewart van Moulin - bekering door middel van Charles Simeon - opwekking in zijn gemeente - evangelisatie van Haldane - bezoeken aan eilanden Arran en Kintyre - opwekking in Loch Tayside - Robert Findlater

Hoofdstuk 13. Die het zaad draagt dat men zaaien zal

Clearances in Sutherland - Donald Sage van Resolis - John Kennedy van Killearnan - Avondmaalstijden

Hoofdstuk 14. In arbeid overvloediger 213 John MacDonald - geboorte in Reay - bekering - predikant in Ferintosh - Communions in de "Burn" - veel vrucht op zijn arbeid - reizen naar St. Kilda - de Apostel van het noorden - sterfbed - Finlay Munro - evangelist - de "footsteps"

Hoofdstuk 15. Aan blinden geeft Hij het gezicht

Het eiland Skye lange tijd in duisternis - Farquharson - de blinde Donald Munro bekeerd - de "Men" van Skye - Alexander Macleod - John Morrison, de smid van Harris - Angus Munro - Angus of the hills - Rode-riek Macleod, predikant van Snizort

Hoofdstuk 16. Dat vele eilanden zich verblijden

De Outer Hebriden - Lewis - eerste revival in Uig in 1824 - Alexander Macleod - Finlay Cook - John Mac-Rae - Robert Finlayson, de derde vader - de "Men" van Lewis - Kenneth Ross - Angus MacIver - Donald Morrison

Hoofdstuk 17. Deze riepen tot God

Caithness na de reizen van Haldane - Alexander Gunn van Watten - John Munro van Halkirk - Finlay en Archibald Cook - David Steven van Bower - zijn op-merkelijke bekering - Avondmaaltijden in Caithness - Sutherland

Hoofdstuk 18. Door eer en oneer

De grote Schotse afscheiding in 1843 - stichting van de Vrije kerk - vervolging en verdrukking - opnieuw revivals in de Hooglanden - Peter McBride van Rothesay

Hoofdstuk 19. Gij hebt zeer milde regen doen druipen

De Vrije kerk in Ross-shire - Alexander Flyter van Alness - Alexander Stewart van Cromarty - Hector Munro van Rosskeen - Hector Holm - Charles Calder Mackintosh van Tain - zijn strijd en worstelingen

Hoofdstuk 20. Geplant aan waterbeken

De "Men" van de Hooglanden - sprekers tijdens de communions - de separatisten - John Grant en Sandy Gair - Ewen Cameron - revival van 1859 - achteruit-gang van geestelijk leven

Hoofdstuk 21. Ik heb u tot een wachter gesteld

John Kennedy - zoon van Kennedy van Killearnan - bekering in zijn studententijd - predikant van Dingwall - krachtige bediening - zijn kritiek op geest van de tijd - Spurgeon in Dingwall - kritiek op Moody en Sankey - voorzeggingen van Gods

oordelen - ziekte en einde

Hoofdstuk 22. Wanneer de zomervruchten zijn ingezameld

Donald Duff - W. Ros Taylor van Thurso - Alexander Auld van Odrig - afscheiding van 1893 - verval van Vrije kerk - afscheiding van 1893 en stichting Vrije Presbyteriaanse kerk - Norman MacDonald van Barvas - slot

AANHANGSELS

Aanhangsel I. Overzicht van bekende predikanten

Aanhangsel II. Geraadpleegde boeken

VOORWOORD

*Met uw statelijke heuvels, met uw bergen oud en hoog,
 Staat ge, o Schotland! voor des dichters, voor des Christens starend oog,
 Als een beeld van zielsgedachten, niet behorend tot deze aard
 En reeds hemelluchten aad'mend by het stijgen hemelwaart.
 Achtbaar Schotland, wiens geschiedrol een zo schone lijn doorzwiert
 Der verhevenste figuren door den naneef steeds gevierd:
 Vorsten, ridders, dichters, hoofden uwer Hogelandsche clans,
 Met nog honderden van namen, wier schakeringen haar glans
 Op u zelve nederwerpen, - op heel Eng'land en Euroop'!
 Schotland! moeder, boven alles, in dier eeuwen grootschen loop,
 Van een andre, nog verheev'ner teelt van helden, - mannen Gods,
 Die geworteld op der waarheid onomstotelijke Rots
 Met het zwaard Zijns Geestes streden en volbrachten 't machtig werk,
 Dienaars, martelaars, bevrijders van Zijn duur gekochte Kerk
 En van d' erfgrond hunner vaad'ren, op de roepstem van dien Heer',
 Die het Hoofd is aller Heid'nen, Isrels Koning en Zijne eer!
 Edel Schotland, land van geestkracht, dichtvuur, waarheid, waarheidszin!
 Gij, vooral, op Schotlands hoogten fiere Stedenkoningin,
 Die van Edwin d'Angelsakser uw doorluchten naam ontvingt!
 Gunt ge een vreemd'ling, wien de erkentnis uws gastvrijen bodems dringt,
 In den voorspoed uwer poorten, uwer kind'ren vrede, een stem?
 Op dit blad u toegeademd, legt de dichter zoon van Sem
 Voor uw schone Jafetsstranden den bescheiden heilwens neêr:
 "Bij wat minder Oostenwinden, van des Oostens Hoop steeds meer!"*

Zo sprak eenmaal de vaderlandse dichter Isaïc da Costa.

Het is echter niet de schoonheid van het land met zijn grillige stranden en eilanden, maar de wonderen Gods, die daar verheerlijkt zijn. Wanneer wij enkele bladzijden openslaan van het mooie boekwerk "Gelijk de dauw van Hermon", zoals de predicaties van Charles Calder Mackintosh en zoveel andere zaken die er in genoemd worden, dan moeten wij zeggen: Wat een licht heeft er over dit land geschenen! Wat een heldere sterren aan de kerkelijke hemel. O, hoe smartelijk is net. dat het licht hier, evenals in ons land, zo verduisterd is! Ook in Schotland is er sprake van een groot verval, hoewel we moeten zeggen dat de waarheid daar zuiverder bewaard is dan in ons land. Nog veel zouden we hieraan nog kunnen toevoegen, doch genoeg. Lees - wanneer wij spreken over de donkerheid en geesteloosheid onzer dagen, -het werk en ge zult er een schat van bevindingen en van de praktijk der levende Godzaligheid in vinden. Wij willen hiermee niet zeggen dat het de Heere niet behaagt Zijn Woord te gebruiken om zondaren te bearbeiten, overeenkomstig Zijn soeverein voornemen, zij het veelal onder de vaak levenloze en onzuivere bediening. Wij bedoelen echter wat Th. van der Groe ook van ons land geprofeteerd heeft: "God staat op de grenzen van Nederland om te vertrekken."

Ja, de Heere is als een vreemdeling in het land en als een reiziger die slechts inkeert om te vernachten (Jer. 14:8). Waar is de genade van oude tijden?

Het boek van de heer Van Valen laat ons dit opmerkelijk zien. Ik zou zeggen: we leren hieruit wat de ware Godzaligheid is, wanneer hij ons de geschiedenissen van Gods Kerk in Schotland van oude dagen en de krachtige werking van Gods Geest in dat land verhaalt en gedeelten uit hun geschriften vertaalt.

Degenen die de "oudvaders" lezen, vooral de eenvoudigen onder ons, beseffen niet wat een arbeid aan dit boek ten koste is gelegd en welk een rijke inhoud het bevat. Opvallend zijn hierin een tweetal predicaties van Charles Calder Mackintosh. De eerste is: "De ondergang van het oude leven", over de tekst: "Want zonder de wet, zo leefde ik eertijds" enz. (Rom. 7:9). De tweede: "Het nieuwe leven", over de tekst: "Want ik ben door de wet der wet gestorven, opdat ik Gode leven zou" (Gal. 2:19). Welk een taal hoort men hier! Tevergeefs vindt men hier de dwalingen die men in ons land in predicaties van de laatste tijd leest en in gesprekken van godsdienstige mensen hoort, zoals: "Zien is geen hebben", of "Zondebedekking is nog geen zondevergeving" en dergelijke on-Schriftuurlijke uitdrukkingen, die in onze tijd burgerrecht hebben verkregen. Trouwens, men vindt deze uitdrukkingen ook niet bij de Hollandse oudvaders.

De leer van de rechtvaardiging uit het geloof vinden we het duidelijkste bij de Schotse schrijvers. Het is daarom voor hen, die de gezonde waarheid liefhebben en voor hun arme ziel de bevestiging van deze waarheid hebben leren kennen en verstaan, zo aangenaam, wanneer zij eens iets hebben leren kennen en verstaan zo aangenaam wanneer zij eens iets uit het leven van deze Schotse vaders lezen. Dat kunnen we in dit boek vinden. De vermaarde Dr. Owen sprak ten aanzien van een boekwerk van één van de Schotse geloofshelden: "Ik heb vele boeken geschreven, maar er is meer godgeleerdheid (divinity) in dit werk dan in al de mijne." Hij schreef dit ten aanzien van het werk van W. Guthry "Des Christens groot interest."

De Heere gebiede Zijn onmisbare zegen over het lezen van dit kostelijk boekwerk.

Hardinxveld-Giessendam, juni 1981

Ds. C. Smits

Hoofdstuk 1. De wildernis zal zich verheugen.

"Wild en woest als de heuvelen van hun geboortegrond was het volk van het noorden, toen in sommige delen van de laaglanden de woestijn zich begon te verheugen en te bloeien als een roos. En toen de tijd der genade, de bestemde tijd was gekomen, brak de lente langzaam en moeizaam aan, maar een buitengewone zomer volgde en een rijke oogst werd ingezameld. Koud en dor of donker en stormachtig zou de winter zijn, die dit jaar van genade zou besluiten."

Zo begint Dr. John Kennedy zijn beroemde boek "De dagen van de vaders in Ross-skire." Kennedy was predikant in het plaatsje Dingwall, in het noorden van Schotland, toen deze winter reeds was ingetreden. Het was niet het steeds weer terugkerende jaargetijde dat de bergen en de heuvelen van de Hooglanden met sneeuw bedekte, maar het was een geestelijke duisternis die het heldere licht van het evangelie uitdoofde. Het was nacht in de Schotse Hooglanden, toen Kennedy zijn herdersstaf in 1884 neerlegde. Helder had het licht van Gods Woord onder de bergbewoners geschinen, totdat de donkerheid de dalen ging bedekken.

Lachfan Mackenzie, de van God gezalfde voorganger over de kudde van Lochcarron, leefde in de dagen dat de wildernis zich begon te verheugen. Het was de wildernis van ongelof en bijgeloof welke gedurende honderden jaren het noorden van Schotland had overdekt. Niet alleen in de donkere Middeleeuwen, toen de roomse godsdienst de leer van Christus verduisterde, maar ook in de dagen van de gezegende Hervorming bleef het deksel van het ongelof nog op de harten van de ruwe Kelten drukken. Eerst tegen het einde van de zeventiende eeuw begonnen de eerste stralen van het licht van het evangelie in de donkere dalen te schijnen. Het was een handvol koren dat op de hoogte der bergen werd gezaaid in de harten van verloren zondaren. Toen Mackenzie het evangeliezaad ging zaaien in Lochcarron, bepaalde de Heere hem bij Psalm 72: ***"Is er een handvol koren in het land op de hoogte der bergen, de vrucht daarvan zal ruisen als de Libanon; en die van de stad zullen bloeien als het kruid der aarde."*** Deze belofte werd vervuld toen het werk der bekering in vele zondaarsharten doorwerkte en zielen uit hun duisternis werden geleid tot het licht van Gods genade. Toen brak de zomer aan en over vele zielen ging de Zon der Gerechtigheid op. De vrucht van de overvloedige oogst ging ruisen als de Libanon.

De "dwaasheid der prediking" bracht wonderen voort door de kracht van Gods Geest. Godzalige predikers spraken het Woord der verzoening. Zij hadden te strijden met de ruwe en wereldse geest van de geïsoleerde bergbewoners. Het volk van de afgelegen streken beminde de doedelzak en de whisky. Hun zeden en gewoonten waren ruw en zonder enige beschaving. De Hooglanden waren gelijk aan het "Galiléa der heidenen", dat aan Zebulon en Naftali was toegewezen. Ten opzichte van Juda en Jeruzalem was het land in het noorden van Palestina een verachte streek. Geen wonder dat de twintig steden in het land van Galiléa, die Salomo aan koning Hiram van Tyrus schonk, hem niet konden bekoren. Hiram noemde het land met de verachtelijke naam van Kabul. Nochtans was het een land met een belofte: "Maar het land, dat beangstigd was, zal niet gans verduisterd worden; gelijk als Hij het in den eerste tijd verachtelijk gemaakt heeft naar het land van Zebulon aan, en naar het land van Naftali aan, alzo heeft Hij het in het laatste heerlijk gemaakt naar de weg zeewaarts aan, gelegen over de Jordaan, aan Galiléa der heidenen. Het volk, dat in duisternis wandelt, zal een groot

licht zien; degenen, die wonen in het land van de schaduw des doods, over dezelve zal een licht schijnen" (Jesaja 8 en 9). Christus mocht Zijn woning hebben onder dit verachte volk aan de zee. Hij openbaarde de heerlijkheid van Zijn wonderwerken temidden van een volk dat in duisternis wandelde. En eeuwen later mochten de ruwe Keltische bergbewoners van het Schotse "Galiléa der heidenen" getuige zijn van de prediking van vrije genade. Verloren en doemschuldige zondaren werden aan de voeten van Christus gebracht. "Om te verschijnen dengenen, die gezeten zijn in duisternis en schaduw des doods."

Het licht van het evangelie scheen helder, hoewel slechts van korte duur. De geest van een zelfgenoegzame godsdienst deed zijn verwoestend werk en een koude wind begon door de dalen te blazen. Wereldgelijkvormigheid vertoonde haar gedaante onder het volk van de Hooglanden en velen bogen zich neder voor het gouden kalf van satan. De wezenlijke, bevindelijke godsdienst werd vervangen door de schijngeestelijke bewegingen van de vorst der duisternis. Het overgebleven kuddeke van de getrouwen moest uitroepen: "Ikabod", de eer is weggevoerd en wij hebben de zegen weggezondigd. De ark van Gods bediening kwam in de handen van de Filistijnen, de valse leraars die vrede verkondigden zonder gerechtigheid.

Zo ging het licht van Gods Getuigenis goeddeels ten onder achter de bergen van de Schotse Hooglanden. Murdoch Campbell moest in zijn boekje over "De nalezingen van de oogst in de Hooglanden" erkennen dat de zegen was weggezondigd. Een zegen welke, naar zijn zeggen, was in de dagen toen vele gemeenschappen in de Hooglanden werden begunstigd door de zaligmakende kracht en genadige tegenwoordigheid Gods, toen de Heilige Geest, gelijk "de dauw van Hermon" nederdaalde op Zijn biddend en wachtend volk."

Hoofdstuk 2. De ingezetenen van dorre plaatsen.

” . De heerlijkheid van Libanon is haar gegeven, het sieraad van Karmel en Saron.” De schone grensgebieden van het land van Zebulon en Naftali worden als beeld genomen voor de heerlijkheid van Gods Kerk. Ook in het noorden van Schotland zijn de wonderen van Gods schepping overvloedig zichtbaar. De Hooglanden zijn het mooiste gebied van het land. Rotsachtige bergformaties worden doorsneden door diepe dalen en heldere meren weerspiegelen de prachtige en afwisselende plantengroei welke dit gebied rijk is. Honderden kleine en grote eilanden omringen het bergland en bezitten veelal ook een mooie natuur. Het landschap is sterk afwisselend te noemen: de bergen, de lochs, de vele rivieren, met prachtige vergezichten over de zee naar de eilanden geven een indruk van het sieraad van Gods schepping.

De gelovige die dit alles waarneemt erkent de Schepper in het werk Zijner handen. Maar hij ziet meer dan de schoonheid van de natuur. Hij weet dat "het ganse scheepsel tezamen zucht", vanwege de vloek van de zonde die op het aardrijk rust. In dit licht verandert "het vruchtbaar land tot zouten grond om de boosheid dergenen die daarin wonen.” De schoonheid van de schepping wordt verdonkerd door de zondige wandel van de van God afgevalle mens, die de duisternis liever heeft gehad dan het licht. De duisternis bedekt de wereld die in het boze ligt, vanwege de verdorvenheid van het menselijk geslacht. Vanwege Adams diepe val is het aardrijk van Godswege vervloekt. De doornen en distelen zijn tekenen van het oordeel van de Schepper dat op het mensdom rust.

Ook de schoonheid van de Hooglanden is verduisterd door de vloek der zonde. Een geestelijke duisternis bedekte het schone Schotse bergland, toen het licht van het evangelie nog niet was doorgedrongen, maar de bewoners in een volslagen heidendom en afgodendienst leefden. De zon van Gods lankmoedigheid gaf wel haar schijnsel over het land en riep haar bewoners als het ware toe om tot hun Schepper weer te keren. De Zon der Gerechtigheid was in de wereld geopenbaard als het enige middel om in Zijn gemeenschap weer te worden opgenomen. Maar de Hooglanders waren verstoken van de Blijde Boodschap tot zondaren. Zij waren vergenoegd met hun afgoden van hout en steen, onbekend met de zaligheid welke God in Christus heeft geschonken en aangeboden aan degenen die het evangelie horen.

In het begin van onze jaartelling waren de Hooglanden bevolkt door de Kelten. De Romeinen, die de Britse eilanden bezetten, noemden hen de Caledonianen, een naam die later afgewisseld werd door die van de Pïeten. De Kelten waren aanhangers van de Druïdengodsdienst. De Druïden, dat is de "mannen van de eiken", aanbaden een hogere macht als regeerder van de wereld. Ook knielden zij voor de zon, die zij Bel noemden, de god van de medicijnen. Zij hadden daarbij ook goden van de oorlog en van de handel die zij dienden. Zij leerden een toekomstig leven van geluk, nadat de ziel een aantal overgangen in andere lichamen had ondergaan. De eik was hun heilige boom. Hun godsdienstige samenkomsten hielden zij in de bossen, waar hun vergaderplaatsen door grote stenen waren aangegeven. De Druïdenpriesters waren hun pleitbezorgers bij hun goden; zij waren niet alleen intelligent en bekwaam om te schrijven, maar ook gaven zij voor ziekten te kunnen genezen, waarbij zij vaak gebruik maakten van de mistletoeplant, een parasiet die op de eiken voorkomt. In deze

altijd groene planten zagen de Druïden een embleem van onsterfelijkheid. Het onwetende volk had groot ontzag voor haar priesters, die zij dan ook onverwijld gehoorzaamden.

Zo werden de Hooglanden in de greep van een dikke duisternis gehouden, totdat het de Heere behaagde naar Zijn wijze raad, om de "ingezetenen van dorre plaatsen" in aanraking te brengen met het Woord der zaligheid. Een man uit een ander land was bestemd om de woeste Pëten, die de wildernissen van de Hooglanden bewoonden en op de naakte eilanden van de Hebriden, waar nog geen evangeliebode durfde door te dringen, het Woord der verzoening te verkondigen; om zielen te roepen uit de duisternis tot Gods wonderbaar licht.

Vlakbij de westkust ligt een klein eilandje. Het vertoont geen enkele heerlijkheid of natuurschoon, maar is vooral 's winters vanwege de vele stormen en golven een onherbergzaam oord. Haar naam Iona betekent niet voor niets "eiland der golven."

Op dit verachte eilandje zette Columba in het jaar 563 voet aan wal. Hij was van koninklijke bloede en afkomstig van Ierland. Zijn doel was niet de vestiging van een aards koninkrijk, maar hij beoogde de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus op aarde. Hij zag hoe de Picten in een volslagen duisternis de eeuwigheid tegemoet gingen en bewogen met het lot van hun onsterfelijke ziel, was hij besloten om aan deze arme barbaren het Woord van God uit te dragen. Met hulp van een aantal vrienden richtte hij op Iona een kapel op, om hiervandaan het zendingswerk aan te vangen. Columba en zijn helpers stapten in een boot die naar de noordwestkust van het Schotse land voer. Zij trotseerden de vele gevaren van de zeestromen en de duizenden klippen. Maar de strijd met het water was niet zo zwaar als de strijd met de machten van de duisternis die weldra begon. Zij kwamen in aanraking met de macht van de Druïdenpriesters en met de kracht van het ruwe bergvolk. De boodschap die zij brachten, was geheel anders dan de heidengodsdienst van de Kelten. Columba en de zijnen moesten vele tegenheden trotseren, want overal probeerde men hun werk te verhinderen. Het evangelie van het Kruis van Christus is niet naar de mens. Het licht dat in de wereld schijnt, ontdekt de duisternis van alle godsdienst buiten Christus. Zij vermaanden het volk om hun afgoden te verlaten en zich aan de Zaligmaker van zondaren over te geven. Zo doorkruisten zij de wouden en bezochten de nederzettingen om hen het eenvoudige Woord te verkondigen. Zij predikten Jezus Christus en Die gekruisigd voor onwetenden en de Heere zegende hun eenvoudige arbeid. Zielen werden getroffen en tot God bekeerd. Wat sommigen noemen: *de dwaasheid der prediking*, deed wonderen. Het eiland Iona werd een belangrijk centrum van zendingsijver, waarvandaan vele volgelingen van Columba werden uitgezonden naar de bergen en dalen aan de overkant. Zelfs Brude, de koning van de Pëten, die in Inverness woonde, geloofde het evangelie. Eerst weigerde hij Columba toe te laten, maar door lang aanhouden veranderde de vorst zijn houding en weldra volgden vele onderdanen zijn voorbeeld.

Ook de eilandengroep van de Hebriden had de aandacht van Columba en de zijnen getrokken. Na verloop van tijd verrezen ook hier kerken en kloosters. Zo werd het zaad van het Woord uitgestrooid. Het was aanvankelijk een handvol koren op de bergen, maar na verloop van tijd ruiste haar vrucht als de Libanon. De overheersende kracht van de Druïdenpriesters werd gebroken. In plaats van de samenkomsten bij de heilige eiken, kwamen de Picten nu op zondag bijeen om naar het Woord van Christus te luisteren. Na vele jaren verdween het heidendom bijna geheel uit de Hooglanden. Het Woord van God had gezegevierd over de machten van de vorst der duisternis. Na

een leven van toewijding in dienst van zijn Meester ging Columba heen. Als een getrouwe dienstknecht gaf hij zijn ziel in de handen van zijn Zender over. Op een zaterdag stonden zijn medestrijders rondom zijn bed geschaard om nog iets van hem te nemen. Terwijl zij de knieën bogen, sprak Columba op een ernstige toon: "Deze dag wordt in de Heilige Schriften de sabbat genoemd, hetgeen *rust* betekent. Voor mij is deze dag een ware sabbat, want het is de laatste dag van mijn werkzaam leven. Ik ga nu na al de moeiten en tegenheden van mijn arbeid de eeuwige Rust in. De komende nacht van de Dag des Heeren zal ik, gesproken in de taal van de Schrift, de weg van onze vaders gaan, want nu heeft het de Heere Jezus Christus behaagd om mij te roepen"

Nog eenmaal beklom hij de kleine heuvel nabij het kloostergebouw, waarop hij zijn handen zegenend uitbreidde over het eiland. Hierna maakte hij zijn laatste gang naar een nabijgelegen hut om zijn boek over de Psalmen verder te vervolgen. Hij was genaderd aan Psalm 34:11: " ... *maar die de Heere zoeken hebben geen gebrek aan enig goed.*" Nu droeg hij het vervolg van zijn verklaring over aan zijn opvolger Baihene. De avonddienst in de kerk woonde hij nog bij, waarna hij zich neerlegde op een steenplaat. Hier vandaan gaf de moegestreden zendeling zijn laatste bevelen aan zijn broeders: "O, mijn kinderen, ontvang mijn laatste woorden. Heb vrede en ongeveer liefde onder elkander en indien gij zo het voorbeeld van de heilige vaders opvolgt, zal God, de Vertrouster van de goeden, u ten Helper zijn."

Toen ter middernacht de bel de kloosterlingen opriep tot het gebed, haastte ook Columba zich naar de kapel. Hij probeerde de knieën te buigen, maar de levenskracht week van hem. Zijn broeders vonden hem stervende bij het altaar. Nog eenmaal opende hij zijn ogen met een blik vol vreugde. Met zijn hand maakte hij een lichte beweging om zijn vrienden vaarwel te zeggen. Op de tijd hem door de Heere geopenbaard, ging hij heen. Het was na middernacht op zondag 9 juni 597. De Apostel der Kelten was niet meer.

Zijn volgelingen zetten zijn zendingsarbeid voort. Zij stichtten scholen in vele plaatsen, zoals in Abernethy, Dunblane, Scone, Brechin en St. Andrews. De Culdees, zoals zij later werden genoemd, vonden hun weg in alle delen van het land tot aan de ver gelegen eilanden van Orkney en Shetland. Eén van de Culdeepredikers was Maolrubka van Applecross. Hij was bezielde met een buitengewone ijver voor de dienst van zijn Zender. Met twaalf helpers waagde hij zich met een bootje van in elkaar gevlochten huiden op de onstuimige zee om een plaats op te zoeken, waar hij aan de Picten het evangelie kon verkondigen. Eerst landde hij in Crowlin, waarvandaan hij zijn weg vervolgde naar Applecross. Hier bouwde hij in 673 een klooster dat na dat van Iona de meeste invloed had. Vanuit dit klooster ondernam hij tochten naar Ross, Sutherland, Caithness, Skye en Long Island. Gedurende zijn bijna zestigjarige arbeid wist hij vele zielen voor Christus te winnen. Woeste Picten verlieten hun heidense en afgodische wegen en kozen voor de christelijke godsdienst.

De godsdienst van de Culdees was gegrond op de zuivere leer naar de Schriften, vrij van de verderfelijke leringen en praktijken van de kerk van Rome. Het pausdom begon in die dagen steeds meer in invloed en betekenis toe te nemen. De kerkelijke tradities werden van meer belang geacht dan het Woord van God. Bij de Culdees was van deze ontwikkeling niets te bespeuren. Zij wisten van geen heiligenaanbidding, geen gebeden voor de doden of misoffers. Hun enige hoop op de zaligheid was de genade van God alleen, geschonken door het geloof van Christus, zonder enige menselijke verdienste. Zij leerden de algehele verdorvenheid van de mens en

verwierpen de leringen van Pelagius.

Patrick, de apostel der Ieren, de vader van de zgn. Keltische Kerk, bekende in zijn "Belijdenissen", evenals zijn discipel Columba, zijn eigen zondigheid en onwaardigheid. Hij gaf uitdrukking aan zijn totale onmacht ten goede en zijn afhankelijkheid van de bediening van Boven ten opzichte van zijn zaligheid, door zichzelf te vergelijken met "een steen liggende in het slijk." "Ik heb geen kracht, tenzij God mij deze geeft."

De Culdees waren schuldenaars aan de vrije genade van God. Zij kenden geen zaligheid door de verdienste van goede werken, maar alleen door het geloof in Jezus Christus. Er bestaat een lied dat aan Columba wordt toegeschreven, waarin hij zijn geloof als volgt vertolkt: "Christus, de Zoon van God, is mijn Hoop." Zijn priesterlijke bediening, Zijn gehoorzaamheid tot in de dood des kruises en Zijn volmaakte offerande tot betaling van de zonde waren de onderwerpen van zijn geloof tegenover de heidense gronden van Druïdenpriesters. Nooit beriepen de Culdees zich op pausen en concilies, want de Schriften waren hun enige regel van geloof en leven.

Het was geen wonder dat de zendelingen onder de Picten zoveel stormen en tegenheden konden doorstaan. Hun enige hoop was immers Christus, hun enige boodschap bestond uit Christus, hun leven was Christus, om Wiens wil zij smaadheid konden lijden. Jarenlang bleef het zuivere Woord onder deze arme monniken bewaard. Maar de satan, die het werk des Heeren altijd probeert te verhinderen, zat ook niet stil. De Noormannen deden hun invallen en vernielden kerken en scholen. Zij maakten zich meester van de eilanden en van grote delen van Caithness en Sutherland. Ook Rome zat niet stil. De niets ontziende dictatuur van de pausen drong ook in de noordelijke delen van Schotland door en trachtte de invloed van de Keltische kerk te breken. De roomsgezinden onderschatten echter de Culdees, die over het algemeen nog vasthielden aan de leer van Columba. De koning van de Picten stond achter hen. Koning Kenneth Mac Alpine, die in de negende eeuw over het verenigd koninkrijk van de Picten en de Schotten regeerde, hield evenals zijn opvolgers vast aan de onafhankelijkheid van zijn Kerk van de stoel van Rome.

Inverness in de 17e eeuw, met brug over de Nessrivier en kasteel.

Maar de elfde eeuw opende een nieuw tijdperk. De wereldgeest begon nu ook in de kerk van de Culdees door te dringen. Koning Malcolm trouwde met de Engelse prinses Margaret, die al ras de Engelse hofgewoonten en godsdienst in Schotland wilde invoeren. Zij was niet alleen een liefhebster van een overdadig en werelds leven, maar nog meer beminde zij de onBijbelse gebruiken en leer van de roomse kerk. Het was haar grote oogmerk om de kerk van Schotland te hervormen naar het model van Rome. De Culdees waren, vanwege het voortschrijdende innerlijke verval, niet in staat om zich tegen haar pogingen te verweren. Met behulp van de Engelse geestelijkheid werd de Schotse kerk aan de macht van de paus onderworpen. De landerijen van de kerk werden onteigend en bij het koninkrijk gevoegd, terwijl in een later stadium de benoeming van de bisschoppen volgde. Overal verrezen kloosters die niet de vroomheid van de Culdees herbergden, maar vaak broeinesten werden van allerlei bijgelovigheid en onzedelijkheid. Trots en ijdelzucht gingen de kerk van de Middeleeuwen overheersen en vervingen de eenvoud en ootmoed van Columba en zijn volgelingen.

De Hooglanden, welke zich ontworsteld hadden uit de greep van de Druïdenpriesters, bleken nu in de macht te zijn van de roomse prelaten, die het land vergiftigden met

hun dwalingen en ongerechtigheid. De weelde van de kathedralen was het schrille contrast met de eenvoudige kerken van de Culdees, die in de voetstappen van hun Meester in alle eenvoud en nederigheid hadden gewandeld. De heiligendagen werden meer geëerd dan de Dag des Heeren. De sacramenten werden ontheiligd en van de leer van vrije genade bleef niets over. De Kerk dreigde geheel weg te zinken in een poel van ongeloof en bijgeloof en niemand scheen in staat om deze verwoestende ontwikkeling te keren. Het christendom was meer heidens geworden dan de godsdienst van de Druïden. Niet voor niets spreekt men van de donkere eeuwen van de Middeleeuwen. "Duisternis bedekte de aarde en donkerheid de volken." Het was ook nacht in de woeste delen van het Keltische bergland. De Hooglanden waren weer tot een geestelijke wildernis geworden. Een nacht van zonde en eigenwillige godsdienst beheerste de kerk. In de kloosters waren wel Bijbels, maar men verstond de inhoud van de Schrift niet. Het ware overblijfsel van Gods gemeente zuchtte onder het juk van de roomse godsdienst. Het was weer nacht in de Hooglanden van Schotland. Wanneer zou de morgenstond weer aanbreken?

Hoofdstuk 3. De morgenstond is gekomen ...

De macht van het pausdom in Europa was groot. Ook de Britse eilanden bleven eeuwenlang in een dikke duisternis gehuld, totdat de gezegende Hervorming de intrede deed. Toen Luther zijn beroemde stellingen openbaar maakte, was de toestand in de Hooglanden uitermate somber. Zeker, pracht en praal ontbraken niet in de paleizen van de bisschoppen en schone kerkgebouwen sierden het landschap, maar het was slechts uiterlijk vertoon. Men verstond niet dat het Koninkrijk Gods niet komt met uiterlijke pracht en praal. Had Christus niet gezegd dat Zijn Koninkrijk niet van deze wereld is? De kerk van Rome was in de grond van de zaak een werelds koninkrijk, waarbij geld en macht voorname rolspelers waren. De pauselijke hiërarchie probeerde alles in bedwang te houden en de vorsten bevorderden het tegengaan van de mondigheid van het gewone volk. De pogingen van John Wicliffe om hierin verandering te brengen hadden weinig resultaat gehad. De macht van de roomse kerk bleef ondanks de arbeid van de voorlopers der Hervorming onaangetaast. Maar de roomse prelaten konden niet verhinderen dat de Wicliffe-Bijbelvertaling in de huizen van de eenvoudigen kwam en veler ogen opende voor de misstanden van de kerk. De Lollarden, die het werk van Wicliffe voortzetten, kwamen ook onder de Schotten voor.

De Hooglanden kwamen praktisch niet in aanraking met de invloeden van de Lollarden uit het zuiden. Wel werden de daden van Maarten Luther in het noorden bekend. Door de handelscontacten tussen de Schotse havens en Holland kreeg de zogenaamde Tyndale Bijbelverklaring van W. Tyndale ook hier bekendheid. Vooral Leith, St. Andrews, Dundee, Montrose en Aberdeen waren de plaatsen waar de Bijbels werden binnengesmokkeld. De Schrift is het voornaamste wapen tegen het rijk van de Antichrist van Rome. Gepaard met de kracht van de Heilige Geest kon een zegenrijke uitwerking niet uitblijven. Zelfs de brandstapels en galgen, die overal werden opgericht om de beweging van de Hervorming in de kiem te smoren en uit te roeien, waren niet in staat om de kracht van het Woord af te wenden. Het bloed der martelaren strekte slechts tot voordeel van de verdere doorwerking van de beginselen van de Reformatie.

Zo had de dood van Patrick Hamilton in St. Andrews in het jaar 1528 een niet geringe invloed op het noorden van Schotland. Hamilton was de eerste hervormer van Schotland die de leer van Luther propageerde en deze met zijn eigen bloed bezegelde. Voordat hij een bezoek bracht aan Luther in Wittenberg was hij provoost van Tain en abt van het klooster van Fearn. Beide plaatsen zijn te vinden in het land van Rosshire in de Hooglanden. Hij was op de hoogte van de geestelijke duisternis waarin vooral de Hooglanden verkeerden, maar of hij ook in het verre noorden de leer van vrije gelade predikte, vermeldt de geschiedenis niet. Wel bleef zijn getuigenis op de brandstapel voor het nageslacht bewaard. In het midden van de vlammen riep hij uit: *"Hoe lang, o Heere, zal de duisternis dit land bedekken? Hoe lang zult Gij deze tirannie van mensen verdragen? Heere Jezus, ontvang mijn geest."*

Toen Hamilton stierf was de dageraad van de Hervorming in Schotland al enigszins zichtbaar. De jaren die volgden waren jaren van ontzettende vervolging. De vlammen van de brandstapels verteerden vele getuigen voor de zaak van Christus. Met niets

ontziende wreedheid probeerden de roomse geestelijken het werk van de Reformatie uit te roeien. De gelovigen werden genoodzaakt in het geheim bijeen te komen om niet in handen van de bloedige vervolgers te geraken. De ware gedaante van Rome kwam steeds meer openbaar en vormde een schril contrast met de vergevingsgezindheid en zachtmoedigheid van de gelovigen. Het volk werd ook getroffen door de geloofsmoed van de martelaren en velen sloten zich bij de hervormden aan.

Zelfs onder de adel waren er die partij kozen voor de nieuwe leer, zoals David Straaton, een landeigenaar uit Angus in het noorden, die zich keerde tegen de trots en ijdelheid van de bisschop van Murray. Toen zijn ogen opengingen voor de kerkelijke wantoestanden, negeerde hij het bevel van de bisschop om de tienden te betalen. Hij begaf zich tot het onderzoek van Gods Woord, waarbij zijn oog viel op Matth. 10:33, "Wie mij verloochenen zal voor de mensen, zal Ik verloochenen voor Mijn Vader Die in de hemelen is." Deze woorden grepen hem zo aan, dat hij zich plotseling op zijn knieën wierp, zijn handen uitstreekte en zijn ogen enige tijd naar boven richtte, waarbij hij uitriep: *"O Heere, ik ben goddeloos geweest en U mag rechtvaardig Uw genade aan mij onthouden, maar Heere, om Uw barmhartigheid wil, laat mij nooit U of Uw waarheid vanwege vreze des doods of lichamelijke pijn verloochenen!."*

De uitkomst liet zien dat de Heere zijn gebed verhoorde. Kort hierop werd hij opgehangen en verbrand en met blijdschap ontving hij de martelaarskroon.

Tot de laatste martelaren ten tijde van de Reformatie behoorde George Wishart. Aartsbisschop Beaton ontzag geen enkel middel om de aanhang van de "nieuwe leer" uit te roeien. Maar Wishart geloofde dat weldra betere tijden zouden aanbreken die hij echter niet meer zou meemaken. Vlak voor hij in 1546 stierf, sprak hij de volgende profetische woorden: "Dit land zal verlicht worden met het licht van het evangelie van Christus, zo helder als het nooit, in welk land ook, sinds de dagen van de Apostelen geweest is."

De komende jaren bewezen de waarheid van deze woorden. De Heere riep John Knox om het werk van Wishart als reformator van Schotland over te nemen. Hij werd het instrument om de afgoderij uit te roeien en om de Kerk te zuiveren van de dwalingen in de leer en de onzuiverheden in de eredienst. Verschillende malen week hij uit naar Frankrijk om uit de handen van de inquisitie te blijven. In Genève ontmoette hij Calvijn die voor zijn verdere hervormingsarbeid van grote betekenis werd. Ondanks de tegenstand in zijn vaderland, wist hij dat de Heere Schotland zou verlossen uit het diensthuis van Rome, ja dat de hervorming diep zou inwerken op het volksleven en op het terrein van de staat. Zo sprak hij de belofte uit: "Wat ik ook voor mijn land geweest mag zijn, al zal deze eeuw het niet verstaan, de eeuwen die volgen zullen van deze waarheid getuigen."

De druk die door het roomse Frankrijk werd uitgeoefend kon niet voorkomen dat een aantal edelen in 1557 het eerste *Verbond of Covenant* sloten. Zij beloofden hierbij "voor de majesteit Gods en voor Zijn gemeente, dat wij voor Zijn genade met alle vlijt gedurig onze gehele kracht en wezen en ons leven zullen aanwenden om het gezegende Woord Gods te handhaven, te bevorderen en te bevestigen"

Het tweede Covenant volgde in 1559 en een jaar later bekrachtigde het parlement de eerste *Belijdenis des geloofs*. Schotland was nu een gereformeerde natie geworden.

Ook de afgevaardigden van het noorden die in het parlement zitting hadden, zoals de opperhoofden (de chieps), John Grant en Robert Munro, en de bisschop van Caithness

kozen partij voor de Reformatie.

In 1563 benoemde de Algemene Vergadering van de Schotse kerk Donald Munro tot "commissioner" van Ross. De Heere gebruikte hem om Zijn Woord op zuivere wijze te verkondigen en voordat zeven jaren waren verlopen, had de waarheid in Easter Ross grote vorderingen gemaakt. Easter Ross is het oostelijk gedeelte van het graafschap Rossshire in de Hooglanden boven de baai van Cromarty.

De eerste stralen van het licht van de Hervorming braken op deze wijze in de Hooglanden door. De moeilijkheid om in het bergland te evangeliseren was het taalverschil. In het zuiden sprak men Engels, maar de Hooglanders spraken veelal het Gaelic. (Keltisch) Het viel niet mee om predikers te vinden die deze moeilijke Keltische taal beheersten. In 1574 telde Rossshire 10 predikanten en 25 lezers. Dat was veel te weinig. Hoewel men alles in het werk stelde om het Woord in het noorden uit te breiden, was er geen sprake van belangrijke resultaten. Het overgrote deel van de bergbewoners bleef in onwetendheid. De synode probeerde van alles om in deze droevige toestand verandering te brengen, maar het was ploegen op rotsen. De getrouwe leraars waren zeer schaars en niet in staat om de zeer uitgestrekte en afgelegen gebieden te bearbeiten.

James Melville, die een bezoek aan de Hooglanden bracht, betreurde de toestand van de kerk. Hij was verzekerd dat "indien Christus onder hen gepredikt werd, zij vele belijders uit de Laaglanden zouden beschamen." De adel behoorde volgens hem veel meer moeite te doen om kerken te planten, want hele gebieden verkeerden nog in de duisternis. De oogst was groot, maar de arbeiders zeer weinig. In het zuiden van het land had de Reformatie inmiddels diepe wortels geschoten, terwijl het noorden vast bleef houden aan het bijgeloof van de roomse godsdienst of aan allerlei gebruiken die van het vroegere heidendom afkomstig waren.

Één van de oorzaken dat de evangelisatie in de Hooglanden niet van de grond kwam, was een hevige strijd op het kerkelijk erf. De tijd na de Reformatie kenmerkt zich door conflicten tussen de koning en de kerk. Koning Jacobus VI wilde meer invloed verkrijgen op het kerkelijk bestuur en probeerde dit te bereiken door het aanstellen van bisschoppen. Met kracht verzetten de opvolgers van John Knox, zoals Andrew Melville en John Davidson, zich tegen de koninklijke maatregelen. Christus is nu eenmaal Koning van Zijn Kerk en geen aards vorst mag zich inlaten met de heiligheden van de tempel. En bisschoppen waren volgens de strenge Schotse presbyterianen niet volgens de instelling van Christus, maar bevorderden de heerschappij in het huis Gods. Zo stredden zij voor de kroonrechten van Christus, tegenover koninklijke willekeur en bemoeizucht. Niets ontzag Jacobus om zijn doel te bereiken. De bestraffende mond van de getrouwe, protesterende leraars moest desnoods met geweld worden gestopt. Weliswaar had de koning, evenals Herodes bij Johannes de Doper, niet de moed om direct het zwaard te gebruiken; er waren toch wel andere middelen om de invloed van de presbyterianen te bestrijden. Hij had vooral het oog op Robert Bruce, de predikant van de grote St. Giles kerk in Edinburgh, die hem soms openlijk vanaf de kansel durfde te bestraffen. Eenmaal was Bruce de gunsteling van de koning, maar nu moest hij uit de weg worden geruimd naar een plaats waar Jacobus geen last meer van hem had. Maar zonder dat hij het beseftte, bewees hij het noorden een grote dienst door Robert Bruce te verbannen naar Inverness. Ongewild kregen de Hooglanders plotseling een leraar in hun midden, wiens woorden gelijk prikkelen en nagelen waren, want Bruce was een man vol van de Heilige Geest. John Livingstone getuigt van hem: "Geen man in zijn dagen sprak met zulk een overtuiging en kracht des Geestes. Geen man had zo'n merkbaar

vermogen van een diep onderzoek van de Schriften en om de meest duistere verborgenheden zo helder te doen zijn, maar hij was bijzonder in het handelen met de geweten van mensen. Zelf was hij zeer geoefend in zaken van het geweten, zowel in het openbaar als in het verborgen. Hij was erg kort in het openbaar gebed, maar iedere zin was als een scherpe pijl geschoten naar de hemel.”

Op 17 jarige leeftijd riep de Heere de tot de adel behorende Robert Bruce tot een hogere dienst. Deze krachtvolle roeping deden hem van zijn verdere rechtenstudie afzien. De weg der zaligheid werd voor zijn ziel ontsloten en hij gevoelde dat hij anderen op deze enige weg van behoudenis moest wijzen. Het jaar 1581 was het jaar van zijn vrijmaking. Toen behaagde het de Heere om hem te rechtvaardigen door hem "inwendig te dagvaarden, rechterlijk in mijn consciëntie en om mij al mijn zonden voor ogen te stellen op zulk een wijze dat Hij niet één omstandigheid wegliet, maar mijn geweten toonde tijd, plaats, en personen, zo zichtbaar als in het uur dat ik ze beging.” De Heere spande de vierschaar in zijn consciëntie, maar Bruce daalde niet in het verderf neder. Hij vond verzoening op grond van de gerechtigheid van een Ander. Want "deze hof des gerechts in mijn ziel gehouden veranderde in een hof van genade voor mij door de oneindige barmhartigheid Gods.” Hij leerde iets verstaan van de verdiensten van Christus. Het bloed van de enige Leraar en Hogepriester werd krachtig toegepast aan zijn schuldig geweten, waardoor hij de ware vrede deelachtig werd, die alle verstand te boven gaat.

Toen hij predikant in de hoofdstad was, "scheen hij als een groot licht door het gehele land en de kracht des Geestes vergezelde op het gevoeligst het woord dat hij predikte.” Vele uren bracht hij in de binnenkamer door, worstelend met zijn God om opening van Zijn getuigenissen. Hij was een man des gebeds, wat iemand deed opmerken: "O, wat een vreemde man is hij, want hij laat de Geest van God op ons allen neerkomen!"

Zijn bediening in de St. Giles was niet vruchteloos; velen kwamen onder zijn ontdekkende prediking tot bekering en geloof. Hij waakte nauwgezet over zijn kudde als een herder over zijn schapen. De Kerk was een planting des Heeren, een geestelijk huis, waarover geen wereldlijke macht opzicht mocht hebben. Alleen de opperste Herder en Opziener der zielen had de macht over het Sion Gods in Schotland. Geen koninklijke willekeur mocht de Kerk aanranden. Toen Jacobus zich ging inlaten met de orde van de Schotse kerk, was Robert Bruce een van de eersten die hiertegen protest aantekende. De koning stelde bisschoppen aan en maakte zich tot hoofd van de kerk. Deze bisschoppen waren zijn vazallen om zijn macht uit te voeren tot in de hoogste kerkelijke vergaderingen. Vooral de predikanten van Edinburgh verzetten zich ogen deze maatregelen. Jacobus vreesde Bruce vanwege zijn grote aanhang onder het volk en zijn invloed op het kerkelijk terrein. Hij wilde hem uit de weg ruimen. In zijn ogen was Bruce "een beroerder Israëls", iemand die de vrede en aangename rust in de kerk verstoerde. Maar Bruce kwam alleen op voor de rechten van de Koning der Kerk.

In 1605 besloot de vorst om Bruce naar een afgelegen oord te verbannen. Hij moest Edinburgh verlaten en zijn grote pastorie inruilen voor een eenvoudige woning in Inverness, een stad in het hoge noorden. Hier kon hij geen schade toebrengen aan de politiek van de koning der Schotten. Inverness was bij zijn aankomst nog een kleine stad, bestaande uit twee elkaar kruisende straten onder de schaduw van een kasteel,

dat tot in de verre omtrek zichtbaar was. Een houten brug vormde de enige verbinding over de rivier de Ness. Geen dokter was hier te bespeuren, wat voor Bruce vanwege zijn gezondheidstoestand een gemis was. Het viel zelfs voor hem niet mee om onderdak te krijgen. Kortom de ontvangst was allesbehalve gastvrij. Het ging hem echter niet om eer van mensen, maar om de inwoners in aanraking te brengen met Gods Woord. Hij probeerde gedurende een achttal jaren iedere zondag en woensdag dat Woord te verklaren en op de harten van de toehoorders te binden. De tegenstand bleef niet uit. James Bishop, een vriend en gunsteling van de koning, was zojuist in de stad aangekomen. Deze probeerde de samenkomsten te verstoren en af te schaffen, waardoor Bruce genoodzaakt werd om elders in de stad vergaderruimte te zoeken. Ook het volk was hem niet welgezind. Zij verstonden niets van de leer van de Hervorming, maar allerlei vormen van bijgeloof hadden meer belangstelling dan de oproep van de vreemde prediker omwegen der zonden te verlaten. Soms werd hij belaagd, zoals op een dag toen hij door het veld liep en een kogel rakelings langs hem heen hoorde fluiten. De Heere bewaarde Zijn dienstknecht voor rampen en onheilen. Zijn arbeid bleek na verloop van tijd niet geheel vruchteloos te zijn. Zijn indringende woorden sloegen bij sommigen in. Ook buiten Inverness bracht hij de Boodschap van zijn Meester, zoals in de Chainonry van Ross, nabij de Cromarty baai en zelfs tot in Aberdeen liet hij zijn stem horen.

Het klimaat van het noorden was hem tot een dagelijkse kwelling, vandaar dat hij sprak van "deze ellendige en barbaarse gebieden." Of bedoelde hij dit in geestelijk opzicht? Hoe het ook zij, in een brief aan een vriend lezen wij dat hij het schavot begeerde boven "deze voortslepende dood." Zijn gezondheid takelde zo af, dat hij door toedoen van zijn oudste zoon toestemming verkreeg om Inverness te verlaten en zich in de plaats van zijn vaderen, in Kinnaird, te vestigen.

Maar in 1622 oordeelde de barbaarse vorst dat hij maar weer naar Inverness moest teruggaan. Toen was hij inmiddels al zeventig jaar oud, een man afgetobd vanwege de dagen van moeite en verdriet. Ziekte en vervolging hadden zijn lichaam gesloopt, maar de Heere was hem nabij. Zijn neef, James Bruce (later een correspondent van Samuel Rutherford) vergezelde hem op de lange reis. Andere vrienden gingen ook met hem mee, toen hij vanuit Aberdeenshire vertrok. Terwijl Bruce zijn paard besteeg om zijn reis aan te vangen, gebeurde er iets wonderlijks. De anderen wilden hem volgen, maar toen zij allen gereed waren om hun paarden de sporen te geven, zagen zij dat de oude man bleef stilstaan. Met zijn ogen naar de hemel gericht, alsof hij een visioen zag, bleef hij ongeveer een kwartier staan. Het was alsof een glans zijn aangezicht bedekte. Zijn metgezellen waren zo getroffen door deze devote houding, dat zij hem niet naar de reden van zijn gepeins durfden vragen. Maar toen Bruce aanstalten maakte om voorwaarts te gaan, probeerde een vriend toch achter de waarheid te komen door hem te vragen: "Waarom stond u zo te peinzen?" Toen antwoordde de oude Robert Bruce op eerbiedige toon: "Ik ontving mijn last van Mijn Meester om naar Inverness te gaan. Hij gaf deze aan mij voordat ik mijn voeten in de stijgbeugel zette en vandaar dat ik heenga om een zaad in Inverness te zaaien dat gedurende vele jaren niet uitgeroeid zal worden."

Naar het vlees verlangde hij niet om naar dat onherbergzame oord te gaan, maar de opdracht van zijn Meester drong hem. En ziende op de belofte die de Heere aan zijn lastbrief verbond, gaf hij met blijdschap gehoor aan Zijn bevel. Het was geen bevel van koning Jacobus alleen, maar een zendingsopdracht van de Allerhoogste, opdat de dageraad van het evangelie in het koude noorden zou aanbreken. Hij zou het instrument worden om het eerste zaad op de onvruchtbare bodem te doen vallen. Een

bodem die door de bediening van Gods Geest tot een vruchtbaar oord en een weltoebereide aarde zou worden omgevormd.

Zo kwam Bruce voor de tweede maal in Inverness aan. Weer was de begroeting koel. Sir Robert Gordon nam hem in bescherming tegen de tegenwerking van de leden van de "clan" (stam) van Gordon. De zoon van de markies van Huntly wist hem zelfs voor een tijd uit Inverness te verdrijven, hiertoe aangepord door John Gordon, de predikant van Stradoun, die zichzelf door een preek van Bruce persoonlijk voelde aangesproken. Hij sprak toen over de genezing van "de droefheid des gemoeds", waarbij hij opmerkte: "Zij zijn onbekwame medicijnmeesters die voor deze ziekte een glas wijn of het lezen van romantische boeken voorschrijven." Misschien toonde de verbolgen predikant zelf de kenmerken van dergelijke zachte heelmeesters, want dit woord veroorzaakte zo'n vijandschap dat hij de Lord verzocht om Bruce uit de stad te zetten.

Al spoedig veranderde de toestand ten gunste van de verbannen leraar. De kinderen Gods van Inverness begeerden hem terug te zien. Hun wens werd vervuld en Bruce ging nu, zoals voorheen, weer 's zondags en 's woensdags voor, terwijl hij ook op iedere weekavond gebedssamenkomsten hield. In tegenstelling tot zijn vroegere verblijf had hij nu veel meer aanloop. Het volk stroomde opeens samen en hing aan zijn lippen. De Heere verwekte een ware honger naar het Woord onder de "chiefs" en de "clans" van het Keltische volk. Van heinde en ver kwamen de Hooglanders naar Inverness om naar de boodschap van heil en zaligheid te luisteren. Het was een drukte bij het veer van Kessock, waar velen uit Rosshire de baai van Beauuly overstaken met het doel om de gezalfde leraar te horen. Het volk ontwaakte uit een eeuwenlange slaap en kreeg nu een sterke betrekking op het ware evangelie. Iemand schreef: "Zij kwamen uit Ross en Sutherland; de Heere zegende zijn arbeid tot bekering van velen." Mijlenver lopen hadden de mensen er voor over om naar Inverness te gaan. Soms moesten zij rivieren en beken doorwaden om de tocht te volbrengen. Het tweede verblijf van Bruce in Inverness duurde slechts twee jaar, maar de oogst op zijn arbeid was veel groter dan tijdens zijn eerste verbanning.

Eén van de vruchten van zijn prediking was Alexander Munro, de zoon van de Laird van Kilwell uit Kiltarn. Enige tijd na zijn bekering meende hij in het gebed een stem uit de hemel op te merken, die hem riep tot de bediening van het Woord. Hij werd bepaald bij het plaatsje Durness, in het meest noordelijke graafschap Caithness. Aanvankelijk nam hij geen acht op deze roepstem welke zich steeds herhaalde.

Na veel strijd in het verborgen wendde hij zich tot enkele predikanten, waarna de weg tot het predikambt voor hem verder gebaad werd. Het volk dat hij in Durness ontmoette, was geheel in het heidendom verzonken. In het begin had het evangelie weinig resultaat onder het volk. Men had geen belangstelling voor het eenvoudige woord van de prediking. Hoe kon hij de aandacht van het volk trekken? Munro had een gevoel voor de dichtkunst en stelde gedeelten uit de Schrift in dichtvorm van de Keltische taal samen. De Hooglanders, die van nature erg op gedichten waren gesteld, waren zo blij met deze verzen dat zij ze uit het hoofd leerden. Op deze wijze raakten zij vertrouwd met de waarheden van Gods Woord, hetwelk de belangstelling voor zijn prediking sterk deed toenemen. Op deze ongebruikelijke wijze werden vele zielen voor Christus ingewonnen.

Zo bleef de vrucht op de arbeid van Robert Bruce niet alleen beperkt tot Inverness en omgeving, maar door toedoen van zijn geestelijke kinderen, die hij had geteeld,

plantte het Woord zich tot aan de einden van de berggebieden voort. Zijn woorden waren als pijlen die de gewetens van verharde zondaren doorwonden. Zo verhaalt Thomas Goodwin van een Hooglander die Bruce hoorde uitvaren tegen zonden waaraan hij zich had schuldig gemaakt. Zijn consciëntie werd op het diepst aangeraakt wat hem deed uitroepen: "Ik zal hem twintig koeien geven om God en mij te verzoenen."

Wonderlijk zijn Gods wegen om een verbannen prediker te gebruiken tot nut en heil van onkundige en ruwe bergbewoners. De morgenstond was nu in het noorden aangebroken, toen in het zuiden donkere wolken zich boven de kerkhemel samenpakten.

Karel I, die sinds 1625 de scepter over Schotland zwaaide, was de roomse kerk nog meer welgezind dan zijn vader. Hij wilde niets weten van een doorgaande reformatie die Bruce en de zijnen voorstonden. De gebruiken van de Engelse kerk stonden hem meer aan dan die van de presbyterianen en al gauw probeerde hij deze met geweld in Schotland in te voeren. In Engeland, waarover hij ook regeerde, was de kerk hem onderworpen, zodat hij niet kon dulden dat dit in zijn geboorteland anders was. In 1637 probeerde hij met geweld de Engelse liturgie in de St. Giles in te voeren. Inmiddels was Bruce, wiens waarschuwendende woorden zo vaak in deze oude kerk hadden geklonken, in zijn Heere en Heiland ontslapen. Koning Karel had nu geen last meer van hem. Maar de Koning der Kerk verwekte andere mannen die ook aangegord waren met de geest van dapperheid. Zij ontvingen mond en wijsheid om de banier van de gezegende Hervorming omhoog te heffen, opdat deze niet zou worden bezoedeld door de smetten van de roomse gebruiken. Weldra zou de strijd in Schotland losbreken.

De morgenstond was nu in het noorden aangebroken, maar wat zou de dag baren?

Hoofdstuk 4. ... En het is nog nacht.

Terwijl de koning bezig was om de Schotse kerk aan zijn voeten te onderwerpen, zat ook de roomse kerk niet stil. Monniken en Jezuïeten waren in de Hooglanden bezig om de verloren gebieden te herwinnen. De roomse geestelijkheid wist dat de Hervorming weinig steunpunten in het noorden had. In 1600 werd in Rome een school gesticht om zendelingen voor het werk in Schotland op te leiden. En de resultaten bleven niet uit, want alleen al op de Hebriden-eilanden boekten zij ruim 10.000 bekeerlingen. De kerk was niet in staat om deze ijver te keren. Over het algemeen was het in het noorden zeer droevig gesteld. In Applecross overheerste het heidendom en werden stieren ten offer gebracht aan een heidense god. Ook in Gairloch waren nog heidense gebruiken in zwang, welke herinnerden aan de godsdiensten van de Druïdenpriesters.

De noordelijke gebieden stonden in die dagen buiten de aandacht van de bestuurders. Het zuiden dat zich halsstarrig tegen de besluiten van de koning bleef verzetten, eiste alle aandacht op. De poging van Karel I om de Engelse liturgie in de St. Giles kerk in Edinburgh in te voeren, liep op een volkomen mislukking uit. Nu werd de weg gebaad tot het uitroepen van het National Covenant, het verbond van adel en volk om het erfgoed van de Hervorming te bewaren. Duizenden ondertekenden met veel aandoening het door Lord Warriston en Alexander Henderson opgestelde stuk; sommigen met de met bloed geschreven vermelding: *"tot in de dood."* Schotland verzette zich tegen de tirannieke maatregelen van de vorst om de Kerk van Christus van haar vrijheid te ontdoen.

Sommigen van de adel in de Hooglanden zwoeren ook de dure eed tot bewaring van de zuivere leer van de Reformatie, zoals Brodie van Brodie, de Laird van Grant en de Laird van Glenmorrison. Ook waren de noordelijke provincies vertegenwoordigd op de waardige algemene synode die in 1638 in Glasgow werd gehouden. De classes van Forbes, Inverness, Dingwall, Tain, Dornoch en Caithness zonden afgevaardigden naar de kathedraal van deze stad aan de Clyde. Ondanks de oorlogen, die de koning weldra tegen de strenge presbyterianen voerde, beleefde de Schotse kerk een ongekende opbloei. God Die bekend is in Juda en Wiens Naam groot is in Israël, verlost de kerk en versloeg de slagorden van de koning. De gehate bisschoppen moesten het veld ruimen, zoals ook de goddeloze bisschop van Moray.

Het volk van Sutherland, Easter Ross en Moray schaarde zich achter de banier van het Verbond. *"For Christ' crown en covenant"* (Voor Christus' kroon en verbond). Was dit geen zichtbaar resultaat van het werk van Robert Bruce? In Inverness kwamen op verzoek vele edelen, leden van de magistratuur en burgers van de stad bijeen. Andrew Cant hield een predicaat waarin hij vol enthousiasme opriep om de zaak van het zuiden te steunen:

"De Heere roept de groten om hun schouders onder het werk te zetten. Hij heeft in het zuiden gezegd: "Houd niet terug" en gezegend zij God, zij hebben het niet gedaan. Nu zegt Hij tot het noorden: "Geef, breng Mijn zonen van verre en Mijn dochters van de einden der aarde." Strijd voor het geloof dat eenmaal aan Schotland is overgeleverd. Er is maar een Heere, een geloof, een zaak die ons aller zorg heeft. Ofschoon het klimaat in het noorden koud is, hoop ik dat het met uw harten niet zo is" Zo sprak deze dienaar van Christus tot de noorderlingen: "Dat oude Covenant, eenmaal plechtig

gezworen en trouweloos onteerd, is nu gelukkig vernieuwd met zulk een plechtigheid, harmonie, eden en ondertekening, dat ik durf te zeggen: dit was in u o Schotland meer werkelijk en waar geweest in deze voorbijgegane weken dan gedurende dertig jaar hiervoor”

Na afloop van deze toespraak tekende de gehele stad het Covenant, met uitzondering van de predikant William Cloggie. Bruce mocht dit gedenkwaardige ogenblik niet meer beleven. Een graaf roemde deze dag als "de gelukkigste dag die ik ooit gezien heb in het noorden, t4 elke gekenschetst wordt als een bijzonder teken van Gods goedheid over deze gebieden, dat zo veel verschillende stammen en namen, onder wie voorheen niets anders was dan vijandigheid en bloed, nu elkaar ontmoetten in een plaats voor zulk een goede zaak en op zo'n vredige wijze dat niets gezien en gehoord werd dan wederzijdse omhelzingen met hartelijke lofzeggingen tot God voor zulk een gelukkige vereniging.” Evenals in de steden van het zuiden was Inverness vervuld van blijdschap, omdat het gehate juk van de roomse overblijfselen van de Kerk was afgenomen. Schotland stond nu in de vrijheid zin een nationaal verbond. Het Covenant bracht vrede en rust binnende muren van de hoofdstad van het noorden, een oase in de onvruchtbare woestijn van de Hooglanden. De Heere toonde zijn gunst door zielen toe te brengen tot het geestelijk Huis. De jaren die volgden waren tijden van zegen en heil voor de Kerk van Schotland. Maar spoedig brak een tijd van zware beproeving aan. Bloeitijden zijn voor de Kerk op aarde meestal van korte duur. De dagen van beproeving en loutering zijn nodig om de oprechten vast te doen staan in het geloof en om de huichelaars openbaar te maken. Nu zou openbaar komen of de uitgesproken eden oprecht waren en geen bijbedoelingen inhielden. De trouwe leiders waren helaas verblind voor de subtiele pogingen van hun geveinsde broeders, die zich in hun ware gedaante gingen ontpoppen.

De zoon van koning Karel had ook het Covenant gezworen, maar het was een valse eed. Hij had zijn zonden met tranen beleden, maar het waren krokodillentranen. Zijn vader was nobel en eerlijk van karakter, hoewel hij het Verbond niet wilde ondertekenen.

Karel Í echter probeerde door huichelarij bij het Schotse volk in de gunst te komen. Toen hij in 1660 zijn verbanningsoord in Breda verliet en in Whitehall zijn glorieuze intrede deed, liet hij zijn masker vallen. Een tijd van bloedige vervolging brak nu voor de Schotse kerk aan. De bisschoppen kwamen weer aan de macht en met ijzeren hand regeerde Karel met zijn vazallen over het Britse rijk.

De Hooglanden, waar het licht van het evangelie allengskens toenam, zakten weer weg in de duisternis. De morgenstond was wel gekomen, maar toch was het nog nacht. De synode van 1646 had verordend dat "de kennis van God in Christus zou worden uitgebreid over de Hooglanden en eilanden, en dat predikanten die de Ierse taal machtig waren, moesten worden uitgezonden", maar nu was de mond van deze hoogste kerkelijke vergadering gestopt.

De tijden van vervolging braken ook voor het geringe overblijfsel in het noorden aan. De Kerk werd gelouterd in de smeltkroes. De predikanten ontvingen de koninklijke last om zich aan de wetten te houden. Zij moesten de bisschoppen aanvaarden en gehoorzaam zijn. Als zij weigerden werd hun de toegang tot de kansel ontzegd. Noodgedwongen verlieten in 1662 vierhonderd leraars de kerk van hun vaderen, omdat zij God meer gehoorzaam wilden zijn dan mensen. Ook enkelen in het noorden hoorden tot hun getal. In de classis van Ross en Sutherland waren Hugh Anderson uit Cromarty, John M'Culloch van Ardersier, Thomas Hogg van Kiltarn en John Mackillican van Fodderty de getrouwe leraars die met een bloedend hart afscheid

preekten. In de maand december werden zij uit hun huizen verdreven met het verbod om het gebied rondom twintig mijlen van hun kerk te betreden.

Toen Anderson zijn pastorie verliet was de omgeving met een wit kleed overdekt. Een hevige sneeuwstorm had in twee dagen tijd het schone landschap van de Black Isle met een dikke sneeuwlaag bekleed. Anderson woonde in Cromarty, een vissersplaatsje aan een baai gelegen bij de oostkust van Schotland. Een koude noordenwind woei de sneeuw tegen de zijgevels van zijn huis op. Het was op de Dag des Heeren dat Anderson de drempel voor de laatste maal overschreed om er nooit meer terug te komen. Hij was dubbel bedroefd, want op dezelfde dag moest hij zijn geliefde zuster die bij hem woonde, ten grave dragen. Eenzaam verliet hij Cromarty, maar de Heere ondersteunde hem in zijn tegenspoeden. Ook Mackillican werd uit zijn pastorie verdreven.

John Mackenzie, die meer dienstknecht van de bisschop en de koning dan dienstknecht van Christus was, nam zijn plaats in. Mackillican vestigde zich in Alness aan de noordkant van de baai van Cromarty, waar hij landerijen bezat. Zijn werk in dat gebied strekte tot zegen van velen. Het prediken kon hij ook hier niet nalaten. De gemeente Gods verkeerde in verstrooiing, omdat haar vergaderplaatsen waren ingenomen door de hulppredikers van de bisschoppen. Ongeleerde jongelieden, die vaak een schandalig leven leidden, bezetten de kansels en de kerken, hetwelk tot gevolg had dat velen op de meest eenzame plaatsen bij elkaar kwamen. In Alness en omgeving kwamen de Covenanters soms in de dalen bijeen om naar het Woord te luisteren. De overheid, die zeer streng optrad, probeerde overal dergelijke openluchtsamenkomsten uiteen te jagen. Dan verstoorden de drieste dragonders de diensten, waarna een ieder een goed heenkomen probeerde te zoeken. In het zuiden probeerde men zich in de moerassen te verbergen, waar de soldaten niet durfden komen. Met niets ontziende wreedheid werden de getrouwen vaak behandeld. Maar ondanks de hitte der vervolging, voelde Gods volk, vooral in deze tijden, een nauwe gemeenschap onder elkaar. Deze gemeenschap in het ware geloof wilden zij vooral aan de Tafel des Heeren tot uitdrukking brengen. Zo gebeurde het dat ook in Alness het Heilig Avondmaal werd aangericht onder de open hemel. Een kleine vergadering kwam in het jaar 1675 bij het huis van Lady van Fowlis in Obsdale bijeen. Mackilligan zou de heilige Dis bedienen, hiertoe bijgestaan door de predikanten Hugh Anderson en Alexander Frazer. Anderson hield de voorbereidingspreek op zaterdag uit 2 Kron. 30:18 en 19: "Want een menigte des volks, velen van Efraïm en Manasse, Issaschar en Zebulon hadden zich niet gereinigd, maar aten het pascha niet gelijk geschreven is. Doch Jehizkia bad voor hen, zeggende: De Heere Die goed is make verzoening voor dien. Die zijn ganse hart gericht heeft om God de Heere, den God zijner vaderen te zoeken, hoewel niet naar de reinigheid des heiligdoms."

Mackilligan preekte voor de bediening van het sacrament op zondag uit Hooglied 5:1b: "Eet, vrienden, drinkt en wordt dronken, o liefsten." Frazer sprak s middags uit Ef. 5:16 en 's avonds was Mackilligan weer aan de beurt, die de Avondmaaltijd afsloot met een preek uit 1 Kron. 29:18. 'O Heere, Gij God onzer vaderen, Abraham, Izak en Israël, bewaar dit in der eeuwigheid in den zin der gedachten van het hart Uws volks en richt hun hart tot U."

En dit besluit was heerlijker dan de bediening van het Avondmaal zelf. Want bij deze laatste preek was een "menigvuldige uitstorting van de Geest op een groot aantal aanwezigen" merkbaar. De Heere daalde uit de hemel neer door de werkingen van Zijn Geest. Wodrow verhaalt dat "er zulke gevoelige en heerlijke ontdekkingen van de Zoon des mensen waren en zo'n klare aanwezigheid van de Meester der verzamelingen, op deze en de vorige dag, dat het volk in vervoering scheen te zijn en

hun zielen werden vervuld met de hemel, waarnaar zij hijgden, terwijl hun lichamen op de aarde waren. Sommigen waren zo zalig gesteld dat zij niet wisten of het in of buiten het lichaam geschied was." De ouderen verklaarden dat zij nimmer getuigen waren geweest van zo'n heerlijk werk. Zij hebben "Zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als des Eniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid."

De Heere was in het midden van Zijn vervolgte Kerk in Schotland. Hij vergat het geroep van Zijn ellendigen niet. In het donkere noorden, waar het evangelie maar amper zichtbaar was, verscheen Hij met Zijn helder licht van het evangelie der zaligheid.

Ook tot hiertoe ongevoelige zondaren werden door dit licht van Boven beschenen. Een man die uit nieuwsgierigheid naar Obsdale was gekomen, verliet de vergadering als een verslagene. De God van Zacheüs was hem ontmoet en een pijl trof hem in het hart. Zijn burens bespotten hem bij zijn thuiskomst. "Wat een dwaas ben je toch, straks moet je al je goederen verliezen, omdat je dit hebt gedaan."

De wet verbood immers het bezoeken van geheime samenkomsten en strafte de overtreders met verbeuring van huis en have. Maar zijn aardse bezittingen waren hem nu minder waard dan voorheen, omdat hij deelgenoot was geworden van het onvergankelijke goed en erfgenaam van die hemelse gelukzaligheid die hij voorheen veracht had. Zo kon hij nu antwoorden: "Jullie zijn meer te beklagen, omdat je niet bent meegegaan. Indien de Heere mij vast wil doen staan, wil ik niet alleen scheiden van mijn koe en paard als mijn enige aardse bezittingen, maar heb ik mijn hoofd ervoor over, wanneer ik hiertoe geroepen wordt." Hij was jaloers op zijn vele broeders die hun geloof met hun bloed hadden bezegeld en zo de martelaarskroon mochten dragen.

Wisten de dragonders niet van het Avondmaal in Obsdale? Zeker, want bisschop Paterson had aan Sir Roderick Mackenzie om soldaten gevraagd, toen hem ter ore was gekomen dat de Covenanters wilden samenkomen. Op de bewuste zondag toog een troep krijgslieden naar Alness, omdat zij veronderstelden dat Mackilligan daar sprak. Groot was echter hun teleurstelling, toen zij hem daar niet aantroffen. Om toch niet onverrichterzake terug te keren, deden zij zich tegoed aan de vruchten van de boomgaard van de predikant. Toen zij achter de werkelijke plaats van samenkomst kwamen, waren de diensten inmiddels voorbij. Nu kon de gemeente ongestoord haar nabetrachting houden. Zoals wij reeds zagen had de Bruidegom de beste wijn voor het laatst bewaard. Tijden van opleving worden vaak gevolgd door tijden van verdrukking.

Kort na de gezegende Avondmaalsdagen in Obsdale zou de vijand toeslaan. Mackilligan moest naar Cromarty uitwijken om daar een kind te dopen. Voordat hij vertrok, droomde hij dat drie mannen naar het huis kwamen om hem te grijpen, waarop hij ontwaakte. Omdat hij niet in dromen geloofde, sliep hij weer in. Maar dezelfde beelden verschenen hem weer in de slaap, zelfs tot driemaal toe. Toen hij opstond was hij wat bezorgd, want nu werd hij gewaar dat het ernst was.

Hij kon nu niets anders doen dan zijn leven in de handen van zijn Bewaarder over te geven. Na het ontbijt verschenen de drie mannen die hij in de droom gezien had voor de deur. Mackilligan was nu een gevangene van de koning. De deuren van de gevangenis van Fortrose op de Black Isle gingen voor hem open. Zijn toespraak voor de provoost bleef voor het nageslacht bewaard. Kalm en onverschrokken gaf hij verantwoording van zijn daden:

"Mijn heer, ik beschouw het als een bijzondere voorzienigheid van Hem, Wiens ogen

de ganse aarde doorlopen, betonende Zichzelf machtig te zijn ten behoeve van degenen die Hem vrezen, dat Hij mijn lot om in uw handen te vallen heeft verordend... Ik prijs de Allerhoogste, Wiens ik ben en Wie ik wens te dienen in het evangelie van Zijn Zoon, dat ik, in zover ik mij kan onderzoeken, geen kwaad, in mijn hart vind, noch ongerechtigheid aan mijn handen tegen de persoon of het gezag van zijn majesteit, wie ik toebehoor en aan wie ik mij onderwerp in de Heere. Ik getuig dat ik mij steeds (in zover als kan bestaan met mijn plicht aan de Heere en het licht en de vrede van mijn geweten) heb onderworpen aan de onderhouding van zijn wetten.”

Maar wetten die in strijd zijn met Gods Woord kon Mackilligan niet gehoorzaam zijn. Vanuit Fortrose bracht men hem naar Nairn en vandaar kwam hij in de bekende Tolbooth gevangenis van Edinburgh terecht. Van hieruit verscheepte men hem naar de Bass rock, een kolossale rots in de Forthbaai die door de steile kanten nauwelijks bereikbaar is. Van januari 1677 tot juli 1679 heeft hij James Mackilligan op dit eilandje vertoefd. Hij vertelt dat "gedurende stormachtig weer het eiland omgeven is met het gedreun en de weergalm van de golven." Op dit afgelegen oord, ver verwijderd van zijn geliefde Hooglanden, moest Mackilligan zijn tijd doorbrengen, maar de Heere verliet Zijn dienstknecht niet. Hij begunstigde hem met Zijn genadige aanwezigheid, zodat hij kon zeggen: "Sinds ik gevangen was, woonde ik gemakkelijk en zeker.”

Maar terwijl zijn ziel verheugd was in God, trof hem een ernstige ziekte die hem nabij de dood bracht. Zijn geloofsvreugde overtrof echter zijn wereldse ongemakken. Op 15 oktober 1683 schreef hij in zijn dagboek:

"Dit was een dag van blijdschap des harten. Het behaagde de Heere om Zijn Geest overvloedig uit te laten, overtuigende van zonde, mij bevestigende in de verzekering van vergeving, mij vertroostende in de hoop der barmhartigheid ... De top van deze rots was voor mij een Pniël, waar Gods aangezicht in enige mate gezien werd." Mackilligan was blij in de verdrukking en putte vertroosting uit het Woord der waarheid. Zijn gevangenschap werd eenmaal onderbroken, toen hij toestemming verkreeg om naar Rossshire terug te keren. Enkele jaren later moest hij weer naar de Bass gaan. Vanwege zijn gezondheid kreeg hij uiteindelijk weer de vrijheid.

Onder de gevangen Covenanters op de Bass bevond zich een zekere Thomas Ross, die ook uit de Hooglanden kwam. Vanaf 1655 tot 1662 was hij predikant in Kincardine, waar hij werd afgezet. Hierop vestigde hij zich in Tain, in Rossshire, maar in 1669 vertrok hij naar Moray om daar overal het Woord te prediken. De aanhangers van de gehate bisschoppen werkten hem op alle manieren tegen en zij zagen kans om hem te grijpen. Na een verblijf op de Bassrock en in Tain liet men hem om gezondheidsredenen vrij.

In 1679 trof hem een ernstige ziekte. Het was een aandoening van zijn keel, welke hem het spreken praktisch onmogelijk maakte. Vanaf het begin van deze ziekte geloofde hij dat deze tot zijn dood zou leiden. Zijn hoop bleef onbewegelijk en zijn vertrouwen in de barmhartigheid Gods door Jezus Christus werd niet aangeroerd. Enkele dagen voor zijn sterven riep hij zijn vrienden bij elkaar. Hij vermaande hen om zich ook voor de dood voor te bereiden, al waren zij nog gezond. Toen sprak hij:

"Maar wat mijzelf aangaat, ik dank God, Die door Zijn genade mij heeft bekrachtigd om mijn tijd door te brengen" Tot zijn bedroefde gezin zei hij: 'O, ween niet, want onze God leeft en dit is de troost van al Zijn volk en ook uw troost.' Weer wendde hij zich tot zijn vrienden: 'O, heren, u mag zich verwonderen dat ik zo erg bezocht word, maar ere, ere aan God, beschouw dit niet als een teken van Zijn onbehagen, maar

liever als een teken van Zijn liefde aan mijn ziel. Hoe groter de tegenheden zijn, des te meerder zal de toekomstige heerlijkheid wezen." Weer sprak hij zijn gezin aan: 'O, houdt u nabij, houdt u nabij Christus en houdt Hem vast, want zeker er zullen kwade dagen komen, wanneer vele aanvechtingen u zullen treffen, maar houdt Christus vast en u hoeft niets te vrezen. Wees bereid voor allerlei moeiten voordat zij u overkomen, want zeer kwade dagen zijn op komst en niemand dan degene die ware genade bezitten, kan deze verdragen. Maar ik zal heengaan in het geloof dat Christus nog een heerlijke dag in Schotland zal hebben."

Ross had een helder gezicht in de oordelen die boven zijn geliefde vaderland hingen, maar ook zag hij duidelijk dat achter deze wolken de zon van Gods heerlijkheid scheen, welke op Zijn tijd het land zou verlichten. Het was een voorzegging dat Schotland uit de hand van haar vijanden zou verlost worden. En zou de dag voor het nog duistere noorden dan ook aanbreken?

"Ik ben arm en ellendig", riep de stervende uit, "maar de Heere denkt aan mij! Geloofd zij Zijn Naam! Hij pleit voor mij; ik dorst naar die erfenis die Hij voor mij en al de Zijnen heeft verworven."

Toen zijn vrouw hem vroeg of hij veel van Gods nabijheid mocht ontvangen, antwoordde hij : "Ik mag zoveel van Hem verkrijgen, als om mij in de hoop van die eeuwige erfenis vast te doen houden, om bij God te mogen zijn wanneer de tijd voorbij is. En hier heb ik Zijn Woord dat Hij met mij zijn zal, wanneer ik door het dal der schaduwen des doods ga."

Kort voordat hij de laatste adem uitblies, sprak hij nog: "Ik ben ervan verzekerd en mijn ziel is de laatste drie dagen vastgemaakt in het vooruitzicht dat de verlossing van de Kerk en Gods volk aanstaande is." "Ere,ere en geprezen zij mijn God, mijn God en mijn Koning, want Gij hebt mij het schild Uws heils gegeven, Uw rechterhand heeft mij ondersteund en Uw zachtmoedigheid heeft mij groot gemaakt. Gij zijt mij ten schaduw van een rotssteen in een dor land."

Toen een vriend vroeg hoe hij gesteld was, sprak hij: "Mijn God Die met mij is geweest al mijn dagen, zal en zal mij nu niet verlaten; Hij heeft met mij een eeuwig Verbond gesteld, dat in alle dingen wel geordineerd en vast is en ik heb het zelf hartelijk onderschreven. Ofschoon ik hier op aarde een weinig moet vertoeven, is mijn Verlosser bij mij en spoedig zal ik Hem zien zoals Hij is. Hoe heerlijk zal dat gezicht mij zijn, wanneer Christus' boezem mij tot een woonplaats is! O, dan zal mijn licht nimmermeer in duisternis veranderen, noch de morgen in een nacht."

Hij begeerde niet meer te eten of te drinken, want, zo zei hij. "Eerlang zal ik drinken van de rivier des levens en uit die rivier die voortkomt uit de troon Gods."

Het was maandag 13 januari 1679, de laatste dag dat Ross op aarde doorbracht. Gelovig sprak de stervende: "Ik verzeker u dat er geen rots of berg tussen mij en Christus is. Laat de duivel en de wereld doen wat zij willen dat mij overkomt. Ik vermag alle dingen door Christus mijn Heere." Met een zalig vooruitzicht op de heerlijkheid welke hem zeer nabij was, sprak Thomas Ross zijn laatste woorden: "Mijn Koning Jezus is nu nabij mij, mijn Koning Jezus is nu nabij mij!" Niets kon hem scheiden van de liefde Gods welke is in Christus Jezus, zijn Heere! Geen dragonder kon hem bereiken in de hemelse heerlijkheid welke hem ten deel mocht vallen.

De achtergebleven strijdende Kerk moest steeds meer de hitte van de smeltkroes der verdrukking doorstaan. Degenen die de zaak van het Covenant niet van harte voorstonden, kwamen openbaar, maar de getrouwen werden aangejord om tegen de verbondbrekende vorst de strijd aan te binden. In het stervensjaar van Thomas Ross

zag een handvol strijdbare Covenanters kans om de koninklijke soldaten onder leiding van Claverhouse bij Drumclog een gevoelige slag toe te dienen. In hetzelfde jaar werden zij echter bij Bothwell Bridge in een bloedige strijd verslagen. Overal in het land hield het verachte kuddeke bijeenkomsten met gevaar voor het leven. Ook in het noorden kwamen deze "conventicles" in de openlucht of in andere geheime plaatsen voor.

Eén van de leraars die regelmatig in dergelijke samenkomsten voorging was James Urquhart van Kinross, wiens vrouw Agnes Brodie familie was van de heer van het Brodie kasteel, in het graafschap Nairn. In deze adellijke familie waren sommigen die de Heere vreesden en de zaak van het Covenant met hart en ziel steunden. In Auldearn, vlak bij Nairn, preekte Urquhart jarenlang iedere zondag. Ook Lord Alexander Brodie zat dan onder zijn gehoor. Het dagboek van Brodie verhaalt welk een zegen hij door de preken van Urquhart en andere leraars ontving.

Tot de vriendenkring van de edelman behoorde ook James Fraser, de landheer van Brea, een landgoed op de Black Isle. Dé vader van deze James bezocht in 1638 de beroemde synode van Glasgow, waar de muren van het Jericho der prelaten werden omver geworpen. James studeerde rechten aan de universiteit van Aberdeen. Op negenjarige leeftijd had hij al geestelijke indrukken, maar het was volgens hem slechts "enig algemeen werk van de Geest." Voordat hij "werkelijk ten volle bekeerd werd en tot God in Christus werd getrokken", zocht hij de zaligheid in de werken der wet, waaruit geen vlees gerechtvaardigd kan worden. Zijn geestelijke werkzaamheden onderscheidde hij door vier stappen en "in ieder daarvan had ik ongetwijfeld gerust en zo Christus missende, was ik ongetwijfeld vergaan, indien ik hiervan niet werd afgebracht, maar de Heere die toezag dat ik gereed was om hierin te rusten, verbrak ze alle onder mij als grond, totdat Hij tenslotte Zijn Zoon Jezus aan mijn ziel openbaarde, Wie te kennen het eeuwige leven is." James moest van alle steunsels buiten Christus worden afgebracht, om alleen te rusten op de gerechtigheid van de Middelaar Gods en der mensen. Zijn wettische stappen, waarin hij rust en vrede zocht, waren onder meer zijn gebedsplichten en godsdienstige ijver, waarin hij zeer ernstig bezig was. Pas op zeventienjarige leeftijd kwam hij erachter dat hij, ondanks alle ernst en vroomheid, een vijand van het ware evangelie was. Hij beminde heimelijk de eigengerechtigheid en haatte de vrije en soevereine genade van God. Toen het de Heere behaagde om Zijn Zoon aan zijn ziel te ontdekken en "de heerlijkheid, liefde en schoonheid van Jezus aan mij geopenbaard werd, ging alles wat ik ooit zag of kon zien in de wereld te boven"

Kort hierop kwam hij in aanraking met de "Gezonde gelovige" van Thomas Shepard, waarin deze de wijze der bekering beschrijft. Bij het lezen van dit boek werd hij wanhopig en terneergeslagen, want hij meende dat Shepard's beschrijving geheel anders was dan de weg die hij had meegemaakt. Ook de "Ware bekering" van dezelfde schrijver bracht hem in engten der ziel en vele benauwdheden. Maar de Heere redde hem uit al zijn angsten en schonk hem Zijn overvloedige vertroosting, door het laatste boek ook te gebruiken om de werkingen in de tijdgelovigen te onderscheiden van de ware bekering. Het waren dagen van beproeving om het prille geloof van James te toetsen aan de echtheid. Vele stormen en baren gingen in de komende jaren over zijn ziel, maar de Heere betoonde onder alle omstandigheden een God van Bethel te zijn, zoals Hij hem eens was verschenen in de openbaring van Zijn Zoon tot verzoening en vergeving van zijn zonden. Ook de uiterlijke tegenspoeden bleven hem niet bespaard.

Toen de Heere hem tot het uitroepen van de bazuin des evangelies had bekwaam

gemaakt en uitgezonden, wilde de officiële kerk hem niet ontvangen. Toch bevestigde de classis van Moray "onder het kruis" hem tot predikant. Tot 1672 ging hij in vele samenkomsten in de openlucht voor: De vervolgers probeerden hem te grijpen en voor de Geheime Raad te dagen.

Na het sterven van zijn eerste vrouw in 1676, kwam hij in de handen van de koningsgezinden terecht. Moedig was zijn optreden voor de Raad, waar hij zijn onschuld verdedigde: "Ik heb Christus gepreekt en het volk vermaand om hun zondige wegen te verlaten en zich te bekeren. Als dat verkeerd is dan beken ik schuldig te zijn."

Ten laatste werd hij naar de Bassrock verbannen, waar hij twee en een half jaar verblijf hield. Hier ontmoette hij zijn vrienden uit het noorden: John Mackilligan en Thomas Hogg. Hij vertelt dat "gedurende stormachtig weer het eiland is omgeven met het gedreun en de weergalm van de golven die zich op de vesting werpen en zich stortten op het pleintje tegenover de cellen van de gevangenis." Een landingsplaats was alleen bij vloed bereikbaar, want bij afnemend tij moest men handen en knieën gebruiken om langs de steilte omhoog te klauteren. Sommige gevangencellen hadden slechts één venster en dat was zo aangebracht dat noch van de hemel noch van de aarde iets kon gezien worden. 's Winters waren deze vertrekken vaak vol rook en damp, zo dicht dat de gevangenen bijna stikten. Maar James liet zich door deze benarde omstandigheden niet ontmoedigen of afschrikken. Iedere dag las hij in de Schriften, zong hij psalmen en bad hij met zijn medegevangenen. Ook studeerde hij Grieks en Hebreeuws en "zo bracht ik mijn tijd niet zonder enige vrucht door." "Ik arbeidde naar enige meerdere kennis van God en Christus en begeerde genade om God in mijn lijden te verheerlijken." Zijn voornaamste werk was om toe te nemen in het ware geloof.

Later bracht men hem over naar Edinburgh, waarop hij werd vrijgelaten. Na verloop van tijd kon men hem weer niet met rust laten en zetten hem voor de tweede maal vast. Eerst in Edinburgh en in het Blackness caste en toen weer op de Bass. Geen klacht kwam echter op zijn lippen. "Zeker goedertierenheid en barmhartigheden zullen mij volgen de dagen mijns levens", waren de woorden die zijn ziel liefelijk vervulden. Zijn gevangenschap duurde totdat de verlossing in 1689 voor de Schotse kerk aanbrak.

Nog meer Hooglanders moesten lijden gedurende de tijd van de grote vervolging. Zoals John Fraser, de latere predikant van Alness in Rossshire, die in 1685 in Londen werd gegrepen, toen hij een gezelschap bijwoonde waar de bekende Alexander Shields voorging. Uiteindelijk kwam hij terecht in het beruchte Dunnottar kasteel, aan de oostkust van Schotland. Met ruim 200 andere Covenanters moest hij te voet van Edinburgh naar dit kasteel reizen. Tientallen stierven onderweg of zagen kans om te ontsnappen. De gouverneur van het kasteel was verre van gastvrij, want hij sloot hen allen op in een onderaardse ruimte, waar zij het gedreun van de golven moesten aanhoren. De toestand was onbeschrijfelijk, vooral toen de hete zomerzon begon te schijnen, waardoor de lucht bijna ondragelijk werd. De wreedheden van de bewakers kenden geen grenzen. Ondanks alle ellenden bleef Fraser standvastig en verloochende hij zijn Heiland niet. Na enkele maanden werden zij naar een ander gevangenoord overgebracht. Velen hadden inmiddels in de vunzige kerker de dood gevonden. Fraser werd wel uit de kerker verlost, maar hierna moest hij naar Amerika varen om daar op de plantages te werken. Op Gods tijd, het uur der verlossing voor het Britse rijk, keerde hij naar zijn vaderland terug. Onder het volk in de Hooglanden was hij nog een aantal jaren tot rijke zegen.

De laatste predikant uit het noorden, die moest lijden voor de zaak van het Covenant, was Angus Macbean. Hij behoorde tot een aanzienlijk geslacht uit Kinchyle, waar hij in 1656 werd geboren. Na zijn studie in Aberdeen begon hij zijn dienstwerk in de stad Ayr. Vanaf het begin sloot hij zich bij de verachte groep van Covenanters aan en trok hij heftig van leer tegen de steeds toenemende verroomsing van de Schotse kerk, waarvan de roomse koning Jacobus II de voornaamste bewerker was. Zodoende kwam het dat Macbean slechts kort aan zijn eerste gemeente Inverness bleef verbonden. In 1683 preekte hij intrede en afscheid. De laatste preek hield hij over Job 34:32: "Zekerlijk heeft hij tot God gezegd: Ik heb Uw straf verdragen, ik zal het niet verderven. Behalve wat ik zie, leer Gij mij; heb ik onrecht gewrocht, ik zal het niet meer doen." Zijn afscheidswoord liet een diepe indruk op de toehoorders na. Hij beriep zich op Gods alwetendheid, dat het zijn keus was om te leven en te sterven als predikant van Inverness, boven welke plaats ook in de wereld, maar dat "hij vond dat hij niet langer onder hen kon blijven zonder tegen God en zijn geweten op te staan." Ernstig vermaande hij het volk om vast te houden aan de gezonde woorden van de Heere Jezus Christus. Hij verhaalde dat de Heere hem uit dat Woord met kracht had onderwezen. Zijn beslissing was alleen op Gods getuigenis gegrond, daar de Heere hem was voorgekomen met enkele schriftplaatsen, zoals Jes. 8:12; "Gijlieden zult niet zeggen. Een verbintenis van alles waar dit volk van zegt: Het is een verbintenis" en ook 2 Cor. 6:17 en 18 en Openb. 18:4. Het was hem geheel duidelijk dat hij niet langer in de kerk kon blijven. De volgende zondag preekte hij in zijn eigen huis, want zijn breuk met de Schotse kerk betekende niet dat hij het preken moest nalaten. De Geheime Raad gelastte zijn gevangenneming, maar door toedoen van Duncan Forbes van Culloden werd hij weer in vrijheid gesteld. Toen een tweede klacht tegen hem werd ingebracht, moest hij weer voor de "inquisitie" in Edinburgh verschijnen. Dat was in februari 1688 en hoewel zijn gezondheid te wensen overliet, spoedde hij zich toch door de bittere koude naar de hoofdstad des lands. Het was het jaar van bevrijding van de Schotse kerk, maar voor Macbean kwam de verlossing te laat. Kort na zijn ontslag uit het gevangenhuis ontving zijn ziel de volle bevrijding van de andere banden welke hem steeds deden uitroepen: "Ik ellendig mens, wie zal mij verlossen uit het lichaam dezes doods." Op 33-jarige leeftijd ontving hij de kroon der zaligheid. Het was in december 1688 dat de Heere Zijn knecht thuishaalde. Veel kan van Macbean niet worden verteld, maar een ding staat onweerspreekbaar vast, dat hij een man was die groeide in de genade en in de kennis van zijn Heiland. Toen deze vrucht tot rijpheid was gekomen, nam de Heere hem weg. Vrienden, goederen, ja zijn eigen leven had hij over voor de dienst des Heeren. Hij kon in uiterlijke kalmte zijn rechters antwoorden, "want hij zag de hemelen geopend en de Zoon des mensen staande ter rechterhand Gods." Zo kon deze lijder in zijn laatste dagen, toen de tering zijn lichaam bijna had overwonnen, met glans en vreugde zijn einde tegemoet zien. We hebben reden om te geloven dat het woord van de jongere martelaar en zijn geestverwant, James Renwick, met instemming door hem zou zijn aangenomen: "De weg van mijn Meester is de beste." Voor Renwick was de tijd al jong aangebroken. Als laatste droeg hij de martelaarskroon op het schavot in Edinburgh voor de zaak van het Verbond. in december volgde Macbean.

Voor de achtergebleven strijdende kerk brak ook de bestemde tijd aan, dat de banden van de slavernij van het prelatendom eindelijk werden losgemaakt, zodat Sion zich weer kon verheugen in de zuivere instellingen van de dienst des Heeren. De verbannen predikanten keerden naar hun achtergelaten kudde terug, toen de vrijheid

voor de kerk werkelijkheid werd. Willem van Oranje, onze stadhouder Willem III, was Gods genadige instrument tot verlossing van het arme Schotse volk uit de macht van de gehate Stuart vorsten. Met 600 schepen stak hij vanuit Hellevoetsluis de Noordzee over om het Britse rijk bij te staan in haar strijd tegen de macht van de roomse kerk. Met de woorden: "Je maintendrai" in het vizier, kwam deze Godvruchtige Hollander van het huis van Oranje het Engelse en Schotse volk te hulp. Eén van degenen, die hem in Nederland omringden, was Thomas Hogg, de predikant van Kiltarn uit het noorden, die na zijn gevangenschap naar Holland was uitgeweken. Hij was een van de hofpredikanten van franje, die met groot verlangen naar zijn verlaten kuddeke in de Hooglanden ook de Noordzee overstak. Deze gezegende knecht van de Allerhoogste keerde weer terug om zijn arbeid onder het volk in het noorden voort te zetten. Onlosmakelijk is zijn naam verbonden aan de uitbreiding van het rijk van Christus in het noorden. De zaden waren al gelegd, voordat de tijden van verdrukking begonnen, maar de vele doornen en distelen verstikten het grotendeels, hoewel in zijn gemeente reeds menigeen met de zaligmakende kracht van het zaad van deze zaaier in aanraking was gekomen. Maar van een algemeen werk was nog geen sprake. De meeste delen van de verafgelegen streken verkeerden nog in de duisternis. De morgenstond van de hervorming was al lang aangebroken, maar toch was het nog nacht. Onwetendheid en bijgeloof, vermengd met openlijke vijandschap tegen de leer van vrije genade, overheersten. In Rossshire en Moray waren gunstige uitzonderingen door de invloed van Robert Bruce en de latere veldpredikers. De regeerders maakten hun arbeid haast onmogelijk door hun drieste dragonders en achtervolgers. De Bassrots moest dienen om hun de mond te snoeren, maar hun gebeden klommen op tot de hemel. Zij baden niet alleen voor de verlossing van de Schotse kerk in het algemeen, maar ook voor de arme Kelten in het noorden, opdat de Zon der gerechtigheid ook in hun harten mocht opgaan. In het zuiden was in de bloeitijd van de Covenanters, voordat de vervolging uitbrak, sprake van een rijke oogst. In het noorden moest de oogst nog komen.

Robert Wodrow stond 20 jaar na de "Roemrijke Omwenteling" bij het sterfbed van een 86-jarige vrouw. Op een vraag aan haar of de Heere Schotland ging verlaten, antwoordde zij: "God heeft in de laatste tijd het evangelie in zulk een mate dan ooit is voorgekomen naar de Hooglanden en het noorden gezonden, als nu in de kerk in het zuiden." Zij kon niet denken dat God door zo te doen dit land zou verlaten. In die dagen begon het licht steeds helderder te schijnen. De Heere verwekte mannen om Zijn Koninkrijk in de Hooglanden uit te breiden!

Hoofdstuk 5. Want de bestemde tijd is gekomen.

De vrede was voor de Kerk van Schotland aangebroken. De wrede vervolgers waren niet in staat geweest om Sion uit te roeien. Een klein overblijfsel, ook in de Hooglanden, hield vast aan de Banier van het Covenant. De Heere was deze beproefde kudde genadig door haar verlossing te zenden: "Gij zult opstaan, Gij zult U ontfermen over Sion, want de tijd om haar genadig te zijn, de bestemde tijd is gekomen." Toen de nood tot het hoogste opklom, was de redding nabij. De psalmist vervolgt: "Want Uw knechten hebben een welgevallen aan haar stenen, en hebben medelijden met haar gruis." Op de puinhopen van Jeruzalem en de vervallen hoop van Sions tempel werd de Kerk weer opgebouwd en de vervallen muren opgericht. De van God geroepen en gezonden leraars namen deze zware arbeid weer ter hand. Trots alle tegenwerking zeiden zij met Nehemia: "God van de hemel Die zal het ons doen gelukken en wij, Zijn knechten, zullen ons opmaken en bouwen."

Thomas Hogg uit Kiltarn wist met volle zekerheid dat hij nog aan het herstel van de Kerk zou meewerken. Toen hij in de Republiek van de zeven provinciën verbleef en kennis nam van de droevige berichten uit zijn vaderland, bracht hij een boodschap aan de stadhouder Willem III. Vastberaden sprak hij tot hem: "Ofschoon de Kerk van Schotland nu onder een wolk verkeert, zal deze wolk binnen enkele jaren wegdrijven en u zult het instrument hiertoe zijn en koning worden over dit rijk."

De Hollandse stadhouder verlostte het Britse volk van de roomse heerschappij. De "Roemrijke Omwenteling" luidde een nieuw tijdperk in. De bestemde tijd was gekomen. De rust was weergekeerd na jaren van verdrukking en vervolging. Niet alle Schotten waren blij met de komst van de protestantse vorst. Vooral in sommige delen van de Hooglanden waren de "clans" (stammen) op de hand van de Stuarts en het kostte de Oranjegezinden veel moeite om alle gebiedsdelen aan de nieuwe regering te onderwerpen. Vooral de roomsgezinde "chiefs" (opperhoofden) verzetten zich met alle macht tegen Willem van Oranje. Toen zij zich moesten overgeven, wachtten zij verbitterd het tijdstip af dat zij gelegenheid kregen om het huis van Stuart terug te roepen. De geschiedenis van de eeuw die volgde, leert ons dat zij tot tweemaal toe een poging ondernamen om de regering omver te werpen, maar gelukkig zonder resultaat.

Op de Hebrideneilanden bleven velen het nieuwe bewind vijandig gezind. Het zou nog jaren duren voordat de reformatie hier enigermate zou doorwerken. Voorlopig hadden de overgebleven priesters en jezuiten hier nog veel invloed.

Thomas Hogg behoorde tot de meest getrouwe Covenanters in het noorden. Zijn ouders woonden in Tain, waar hij in 1628 werd geboren. Zij gaven hem de gelegenheid om in Aberdeen te studeren. Al vroeg was hij gevoelig voor godsdienstige indrukken, waardoor hij goddeloze praktijken, zoals dronkenschap, verafschuwde. Zeer ijverig was hij in godsdienstige plichten. Hij zonderde zich vaak af in het gebed, bezocht gebedssamenkomsten, kortom hij wendde alle moeite aan om God te zoeken en Hem welbehaaglijk te zijn. Later moest hij bekennen dat hij, ondanks alle ijver in de godsdienst, nog een vreemdeling was van de genade en zonder God en Christus leefde. Hij beaamde dat zijn gehele godsdienst wettisch was en slechts uit eigenliefde en bijbedoelingen voortkwam. Wat hij miste was het overtuigende werk van de Geest, waar de Schrift van spreekt: "En Die gekomen zijnde

zal de wereld overtuigen van zonde en van gerechtigheid en van oordeel." Gelukkig kwam Hogg achter zijn verkeerde grondslag voor de eeuwigheid en kreeg hij te verstaan dat hij Christus niet met een waar geloof had aangenomen.

Het jaar 1638 wordt wel het Schotse genadejaar geheten, omdat het als natie het Verbond van de Reformatie vernieuwde. In deze tijd van zegen brak ook voor Thomas Hogg het genadejaar aan. Voordat hij tot Christus werd gebracht, onderging hij "een zeer diep en grondig werk van overtuiging welke een geruime tijd voortduurde." In deze toestand was hij vaak wanhopig. Zijn zonden kwamen hem met een ontzettende majesteit voor. Menigten van zonden en ongerechtigheden bezetten en beschuldigden zijn geweten in hevige mate. Hogg vond nergens rust voor zijn ziel en de satan bestookte hem van alle kanten. Zijn gerechtigheden konden hem niet helpen, zijn gebeden waren niet in staat om hem van de zonden te verlossen, kortom geen menselijk instrument bleek in staat om zijn consciëntie ook maar enigszins tot rust te brengen. In die tijd verbleef hij als hofprediker bij de graaf van Sutherland. De gravin was een vrouw die de Heere vreesde, een geofende christin, die de waarheid in Christus bevindelijk kende. Ook anderen in het gravelijk slot konden verhalen wat God aan hun ziel gedaan had. De butler was in die tijd, evenals Hogg, onder een werk der wet, maar de één wist het niet van de ander.

Op zekere dag werd Hogg, toen hij alleen in zijn kamer zat, bevangen door een ontzettende benauwdheid. Niets dan toorn nam hij in zichzelf waar. Alle hoop verging bijna. Een stem sprak in zijn binnenste: "Waarom ga je in deze ondragelijke benauwdheid voort? Maak liever een eind aan je ellendig leven." Onmiddellijk probeerde hij deze vreselijke verzoeking te weerstaan. De vijand liet zijn oog op zijn pennenmes vallen om zichzelf daarmee kwaad te doen, maar dadelijk wierp hij het door het venster. Zijn gedachten waren erg verward en in een ontzettende tweestrijd zat hij in gepeins verzonken. De satan was bezig om hem ten verderve te slepen, maar zijn pogingen faalden. Plotseling klopte de gravin op de deur om hem tegen haar gewoonte in uit te nodigen om met haar wat fruit te gebruiken. Vriendelijk en onderhoudend sprak zij tot hem. Toen Hogg weer naar zijn kamer terugging, bemerkte hij dat de kracht van de verzoeker van hem was geweken. De strik was nu gebroken en zijn ziel wachtte geduldig op de Heere, opdat het Hem behagen mocht om verlossing te zenden.

Kort hierop brak de dag van zijn bevrijding aan. Van een overtuiging van zijn dadelijke zonden werd hij geleid tot een overtuiging van zijn erfschuld "als de fontein van alle kwaad en hij vond zich besloten in ongeloof of in een staat van zonde volgens Rom. 11:32 en Joh. 16: 8-10." De Heere legde een goed en stevig fundament. Hij zegende hem met een "gelovig gezicht van de kennis van de heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus." Toen doorstraalde het evangelielicht zijn duistere ziel en vervulde hem met de zaligheid die alle verstand te boven gaat. Hij ontving het Woord "in kracht en in de Heilige Geest en in veel verzekerdheid." De uitkomst van zijn overtuigingen was zo duidelijk en had zo'n heerlijkheid in zich dat zijn zwakke lichaam het nauwelijks kon dragen. Zijn ziel werd vervuld met de vertroosting van Gods, in het bijzonder toen de Heere hem in het verborgen gebed met kracht bepaalde bij : "Ik zal u niet begeven en Ik zal u niet verlaten." In een overvloedige mate proefde en smaakte hij de eerste liefde, zodat hij in deze zalige toestand dacht te blijven. Maar op Gods school leerde hij het anders! Alles wat de Heere aan Zijn volk wegschenkt, is uit vrije genade. Hogg dacht bij een huisgodsdiensttoefening dat de Heere hem dezelfde gebedsverruiming zou schenken als toen het eerste licht zijn ziel

doorstraalde. Maar met de grootste moeite kon hij slechts enkele woorden uiten. Toen hij verslagen naar zijn kamer terugliep, kwam de gravin hem achterna. Zij fluisterde hem toe: "Mr. Thomas, weest niet ontmoedigd; de Heere is bezig u aan Zijn soeverein welbehagen te onderwerpen." Niets kon hij uit zichzelf voortbrengen. In alles moest hij leren van Boven afhankelijk te zijn. Onderwerping aan Gods wil was te allen tijd voor hem nodig, niet alleen wanneer de vertroosting zijn ziel liefelijk waren, maar ook in de aanvechtingen en verzoeken. "Onderwerping aan de soevereine wil van God onder verlaten, aanvechtingen en verzoeken is te verkiezen boven de sterkste vertroosting, omdat vertroosting ons behaagt, maar onderwerping behaagt God."

Tijdens zijn verdere verblijf op het kasteel verborg hij zijn licht niet onder een korenmaat. Hij was het middel voor een zekere Munro, die tot de familie van de graaf behoorde. Deze jongeman bracht zijn tijd door in ijdelheid en onnutte gesprekken. Hogg voelde zich verplicht om hem op deze ongeestelijke bezigheden te wijzen. Eerst vroeg hij in het gebed wat hij doen moest. Tenslotte besloot hij om eerlijk met hem over zijn eeuwige staat te spreken, hoe het ook mocht uitvallen. Hogg was een verstandig man die met tact te werk ging. Eerst vertelde hij aan de edelman dat hij eerbied had voor zijn familie: "...mijn ouders waren bekend met uw voorouders en ik heb in zekere zin ook verplichtingen tot hen." Hierop vervolgde hij dat hij zich ook verplicht gevoelde om met hem te spreken over zijn onsterfelijke ziel. Toen schilderde Hogg zijn onbehoorlijk gedrag en vermaande hem om de bekering te zoeken. De edelman beantwoordde deze vermaningen niet met vijandschap en haat, maar hij werd zo bewogen door de woorden van de jonge prediker, dat hij zich ernstig ging bezighouden met de dingen van de eeuwigheid. Spoedig veranderde zijn goddeloze handel en wandel in een Godzalig en Godvruchtig leven. In 1654 werd Hogg beroepbaar gesteld. Hij ontving beroepen uit Golspie, Kiltarn en andere plaatsen in de Hooglanden. Tenslotte nam hij het beroep naar Kiltarn aan. Zo vertrok hij van het kasteel naar dit kleine dorpje nabij Alness aan de baai van Cromarty. De graaf van Sutherland, de welgestelde Munro, vereerde hem kort nadat hij zich had gevestigd met een bezoek. Hij gaf hem de volgende merkwaardige boodschap: "Mijnheer, mijn loop is bijna ten einde en ik zal aanstonds in de eeuwige rust ingaan." Kalm en vastberaden sprak de edelman deze woorden uit. Niets wees erop dat er iets aan zijn gezondheid mankeerde. Binnen enkele dagen werd de man getroffen door een zware koorts. Hogg verwachtte niet anders dan dat dit ziekbed zou uitlopen op een sterfbed. Maar de volgende zondag ontdekte hij tot zijn grote verbazing dat Munro onder zijn gehoor was. Direct uit de kerk spoedde hij zich naar zijn huis. Hoe kon de graaf deze handelwijze verantwoorden? Zwaar ziek lag hij weer in bed. Hij begreep wat Hogg kwam doen en voordat de predikant zijn eerste woord kon zeggen, antwoordde hij zich aldus: "Mijnheer, de eerste preek die ik van u hoorde was in het huis van de graaf van Sutherland in Dunrobin. Sindsdien had ik het vooruitzicht dat ik de laatste preek die ik zou horen uit uw mond zou vernemen. Ik wens niets meer" Kort hierop ging hij met vreugde de eeuwige heerlijkheid in.

De voorganger van Hogg was door zwakte niet in staat geweest om veel aan huisbezoek en catechiseren te doen. Hogg daarentegen bezocht het volk van huis tot huis om hen te vermanen, met hen te bidden en hen te onderwijzen. In het bijzonder droeg hij zorg voor de onwetenden, want de meesten waren niet op de hoogte van de meest eenvoudige zaken van Gods Woord. Zijn arbeid was niet vruchteloos. "Zijn volk werd bewogen om naar hem te luisteren en hij werd aangemoedigd om Christus

voor hen te preken, zodat de dorre beenderen begonnen te herleven en aangename bloesems en hoopvolle verschijnselen zich overal in de gemeente openbaarden." Hij werd het instrument voor de bekering van vele zielen. De Geest wrochtte een heerlijk werk onder zijn kleine kudde. Blinde ogen werden geopend en harde harten verbrijzeld door de kracht van het Woord van God. Tot zijn eerste vruchten behoorden James Nimmo en Catharina Collace, die later grote bekendheid genoten vanwege hun Godzalig leven. Nimmo heeft een kort dagboek voor het nageslacht bewaard, waarin hij het volgende aantekende: " .. . dat ofschoon de Heere Hogg niet zegende met kinderen, gaf Hij hem eens de krachtige verzekering van die belofte: "Ik zal u een naam geven beter dan van zonen en dochteren" (Jes. 56:5), hetwelk zichtbaar aan hem vervuld werd, door hem het instrument te maken van de geboorte van vele zonen en dochteren in de Heere." Hij noemde Hogg een "ware vader in ons Israël en voor allen die de Heere vrezen ..." Catharina Collace verhaalt in haar levensbeschrijving van de aanvallen van satan die zij in een hevige mate ondervond, totdat "de Heere Mr. Thomas Hogg zond, "een uitlegger, één uit duizend" die ervoor werd gebruikt om mij te leiden in een weg van genezing en mijn gemoed onder de huidige moeiten tot rust bracht. Toen ik de verzoeking niet kon weerstaan, zodat ik veronderstelde dat alles waarvan ik beschuldigd werd waarheid was, ontving ik de toepassing van het bloed van Jezus dat reinigt van alle zonden"

Degenen die in Sion werden geboren, verenigden zich in gezelschappen, waarin Thomas Hogg de leiding had. Het waren eigenlijk gebedssamenkomsten, waar gesproken werd over de dingen van Gods Koninkrijk. Hogg zelf kende een zeldzaam gebedsleven, zowel in het openbaar als in het verborgen. Nimmer liet hij zich ontmoedigen, maar al zijn begeerten maakte hij de Heere met "bidding en smeking" bekend. Meermalen verhoorde de Heere de smeekbeden van Zijn knecht voor zijn schapen die in nood verkeerden. Zoals in het geval van de dochter van een jonge vrouw die verward van zinnen was. Hogg riep twee vrome personen om een dag en nacht voor gebed en vasten af te zonderen. Hij worstelde net zo lang in het gebed, totdat de ongelukkige vrouw haar verstand weer terug kreeg en geheel rustig werd. Een andere vrouw was in een zeer droevige gesteldheid, zowel lichamelijk als geestelijk. Hij bad met haar en voor haar en sprak: 'O Heere, bestraf deze verzoeker en wij zullen hem in Uw naam bestraffen.' Onmiddellijk kreeg de vrouw haar gezondheid terug.

Voor geen ding was Hogg meer bevreesd dan voor misleiding. Wanneer hem enig woord uit de Schrift in het gemoed kwam, onderzocht hij eerst met grote ernst of het van God was. Hij besepte dat satan vaak als een engel des lichts verschijnt om met Gods eigen Woord te verleiden en te verzoeken. Velen zien het werk van de vorst der duisternis aan voor Gods werk en worden zodoende bedrogen tot verderf van hun zielen. Zijn listen en lagen waren de predikant van Kiltarn niet onbekend, want hij kende de verzoeken als geen ander. "Het was zijn gedurig oordeel dat wij alleen door het Woord, waarin het heldere licht is, en door de Geest, Die de ogen opent om dit licht te onderscheiden, een gegronde lering, leiding of troost mogen verwachten." Bij de toelating tot de heilige Sacramenten betoonde Hogg grote voorzichtigheid.

Degenen die op de doopzitting verschenen, onderzocht hij met alle ernst. Vond hij hen onkundig ten aanzien van de natuur en de bedoeling van het Sacrament, dan was hij in arbeid om hen tot bekering en hervorming te bewegen.

Zo verscheen eens een jongeman, met name John Munro, die vanwege zijn beroep als ketellapper ook wel John Card werd genoemd. Hij was een liefhebber van de fles en van wereldse vermaken. Het was dan ook geen wonder dat Hogg op zijn verzoek om

zijn kind te dopen niet kon ingaan. Zijn onwetendheid was zo groot dat de predikant hem vroeg om de Korte Catechismus eerst eens goed te lezen. John ging naar huis, maar maakte geen haast met het huiswerk dat Hogg hem had opgegeven. Wel kwam hij kort hierop weer bij de predikant met de vraag: "hoelang hij zo wreed kon zijn om zijn kind van de doop af te houden." Hogg antwoordde hem in alle zachtmoedigheid dat hijzelf de oorzaak van deze wreedheid was. "Indien ik zonder waarschuwing voor het gevaar waarin je verkeert de doop aan je kind zou bedienen, zou ik wreder voor je zijn. Je zult dan in je ongerechtigheid vergaan en God zal je bloed van mijn hand eisen." "Wel, dominee, wilt u mijn kind dopen of niet?", was het onbeschaamde antwoord van de ketellapper. "Des Heeren tijd is de beste tijd; wanneer je meer gepast bent om dit voorrecht te ontvangen, zal ik temeer genegen zijn om dat toe te staan", sprak Thomas Hogg. Verbitterd beet John de leraar toe: "Wel mijnheer, houdt de doop voor uzelf, u kunt mij de doop geven als ik er weer om vraag. Goedendag!." En zo ging de boze man weg.

Maar toen hij thuiskwam, voelde hij zich van binnen onrustig. De woorden van Hogg weerklonken in zijn gedachten, vooral wat hij gezegd had over de zonde, de toekomstige toorn en de noodzakelijkheid van de verzoening met God. Nachten kon hij de slaap niet vatten, want zijn gedachten beangstigden hem bovenmate. In grote zielsbenauwdheid boog hij uiteindelijk zijn knieën, wat hij nooit eerder gedaan had. Toen de onrust toe bleef nemen en hij niet in staat was om zijn geweten te sussen, spoedde hij zich naar de predikant. Deze was niet weinig verbaasd, toen hij de hoogmoedige man weer zag verschijnen, maar spoedig begreep hij wat er aan de hand was. Hogg probeerde hem te onderwijzen en bad met hem, waarbij hij zich opmerkelijk ondersteund voelde. Nu aarzelde hij niet langer om Munro te vragen of hij bij de eerste gelegenheid zijn kind ten doop wilde houden "want", zei hij, "ik hoop dat God begonnen is je te ontdekken aan je zonde en ellende en Hij zal op Zijn tijd het geneesmiddel toedienen." Maar John weigerde op dit verzoek in te gaan: "Nee, nee, geen doop voor mij. Ik heb er geen recht op! Niets anders ben ik waard dan hel en verdoemenis!" Met tranen verliet hij de pastorie, terwijl hij smeekte om voor hem te bidden of God hem nog genadig wilde zijn. Een werk van overtuiging van zijn zonden duurde voort. Het was een grondig werk van de Heilige Geest om hem meer en meer bij de bron van ellende te bepalen. Hij leerde verstaan dat hij tegen een goeddoend Wezen had gezondigd en daarom Zijn gramschap waardig was. Hogg was veel met hem bezig en bemerkte tot zijn grote vreugde dat de Heere steeds meer doorwerkte. Hij was ervan overtuigd dat de hand welke hem verwondde, hem weldra zou helen.

Op een zondag ontwaakte John Card vroeg in de morgen. Weer riep hij de God des hemels ernstig aan. In dit gebed ontving hij zo'n gezicht van zijn zonden, hetwelk hem met grote verschrikking vervulde. Hij smeekte tot de Heere om genade. Na lang aanhouden werd hij een flauwe hoop gewaar dat God hem genade zou bewijzen. Toen hij naar de kerk ging, voelde hij zich aangevallen door gedachten van atheïsme. John dreigde onder deze gruwelijke inwerpsels van satan te bezwijken. Maar de ure brak aan dat zijn ziel de woorden van het eeuwige leven zou horen. Thomas Hogg preekte Christus zo helder, dat hij vervuld werd met de zaligheid, welke hem in het bloed des Verbonds werd geschonken. Zijn ziel verheugde en verlustigde zich in de werkelijkheid van het heil, dat hem, onwaardige, was ten deel gevallen. Na de preek haastte hij zich naar de predikant, die hij in verborgen gebed aantrof. "Mr. Thomas, o Mr. Thomas! Verander uw gebeden in lofbetuigingen, want de dag der zaligheid is tot mijn ziel gekomen!." Toen vertelde hij wat grote dingen de Heere gedaan had. Nu bogen beide mannen samen de knieën om hun God ootmoedig te erkennen voor het

wonder van vrije genade dat aan deze vijand en rebel was geschonken. De Heere had hem de "kennis van de heerlijkheid Gods in het aangezicht van Jezus Christus" geschonken. Hogg verbaasde zich over de klaarheid en zuiverheid van zijn bekering.

Soms was Hogg niet alleen een gezant van Christuswege om zielen tot bekering te bewegen, maar moest hij de boodschap van een gewis verderf bekend maken.

Kort na zijn intrede in Kiltarn was een edelman van plan om één van zijn gezinsleden in de kerk te begraven. Hogg gaf geen toestemming, omdat de synode het begraven in kerkgebouwen had verboden. De man twijfelde of hij zijn zin wilde doorzetten, maar een zekere William Munro haalde hem over om het toch te doen. Hogg stelde zich nu bij de deur van de kerk op en probeerde de edelman tegen te houden. Munro sprong echter op hem aan en hield hem van de deur af. Het gelukte de predikant om hem de sleutel te ontnemen, maar toen Munro toch de sterkere bleek te zijn, sprak Hogg de naderende begrafenisstoet als volgt aan: "Deze man heeft de Geest Gods tegengestaan en u zult of zijn plotselinge bekering of een zichtbaar oordeel aanschouwen." Het laatste bleek het geval te zijn, want kort hierop was de man in een gevecht gewikkeld, waarbij hij iemand in het vuur wierp. Zijn tegenstander trok in zijn uiterste het zwaard en stak Munro door de buik, waarbij zijn ingewanden naar buiten kwamen. Zijn einde was een duidelijk teken van Gods ongenoegen.

Tijdens de jaren van vervolging leidde Thomas Hogg een zwervend bestaan. In 1662 moest hij zijn geliefde gemeente verlaten. Bij zijn afscheid nam hij God en de gewetens van zijn hoorders tot getuigen, dat hij niet nagelaten had om de volle raad Gods te verklaren en dat hij de dingen die komen zouden reeds had voorspeld. Ook vertelde hij dat "de storm van lange duur zou zijn, maar dat tenslotte de hemel helder zou worden. Hij zou dit nog meemaken en weer met zijn gemeente worden verenigd om uiteindelijk als predikant van Kiltarn te sterven."

Met zekerheid sprak de getrouwe dienstknecht deze woorden uit, alsof de Heere hem deze had ingegeven. En toen vervolgde hij : "Indien iemand van u van de goede weg zal afwijken en van de waarheid die u geleerd is en met de goddeloze raadslagen die nu worden voortgebracht zal instemmen: ik neem hemel en de aarde tot getuigen tegen u, ik roep de stenen van deze muren van het gebouw waarin ik predik, ieder woord dat gesproken werd en een ieder van u, de een tegen de ander tot getuigen."

Ondanks zijn afzetting verzuimde hij de opdracht om tijdig en ontijdig het Woord te prediken niet. Overal waar de Heere hem riep, sprak hij ongestoord, totdat hij in 1668 werd gegrepen. Steeds opnieuw stelde men hem in vrijheid, maar in 1677 verbanden de bloeddorstige koningsgezinden hem naar de Bassrock, waar hij in een vunzige kerker werd opgesloten. Weinigen die na een verblijf op deze afgelegen rots weer terugkeerden, waren niet getroffen door de één of andere ziekte. Ook de gezondheid van Hogg liet veel te wensen over. Een verzoek om die reden uit zijn gevangenschap te worden ontslagen, baatte niet. Sharp, de gehate aartsbisschop, oordeelde zelfs dat hij in een nog vuiler hol moest komen. Zo bracht men hem naar de Black hole, het zwarte hol, de vuilste kerker van de Bass. Zijn knecht, de getrouwe Ballock, hield hem gezelschap. Deze kon zijn tranen niet bedwingen en riep vol medelijden uit: "Nu meester, uw dood is onvermijdelijk." Maar hij moet vreemd hebben opgekeken, toen Hogg in gelovige moed antwoordde: "Nee, nu de mensen geen genade meer kennen, zal de Heere Zelf Zijn barmhartigheid tonen; vanaf het ogenblik dat ik deze kerker binnentrad, is mijn genezing begonnen." Door Gods hulp en bijstand overleefde hij zijn gevangenschap en werd hij in juli 1679 in vrijheid gesteld, nadat een grote losprijs was betaald.

Zijn knecht Ballock was één van de vruchten van zijn prediking tijdens zijn omzwervingen in Moray. Hij ontmoette hem op een dag, toen hij bezig was om zijn ossen na het ploegen van hun juk te ontdoen. "Hoe gaat het met jou vandaag, William?." "Erg goed, mijnheer", was zijn antwoord. "Ik ga tussen de ossen staan, voordat ik ze 's morgens uitlaat, voordat ik ze 's middags uitlaat en nadat ik ze voor de nacht wegbreng en dan buig ik mijn knieën om de Heere aan te roepen. Hij verwaardigt Zich om de hemelen te neigen en neer te dalen en dan schenkt Hij mij Zijn tegenwoordigheid." "Gelukkige man", zei Hogg, "ik benijd je. Ik heb hele dagen in het onderzoek van Zijn Woord doorgebracht en Zijn Naam aangeroepen, zonder te kunnen zeggen dat Hij de hemelen neigt om neer te dalen en mij Zijn aanwezigheid te schenken."

Na zijn gevangenschap op de Bass vertrok Hogg naar Berwick, op de grens van Engeland, en vandaar reisde hij naar Londen. Ook daar werd hij weer enige tijd gevangen gezet. Nu besloot hij om uit te wijken naar een ander land. Hij koos Holland als zijn reisdoel, omdat reeds velen van zijn landgenoten hier een veilige haven hadden gevonden. In Rotterdam was een bloeiende gemeente van Schotse vluchtelingen, waar Godzalige leraars het Woord verkondigden. Hogg had het voorrecht om de prins van Oranje te ontmoeten, die hem tot een van zijn hofpredikers benoemde. Na de Omwenteling werd Hogg tot blijdschap weer aan zijn gemeente in Kiltarn verbonden. Door de tegenspoeden van de laatste jaren was hij een gebroken man geworden. Toen de stadhouder, die inmiddels ook koning van het Britse rijk geworden was, hem weer als zijn hofprediker begeerde, moest hij zijn verzoek afwijzen. Hogg wist dat het leven hem niet lang zou beschoren zijn, Hij wist ook wie zijn opvolger moest worden. Voordat een zekere Stuart een benoeming in Inverness zou aanvaarden, raadde hij hem af om dat te doen. "Indien ik spoedig sterf, zoals ik vermoed, is het mijn wens dat u mij in ieder geval op zult volgen." Deze wens ging spoedig in vervulling, want Hogg zou niet lang meer leven.

Zijn lijden voor zijn dood was groot. Toen men hem de vraag stelde, of het een lichamelijk of geestelijk lijden was dat hij doormaakte, gaf hij ten antwoord: "Geen zielesmart man, want honderden malen heeft de Heere mij verzekerd dat ik voor altijd bij Hem zal zijn, maar ik treur vanwege mijn lichaam. Op een andere keer zei hij: 'O, mijn vrienden, heb medelijden met mij en bid niet voor mijn leven. U ziet dat ik een ernstige ziekte heb, veroorloof mij om naar de eeuwige rust te gaan.'" Hierna riep hij uit: "Aanzie mijn ellende en mijn moeite en neem weg al mijn zonden."

"Nooit", zo getuigde zijn knecht, "waren zijn gesprekken hemelser en geestelijker dan toen hij zo gekastijd werd." Vlak voor zijn einde ontving hij troost uit de woorden van de Zaligmaker tot Zijn discipelen: "Ik ga op tot Mijn Vader en uw Vader en tot Mijn God en uw God." Tot zijn opvolger zei hij: "Nooit scheen de zon aan het firmament zo helder voor de ogen van mijn lichaam dan Christus, de Zon der gerechtigheid, op mijn ziel heeft geschinen."

Toen Stuart hem zijn laatste bezoek bracht en hem vroeg hoe hij gesteld was, antwoordde hij: "De onveranderlijkheid van mijn God is mijn rotssteen." Op zondagavond, 4 januari 1692, ontsliep Thomas Hogg in zijn Heere en God. Zijn vrouw, zijn lieve dienstknecht William Ballock en enkelen van zijn vrienden stonden rondom zijn bed geschaard, toen hun geliefde uitriep: "Nu is Hij gekomen! Hij is gekomen, mijn Heere is gekomen! Looft, looft Hem in der eeuwigheid! Amen!" Zijn langgekoesterde wens ging hierop in vervulling. De getrouwe dienstknecht ging in in de vreugde zijns Heeren.

Zijn graf werd gereedgemaakt. Op zijn verzoek vond hij zijn laatste rustplaats voor zijn lichaam voor de ingang van het kerkgebouw van Kiltarn. Als een schildwacht staat thans nog steeds zijn grafsteen bij de deur, met de volgende waarschuwendende woorden ingegraveerd:

"Deze steen zal getuigen tegen de inwoners van Kiltarn, indien zij een goddeloze predikant hier inbrengen."

Het was de wens van Hogg dat op deze wijze ook na zijn dood zijn woorden mochten spreken. Hij wist dat het kittelachtig gehoor leraars begeert naar haar eigen begeerlijkheid en niet wil vragen naar de wil des Heeren. Zijn mond was wel gesloten, maar zijn graf getuigt nu nog van de ernst van deze trouwe wachter, die nimmer de eer van mensen zocht, maar altijd opkwam voor de deugden van de allerhoogste Majesteit. "De tong der geleerden was hem gegeven om een woord op zijn tijd te spreken tot de vermoeide." Hij wandelde met God en had een grote mate van Zijn Geest ontvangen, waardoor hij de diepten Gods kende en de verborgenheden van het Koninkrijk van Christus verstond. Hij kende het Woord van God en zijn vermaking was het onderzoek van de Schriften. Ook was hij goed op de hoogte met "gevallen van consciëntie." Hij gaf raad aan verslagenen van hart en wees de rechte weg aan twijfelmoedigen. Ook handelde hij voorzichtig met degenen die naar de weg van Sion vroegen. Nooit zegende hij de zielen in, die onder enig werk van overtuiging verkeerden, maar wees hij steeds op wat zij nog misten. Deze wijze van behandeling van "personen onder overtuiging" is voor het nageslacht bewaard gebleven. Steeds benadrukte Hogg de macht en listigheid van satan om zielen te verleiden door een nagebootste bekering en een nabijkomend werk. De algemene werkingen van Gods Geest missen, ondanks de "smaak van het goede Woord van God", de wortel der zaak en de bron van de ware godsdienst. Zielen onder overtuiging behoorden niet te rusten op hun eigen overtuigingen, maar zij moesten worden uitgedreven tot de ware Vrijstad. Alleen de almogendheid van Gods genade kan de zondaars tot Christus brengen en met Hem verenigen door een oprecht geloof. In Christus en in Zijn verbond ligt alle heil verankerd. Alleen vrije en soevereine genade kan een verloren mens behouden.

Thomas Hogg wordt wel eens met Kaleb vergeleken, die de Heere in alles volgde. In zijn bediening, in gevangenissen, tijdens verbanningen, in vreemde landen, ja tot in de dood volgde hij zijn Meester. De haters van de ware Godzaligheid moesten zelfs erkennen dat God met hem was. Zijn krachtvolle prediking getuigde van de gaven welke hij van Boven ontving. James Hogg verhaalde van zijn preken, die hij in Den Haag hoorde, dat deze "vergezeld waren met de grootste mate van leven en kracht." Nooit hoorde hij op deze wijze Gods Woord verkondigen. De latere predikant van Croy, James Calder, vertelde dat Hogg eenmaal tot zijn moeder zei: "Indien er een uitgetrokken zwaard op mijn borst werd gezet en Christus er het andere einde van was, dan zou ik mijzelf erop werpen, indien er geen andere weg was om tot Hem te komen, om met Hem te zijn en bij Hem voor altoos te verkeren, want Hij is mijn leven, mijn hemel en mijn alles."

Groot was de invloed van het werk van Thomas Hogg op het geestelijk leven in de Hooglanden, al bleef die grotendeels beperkt tot het graafschap Rossshire. Vooral degenen die hem als hun geestelijke vader beschouwden, hebben zijn werk uitgebreid. Wij hebben gehoord van John Munro en Catharina Collace, die tot zijn discipelen behoorden. Munro was al voor de dagen van de vervolging tot de kennis van Christus

gebracht. In alles leek hij op zijn leemeester. Niet voor niets noemde Hogg van Carnock, één van de vrienden van de bekende Thomas Boston, hem één van de personen die hem had getroffen door een buitengewone kracht van Godzaligheid. Zo sprak hij zelfs van Munro: "Ik dacht dat ik aan de voeten van een van de oude profeten zat, want behalve een wonderlijke indringende wijze van voorkomen, was zijn aanzien vol van majesteit en ernst."

Munro was een ware patriarch in het gebied rondom de Cromarty baai, waar velen van Gods volk werden gevonden. Regelmatig ging hij voor op gebedsbijeenkomsten, waar hij ook sprak over de wegen die de Heere met Zijn volk houdt. Zijn woorden waren vol van kracht en wijsheid. Hij roemde alleen in de vrije genade Gods en in Christus. Niets liever deed hij dan zondaren tot jaloersheid te verwekken om zijn dierbare Zaligmaker te mogen kennen. De prediking van Thomas Hogg bracht vele geofende christenen voort. Zij behoorden tot het zout der aarde. Easter Ross was een rijk bevoorrechte streek in het noorden van Schotland. Langzaam maar zeker brak het evangelielicht in het noorden door. Het was een licht, dat steeds helderder ging schijnen en vele jaren zichtbaar zou blijven, zoals Robert Bruce reeds voorspeld had. De bestemde tijd was aangebroken. Het zaad had vrucht gedragen tot heerlijkheid van God. De eerste oogst werd ingezameld aan de oevers van de baai van Cromarty. Weldra zou de Heere nog meer leraars verwekken en een overvloedige oogst zou de vrucht van hun arbeid zijn.

Hoofdstuk 6. Een handvol koren op de hoogten der bergen.

In 1693 nam William Stuart de herderstaf van Thomas Hogg over. Met veel zegen zette hij het werk van zijn voorganger in Kiltarn voort, totdat hij in 1705 tot grote droefheid van zijn gemeente naar Inverness vertrok. Toch kwam hij later weer terug. Want, zo zei hij, *in Kiltarn had hij zijn gebedenboeken achtergelaten*. In Inverness ging zijn prediking niet met zo'n kracht gepaard als in Kiltarn. Want in dit kleine dorpje was een volk dat hem dagelijks opdroeg aan de Troon der genade en smeekte, of de Heere het Woord voor hen mocht openen. Hij verlangde om weer met dat volk verenigd te worden en zijn wens ging in 1726 in vervulling. Het waren de laatste drie jaar van zijn leven die hij nog onder zijn geliefde kudde doorbracht.

Soms moest hij een beurt vervullen in Dingwall. Op een keer vond hij de deuren van de kerk gesloten. De inwoners van deze plaats haatten alle presbyteriaanse leraars. Zij waren meer gesteld op de voorstanders van de bisschoppen. De laird van Somerdale, die hem op die zondagmorgen vergezelde, slaagde erin om de deuren open te krijgen. Hij was wel geen geestverwant van Stuart, maar hij had wel enig respect voor zijn leven. Het volk dat in de gaten kreeg dat de deur nu open was, probeerde de weg naar de preekstoel te versperren. De moedige edelman stelde zich echter als wacht voor de preekstoel op en dreigde zijn krachten te tonen, waarover hij in ruime mate bleek te beschikken. Enige tijd later werd dezelfde laird ernstig ziek. Stuart, die hiervan hoorde, ging hem met z'n vrouw bezoeken. Hij bleek diep in de put te zitten. Z'n zonden en zorgeloos leven drukten op zijn geweten en hij voelde dat er voor hem geen hoop was. De predikant stelde hem de algenoegzaamheid van Christus als Zaligmaker voor ogen, maar zijn antwoord was dat hij zijn gehele leven niets anders had gedaan dan dat Gods toorn waardig was. Toen Stuart hem zijn ijver in de kerk van Dingwall in herinnering bracht, zei hij : "Dat is waar, maar mijn trots was hiervan de wortel en niet de ere Gods." Hij bleef hem de bereidwilligheid van Christus om zondaren zalig te maken voorhouden en bad ernstig met hem. Spoedig hierna zag de edelman klaar en helder dat Christus machtig is om zelfs een snood zondaar als hij was, zalig te maken. Zijn klacht was, dat hij met zijn gehele hart tegen de voorwaarden van de Zaligmaker ten opzichte van de zaligheid gekant was. Want Christus had aan alle voorwaarden voldaan, zodat Hij alleen de Verwerper van de zaligheid is. De laird moest zodoende een schuldenaar worden van vrije en onverdiende genade. Hij gevoelde hoe vijandig zijn hart was tegenover een gelovige onderwerping aan Christus om Hem met al Zijn weldaden en verdiensten aan te nemen. Hij moest afstand doen van alle mensenwerk in het stuk van de rechtvaardigmaking en verzoening met God.

Stuart toonde hem de openbaring van de liefde van Christus tot verloren zondaren in Zijn komst, Zijn leven en in Zijn dood en bad ernstig met hem. Nu gevoelde de zieke de liefde van de Borg en Middelaar en hij werd gewillig gemaakt om door Christus alleen en op Zijn voorwaarden zalig gemaakt te worden. Weer bad de predikant van Kiltarn met hem. Hierop beled hij zijn verplichtingen aan Christus en vertelde hij, dat hij de vernieuwende en trekkende kracht van Zijn liefde gevoelde. Nu werd hij verwaardigd om zich Christus toe te eígenen door een waar geloof.

Kort hierop ontsliep de laird in de Heere. Stuart werd opgevolgd door Andrew Robertson, die in Kiltarn was geboren.

Na zijn studie had Robertson een tijdlang in het verre noorden gewerkt, waar hij predikant was in Farr in het graafschap Caithness. In het begin van zijn ambtsperiode in Kiltarn was Robertson erg teleurgesteld, omdat hij geen vrucht op zijn werk waarnam. Hij had grote spijt dat hij zijn vorige standplaats had verlaten, omdat hij daar met veel zegen had gearbeid. Maar toen het werk des Geestes krachtig begon door te werken, klaarde hij helemaal op. In de jaren 1742 en 1743 vervulde een godsdienstige opleving de omgeving van Kiltarn en Alness. Een buitengewoon werk van de Heilige Geest legde beslag op de gehele streek. Overal werden gebedssamenkomsten gehouden, voornamelijk als voorbereiding voor de Dag des Heeren. Dan vroeg men een zegen voor de te houden kerkdiensten, of het de Heere wilde behagen om de mond van Zijn knechten te openen. Niet minder dan zeven van dergelijke gezelschappen kwamen in Kiltarn en omgeving voor. Geen wonder dat het gebied aan de boorden van de baai van Cromarty "het Heilige Land" werd genoemd.

Toen Robertson enige tijd in Kiltarn woonde, kreeg hij bezoek van enkelen van zijn vroegere gemeenteleden uit Farr. Zij wilden een Avondmaaltijd bijwonen, die naar gewoonte van donderdag tot maandag duurde. Op de maandag na de bediening, ook wel de dag der dankzegging genoemd, preekte Robertson in de openlucht voor een grote schare van volk met een buitengewone ondersteuning des Geestes. Onder de preek begon een man luidkeels te snikken. Het bleek iemand uit Farr te zijn. Toen iemand hem probeerde te kalmeren riep hij uit: "Hoe kan ik stil zijn, wanneer ik het kostelijke voedsel zie, dat ons eenmaal naar recht toekwam en nu zo rijkelijk aan anderen wordt bediend, terwijl mijn arme ziel thuis moet sterven?" Hij bedoelde dat de synode Robertson naar Kiltarn had laten gaan, ondanks het uitdrukkelijke verzoek van de gemeente om hem te houden. Zo was hij jaloers op het volk van Kiltarn met deze bediening van Boven, terwijl zijn woonplaats verstoken bleef van deze hemelse gaven.

Robertson sprak ook de Keltische taal. Op een Avondmaalszondag preekte hij in dit zogenaamde Gaelic. De gemeente zat vlak bij de baai op deze prachtige zomerse dag. De zon stond helder aan de hemel, geen zuchtje wind werd gevoeld en het water vertoonde zich als een gladde spiegel, met op de achtergrond de heuvels van de Black Isle. Robertson sprak met een heldere en welluidende stem en het Gaelic leende zich prachtig voor een wat dichterlijke uitspraak, waarbij het net was of de woorden zingend werden uitgesproken. Aan de andere kant van de baai, die op deze plaats smal is, liep een jongeman aan de waterkant. Hij weidde een kudde vee in het veld. Toen de spreker plotseling zijn stem verhief, ving de jongen enkele zinnen op. Zijn aandacht werd getrokken naar hetgeen de prediker zei en ingespannen luisterde hij met uitgestrekte hals naar deze woorden des levens. Een gedeelte uit de brief aan de Romeinen trof hem als een pijl in het hart. De Heere bracht hem tot Christus, de Zaligmaker der wereld. Zijn leven werd een helder voorbeeld van deze zalige verandering en vele jaren gaf hij getuigenis van de grote genade van God welke hem, onwaardige luisteraar, was bewezen.

De rechterhand des Heeren deed krachtige daden in het land bij de Cromarty baai. Behalve Kiltarn ontving ook het naburige Alness een rijke zegen. Sinds 1726 was James Fraser hier predikant. Zijn vader kwamen wij reeds tegen, want hij behoorde tot de Covenanters die in het Dunnottar kasteel opgesloten zaten. Na de bevrijding ontving deze John Fraser een beroep van Glencorse dat hij aannam. In 1695 beriep de gemeente van Alness hem. Inmiddels had het volk van Glencorse een nieuwe kerk

gebouwd in de hoop dat Fraser zou blijven. Juist toen hij het beroep ontving, brandde het kerkgebouw tot de grond toe af. De leraar zag hierin de hand des Heeren en zo aanvaardde hij het beroep van Alness. Tot aan zijn dood arbeidde hij onder het volk. Zijn zoon volgde hem in 1726 op. Een zeker deel probeerde zijn komst te verhinderen en op de dag van de bevestiging waren de deuren van de kerk zelfs gesloten. Er zat niets anders op dan op het kerkhof te prediken, waar de jonge James ook de volgende zondagen voorging. Gelukkig hield de tegenstand vanzelf op. Zijn ontdekkende prediking nam vele harten in. Zorgeloze zondaren werden getroffen door zijn scherpe prediking. Vooral de onbekeerden sprak hij aan, opdat zij zich tot Christus zouden wenden. Zijn preken waren niet zozeer opbouwend voor Gods volk, maar dienden meer tot verbreking en ontwaking van degenen die Christus nog niet kenden. Wel sprak hij woorden van troost voor de ware verbrokenen van hart, maar dit was niet de hoofdzaak van zijn prediking. De vrucht bleef niet uit, want velen werden verslagen in het hart en riepen uit: "Wat moeten wij doen?"

Een aantal van deze ontwaakte zielen bleef niet bij Fraser naar de kerk gaan. Zij gingen 's zondags naar het nabijgelegen Kilmuir Easter, waar de neef van Fraser predikant was. Het is begrijpelijk dat deze uittocht, zowel in Alness als in Kilmuir, enige verontrusting teweeg bracht. Stootten zij zich aan de prediking van Fraser? De kerkeraad van Kilmuir wilde hier meer van weten en verzocht Porteous om eens met zijn neef te gaan praten, "want het volk dat uit Alness komt vertelt ons dat hun predikant uitsluitend de wet preekt, zodat degenen die het Brood des levens zoeken, onder zijn prediking moeten sterven en gedwongen worden om hiernaartoe te komen voor voedsel en genezing." Porteous ontmoette de predikant van Alness kort hierop bij een begrafenis. Hij nam de gelegenheid waar om hem aan te spreken: "Het bedroeft mij, lieve broeder, om sommigen van je mensen iedere zondag in de kerk van Kilmuir te zien." "Mijn ouderlingen vertellen mij dat zij klagen over je prediking. Volgens hen is deze bijna geheel gericht op de onbekeerden en kunnen de "armen van geest" geen voedsel voor hun zielen krijgen. Nu, lieve broeder, indien de Heere het je geven mag, bid ik je om hun het goede deel van het volk van God niet te onthouden." Fraser keek zijn neef eens aan en sprak toen op bedaarde toon: "Mijn lieve broeder, wanneer mijn Meester mij tot mijn werk uitzond, gaf Hij mij een pijlkoker gevuld met pijlen mee. Hij beval mij om deze pijlen in de harten van Zijn vijanden te schieten, totdat de koker geheel leeg was. Ik heb mij beijverd om dat te doen, maar de koker is nog niet helemaal leeg. Toen de Heere jou uitzond, gaf Hij je een kruik met olie met de opdracht om deze olie uit te gieten in de wonden van de verbrokenen van hart, totdat de kruik leeg was. Jouw kruik is niet meer leeg dan mijn pijlkoker is. Laat ons beiden voortgaan om naar onze roeping te handelen en wanneer er een zegen van Boven op onze arbeid mag rusten, zal ik mijn hoorders met gewonde harten naar Kilmuir zenden en jij zult hen naar Alness terugsturen en je in de Heere verblijden." Toen gaf Porteous het tedere antwoord: "Moge het zo zijn, geliefde broeder" en na een warme omhelzing namen zij afscheid van elkaar. Wat een voorbeeld van ware zelfverloochening en broederlijke liefde! De verderfelijke jaloezie, welke ieder mens eigen is, kreeg op deze wijze geen kans om de overwinning te behalen.

Fraser's vrouw was een koud en hardvochtig mens. Zij behandelde haar man als een stuk vee, zonder enige natuurlijke liefde. Zijn vrienden waren van deze slechte behandeling goed op de hoogte. Zo wisten zij dat zijn vrouw nooit voor hem eten klaarmaakte; hij moest voor zijn eigen maaltijd zorgen. Een kennis zorgde ervoor dat op zijn gebruikelijke weg voedsel gereed stond, zodat hij niet van honger behoefde om te komen. Zelfs als hij in zijn studeervertrek zat, waren licht en vuur niet voorhanden.

Zijn kamer was hem toch tot een schuilplaats voor de verwensingen, die zijn vrouw hem dagelijks naar het hoofd wierp. Fraser had geleerd om zich op de Heere te verlaten en zijn weg op Hem te wentelen. Toen zijn vrouw op een keer ter sprake kwam, getuigde hij zelfs dat hij een betere vrouw had dan de anderen, want, zo voegde hij eraan toe: "Zij brengt mij zeven maal 's daags op mijn knieën"

Op de dag van zijn dood spoedden zijn vrienden zich naar de pastorie. Tot hun verbazing zagen zij zijn vrouw gewoon bezig met het voederen van de kippen. Eén van hen liep op haar toe om haar te condoleren en zichtbaar bedroefd sprak hij: "Zo is Mr. Fraser in zijn rust ingegaan?" "O ja, de arme man stierf deze morgen", was haar antwoord, "indien u zijn lichaam wilt zien, ga dan maar naar binnen", waarop zij zich weer met haar kippen bezighield. De hardheid van haar liefdeloos hart nam eerder toe dan af bij het sterven van haar man.

Porteous preekte op het graf van James Fraser over de woorden: "En Heroch wandelde met God en hij was niet meer, want God nam hem weg." Fraser is vooral bekend geworden door zijn boek "Een verhandeling over de heiligmaking." Het bevat een verklaring van Romeinen 6 tot 8 vers 4. Na zijn dood werd het uitgegeven en beleefde vele drukken in Schotland en in Amerika.

Jaren na het heengaan van de herder van Alness las Donald Sage van Resolis uit dit boek voor, in het bijzijn van Hugh Ross, die Fraser in zijn jeugd gekend had. Ross wilde graag weten wie de schrijver van dit boek was. "Waarom vraag je dat?", vroeg de predikant. "Wel", antwoordde Hugh, "ik weet niet welk boek dit is, maar wel weet ik dat ik de gevoelens die hierin voorkomen zeventig jaar geleden door Mr. Fraser hoorde naar voren brengen, toen hij over de Romeinenbrief handelde en zij liggen zo vers in mijn geheugen alsof ik deze nu uit zijn eigen mond hoorde."

Ross was één van de eerstelingen van de oogst onder de bediening van James Fraser. Hij was 15 jaar oud toen de Heere hem staande hield op de weg des verderfs. Later behoorde hij tot de meest geofende Godzaligen van Alness. Zijn Schriftkennis was groot, maar met de dode letter kon hij het niet doen. Op eenmaal geraakte hij in grote zielsbenauwdheid, want het drukte zwaar op zijn gemoed dat zijn geestelijke toestand verre van goed was en dat hij in een afwijkende gang verkeerde. Op de zondag die volgde ging hij met een bezwaard gemoed ter kerke. Fraser preekte deze keer zeer ontdekkend, waarbij hij een geval naar voren bracht van een persoon die voor een tijd het evangelie beleed, maar verachterde en uiteindelijk van het geloof afviel. Deze tijdgelovige miste de ware grond van hoop op het eeuwige leven, ondanks dat hij de smaak van het goede Woord van God kende. Fraser ontmaskerde dit nabijkomend werk door de verschillende trappen aan te geven, waarvan de laatste in afval eindigde. De laatste trap werd bereikt, toen zijn herstel geheel hopeloos was. Met aandacht hoorde Hugh dit alles aan en alle trappen die de leraar omschreef nam hij bij zichzelf waar. Alleen de laatste trap kwam hem vreemd voor. Nooit ondervond hij zo'n verlichting in zijn gemoed, toen Fraser de onverbeterlijke laatste gang van een afwijkende zondaar voorstelde. Want, ofschoon hij gevoelde dat hij ver was afgedwaald, kon hij zon, maan, sterren, hemel en aarde en zelfs de Almachtige tot getuigen oproepen dat hij de laatste gang van de hypocriet niet had bereikt. De Heere was niet van hem geweken, zoals met Saul en Judas het geval was. In een weg van diepe smart vanwege zijn afwijkingen, keerde hij in geloof tot de Heere weer.

Droefheid vervulde de ziel van Hugh Ross toen Fraser werd weggenomen. Nog meer bedroefd was hij toen zijn opvolger geen verkondiger van de leer van vrije genade bleek te zijn. Zelfs werd hij opstandig tegen Gods Voorzienigheid en was hij het met deze weg in het geheel niet eens. Deze toestand leidde weer tot twijfelingen

aangaande zijn staat en weer werd Hugh heen en weer geslingerd door de golven van zijn onvaste gemoed. Maar in deze verzoeking bemerkte hij dat één ding niet van hem was geweken nl. de liefde. Want de liefde vergaat nimmermeer. De Heere opende een weg om hem onder de rechte bediening van het Woord te brengen. In het nabijgelegen dorp Kilmuir Easter was de Godzalige John Porteous nog steeds predikant. Tussen Kilmuir en Alness ligt het dorp Rosskeen. Om te voorkomen dat de mensen van Rosskeen hem zouden opmerken, wanneer hij naar Porteous ging luisteren, besloot hij om de eerste zondag de weg langs de baai te volgen. Zo bereikte hij vroegtijdig de kerk van Kilmuir. Porteous preekte over 1 Petrus 3:4 over de "verborgen mens des harten." Om zijn tekst wat te verduidelijken maakte hij gebruik van het beeld van de Ark des Verbonds. De bedekking van de Ark bestond uit dierenhuiden, die de Ark beschermden tegen de elementen der natuur. Wanneer de wind over de Ark ging, was de pels van het dier altijd ruw en gerimpeld, zodat het dan erg onwaarschijnlijk leek dat de kostbare Ark hieronder verborgen was. Zo maakte Porteous een vergelijking met de verborgen mens des harten. Zoals de Ark in het Heilige der heiligen, hetwelk het werk der genade in de ziel is, beschermd werd voor de hevigheid van het weer, zo bedekt de gerechtigheid van Christus het genadewerk als een schild tegen iedere storm. Al is Gods kind dan ook vaak het onderwerp van innerlijke stormen en strijd, van de inwonende verdorvenheid des harten en al wordt de ziel op allerlei wijzen door de verzoeker aangevallen, toch behoort hij niet aan de oprechtheid van Gods werk te twijfelen, want de "verborgen mens des harten" wordt nooit tenietgedaan.

Hugh had met grote aandacht naar deze troostrijke woorden geluisterd. En de Geest van God verzegelde deze waarheid aan zijn ziel, zodat hij ten volle van zijn zaligheid werd verzekerd. Zijn hart was verheugd in God en nu schroomde hij niet om tijdens zijn terugtocht door Rosskeen te gaan. De gerechtigheid van Christus was zijn enige bedekking en het verzoenend werk van de Borg, dat door de Ark des Verbonds werd betekend en het bloed op het verzoendeksel, dat wees op het bloed des Nieuwen Testaments, waren zijn enige hoop voor tijd en eeuwigheid. Zo leerde Hugh Ross de kracht van die waarheid: "Dewijl wij dan broeders, vrijmoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een verse en levende weg, welke Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is door Zijn vlees."

In zijn verdere leven bewoonde Ross een boerderij in Ardross, een gehucht bij Rosskeen. Zijn zaken waren toen niet zo welvarend. Steeds probeerde hij naar eer en geweten te handelen in de vreze Gods, maar de resultaten bleven uit. Zijn tijdelijke zwarigheden dienden echter tot vermeerdering en versterking van zijn geloof. In die tijd leed hij soms gebrek en kon hij geen koren overhouden om voor de volgende oogst te bestemmen. Alles had hij nodig om zijn gezin in het leven te houden. Slechts het graan van het minste soort, dat de boeren nooit gebruiken om te zaaien, bleef over. Zo was hij genoodzaakt om dit minderwaardig zaad over zijn land uit te strooien. Toen hij een gedeelte had gezaaid, bleek de akker de volgende morgen met sneeuw te zijn overdekt. Geen wonder dat Hugh nu helemaal geen hoop meer had voor een goede oogst. Maar spoedig veranderde het weer en een prachtige lente brak aan, gevolgd door een warme zomer. En het land van Hugh Ross werd begunstigd met een prachtige oogst die alle verwachtingen overtrof.

Na het aflopen van het huurkontraat betrok hij een boerderij in Ord, vlakbij de zee. Daar verbleef hij vele jaren, totdat hij in de dagen van zijn ouderdom verhuisde naar Resolis op de Black Isle. Hier weidde hij op een keer zijn kudde vee op een afgelegen plaats in de heuvels van Lochbroom. Hij was verplicht om de nacht in het huis van een boer door te brengen. Nu was Hugh altijd beschroomd om in het openbaar te

spreken of in gebed voor te gaan, wat voortkwam uit een gevoel van diepe ootmoed en onvermogen om over Goddelijke zaken te handelen. Zijn gastheer boog nooit zijn knieën in zijn huisgezin, voordat hij naar bed ging. Hij liet de huisgodsdienst na, die in Schotland in vele huizen algemeen was. Het oprichten van het "gezins altaar" was niet weg te denken uit het Schotse godsdienstige leven. Hugh weigerde naar bed te gaan zonder dat Gods Woord werd gelezen en men zich in het gebed had verenigd. De boer stemde hier mee in, maar wel oordeelde hij dat Hugh moest voorgaan. De laatste weigerde en vroeg de boer om dit zelf op zich te nemen, hetwelk ook zo hoorde.

Tenslotte deed de boer een gebed, maar Hugh was hierdoor zo geschokt dat hij spijt had het zelf niet gedaan te hebben. Hij sliep die nacht in het geheel niet en de volgende morgen, voor het licht werd, begaf hij zich naar het huis van Hector Holm, een geoefend kind des Heeren, waar hij de volgende nacht verblijf hield. Na het lezen uit de Schrift vroeg Hector zijn vriend of hij het gebed wilde doen. Het was hem bekend dat Hugh altijd een stilzwijgend aarzelen aan de dag legde en deze ogenblikken benutte Hector dan om de Bijbel te sluiten en zijn bril op te vouwen. Maar tot zijn verbazing was Hugh al op zijn knieën gegaan en begon te bidden. Zodra het gebed was beëindigd, vroeg de gastheer hem hoe het kwam dat hij zo was veranderd. Hugh vertelde hem de geschiedenis van de vorige avond. Zo moest hij leren dat ook bescheidenheid aan grenzen is gebonden en dat hij zich niet bij alle gelegenheden kon onttrekken aan de plicht om de Heere in het openbaar te erkennen en dank te zeggen.

Hugh Ross bereikte de leeftijd van 99 jaar. Toen hij al oud was, moest hij een tijd lang het bed houden vanwege een verschoven enkel, die hem veel pijn bezorgde. Zijn ziel was toen bedroefd vanwege de verberging van Gods aangezicht. In geestelijke duisternis en onder lichamelijke smart kwamen de volgende woorden met kracht in zijn ziel: "Vreest niet gij wormke Jacobs"

Die woorden deden zijn ziel opspringen van vreugde, zodat hij de pijn van zijn voet zelfs vergat. Door een schielijke beweging, welke ontstond doordat Gods licht zijn ziel doorstraalde, kwam de enkel plotseling weer op de juiste plaats, zodat het Woord van God niet alleen diende tot heling van zijn zielesmart, maar ook tot genezing van zijn lichaam.

De laatste jaren van zijn leven bracht hij door onder de prediking van Donald Sage van Resolis die hem vaak opzocht en voorlas uit het Woord dat hij zo liefhad. Lezen had hij nooit geleerd, maar toch kende hij de Schrift van buiten, en wat meer is, hij bezat een levende en bevindelijke kennis van de Goddelijke waarheden.

Het land rondom Alness was rijk bedeed met geoefende vromen. De mannen, die uitblonken in Godvruchtigheid en wier woorden met het zout van het evangelie waren besprengd werden de "Men" geheten. Zij namen een vooraanstaande plaats in tijdens de gezelschappen, waar het volk vergaderde. Hier gingen zij voor in gebed en gaven raad aan zielen die hierom verlegen waren. Zij waren vaders in Israël. Ook spraken zij bij Avondmaalsgelegenheden. Al vroeg in de achttiende eeuw vond in het noorden de gewoonte ingang dat de "Men" op de vrijdag voor de Avondmaalsviering tijdens de zogenaamde "Question meeting" een woord spraken. Vrijzinnige predikanten en ook enkelen van de evangelische richting verzetten zich tegen deze gewoonte, omdat zij de invloed van deze "Men" vreesden. Over het algemeen stonden de leraars in de Hooglanden vijandig tegenover het ware genadewerk en schroomden zij niet om op kerkelijke vergaderingen te protesteren tegen de steeds toenemende invloed van de evangelische partij. Hun beschuldigingen, die zij dan uitten, waren meest gegrond op

valsheid, want op het leven van de Godvruchtigen viel als zodanig niets aan te merken. Hun wandel was in de hemelen, want zij zochten de dingen die Boven zijn en niet die op de aarde zijn. Hun leven was met Christus verborgen in God. Zij verafschuwden alle vermenging met wereldgezindheid en waarschuwden tegen de vele zondige gebruiken die in de Hooglanden nog veelvuldig voorkwamen. De invloed van de "Men" was vooral in het begin in Rossshire het grootst. Geen wonder, want in dat gebied werden de eerstelingen des Geestes gevonden en van hieruit plantte het Goddelijk werk zich geleidelijk voort tot aan de einden van de Hooglanden. Juist ten noorden van Cromartybaai woonden in het begin van de achttiende eeuw de leraars die een krachtig geluid der bazuin lieten horen. Gods vrije en soevereine handelingen in de weg der zaligheid stonden centraal op de kansels in Alness, Kilmuir Easter en later in veel andere plaatsen. Het mosterdzaadje dat door Robert Bruce was geplant, begon steeds meer uit te groeien tot een grote boom. Juist de door de vrijzinnigen zo verachte "Men" waren de honderdvoudige vruchten van het zaad dat deze leraars hadden uitgezaaid in een weltoebereide aarde. Geen wonder dat Fraser en Porteous grote achting hadden voor deze vromen en zij probeerden hun gaven steeds meer in het openbaar te benutten door hen te laten voorgaan in de gezelschappen en tijdens de Avondmaalsdagen te laten spreken. Vaak werd bij deze gelegenheden gehoord: "De Heere was in het midden."

Tot de eerste "Men" behoorden John Munro van Kilmuir en Hugh Ross van Alness. De laatste kwamen wij reeds tegen en de eerstgenoemde was met hem bevriend. Vlak voor het sterven van John Munro werd Alexander Ross in Edderton geboren. Dit dorp strekt zich uit langs de baai van Dornoch, vanaf het water van Fearn tot aan het Muckle veer, ten noorden van Alness. Hij was wever van beroep en stond later in de kringen van de Godzaligen van Rossshire bekend als Alister Og, oftewel de Godzalige wever van Edderton. Hij behoorde tot de volgende generatie van de "Men" in Rossshire. Inmiddels was het Koninkrijk van Christus steeds meer uitgebreid. In de plaatsen rondom Tain, Edderton en Nigg woonden velen die de Heere vreesden. Alexander Ross had een helder inzicht in de weg des heils. Personen die de weg ten leven zochten, vroegen hem vaak om raad. Hij was in staat om iemands legering en gesteldheid in het geestelijke op te luisteren, zodat hij iemand naar de omstandigheden raad kon geven. Zijn vrouw verstond niets van geestelijke zaken en daarbij stond zij vijandig tegen alle ware Godzaligheid. Toen laat op een avond een vreemdeling bij Alister Og aanklopte om onderdak voor de nacht te vragen, weigerde zijn vrouw de deur te openen. Alister liet hem echter binnen en bood hem de nodige gastvrijheid aan. 's Morgens vroeg ontdekte de vrouw dat de man verdwenen was. Tot haar schrik bemerkte zij dat hij een weefselwerkstuk had meegenomen. "Zei ik het je niet, deze man niet binnen te laten", sprak zij tot haar man, terwijl zij hem op het gestolen werkstuk attent maakte. "Ik liet de man binnen, omdat de Heere het mij beval en wanneer er geen andere weg is om zijn zaak te verdedigen, zal Hij de man die gestolen heeft weer terugzenden." Die dag werd het erg mistig. De dief sjouwde met het zware weefsel op zijn rug over de Heuvel van Edderton. Na het invallen van de duisternis, toen Alister en zijn vrouw bij het haardvuur zaten, werd er op de deur geklopt. Bij het opendoen zagen zij de gast van de vorige nacht staan. Hij was verdwaald geraakt, totdat zijn oog viel op een licht waar hij op af ging, zonder te weten dat hij het huis van Alister naderde. Het was dan ook tot zijn grote schrik en verbazing dat hij op deze wijze het gestolen werkstuk weer op de plaats, waar hij het had ontvreemd, moest afleveren!

Op een zondag sprak de predikant over de zekerheid van een persoonlijk aandeel van Christus tot troost van Gods volk, overeenkomstig de vermaning van de Apostel om de roeping en verkiezing vast te maken. Indringend riep hij Gods volk op om naar deze verzekering te staan. Velen waren diep onder de indruk van deze preek. Ook het gemoed van Alistair was door de woorden van de predikant getroffen. In plaats dat hij uit de kerk naar huis ging, spoedde hij zich naar de Heuvel van Edderton om zich daar af te zonderen. Het was een heilige afzondering, ver verwijderd van het rumoer van de wereld. Niet alleen de verdere zondag bracht hij op de heuvel door, maar ook de volgende dagen. De burens maakten zich ongerust en vroegen zijn vrouw waar Alistair verbleef. Zij antwoordde dat zij hem sinds zondagmorgen niet meer had gezien. Toen hij niet op kwam dagen, besloot men hem op te sporen. Op woensdagmorgen verscheen hij weer in het dorp. Tot verbazing van een ieder die hem opmerkte, liep hij niet naar huis, maar begaf hij zich regelrecht naar de pastorie. Zonder erom heen te draaien stelde hij de predikant de volgende vraag: "Wat voor een leer bracht u afgelopen zondag?" "Wat heb je hierover te zeggen?", antwoordde de leraar hem. "Wel, ik heb niet veel rust gehad, sinds ik u zondag hoorde preken." Toen vertelde hij waar hij al die tijd geweest was. "Wel", sprak hierop de predikant, "heb je nu goede redenen om aan te nemen dat je de volle verzekering van je persoonlijk aandeel in Christus hebt verkregen?" En hierop antwoordde Alistair: "Ik heb het verkregen en ik wil het nooit meer voor de wereld verloochenen." "O", sprak de predikant, "gedankt zij de Almachtige dat ik het niet was, maar de Heere Zelf, Die je deze weldaad heeft geschonken en dat Hij alleen het voor jou in stand kan houden." En sindsdien werd zijn gezegend aandeel in Christus, zijn persoonlijke verzekering der zaligheid, nooit meer aangevallen, maar tot op de dag van zijn sterven bleef het bij hem. Kennedy verhaalt dat Alistair tijdens het gesprek de leraar nog toevoegde: "U zult niet veel predicaties meer houden." Kort hierop ontsliep de predikant, weldra gevolgd door Alistair Og, de wever van Edderton, beiden rijpe vruchten voor het hemelse Kanaän.

Zoals gezegd waren de beste dagen voor Rossshire begonnen. Wonderen van genade hadden plaats, veler ogen werden geopend en de woestijn begon te bloeien als een roos. De 'dwaasheid van de prediking' was wel het voornaamste middel om de blinde ogen te openen. De van God uitgezonden leraars in de afgelegen Hooglanden waren geen dorre schriftgeleerden, maar zij spraken, in navolging van hun grote Meester, met gezag. Hun woorden gingen met kracht gepaard en de Geest werkte door middel van de verkondiging krachtig in de zielen, om de sterkten die zich tegen de kennis Gods verzetten, te onderwerpen. Het was een eenzijdig Godswerk in de zielen van arme bergbewoners, die uit zichzelf geen geloof konden voortbrengen en zelf geen kracht hadden om ook maar één zonde teniet te doen. In de armoedige hutten van Rossshire werden wenende en worstelende zielen gevonden die naar de weg van Sion vroegen. Zij konden geen rust vinden in enig werk, in geen tranen en gebeden, maar zij moesten van zichzelf worden afgebracht, om alleen op die ene Rotssteen der behoudenis hun hoop der zaligheid te mogen gronden.

Reeds meermalen noemden wij John Porteous, één van de meest bekende leraars uit Rossshire in de eerste helft van de achttiende eeuw. Hij was predikant van Kilmuir Easter, een dorp dat zich kilometers langs de baai van Cromarty uitstrekt. Omstreeks het begin van de eeuw was het volk hier nog barbaars en ruw van inslag. De voorganger van Porteous had reeds geprobeerd de ploegvoor te halen door de harde grond van deze gemeente, wat echter op grote weerstanden stuitte. De komst van Porteous verliep ook niet zonder moeilijkheden, want sommige landeigenaren waren

tegen zijn benoeming gekant. Toch werd hij in 1734 tot herder en leraar van deze plaats bevestigd. Hij was afkomstig van Inverness; zijn moeder was een dochter van John Fraser van Alness. In de herfst die op zijn bevestiging volgde, waren al de pachters van het land van de laird van Newmore bezig om de oogst van de boerderij van Balontrade binnen te halen. Nu was deze laird een van de voornaamste tegenstanders van de komst van Porteous. Toen hij de maaiers bezocht, vluchtte één van hen plotseling weg. Het bleek iemand te zijn die het beroep van Porteous mede had getekend en nu uit vrees de benen nam. Toen anderen hem haalden en hij bevende terugkwam, sprak de laird alle maaiers als volgt aan: "Gij allen verzette u tegen Mr. Porteous, zoals ik ook deed, maar deze man handelde in tegenkating tegen mijn gehoorzaamheid vanwege zijn eigen consciëntie en ik heb vandaag meer respect voor hem dan voor jullie." De vergeldingsmaatregelen, waar de man bang voor was, bleven uit!

Enige tijd later bediende Porteous het Avondmaal in Rosskeen. Op de zaterdag sprak hij in het Gaelic. Toen hij het over de "rode vaars" had, riep een onwetende man die uit een duistere hoek van het land was gekomen het uit: "Wat is dit voor een soort tekst. Wat zal de man van het dier maken?" De prediker ging voort om zijn onderwerp te ontvouwen en had grote vrijheid in het spreken. De Geest van God was in het midden en voordat de dag ten einde was, bleek dat de bewuste man in zijn geweten was ontwaakt om zich te bekommeren over zijn eeuwige staat. Hij ontving wijsheid van Boven om de zin van het tekstwoord te verstaan.

Vlaktbij de pastorie van Kilmuir Easter stond het kasteel van Milton, de residentie van de graven van Cromarty. De graaf was de predikant niet welgezinnd en stak dat niet onder stoelen of banken. Op een keer ontving Porteous een uitnodiging om op het kasteel te verschijnen. De graaf ontmoette hem in de deur. Na de gebruikelijke groeten vroeg de leraar waarom hij ontboden was. "Om u de achterdeur te tonen", was het onbeleefde antwoord. Toen antwoordde Porteous dapper: "U hebt mij gehaald om bij u te komen, de tijd is niet ver meer dat ik deze deur binnen kan gaan en door alle vertrekken in het kasteel kan lopen en waar ik ook heen wil kan ik dan kernen zonder dat u mij tegenhoudt. Het kasteel zal niet langer een verblijfplaats voor mensen wezen, maar voor de vogelen des hemels. Als bewijs zullen de doornen groeien op de plaats waar ik nu sta."

Deze profetie ging in vervulling. Toen de graaf in 1745 voor de kroonprins van Stuart koos, werd hij gevangen genomen en zijn trotse onderkomen aan de verwoesting overgegeven. Een doornstruik groeide bij de voordeur en de vogels nestelden tussen de muren van de tot ruïne geworden residentie van de geachte graaf. *Wie Gods volk aanraakt, raakt Zijn oogappel aan.*

Porteous verstond de kunst van zijn schapen te weiden. De afgedwaalden wist hij soms terecht te brengen en het gewonde probeerde hij te helen. Een jonge vrouw in zijn gemeente was gewond in haar ziel. Zij leerde haar verloren staat voor God kennen. Porteous sprak met haar in zijn grote tuin, waarin vele prachtige planten stonden. Hij wees naar een grote boom met appels aan het uiterste eind van de tuin. "Raak eens een appel aan", vroeg hij de vrouw. "Dat kan ik niet", gaf zij ten antwoord. "Waarom niet?" "Omdat ik er niet bij kan." "Dat is waar", zei de leraar. "Paulus kon zeggen: Ik weet in Wien ik geloofd heb en ik ben verzekerd dat Hij machtig is mijn pand, bij Hem weggelegd, te bewaren tot dien dag. Paulus kon zijn hand op de appel leggen, maar, arme vrouw, hij is buiten je bereik." Vlaktbij stond een andere boom.

"Kun je een appel van deze boom plukken?" "Ja", zei ze. "O ja, het kleinste kind van het dorp kan er een af plukken. Zo is het met Christus. Je mag je hand uitstrekken en Hem aangrijpen, hoe verdorven je in je eigen waarneming ook mag zijn. En die tot Mij komt zal Ik geenszins uitwerpen. Het kleinste kind mag die tak aanraken en van de zoete vrucht nemen."

Zijn tuin was meermalen het onderwerp van zijn overdenkingen. Porteous hield veel van de natuur, die hem vaak tot geestelijk onderwijs was. Vaak vergeleek hij de planten met de Godzaligen van zijn gemeente. De verscheidenheid van bloemen kwam dan overeen met de verscheidenheid van karakters. Eens was een ootmoedige, verlegen ziel bij hem in de tuin. Hij liet hem een paarse plant zien en toonde aan dat hij die bloem was. "Dat donkere en lelijke ding zonder bloem of vrucht lijkt inderdaad op mij." Toen lichtte Porteous de bladeren op en daar kwamen prachtige bloemen tevoorschijn. "Inderdaad lijkt deze plant op jou, want het is een nauwelijks opvallende plant, die gewoonlijk haar schoonheid verbergt en haar heerlijkheid wordt het meest gevoeld wanneer het dichtbij doorzocht en bedrukt wordt." Een jongeman, die kortgeleden in zijn geweten was getroffen door een werk van overtuiging, kwam op een dag de tuin ingelopen, terwijl de predikant hier rondwandelde. Het was zijn begeerte om zijn gevoelens te vertellen en Porteous luisterde stil toe. Hij wist niet welke bloem op deze jongen leek. Geen woord sprak hij dan ook, totdat hij een pad opmerkte die hem voor de voeten liep. "Zie je dat beest?", vroeg hij hem. Zonder hier verder ook maar iets toe te voegen nam hij afscheid van de jongeman. Dit gesprek herhaalde zich tot viermaal toe, want steeds kwam de jongen terug. Bij het laatste gesprek zei de jongen: "Het zou goed voor mij zijn geweest deze pad gelijk te zijn, daar deze geen ziel heeft te verliezen voor een eeuwigheid." "Nu kan ik pas echt met je spreken", zei de predikant tot hem. Want Porteous oordeelde dat zijn wond tot hiertoe nog niet diep genoeg was. Zijn kwaal was nog niet dodelijk, want hij had nog te veel goede gedachten overgehouden. Eerst nu kon de leraar met hem spreken over de weg der genezing. Nu was hij vatbaar voor het werk van Christus tot verlossing en redding van zijn verloren ziel. Porteous joeg de zielen niet in de bloemhoven, maar handelde ernstig met hen naar hun omstandigheden. Op de van God aangewezen tijd probeerde hij het rechte geneesmiddel toe te passen. "Die gezond zijn hebben de medicijnmeester niet van node, maar die ziek zijn."

Zelden ging een week voorbij, of één of meerderen uit zijn eigen gemeente of uit de omgeving kwamen hem bezoeken om raad voor hun ziel te vragen. Een vrouw die bij hem kwam, was vaak tot tranen bewogen. Enkele keren had hij haar weggestuurd zonder haar enige raad te geven. Tenslotte kwam zij weer terug. Zij voelde zich zo hopeloos dat zij geen traan meer kon laten gaan. Nadat Porteous haar had aangehoord, sprak hij: "Je kwam laatst naar mij toe, maar ik liet je gaan en Christus liet je gaan, want je kwam met een schat aan tranen en warme gevoelens, teneinde jezelf aan Hem aan te bevelen. Christus wilde je niet hebben op zulke voorwaaarden, maar nu is je schat vergaan en voel je jezelf verloren." Het onderwijs van de wijze leraar strekte tot zegen voor haar ziel. "Christus zal je aannemen", zo vervolgde hij, "en Mr. Porteous zal je aannemen." Zij kreeg de kracht van Goddelijke liefde nu te gevoelen en mocht Christus door een oprecht geloof omhelzen.

Wijsheid en voorzichtigheid bij de behandeling van kostelijke zielen op weg en reis naar een allesbeslissende eeuwigheid stonden Porteous immer voor ogen. Hij wist uit eigen ervaring welke subtiele wegen een godsdienstig mens kan bewandelen, wegen die nabij de weg der zaligheid geraken, maar die toch ontspringen uit een geest van

eigenliefde en zelfbehoud.

Ook op de kansel handelde Porteous eerlijk met de zielen van zijn toehoorders. Zijn stijl van prediken was niet droog maar boeiend. Vaak illustreerde hij zijn onderwijs met beelden uit het natuurlijk leven of met allegorische vergelijkingen. Zo bepaalde hij zijn gehoor eens bij de geschiedenis van een reiziger, die tijdens een tocht door de woestijn door een storm werd overvallen. Het was zo erg dat hij bang was dit niet te zullen overleven. Toen alle hoop hem bijna ontvallen was, werd zijn oog getroffen door een lichtpuntje dat in de verte glinsterde en hij haastte zich in deze richting. Op de plaats aangekomen, zag hij een huis waarvan de deur open stond. Bij het binnentreden zette hij zich neer bij het haardvuur dat het licht verspreid had. Tegen middernacht ging hij het huis verkennen, omdat hij niemand had gezien. Tot zijn grote schrik zag hij een dood lichaam in de hoek van de kamer liggen. Toen hij naar het lijk keek, begon het weer levend te worden en de arme man werd bij dit gezicht zeer verschrikt. De dode rees steeds verder op. De man rende naar de deur om het huis uit te vluchten. Maar de storm was zo hevig dat hij niet naar buiten durfde gaan. Zodoende werd hij genoodzaakt om naar het vuur terug te keren. Een tijdlang bleef het dode lichaam rustig, maar de man kon zijn ogen er niet van af houden. En iedere keer als hij in die richting keek, kwam er weer beweging in het lichaam. Dan rende hij weer naar de deur. Op het laatst ging hij op de knieën en toen ging het lichaam weer achteruit en kon hij zijn plaats bij het vuur weer innemen. Niet lang daarna begon het lichaam zich weer te verroeren. Nu wist de man inmiddels dat hij knielend geen last meer had van de verzoeker en sindsdien rees hij niet meer op "totdat de dag was aangebroken en de schaduwen vloten."

Zo probeerde Porteous zijn hoorders duidelijk te maken dat een mens door de wet als een tuchtmeester tot Christus, het Licht der wereld moet worden gebracht. De strijd houdt dan niet op want de satan is altijd bezig om hem aan te vallen. Zolang hij op Christus ziet en biddende is, krijgt de verzoeker geen kans om hem te overweldigen.

De Hooglanders hebben altijd dicht bij de natuur geleefd. Geen wonder dat Porteous vaak beelden uit de schepping naar voren bracht om geestelijke zaken te verduidelijken. Eens sprak hij over de arend. "Er wordt gezegd, dat de adelaar zijn jeugd vernieuwt. De ouderdom nadert en zijn einde is nabij, maar, in plaats dat hij zijn leven aflegt, keert hij naar zijn jeugd terug. Gewoonlijk gelooft men in de Hooglanden dat zijn aftakeling te wijten is aan zijn snavel die zo lang is geworden dat hij geen voedsel meer tot zich nemen kan, tengevolge waarvan hij weggwijnt. De manier waarop hij volgens zeggen zijn jeugd vernieuwt, is door zich te laten vallen op een rots, waardoor zijn snavel gebroken wordt tot een normale afmeting. Zijn kracht om te voeden is hersteld en zijn jeugd begint nu opnieuw. Dat is maar een legende, maar het is de waarheid, zelfs zodanig dat de kracht van uw ziel, o gelovige, slechts kan vernieuwd worden door u te laten vallen op Christus, de Rots der eeuwen."

Vele jaren beklom Porteous de kansel van Kilmuir, totdat ook zijn kracht gebroken was. Niet dat de kracht van zijn geloof was weggekwijnd, maar zijn uur was genaderd dat ook hij zijn herdersstaf moest neerleggen. Toen hij in 1775 meer dan 40 jaar aan zijn gemeente was verbonden, legde de pelgrim zijn reisstaf neer. Er woonde in Logie een geofend christen met name David Ross, die eens had gezegd dat welke ramp hem op zijn pelgrimstocht zou treffen, het hem steeds ten goede zou komen. Een uitzondering was de dood van Porteous, want die zou nimmer worden vergoed. Enkele jaren voor zijn sterven kreeg Porteous een ernstige ziekte. Noch hijzelf, noch anderen

verwachtten dat hij zou herstellen. Gods volk bad steeds voor zijn genezing en de Heere gaf antwoord. Hij leefde hierna nog enkele jaren. Zijn dood kwam plotseling. Geen ziekte ging eraan vooraf, maar de leraar werd dood in zijn stoel aangetroffen. Toen David Ross van zijn sterven hoorde, sprak hij: "De Heere dreigde Zijn geliefde dienstknecht enkele jaren geleden weg te nemen. Toen Gods volk van zijn ziekte hoorde, gingen zij in gebed voor zijn genezing en de Heere verhoorde hun smekingen. Maar toen zijn plaats in de hemel voor hem was bereid en hij hierop voorbereid was, stelde de grote Advocaat Zijn verzoekschrift te zijnen behoeve voor: "Vader, Ik wil dat John Porteous die Gij Mij gegeven hebt bij Mij zij, waar Ik ben." Toen kwam het einde. De Heere gaf geen voorteken van zijn dood, maar Hij nam hem weg, als het ware onbekend aan Zijn kinderen, die dan zeker meer voor hem zouden gebeden hebben...."

De dood van Porteous veroorzaakte een droefheid, niet alleen in zijn eigen gemeente, maar over het gehele gebied. In bijna ieder gezin was er geweest. Toen het uur van de begrafenis was aangebroken, werd het geweecklaag op het kerkhof tot ver in de omtrek gehoord. De Hooglanders hadden niet alleen een zoon des donders verloren, maar meer nog, een zoon der vertroosting was hun ontvallen.

In de tijd dat Porteous de bazuin van het evangelie onder de bevolking van Ross deed weerklinken, deed de kracht van het Woord wonderen door de rechterhand des Allerhoogsten.

Ook in andere delen van de Hooglanden waren geestelijke beroeringen zichtbaar. De dorre doodsbeenderen kwamen door het gepredikte woord tot leven. Porteous, Fraser en anderen hadden een handvol koren gezaaid op de hoogten der bergen. Het zaad droeg vrucht en de eerste schoven werden ingezameld. Maar in de loop van de eeuw ging de vrucht daarvan ruisen als de Libanon, toen de tijd aanbrak dat vele honderden zielen overal in het bergland zich gingen verheugen in de kennis van hun Verlosser. De vette jaren waren aangebroken en geestelijke opwekkingen bedekten het land. Het werk van de Heilige Geest bleef nu niet beperkt tot het gebied rondom Alness en Kilmuir Easter, want ook andere delen van de Hooglanden begonnen zich te verheugen en te bloeien als een roos. Niet alleen de Black Isle, aan de andere zijde van de baai van Cromarty, maar tot in Caithness en in Lochcarron droeg het evangelie vrucht. De Black Isle betekent "het zwarte eiland", waar de zwarte duisternis overheerste. Toen het ware licht hier doorbrak, week de duisternis van de onwetende bevolking. Vele eilandbewoners gingen naar God vragen en het licht ging op in hun duistere zielen. De leraars in hun midden spraken niet naar hun vleselijk hart, maar verkondigden wat recht is. En de leer die zij brachten werd door gelukkige uitwerkingen gevolgd. Wat verkondigden zij anders dan de leer van vrije genade? "De verschrikkingen van de Heere in Zijn Woord aangekondigd tegen de gewillige overtreders van Zijn heilige wetten en de onboetvaardige, ongeloovige verachters van Zijn evangeliegenade, de onmogelijkheid van zalig worden op grond van eigengerechtigheid, de absolute noodzakelijkheid van de krachtadige invloeden van de genade en de Geest van God, teneinde met Christus te verenigen door het geloof tot rechtvaardigheid en zaligheid, vrijelijk gegeven door de Vader aan de uitverkorenen, voor hen voortgebracht door Christus en toegepast door de Heilige Geest, waren de leerstukken welke bij het volk werden aangedrongen." Geen godsdienst van eigen kracht, van doen en laten, maar een leer, waarbij de mens met al zijn godsdienst en verdiensten geheel er buiten wordt geplaatst. Deze leer deed wonderen in de Hooglanden. De vrucht van dit ware genadewerk was een Godzalige wandel voor God en mensen en een zuivere belijdenis van en inzicht in de leer van wet en evangelie. De

leerstukken, welke zo helder schenen in de dagen van de Hervorming, vertoonden zich glansrijk in de afgelegen delen van Schotland, in een eeuw waarin de leer van de menselijke deugd en rede tot vertroebeling en verduistering van veler godsdienst bijdroeg. *"Gij bezoekt het land en hebbende het begerig gemaakt, verrijkt Gij het grotelijks; de rivier Gods is vol waters; wanneer Gij het alzo bereid hebt maakt Gij hunlieder koren gereed"* (Ps. 65). Na lange tijd van onvruchtbaarheid en grote droogte, vloeiden de stromen van genade door de regen des Geestes en het land, dat eerst verstoken was van Gods genadige invloeden, verheugde zich nu in een overvloed van vruchten.

Hoofdstuk 7. Gij maakt zijn opgeploegde aarde dronken.

De Black Isle is een schiereiland, dat ten noorden wordt begrensd door de baai van Cromarty en in het zuiden door de baai van Beaully en Inverness. Eigenlijk ligt het tussen Alness en Inverness in. Aan de monding van de Cromarty baai liggen twee heuvels of rotsachtige klippen, ook wel de "schoenmakers van Cromarty" genoemd, waartussen het water van de Noordzee de baai binnenstroomt. Niet ver van de monding verwijderd, ligt het meest noordelijke plaatsje van de Black Isle: Cromarty. Het is een mooi vissersplaatsje, dat in het verleden diverse Godzalige leraars heeft gehuisvest. In de dagen van de vervolging was Hugh Anderson hier predikant, die na de Omwenteling in 1689 terugkeerde en tot het jaar 1704 werkzaam bleef onder het vissersvolk. Zijn opvolger, George Gordon, stond ook bekend als een getrouwe prediker.

In Cromarty woonde sinds mensenheugenis het geslacht van de Lindsays. Eerst was het een rijk geslacht, maar na verloop van tijd verging haar glorie. Zij woonden in een groot huis aan de voet van de Chapel heuvel. Toen Andrew Lindsay omstreeks 1719 in dit huis werd geboren, was de familie zo verarmd dat Andrew minder bezat dan de meeste kinderen van Cromarty. Maar zijn lage staat naar aardse maatstaven betekende geen verhindering om hem tot een erfgenaam van de eeuwige zaligheid te maken. Met zijn moeder ging hij naar de kerk bij George Gordon, die het middel was om hem wakker te schudden uit de doodslaap van zijn zonden. Dadelijk veranderde zijn levenswijze, want hij gaf het gezelschap van zijn vrienden op en las veel in de Schrift, kortom, hij was zeer ernstig bezig met de dingen van de eeuwigheid. Maar toch bleef zijn hart onvernieuwd. Hij was de besmettingen der wereld wel ontvloden, maar desondanks miste hij de ware kennis van Christus. Wat genade betekende voor een goddeloos schepsel was hem onbekend. Onbewust was hij nog bezig om zijn eigengerechtigheid op te richten, wat hem weerhield om de toevlucht te nemen tot de borggerechtigheid van Christus. Gelukkig kon hij geen rust vinden in deze plichtengodsdienst. Omstreeks 1732 bezocht een predikant uit Engeland het afgelegen stadje aan de baai van Cromarty. Het was James Davidson van Dedham, een bekende stad in het graafschap Essex. Hij bezocht een Avondmaalsdienst in de buurt van Cromarty, waar hij in aanraking kwam met velen van Gods volk, die uit alle plaatsen uit de omgeving deze hoogtijdagen bijwoonden. Ook ontmoette hij Andrew Lindsay, toen hij op een koude wintermorgen het veer overstak. De jongen viel niet alleen op door zijn armoedige kleding, maar ook door een ontzettende ernst welke van zijn gezicht afstraalde. Tijdens de godsdienstoefening hield de leraar de jongen voortdurend in het oog. Met grote aandacht luisterde Andrew naar het uitgedragen woord. Intussen kwam hij te weten wie deze knaap was en hij besloot hem eens in Cromarty op te gaan zoeken.

Op zekere dag belde hij bij het vervallen huis aan de voet van de heuvel aan. Hij trof de jongen thuis en stelde hem de volgende vraag: "Hoe kwam het dat je de vorige week zo ver van huis ging, terwijl het zo koud was en je geen schoenen of kousen aan je voeten had?" Kort en duidelijk antwoordde de jongen: "Er wordt gezegd dat men Christus in de prediking kan vinden en ik wil weten of dit waar is." De Engelse leraar twijfelde niet zozeer aan de oprechtheid van de jongen, maar toch wilde hij meer weten omtrent de beweegredenen die Andrew tot het bijwonen van de kerkdiensten

hadden geleid, of het inderdaad "werkelijk zijn verlangen was om te weten of Christus in die predicaties te vinden was." Zonder aarzelen gaf de jongen ten antwoord: "Voorzover ik mij zelf ken is dit bij mij zo. Ik ben mij bewust dat ik in de staat der natuur ben, maar ik moet dit levendig gevoelen en ik volg de prediking om een diep gevoel van de ellende van mijn natuurlijke staat te krijgen, want ik heb mijn predikant horen zeggen dat iemand Christus niet naar waarde kan schatten, tenzij hij de ellende van zijn natuurlijke staat ziet en er tevens over bekommerd is." Davidson zei: "Maar als de Heere nu beloofd heeft dat levend zondebesef te werken?" In dit punt bleek Lindsay enigszins onkundig, maar toen de predikant hem wees op Joh. 16:811 werd het hem duidelijk dat de Geest beloofd heeft te overtuigen van zonde, en van gerechtigheid, en van oordeel. Hier was geen sprake van een voorwaarde, maar van een genadewerk, zodat Andrew moest leren dat hij zichzelf niet kon opwekken om met zijn gevoel een dergelijke ontdekking van schuld te ontvangen.

De antwoorden op de volgende vragen, die Davidson stelde, maakten duidelijk dat Andrew, zijn gevoel van verlorenheid ten spijt, buiten een wezenlijke kennis van zijn schuld en verdorvenheid, gepaard gaande met een oprechte kennis van schuldvergevende genade was. "Bid je wel eens?", vroeg de predikant. "Nee." "Ga je van huis om Avondmaalspredicaties te horen en buig je dan nog niet eens je knieën voor God om te bidden?" "Zeker, buig ik mijn knieën, maar al ben ik gewoon dit vijfmaal per dag te doen en op sommige dagen wel zes of zevenmaal, noem ik dat nog geen bidden tot God, want ik ben buiten Christus en heb daarom de geest des gebeds nodig."

Zijn verstand was zo verlicht, dat hij wist dat zijn bidden buiten Christus nog enkel vijandschap tegen God was en dat de Geest der genade en der gebeden in zijn arme ziel moest worden uitgestort. Zo erkende hij in de loop van het gesprek, "dat de gevallen mens God alleen door het geloof in Christus kan verheerlijken en door daarna de Wet te gehoorzamen in de kracht van Christus." Davidson raadde hem aan om ernstig te bidden om de genade die in Johannes 16 beloofd wordt.

Zes maanden na het laatste gesprek was Davidson weer in Cromarty. Inmiddels was het vrije genadewerk Gods aan de ziel van de arme jongen verheerlijkt. De vrouw van de predikant vertelde hem verheugd: "Gods kinderen in Christus behoren nu tot zijn vrienden en allen bewonderen het grote onderscheidingsvermogen dat Andrew Lindsay betreffende hun geestelijke toestand aan de dag legde." Andrew kon nu aan Davidson vertellen dat hij in Christus was. Uiteraard wilde de leraar weten op welke wijze de jongen tot Christus was geleid, waarop hij verhaalde: "Ik zag eerst dat de ware neiging van mijn hart tegen God en vooral tegen de weg der verlossing door Christus inging; toen ontdekte ik dat ik mijzelf evenmin uit die ellendige toestand kon redden, als ik de zon uit de hemel zou kunnen halen. Vervolgens, dat niet alleen mijn vroeger leven enkel zonde was, terwijl ik mij om mijn zaligheid niet bekommerde, maar ook het beste was ik had, zelfs al mijn bidden, lezen, luisteren en alle godsdienstige plichten geheel met zonde besmet waren. Niettegenstaande dit alles merkte ik een zo sterke neiging in mijn hart om mijn eigengerechtigheid op te richten, dat de Heere moeite had die neer te werpen; toch poogde ik die weer op te richten. Daarbij merkte ik dat mijn hart elke dag afgodendienst bedreef, daar het vol ijdelheid was en zodoende voortdurend God ontvluchtte. Ik werd op het zien van dit alles zo bedroefd dat ik dag noch nacht rust had, totdat ik door Christus werd bevrijd."

Op Zijn tijd behaagde het de Heere Zijn Zoon in het hart van deze jongen te openbaren en mocht hij Christus in Zijn heerlijkheid aanschouwen: "Maar toen Christus mij Zijn hemelse heerlijkheid te zien gaf, ontdekte ik dat geestelijk leven en

ik zag dat de heerlijkheid van Christus zo groot was, dat ik van mijzelf geen woorden vond haar weer te geven, zoals ik ze zag. Dit alleen is zeker, dat ik mijn zaligheid zo met Christus verbonden zag, dat ik de wereld niets achtte. En hoewel ik de werking van dat geestelijk leven in mijn ziel, zoals ik het gevoel, niet kan uitdrukken, kan ik er nu toch iets van verstaan als ik kijk naar het water in die kleine bronnen langs onze weg van Cromarty naar hier. Zoals u weet, is er in deze bronnen, hoe klein ze ook zijn, toch water; even zo ontdek ik ook enig leven in mijn ziel. Het water in enkele bronnen is bedekt door gras en onkruid, zo is ook dit geestelijk leven bij tijden voor mij verborgen door de macht der zonde. Maar evenals het water tevoorschijn komt wanneer men het onkruid verwijdert, zo vertoont zich ook dit leven door een nieuwe openbaring. En zoals er nu in augustus, terwijl grote plassen opgedroogd zijn, water in deze bronnen blijft, hoop ik dat ook dit leven voor immer in mijn ziel zal blijven voortbestaan, want eenmaal in Christus, voor altijd in Christus!"

Toen Andrew nog in een wettische gang verkeerde, verzocht de satan hem tot allerlei bijbedoelingen, opdat hij van de mensen gezien zou worden, maar, zo zei hij, "ik heb geleerd boven alles bijbedoelingen te verfoeien. Het is inderdaad een grote genade om een arme jongen als ik van de hel te verlossen en de hemel te schenken, maar wat is de verlossing van de hel en de hemelse zaligheid vergeleken bij Christus Zelf?"

Gordon, de predikant van Cromarty, die zag dat de genade Gods zo helder in hem was geopenbaard, liet hem al op vijftienjarige leeftijd tot het Avondmaal toe. Lindsay nam toe in de genade, hoewel aanvechtingen en twijfelingen hem niet bespaard bleven. Maar toen een student hem vroeg waarop zijn vertrouwen was gegrond, kon hij volmondig belijden: "Op de gerechtigheid van Christus." "Wat versta je onder de gerechtigheid van Christus?" "Zijn gehoorzaamheid aan Gods wet en in het bijzonder Zijn sterven voor en in de plaats van Zijn volk en van mij." Zijn geloof was niet gegrond op eigen bevindingen, maar op Christus en Zijn gerechtigheid alleen. Later, toen Davidson hem weer ontmoette, vroeg hij hem hoe het werk van God in zijn ziel voortgang vond. Hij antwoordde: "Ik hoop dat God Zijn werk in mij voortzet, want ik heb in de laatste tijd geleerd dieper te graven in de schuilhoeken der zonde in mijn hart. In het bijzonder voel ik bij me een droevige geneigdheid om op mijzelf te vertrouwen en meer dan op de volheid van Christus te steunen, op eigen werkzaamheden en ontvangen genade."

De laatste maal dat Davidson hem zag, was omstreeks 1740. Toen vertelde Andrew Lindsay hem, dat hij maandenlang onder vele en hevige aanvechtingen gebukt was gegaan, maar dat de Heere hem genadiglijk het licht van Zijn aangezicht had doen aanschouwen en hem gegeven had om vreugde te scheppen in Zijn gerechtigheid.

Andrew Lindsay stierf in 1769 op vijftigjarige leeftijd. Zijn schoof werd nu voor eeuwig ingezameld in de schuren van Gods heerlijkheid, als een rijpe vrucht gedragen tot heerlijkheid Gods. De weg tot deze rijpheid was niet over rozen gegaan. Het onvergankelijk zaad, dat in zijn hart gezaaid was, had niet zomaar vrucht voortgebracht. Eerst was zijn hart met doornen en distelen bezaaid. Eerst moest het zaad van het evangelie nederwaarts wortelen, alvorens het opwaarts vruchten kon voortbrengen. Het was geen werk van eigen akker dat in de ziel van Andrew Lindsay werd gewrocht. Hij was een planting des Heeren, opdat Zijn Naam zou verheerlijkt worden. Zo werd "de opgeploegde aarde" van zijn ziel dronken gemaakt. De wet diende als een tuchtmeester om de kwaal te ontdekken en het einde der wet was Christus om hem door het geloof te rechtvaardigen.

"Gij maakt zijn opgeploegde aarde dronken; Gij doet ze dalen in zijn voren."

In die weg werd het zaad gezaaid op de Black Isle. Wie kon het werk van God keren? Het zwarte eiland veranderde in vruchtbare grond en eikenbomen der gerechtigheid groeiden op tot eer van God.

Zo'n eikenboom der gerechtigheid was John Clark, die ook in Cromarty woonde. Hij was een innemende persoonlijkheid. Lang van postuur als hij was, boezemde hij ontzag in, vooral wanneer hij tijdens bijeenkomsten opstond om te spreken en hij met zijn beide handen zijn haarlokken glad streek. Als spreker was hij helder en overtuigend. Altijd wist hij zijn gehoor te boeien, zodat het tijdens zijn spreken doodstil was.

Er was een jongeman uit Resolis die aan vallende ziekte leed. Zijn vader opperde het idee om enigen van Gods volk bijeen te roepen om zijn genezing af te bidden. Voordat hij de daad bij het woord voegde, vroeg hij de predikant om zijn mening. Die oordeelde dat hij zich niet aan bijgelovige oogmerken moest overgeven. Toch nodigde hij enkele personen uit, waaronder ook John Clark. John was de eerste die in het gebed ging en het behaagde de Heere om hem met zijn nabijheid te begunstigen en zo'n ruimte in het bidden te schenken dat, voordat hij geëindigd was, hij ten volle van de verhooring was verzekerd. En sinds dat ogenblik had de jongen nooit meer last van dergelijke aanvallen.

Eenmaal veroorzaakte Clark enige opschudding in zijn woonplaats, toen hij in het openbaar verklaarde dat geen bouwer of kleermaker in Cromarty kon zalig worden. Alle metselaars en de mannen die de naald hanteerden waren verontwaardigd vanwege dit gezegde. Zij verstonden echter niet wat John bedoelde. Met de bouwers zinspeelde hij op de bouwlieden die de "steen des hoeks" hebben verworpen en met de kleermakers al degenen die met hun voddën hun eigengerechtigheid zoeken op te richten.

Vlakbij Cromarty ligt het plaatsje Resolis. Hier was Thomas Ingles predikant. Hij was niet alleen begiftigd met genade, maar ook een voorbeeld van zachtmoedigheid. In dit opzicht was hij het tegenbeeld van George Gordon van Cromarty. Gordon werd daarom wel "de leeuw van Cromarty" geheten en Ingles "het lam van Resolis." Zijn opvolger, Hector MacPhail was eerst noch een leeuw, noch een lam. Hij was eerder een huurling die de schapen liet hongeren, dan hen te laten weiden in de grazige weiden van Gods bediening. Zijn prediking was dor en verstandelijk. Het volk des Hoeren was niet blij toen hij in 1748 tot predikant werd bevestigd. Zijn vrouw, die de verborgen omgang met de Heere kende, kon het onder zijn geesteloze leer niet uithouden. Omdat zij stenen kreeg in plaats van brood, vond zij geen voedsel onder de bediening van haar man. Op zekere zondagmorgen vertelde zij hem dat haar ziel stervende was en dat zij verlangde naar de levende verkondiging van het Woord. Zij besloot vandaag de baai van Cromarty over te steken om bij John Porteous te horen wat zij in Resolis miste. De predikant van Kilmuir Easter was eenmaal het middel geweest van haar bekering. MacPhail durfde haar geen weerstand bieden en begeleidde zijn vrouw zelfs tot aan het veer. Porteous was niet een weinig erbaasd, toen hij de vrouw van zijn collega uit Resolis plotseling op de pastorie zag verschijnen en hij vroeg haar meteen wat zij kwam doen. Zij vertelde hem dat haar ziel honger leed in Resolis en dat zij stenen voor brood ontving, in plaats van het ware Brood des levens. De predikant gaf haar ten antwoord: "Zo ik mij niet vergis, zul je Resolis niet lang meer om deze reden verlaten, want ik verwacht dat de Heere je door de hand van je man spoedig het beste koren zal geven."

Spoedig ging deze profetie in vervulling, want MacPhail werd in zijn geweten overtuigd dat zijn vrouw gelijk had en dat hij de oorzaak was van deze stap. De Heere

toonde hem hoe onbekwaam hij was tot het werk van de bediening en diepe overtuigingen van zonde bezetten zijn ziel, welke verscheidene jaren aanhielden. De geschiedenis spreekt zelfs van zeven jaar, waarvan drie jaar zijn mentale smart zo groot was dat hij geen nacht rustig sliep. De wet achtervolgde hem in haar dringende eis en zijn geweten werd gedurig veroordeeld vanwege een onverzoende schuld. Op de duur werd deze toestand voor hem ondragelijk en hopeloos. Hij besloot zelfs om met het preken op te houden en afstand te doen van zijn predikantschap.

Omdat hij niet in staat was om de gemeente van deze beslissing op de hoogte te brengen, liet hij Fraser van Alness op een doordeweekse dag overkomen om na de predicatie het volk op de hoogte te brengen. Maar de Heere had het anders beschikt, want tijdens de preek van Fraser kwam MacPhail tot de volle ruimte. Zijn banden werden losgemaakt en Christus openbaarde zich aan zijn verloren ziel om hem de verlossing uit vrije genade bekend te maken. Zijn onrustige consciëntie ontving de vertroosting van de vergeving der zonden door de toepassing van het Bloed der verzoening. Fraser had in zijn preek met geen woord gerept over zijn voornemen om de herderstaf neer te leggen. Hij deed niets anders dan de volle raad van God te verkondigen en de gemeente was diep onder de indruk van zijn woorden. Maar het meest bewogen was haar eigen voorganger. De vertroosting van het evangelie, dat hij zolang had tegengestaan, namen zijn ziel geheel in. Hij kon vanwege deze zalige toestand zijn gemoed niet langer de baas, maar plotseling stond hij op, terwijl de tranen uit zijn ogen sprongen. Met de handen uitgestrekt naar zijn broeder predikant riep hij uit: "Mijn vader! mijn vader! wagen Israëls en zijn ruiteren!" De uitroep werd weldra gevolgd door het geween van iet volk. Fraser hield enkele minuten stil, totdat de emoties wat waren getemperd. Toen wendde hij zich tot de wenende broeder en vroeg hem ten aanhore van de gehele gemeente: "Wilt u nog bij uw beslissing blijven om uw ambt neer te leggen?" "O, nee, nee, nee", antwoordde MacPhail, "ik aanvaardde die beslissing te haastig, maar, zo helpe mij mijn Vader in de hemel, ik besluit in Zijn Naam en kracht om mij aan Zijn dienst over te geven, naar ziel en lichaam, gemoed en geest."

Vol van hemelse vreugde en blijdschap vanwege de verlossing die hem, onwaardige, was ten deel gevallen, bracht MacPhail de volgende dag zijn broeder predikant naar het veer. Onderweg deden zij het huis van een ouderling aan, die vele malen voor zijn leraar had gebeden of het God mocht behagen om zijn blinde zielsogen te openen. "Wat voor nieuws heeft u vandaag voor mij, Mr. MacPhail?", vroeg de oude man. "Goed nieuws", was het antwoord, "Hector MacPhail zal niet meer voor jullie preken." "O, ik verwachtte ander nieuws dan dat", zei de ouderling, "want ik kan dit geen goed bericht noemen." "Hector MacPhail zal nooit meer voor jullie preken", riep de leraar uit, "maar de Geest van God zal door hem voor jullie preken", waarmee hij wilde uitdrukken dat hij in het vervolg wenste te preken in de kracht van de Heilige Geest. "O, dat is inderdaad goed nieuws!", riep de ouderling met vreugde uit.

Toen MacPhail in banden verkeerde, had hij de Heere een gelofte gedaan: Indien het Hem mocht behagen om hem van zijn boeien te verlossen en hem een gevoel van Zijn vergevende genade en een persoonlijk aandeel in Christus te schenken, zou hij geen gelegenheid voorbij laten gaan om zondaren, met wie hij in aanraking kwam, te wijzen op de ontzaglijke eeuwigheid en de noodzakelijkheid van te vlieden van de toekomstige toorn. Misschien moest hij aan deze eed denken, toen hij in gezelschap van een predikant op weg naar Inverness het gevolg van de Lord of Justiciary, een opperrechter, achterop reed en zich vrijmoedig tot deze voornaamste heer in het rijtuig wendde. Hij herinnerde hem aan de Hogere Rechtbank, waarvoor alle mensen eenmaal moeten verschijnen om rekenschap te geven van hun daden. Ernstig

vermaande MacPhail deze rechter om zijn ziel gelovig in de handen van die Grote Advocaat te stellen, Die de onmetelijke schuld der zonde volkomen heeft betaald en door Wiens gehoorzaamheid verloren zondaren alleen genade in de ogen van de hemelse Rechter kunnen ontvangen. Zijne edelachtbare scheen zeer onder de indruk en bedankte MacPhail voor zijn waarschuwendende woorden.

Na zijn bekering werd zijn arbeid in Gods Koninkrijk rijk gezegend. Vele voorvallen zijn bekend over de toebrenging van zondaren door middel van zijn bediening. De eerste drie jaren ging er nauwelijks een zondag in Resolis voorbij, zonder dat één of meerderen onder zaligmakende indrukken kwamen. MacPhail was ook zeer ijverig in het huisbezoek. Dagelijks na het ontbijt zadelde hij zijn witte ponnie om op stap te gaan. Bij één van zijn bezoeken tikte hij met zijn wandelstok op de rug van een hond die voor de deur lag. Toen men hem vroeg waarom hij dit deed, was zijn antwoord: "Toen deze hond daar op zijn post lag te slapen, was hij net als ik, zodat ik niet kon nalaten om hem aan te raken." Eens zat hij samen met een ouderling aan de maaltijd bij een van zijn gemeenteleden, toen hij plotseling opstond en het huis uitrende. Hij liep in de richting van het vlakbij gelegen bos. Aan de rand van een klein meertje in het midden van het bos, trof hij een vrouw aan, die op het punt stond om zich in het water te werpen. Het bleek dat zij in een wanhoopstoestand haar woonplaats Alness had verlaten en zich op aandrang van de vorst der duisternis van het leven wilde beroven. MacPhail kwam net op tijd aan om haar van dit voornemen af te brengen. Hij preekte Christus voor haar rusteloos gemoed, de Zaligmaker Die machtig is om de meest hopeloze zondaar te verlossen. De Heere zegende dit onderwijs krachtig aan haar ziel en bevrijdde haar van de macht van de duivel. Zij nam de toevlucht tot de haar voorgestelde hoop, welke haar sindsdien nimmer beschaamde en haar verdere leven gaf getuigenis dat zij deze hoop wenste vast te houden,

Niet alleen als herder, maar ook als leraar betoonde hij zich een profeet van God gezonden, om tot troost en opbouw te dienen van het ware volk en tot waarachtige bekering van verloren zondaren. Vooral als het ging over de prediking was hij bijzonder afhankelijk van de Heilige Geest. Op een zondag moest hij in Petty voorgaan. Het volk dat in grote getale was opgekomen, wachtte geduldig op zijn komst, maar MacPhail kwam niet opdagen. Zonder opening in het Woord en inleiding in een Schriftplaats kon hij de kansel niet op. Vandaar dat hij in het nabijgelegen bos met de Heere worstelde om opening van Zijn getuigenissen. Toen hij de preekstoel opging, hield hij een van zijn meest krachtige predicaties, welke tot bijzondere verkwikking van Gods volk en overtuiging van zondaren diende. In zijn eigen kerk preekte hij eens over Job 23:3: "O of ik wist dat ik Hem vinden zou", en zijn eerste woorden waren: "God is voor Job verloren, waar zullen wij God voor Job vinden?" Dit herhaalde hij tot driemaal toe. Hierop volgde een stilzwijgen. De gemeente wachtte af wat er zou volgen. Toen klonk het in het Gaelic: "Wij zullen Hem vinden in een levende begeerte naar Hem, een begeerte die ontspruit uit de diepten van de ziel." Eén van zijn hoorders was zo getroffen door dit antwoord dat hij uitriep: "O, hoe geeft hij ons moed!"

Aan de zuidkant is de Black Isle op verschillende plaatsen via een veer te bereiken, zoals bij Fort George. Hier wachtte MacPhail op een avond op de komst van de veerboot. Toen hij met zijn onafscheidelijke ponnie aan het water stond, liep een soldaat naar een van de hallen om vlees te kopen. Fort George was een garnizoenplaats, die bekend stond vanwege de losbandigheid en goddeloosheid. De

soldaat stond niet ónge negen tegenover de ruwe zeden van het soldatenleven. Toen hij de prijs van schapevlees wilde weten en de slager het bedrag noemde, ontzag hij zich niet om hierop een vreselijke vloek te laten volgen. Hij weigerde deze prijs te betalen en gaf zijn onsterfelijke ziel ten onderpand voor het stuk vlees. De predikant van Resolis, die heen en weer liep, had alles aangehoord. Toen hij hem de goddeloze eed hoorde uitspreken, rende hij hem achterna en probeerde met de ruwe soldaat een gesprek aan te knopen.

"Een mooie dag soldaat." "Een mooie dag mijnheer", antwoordde hij. "Behoor je tot het fort?" "Ja mijnheer. Wat is dat een nare plaats." "Je bent zeker een Engelsman. Hoe heet je?", vroeg de leraar. "Luke Heywood, met uw welnemen." "Dat is een mooi stuk schapevlees, dat je daar hebt." "Zo is het mijnheer, en goedkoop ook." "Wat heb je ervoor gegeven als ik het vragen mag?" De soldaat noemde de prijs. "Mijn vriend", antwoordde MacPhail ernstig, "je hebt er veel meer voor gegeven!" Luke Heywood keek verwonderd naar de man met de zwarte jas. "Nee mijnheer, ik gaf er niet meer voor. Daar is de man van wie ik het gekocht heb en hij kan u vertellen hoeveel het kostte." "Pardon vriend, je hebt je onsterfelijke ziel ervoor gegeven! Je bad dat God je ziel mocht verdoemen, indien je de prijs die je zojuist noemde ervoor mocht geven. En wat moet er nu van je terecht komen?"

De veerboot was inmiddels aangekomen en MacPhail stapte aan boord. Luke ging naar de kazerne terug. Toen hij in zijn barak zat, klonk het nog na in zijn oren: "Je hebt een onsterfelijke ziel ervoor gegeven en wat moet er nu van je terecht komen?" Had de vreemdeling geen gelijk? Ja, ik heb een ziel, ofschoon ik dat bijna was vergeten. Ik heb hem verpand voor een stuk vlees. Ik besepte wel niet wat ik deed, maar nu, wat zal er van mij terecht komen? Steeds weerklonken de woorden van de vreemdeling hem in de oren. Wie was deze man? Angst en schrik vervulden zijn gemoed. Hij rende naar buiten. Hij moest de vreemdeling spreken. "Waar is die mijnheer?", vroeg hij de slager waar hij geweest was. "Welke mijnheer?" "Wel de heer in zwarte kleding met een witte ponnie." "O je bedoelt MacPhail; hij is predikant in Resolis en je zult hard moeten lopen om hem in te halen, want hij is meer dan een uur geleden overgevaren." Luke Heywood begaf zich dadelijk aan boord van de veerboot, want hij was vastbesloten om naar de pastorie van Resolis te gaan. Laat in de avond klopte hij aan de deur van het huis van MacPhail aan. Dadelijk werd hij binnengelaten. Hoe hij dit ontijdige bezoek kon verenigen met de militaire regels is ons onbekend, maar wel weten wij dat Luke die nacht en de daaropvolgende dagen in de pastorie van Resolis doorbracht. Wat zich daar precies afspeelde vermeldt de geschiedenis ook niet, maar wij mogen aannemen dat er een wonder gebeurde. Een wonder van het vrije en eenzijdige werk van God, dat in een mensenziel geopenbaard wordt. "De wind blaast waarhenen hij wil en men hoort zijn geluid" Deze wind van Gods Geest blies in zijn hart en veroorzaakte een ware verbreking en verslagenheid vanwege de zonden. Een ruwe zondaar werd door een sterke hand en uitgestrekte arm tot bekering gebracht. De Heere bedeede hem rijkelijk uit de fontein des heils. Met blijdschap verliet hij de pastorie, evenals de Moorman zijn weg met blijdschap voortreisde. Het Woord van God bleef niet zijn binnenste verborgen, maar was gelijk "een vuur in zijn benen" Zijn nieuwe taak was om zijn medesoldaten te wijzen op de toekomende toorn. Hij begon gebedsbijeenkomsten te houden in de barakken, waar hij op een eenvoudige wijze de Schriften probeerde te ontvouwen. Gods volk was verbaasd over hetgeen zij uit zijn mond hoorden. Zij verheugden zich in de bekering van deze man, die van een vloeker veranderd was in een ware bidder. Zelfs uit de omliggende plaatsen kwamen zij naar hem luisteren. Het is begrijpelijk dat de tegenstand niet uitbleef, want het evangelie is niet naar de mens. Vooral de kapitein

was Luke vijandig gezind en probeerde de samenkomsten te verstoren en uiteen te jagen. Hij verbood hem in het vervolg om bij elkaar te komen, waaraan hij de eed verbond dat hij hem bij overtreding van zijn bevelen zou geselen. Maar Luke antwoordde bedaard: "Heer, indien u ooit levend terugkomt, heeft God nooit door mij gesproken." Kort hierop stierf de kapitein in de slag bij Culloden. Luke bleef niet langer meer in Fort George. Van een krijgsknecht in dienst van de koning, werd hij een krijgsknecht van Jezus Christus, een dienaar van het evangelie des vredes. "Die tevoren een godslasteraar was en een vervolger en een verdrukker; maar mij is barmhartigheid geschied, dewijl ik het onwetend gedaan heb in mijn ongelovigheid."

Niets meer begeerde MacPhail dan om een nietig instrument te mogen zijn tot bekering van verloren zondaren. Vele mijlen legde hij op de rug van zijn trouwe ponnie af om de dalen van de Hooglanden te doortrekken. Hier en daar sprak hij een woord op zijn tijd en de eeuwigheid zal openbaren hoevelen door zijn woorden in het hart geraakt werden. Soms maakte hij verre reizen, zoals eenmaal in de maand mei, toen hij de vergaderingen van de synode in Edinburgh bezocht. Dertig tot veertig mijl per dag legde hij af, waardoor het een week duurde voordat hij zijn reisdoel bereikt had. De nachten bracht hij door in de herbergen langs de wegen. Wanneer hij bij het vallen van de avond van zijn rijdier afstapte en om onderdak vroeg, was het steeds zijn gewoonte om de huisgodsdienstoefening te leiden. In de bloeitijd van de Schotse Kerk werden deze oefeningen in ieder gezin, waar Gods Woord gezag had, gehouden. Alle gezinsleden, samen met de knechten en maagden, waren hierbij aanwezig.

Op zekere avond riep hij in een kleine herberg in Invernessshire de huisgenoten voor de "family worship" (huisgodsdienst) bijeen. Toen allen zich met de Bijbels op schoot om het haardvuur hadden geschaard, vroeg MacPhail of iemand ontbrak. De eigenaar bevestigde dat allen aanwezig waren. "Allen?", vroeg de predikant weer. "Ja", was het antwoord, "wij zijn allen hier, behalve een klein meisje in de keuken, maar wij vragen haar nooit om hier te komen, want zij ziet er vuil en smerig uit." MacPhail oordeelde dat ook dat meisje erbij hoorde en beval haar direct te halen. De herbergier verontschuldigde zich, maar de predikant hield voet bij stuk: "De keukenmeid heeft een kostbare ziel. Als het niet de gewoonte was om haar voor de huisgodsdienstoefening te roepen, is het juist van het grootste belang om haar er nu bij te hebben." Nu moest de man het kind wel roepen, wat hij dan ook deed.

Na de komst van het meisje kon MacPhail met schriftlezing en gebed beginnen. Voor het naar bed gaan riep hij het meisje nog even bij zich om haar enkele vragen te stellen. Hij merkte dat zij totaal onwetend was aangaande geestelijke zaken. "Wie heeft je gemaakt?", vroeg de predikant. Het meisje wist het niet. "Weet je dat je een ziel hebt?" "Neen, ik heb nooit gehoord dat ik er een heb. Wat is een ziel?" "Bid je wel eens?" "Ik weet niet wat u bedoelt." "Wel, ik ga naar Edinburgh en ik wil een klein halsdoekje meebrengen, als je me belooft een gebed te zullen opzeggen dat ik je zal leren; het is erg kort en bestaat uit vier woorden: *"Heere, toon mij mijzelf."* Indien je het deze avond en 's morgens herhaalt, zal ik niet vergeten mee te brengen wat ik beloofd heb."

Het keukenmeisje was blij met dit aanbod, want een nieuw kledingstuk was iets dat zij nog nooit had gekregen. Zij was dan ook vastbesloten om haar belofte te houden, hoewel zij nog niets verstond van de betekenis van het korte gebedje dat de predikant haar had geleerd. Ook was het haar onbekend dat de Heere haar alleen in waarheid kon doen bidden. MacPhail wist wel wat nodig is om tot God te bidden. Hij verstond ook dat de Heere de meest eenvoudige middelen kan gebruiken om Zijn werk te verheerlijken. Zo gaf hij de uitkomst geheel in Gods handen over. In dit besef verliet

hij de herberg om zijn reis naar de hoofdstad te vervolgen.

Het was tegen het einde van de maand juni dat MacPhail op de terugreis het wilde bergland van Badenoch in Invernessshire weer bereikte en de kleine herberg in het vizier kreeg. Weer was het avond, toen hij zijn ponnie een plaats gaf en het huis binnentrad. Het was de herbergier nu niet onbekend wat voor een gast hij deze nacht zou herbergen. Maar toen allen zich voor de dagsluiting weer rondom het haardvuur hadden geschaard, ontbrak er weer een persoon aan het gezelschap. De predikant vroeg, waar het meisje gebleven was en hij vermoedde dat haar afwezigheid deze keer een andere oorzaak had dan bij zijn eerste bezoek. De herbergierster gaf enige opheldering: "Zij heeft in de tijd, nadat u vertrok, weinig nuttigs meer gedaan; zij doet niets anders dan huilen en schreeuwen, nacht en dag, en nu is zij zo zwak en uitgeput dat zij niet van haar bed kan opstaan." Eigenlijk begreep zij niet wat er nu precies aan de hand was. "O goede vrouw, laat mij het meisje onmiddellijk zien!", riep de predikant uit. De herbergierster bracht hem direct naar een hol onder de trap waar het arme schepsel op een strobed lag. Haar gezicht tekende angst en ontzetting.

"Wel, mijn kind", zo sprak MacPhail haar vriendelijk toe, "hier is het halsdoekje dat ik voor je meegebracht heb. Ik hoop dat je gedaan hebt wat je mij beloofde en het gebed dat ik je leerde steeds hebt opgezegd." "O nee mijnheer, ik kan uw geschenk niet aannemen, het is voor mij een dure gift, u leerde mij een gebed dat God in een vreselijke weg heeft beantwoord. Hij liet mij mijzelf zien en o, wat een gezicht is dat! Mijnheer! Mijnheer! Wat zal ik doen?"

De predikant was verre van bedroefd, toen hij het meisje in deze toestand aantrof. Hij wist dat de Geest van Jehovah in deze jonge ziel werkzaam was, hoewel nog als een Geest van dienstbaarheid tot vreze en verschrikking van het geweten. Zijn hoop was erop gericht dat dezelfde Geest zich in haar zou openbaren als de Geest van aanneming tot kinderen. Om door de kennis van een verzoend God in Christus een erfgenaam des hemels te mogen worden. Alleen hoe moest het kind met het gewone middel tot zaligheid, het geschreven Woord van God, in aanraking worden gebracht, daar zij nog nooit van de Bijbel had gehoord? Zij was tot een bevindelijke kennis van haar ellendestaat gebracht, zonder dat zij met de Schriften in aanraking was geweest. Lezen kon zij niet en ook het zorgeloze huishouden van de herbergier kon haar niet onderwijzen, waaruit MacPhail toch moest besluiten dat het alleen de Geest van God was, Die haar ziel had bearbeid en wel op een bijzondere wijze. Het was de Geest der waarheid Welke de wereld niet ontvangt, Die haar van haar ellende had overtuigd. Het eenvoudige woord van de predikant uit Resolis en het korte gebed dat hij haar leerde, waren de geringe instrumenten die de Heere wilde gebruiken.

MacPhail liet haar niet aan haar lot over, maar stelde het meisje het evangelie der zaligheid voor. Hij leerde haar opnieuw een kort gebed. Weer bestond het uit vier woorden: "*Heere, toon mij Uzelf!*" Zo wierp hij het brood op het water, maar zou hij het vinden na vele dagen? De volgende dag verliet hij de herberg om weer huiswaarts te keren. Ook het meisje moest hij achterlaten in de hoop dat de Heere Zich over haar zou ontfermen.

Vele jaren gingen voorbij en Hector MacPhail, die gedurende jaren zoveel mijlen door het bergland had afgelegd, was nu een oude man geworden. Op zekere dag meldde zijn knecht dat een vreemdeling had aangebeld, die hem wenste te spreken. Even later verscheen een vrouw in zijn studeerkamer met een groot pak in haar hand. "U zult mij nauwelijks meer herkennen Mr. MacPhail", sprak zij. De predikant antwoordde dat hij inderdaad niet wist wie hij voor zich had. "Herinnert u zich een keukenmeisje, in wie

u op weg naar Edingburgh belang stelde?" MacPhail kon zich niet dadelijk voor de geest halen wat zij bedoelde.

"Ik was een klein meisje! U leerde mij twee korte maar veelzeggende gebeden. Door het eerste werd ik ertoe gebracht om te leren dat ik een Zaligmaker nodig had; door het tweede leerde ik deze Zaligmaker Zelf te aanschouwen en om Jehovah te zien in het karakter van een verzoend God en Vader in Christus. Ik ben nu gelukkig getrouwd en mag wat het tijdelijke betreft geen gebrek lijden. Hoewel ik moeder ben van een talrijk gezin, heb ik toch deze verre reis gemaakt om uw aangezicht te zien en u te verblijden door te vertellen wat grote dingen de Heere door middel van u aan mijn ziel gedaan heeft."

Het pak dat zij MacPhail overhandigde bevatte een geweven lap linnen die zij zelf gespind had. Al lang tevoren had zij dit werkstuk klaargeemaakt, in de hoop het nog eens in Resolis te mogen afgeven. Haar wens was in vervulling gegaan, nu zij geen arme keukenmeid meer was, maar ruimschoots bedeed met de goederen van deze wereld. Met recht kon zij zeggen dat zij naar het tijdelijke veel had ontvangen. Met nog meer recht kon zij gewagen dat zij in geestelijk opzicht alles had gekregen, omdat het haar uit vrije genade als een geschenk van Boven was medegegeeld. Te roemen in het vlees was haar niet oorbaar. In alles, zowel in tijdelijke als in eeuwige zaken, had zij reden om de Heere groot te maken. Christus was haar dierbaar geworden in een weg waarbij zij walgelijk in eigen ogen was. De Geest had haar voorbereid om haar een geschikt voorwerp te maken voor vrije genade. "Gij maakt zijn opgeploegde aarde dronken; Gij doet ze dalen in zijn voren ..." Evenals Andrew Lindsay en Luke Heywood kreeg zij eerst kennis aan haar verloren staat buiten Christus. De werkelijkheid van haar schuld en Godsgemis werd in haar geweten bekendgemaakt, totdat zij in een weg van zaligmakend geloof kennis ontving aan de troostvolle vereniging met de Middelaar des Verbonds. Toen het aan haar kant onmogelijk was om zalig te worden, openbaarde de Heere haar in het offer van Zijn Zoon een eeuwige mogelijkheid om weer met Hem verzoend te worden. Toen zij gans melaats was in een weg van ontdekking, sprak Christus het verlossende woord tot genezing van haar dodelijke kwaal.

Het werk van Hector MacPhail op de Black Isle en in het omliggende land bleek niet zonder zegen. James Calder, de latere predikant van Croy, gewaagt van de vele vruchten op zijn prediking. Zelf hoorde hij "één van zijn beste preken" uit Titus 2: "Verwachtende de zalige hoop en verschijning van de grote God en onze Zaligmaker Jezus Christus." Uit deze verwachting sprak hij bij het klimmen der jaren in meerdere mate en naar de verschijning van deze heerlijkheid verlangde zijn ziel. Spoedig ging zijn wens in vervulling en ontving hij de voor hem bewaarde erfenis van de eeuwige zaligheid. Vlak voor zijn dood werd deze hoop op de eeuwige zaligheid ten uiterste aangevallen. Donald Sage, die tot zijn opvolgers behoorde, sprak van zijn geloof dat het "vermeerderd werd door een gevoel van de uiterste hulpeloosheid van een mens om zichzelf tot verlossing te helpen. Dit leidde zijn weg tot "binnen het voorhangsel", dwars door de duisternis van het ongeloof en in het aangezicht van satans zwaarste aanvechtingen om hem te verstrikken en te bedriegen, heen." Vlak voor de poorten der eeuwigheid, toen hij moest gaan door het dal van de schaduwen des doods, was zijn hoop op de hemelse erfenis bijna verloren.

In een neerslachtige gemoedstoestand viel hij in slaap en droomde een merkwaardige droom. Hij bevond zich in zijn droom buiten de poorten van het hemelse Jeruzalem, waar hij eenzaam en verlaten moest wachten, totdat de poorten zouden opengaan. Doch, toen hij zag dat alles gesloten bleef en er niemand was om hem te helpen. legde

hij zich neer om te sterven. Plotseling zag hij dat de poort openging en een heerlijke stoet, bestaande uit Noach, Abraham en al de patriarchen, ging de stad binnen. De poort ging weer dicht en Hector MacPhail werd weer alleen gelaten. Spoedig hoorde hij weer een naderbijkomende stoet. Nu herkende hij Mozes, Aron, Samuël, David en al de profeten, maar toen ook zij binnen de stad waren, gingen de deuren weer dicht. Het derde gezelschap bestond uit de Apostelen en de eerste christenen, het vierde uit Luther en Knox met al hun medestrijders, het vijfde bevatte enigen van zijn vrienden die in de Heere waren gestorven, maar weer zag hij dat de poorten gesloten werden. Nu was hij geheel hopeloos. Voor hem scheen de hemelpoort voor eeuwig toegesloten. Hij was een huichelaar en had de genade nooit gekend. Menende in te gaan, maar niet te kunnen. Hij had zich voor eeuwig bedrogen. Evenals Jona wenste hij te sterven. Maar opeens hoorde hij een voetstap naderbij komen. Het was een eenzame pelgrim die naar hem toekwam. Toen zag hij dat het de koning Manasse was die Israël deed zondigen, maar door Gods soevereine genade vergeving van zonden had ontvangen. Hij pakte met alle kracht zijn kleed vast en bewoog zich al kruipend naar de stad toe. Hij zag dat de poort werd geopend en het licht van de heerlijkheid van het hemelse Jeruzalem scheen op zijn aangezicht. Toen de poort zich achter hem toesloot ontwaakte hij. De lering, die hij uit deze droom ontving, werd hem door de woorden van de Apostel voorgesteld: "Dit is een getrouw woord en aller aanneming waardig dat Jezus Christus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken van welke ik de voornaamste ben." Had er geen goddelozer koning geregeerd over Juda dan Manasse en was hem geen genade bewezen, toen de Heere Zich van hem liet verbidden? Zo was er nu ook voor MacPhail, die zichzelf had leren kennen als de voornaamste der zondaren, een mogelijkheid om zalig te worden. Zijn ziel werd nu vervuld met de hoop der eeuwige heerlijkheid door het aanschouwen van de Rots der eeuwen, Die al zijn overtredingen voor eeuwig had uitgewist.

Tijdens zijn laatste ziekte bezocht hem zijn catechiseermeester, Thomas Holm. Deze vroeg hem of hij enige hoop op herstel had, waarop de pelgrim antwoordde dat hij een hoop had, welke gegrond was op deze woorden: "Ik zal met u optrekken naar Egypte en Ik zal u doen weder optrekken" (Gen. 46:4). "Deze woorden bevatten goed nieuws voor u", zei Holm, "maar slechts nieuws voor Resolis en dit deel van het land. God ging met Jacob naar Egypte en bleef aldaar met hem, maar het waren slechts zijn beenderen die uit Egypte werden teruggebracht." "Thomas", antwoordde MacPhail, "jij ging mij in alles te boven en nu ben je me weer te boven gegaan."

MacPhail stierf op 23 januari 1774. Zijn grafsteen op het kerkhof van Cullicuden liet het volgende opschrift zien: "Hier ligt het lichaam van de heilige man Gods en getrouwe dienstknecht van Jezus Christus, Mr. Hector MacPhail die op 23 januari 1774 stierf, oud 58 jaar."

Toen het nieuws van het heengaan van de leraar van de Resolis aan James Calder ter ore kwam, schreef hij die dag in zijn dagboek: "Het droevige nieuws dat die zondagmorgen zo sterk op mijn gemoed werd gedrukt, de te beklagen dood van de meest uitnemende, vrome, ijverige, werkzame prediker van Christus die ik ooit ontmoette en het meest liefelijke, levende beeld van Zijn aanbiddelijke Heere en Meester, met wie ik ooit bekend ben geweest. Helaas! een dappere banierdrager en groot vorst is gevallen in Israël, een open plek, een breuk is in deze afvallige kerk gemaakt"

De eerste zaaingen van de vroege oogst werden gezien aan de zuidelijke oever van de baai van Cromarty. Cromarty en Resolis waren plaatsen waar de Heere veel volks had.

Het zaad van het evangelie daalde in de opgeploegde voren van een weltoebereide aarde. De milde regen des hemels maakte het week. Mannen als Gordon en MacPhail plantten en arbeidden op het land, in de verwachting van de vruchten op de gezette tijd te ontvangen. Maar de Heere gaf de wasdom: *"Gij kroont het jaar uwer goedheid."* De oogst werd groter, naarmate de jaren voorbijgingen. Omstreeks 1740 was er een zichtbare herleving van dorre doodsbeenderen, welke niet alleen beperkt bleef tot de Black Isle, maar zich uitstreckte tot vele dalen in het omliggende land. Nu was het: *"De dalen zijn bedekt met koren; zij juichen ook zingen zij."* Psalm 65

Hoofdstuk 8. De dalen zijn bedekt met koren.

"Het noorden en het zuiden, die hebt Gij geschapen, Thabor en Hormon juichen in Uw Naam. Gij hebt een arm met macht; Uw hand is sterk, Uw rechterhand is hoog" (Ps. 89). Terwijl het zuiden steeds meer in de greep van de eeuw van verval dreigde te geraken, keerde het tij in het noorden ten goede. In het zuiden was er sprake van achteruitgang van het geestelijk leven, terwijl de Hooglanden zich verheugden in een geestelijke opbloei. Toch waren in het zuiden hoopgevende kentekenen te zien. Een nabloei deed velen ontwaken uit een geest van diepe slaap en ingezonkenheid. Ook in de laaglanden kwamen de dorre beenderen tot leven! Het noorden en het zuiden juichten in de Naam van de Allerhoogste. De rechterhand des Heeren deed krachtige daden!

De Schotse laaglanden waren voor de Omwenteling in 1689 het bolwerk van de Covenanters. Na de komst van de Hollandse stadhouder, Willem van Oranje, ging het snel bergafwaarts. Het nieuwe geslacht van predikanten miste het geloof van de vorige generatie. Thomas Halyburton was van mening dat ook de Godzalige predikanten de kracht en mate van de bediening van de Covenanters misten. Het volk kwam in de ban van een lauwe godsdienstigheid. Een tijdgenoot stelde vast dat de jonge predikanten accurater en meer methodisch predikten, maar dat het "verre van de kracht en de werkzaamheid van de Geest en van de genade van God af was, die met het preken van toen gepaard gingen."

Het middelpunt van de prediking was niet meer de rechtvaardiging van de goddeloze, maar de menselijke deugd kreeg nu de volle aandacht. Geen vrije genade, maar een nieuwe wet van gehoorzaamheid was nodig om zalig te worden. Vrije genade leidde immers tot antinomiaanse stellingen. De wet der deugd moest gepreekt worden en de werken van een deugdzaam leven worden ingeprent. De achttiende eeuw was de eeuw der verlichting. De scherpe kanten van de twisten van de vorige eeuw moesten verdwijnen. Men riep op tot moderatie, wat gematigdheid betekent. Deze verdraagzaamheid ging zelfs zover, dat Ariaanse dwalingen werden geduld. Het Arianisme, dat in Engeland een zekere aanhang had, besmette sommige leraars in Schotland. De nieuwe partij, die weldra een overheersende plaats ging innemen gedurende tal van jaren, wordt de partij van de moderaten genoemd. Ook in de Hooglanden komen wij deze vrijzinnige leraars tegen. Niet in de gebieden waar het evangelielicht is ontstoken, maar in de streken waar het volk nog in een volslagen duisternis verkeerde. Hun heerschappij duurde tot de bestemde tijd dat de genade in veler harten werd verheerlijkt. De moderaten deden niets liever dan de voortgang van het werk der Hervorming te verhinderen.

De jaren van 1730 tot omstreeks 1750 worden de jaren van de "revivals" genoemd. Revival betekent letterlijk *herleving*.

In Wales en in Amerika openbaarden zich krachtige opwekkingen. De ontdekkende prediking van mannen als George Whitefield en Jonathan Edwards deed wonderen. De stad Northampton in Amerika veranderde in het jaar 1735 in een plaats des gebeds. Edwards, die hier predikant was, mocht geloven "dat meer dan 300 personen tot krachtdadige bekering waren gekomen." George Whitefield bracht het Woord aan duizenden en zijn prediking droeg veel vrucht. Duizenden luisterden onder de open

hemel naar zijn boodschap van verlossing en verzoening voor verloren zondaren. Op uitnodiging van de bekende leraars Ralph en Ebenezer Erskine bracht hij ook aan Schotland een bezoek. De tweede maal dat hij naar het noorden ging, had een ongewone gebeurtenis in het dorpje Cambuslang bij Glasgow plaatsgevonden. De predikant, William MacCulloch, had aanvankelijk weinig vrucht op zijn werk. Hij smeekte de Heere, of de Geest in zijn gemeente mocht blazen. Door de berichten uit Amerika en Wales werd hij aangemoedigd om de noodzakelijkheid van de wedergeboorte in zijn preken alle nadruk te geven. In februari 1742 kwamen enigen onder een preek tot een diepe overtuiging van hun verloren staat. De begeerte naar de verkondiging nam steeds meer toe. Het volk vroeg om doordeweekse kerkdiensten en gebedssamenkomsten.

Omstreeks die tijd nodigde MacCulloch de Engelse Whitefield uit om in de velden rondom het dorp te preken. Het volk hing aan de lippen van de gezalfde voorganger die soms tot diep in de nacht sprak.

Op 11 mei vond de gebruikelijke Avondmaalsviering plaats. Het effect van deze dagen was zo groot dat in augustus een tweede viering werd gehouden. Het aantal tenten dat voor dit doel was opgezet bevatte een schare van 20.000 zielen. Whitefield verhaalt: "Nimmer zag ik een dergelijke algemene ontroering. Duizenden baadden zich in tranen, sommigen wrongen de handen, anderen vielen bijna in bezwijming, weer anderen schreeuwden vanwege een doorstoken Zaligmaker. Gehele nachten brachten sommige personen in het gebed tot God door. Het was als in de tijd van Josia toen het pascha werd aangericht."

Volgens MacCulloch waren er "3000 deelnemers aan de bediening van het sacrament, maar nog meer opmerkenswaardig was de geestelijke heerlijkheid bij deze plechtigheid; ik bedoel de genadige en gevoelige tegenwoordigheid Gods. Niet weinigen werden ontwaakt door een gevoel van zonde en van hun verloren en verdorven staat zonder een Verlosser. Anderen werden van hun banden bevrijd en gebracht tot de heerlijke vrijheid van de kinderen Gods. Velen van Gods kinderen verklaarden dat het een zalige tijd was voor hun zielen, waarin zij met overvloed vervuld werden met de goedertierenheid Gods in Zijn instellingen en beweldadigd met blijdschap en vrede in het geloof."

Het gezegende werk in Cambuslang breidde zich al gauw uit naar andere plaatsen. De predikant van Kilsyth, James Robe, was getuige geweest van wat er in Cambuslang was gebeurd. Hij arbeidde in gebed en smekingen om "dezelfde uitgieting van Gods genade" op zijn gemeente, waarin hij reeds 30 jaar zonder enige merkbare vrucht werkzaam was.

Op 16 mei 1742 preekte hij uit Gal. 4:19: "Mijn kinderkens die ik wederom arbeid te baren, totdat Christus een gestalte in u krijgje." Een buitengewone kracht van de Goddelijke Geest vergezelde het gepredikte woord. "Er ontstond een groot geween in de gemeente." Velen kwamen tot overtuiging en tot waarachtige bekering. De ervaring van velen was: "Gij hebt een arm met macht; Uw hand is sterk, Uw rechterhand is hoog" De aam des Heeren was geopenbaard in de zielen van vele godsdienstige mensen, die voordien geen geloof of waarde hechtten aan de waarheid van Gods Woord, "Wie heeft onze prediking geloofd ... ?" Het kruis van Christus was hun dwaasheid. Totdat het God behaagde om de arm van zijn almogendheid te openbaren om zielen te trekken uit de duisternis van hun ongelooft. "Uw hand is sterk; Uw rechterhand is hoog!"

Ook John Porteous uit Kilmuir Easter bracht een bezoek aan Kilsyth. John Sutherland,

de predikant van Golspie, bezocht een jaar later Cambuslang, toen hij op weg was naar de synode in Edinburgh. Beide leraars uit de Hooglanden waren verheugd bij het aanschouwen van de wonderen des Allerhoogsten. De Heere had grote dingen gedaan, dies waren zij verblijd!

Een andere Hooglander, die kennis nam van het werk in Cambuslang was de Gaelic dichter Dugald Buchanan uit Ardoch in Perthshire. In zijn dagboek schreef hij: "In deze tijd hoorde ik geruchten over het werk van God in Cambuslang, als gevolg waarvan ik er naar toe ging. Ik werd buitengewoon vertroost, toen ik het volk hoorde spreken over hun bevindingen die zij elkaar verhaalden. Op zondag was een grote menigte samengekomen. Nooit zag ik zo'n verzameling van mensen. Whitefield preekte over Mattheus 14 en er was een ongewone beweging onder het volk. Maar hoewel ik grote bedreigingen tegen zondaren van allerlei soort hoorde uitspreken, was ik hierdoor in het minst niet bewogen. Ik zag dat, tenzij de Geest van God in mij werkt, ik buiten het bereik van de uitwerking van deze woorden ben. Met kracht kwam in mijn gemoed: "Zie ga ik voorwaarts, zo is Hij er niet, of achterwaarts zo verneem ik Hem niet. Als Hij ter linkerhand werkt, zo aanschouw ik Hem niet; bedekt Hij Zich ter rechterhand, zo zie ik Hem niet", (Job 23). Ik vertrok van deze plaats en verheugde mij, omdat de Heere het land had bezocht door een gewillig volk te maken op de dag Zijner heirkraft.

Toen ik thuiskwam en de woorden, die ik gehoord had, overdacht, kwamen deze woorden in mijn gemoed: "En zijt volmaakt in Hem", waardoor ik zag dat het door Christus was en in Hem alleen en niet in mijzelf dat ik volmaakt kan zijn en dat God Zijn volk aanziet in Christus om zonder vlek of rimpel te zijn. De Heere toonde mij ook iets van de volheid van Christus en de ledigheid van mijzelf en van al mijn plichten."

Kort hierop werd Buchanan aangevallen over de echtheid van zijn geloof. Kwamen zijn bevindingen voort uit de algemene werkingen van Gods Geest en was zijn hoop op zand gegrond? Hij schreef: ".". Ik vond een boek dat de leer van de rechtvaardigmaking behandelde en de onderscheidene gezichten welke personen van Christus hebben, wanneer zij met Hem ten leven en ter zaligheid worden verenigd. De schrijver merkte op "dat de eerste daden des geloofs in de ziel worden omschreven als het zien op Jezus, het komen tot Christus, het vluchten naar de vrijstad, het hopen op Zijn Naam als een sterke Toren, het bevelen van de geest in Zijn handen en het vertrouwen in Zijn Naam. Zodat de eerste daden des geloofs in de onderscheidene zielen in sommige opzichten verschillen. Sommigen hebben heldere gezichten van Christus en worden bekwaam gemaakt om sterker in Hem te geloven, terwijl anderen zwakker in het geloof zijn. En zoals de doodslager, die zich voor zijn leven haastte naar een van de vrijsteden, bevolen werd om naar de dichtstbijzijnde stad te gaan, zo is het de plicht en het voorrecht van zondaren, wanneer zij hun ellendige toestand waarnemen, om onmiddellijk tot Christus, de grote Zaligmaker, te vluchten en wel naar datgene in Hem, waarvan zij de helderste waarneming hebben en in dat opzicht hen het naastbijzijnd is. Ofschoon de onderscheidene daden des geloofs in Christus verschillen, komen zij in hoofdzaak met elkaar overeen, in zover dat het een Christus is in Wie zij geloven tot reiniging en leven. Zij vluchten allen naar Christus ter ontkoming en in Hem zijn zij in veiligheid. De Heere verlichtte mijn gemoed door middel van dit gedeelte, zodat ik verwaardigd werd om mijn misvatting in te zien" Buchanan kreeg te verstaan dat de gangen om tot Christus te komen onderscheiden zijn, maar dat de zaak in wezen één is. Wat de geveinsde ook mag ervaren, hij zal nooit zover komen dat hij van zichzelf wordt afgebracht om als een verloren schepsel

tot de ware Vrijstad der behoudenis te komen.

In de dagen van Buchanan had Schotland nog leraars die het snode van het kostelijke wisten te onderscheiden. Het gekrookte riet wisten zij raad en troost te geven en de huichelaars bepaalden zij bij hun valse gronden voor de eeuwigheid. Ook in Cambuslang en Kilsyth werden mensen gevonden, die enige overtuiging hadden van hun zondige staat en zich voor een tijd verblijdden in het Woord van het evangelie. Maar toch misten zij de wortel der zaak, want het rechtvaardigend geloof was hun vreemd. Ook waren er zuigelingen in de genade geboren, die twijfelden aan de echtheid van hun staat en zich evenals de discipelen afvroegen: "Ben ik het Heere?" Het kaf zal met onuitblusselijk vuur verbrand worden, wanneer de schoven van de oogst worden ingezameld, maar het gekrookte riet en de rokende vlaswiek zal Hij niet verbreken, noch uitblussen.

George Whitefield preekte op vele plaatsen in Schotland de boodschap van vergeving en verlossing door genade. De Hooglanden bezocht hij niet. Geen wonder, want deze berggebieden waren destijds erg afgelegen en moeilijk bereikbaar vanwege de bijna onbegaanbare wegen. Veelvuldige kontakten tussen het noorden en het zuiden bestonden dan ook niet. De aanleiding tot de opwekking in Cambuslang en Kilsyth was dan ook niet het geestelijke réveil rondom de oevers van de baai van Cromarty. Trouwens het werk van de Geest in Rossshire was eerst meer vergelijkbaar met het suizen van een zachte stilte, dan met het ruisen van de Libanon. Het is opmerkelijk dat ten tijde van de revivals in het zuiden ook in het noorden het geluid als van een geweldig gedreven wind meer en meer hoorbaar werd. In sommige plaatsen ging de wind van de Geest krachtig waaien. Het gebed van Gods volk was: "Ontwaak, Noordenwind en kom, gij Zuidenwind, doorwaai mijn hof, dat zijn specerijen uitvloeien." De leraars uit Rossshire, die van de grote gebeurtenissen in het zuiden hoorden, smeekten de Geest van Boven om neer te dalen op de afgelegen bergen en dalen in het noorden. En hun gebeden werden verhoord. Toen de kracht van de beweging in het zuiden ras afnam, bereikte de uitwerking van het evangelie een bijzonder hoogtepunt in Rossshire. De nabloei zou zelfs langer aanhouden dan in de laaglanden ooit was voorgekomen!

Het dorpje Rosskeen, dat bij Kilmuir Easter ligt, had vanaf 1717 Daniël Beaton of Daniël Bethune als herder en leraar. Hij was de eerste presbyteriaanse predikant na de Omwenteling in 1689. Bij zijn komst trof hij de gemeente in een betreurenswaardige toestand aan. De zondagsontheiliging was haast algemeen; na de morgendienst was het de gewoonte om markt te houden op het kerkhof en de jeugd bracht die dag in ijdelheid door. Vanwege deze schrikkelijke ontheiliging van het Goddelijk gebod en de grote onwetendheid onder het volk, achtte Beaton het raadzaam om voorlopig geen Avondmaal te houden. Eerst vier jaar na zijn bevestiging richtte hij de Tafel des Heeren aan, waaraan 6 of 7 van zijn gemeenteleden deelnamen. Het was vanaf het begin zijn gewoonte om veel werk te maken van het huisbezoek. Niet een ouderling, want een kerkeraad had hij niet, maar de koster vergezelde hem dan. De laatstgenoemde kondigde vooraf het bezoek aan en had volmachten om, indien nodig, ernstige vermaningen uit te delen, hetwelk hij niet naliet, maar op de hem eigen manier in scherpe bewoordingen deed. De predikant was veel zachtmoediger, zodat wij kunnen zeggen, dat de koster de wet meer vertegenwoordigde dan het evangelie. Samen hadden zij een schema van huisbezoek samengesteld. Bij hun eerste bezoek troffen zij alleen de vrouw aan. De koster vroeg haar eerst of zij de predikant herkende, waarop de vrouw ontkennend antwoordde. Hieruit maakte hij op dat zij

nooit een voetstap in de kerk had gezet. Hij oordeelde op scherpe toon, dat zij wegens het verzuim van de genademiddelen tot de heidenen moest gerekend worden. De vrouw beefde vanwege deze harde aanpak. De predikant kwam tussenbeide en verzekerde de vrouw dat zij hem de volgende keer zeker zou herkennen. Voordat de leraar en zijn "knecht" afscheid namen, zag de koster enkele stukken kool in de kamer liggen. Hij vroeg de vrouw, wanneer zij deze uit de tuin had gehaald. Dat bleek op zondag geweest te zijn. Hierop kende zijn toorn geen grenzen meer en barstte hij het uit in een vloed van verontwaardiging. Weer moest Beaton tussenbeide komen om de boze man aan het verstand te brengen dat de vrouw niet wist wat zij gedaan had. Door deze zachtmoedige benadering kreeg de vrouw achting voor de leraar en voelde zij zelfs dat haar gedragingen niet goed waren. Plotseling kwam haar man thuis van een reis. De koster wilde weten waar hij vandaan kwam. Hij bleek op zondag op de markt in Tain geweest te zijn. Weer werd de kerkdienaar woedend en bestrafte hij de man vanwege zijn openlijke schending van het sabbatgebod. De predikant trad weer als vrederechter op, niet om het gedrag van de man goed te keuren, maar om hem te ontdekken aan zijn grote onwetendheid en onbekendheid met God en Zijn geboden. Hij probeerde hem uit liefde te trekken en niet op een afstotende wijze. Deze manier van benaderen had het gewenste resultaat, want beiden, man en vrouw, zagen in dat zij tot oneer van God leefden. Zij beloofden met hun zondige gewoonten te breken en gingen voortaan op onder de verkondiging van Gods Woord.

Een andere keer ging de predikant niet op huisbezoek, maar trad hij een bierhuis binnen. De Hooglanders stonden bekend vanwege hun slechte drinkgewoonten en velen gaven zich over aan dronkenschap met alle gevolgen van dien. Beaton nodigde enkele omstanders uit om met hem te drinken. Begrijpelijk waren deze zeer verbaasd, want de predikant was doorgaans een ernstige bestraffer van het drankmisbruik. Hij bleek nu een aangename metgezel te zijn, die liet gesprek goed op gang wist te brengen. Tenslotte vroeg hij, of zij het op prijs stelden dat hij een interessante geschiedenis voorlas. Het ging over Jozef en de slechte behandeling die hij van zijn broeders ontving. Verder dat zij hem als slaaf verkochten en wat hij in Egypte meemaakte. Ook toen hij onderkoning was geworden en Beaton verhaalde voor zijn aandachtig gehoor van Jozefs beker in de zak van Benjamin en het gevaar dat nu groot was, dat Benjamin niet meer naar zijn oude vader mocht terugkeren. Toen de onwetende mannen dat hoorden, barstte één van hen in tranen uit, waarbij hij uitriep: "Wat moet er nu van de oude man terechtkomen, wanneer hij van zijn jongen beroofd is; hij zal hier zeker niet overheen komen." De mannen bleken nog nooit van die geschiedenis te hebben gehoord. Beaton nam de gelegenheid waar om Jozef als type van Christus te verklaren en bracht zo een ernstige predicatie in het drinkhuis, welke zo'n uitwerking had dat alle mannen besloten om voortaan naar de kerk te gaan. Hun harten waren diep getroffen door het onderwijs dat zij die dag in het bierhuis ontvingen.

De invloed van het optreden van Beaton was groot. De zondagsrust in het vredige dorp werd niet langer verstoord door markten en sportbeoefening, maar het volk ging nu op onder de bediening van hun leraar, die hun het evangelie naar de Schriften verkondigde. Hardnekkige zondaren werden aan de voet van het Kruis gebracht om de deugden te verkondigen van Hem, Die hen geroepen had uit de duisternis van hun zonden tot Gods wonderbaar licht. In de jaren 1742 en 1743, toen het opmerkelijke werk in Cambuslang en Kilsyth in volle gang was, brak een wonderlijke tijd voor Rosskeen aan. De jaren die voorafgingen waren niet erg vruchtbaar, in de zin dat

velen tot het geloof kwamen. Er was wel een uitwendige verandering merkbaar, maar het innerlijke wederbarende werk van Gods Geest ontbrak bij verreweg de meesten. Maar de Geest van God begon te blazen en ongeveer 36 mannen en vrouwen leerden hun onverzoende staat kennen. Beaton liet deze ontwaakte zielen niet aan hun lot over, maar handelde ernstig met hen over hun zielestaat. Hij pleisterde niet met loze kalk, maar vooral in de prediking wees hij met ernst op de noodzakelijkheid van de verzoening. Zo hield hij preken over Hosea 13:13, Gal. 4:19 en Joh. 3:3. Het gevolg was dat de ontwaakte zielen de schrikkelijkheid van hun verlorenheid nog meer gewaar werden en een grote vreze en beving bracht hen aan de rand van wanhoop. Zij waren nog vervreemd van het hartelijk geloofsvertrouwen, dat de Geest in het hart werkt door het evangelie. Zodoende werden zij als de wind heen en weer geslingerd zonder enige vastigheid te hebben. De weg des geloofs werd voor enigen van hen uiteindelijk ontsloten. Dit wil niet zeggen dat de anderen tot aan het einde van hun leven onder deze geest van dienstbaarheid zijn gebleven. Ook is het mogelijk dat het geloof zo gering was, dat er van een volle doorbraak geen sprake was. Beaton hield zijn hoorders niet onder de donder van de wet, maar hij predikte Christus, Die volkomen kan zaligmaken, degenen die volkomen verloren zijn. Hij zegende geen zielen in, op grond van een werk van overtuiging, omdat hij wist dat alle overtuiging niet tot Christus leidt en zodoende niet zaligmakend is.

Zelfs onder de kinderen kwam de ware godsvrucht voor. Zo kwamen enkelen tussen de 9 en 15 jaar iedere zondagavond bij elkaar om te bidden en te zingen. De oudere christenen waren verbaasd, toen zij uit deze kindermonden Gods lof hoorden verkondigen. Alhoewel zij lezen noch schrijven konden, was hun kennis aangaande Goddelijke zaken aanzienlijk.

In de wijde omtrek waren de gevolgen van de opwekking zichtbaar. Overal kwamen gebedssamenkomsten voor; de gesprekken gingen niet meer over het weer en wereldse aangelegenheden, maar dagelijks sprak men, zowel in huis als daarbuiten, over de wonderlijke wegen van God met Zijn volk. Beaton was ijverig in het bezoeken van zijn schapen om te vernemen of zij bekeerd waren tot de Herder en Opziener der zielen.

Toen hij op een keer het gebied doortrok, ontmoette hij een jongen die bij Loch Achnacloch aan het vissen was. Hij geraakte met hem in gesprek en vroeg hem op welke wijze hij de vissen ving. Toen de jongen was uitgesproken sprak de leraar: "Wel jij gaf mij les. Mijn werk is om zielen voor Christus te winnen, maar zij vluchten naar hun eigen plaatsen ter ontkoming. Ik geloof dat ik van jouw methode gebruik kan maken. Ik zal hen met de stok van de wet naar die plaatsen volgen om hen vandaar uit te drijven en in het net van het evangelie te leiden, hetwelk betekent om Christus op Zijn eigen termen in de vrije aanbieding van het evangelie aan te nemen tot hun eeuwige zaligheid."

Beaton was geen vreemdeling van de twijfel en vreze over de echtheid van zijn genadestaat. Juist wanneer hij in duisternissen en diepten verkeerde, was het zijn arbeid om Gods aangevochten volk te wijzen op de enige Schuilplaats en Reddingsmogelijkheid. Op een zondagnacht viel de verzoeker hem weer aan. De volgende dag ontmoette hij een van zijn ouderlingen, Walter Innes. Op de man af vroeg hij hem: "Walter, wat denk je van een predikant die aangevallen wordt door twijfelingen over de zaligheid van zijn ziel?" Het antwoord van de ouderling was kort en bondig: "Ik verbaas mij hierover in het geheel niet; de wind is ontegenzeggelijk het krachtigst op de hoogste bomen in het bos." Na enig nadenken zei de predikant: "O Walter, je bent het middel waardoor ik verlichting in mijn gemoed ontvang, kom met

mij mee naar de pastorie."

In Rosskeen woonde een boer, met name William Munro, wiens tweede vrouw tot Gods volk behoorde. Hijzelf daarentegen was een vijand van de Godzaligheid, hoewel hij altijd trouw naar de kerk ging. Zijn gedrag in de week was geheel anders dan op zondag. Op een zondag meende hij dat Beaton zijn levensgedragingen op de kansel naar voren bracht. Hij vermoedde dat de predikant door de één of ander was ingelicht. Wie kon dat anders zijn dan zijn vrouw? De volgende zondag kwamen in de preek weer zaken naar voren, waaraan hij zich duidelijk had schuldig gemaakt. Nu was de maat vol! Wat moesten de mensen wel niet van hem denken? Hij besloot om zijn vrouw duchtig onder handen te nemen. In niet mis te verstane bewoordingen gaf hij haar te kennen dat zij moest stoppen met allerlei door hem begane fouten aan de predikant door te brieven. Zijn vrouw ontkende echter ten stelligste hierover ooit met enig woord te hebben gerept. Kort hierop voelde hij zich weer aangesproken. Nu ging het over zaken die zijn verdorven hart aangingen, waarvan zelfs zijn vrouw niets wist. Hij hoorde zijn heimelijke zonden vanaf de kansel opnoemen. De verborgenheden van zijn ongerechtigheid werden opgesomd. De boer stond perplex! Hoe was het mogelijk dat de predikant hiervan afwist? Maar nu ging hij alles in een ander licht zien. Want niemand anders dan God kende zijn hart en doorgrondde zijn gedachten. De Heere sprak door middel van Zijn dienstknecht om hem zijn verborgen zonden bekend te maken. Hij kreeg met God te doen, Wiens ogen de ganse aarde doorlopen. Hij is de Doorzoeker der harten, Die de verborgen roerselen van het menselijk hart kent. Zijn zonden werden hem voor de geest gebracht en de verborgen fontein van onreinheid hem geopenbaard. Hij ontving de boodschap der gerechtigheid in zijn geweten, waardoor hij werd gearresteerd en overtuigd van Zijn verdorven bestaan voor God. Zijn vrouw, noch de leraar waren schuldig, maar hij was de schuldige en de grootste der zondaren.

In zichzelf veroordeeld gaf hij zich aan de Rechter over. Hij is de Heere en Hij moest doen wat goed is in Zijn ogen. De verdoemenis had hij verdiend en de genade was hij onwaardig. Het behaagde de Heere om hem barmhartigheid te bewijzen. Na een tijd van geestelijke duisternis brak het licht in zijn gemoed door. Hij werd bekwaam gemaakt om de boodschap van verzoening door de toepassing van de Heilige Geest te ontvangen. Na verloop van tijd deed hij openbare belijdenis van zijn geloof en werd hij gekozen tot ouderling van Beaton. Later, toen hij naar Delny verhuisde, werd hij ouderling in de kerk van John Porteous.

Tegenover Croinarty, aan de andere kant van de baai, ligt het plaatsje Nigg. Omstreeks 1730 begon hier een opleving die aanvankelijk van weinig betekenis was. In 1739, toen John Balfour hier tien jaar predikant was, kwamen verschillende personen tot ontwaking. Zij wendden zich tot de leraar die hun onderricht gaf naar hun staat en toestand. Hun aantal nam zo snel toe, dat Balfour het nodig vond om voor deze zielen aparte bijeenkomsten te houden. Na verloop van tijd groeiden deze samenkomsten uit tot gezelschappen, waar geoefende christenen een woord spraken. Vooral voor degenen, die naar de weg van Sion vroegen en nog in de banden van ongeloof en onder wettische dienstbaarheid verkeerden, bleken deze conventikels van groot nut te zijn. Twee algemene gezelschappen werden door de predikant zelf geleid en verder waren er tien bijzondere bijeenkomsten op verschillende plaatsen in het dorp, waarin alleen personen die op zijn minst bekommerd waren vanwege hun staat, werden toegelaten. In 1744 kwam het geestelijk werk in Nigg tot meer diepte.

Voor velen brak de dag van de wedergeboorte aan, het uur dat zij bevrijd werden van

de banden van ongeloof en dienstbaarheid. De kennis in de Schriften nam steeds meer toe, ondanks dat de bevolking alleen het Gaelic sprak en in deze taal bestond nog geen Bijbelvertaling.

Een arme jongen, die noch lezen noch schrijven kon, was bekend gemaakt met de woorden: "Ontwaak, o zwaard tegen de Man, Die mijn metgezel is." Hieruit leerde hij dat, zoals de Vader opdracht aan het zwaard had gegeven tegen Christus voor de zonden van Zijn volk, het ook tegen hem vanwege zijn zonden zou worden gebruikt, tenzij hij deel verkreeg aan een interest in het lijden van Christus. Het Woord als een tweesnijdend scherp zwaard trof vele harten in Nigg. Het ontdekte zielen aan hun zondige toestand, maar bracht hen ook in aanraking met de ware genezing door de enige Medicijnmeester.

Toen John Balfour op zijn sterfbed lag, verkeerde hij in grote duisternis. Zijn zoon, die predikant was in Tarbat, vroeg hoe hij gesteld was. "Erg droevig en aan de grenzen van wanhoop", was het antwoord. "De enige Schriftplaats die mij steeds wordt voorgesteld is: "De bezoldiging der zonde is de dood." "Dat is waar, vader", zei de zoon, "maar het andere gedeelte van het vers luidt: "de genadegift Gods is het eeuwige leven door Jezus Christus onze Heere." Het was alsof het gezicht van de moegestreden leraar opklaarde. "Het is de Heere Die je vandaag tot mij heeft gezonden." Toen vervolgde hij : "Satan hield mij het donkere gedeelte van het vers voor, hetwelk mij bijna tot wanhoop dreef, maar nu, gezegend zij de Heere, wordt het heldere deel mij voor ogen gesteld en God heeft daardoor mijn duisternis verdreven, mijn banden losgemaakt en mij de vrijheid van Zijn kinderen gegeven." En in deze toestand ontsliep hij in de volle zekerheid des geloofs.

Zijn opvolger, Patrick Grant, bezat niet het genadelicht dat Balfour had. Hij was dan ook niet begeerd door het volk van Nigg. De leden van de gemeente, die wisten dat hij een wolf was in schaapsklederen, die zich in de kudde wilde indringen, protesteerden tegen zijn benoeming. Toch wilde de classis de bevestiging laten doorgaan, omdat de patroon, die uiteindelijk bij benoemingen van predikanten de beslissende stem had, geen andere leraar wilde aanvaarden. Op de dag van de bevestiging bleef het kerkgebouw geheel leeg. Alleen één van de ouderlingen, Donald Ross, was aanwezig, maar hij was gekomen om te getuigen tegen deze onrechtvaardige gang van zaken. Toen de eerwaarde heren van de classis de nodige handelingen wilden verrichten, stond Ross plotseling op en sprak in de naam des Heeren een ernstig protest uit tegen deze door het volk van Nigg ongewilde bevestiging, waaraan hij het volgende plechtig toevoegde: "Indien u het waagt om hem binnen de muren van de kerk in te laten, zal het bloed van de zielen van het volk van Nigg van uw hand geëist worden." De heren van de classis keken verschrikt op en waren zo getroffen door de toespraak van de ouderling dat zij de plechtigheid uitstelden. Door aandringen van de Synode moest de bevestiging toch doorgaan.

Het valt te raden dat de nieuwlichter bij zijn komst geen welkomstgroet ontving. Het kerkgebouw bleef leeg en op het laatst groeide het gras boven de banken uit. Eén van de landheren kon niet gedogen dat haast niemand naar de kerk ging. Hij beval zijn pachters om de diensten bij te wonen. Toen zij dat weigerden vervolgde hij hen op een afschuwelijke manier. Eén van de vervolgdgen droeg zijn meester op een gezelschap in het gebed op, "dat de Heere hem genadig mocht zijn en wilde bekeren van de dwaling zijns wegs."

Een andere keer bad hij weer voor hem, evenals een andere man. De laatste drukte zich geheel anders uit: "O Heere, indien het Uw welbehagen is om hem genadig te

zijn, het zou verkeerd zijn als wij niet geduldig afwachten, maar indien het Uw welbehagen niet is, laat hem dan om der wille van de zielen, lichamen en uiterlijke goederen van enigen van de arme schepselen die door hem vervolgd worden, van hier worden weggeroepen." Veertien dagen later vond de begrafenis van de landheer op het kerkhof van Fearn plaats.

De komst van Grant veroorzaakte jammer genoeg een scheuring in de kerk van Nigg. Eerst gingen velen naar Kilmuir om John Porteous te horen. Later scheidde een aantal van hen zich van de kerk af en sloot zich aan bij de Afscheidenen. Sinds 1733 bestond de zogenaamde *Secession kerk*, waartoe de bekende en geliefde Ebenezer Erskine de stoot had gegeven. De aanleiding tot deze uittrekking was het besluit van de Synode om het patronaatsrecht onverminderd te handhaven. Dit was het recht van de landheer of stadsregering om de benoemingen van predikanten goed te keuren. De benoeming van Patrick Grant was een rechtstreeks gevolg van deze onBijbelse wet. James Fraser, de predikant uit Alness die een stuk grond in Nigg bezat, stelde dit voor de gemeente van bezwaarden beschikbaar, op voorwaarde dat zij zich bij het vertrek van Grant weer bij de officiële kerk zou voegen. De eerste predikant van de afgescheiden kerk was Mackenzie, die na een jaar werd opgevolgd door Patrick Buchanan, een neef van de bekende dichter Dugald Buchanan. Hij was een Godzalige leraar, die veel achting genoot onder het volk van God. Maar de scheiding bleef voortbestaan, ook toen MacAdam de opvolger van de ongewilde predikant werd. En MacAdam was een trouwe wachter en dienstknecht. Hij diende de gemeente ruim 28 jaar, tot grote zegen van velen die hem hoorden. Later hopen wij meer van hem te horen.

Het centrum van de geestelijke opwekking werd gevormd door de Black Isle. In Rosemarkie was John Wood voorganger. De toestand in zijn gemeente was voor het jaar 1743 niet al te best. Maar in dat jaar, vooral na het Avondmaal in juli, was er sprake van een toenemende aandacht voor de genademiddelen. Sommigen kwamen tot ontwakking. Hun overtuigingen duurden lang, bij sommigen zelfs twee jaar, voordat de verlossing kwam. Een dertigtal zielen werd op Gods tijd bedeed met de weldaad van de vergeving der zonden.

Tot nu toe stonden wij stil bij plaatsen in Easter Ross en op de Black Isle, het gebied rondom de baai van Cromarty. Deze streek stond jarenlang bekend als het "Heilige Land." De leraars, die hier de kansels bezetten, waren over het algemeen krachtige predikers. Hun bazuin liet geen onzeker geluid horen. Zij predikten de volle raad Gods, zonder menselijke verzinsels en bijvoegsels. Hun preken kwamen in de studeerkamers tot stand, niet door ontleeningen aan de geschriften van de vaders, maar in de worstelingen van het gebed behaagde het de Heere om Zijn Woord voor hen te openen. Dit wil niet zeggen dat zij geen voorstudie maakten, want sommigen schreven hun preken helemaal uit. De Schrift was de bron van hun overdenkingen. Zij beseften dat de Geest alleen het Woord kan openen, zodat zij in alles van de Heere afhankelijk waren. De nood van de zielen, waarover zij opzicht hadden, was hun opgelegd. Geen wonder, dat zij zo ruim waren in het aanbod van genade, dat zij scherp de zonden bestrafden en wezen op de eeuwige straf. Ook preekten zij tot troost en bemoediging van de ware Sionieten. Zij konden uit een rijke ervaring putten, omdat het genadeleven hun niet onbekend was. Zij wisten niet alleen wat het geloof was, maar ook wat het ongeloof inhield. Ook zij moesten op hun pelgrimsreis tussen klippen doorzeilen, waardoor zij bittere ervaringen opdeden, maar van achteren zagen zij dat het alles strekte tot beproeving, loutering en versterking van hun geloof. Steeds

benadrukten zij in hun prediking de praktijk van de christen, niet alleen de "vorm van de gezonde leer", maar vooral de "kracht der Godzaligheid."

Even ten noorden van het "Heilige Land", waar de meesten van deze geestelijke herders hun kudden weidden met wetenschap en verstand, ligt een plaats aan de kust van de Noordzee, waar de Heere in de tijd van de opwekkingen veel zegen gaf. Het dorp Golspie had in die dagen John Sutherland als herder. Hij werd hier in 1731 bevestigd. Toen Sutherland hoorde van de opwekkingen in Cambuslang en Kilsyth, werd zijn ziel bewogen om God te zoeken, of het Hem mocht behagen om de dauw van Hermon te doen nederdalen op het dorre en geestelijke veld van zijn gemeente. Hij bezocht Cambuslang en sprak op de Synode met Willison van Dundee en Webster van Edinburgh over de voortgang van het evangelie in sommige plaatsen. Na zijn terugkeer verhaalde hij aan de vromen, wat grote dingen de Heere in het zuiden gedaan had. Golspie telde al sinds de dagen van de vervolging enkele geofende christenen in haar midden. Met hun voorganger smeekten zij aan de Troon der genade om de nederdaling van de regen des Geestes. Bij het Avondmaal in Nigg in 1743 sprak Sutherland met Balfour over de staat van zijn gemeente. Hoe was zijn arbeid over het algemeen zonder enige merkbare vrucht. Balfour raadde hem aan om gebeds-samenkomsten in te stellen, wat hij dan ook deed, "met ernstige aanbevelingen aan hen om te bidden voor de invloeden van de Geest van God om de evangelieordonnantiën in deze plaats te vergezellen." Maar ook dat hielp niet; er was geen leven te bespeuren in de dorre beenderen. "Maar", zo verhaalt Sutherland, "toen onze hoop bijna was vergaan, behaagde het de grote en milddadige God, Die altijd wonderen doet, om op een aantal van de dorre beenderen te blazen en hen te bezoeken met Zijn zaligheid, want van het begin van november tot deze dag werden er ongeveer 70 personen onder verscheidene oefeningen der ziel gebracht."

Sutherland bedoelde hiermee dat zij in hun ziel een gevoel hadden van hun zonden en bewogen werden om een weg van verlossing te zoeken. Maandenlang zochten zij van het pak van hun zonden ontslagen te worden, maar alles wat zij ook maar in het werk stelden bleek tevergeefs. Ten einde raad gingen zij naar hun predikant om te vragen wat zij moesten doen. Deze voorzichtige man benadrukte dat "het de plicht van ontwaakte zondaren is om behalve hun smekingen aan de Troon der genade hun geval en gevoel van zonden en ellende aan de predikanten en geofende christenen voor te leggen, daar door gebrek aan de vereiste hulp de satan en de lusten hen kunnen overmeesteren." Deze heen en weer geslingerde zielen hadden begeleidend onderwijs nodig. De geofende vromen konden soms aangeven waar zij op vast zaten. Verdwaalde zielen behoren eerst te weten in hoeverre zij verdwaald zijn en omdolen, alvorens hun de rechte weg moet worden aangewezen.

De raad van Sutherland had een gunstige uitwerking. Bij de één brak het werk der bekering sneller door dan bij de ander. Met blijdschap zag de predikant hoe "ongeveer veertig van hen met wenende ogen en bevende handen de tekenen van des Heeren zegel ontvingen."

In Golspie ging het werk soms gepaard met uitwerking op het lichaam. Er waren er die vertelden, dat zij nachten niet hadden geslapen; anderen hadden geen lust meer om te eten of vergaten hun dagelijks brood te gebruiken, weer anderen werden gewaar dat hun kracht en gezondheid leden onder de overtuiging en sommigen beefden over hun gehele lichaam als zij onder het Woord zaten. Het waren geen kenmerken van genade, maar bewijzen dat een krachtadig werk van God niet buiten het lichaam om gaat. Het merendeel van de ontwaakten was tussen de 20 en de 50 jaar oud, enkelen onder de 20

en slechts vier tussen de 60 en 70 jaar. "De verschrikkingen des Heeren welke in Zijn Woord worden aangekondigd tegen de willige overtreders van Zijn heilige wetten en de onboetvaardige verachters van Zijn evangeliegenade, de onmogelijkheid van zalig worden uit oogpunt van eigengerechtigheid, de absolute noodzakelijkheid van de krachtige invloeden van de genade en Geest van God om tot een levende vereniging met Christus te komen door het geloof tot gerechtigheid en zaligheid alle zegeningen van het nieuwe Verbond, vrijelijk gegeven door de Vader aan de uitverkorenen en voor hen verworven door het sterven en de dood van Christus de Zoon en krachtdadig aan hen toegepast door de Heilige Geest, waren de leringen welke het volk werden verkondigd."

Zo luidde het oordeel van John Sutherland over de wezenlijke bestanddelen van de leer der genade die hij het volk voorhield. Het evangelie in alle helderheid in de prediking voorgesteld, zonder wettische bijmengsels, deed wonderen onder het volk in Golspie. Sutherland hield een serie preken uit Mattheus over het lijden, de dood en de opstanding van Christus. Vooral deze stof over het hart en merg van het evangelie was tot grote zegen en opbouw van de gemeente. De volmaakte gerechtigheid van de Middelaar, welke door Zijn gehoorzaamheid tot in de dood des kruises was aangebracht, betekende de enige grond van zijn prediking. En zo vonden de ontwaakte zielen op Gods tijd door het geloof hun enige grond en rust in de verdiensten van de Zaligmaker. In die weg werd het echte koren in dit plaatsje aan de zee gevonden. De dalen in Golspie waren bedekt met koren dat meervoudige vruchten voortbracht.

Van het noordelijke Golspie, dat in Sutherland ligt, reizen wij nu naar het gebied ten zuiden van de Black Isle, naar Nairnshire. Tussen Inverness en Nairn ligt het plaatsje Croy. Van 1747 tot 1775 was James Croy herder en leraar van dit dorp. Tijdens zijn bediening vond in Croy en omgeving een opmerkelijke opwekking plaats. Zijn dagboek, dat voor het nageslacht bewaard bleef, getuigt van de wonderen des Allerhoogsten. Toen het vuur van de opleving in het zuiden bijna geheel was uitgedoofd, werden in het noorden op vele plaatsen de Elims van de Avondmaalstijden gevonden, waar duizenden uit vele plaatsen samenkwamen.

Zo vinden wij bij 12 oktober 1762 aangetekend: "Het plechtige werk werd door de goede hand Gods tot een troostrijk slot gebracht; alle lof aan Zijn gezegende en genadige Naam! De dienstknechten van onze Heere werden wonderlijk ondersteund bij deze gelegenheid en Zijn volk grotelijks opgebouwd en getroost." Altijd eindigde Calder in de Heere om Hem ootmoedig dank te zeggen voor Zijn weldaden aan Zijn Kerk bewezen. Ziende op zichzelf was er voor hem alleen maar reden om te klagen: "Maar helaas, hoe koud en vormelijk was ik gedurende een groot deel van mijn preek. Gezegend zij Zijn Naam, toen ik mijzelf meer onmiddellijk begon aan te spreken voor het plechtigste gedeelte van mijn werk, werden mijn banden losgemaakt, mijn hart verwijd en over het geheel genomen was het een aangename en plechtige Avondmaalsviering voor mijn ziel."

Zijn gebed was, of het evangelie de overwinning mocht behalen, zelfs tot aan de einden der aarde. Zo schreef hij in 1766 in zijn dagboek: "O, mocht het de Heere behagen, Die aan het roer van de wereldregering staat, om dit jaar een heerlijk en plechtig jaar te doen zijn door de voortgang van het gezegende evangelie in de in duisternis gehulde landen, in het bijzonder in de afgelegen delen van Amerika. O, moge Hij de tijd verhaasten dat de dorre wildernis gelijk zal worden aan de hof van Eden ... Moge de kerk in deze arme uithoek dit jaar gezegend worden met een uitstorting uit de Hoge en moge mijn kudde en gezin rijkelijk delen in deze langverwachte opleving! O, moge dit het gelukkigste jaar zijn dat wij ooit zagen!"

Zijn wens aan het begin van het nieuwe jaar was niet gericht op tijdelijke zaken, op een overvloedige oogst en welvaart, maar zijn begeerte was dat de Heere de velden van Croy en omgeving mocht zegenen met een rijke oogst van de bekering van verloren zondaren. De Heere beschaamde zijn wens niet. Aan het einde van het jaar schreef hij: "Ofschoon dit jaar, wat het getal van de bekeringen betreft, het vorige jaar niet te boven ging, kan ik niet anders dan terugzien op het gelukkigste jaar van mijn ambtsperiode, vooral wanneer ik de diepte en de gelijkheid van het werk beschouw in de bovenmatige bewijzen van haar echtheid, tezamen met de staat en rang van de weinigen, die zich in de afgelopen zomer in het openbaar achter de banier van het Kruis hebben geschaard."

De echtheid van het werk achtte Calder van meer belang dan de overvloed van bekeringen. Zijn onderzoek was, of deze en gene uit God geboren was. Niet door de wil des vlees, door wettische werkzaamheden of algemene overtuiging, maar door de wil van God, Die de Auteur en Bewerker van de zaligheid is. De voorgaande jaren waren meer jaren van een rijke oogst. De predikant van Croy trok vooral bij Avondmaalsgelegenheden vele duizenden toehoorders. Zijn prediking was indringend en appellerend. Hij wist zich geheel afhankelijk van de bediening van Boven, zoals hij schreef: "Gezegend zij de Heere voor de opmerkelijke ondersteuning, die Hij op deze dag aan Zijn zwakke dienstknecht heeft gegeven. Zelden sprak ik de dingen meer alarmerend en lokkend uit dan ik toen gedaan heb, zelden werd ik zo geholpen om een voller en vrijer aanbod van Christus aan zondaren te doen, of om hun in een treffender licht hun behoefte van Hem te tonen." "O, mocht het Hem behagen, Die dit dierbare zaad aan de arme onwaardige zaaier geeft, om het te bewateren met de dauw van Zijn genade en Geest, opdat het moge opleven en gedijen tot een heerlijke oogst van lange duur! Amen, ja amen!"

Nauwlettend volgde Calder de uitwerking van de prediking. Wanneer hij roerselen van het werk van de Geest bespeurde, dan vervulde blijdschap zijn ziel. Het was zijn begeerte om de zielen, die door het Woord werden getroffen, op de juiste wijze te besturen. Met wijsheid en voorzichtigheid ging hij dan te werk, zoals bij een jongeman, waarover hij schrijft: "Na de preek werd mij gevraagd om met een jong persoon uit deze gemeente te spreken, die onlangs ontwaakt was tot een gevoel van zonde en nog onder een werk der wet verkeerde. Heere Jezus, houdt Uw sterke en tedere hand over dit arme, jonge schepsel die naar de weg naar Sion vraagt. "Het gekrookte riet wilt Gij niet verbreken, noch de rokende vlaswiek uitblussen. Amen." De grond van zijn prediking was het alles reinigende bloed van de Heere Jezus Christus. "Zonder bloedstorting geschiedt geen vergeving." "Het bloed en de gerechtigheid van Christus en de oneindige barmhartigheid Gods in Christus is mijn enige toevluchtsoord en hoop", tekende hij aan. Steeds wees hij op de ongenoegzaamheid van de menselijke werken in het stuk van de rechtvaardigmaking. Alleen Christus' verdiensten en gehoorzaamheid kunnen voor God bestaan.

Wanneer overtuigde zielen tot de vrijheid van Gods kinderen werden gebracht, verheugde Calder zich, wanneer hij hen hoorde roemen in het Kruis van Christus. Zoals een man van 80 jaar, die met een levend en krachtig geloof werd begiftigd, uit moest roepen: "Had ik de heiligheid en goede werken van tienduizend heiligen, dan zou ik vandaag absoluut afstand doen van die alle en ze afwijzen in het stuk van mijn rechtvaardiging en aanneming door een oneindig en heilig God en ik zou mijn toevlucht nemen tot de gerechtigheid van Christus en Zijn verzoenend bloed als mijn enige toevluchtsoord en hoop." De vruchten op de prediking van James Calder ademden dezelfde zuiverheid en helderheid, waarmee zijn gehele bediening vergezeld

ging. De leer van de rechtvaardiging van de goddeloze was bij hem geen loze klank, maar wezenlijkheid. Maar dat hij zuiver was in de leer der genade betekende niet dat zijn arbeid zonder strijd was. Hij was zich zijn onvolkomenheid en gebrek in alle dingen ten volle bewust. Vaak zonderde hij zich af om zijn klachten voor het aangezicht des Heeren uit te storten. Dan beleed hij zijn gevoelloosheid en koudheid en zuchtte hij vanwege zijn tekortkomingen.

De voorbereidingen van zijn preken vonden in de binnenkamer plaats. Vooral als de dagen van het Avondmaal naderden, zette hij een dag apart voor verootmoediging en gebed. De nood werd hem dan opgelegd, van "de staat en toestand van mijn arme ziel, koud en kwijnend, benauwd vanwege een dood, hard hart en verduisterde getuigenissen, de staat en toestand van mijn kinderen ten aanzien van hun ziel en wat hun zaligheid aangaat (in het bijzonder van mijn oudste zoon die in een grote benauwdheid naar ziel en lichaam verkeert, waarom ik geroepen wordt om te zingen van goedertierenheid en recht, want de Heere heeft een grote verlossing voor hem gewrocht; houdt hem af van terug te vallen in vleselijk vertrouwen), het geval van mijn gemeente in het algemeen, hetwelk niet is zoals ik zou wensen, en het geval van vier bejaarde, zieke, stervende vrouwen van mijn kudde van wie sommigen, naar ik vrees, vreemdelingen van Christus zijn en in groot gevaar van eeuwig om te komen. "Kom nu, gezegende Heere, blaas leven in de dood, in de dorre beenderen van mijn ziel. Heere, zendt Uw licht en Uw waarheid. Ontwaak, o Noordenwind en kom gij Zuidenwind en blaas krachtig en liefelijk op deze verdroogde, wegwijnende hof! Amen, ja amen!"

Zijn ernstige smeekbeden aan de Troon der genade werden in de jaren na 1763 vervuld. Het gezaaide zaad was tot rijpheid gekomen. Het jaar van de genade brak aan. De Geest doorwaaide de hof van Croy met de Noordenwind van ontdekking en de Zuidenwind van verlossing. Een rijke oogst volgde in de komende jaren. In 1770 was het hoogtepunt van de opwekking al voorbij. Hij schreef toen in zijn dagboek: "dat hoewel hij nog nooit zo'n gevoelige vrijheid in het preken van het evangelie was gewaar geworden dan dit jaar, waren er toch maar weinigen, voor zover ik kan oordelen, in deze plaats ontwaakt en sommigen die vroeger ontwaakt waren, gaan nog voort onder een geest van dienstbaarheid." De wet hield deze zielen nog onder de harde heerschappij, wat een bewijs was dat de Geest niet meer zo doorwerkte als voorheen. De ontwaakte zielen waren wel in hun gevangenschap en dienstbaarheid van de zonde ontwaakt, maar de koperen deuren van hun hart bleven nog gesloten en het jaar van de vrijheid bleef uit. Calder hoedde zich voor het bedrog om deze zielen te vroeg en buiten Christus vrede aan te zeggen, wat alleen maar strekte om valse hopen en gronden neer te leggen, die waardeloos zijn voor de eeuwigheid.

Onder de oprechte dochteren van Sion, die in Croy woonden en opgingen onder de prediking van James Calder, waren Mary Bethune en Janet MacLeod. Zij waren niet in deze plaats geboren en ook niet wedergeboren, maar toch voelden zij zich nauw aan hun leraar verbonden. Mary Bethune was op het eiland Skye geboren, een eiland bij de westkust van Schotland. Zij woonde in Duirenish, in het noordelijk gedeelte van Skye, dat in die dagen in een algehele duisternis was gehuld. Soms kwamen predikanten op het eiland preken, maar meestentijds droeg hun woord geen vrucht. Toen Mary 11 jaar oud was, hoorde zij een Godzalige leraar spreken over psalm 68: "Geloofd zij de Heere; dag bij dag overlaadt Hij ons. Die God is onze Zaligheid. Sela. Die God is ons een God van volkomen zaligheid; en bij de Heere, de Heere, zijn uitkomsten tegen de dood." Zij was zeer onwetend betreffende geestelijke en Bijbelse

zaken, maar na deze preek namen twee onderwerpen haar gedachten in beslag: de dood en de uitkomst die God kan geven. En als zij overdag met haar kudde geiten uit ging, mediteerde zij steeds over de vraag hoe zij uit de kaken van de dood kon worden verlost. De predikant, die zo ernstig had gepreekt, verliet haar woonplaats en haar eigen predikant kon haar niet helpen. Ook haar ouders en de burens wisten er geen raad mee. Zij maakten zich meer zorgen over de geestelijke vermogens van het kind, dan dat zij het probleem, waar zij steeds mee liep, werkelijk onderzochten. Zo gingen de dagen voorbij, zonder dat Mary rust voor haar ziel kreeg. Steeds meer voelde zij dat het nodig was om te kunnen zeggen: "Onze God is een God van zaligheid", maar die God bleef een onbekende God voor haar. Hoe moest zij die God van zaligheid vinden? Kon zij Hem in haar woonplaats vinden, of moest zij naar een andere plaats gaan? Door de nood gedreven besloot zij om Skye te verlaten. Zij zadelde het paard en ging op reis.

Nu had zij gehoord dat in Inverness, de hoofdstad van de Hooglanden, zulke buitengewone dingen gevonden werden, waaruit zij opmaakte dat Jehovah hier ook moest zijn. Het was een moeilijke reis om van Skye naar Inverness te gaan. Begaanbare wegen behoorden tot de uitzonderingen. Beken en rivieren moest zij oversteken, waarbij bruggen geheel ontbraken. Maar haar zielsbelang overwon de moeilijkheden. In bergdorpjes bracht zij de nachten door. Gelukkig was het in de zomer dat zij deze reis ondernam, zodat zij niet overvallen werd door sneeuwstormen. Eindelijk kwam Mary in Inverness aan. Barrevoets en vermoeid van de lange reis passeerde zij de brug over de Ness. Het was erg druk in de stad, niet omdat het marktdag was, maar vanwege de Avondmaaltijd. Velen uit de omtrek waren binnen de muren van Inverness gekomen om getuigen te zijn van deze hoogtijdagen voor de kerk. Mary was blij dat zij eindelijk in Inverness was aangekomen. Zou zij hier de God van zaligheid ontmoeten? Zij hield enkele voorbijgangers aan, om hun het doel van haar komst te vertellen, maar helaas, zij begrepen haar niet. Tenslotte liep zij naar een vrouw toe, die langs de brug liep en op weg was naar de oude kerk. De vrouw keek verwonderd naar het arme kind, dat er zo onverzorgd en smerig uitzag. "O, mevrouw! is God in deze stad? Indien dit zo is, waar zal ik Hem dan vinden?" Nu was de vrouw nog meer verbaasd geworden. Wat een ongewone vraag van een kind? Weer herhaalde Mary haar woorden en alles wees erop dat het ernst bij haar was. "Ja God is in deze stad; kom met mij mee, misschien zul je Hem vinden", zei de vrouw terwijl zij het meisje beetpakte en naar de kerk meenam.

De predikant, die in de oude kerk voorging, was James Calder uit Croy. Zelden had hij een aandachtiger luisteraarster dan bij deze gelegenheid. Het meisje uit Skye dronk zijn woorden in als water en zij hoorde de boodschap van de God van zaligheid die zij zocht. Die God, Die Zijn Zoon heeft gezonden om zondaren zalig te maken. Christus, de Zaligheid en de Zaligmaker van verloren Adamskinderen. Mary mocht deze waarheid verstaan en geloven. De Geest des Heeren gaf haar de sleutel tot de kennis van de Zaligmaker van zondaren, de God van volkomen zaligheid, bij Wien uitkomsten zijn tegen de dood. Mary kon zich nu niet langer beheersen. Plotseling stond zij op en klapte zij met haar handen, terwijl zij uitriep: "Ik zie Hem! Ik versta het nu alles. Ik heb Hem gevonden! Ik heb Hem gevonden! Ik heb Hem gevonden!" Inverness werd zo de plaats van haar geestelijke geboorte.

De jaren gingen voorbij. Mary nam toe in de genade en in de kennis van haar Verlosser. Zij woonde niet langer in Skye en ook niet in Inverness, maar in Croy, waar haar geestelijke vader haar tot onderwijs was. Hier verlustigde zij zich onder de instellingen van Gods genade. Haar zielsvriendin was Janet MacLeod die ook uit Skye

afkomstig was. Evenals Mary verliet zij haar woonplaats in de richting van het oosten, maar niet uit begeerte om van haar zondekwaal te worden genezen. Het doel van haar reis was Dingwall, want zij leed aan één of andere ongesteldheid, waar zij niet van af kon komen. Nu had Dingwall geneeskrachtige bronnen en de moeder van Janet opperde het plan om deze eens te proberen, in de hoop dat haar dochter van de kwaal zou genezen worden. In die dagen waren drie dorpen in de omgeving van Dingwall rijk gezegend; niet vanwege geneeskrachtige bronnen, maar met de prediking van het Woord des levens. Het volk werd verkondigd dat er Water was tot genezing van de grootste kwaal en dat men door van dit water te drinken tot in de eeuwigheid niet meer zou dorsten.

In Dingwall vervulde Adam Rose de opdracht van de grote Medicijnmeester. Janet wilde graag naar de kerk gaan. Het was bediening van het Heilig Avondmaal. Nu hoorde zij de waarheid, zoals zij deze nooit eerder had gehoord. Zij ontdekte, dat zij in het gezicht van een heilig en rechtvaardig God stond. Nu was het voor haar verloren en voor eeuwig kwijt. Zij kon God zo niet ontmoeten, want Hij is te rechtvaardig dat Hij haar zonden ongestraft zou laten. Uit nieuwsgierigheid was zij naar de kerk gegaan en verslagen kwam zij nu thuis, diep overtuigd van haar zonden en verloren staat. Haar moeder was niet blij dat zij de genezing van haar ziel zocht. Zij begreep niets van haar kind, omdat zij zelf geen zondares was voor de Heere. Toen Janet vroeg, of zij ook mee wilde gaan naar de kerk om samen Gods Woord te horen, was zij bang dat haar dochter gek zou worden. Vandaar dat zij voorbereidingen trof om naar Skye terug te keren. Janet mocht de volgende zondag niet naar de kerk. Haar moeder verplichtte haar om achter de wastobbe te staan. Maar voor Janet was de zondag de Dag des Heeren, zodat zij weigerde om het bevel van haar moeder te gehoorzamen. Zij probeerde haar moeder aan het verstand te brengen dat zij behoorde op te gaan onder het Woord. Ondanks de vloeken van haar moeder verliet Janet toch het huis en ging zij naar Dingwall. Maar de bestrijder zat ook niet stil. Onderweg viel hij haar aan met vragen als deze: "Waarom ga ik naar Dingwall? Er is geen hoop voor mij. Ik ben onder de vloek van God" Satan maakte haar wijs dat zij niet bekeerd kon worden. Maar de Heere had Zijn oog op het meisje gevestigd en deed haar door Zijn Geest het Woord dat zij eerder had gehoord weer voorkomen. De verzoeker gaf het niet op en probeerde haar gedachten te overmeesteren.

Zo kwam zij "op hoop tegen hoop" in Dingwall aan. De predikant bepaalde die dag zijn hoorders bij het bloed van het Kruis. Hij hield hun voor de noodzakelijkheid van de toepassing van het bloed van Christus tot wegneming van de schuld der zonde en het gevoel van de veroordeling in de consciëntie. Alsof hij Janet dadelijk aansprak, zei hij: "Hebt ge een gevoel van de overstelpende last van Gods toorn en van de vloek van uw moeder, zult ge meer dan genoeg in dit bloed vinden tot wegneming van beide en om u rechtvaardig voor God te rekenen."

Dit woord was voor Janet op zijn tijd gesproken. De verzoeker moest vluchten en haar ziel werd bevrijd van de last van haar zonden. Met een zalige vrede in haar hart ging zij onbevreesd naar huis. Onderweg kwam zij tot het besef, dat zij bij haar moeder niet meer welkom was. Er zat niets anders op dan de nacht onder de open hemel door te brengen. De Heere liet haar niet in de steek. Een persoon kwam op haar af. Het was Mary Bethune, haar eilandgenote, die nu geen meisje meer was, maar een verstandige en vrome vrouw. Zij was naar Dingwall gekomen om aan de feestmaaltijd van haar Koning deel te nemen. De verschijning van het meisje uit Skye had haar aandacht getrokken. En zo gebeurde het dat twee zielen, één in het ware geloof, beiden geboren op een eiland waar de onwetendheid nog overheerste, elkaar vonden. Later vertrokken zij naar Croy, de plaats waar James Calder de bazuin blies.

Na het sterven van Calder verhuisden zij naar Nigg, waar de Godvruchtige MacAdam de kudde weidde. Hun geboorteland vergaten zij niet, maar in hun dagelijkse gebeden gedachten zij het betreurenswaardige lot van hun eilandgenoten aan de Troon der genade. Op Gods tijd zouden deze gebeden worden verhoord. Dan zou, evenals Morenland, ook Skye zich verblijden en de daden des Heeren gedenken. Later hopen wij bij de wonderwerken op dit grillige eiland aan de westkust van Schotland stil te staan.

James Calder was velen in de Hooglanden tot zegen. Steeds meer plaatsen werden verlicht door de prediking van het evangelie. Toen de bejaarde dienaar op 24 december 1775 voorgoed afscheid nam van zijn kudde, had het ware licht zich verspreid tot aan de uiterste einden van de bergstreken. James Calder was een belangrijk instrument tot de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus in de Hooglanden. In zijn eigen waarneming had hij echter niets gedaan. "O", zo sprak hij, "zij spraken over het vele wat ik gedaan heb, maar ik deed niets. Al mocht ik duizend of tienduizend dingen hebben gedaan, die ik nooit gedaan heb, dan zijn Zijn liefde, Zijn goedertierenheid over al mijn zonden en onvolmaaktheden gekomen. Hij is mijn verzoende God en Hij heeft met mij een eeuwig Verbond gemaakt dat nooit zal worden verbroken. Hemel en aarde, tijd en eeuwigheid zullen Hem loven! O, indien ik nu op de preekstoel stond, kon ik meer heerlijke dingen van die gezegende Verlosser vertellen dan ooit, want nooit had ik zulke verheven of ongemene aanschouwingen van Zijn heerlijkheid en van de wonderlijke weg der verlossing, zelfs niet bij het liefelijkste sacrament dat ik ooit bijwoonde." In ootmoed vervolgde hij : "Indien de gemeente van Croy niet opmerkelijk mild en goed was geweest, zouden zij nooit met zulk een arm en ellendig schepsel, als ik ben, hebben te maken gehad." In zichzelf was hij geen getrouwe dienstknecht, maar toch was het hemelse loon voor hem weggelegd. Op zondagmorgen sloot hij de ogen om de eeuwige sabbat te vieren. Voor hem dit ten deel viel, zong hij de 138ste psalm. Toen sprak hij zijn laatste woorden: "Hij is gekomen, Hij is gekomen" en toen één hem vroeg: "Wie is gekomen?", was zijn antwoord: "Dierbare Christus."

Het heengaan van James Calder betekende niet dat het getij ten kwade keerde en het verval zijn intrede deed. Een nieuwe generatie van leraars nam steeds meer de plaats van de ouderen in. Het werk van God ging door! Calder's grootmoeder leefde in de dagen van Thomas Hogg van Kiltarn, toen de eerste schoven op het land zichtbaar waren. *Nu waren de dalen bedekt met koren.*

In de jaren na 1775 zou de wonderlijke ervaring in de Schotse Hooglanden zich voortzetten. Een nieuwe generatie van Godzalige leraars stond op, in dezelfde kracht als de mannen van het eerste uur. De oudste zoon van Calder behoorde tot dit nieuwe geslacht dat de bazuin van het evangelie geen onzeker geluid gaf.

Hoofdstuk 9. Als een regen op het nagras.

Een bejaarde, geoefende christen had in zijn leven vier beroemde predikers horen preken. Dat waren: James Fraser van Alness, Hector MacPhail van Resolis, John Porteous van Kilmuir Easter en James Calder van Croy. De laatste drie waren in de jaren 1774 en 1775 van hun posten ontslagen. Bedroefd, omdat de Heere steeds meer van Zijn knechten weg nam, ging hij op een zondag naar de kerk van Ardclach. Een jonge predikant beklom de kansel, zoals in zoveel andere plaatsen het geval was. Soms waren het geesteloze jongelingen, die het veel beter wisten en meenden welsprekender te zijn dan de oude garde. Maar zij beseften niet dat zij het belangrijkste misten nl. de bedauwing van de Heilige Geest, Die hen alleen in de waarheid van het Woord kon inleiden. Zij hadden geen deel aan de "kostelijke olie op het hoofd, nederdalende op de baard, de baard van Aäron, die nederdaalt tot op de zoom zijner klederen." Zij waren vreemdelingen van de bediening, Die van Boven afdaalt en de rijke schatten en verborgenheden van het evangelie doet ontsluiten, een bediening die gelijk is aan "de dauw van Hermon en die nederdaalt op de bergen van Sion", tot vertroosting van Gods gunstgenoten en tot bekering van zondaren.

Maar toen de bejaarde man kennis nam van de bediening van deze jongeman, toen verdween alle wantrouwen en vooroordeel. Want het woord van deze John Graham kon de vele meesters in Israël evenaren, al was hij nog maar 26 jaar oud en nog niet gerechtigd tot de volle bediening van Woord en Sacrament. Het was één van de wonderlijkste predikers die hij ooit had gehoord. Zijn woord was "als een regen op het nagras", als een regen van hemelse invloeden niet in de letter, maar in de betoning des Geestes en der kracht. De Heere had deze jongeman gezalfd met de olie van Zijn gemeenschap.

John Graham was geboren in Creich, een dorpje in Sutherland. Al op zeer jonge leeftijd kwam hij tot ontwaking van zijn verloren staat en van de noodzakelijkheid van Goddelijke genade in Christus. Op een keer ontmoette hij een jongen van zijn leeftijd, Angus Mackintosh. Hij wees hem op een toren dat op een eilandje in een meer stond en vroeg hem: "Denk je dat je binnen de sterke muren van dit kasteel veilig bent voor de aanvallen van satan?" Voordat Angus tijd had om te antwoorden, sprak hij ernstig: "Nee, je bent daar niet veilig; ik was pas acht jaar oud, toen de tegenstander mijn ziel begon te vervolgen en ik ben verzekerd dat zijn aanvallen zullen voortduren, totdat ik de stad die niet met handen gemaakt is, bereikt heb." De praktijk van een leven van strijd was de jonge Graham niet vreemd. De Heere gordde hem aan om de listige omleidingen van satan te wederstaan. Hij was een liefhebber van de eenzaamheid, waar zijn ziel God zocht. Soms sloegen anderen hem gade, verbaasd over de woorden die van zijn lippen kwamen. Niet alleen voor zichzelf zocht hij de Heere, maar ook smeekte hij om een opwekking in de Kerk van zijn vaderland.

De Heere zonderde hem al jong af voor Zijn dienst in het erfdeel in de Hooglanden. Zoals veel studenten deden, bezocht hij de universiteit van Aberdeen. De eerste zondag van zijn verblijf in deze "granieten stad" belde hij bij één van de predikanten aan, wie hij een aanbevelingsbrief van de predikant van Creich overhandigde. Naar gewoonte hield deze de huisgodsdienstoefening, waarbij hij dadelijk aan de jonge

student vroeg of hij in gebed wilde voorgaan. Hij had echter geen vrijmoedigheid. "Als je je plicht niet doet, moeten wij zonder gebed heengaan", sprak de predikant. Toen begon de jongeman bevend en bevreesd een gebed uit te spreken. Na afloop zei de leraar: "Wat je ook op de universiteit mag leren, een goed ding heb je nu gedaan. Je kunt je predikant thuis vertellen dat je van je slaafse vrees verlost bent."

Vlakbij zijn geboorteplaats ligt de Kyle of Sutherland, een inham die uitmondt in de baai van Dornoch. Bij deze baai ligt een heuvel, de Torr Mhearachan geheten. Hier kwamen in de dagen van Graham duizenden bijeen om te luisteren naar de boodschap van het Kruis. Op een keer preekte John Porteous uit Kilmuir, die hier vanwege zijn gezondheid tijdelijk verblijf hield, voor een grote schare. Velen, ook uit Rosshire, waren naar deze plaats gekomen om deze gezalfde voorganger te horen. Ook John Graham was op de afgesproken dag aanwezig. Het weer was kalm en rustig toen Porteous op de eenvoudige preekstoel, die gemaakt was van wat stokken, bijgebonden door heidetouw, ging staan. Midden in zijn preek begon de lucht te betrekken en plotseling weerkaatsten bliksemflitsen over het water, gevolgd door hevige donderslagen die tussen de bergen weergalmden. Een ontzettende hagelbui volgde en viel op de vergadering neer. De prediker moest ophouden, omdat hij zich niet meer verstaanbaar kon maken. Toen het volk wilde weggaan beklom plotseling een jongeman de preekstoel. Met veel gevoel en een bewogen gemoed hief hij een psalm aan. Het volk was zo getroffen door dit liefelijk gezang van deze jongen van 18 jaar dat zij bleef staan en met grote aandacht luisterde naar de oude Gaelic "tune." Zolang het stormde, leidde John Graham, want hij was het, de zang van de vergadering. De kalmte was teruggekeerd. Tenslotte zweeg het onweer en de wolken verdwenen achter te bergen. De zon begon weer met haar stralen de heuvel te overgieten en de vogels zongen tot eer van hun Schepper. Maar wat meer is, de Heere gebruikte het Woord van Zijn dienstknecht om in de gewetens van vele zorgeloze zondaren te donderen. De Heilige Geest paste het Woord aan vele hoorders toe en tenminste 60 personen gaven getuigenis, dat zij uit de duisternis tot Gods licht waren geleid. Aan het einde van deze bijzondere dienst legde Porteous de handen op de schouders van de jongeling en sprak hem in het Gaelic toe: "O jongeman, ik heb gezien wat je vandaag deed en hoe dat het Woord van God ons voor de regen des hemels heeft beschut. Maar satan zal ook letten op het aandeel dat je had om zijn koninkrijk omver te werpen en hij zal je straks stromen van vervolging voor het werk, dat je op deze dag gedaan hebt, nazenden." Maar voordat deze "stromen van vervolging" John Graham zouden treffen, moest zijn woord gebruikt worden om het land op een andere plaats te bevochtigen, "als een regen op het nagras."

Na zijn studie stelde de classis van Dornoch hem beroepbaar. De kerk van Clyne beijverde zich om hem als predikant te beroepen. De landheer hield met alle kracht tegen, dat hij in deze plaats werd aangesteld. Thomas Mackay uit Lairg probeerde nu de classis van Chanonry te bewegen om hem een plaats te geven. Hier ontving hij toestemming om het Woord te bedienen. In vele plaatsen rondom de baai van Cromarty ging hij voor. In Resolis maakte zijn prediking veel indruk op het volk. Hij viel vooral op door zijn winnende wijze van behandeling van zielen. De diepe wateren van overtuiging en grondige oefeningen des geloofs maakten hem geschikt om een woord ter rechter tijd te spreken. De bevindingen van Gods volk beschreef hij op zo'n treffende manier, dat één van zijn hoorders hem eens vroeg: "Vanwaar kent u mij?" Hij handelde wijs en voorzichtig met de ontwaakte zielen, die in vreze en beving stonden vanwege de donder van Sinai. De zorgelozen wekte hij ernstig op om uit hun

slaap te ontwaken. Hij was een man, die rijk was in gaven en in genade. Toch bleef de weg tot de pastorie voor hem gesloten. Clyne ging niet door. De overlevering verhaalt dat deze plaats 50 jaar van het ware Brood des levens verstoken bleef, vanwege de tegenstand tegen zijn herderschap.

Hij was graag leraar geworden in Rossshire of in zijn geboortestreek, omdat velen van Gods volk hier woonden, maar de weg bleef toege sloten. Hij moest naar een streek toe, die hij totaal niet kende.

Het waren de valleien van de Findhorn en de Spey, vlakbij Croy waar James Calder zoveel jaren gesproken had. Het was het plaatsje Ardclach, in Nairnshire, eenmaal een toevluchtsoord voor de Covenanters uit het noorden, voor mannen als Thomas Hogg en Mackilligan, die hier met veel zegen preekten. Zijn eerste verschijning op de kansel van Ardclach maakte een diepe indruk. Spoedig was het kerkgebouw zondag aan zondag stampvol.

Ook in de omgeving hield Graham zijn preken, zoals in Strathspey, waar hij met veel zegen arbeidde. In Rosemarkie preekte hij in de open lucht, omdat de kerk de hoorders niet kon bevatten. Hij sprak over Spreuken 23:26: "Mijn zoon geef mij uw hart." Het was een dag dat de zaligende kracht van de Geest in velen werkzaam was. Onder de vele honderden luisteraars, die op het oude kerkhof zaten, waren een jongeman met name Cameron en twee meisjes die bij de rivier de Spey woonden. Zij kwamen onder de indruk van de ernstige preek. Eén van de meisjes werd later wijd en zijd bekend vanwege haar Godvruchtig en mededeelzaam leven. Zij legde een grote mate van zelfverloochening aan de dag en gedacht de armen op allerlei wijzen.

Eens preekte Graham over psalm 42: "Gelijk een hert schreeuwt naar de waterstromen, also schreeuwt mijn ziel tot U o God." Het hert kwam in de streken van Nairnshire veelvuldig voor, evenals waterstromen. Eén van de hoorders vond de tekst zeer toepasselijk. Hij was wat verbaasd toen de predikant plotseling opmerkte: "Hier is iemand die zegt dat ik een zeer toepasselijke tekst heb uitgekozen. Maar kent u het geval van deze tekst? Het hert heeft de slang opgegeten en dat heeft een inwendige ontvlaming en dorst veroorzaakt, En meer nog, het hert wordt verwond door de jager en de jachthonden achtervolgen het arme dier. Het hijgt in de vlucht naar de waterstromen en wil een ogenblik stilhouden om de brandende dorst te lessen, maar vanwege het gevaar van haar leven durft het niet te stoppen. Nu, indien u van de slang hebt gegeten, wat u met alle kinderen van Adam gedaan hebt, en indien de Geest van God kwam om u van zonde te overtuigen, hebt u ook een wond gekregen van de jager en de jagershonden achtervolgen u. En wie is de jager? De satan. En de honden zijn uw zondige lusten. Hier is een belofte voor u, die in deze toestand verkeert, een belofte van God als een stroom van levend water, maar zie toe of u een druppel hiervan durft te drinken ... "

Eigenlijk was Graham geen predikant van Ardclach. Hij was assistent van de bejaarde voorganger Mr. Barron. Toen hij ongeveer twee jaar in deze wijngaard aan het werk was, kwam het tot een crisis. Een storm was gereed om op deze getrouwe dienstknecht los te breken. Eén van de dochters van Barron wilde graag met hem trouwen. Daar al haar pogingen om dit te bereiken faalden, veranderde haar liefde in haat. Een lasterlijke geest nam haar in beslag en zij trad met een tante in een complot. Tijdens zijn afwezigheid legden zij flessen met drank onder het kussen van zijn bed. Hierop verspreidden zij het praatje dat Graham een groot liefhebber van de drank was. De vreemdste verhalen deden de ronde. Zelfs een ouderling, die zijn prediking steeds waardeerde, was zo verslagen vanwege het verhaal van de fles dat hij zich van hem aftrok. Gelukkig geloofde niet iedereen de praatjes. De vrouw van de ouderling bleef

onder zijn gehoor gaan. Op een keer kwamen haar met kracht de volgende woorden voor.: "Dit zijn niet de woorden van iemand die de duivel heeft." Was de Zaligmaker ook niet beschuldigd van een duivelse geest? Werd Christus ook niet op één lijn gesteld met de tollenaars en de zondaren.

Het was Graham's gewoonte om zich iedere zondagmorgen heel vroeg naar een stille plaats in het bos te begeven. Hier deed hij zich tegoed aan koud water, dat hij in een fles goot. Nu woonde er in Moy een Godvruchtige man, die de verhalen van de zogenaamde drankgewoonten van de predikant gehoord had en besloot om de waarheid hiervan te testen. Hij begaf zich naar de plaats waar Graham vertoefde. Toen hij zag dat deze een fles in zijn hand had en daaruit dronk, kwam hij tevoorschijn en vroeg Graham op de man af: "Wat hebt u daar?" De predikant keek geschrokken op en overhandigde hem de fles. Het bleek geen alcohol te zijn, maar fris water. Beschaamd, omdat hij zich door zijn verzoeker had laten verleiden, viel hij op de knieën en vroeg Graham om vergeving. Ondanks de bewijzen dat het alles laster was, wat men over het gedrag van Graham vertelde, moest hij Ardclach verlaten.

Hij verhuisde tegen wil en dank naar Cawder, maar ook hier lieten de vijanden hem niet met rust. Weer was het laster, die de tegenwerking veroorzaakte. Zelfs Hugh Calder, de opvolger van zijn vader James Calder in Croy, hechte enig geloof aan de verhalen die de ronde deden. Bij een begrafenis ontmoetten zij elkaar. Calder liep op John af en sprak hem op onvriendelijke wijze aan: "Jongeman, we zullen vandaag je mond snoeren!"

John antwoordde uiterst kalm: "Het ligt niet in uw macht om mijn mond te snoeren, want het was de Heere die hem opende. Maar let er op: God zal uw mond sluiten." Kort hierop werd Calder getroffen door een zenuwangst die hem belette om in het openbaar te spreken. Gedurende 44 jaar bleef zijn mond gesloten. Niet lang na deze ontmoeting stierf Graham op 29-jarige leeftijd. Zijn einde was vrede. Voordat hij heenging sprak hij : "Indien deze mensen, die mij hebben belasterd een gewone dood sterven, heeft de Heere mij niet gezonden." Al degenen, die hem met leugens hadden tegengestaan, stierven een vreselijke dood. *Wie Gods volk aanraakt, die raakt Zijn oogappel aan.* Op het kerkhof van Cawder ligt hij begraven. De steen op zijn graf vermeldt dat hij "vervolgd werd van plaats tot plaats", maar nochtans "de banier van het evangelie voorstelde." Deze banier deed wonderen in het land van Nairn, ten zuiden van de Black Isle. Hij was een waardige opvolger van James Calder van Croy.

Ten noorden van de Black Isle ligt Easter Ross. Zoals John Graham bekendheid genoot in het zuiden, was Angus Mackintosh wijd en zijd vermaard in het noorden. Hij deed in 1797 zijn intrede in Tain. Al dadelijk werd hij door de geoefende vromen aangemerkt als een "meester in Israël." Mackintosh ging in de voetstappen van de oude leraars van Rossshire, zoals Thomas Hogg en John Porteous. "De grote predikers van Rossshire waren heengegaan en een ieder had zijn kenmerkende uitnemendheid. De prediking van MacPhail was bevindelijk, Mr. Fraser van Alness was de systematische godgeleerde en Porteous van Kilmuir Easter was de uitlegger der Schriften", zo getuigt een tijdgenoot. "Maar mijn geloof is", zo vervolgt hij, "dat Mr. Mackintosh al hun uitnemendheid in zich verenigt." Duizenden legden grote afstanden af om hem bij Avondmaalsgelegenheden te horen. Een verslag van zijn optreden in de openlucht is bewaard gebleven: "Mr. Mackintosh besteedde de preekstoel en na de lofzegging deed hij een plechtig en bewogen gebed. Hij las zijn tekst voor en een tijdlang was hij kalm, zonder veel actie en zijn dieptonige, melodieuze stem werd op grote afstand door acht of tienduizend mensen gehoord. Hij ving zijn preek aan door de lering die in de tekst is vervat en de grote lessen die hierin naar voren komen te

ontvouwen. Toen kwam hij aan de toepassing: zijn ogen werden ontstoken en zijn stem luider; zijn gehele gelaat liet zien hoe hartgrondig hij geloofde wat hij zei; opeens zag je een diepe blik van mededogen, een schaduw op zijn aangezicht, dan weer brak de zon door de wolken heen en kwam er een glimlach. Hij naderde tot de Tafel en na enige ernstige woorden tot de wereldse belijder gericht te hebben, handelde hij met Gods kinderen. Hij volgde de verlegen en terneergeslagen ziel in al zijn omzwervingen, hij naderde tot de eerste roerselen van het Goddelijk leven in de zielen en hij bemoedigde de zwaksten om met al hun duisternis en verlegenheid Christus te ontmoeten aan Zijn Tafel. Na de Avondmaalsviering besloot hij met een toespraak en hierin blonk hij in het bijzonder uit. Na enige kernachtige woorden tot de Avondmaalgangers, richtte hij zich tot de duizenden jongeren en gedachtelozen en hij sprak Gods boodschap tot hen met macht en een zalving en autoriteit, die de meest zorgeloze zondaren deed luisteren. Hij wees hen op hun gevaar, hij sprak als iemand die het levendig voor zich ziet, zijn ogen waren gevuld met tranen en zijn stem en manieren deden hen gevoelen, alsof de donder over hun hoofden rolde. Dit werd gevolgd door Christus voor te stellen als de levende, aanwezige, algenadige Zaligmaker en door de meest versmeltende smeekbeden aan de slechtste en meest verdorven schepselen of tót Hem te komen, met al hun zonden, opdat zij zelfs nu verlost mochten worden. Hij scheen onwillig om van hen te scheiden, totdat zij de toevlucht namen tot Christus en met een hartgrondige kennis van hun eigen taal en zinnen bestormde hij hen met voorstellingen en argumenten." Hier was sprake van een evangelie voor verlorenen. Hier werd hoop gegeven voor de meest verharde en vijandige zondaars om tot Christus te komen. Voorwaarden kwamen hier niet aan te pas, want zij moesten komen zoals zij waren: arm, ellendig, jammerlijk, blind en naakt.

Hoewel het evangelie aan allen zonder onderscheid werd voorgesteld, maakten slechts zij gebruik van de boodschap, die het "Gij zijt die man" hadden thuisgekregen en recht gelovig tot Christus de toevlucht namen. Mackintosh was niet alleen een krachtig prediker, maar ook een raadgever voor velen, die overal vandaan kwamen om hem hun zielstoestand voor te leggen. Hij handelde eerlijk en teder met de zielen die in banden zaten en velen kwamen tot de ware Vrijstad. Niemand in de Hooglanden legde zoveel gevoel en gezag aan de dag, zowel in de prediking als bij de pastorale arbeid. Wanneer hij de wet preekte voor zielen buiten Christus, die in hun ongeloof volhardden, dan was hij een zoon des donders. Maar voor de zielen in duisternis gezeten, voor de zwaksten in de genade, was hij een zoon der vertroosting.

Eén van zijn toespraken aan de Tafel maakte zo'n indruk dat later hierover gesproken werd als de "Tafel der barmhartigheid." De kracht en zalving, waarmee hij toen de aanzittenden aansprak over "Het zijn de goedertierenheden des Heeren dat wij niet zijn vernield" waren buitengewoon. Zijn voorkomen was innemend; hij was groot en zwaar gebouwd, een uitdrukkingvol gezicht en een eerbiedwaardig voorkomen dwongen respect af. Sommigen die hem goed kenden, konden aan zijn gezicht zien welk onderwerp hij zou behandelen, als zij hem de kerk zagen binnenkomen. Zijn indrukken van Goddelijke zaken waren bijzonder, zijn overtuigingen van zonde waren diep en zijn inzicht in de weg der zaligheid was helder. Hij kende zichzelf als een groot zondaar, hij droeg smart over de innerlijke verdorvenheden en overblijvende zonden. Dit gevoel hield hem "arm van geest" en het waren juist "de armen van geest en gebrokenen van hart" voor wie hij altijd een woord had.

Voorals in het begin, toen hij pas in Tain preekte, legde Mackintosh erg de nadruk op de onwrikbare eisen van Gods wetten en stelde hij de verschrikkingen des Heeren voor. Deze preken dienden vooral tot overtuiging en ontwaking van velen van zijn

hoorders. Ook ging hij wel eens in het nabijgelegen Nigg voor. Toen MacAdam daar predikant was, hielp hij hem eens bij de Avondmaalsbediening. De gemeente kwam op enige afstand van de kerk bijeen, waarvandaan de "Sands" van Nigg konden gezien worden. Een man, die uit nieuwsgierigheid kwam luisteren, keek naar de grote vergadering en bestudeerde de kleding van mannen en vrouwen. Opeens lichtte hij zijn ogen op en keek in de richting van zijn huis. Tot zijn grote schrik zag hij rookwolken en vlammen opstijgen. Hij was verbaasd dat niemand onder het volk dat opmerkte. Er was echter geen sprake van brand, maar de weerkaatsing van het zonlicht op het zand bracht dit schouwspel teweeg. De man probeerde enkelen te bewegen om het vuur te blussen, maar niemand ging met hem mee. Op het afgesproken uur ving Mackintosh de dienst aan. De man kon zijn gedachten niet bij de prediking bepalen, want hij was erg verward vanwege het zien van het vermeende vuur. Totdat een pijl van de Almachtige hem wakker schudde. Het was een vurige pijl die zijn ziel doorwondde. Zijn gedachten waren niet langer op zijn huis en goed gericht, maar zijn zonden kwamen hem nu levend voor de geest. Het waren ook de zonden van zijn jeugd, evenals andere overtredingen. "Mijn zonden", zo vertelde hij later, "werden mij in orde voorgesteld." Maar hierbij bleef het niet alleen, want zo vervolgde hij: "Ik voelde de kracht van de liefde van Christus en ik werd verwaardigd om Hem op het gezag van Gods Woord in het vrije aanbod van het evangelie aan te nemen." Nu hij zag hoe rijk en vrij Christus in het evangelie wordt aangeboden, dacht hij dat iedere aanwezige hetzelfde gevoelde als hij. Zo diep kwam hij onder de indruk van de bereidwilligheid van Christus om zondaren zalig te maken, dat hij bijna opstond om allen op te roepen de genadige Zaligmaker aan te nemen.

Op de maandag na de bediening van het Avondmaal hoorde hij Forbes van Tarbat preken over de woorden: "Vreest niet gij klein kuddeke, want het is uws Vaders welbehagen ulieden het Koninkrijk te geven" (Lukas 12). Deze preek was hem tot troost en vrede. Keer op keer ging hij in het vervolg op zondag naar Tain om Mackintosh te horen. Zijn ziel had de gehele week, die op de Dag des Heeren volgde, voedsel vanwege het overvloedige koren dat hij in Tain ontving. Hij herkauwde het Woord als de reine dieren van het veld.

Zelfs uit Sutherland kwamen velen naar Tain om Mackintosh te beluisteren. Onder hen was de Godvruchtige William Murray uit Dornoch, die catechiseermeester was in Creich. Eens deed 's morgens een andere leraar de predicatie en in de namiddag sprak Mackintosh. Na de diensten sprak William met een metgezel over wat zij gehoord hadden. De laatste wilde weten hoe hij over de preek van vanmorgen dacht en wel of het een uitstekende preek was. William's antwoord was: "Ik denk van wel, maar de maan heeft te lijden van de opgaande zon."

In die dagen woonden vele christenen in Tain. Bekend waren mannen als de catechiseermeester, John Campbell en zijn opvolger John Maclood. Ook woonde Alexander Munro in Tain, die afkomstig was uit Rosskeen en door middel van de prediking van Alexander Fraser van Kirkhill onder de kracht van de verlossende genade was gekomen.

Om niet te vergeten, de mannen die goed thuis waren in de geschriften van de Engelse puriteinen en de Schotse kerkgeschiedenis goed kenden, zoals Donald Gilchrist, Thomas Mackenzie en Also Ross.

Ook Miss Kathie Gray, door Mackintosh *een dochter Abrahams* genoemd, kwam onder het gehoor van de gezalfde voorganger. Gedurende zijn lange ambtsperiode drukte Mackintosh zijn stempel op het geestelijk leven van Easter Ross. Hij was een waardige vertegenwoordiger van de tweede generatie van evangelische leraars, die op

diverse plaatsen in Rossshire stonden. Onder hen waren mannen als Charles Calder van Ferintosh, John Kennedy van Killearnan, Alexander Fraser van Kirkhill en Alexander Stewart van Dingwall. Helaas namen de vrijzinnigen nog een overheersende plaats in op het erf van de Schotse kerk, maar zij waren niet in staat om de kracht van het evangelie in de Hooglanden te keren. Geleidelijk werden in het begin van de negentiende eeuw meer streken bij het werk van de Heilige Geest betrokken. Toen Mackintosh aan het einde van zijn aardse loopbaan was gekomen, was de wind des Geestes zelfs naar de eilanden overgewaaid. Lewis, Harris, Skye en Arran waren middelpunten van geestelijke opwekkingen.

Onwetende eilandbewoners, die amper wisten wat een Bijbel is, kwamen tot kennis van de zaligheid. Mackintosh verblijdde zich bij het horen van de gunstige berichten uit de verre streken aan de zee. Nu kon hij, evenals Simeon, het aardse huis van zijn tabernakel verlaten, want zijn ogen hadden de zaligheid gezien.

Zijn einde kwam in 1831. Enkele jaren voor zijn dood werd hij ziek. "Ik ben erg zwak, zo zwak als een kind", sprak de dienstknecht op zijn sterfbed, "maar ik weet in Wien ik geloofd heb." Tot degenen die zich inspanden om zijn lichamelijk lijden te verlichten zei hij: "Mijn beste vrienden zouden, als zij konden, een brug willen maken om mij over de Jordaan te helpen, maar met wat voor verachting kan ik op alles zien, wanneer ik een lichtstraal ontvang van het volbrachte werk van Christus."

Hij zag terug op de 39 jaar van zijn arbeid in de wijngaard Gods en moest bekennen: "Ik heb dagen van duisternis op de preekstoel gehad, maar soms, wanneer ik Christus aan zondaren preekte, voelde ik mij alsof ik in de hemel was." Vlak voor zijn sterven liep hij leunend op de arm van zijn zoon in de tuin. Tot viermaal toe hield hij stil bij een plek waar een verdorde boom stond. "Dat ben ik Charles", zei hij en toen barstte hij in tranen uit. Hij had een diepe kennis van zijn onwaardigheid. In zichzelf was hij een onnutte dienstknecht en het was een eeuwig wonder dat hij inging in de vreugde van zijn Heere. Niet als een rechtvaardige in zichzelf, maar als de grootste der zondaren, verlost en gerechtvaardigd uit vrije genade.

De beste vriend van Angus Mackintosh was William Forbes, predikant van Tarbat, dat ten oosten van Taan, vlakbij de baai van Dornoch ligt. Zijn ouders woonden in Avoch waar hij werd geboren. Zijn moeder was ook een Godzalige vrouw die behoorde tot de Afscheidenen. Zij hield veel van Patrick Buchanan uit Nigg, die zij vaak beluisterde. Al vroeg werd William bezet met ernstige gedachten over de staat van zijn ziel. Evenals Mackintosh studeerde hij in Aberdeen. Na assistent van Hugh Calder in Croy te zijn geweest, verbond hij zich aan de Gaelic chapel in Aberdeen, waar hij met veel zegen werkte. In 1800 preekte hij voor het eerst in Tarbat, waarop een beroep volgde. Zijn intrede deed hij met de woorden: "Zo vraag ik dan om wat reden gijlieden mij hebt ontboden" (Hand. 10:29). Een gezegende tijd brak voor Tarbat aan. Velen werden geroepen uit de duisternis tot Gods licht. Ook gaf hij catechisatie in de gezinnen, wat in veel plaatsen in Schotland de gewoonte was. Dan behandelde hij de Korte Catechismus van Westminster. Bij het stellen van de vragen begon hij met de voorste rij, totdat het juiste antwoord werd gegeven. Eens vroeg hij: "Zijn er gelovigen in de hel?" Hij ging de rijen langs en niemand wist te antwoorden. Op de laatste rij zat zijn eigen knecht, wie hij met nadruk toevoegde: "Als je deze vraag niet beantwoordt, zul je in de pastorie ongenoegen brengen." De jongen bleef zwijgen en gaf geen antwoord. Eén van de ouderlingen dwong hem om toch iets te zeggen. Toen kwam het eindelijk: "We lezen in Gods Woord: "De duivelen geloven ook en sidderen" (Jac. 2).

Tijdens de viering van het Heilig Avondmaal in Dornoch spraken William Forbes en Angus Mackintosh ook. De laatste moest maandag preken, maar vlak voor dat het zijn beurt was, verontschuldigde hij zich tegenover John Kennedy, omdat hij zich niet goed voelde. Kennedy probeerde hem over te halen om toch volgens afspraak te preken, wat Forbes weigerde. Toen het de tijd van vertrek was, ging Kennedy naar zijn kamer en vroeg hem om toch mee te gaan. Hij hoefde niet te preken, maar alleen de zang te leiden en het gebed uit te spreken. Als hij zich dan wat beter voelde, kon hij eventueel verder gaan. Forbes stemde met dit voorstel in. Na het psalmgezag en gebed koos Forbes Jacobs ontmoeting van zijn zoon Jozef als Schriftlezing. Toen hij in de gaten kreeg wat voor onderwijs in dit Schriftgedeelte verscholen lag, kon hij het niet nalaten om hierover te preken. Hij sprak met veel ondersteuning en zalving van Boven. Gods volk had die dag een feest, waarbij zij het vet en merg van het evangelie kregen opgediend.

We keren nu terug naar de Black Isle. Resolis was het plaatsje waar Hector MacPhail predikant was. Niet ver hier vandaan ligt Urquhart of Ferintosh. Ook dit dorp was gezegend met bekeerde voorgangers. Andrew Ross, die hier van 1686 predikant was en zijn opvolger Alexander Fraser, die van 1715 tot 1726 de herdersstaf hanteerde, waren mannen Gods, evenals Alexander Falconer en Donald Fraser. Meer bekendheid genoot Charles Calder, de zoon van de beroemde James Calder uit Croy. Zijn bevestiging vond vier jaar na de dood van MacPhail plaats. Sage, de latere predikant van Resolis, sprak over hem als de "heiligste man die ik ooit op aarde ontmoette." Terecht was hij een uitlegger, één uit duizend, die de mens zijn rechte plicht verkondigde. Reeds op jonge leeftijd ontving hij van Godswege onderwijs in de weg des heils. Zijn vader was hem tot voorbeeld in de weg van Godzaligheid, om te gaan in de voetstappen der schapen. Het was dan ook niet verwonderlijk, dat hij tot hetzelfde werk als zijn vader werd uitgezonden. Toen hij de preekstoel van Ferintosh opging, bleek hij toegerust te zijn met de bereidheid van het evangelie des vredes. Voorzichtig en ernstig was hij bij zijn voorbereiding tot de bediening. De binnenkamer was zijn lievelingsvertrek, waar hij met de Heere alleen was. De studeertafel mijdde hij daarbij niet, want hij zorgde ook voor een logische opbouw van zijn preken, die hij volledig uitschreef. Hij koos geen woorden om mensen te behagen, maar om te onderwijzen. Eenvoud was het hoofdkenmerk van zijn preken. Steeds hield hij zich voor ogen om alleen Christus aan de hoorders voor te stellen, zonder fantasieën of bijkomstigheden. Hij miste de gave van welsprekendheid; alleen de hemelse gaven die hij deelachtig was, waren het sieraad van zijn preken, zoals Findlater opmerkte: "Deze heilige en hemelsgezinde man hield zonder enige verheffing van zijn stem, gaven van welsprekendheid, aktie om de aandacht te trekken, of om populariteit te winnen, de aandacht van zijn gehoor vast door waarlijk Schriftuurlijke voorstelling van de grote leringen van de Bijbel en door de zalving die van zijn lippen vloeide"

Evenals Alness, aan de andere kant van de baai van Cromarty, werd Ferintosh spoedig een geestelijk centrum, waar honderden uit de omliggende plaatsen elkaar ontmoetten. Vaak was de vergadering in tranen, wanneer Calder Christus preekte voor verloren zielen. Hij wees de ongelovige op zijn gevaarlijke toestand buiten Christus en preekte de dierbaarheid van de Borg en Middelaar voor arme en verslagen zielen. De predikant van Ferintosh was een ware leidsman, zowel voor de ware pelgrims op de weg naar Sion, als voor hen die naar de weg naar Sion vroegen. Velen hoorden hem met zielsvreugde. Calder had veel weg van Hector MacPhail uit Resolis. De Black Isle

beleefde dagen van geestelijke blijdschap, vanwege de rijke bediening, welke de Heere Zijn volk op dit schiereiland gaf. Hoort hoe Calder het Woord verkondigde en Christus in Zijn rijkdom voorstelde: "Deze alles overtreffende heerlijkheid van Christus vertoont zich in de oneindige kracht van Zijn Kruis. Hij Die Zichzelf voor ons vernederde, had de volheid van de Godheid, welke in Hem lichamenlijk woonde; Hij Die het Kruis verdroeg en de schande verachtte, was dat grote en heerlijke Wezen, Die de engelen eer aanbrengen en aanbidden. Zijn vernedering, Zijn armoede, Zijn schaamte en lijden hebben daarom niet alleen oneindige verdienste in zich om te boeten voor het kwaad der zonde en om het Goddelijk recht te bevredigen, maar om ook een oneindige deugd voort te brengen om die van verre zijn nabij te brengen en om de meest afgedwaalden tot Hem te trekken; om zondaren van het uiterste der aarde uit de kaken van de hel te halen. "Wendt u naar Mij toe, wordt behouden, alle gij einden der aarde, want Ik ben God en niemand meer" (Jes. 45). Dit is de roeping van Christus tot ons in Zijn Woord. De grote opdracht van dienaren van het evangelie is om deze genadige roeping uit te dragen, om verloren zondaren te wijzen op Hem, als de grote God en de Zaligmaker, verhoogd aan het Kruis om de zonde teniet te doen door Zijns Zelfs offerande. "Gij weet de genade van onze Heere Jezus Christus, dat Hij om uwentwil is arm geworden, daar Hij rijk was, opdat gij door Zijn armoede zoudt rijk worden."

De vrouw van Charles Calder was van dezelfde gezindheid als haar man. Zij was een verstandige vrouw die ter rechter tijd raad kon geven. Eens beweende haar man zijn geestelijke toestand, die op een dieptepunt was gekomen. Hij zei tot haar: "O, waarom liet mijn vader mij toe om evangeliedienaar te worden? Waarom maakte hij mij geen smid?" Eigenlijk bedoelde hij zijn vader niet, maar de Heere, Die hem in Zijn wijngaard had uitgestoten. Zijn vrouw antwoordde met een wijze bedaardheid: "Hij wist beter dan jij, dat je armen de kracht misten om de hamer te hanteren, maar wel dat je een tong had om aan verloren zondaren de rijkdom van de liefde van Christus te verkondigen."

Hier was sprake van de aanvallen van de vorst der duisternis, die Calder uit ervaring kende. Vooral tijdens de voorbereiding op de preek probeerde satan hem te bewegen om maar thuis te blijven. Op de zondagmorgen kostte het hem dan ook vaak moeite om zijn studeervertrek te verlaten, omdat hij steeds zijn tekortkomingen zag, waarvan de verzoeker misbruik maakte. Maar als de Heere Zijn liefelijk aangezicht over hem deed lichten, dan had hij weer moed om naar de kansel van Ferintosh te gaan en dan ontving hij zegen op zijn prediking. Vele sabbatten getuigden van de kracht die Calder van Boven ontving, om de hemelse schatten uit te dragen tot verheerlijking van God en tot heil van de zielen. Op een maandag, na een Avondmaalsviering in Dingwall, hield hij een predicatie, die een buitengewone indruk op Gods volk maakte. Zo groot was de uitwerking, dat na afloop niemand in staat was om iets tegen hem te zeggen. De verzoeker zat weer niet stil, want deze maakte hem wijs dat Gods volk slecht was te spreken over de preek. Zelfs de catechiseermeester, Alexander Vass, sprak bij het voorbijgaan geen woord tot hem. De volgende dag bezocht Alexander hem in de pastorie, waar hij zijn voorganger ziek op bed aantrof. Calder verkeerde in grote zielesmart, maar gelukkig was Alexander net op tijd gekomen. De misverstanden werden weggenomen, toen hij vertelde wat de reden was dat hij die zondag niets gezegd had. Toen brak de strik bij Calder en beide broeders verheugden zich in de Heere, Die zoveel wonderen gedaan had.

Wij merkten reeds op dat het thema van de prediking van Charles Calder *de liefde van*

Christus was. Sommigen vonden hem op dit punt te eenzijdig. Deze ontevredenen gingen zelfs aparte samenkomsten houden. Zij noemden hem "de doedelzak van één toon", vanwege zijn eenzijdigheid. In de buurt van Ferintosh woonde een Godvruchtige vrouw, die uit die plaats een dienstmeisje kreeg. Vanzelfsprekend vroeg zij haar naar Calder, maar tot haar verbazing bleek het meisje in het geheel niet op deze gezalfde voorganger gesteld te zijn. "Ik hoor hem nooit, wie wil hem nu horen "de doedelzakspeler op één toon"?" De vrouw berispte het kind vanwege haar onfatsoenlijke antwoord en voegde eraan toe, dat deze toon nooit van zijn lippen zou afwijken, door de eeuwen der eeuwigheid niet, want die ene toon is de liefde van Christus, "Die ons heeft liefgehad en ons van onze zonden gewassen heeft in Zijn bloed."

De laatste preek, die hij voor zijn gemeente hield, was onvergetelijk. Aan het einde keek hij zijn gemeente rond en sprak zijn schapen als volgt toe: "Ik heb de indruk dat ik vandaag voor de laatste maal tot u spreek, of dat sommigen van u mij voor het laatst horen. Voordat wij van elkaar scheiden, zal ik vijf getuigen roepen om te bewijzen dat ik u de volle raad Gods heb verklaard.

De eerste is God de Vader, de alwetende en hartendoorzoekende God. Ik roep Hem tot getuige, dat ik voor u dood en leven heb voorgesteld.

De tweede is God de Zoon. Ik roep Hem tot getuige dat Hij de last van mijn prediking gedurende 38 jaren heeft gedragen.

De derde is God de Heilige Geest. Ik roep Hem tot getuige dat ik voor u de natuur, merktekenen en de vruchten van Zijn werk heb voorgesteld, benevens de noodzakelijkheid van de nieuwe geboorte.

De vierde getuige is de Bijbel.

En de vijfde is de vergadering van verkoren engelen, die nu wachten om zich in uw bekering te verheugen. Ik roep ook de stenen en balken van dit gebouw tot getuigen, dat ik niet nagelaten heb om u de volle raad Gods te verkondigen."

Met deze woorden besloot Charles Calder zijn preek, deed zijn Bijbel dicht en daalde voor de laatste maal van de preekstoel af.

Zijn laatste ziekte voor zijn sterven was kort. Toen zijn einde naderde sprak hij tot een vriend: "Hier lig ik als een schip op zee, zonder roer, zeil of kompas. Indien de Heere mij roept zal ik als een vat van barmhartigheid aankomen in de haven der heerlijkheid, maar zo niet, dan ben ik voor eeuwig verloren!" Kort voor zijn dood zei hij: "Ik ben vergenoegd hier te blijven tot het einde van mijn tijd, indien de Heere mijn lijden zou willen gebruiken als een middel van zaligmakend goed voor één van Zijn volk." Op 1 oktober 1812 blies hij de laatste adem uit.

De tweede generatie van predikanten in Easter Ross gaf het beste koren aan het volk rondom de baai van Cromarty. Gods volk verkeerde in grazige weiden. Zij mochten niet alleen zeggen: "De Heere is mijn Herder", maar ook konden zij verklaren dat de Heere Zijn herders had uitgezonden om de kudde te legeren op de middag. "Zeg mij aan, Gij, Die mijn ziel liefheeft, waar Gij weidt, waar Gij de kudde legerd in de middag?", was de vraag van de Bruid uit het Hooglied. Zij dorstte naar de levende bediening van het Woord, temidden van de "vossen die de wijngaard verderven." Rondom Rossshire waren vele huurlingen, die meer de wol van de schapen op het oog hadden, dan het welzijn van de zielen die aan hun zorgen waren toevertrouwd. De verlegen zielen gingen echter "uit op de voetstappen der schapen." Uit tientallen plaatsen trokken zij op om voedsel voor hun ziel te zoeken. Rondom de baai van Cromarty waren de grazige weiden van Gods instellingen, waar de schapen vertoefden. Daar arbeidden de ware herders die naar het hart van Jeruzalem spraken.

Hun boodschap was geen godsdienst van doen en laten, geen plichtengodsdienst als gronden van de zaligheid. Zij joegen de zielen niet in de bloemhoven, maar de inhoud van hun boodschap was de vrije genade, waaruit een mens alleen de zaligheid verkrijgt, zonder de werken der wet. Wij stonden stil bij de grazige weiden in Kiltarn, Kilmuir Easter, Cromarty, Resolis, Ferintosh, Dingwall, Nigg, Tain en vele andere plaatsen bij de Noordzee.

In Kiltarn was eigenlijk het begin van de zaaiingen der eerstelingen, waar de eerste schoven van de oogst werden ingezameld. De grond verdorde niet, ook niet toen Thomas Hogg de herdersstaf neerlegde. Ook in Kiltarn viel de regen op het nagras, de spade regen des Geestes. De Avondmaaltijden waren Elims in de woestijn, tot verkwikking en vertroosting van de pelgrims op hun moeitelijke reis naar het eeuwige vaderland dat Boven is. Zo strekte de Avondmaalsviering in het jaar 1785 tot een bijzondere zegen voor de gemeenten van Kiltarn en voor velen van Gods volk die uit de omliggende plaatsen waren opgekomen om het feest mee te vieren.

Dr. Alexander Fraser uit Kirkhill leidde 's maandags de dienst in de Gaelic taal. Een grote menigte omringde in de openlucht de preekstoel. Van het begin van de dienst tot aan het einde was een buitengewone openbaring van Gods tegenwoordigheid merkbaar. Sommigen getuigden later dat zij dit nooit op deze wijze hadden meegemaakt. Toen de dienst was geëindigd, wisten velen van Gods volk niet of dit in het lichaam of buiten het lichaam was geschied. Ten oosten van de plaats, waar het volk vergaderd was, stroomde een beekje.

Donald Mitchel naderde na afloop op weg naar huis dit stroompje, samen met een vrome vrouw, Anne Gow. Toen zij voor het water stonden, merkte Donald op: "O, zou het niet goed zijn, als het gevoel dat wij nu hebben zou voortduren, totdat wij onze huizen bereikt hebben." Beiden waren zalig gesteld, nadat zij de dood des Heeren hadden verkondigd aan Zijn Tafel. In de verte zagen zij hun woningen. Hun zielen liepen over vanwege de liefdesuitlatingen van hun Zaligmaker. "O, Donald", zo sprak Anne, "het zou goed zijn dat dit gevoel zou voortduren, totdat wij de overkant van de beek bereikt hebben. Dit is de hemel op aarde." Deze zielen verlustigden zich in de vettigheid na de maaltijd van reine wijn. De heerlijkheid Gods was in hun midden en in hun harten.

De vrede in Kiltarn werd spoedig verstoord. De satan zag met lede ogen aan hoe velen de Heere navolgden. De eenheid en de band des vredes moesten verbroken worden. Sinds onheugelijke tijden behoorden de heuvels rondom Kiltarn tot het volk. Daar weidden zij hun kudde om een karige boterham te verdienen in de tijden van armoede. De geestelijke welvaart nam steeds meer toe, maar in het natuurlijke waren de Hooglanders verre van rijk. De middelen van bestaan waren gering; het waren veelal onvruchtbare gebieden waarin zij leefden, werkten en woonden. In 1792 gebeurde er iets vreselijks. Toen nam Sir Hector Munro, de eigenaar van de landerijen, de heuvels van Kiltarn en Alness het volk af door hun de pacht op te zeggen. Hij ging de terreinen gebruiken als een grote schapenweide, niet tot nut van de bevolking, maar geheel voor zijn eigen baten. Zo werd op een wrede wijze het volk hun enige middel van bestaan ontnomen. Niet alleen in dit gebied vonden dergelijke onteigeningen plaats, maar ook in andere delen van de Hooglanden moesten de pachters hun land verlaten. Zelfs gehele dorpen moesten ontruimd worden, ten gerieve van de brute grootgrondbezitters, die niets ontzagen om de weerloze bevolking te verdrijven. En als zij tegenstand boden, omdat zij de erven van hun vaders niet wilden vaarwel zeggen, dan stuurden de heren de dragonders om het volk te verdrijven. Zo werd de rust in de stille gebieden in het noorden van Schotland op een

wrede wijze verstoord. Voornamelijk waren het de dorpen in Rossshire en Sutherland, waar deze zogenaamde "clearances" plaatsvonden. Onbeschrijfelijk leed werd de bevolking aangedaan, maar desondanks zagen Gods kinderen deze wrede maatregelen als beproevingen van de Allerhoogste. Zij boden dan ook geen tegenstand, maar gaven alles over in de handen van de Rechter, Die rechtvaardig oordeelt. Al verdreven de vijanden de kudden van de bergen, zij waren toch niet in staat om Gods kudde te vernietigen. Het zaad dat in Rossshire was gezaaid, was onuitroeibaar. Gods gemeente werd bewaard, ondanks de nood der tijden. De satan probeerde wel de oogst te vernietigen, maar de Heere vergat de hoop van Zijn ellendigen niet.

Ondanks de "clearances" ging Gods werk door. Het bleef niet beperkt tot de grenzen van Easter Ross. Ook andere delen van de Hooglanden openbaarden Gods wonderwerken. In Sutherland en Caithness begon de zon van het evangelie door te breken. En aan de westkust, in Wester Ross, werd de belofte uit psalm 72 vervuld: "Is er een handvol koren in het land op de hoogte der bergen, de vrucht daarvan zal ruisen als de Libanon; en die van de stad zullen bloeien als het kruid der aarde."

Hoofdstuk 10. “Het dal van Sukkoth zal ik afmeten.”

De westkust van Schotland is ten noorden van het Caledonische kanaal doorgaans anders dan de oostkust. De vruchtbare akkers en brede baaien aan de kant van de Noordzee, veranderen aan de westkant in ruwe berglandschappen, doorsneden van vele kronkelende rivieren die uitmonden in smalle en diepe fjorden. De bergen houden eerst bij de kust op en zijn hoger en grilliger dan aan de andere zee kant. De invloeden van de warme golfstroom uit Skandinavië zijn hier nauwelijks merkbaar. Het eiland Skye en de eilandengroep de Outer Hebriden scheiden het westland van de Atlantische Oceaan.

Toen het oostelijk deel van Rossshire veranderde in een vruchtbaar oord en de plantingen des Heeren vermeerderden, overheersten in Wester Ross de machten van de duisternis. In het verre verleden pionierden de zendelingen van Columba in dit barre oord. De wrede Noormannen vernielden hun nederzettingen en bezetten de kustgebieden. Hun jaren van heerschappij waren tijden van wreedheid, waardoor het bijgeloof en de onwetendheid onder de bevolking toenamen. De Reformatie had weinig greep op de bergbewoners. Wat wel veranderde was dat de uitgestrekte bossen, die de bergen bedekten, moesten plaatsmaken voor het zwarte vee van de "clans men", de stammen van de Hooglanders. Het wild gedierte, zoals de wolf, de vos en het zwijn moest wijken voor de bijlslagen. Het landschap onderging een totale verandering. Maar de veeteelt liep in het begin op een mislukking uit. De zomers waren koel en nat en de winters streng en koud, zodat de haver en gerstoogsten niet gedijden. Het volk bleef arm en primitief. Aan de kust probeerde men door visvangst in het levensonderhoud te voorzien, maar het zeevoedsel kon niet voorkomen dat de honger het land teisterde.

Vele Hooglanders weken uit naar het zuiden. Plunderingen en roverijen waren aan de orde van de dag. Zelfs in de 18e eeuw betoonden de bewoners hun opstandigheid. De Jacobite opstanden van 1715, 1719 en 1745 tegen het Engelse koninklijke gezag zijn daar bewijzen van. Duizenden emigreerden naar Amerika en Canada, waardoor het land nog meer ontvolkt raakte.

Toch werd het volk in het noorden niet geheel in de steek gelaten. De regering begon aan de ontsluiting van dit praktisch ontoegankelijk gebied door wegen aan te leggen. John Knox, de grote hervormer, besepte het grote belang van het onderwijs. Ook in Rossshire vestigden zich schoolmeesters die vaak met de vreze Gods waren bedeed. Predikanten, die de moeilijke Keltische taal spraken, waren moeilijk te krijgen. En de leraars, die in het begin van de 18e eeuw, toen het land van Wester Ross steeds meer werd ontsloten, de kansel bezetten, waren meest de rekkelijke leer toegedaan en gaven het volk stenen voor brood. Alleen de S.P.C.K., de vereniging tot bevordering van de christelijke kennis, deed goed werk door haar schoolmeesters en catechiseermeesters, die het volk in aanraking met Gods Woord probeerden te brengen.

De eerste presbyteriaanse predikant in de weststreek was misschien wel Eneas Sage. Hij was afkomstig van Redcastle op de Biack Isle en werd in 1726 in Lochcarron geordend. Lochcarron is een onbetekenend plaatsje aan het einde van de gelijknamige baai, welke kilometers ver het bergland indringt. Hij werd niet met vreugde begroet. Zijn krachtige persoonlijkheid viel dadelijk op, want hij was lang en

breedgeschouderd en zeer sterk van lichaamskracht. Het laatste bleek de avond na zijn bevestiging. Sage had geen beter logeeradres kunnen vinden dan een boerenschuur. Gedurende de nacht vloog zijn "herberg" in brand. De rook en vlammen deden de "gasten" ontwaken en allen probeerden een veilig onderkomen te zoeken. Nu kreeg de nieuwe predikant de gelegenheid om voor de eerste keer met een lid van zijn gemeente kennis te maken. Hij zag nog juist dat een man een toorts wegwierp en zich uit de voeten maakte. De predikant snelde hem achterna en haalde hem in. Hij greep de brandstichter in een ijzeren greep vast. De man kromp in elkaar vanwege deze krachtige aanpak en was bang dat Sage hem de benen zou breken. Maar de predikant was niet van plan om hem kwaad te doen. Hij zette hem in het midden van de afgebrande schuur neer en vroeg hem op de man af, wat hem tot deze daad had bewogen. De man biechtte eerlijk op, dat hij Lochcarron van een prebyteriaanse prediker wilde ontdoen, "maar nu ben ik in uw macht en neemt u nu wraak." "Dat zullen wij doen", antwoordde Sage, "maar Iet op hoe wij dit doen." Hij liet eten en drinken halen, wat hij de brandstichter voorzette. Hierop vroeg hij om Gods zegen en verzocht de man om te eten. Toen de verbaasde Hooglander klaar was, sprak de nieuwe predikant hem toe: "Jij kwam hier met het kwade voornemen om mij van het leven te beroven. Ik heb goed voor kwaad vergolden. Ga en vertel je burens hoe de Whigpredikanten hun verkeerdheden wreken!"

Op deze wijze werd Sage in Lochcarron welkom geheten. De bevolking stond als zeer barbaars en onbeschaafd bekend. Niet voor niets koos zijn bevestiger, Archibald M'Queen uit Snizort, zijn tekst uit Ezech. 3: ". vrees hen niet en ontzet u niet voor hun aangezichten, omdat zij een wederspanning huis zijn." Sage had kennis gemaakt met de wederspanning van de mannen van Lochcarron.

De eerste tijd was het niets anders dan ploegen op rotsen. Het volk scheen geheel ongevoelig voor godsdienstige indrukken. Vijf jaar na zijn bevestiging gaf hij de moed op. Hij vroeg de classis om hem zo spoedig mogelijk over te plaatsen. De inwoners probeerden hem op alle mogelijke manieren lastig te vallen. Verschillende keren was hij onderweg belaagd met een geweer of deed men pogingen om hem te verdrinken. Het karakter van het volk noemde hij barbaars. Misdaad was aan de orde van de dag. Zodoende schreef hij aan de classis: "Maar het komt mij voor tot mijn grote spijt en droefheid dat mijn werk in dit gebied ten einde is ..." Sage kon het niet langer opbrengen. Ook de lange afstanden, die hij door dit afgelegen gebied moest afleggen, bleken een grote hinderpaal om zijn werk uit te oefenen. De classis weigerde om zijn verzoek in te willigen. Men vond Sage wat te voorbarig. De heren beseften niet wat hij zoal meemaakte. De meesten kwamen in het geheel niet naar de kerk. De zondag werd ontheiligd door sport en spel en ondanks zijn krachtige waarschuwingen kwam er geen enkele verandering in deze toestand. Nu moest hij tegen zijn zin en wil toch blijven. Weer probeerde hij het volk te vermanen en te wijzen op hun zondige wegen en handelingen. Hij kreeg het voor elkaar, dat enkele hardnekkigen iedere zondag voor een pond snuiftabak (in die dagen iets bijzonders) naar de kerk gingen. Eén man hield dit vol en ontving na afloop van iedere dienst de afgesproken hoeveelheid.

Op een zondag preekte Sage over: "Wat baat het een mens indien hij de gehele wereld gewint, maar lijdt schade zijner ziel?" Na de dienst liep de predikant weer naar de man toe om hem zijn loon te geven, maar hij weigerde de tabak aan te nemen. "Neen, mijnheer, ik heb te lang Gods Woord voor huur gehoord, vandaag heb ik het gehoord tot mijn veroordeling." De eerste vrucht na de moeizame arbeid van jaren! De man maakte een radicale omkering mee. Hij nam toe in de kennis van Gods Woord en

openbaarde vruchten van een geboorte uit God. Om zijn kennis te toetsen stelde Sage hem tijdens de catechisatie de volgende vraag: "Waar was God voordat Hij de hemel en de aarde gemaakt heeft?" De man dacht even na en antwoordde toen: "U hebt een vraag gesteld, welke moeilijk te beantwoorden is en boven mijn begrip gaat, maar waar kon God anders zijn, voordat de hemel en de aarde er waren, dan ingewikkeld in Zijn eeuwige en ongeschapen heerlijkheid?"

De pastorie van Eneas Sage was een nederige woning. De muren waren van steen maar het dak was met heideturf afgedekt. Het haardvuur bestond, zoals gebruikelijk, uit een oude molensteen met geen andere ruimte voor een schoorsteen dan een gat in het dak. Trouwens de kerk was niet meer dan een lage, slecht verlichte ruimte, afgedekt met heideturf. Op de vloer van aarde stonden onregelmatig wat zitplaatsen opgesteld. Geen wonder dat de daken van de huizen in de Hooglanden snel vlam vatten. Op een dag zag de predikant een aantal jongens voorbij zijn huis lopen. Zij keken met grote aandacht naar het dak. Sage kon zelfs horen wat hun bedoeling was; zij wilden hem vannacht met vuur verrassen. Die nacht was de predikant op zijn hoede. En jawel, daar kwamen de jongens aan. "Wel", zo sprak hij de verschrikte jongens aan, "jullie hebben goed werk gedaan voor een borrel!" Hij liet niets merken, maar onthaalde de brandstichters op brood, kaas en een glas whiskey. Sage was een wijs en voorzichtig man. Met tact probeerde hij het ruwe volk te winnen. Soms had zijn werk enig resultaat, zoals bij een landeigenaar, die een zeer losbandig leven leidde. Sage besloot om op een zondag bij hem thuis catechisatie te houden. Zijn vrienden raadden hem aan om dit vooral niet te doen, want zij vreesden voor zijn leven. Toch ging hij naar zijn huis. Toen de man opendeed sprak hij plechtig: "Ik kom om u van mijn plicht tot God, tot uw consciëntie en tot mijn eigen geweten te ontlasten." De man wees hem woedend de deur. Maar de predikant liet zich zomaar niet wegsturen. Hij liet nu zijn lichaamskracht zien door de man beet te grijpen en na een korte worsteling bleek de predikant de overwinnaar. De landeigenaar werd nu met handen en voeten vastgebonden, waarop het volk kon binnenkomen. Nu kon de catechisatie beginnen. Door het woord van Sage dat nu volgde, werd de man, die eerst verbitterd toekeek, zo in het geweten getroffen dat hij zijn goddeloze praktijken verliet. Met de vrouw, met wie hij samenwoonde, trad hij weldra in een wettig huwelijk. Hij onderwierp zich aan Gods Woord en betoonde zich een ernstig christen te zijn.

Heel geleidelijk verdween de geestelijke duisternis in het land van Lochcarron. De droogte, die de oevers van de baai eeuwenlang had geteisterd, veranderde in waterwellingen, hoge en lage. Een welkome lente, gevolgd door een vruchtbare zomer was nu nabij gekomen. Donald Sage schreef over zijn grootvader: "Het licht van het evangelie, dat Sage getrouw had gepredikt, was nu in volle kracht opgegaan en de duisternis van onwetendheid en vooroordeel waren voorbijgegaan." De bekeringsen welke plaatsvonden, betekenden een aansporing om moedig voort te gaan, hoewel het vaak nog ploegen op rotsen was. Het jaar 1745 was een zwart jaar voor Wester Ross. Velen kozen partij voor de prins van Stuart die Schotland binnenviel en een groot aantal Hooglanders voor zich wist te winnen. Niet alleen de roomsen, maar ook sommige presbyterianen lieten zich door de oude liefde voor het huis van Stuart verleiden om partij voor de prins te kiezen. Gelukkig werd prins Charles bij Culloden verslagen. Toen Eneas Sage zich aan Lochcarron verbond, waren de meeste inwoners ook op de hand van de roomse prins. Sage hield zich echter zoveel mogelijk afzijdig van politieke activiteiten, hoewel hij op de hand van het Engelse vorstenhuis van

Hannover was. Deze afzijdigheid werd niet door iedereen in dank aanvaard.

Zo beraamde één van de fanatieke aanhangers van het Stuart-regiem het plan om de predikant te vermoorden. Hij woonde in Strathcarron, aan de weg van Lochcarron naar de lager gelegen gebieden in het oosten. Diverse keren had hij de predikant voorbij zien gaan en na de nederlaag bij Culloden besloot hij uit wraak de predikant als doelwit te gebruiken. Sage had het voornemen om naar Dingwall en Cromarty te reizen. De Jacobite, zoals de aanhangers van de Stuart werden genoemd, was op de hoogte van dit plan en verschanste zich, gewapend met een dolk in een hol van een rots nabij de grote weg, in afwachting van de komst van de leraar. Sage kwam met zijn paard aanrijden, en geheel onbewust van het dreigend gevaar naderde hij de schuilplaats van de vermeende moordenaar. Toen hij vlakbij was, bemerkte hij dat zijn paard moe werd vanwege de slecht begaanbare weg, zodat hij afsteeg om het dier te laten rusten. Naar zijn gewoonte trok hij zich terug om zijn knieën te buigen en de Heere te zoeken. De plek die hij uitkoos was recht tegenover de schuilplaats van de Jacobite. Deze zat met zijn wapen klaar om toe te springen en zijn bloedige daad te verrichten. Maar toen hij de leraar gadesloeg in zijn gebedshouding, bleef hij stokstijf staan en liet zijn wapen vallen. Hij was getroffen door de ernst die van de leraar afstraalde en wist geen woord voort te brengen. Toen Sage opstond, kreeg hij de man, die hem nog steeds aanstaarde, in de gaten. Onwetend van zijn bedoelingen liep hij op hem af en sprak hem in vriendelijke bewoordingen aan. Omdat zijn gezicht lijkkbleek zag, vroeg hij hem naar zijn welstand, maar een antwoord bleef uit. Hij was nu geheel ontwapend van zijn aanvankelijke voornemens en kon nu niets anders meer doen dan de leraar door het dal van de Glencarron te vergezellen. De gesprekken gingen eerst over de gezondheid, toen over het weer, daarna over het nieuws van de dag en tenslotte over de dingen van de eeuwigheid. En toen bekende de man zijn vreselijk voornemen en beledigde hij met tranen zijn zonde, niet alleen voor Sage maar voor de Heere. Het harde hart van de man werd verbrijzeld en verootmoedigd. Op zijn sterfbed mocht hij nog getuigenis afleggen van de wijze, waarop de Heere hem gearresteerd had, op de dag dat hij zich schuldig wilde maken aan de dood van een onschuldige.

De hoogste autoriteit van het dorp was de rentmeester. Hij vertegenwoordigde Seaforth, de heer van Lochcarron en oefende als zodanig het dagelijks bestuur uit. Deze Mackenzie, die onder het volk bekend stond als "Red Colin", was Sage niet welgezind. Hij wist dat de predikant ook gezag had in het dorp, ja zelfs nog meer invloed had dan hij. Soms probeerde hij zijn kracht met die van Sage te meten. Behalve het incasseren van de pachtgelden moest hij ook het traktement van de predikant uitbetalen. Nu was hij altijd op tijd met het ophalen van de pacht, maar het kwam nogal eens voor dat Sage zijn geld niet kreeg, hoewel de tijd daartoe al was verstreken. Hij wees de rentmeester dan ook op dit verzuim, want ondertussen had deze de pacht al afgedragen, terwijl hij het traktement in zijn tas bewaarde. Hij ging Red Colin achterna en vond hem uiteindelijk in Luibgargan. Colin zat lekker te eten, toen Sage de deur van het huis, waar hij was, openwierp en recht op hem af ging. "Colin, ik kom halen, wat je me verschuldigd bent. Het zou burgerlijker en fatsoenlijker zijn, wanneer je het mij bij mijn eigen haardvuur had gegeven, in plaats van het zover te laten komen." In plaats van zijn tas trok de rentmeester zijn zwaard en wilde de predikant hiermee te lijf gaan. Maar Sage was hem voor. Hij griste het zwaard uit zijn handen, brak het voor zijn ogen in stukken en voordat Colin er erg in kreeg, duwde hij hem tegen de schoorsteen aan. Nu moest de trotse man zich wel overgeven. Hij wist niet hoe snel hij het geld aan de predikant moest geven. Sindsdien

was hij nooit meer over tijd met zijn betaling.

Beiden kwamen later weer met elkaar in aanraking. Op een zondag kwam zijn heer, vergezeld van de rentmeester en enkele knechten, gevolgd door een lange stoet van volbepakte paarden, langs de kerk van Lochcarron. Het was tegen de tijd dat de dienst zou beginnen. Sage ontmoette het gezelschap en richtte zich dadelijk tot de edelman. Hij nodigde hem uit om de paarden te ontzadelen en op stal te zetten om vervolgens bij hem ter kerke te gaan, opdat de Dag des Heeren niet verder zou worden ontheiligd. Seaforth was genegen om zijn reis naar het eiland Lewis te onderbreken, maar Red Colin weerhield hem hiervan, terwijl hij uitriep: "Luister niet naar de oude; laten wij onze reis voortzetten, wij hebben alle tijd nodig." Toen zij verder gingen, riep de leraar hem in alle ernst toe: "Colin, let op mijn woorden. Je bent op een reis die je niet zult overdoen, je gaat op een weg waarop je niet zult terugkeren."

En deze woorden kwamen uit. Enkele maanden later, toen Red Colin voor de terugtocht in een open boot het eiland Lewis verliet, verdrong hij. "Nu, mijnheer", zei één van zijn gemeenteleden bij het horen van het nieuws "wij wisten dat u een predikant bent, maar nu weten wij dat u een profeet bent." "Ik ben geen profeet, maar ik weet dat het oordeel op de zonde volgt", was zijn antwoord.

Tot in zijn grijze ouderdom droeg Eneas Sage vruchten. Zijn arbeid was niet tevergeefs. Het begin was moeilijk, maar aan het einde van zijn leven kon hij terugzien op welbestede jaren. Toen hij de tachtig al ver gepasseerd was, viel hij op door zijn rechte gestalte. Wel was hij blind aan één oog, doordat hij met een telescoop naar de zon had gekeken. Op een avond had hij een droomgezicht: Hij liep aan de oostkant van de kerk langs het water van de baai. Het was schemerdonker. Opeens zag hij in de verte iets naderbij komen, dat leek op een dichte mist. Het bleek, toen het dichterbij kwam, dat het een grote menigte van mensen was. Zij liepen voor een doodbaar, die door vier mannen werd gedragen. Dit visioen was eigenlijk het vooruitzicht op een komende gebeurtenis. Op een nacht vond zijn zoon Alexander hem niet in bed, maar languitgestrekt op de vloer. Hij probeerde het zware lichaam op te richten en op bed te leggen. Het aardse huis van de tabernakel van deze zo sterke man zou nu ras worden afgebroken. Vanwege uitputting van krachten was hij niet meer in staat om te spreken. Kort voor zijn dood, toen zijn vrouw en vrienden rondom zijn bed stonden geschaard, werd zijn tong losgemaakt. Toen hij zag dat zijn dochter Mary huilde, sprak de oude leraar: "Mary, treur niet als degenen die geen hoop hebben, want indien wij geloven dat Jezus gestorven is en weer is opgestaan, zo zullen zij die in Jezus ontslapen zijn door God tot Hem worden gebracht." Zijn laatste woorden waren: "*Heere Jezus, ontvang mijne geest.*"

Hij stierf in goede ouderdom, op 15 juli 1774, toen hij 48 jaar zijn hemelse Meester in Zijn wijngaard had gediend. Het gehele dorp volgde zijn baar. Grote droefheid heerste in Lochcarron.

Zijn opvolger was Donald Munro, ook een man die het evangelie zuiver preekte. Zijn verblijf in Lochcarron duurde tot zijn dood in het jaar 1781.

De kudde aan de westkust van Wester Ross bleef niet lang zonder herder. Lachlan Mackenzie, de nieuwe voorganger, en Lochcarron zijn in de geschiedenis van de Hooglanden niet van elkaar los te denken. Van alle predikanten in het noorden was niemand meer beroemd dat Mr. Lachlan, zoals hij in de volksmond bekend stond. Hij was afkomstig van Kilmuir Wester op de Black Isle, waar hij in 1754 werd geboren. Zijn vader was boer van beroep en behoorde tot de vooraanstaande families van het gebied. Hij bezocht de school van Pettie, waar destijds een schoolmeester, die goed

thuis was in de klassieke talen, les gaf. Hier werd de grondslag gelegd voor zijn grote kennis van Latijn en Grieks. Maar de tale Kanaäns kon hij op deze school niet leren. Zes jaar was hij oud, toen hij voor het eerst in aanraking kwam met de kracht der waarheid. Al gauw kregen de vromen in de gaten dat er wat goeds in de jongen lag. Hij bleek bedeed te zijn met rijke geestelijke gaven. Voordat hij dertien jaar oud was, ging hij al voor in gebed tijdens een bijeenkomst in het gebied waar hij woonde. Zelfs de bejaarden onder het volk van God verwonderden zich over de gaven die hem van Boven waren geschonken. Gelukkig werd hij ervoor bewaard om met zijn talenten te pronken. Hij had een levend gevoel van het "alziend oog des Heeren op zijn ziel", dat hij gedurende zijn gehele leven behield. Dit gevoel hield hem nederig en ootmoedig. "Hij werd geoefend door een gevoel van de verdorvenheid en goddeloosheid van het hart, de inbeeldingen van ongeloof en de strikken van satan." Dagelijks, zowel 's morgens, 's middags als 's avonds, boog hij zijn knieën om zijn hart voor de Heere uit te storten.

Teneinde voor predikant te studeren ging hij naar het college van Aberdeen. Voordat Lachlan toestemming kreeg om te preken, vestigde hij zich als schoolmeester in Lochcarron. Hier trokken zijn vroomheid en godsvrucht de aandacht. De Godzaligen kwamen naar de gebedssamenkomsten die de jonge meester instelde. Toen Mackenzie enige tijd in het dorp woonde, liep hij op een avond langs de nieuwe pastorie die bijna gereed was. Hij ging naar binnen en toen de werklieden waren vertrokken, boog hij in één van de kamers zijn knieën om zijn hart voor de Heere uit te storten. Onder het gebed kwam de Heere hem voor met de woorden uit psalm 60: *"Het dal van Sukkoth zal ik afmeten."* Hij kon deze woorden niet van zich afzetten. Wat beduidde dit voor hem? Later kwam hij erachter dat Sukkoth een heuvelachtig land was, evenals de Hooglanden van Schotland. De Heere had werk voor hem, temidden van de heuvelen en dalen van de streek waarin hij woonde. David zag in de belofte dat Sukkoth hem toekwam, al had hij dit gebied nog niet veroverd. Zo zag Lachlan op de belofte, dat hij tot zegen van de ruwe bergbewoners de herdersstaf zou opnemen. Weldra werd de deur hiertoe geopend. De gemeente van Lochcarron begeerde hem als leraar, Maar nu kwam de beproeving. De classis was verdeeld over zijn toelating tot het predikambt. Drie leden probeerden met alle mogelijke middelen zijn komst te verhinderen. De oorzaak van de tegenstand was niet gelegen in zijn levenswandel, want die was onberispelijk, maar zij haatten de leer en het leven van de Godzaligheid die hij voorstond. Ook waren zij afgunstig op zijn toenemende populariteit. Het duurde meer dan een jaar voordat alle beletselen waren weggeruimd. Gods tijd kwam in een weg die niemand verwachtte. De drie tegenstanders stierven een plotselinge dood. Hij verkreeg preekbevoegdheid zonder verdere tegenwerking. Het volk in de omgeving was verbaasd over de onrechtvaardige behandeling van Mackenzie. Een zekere Thomas Mackenzie uit Applecross wist het gedaan te krijgen, dat hij koninklijke goedkeuring ontving om predikant van Lochcarron te worden. En zo werd hij in 1782 tot grote vreugde van het volk tot hun herder en leraar bevestigd.

Lachlan was begerig om het goede voor het volk te zoeken, hoewel hij in alles gewaar werd dat niets dan de Goddelijke kracht het volk kon gewillig maken om de aangeboden zaligheid aan te nemen. Ook voelde hij, hoe moeilijk het was om de barbaarse gewoonten, die in de Hooglanden nog overheersten, te doen ophouden. Het ging voornamelijk om de ontheiliging van Gods Dag en het buitensporige drinken. Gelukkig was Lochcarron een gunstige uitzondering, omdat Eneas Sage er in geslaagd was om de wilde gewoonten van het volk te temmen. De overblijfselen, die hier en

daar nog zichtbaar waren, maakten het nodig om een verklaring op te stellen die door alle gemeentelieden moest worden ondertekend. De aanhef van dit stuk was: Kerk van Lochcarron, 26 september 1792. "Waar het de plicht is van allen, die de naam van onze Heere Jezus Christus noemen, om af te staan van ongerechtigheid en daar wij ons wensen te onthouden van alle schijn des kwaads, zijn wij, de onderschrevenen, ons bewust dat het onze plicht is om de zaak van God en de belangen van de godsdienst en de zedelijkheid ter harte te nemen, bevindende dat grote onregelmatigheden worden geïmplementeerd bij begrafenissen en andere gelegenheden en zelfs bij Avondmaalsvieringen" Een zestal besluiten volgde. Het eerste handelt over het onthouden van alcoholische drank na een begrafenis. De derde "resolutie" was als volgt: "Dat iedereen van ons onmiddellijk na de preek naar huis zal gaan en niet op het kerkhof overblijven, om te spreken over ijdele en wereldse zaken."

Het was niet alleen de uiterlijke reformatie die Mackenzie voorstond, hoe goed ook op zichzelf, nee, hij verlangde naar de bekering des harten. Zijn prediking was: "Schik u, o Israël om uw God te ontmoeten." Hij trachtte het gewicht van de eeuwigheid zijn hoorders voor te houden. De Heere beantwoordde zijn gebeden en pleitredenen voor het volk. Hij pleitte aan de Troon der genade voor de vervulling van de belofte: "Is er een handvol koren in het land op de hoogte der bergen, de vrucht daarvan zal ruisen als de Libanon, en die van de stad zullen bloeien als het kruid der aarde." Zijn voorganger had een handvol koren gezaaid op het land dat eerst onvruchtbaar was, vanwege de doornen en distelen. Lachlan begeerde nog meer vruchten, hij verlangde naar de korenvelden die ruisten als de Libanon. Alles was in Gods handen en hij wist dat de Geest alleen de hof kon doorwaaien tot bekering van verloren zondaren. De Heere vervulde op Zijn tijd de belofte die hij van Boven had ontvangen.

Zijn prediking was altijd nieuw. Schatten uit het Woord bracht hij naar voren. Indringend en benadrukkend was zijn aanspraak. Hij sprak met gezag en grote ernst. Eerlijk handelde hij met de gewetens, naar dat hij wist dat een ieder van node had. Zo probeerde hij de aangevochten zielen te vertroosten, de onbekeerden te doen ontwaken, kortom zijn woord was met kracht. De dorheid van de schriftgeleerde was hem vreemd, steeds was het zijn arbeid zijn hoorders te bepalen bij de eeuwige wezenlijkheden. Het is te begrijpen dat het aan toeloop niet ontbrak. Zo preekte hij eens in Killearnan op de Black Isle voor een grote verzameling van mensen. De kerk kon de menigte niet bevatten, zodat de dienst in de openlucht gehouden werd. Een man, die achterin een plaats had, kon de prediker niet verstaan en riep uit: "Spreek wat luider, wij kunnen het niet horen." Mr. Lachlan verhief zijn stem en zei: "Mijn tekst is: "Gij hebt lijdzaamheid van node." De man schaamde zich nu vanwege zijn gedrag.

Mackenzie kende zijn schapen en wist wat er onder het volk van Lochcarron leefde. De wijze, waarop hij de gevoelens en gewoonten van zijn hoorders in zijn preken naar voren bracht en de treffende bevestiging van zijn leer, die de Heere in Zijn Voorzienigheid gaf, vermeerderden zijn invloed onder het volk. Bij een gelegenheid preekte hij tegen de zonde van het liegen en gaf hij het volk de raad om in alle omstandigheden van valsheid en huichelarij af te staan. Hij verzekerde hun dat het praktiseren van een oprechte wandel en handel voor God en de mensen een zegen geeft voor de tijd en de zekerste koers is naar de eeuwigheid. Eén van zijn hoorders, die zich bewust was een leugen verteld te hebben en onmogelijk kon geloven dat het altijd het meest verstandig is om de waarheid te vertellen, sprak met de predikant over dit onderwerp. Hij was smokkelaar en zei dat, als hij de veldwachter zou vertellen waar de whisky was, hij gepakt zou worden. Mackenzie zei hem dat hij hier niet van

overtuigd was en raadde hem aan om de waarheid te vertellen. De smokkelaar nam de proef op de som. De volgende week, toen hij aan het werk was, kwam de veldwachter die hem inderdaad vroeg of hij ook whisky in huis had. Zonder er omheen te draaien antwoordde de man nu: "Ja, er zijn drie vaten whisky begraven in een gat onder mijn bed en indien u wilt zoeken zult u ze vinden." "Jij deugniet!", zei de veldwachter, "indien ze er waren, zou jij de laatste zijn om mij dat te vertellen", waarop hij doorliep. Toen hij uit het gezicht was verdwenen, sprak de smokkelaar tot zichzelf: "O Mr. Lachlan! Mr. Lachlan, u hebt, zoals gewoonlijk, weer gelijk!" Mackenzie had een afkeer van bedrog en geveinsdheid. Hij hield het volk dan ook voor dat de Heere vroeg of laat hen, die zich hieraan schuldig maken, zal straffen. Zo vertelde hij van een melkverkoopster die haar waar vermengde met water. Met haar extra verdiensten door bedrog verkregen, ging zij naar Amerika. Haar geld bewaarde zij in een zak, die zij onder haar kussen verstopte. Zij had er niet op gerekend dat er een aap aan boord was, die op een gegeven

ogenblik de buit vond. Het stomme dier ging met de buidel op het dek zitten en begon de munten één voor één eruit te gooien. De eerste wierp hij in zee, de tweede en derde op het dek, wat hij steeds herhaalde. Zo verdween het gestolen deel in de golven! Eén van de hoorders herinnerde zich, toen hij Mr. Lachlan dit hoorde vertellen, dat hij een koffer met een bundel bankbiljetten had verstopt: de opbrengst van ongeoorloofde whiskyverkoop! Na de preek rende hij naar huis en liep regelrecht naar de plaats waar het geld was. Met een toorts lichtte hij bij om alles na te tellen. Met één hand hield hij de toorts vast, terwijl hij met de ander telde. Opeens viel een vonk op zijn schat en voordat hij er erg in kreeg, was de buit van de whisky verteerd door de vlammen. Het volk van Lochcarron geloofde stellig dat Mr. Lachlan over profetische gaven beschikte. Vele voorbeelden hiervan heeft de traditie nagelaten. Zoals toen de predikant op een zondag van de kansel sprak: "Jongemannen van Lochcarron, ga vanavond op je knieën en wees ernstig bezig aan de Troon der Genade. Uw behoefte om dat te doen is groot. Een grote breuk zal u overvallen. Hier zijn vandaag vijf jongemannen, die binnen zes weken in de eeuwigheid zullen zijn en niemand van hen is ouder dan 26 jaar." Deze voorspelling kwam uit. Die dag was een vreemdeling uit Easter Ross in de kerk, die als aannemer in Lochcarron aan het werk was. Hij was nieuwsgierig hoe het af zou lopen, maar hij beseftte niet dat drie werknemers van hem tot de ongelukkigen zouden behoren. Zij stierven plotseling op de weg toen zij bezig waren. De twee anderen stierven op dezelfde wijze binnen vijf weken.

De beroemdste preek die Mackenzie hield was over "het Kind in Bethlehem", een preek die een diepe indruk op Gods volk maakte. Jaren later wisten sommigen zich nog precies te herinneren wat de inhoud was. Als beeld gebruikte hij een zoekende ziel, die op weg was naar Bethlehem om het Kindeke te aanbidden. Hij was vergezeld van een gids. Op weg viel het oog van de man op een prachtig huis. "Zeker dit is de plaats waar wij Hem zullen vinden", riep hij uit. "Kom en laat ons zien", antwoordde de gids. Zij keken door het venster en zagen een gezelschap verdiept in een werelds spel. "O! Kom mee, kom mee! Jezus kan hier niet zijn", sprak de man. "Ik weet het", zei de gids, "maar als wij op weg zijn naar een andere plaats, laat ik je eerst vertellen wat het lot is van het gezelschap waar je naar keek." Hij gaf een beschrijving van de toekomst van dit gezin, dat een treffende overeenkomst vertoonde met een waar voorbeeld in Lochcarron. Toen wees de man naar een ander huis. "Misschien is Hij hier." "Laat ons eens zien", zei de gids weer, maar toen zij bij het huis kwamen kwam een dronkemanslach hen tegen en de man was nu overtuigd dat hij Christus ergens anders moest zoeken. Weer beschreef de gids de eeuwige toekomst van dit huisgezin,

dat precies leek op een voorbeeld in de gemeente van Mackenzie. Na veel pogingen gaf de zoekende man het op, want nergens vond hij Jezus. De wereld overheerste in Bethlehem. Moest hier de geboren Koning zijn? Ten einde raad liet hij alles geheel in de handen van de gids over, die hem nu naar de achtertuin van een herberg voerde. Hij wees naar de deur van de stal. "Zal Jezus daar worden gevonden?" "Daar achter deze hoop vuil?" Voor de deur lag een mesthoop. Beelden zij, zo zei Mackenzie, de verleden zonden niet af, die een hindernis betekenen om binnen te treden? Eén die zo schuldig was, kon Jezus toch niet vinden. De gids sprak net zo lang met de man, totdat zijn zwaarigheid was weggenomen. Hij bracht hem tot de dorpel, maar het vuil van binnen hield hem staande. "O, zeker, Hij kan in zulk een plaats als deze niet zijn." Dit paste de prediker toe op het gevoel van de inwendige verdorvenheid. "Heere, ga uit van mij, want ik ben een zondig mens!" Ook deze zwaarigheid werd weggenomen. Nu ging de man de stal binnen. Hij zag de beesten staan en was zodoende bang om over de kribbe heen te stappen. Waren deze beesten niet de listigheden van de verzoeker die alles op alles zet om een mens van Christus af te houden? Maar ook deze angst verdween. Tenslotte kwam de man bij de kribbe en vond hij het Kindeke in doeken gewonden, in de vernieuwde wil van zijn ziel, zoekende Christus, als geopenbaard en aangeboden in het evangelie en hij werd verwaardigd om Hem in de belofte te omhelzen. Zo vond deze zoekende ziel Jezus Christus, niettegenstaande zijn schuld, de zonden van zijn jonkheid, de overlopende beek van verdorvenheid en de kwellende aanvallen van satan. De beestenstal was een beeld van zijn verdorven hart, maar Christus was gewillig om in zijn ziel te wonen, indien hij in Hem geloofde. Jezus Christus, de gekruiste en opgestane Zaligmaker, was de inhoud van de prediking van Lachlan Mackenzie. Aan de kant van de mens sneed hij alle hoop op verlossing af, maar aan Gods kant stelde hij de deur der genade wijd open voor de grootste der zondaren.

Niet alleen voor het volk des Heeren preekte hij, maar tot zondaren zonder onderscheid richtte hij zijn nodigend woord om zich met God te laten verzoenen. "Het evangelie biedt de schuldigen vergeving aan. De Heere Jezus is in de wereld gekomen om zondaren zalig te maken; Hij deelt gaven uit onder de wederhorigen als een Vorst en Zaligmaker om Israël te geven bekering en vergeving van zonden. De bekendmaking van de Schrift is: "Al waren uw zonden als scharlaken, ze zullen wit worden als sneeuw." Zijn wij zondaars? Ja, wij zijn allen zondaren en derven de heerlijkheid Gods. Sommigen van ons zijn grote zondaren. De Zaligmaker wordt voorgesteld als een asiël of heiligdom voor de schuldigen om daarheen te vlieden. Hij is onze Vrijstad. Zeer schuldige misdadigers hadden geen toegang tot de vrijsteden, maar de grootste zondaren worden aangemoedigd om tot Christus te komen. Toen onze Zaligmaker op aarde was, klaagde hij er niet over dat er geen grote zondaars waren die Hij geen vergeving kon schenken, of dat hun krankheid zo wanhopig was dat Hij ze niet kon genezen. De enige klasse van zondaren die Hij uitsluit zijn degenen die het aangeboden geneesmiddel verwerpen met uitdrukkingen van haat en verachting en eigenlijk sluiten zij zichzelf uit. Ofschoon velen onder de Joden grote zondaars waren, was de grote klacht van de Zaligmaker over hen: "En gij wilt tot Mij niet komen, opdat gij het leven moogt hebben." Hij vertelt hun: "Indien zij niet in Hem willen geloven zullen zij in hun zonden sterven." Het evangelie sluit de schuldigen niet uit. Het evangelie moedigt de schuldige zondaar aan om tot de Zaligmaker te komen. De taal van het evangelie is: O, schuldige zondaars, waarom vlucht gij van Christus weg! Indien gij de tedere gevoelens van Zijn hart kende, zoudt gij naar Hem vlieden. Indien ge op uzelf ziet, als een zeer groot zondaar, hebt ge

ongelijk, indien ge de Zaligmaker niet als een volkomen Zaligmaker beschouwt. Hij kan al uw overtredingen uitwissen als een dikke wolk en als een nevel. Ziet naar de hemelen hierboven en op de aarde hier beneden. Het vereist de aanwending van de kracht van de Almachtige om een enkele zandkorrel te scheppen en dezelfde kracht kan een wereld formeren. Had de Zaligmaker het moeilijker om Lazarus uit de doden op te wekken dan bij de opwekking van het dochtertje van de overste? Of was het zwaarder voor Hem om de zonden van Manasse te vergeven dan tot de geraakte te zeggen: "Uw zonden zijn u vergeven"? Met hetzelfde gemak kan Hij alle zonden vergeven. Zijn hier zulke schuldige misdadigers'? Kom en wees welkom tot de Zaligmaker. Het evangelie is een feest en hier is uw gerecht."

Zondaren nodigde Mackenzie tot het bruiloftsmaal van Koning Jezus en geen rechtvaardigen. "Dwing ze om in te gaan, opdat Mijn huis vol worde." De voorbereiding van zijn preken vond plaats in zijn binnenkamer. Menige nacht bracht hij in zijn bidvertrek door, soms worstelende tegen de aanvallen van de verzoeker; op andere tijden "zich verheugend in de hoop der heerlijkheid Gods." Hij verkeerde veel in de nabijheid van de Troon der genade. De kracht van zijn prediking lag in het verborgen gebed.

Aan tegenkanting ontbrak het Mackenzie niet. Zijn ouderlingen waren hem lang niet altijd tot steun. Zij waren meesters in het verhalen van andermans heimelijke zaken. Mackenzie's zwakte was, dat hij deze verhalen aanstonds voor waar aannam en op de kansel doorvertelde, zonder namen te noemen. Zo had hij eens een schaapherder op het oog.

Deze man was eerst een ijverig waarnemer van de godsdienstplichten. Dat was in de tijd dat hij een armzalige hut bewoonde. Maar toen de zaken wat beter gingen, veranderde zijn gedrag. Hij wisselde de gezelschappen van Gods volk om voor die van wereldse vrienden. Tenslotte keerde hij zich tegen de voorganger die hij eerst zo had hooggeacht. Eerst probeerde Mackenzie hem nog van de dwaling zijns weegs te bekeren en toen hem dat niet lukte, bracht hij zijn handel en wandel op de kansel. Deze wijze van aanpak was eerder afstotend dan winnend. Anders handelde hij met een vrouw, die tot de meest goddelozen van het dorp behoorde. Niet ver van de pastorie van het dorp woonde een oude, verstokte zondares die zich aan alle openbare overtredingen van het Goddelijk gebod had schuldig gemaakt, uitgezonderd moord. Daar zij flink van omvang was, werd zij **Muckle Kate** genoemd, oftewel Ceite Mkor in het Gaelic. Zij was lelijk van gedaante en uiterlijk. Mr. Lachlan noemde haar een vrouw "zonder enige schoonheid in de ogen van God en van de mensen." Toch was het oog van de predikant op haar gevestigd. Hij had diep medelijden met deze zondares, vanwege haar onsterfelijke ziel die zij had te verliezen voor een eeuwigheid. Al was zij nog zo verhard en oud in de zonden, toch was de genadetijd voor haar nog niet voorbij. Mackenzie probeerde haar onder het gehoor van het Woord te krijgen, dat alleen wijs kan maken tot zaligheid. Wie weet, mocht zij gevangen worden in het net van het evangelie. Maar Muckle Kate liet zich zomaar niet vangen. Alle bezoeken en aandrang op haar geweten liepen op niets uit. Toch gaf hij de moed niet op. Hij opperde een plan dat ons wat vreemd in de oren zal klinken. Het was onder de Hooglanders gebruikelijk om voor het vallen van de avond bij elkaar te komen. Dan werden Keltische wijsjes gezongen; kortom men wilde op die manier de soms lange avonden breken. De vrouwen brachten dan hun handwerk mee, terwijl de mannen hun schoenen of korven repareerden. Kate was erg op deze gezellige avondjes gesteld, want ondanks haar hoge leeftijd genoot zij nog volop van het ijdele leven. Zo ging zij onbekommerd op weg naar de eeuwigheid, zonder enig gevoel van het Goddelijk

oordeel in haar geweten. Wat is een mens in zijn natuurstaat toch een dwaas, daar hij de korte tijd van zijn leven doorbrengt in het najagen van eigen begeerlijkheden, zonder zich te bekommeren over zijn eeuwige toekomst. Mackenzie wist dat Kate altijd op deze gezellige avondjes was te vinden. Hij kreeg een idee dat tot een plannetje rijpte. In versvorm maakte hij een verslag van haar zondig leven, waarin hij vooral haar afschuwelijke daden afschilderde. Ook zorgde hij voor de melodie, waarna hij het lied, dat het levensboek van Muckle Kate bevatte, aan enige personen die de avondvermaken bezochten, meegaf. Zij zongen het vers in het bijzijn van Kate en, wat de predikant op geen andere wijze kon bereiken, gebeurde nu in enkele ogenblikken. De oude vrouw ontving een pijl in haar geweten bij het horen van haar goddeloze daden. Het was een pijl uit de koker van Boven, welke in het hart van de zondares neerdaalde. De rust en vrede verdwenen en maakten plaats voor angst en ontzetting, vanwege het gezicht van haar gruwelen, die zij nu in de ware gedaante kreeg te zien. Nu werd zij werkelijk een zondares. Voorheen had zij steeds haar mond gewist en opgemerkt: "Ik heb geen ongerechtigheid gewrocht." Maar nu bracht zij haar tijd in de wildernis van het land van Lochcarron door. Tussen de bergen zocht zij rust, maar zij vond geen. De eens zo verharde Muckle Kate was verslagen in het hart. Het was voor haar geworden: "Verloren, verloren! Voor eeuwig kwijt!" Haar leven kwam haar voor de geest en vanwege het gevoel van haar zonden en misdaden weeklaagde zij tussen de heuvels. Zij was een toonbeeld van hopeloosheid. Voor iedereen was er hoop, behalve voor Muckle Kate. Zo bezette een krachtige overtuiging van zonden de arme ziel van deze vrouw die de tachtig jaar al was gepasseerd. Weken, maanden, ja zelfs jaren gingen voorbij en nog steeds bleek de vrouw door de pijl van het overtuigende werk van de Heilige Geest, als een geest van dienstbaarheid, gewond te zijn. In de diepten van overtuiging en ontwaking verging het haar ziel als Leviticus 26 aangeeft: "Dit zal Ik u ook doen, dat Ik over u stellen zal verschrikking, toring en koorts die de ogen verteren." En Muckle Kate weende zich blind. Zij verloor, evenals Paulus op weg naar Damascus, het gezicht. Het waren tranen vanwege de zonden die deze blindheid teweegbrachten. De verharding was eerst groot, maar de verslagenheid van haar ziel was nu veel groter.

Bij een bezoek aan de pastorie hoorde zij het geroep van een koppel jonge eenden. "O, arme dieren", zo riep zij uit, "jullie zijn gelukkige, gelukkige schepselen. Je hebt niet een Zaligmaker gekruisigd, zoals ik gedaan heb; het zou goed voor Muckle Kate zijn om evenals jullie eenden te worden, dan zou zij geen zonden hebben om rekenschap van te geven. Geen zonde, geen zonde!" In het derde jaar van haar zielesmart, vroeg Mackenzie haar of zij aan het Avondmaal wilde deelnemen, maar onder geen voorwaarden wilde zij aan de heilige Dis aangaan. Voelde Mackenzie dat de verlossing op komst was? Voor Kate was de verlossing uit genade nog een verborgenheid. Zij voelde de smart van haar gevangenschap en de boeien van zonde en satan waarmee zij gebonden was. Maar de kracht van de meerdere Simson om deze touwen en banden te verbreken kende zij niet. Het Avondmaal was voor zo'n onreine vrouw als zij was te heilig. "Moet ik naar die heilige Tafel gaan. Ik, die mijn handen bezoedeld heb met het bloed van de Zaligmaker! Mijn aanwezigheid zou die gezegende instelling ontheiligen en een smet werpen op de gehele gemeente. Neen, nooit zal ik aan die Tafel aanzitten. Het Avondmaal is niet voor mij!"

De dag van de bediening van het Avondmaal was aangebroken. De tafelen gingen voorbij en Mackenzie maakte aanstalten om de plechtigheid te besluiten. De duizenden, die onder de open hemel waren bijeenvergaderd, luisterden naar het slotwoord van de predikant. Opeens klonk een kreet van wanhoop achterin de schare. Het was een schreeuw als van een vrouw in nood, zo luid dat de echo door de

omliggende heuvels weerkaatst werd. Het was Muckle Kate die in grote nood verkeerde. In grote zielsnood. Honderden stonden van hun zitplaatsen op en keken angstig in de richting waar de kreet vandaan kwam. Mr. Lachlan kende de stem en hij wist waarom de arme vrouw om hulp riep. Hij drong tussen het volk door naar de plaats waar Kate zat, vatte de blinde en stokoude vrouw bij de hand en leidde haar naar de tafel. Weer liet hij de tekenen van brood en wijn op de tafel zetten. Daar ontving Muckle Kate voor de ogen van de duizenden aanwezigen de tekenen van het lichaam en bloed van de Zaligmaker der wereld. Met haar natuurlijke ogen kon zij deze niet waarnemen, maar zij ontving een geestelijk oog om op het volbrachte offer van Christus te zien. Nu mocht zij geloven dat Hij met Zijn dierbaar bloed ook voor haar onnoemelijke schuld en zonden had betaald. Haar geopende consciëntie werd gereinigd door het bloed des Verbonds. Mackenzie sprak na deze ontroerende gebeurtenis over de woorden: "En daar zal niet één klauw achterblijven." Deze toespraak werd zo rijk gezegend dat ongeveer twee honderd zielen werden ontwaakt tot een gevoel van hun verloren staat buiten Christus.

Drie jaren bracht Muckle Kate na deze grote verandering op deze aarde door. Niemand behoefde aan deze verandering te twijfelen, want zij was klaar en helder van onder de verschrikkingen der wet verlost en tot het ware geloof in Christus gebracht. Zo diep als zij was ingeleid in de kennis van haar zonde, zo diep werd zij geleid in de kennis van Christus. Zij ontving de volle verzekering van haar aandeel in het volbrachte werk van Christus en zij was geheel verslonden in de heerlijkheid van haar Verlosser. Christus was haar in alles dierbaar geworden.

Toen zij haar pelgrimsreis beëindigde, was zij bijna negentig jaar oud. Bij het afscheid nemen van dit Mesech der ellende sprak zij : "Vertel aan anderen dat ik Hem heb gevonden. Ik heb Hem gevonden, ik die Hem bijna negentig jaren veracht en tegenstaan heb, ik heb Hem gevonden, ik jaag er naar of ik Hem nog grijpen mocht, waartoe ik van Christus Jezus gegrepen ben." Daar lag zij op haar sterfbed in de verwachting van de eeuwige heerlijkheid. "Vertel hun", zo sprak zij, "aan de slechtsten onder de zondaren, de dronkaards, de zedelozen, de sabbatsbrekers, de dief, de lasteraar, de leugenaar, de spotter, de ongelovige, vertel hun dat ik, een levend bewijs van iedere zonde, dat zelfs ik de Zaligmaker heb gevonden, dat zelfs ik de liefde van de Zaligmaker heb gekend." Hier was een bewijs van hoop voor de allergrootste der zondaren! Muckle Kate, een zegeteken van genade! "Dit is een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om de zondaren zalig te maken, van welke ik de voornaamste ben" (1 Tim. 1). Muckle Kate behoorde tot de velen die ten tijde van Lachlan Mackenzie in het net van het evangelie werden gevangen.

Lohcarron was een oase temidden van de andere plaatsen in Wester Ross. Hij was de enige leraar in dit gebied die de leer van soevereine genade predikte. Tijdens een bevestigingspreek, die hij in Applecross uitsprak, konden zijn collega predikanten, die voor het merendeel tot de vrijzinnigen behoorden, beluisteren wat nodig is om een goed dienaar des Woords te zijn. Niet alleen de roeping van de gemeente, maar ook de zalving van de Heilige Geest. Zijn tekst was: "En niemand neemt zichzelf die eer aan, maar die van God geroepen wordt, gelijkerwijs als Aäron." "De predikant", zo zei hij onder andere, "moet van hart tot hart spreken. Indien hij in zijn preek schrijft wat hij in een boek vindt, geeft hij de bevinding van een ander en niet van zichzelf. Wanneer een man niet zijn eigen bevinding geeft, maar wat hij in een boek vindt, hetwelk hij in die weg herhaalt, verdient dit niet meer de naam van prediken dan het

praten van een papegaai die geleerd wordt om het Gebed des Heeren na te zeggen...” Diefstal uit boeken, zelfs uit de geschriften van de Godzaligen, vond Mackenzie uit den boze. De Heilige Geest is de enige Opener van het Heilig Woord en Hij alleen kan door Zijn bediening de leraar de zin en mening van de Schrift bekend maken. Maar al preekt hij naar de mening des Geestes, dan nog moet het Woord door dezelfde Geest aan de harten van de hoorders worden toegepast, anders doet het geen nut tot zaligheid.

Mackenzie voorspelde dat na zijn dood de duisternis in de Hooglanden geleidelijk aan terug zou keren. Hij voorzag zware tijden, waarin de Heilige Geest Zich bijna geheel zou terugtrekken. "Duisternis zal de aarde bedekken en donkerheid de volken", dat was het rechtvaardig oordeel van God vanwege de ongelovigheid en wereldgelijkvormigheid. Toch verwachtte hij na deze tijd van afval dagen van opbloei. Dan zal "de aarde vol zijn van kennis des Heeren gelijk wateren de bodem der zee bedekken." Zou de Heere ook zijn kudde verlaten? Op een dag kreeg hij bezoek van Sir John Stewart die voor een statistisch overzicht in opdracht van de regering gegevens over Lochcarron nodig had.

Op zijn vraag of er altijd een christen in Lochcarron zou blijven, antwoordde Mackenzie vastberaden. Hij wees naar het water van de baai, dat tegen de oever klotste. In de Keltische taal antwoordde hij dat zolang als de golven op de rotsen sloegen, er altijd een christen in zijn woonplaats zou blijven.

Toen Sir John al vertrokken was, zond Mackenzie hem een gedicht na, waarin hij in rijmvorm Lochcarron uitbeeldde. Zijn naam vermeldde hij niet, maar wel beschreef hij zichzelf als volgt:

*"De persoon heeft geen paard, geen boerderij,
geen geit, geen klok, geen vrouw,
ook zonder bezitsvermeerdering leidt hij
een gelukkig leven."*

Zijn aardse bezittingen waren weinig en vormden zodoende geen belemmering om geheel in het koninkrijk van Christus bezig te zijn. Hij offerde zich op in de dienst van zijn Meester, totdat hij op 20 april 1819 op 65jarige leeftijd het loon op zijn arbeid als een getrouwe dienstknecht ontving. Een jaar voor zijn dood werd hij getroffen door een beroerte. Van zijn sterfbed is weinig bekend. Voordat hij heenging werd hij verwaardigd een blik te werpen in het Land der belofte. Evenals Mozes op Pisga het land Kanaän mocht aanschouwen, kreeg Mr. Lachlan een vooruitzicht op de heerlijkheid van de hemel. "Ik zie met een oog des geloofs in de hemel", sprak hij uit. Lachlan Mackenzie ging heen en het volk van Lochcarron bewoende hem. Bijna veertig jaren was hij een dagelijkse verschijning in de straten van dat plaatsje aan de baai. Ds. Ross van Lochbroom liet op zijn grafsteen beitelten: "Een man wiens eenvoudigheid van manieren een beeld van de apostolische tijden voorstelde, wiens hemelsgezindheid de ijdele dingen van de tijd verachtte, wiens levendige voorstelling een heldere glans wierp op het onderwerp dat hij behandelde en heilige zalving in al zijn verrichtingen hem het volk van God dierbaar maakte en zijn gedachtenis in hun harten levend houdt."

De invloed van Mackenzie bleef niet alleen beperkt tot het westen van Rossshire. Bij Avondmaalsgelegenheden preekte hij veel in het oosten, in het gebied rondom de baai van Cromarty. Hij was één van de meest invloedrijke predikers van het noorden. Ondanks zijn grote geleerdheid, was eenvoudig zijn grote sieraad. De Heere bedeede hem met rijke gaven, maar de grootste gave die hij ontving was ootmoed. Steeds achtte hij zich de laagste plaats waardig te zijn. En juist zijn nederige wandel maakte hem geliefd onder de eens zo ruwe bewoners van Wester Ross. Lachlan was met recht

een tweede Columba, die eeuwen geleden ook de harten van de woeste Kelten in het "dal van Sukkoth", in het afgelegen bergland aan de zee, wist te winnen voor Christus.

Hoofdstuk 11 En der verre gelegenen aan de zee.

Caithness is het meest noordelijke graafschap van Schotland. De Gaelic taal, die hier gedurende eeuwen de voertaal was, bevat veel Noorse klanken. De traditie verhaalt dat in de plaats Thurso een Noorse koningin stierf en dat in de kapel van Ulbster een Deense prinses ligt begraven. Het wordt grotendeels door de zee begrensd en was vele jaren een bolwerk van de Vikingen, die ook de eilandengroepen van Shetland en Orkney, ten noorden van Caithness gelegen, in hun macht hadden. Aan de heerschappij van de ruwe Noormannen kwam een einde, maar het duurde nog eeuwen, voordat het volk uit de hardnekkige greep van het bijgeloof verlost werd. De Gereformeerde leraars waren in de dagen van de Reformatie in het geheel niet welkom, want het volk wilde de zondige gewoonten niet inruilen voor een hartelijke onderwerping aan het evangelie. In de tijd van het Covenant waren er edellieden, die de zaak van de Hervorming voorstonden, hoewel hun invloed zeer beperkt was. Karel II voerde de bisschoppen weer in, wat in Caithness op weinig tegenstand stuitte.

Na de Omwenteling in 1688 werden de predikanten, die op de hand van de bisschoppen waren, afgezet. Hun plaatsen werden geleidelijk aan ingeruimd door presbyteriaanse leraars. Sommigen van hen waren vroom en ijverig in de dienst des Heeren, zoals William Innes van Thurso. Deze probeerde echter meer met geweld, dan uit liefde, de zondige gebruiken in zijn gemeente uit te roeien.

In Reay, in het uiterste noorden, vestigde zich in 1734 een zekere Alexander Pope. Het volk, dat episcopaalsgezind was en in hun manieren meer heidens dan christelijk, was niet erg ingenomen met zijn komst. Pope was een man van grote lengte en hij beschikte over een grote mate van lichaamskracht. Maar boven alles was hij bedeed met ware godsvrucht en oprechte vroomheid. Met ijver en nauwgezetheid ving hij zijn zware taak aan. De inwoners van Reay waren niet van zins om de adviezen van hun nieuwe voorganger gedwee op te volgen. 's Zondags gingen zij naar de zee om te vissen, bezochten de taveerne om whisky te drinken, dreven handel en gaven zich over aan vloeken en zweren. Zij bezochten liever danspartijen, dan dat zij naar de kerk gingen; de drank was hun dierbaarder dan Gods Woord, kortom, het was droevig gesteld met dit volk en het leek erop dat het nog lang zou duren, voordat in deze toestand verandering kwam.

Pope kwam erachter dat zachte woorden alleen niet hielpen om het volk in te tornen; soms was een harde behandeling nodig. Op een zondag na de preek zat hij voor de pastorie. Op een kleine afstand van zijn huis stond een hut, die als kroeg dienst deed. Pope zag dat deze hut beter bezet was dan het kerkgebouw en ook telde hij enkele gemeenteleden onder de bezoekers. Zij gaven zich aan de sterke drank over, tot verderf van lichaam en ziel. Wat moest hij doen om deze hardnekkige gewoonte te veranderen? Plotseling kwamen twee stevige kerels op hem af. Zij nodigden hem uit om aan hun drankfestijn deel te nemen. Pope weigerde om op hun aanbod in te gaan en gaf hun in ernstige bewoordingen te kennen dat het hem smartte, dat de Dag des Heeren op deze wijze werd doorgebracht. De mannen waren echter zo brutaal om hun uitnodiging te herhalen, want, zo zeiden zij, "indien u denkt dat wij de gewoonten van onze voorouders voor u opgeven, vergist u zich." Weer drongen zij er bij de predikant op aan om met hen mee te gaan, waaraan zij dreigend toevoegden: "indien wij uw

woorden aan onze metgezellen zullen herhalen, zullen zij u een zodanige rekenschap afeisen dat u zou wensen ze nooit te hebben uitgesproken." Pope probeerde hun duidelijk te maken dat hij de waarheid sprak, waarvoor hij aan God rekenschap moest geven. De mannen liepen hierop in de richting van de kroeg terug om zich bij hun kameraden te voegen. Enkele minuten later werd de deur van de hut opengegooid en stormde een tiental sterke kerels naar buiten. De predikant begreep dat het om hem te doen was. Direct greep hij een knuppel, die hij eens van de sheriff had gekregen, waarna hij bij de muur ging staan. De leider van de groep hield een fles en een glas in de hand vast. Hij ging vlak voor de predikant staan en vulde het glas voor zijn ogen. Hierop vroeg hij hem het glas op te drinken, want zo zei hij: "het is beter om zijn hart te verwarmen met whisky dan de veiligheid van zijn hoofd in de waagschaal te stellen." Pope weigerde vastberaden om aan dit verzoek gevolg te geven en vernieuwde zijn protesten tegen de ontheiliging van Gods Dag. Dit was het sein voor de slag. De man gooide het glas naar het hoofd van de leraar, die dadelijk reageerde door geducht met de knuppel toe te slaan. Drie of vier ruwe lieden vielen hierop op de predikant aan, maar Pope zag kans om hen van zich af te houden door rake klappen uit te delen. Uiteindelijk dropen de drankliefhebbers af.

De pogingen van Alexander Pope om zijn dorpsgenoten terecht te zetten waren soms meer vleeselijk dan geestelijk. In het begin bezocht hij hen vermomd als marskramer of als een vreemdeling, die om onderdak vroeg. Op deze manier probeerde hij bij de mensen binnen te komen en een gesprek met hen aan te knopen. Zo belde hij op een keer ergens aan en binnengekomen vroeg hij, of de heer des huizes de huisgodsdienstoefening niet verzuimde. De man was zo onder de indruk van deze vraag dat hij diezelfde dag reeds met deze goede gewoonte begon. Pope was een ernstige bestraffen van de zondige praktijken, zoals van een boer, die een onwettige verhouding had met een vrouw. Hij daagde hem voor de kerkenraad, die hem onder de tucht stelde. De predikant eiste openbare schuldbelijdenis voor het aangezicht van de gemeente, waarop de man zei dat hij eerder zijn laatste tand uit zijn mond zou trekken, dan dat hij zich aan deze tuchtmaatregel zou onderwerpen. "Wij zullen zien", antwoordde de predikant. Op een zondag toog hij, vergezeld van drie stevige ouderlingen, naar het huis van de boer. Pope gelastte zijn ambtsbroeders om de weerspannige man te overmeesteren en hem gebonden naar de kerk te voeren. Daar werd hij op een stoel vlak voor de preekstoel neergezet. Aan het einde van de dienst richtte Pope het woord tot de zondaar: "U vertelde ons dat wij de laatste tand uit uw mond mochten trekken, voordát u zich aan deze maatregel zou onderwerpen." En toen voegde de prediker, terwijl hij met de vinger naar hem wees, met luider stem in het Gaelic toe: "Arme pocher, waar blijf je nu?" Zo werd de arme man in het openbaar bestraft, maar de geschiedenis vermeldt niet wat voor uitwerking dit op hem had.

Ondanks zijn soms wat vreemde manier van optreden, was Pope een ijverige en vrome leraar. Zijn werk ging met veel moeite gepaard, maar toch oogstte hij op den duur succes. De drinkgelagen op de zondag verdwenen en zijn dorpsgenoten gingen een beschaafder leven leiden. Pope probeerde de mensen Schriftkennis bij te brengen. Regelmatig catechiseerde hij en ook bij zijn jaarlijkse huisbezoeken onderwees hij het volk. Zo zocht hij een zekere William Sutherland op, die hij vermaande tot het houden van de huisgodsdienst tot onderwijzing van zijn gezin. Sutherland gaf ten antwoord dat hij geen bekwaamheid had om leiding in zijn gezin te geven, "omdat hij niet kon bidden." "Maar", zo voegde hij eraan toe, "geef mij twaalf maanden de tijd en als u volgend jaar terugkomt, dan ben ik zover." Met dit voorstel stemde de leraar in en na

een jaar ging hij even bij Sutherland op bezoek. "Wel, nu ben ik gereed" en zonder schroom ging hij op zijn knieën en bad een lang gebed in het Gaelic. Nauwelijks had hij de laatste zin uitgesproken of hij stond op en vroeg de predikant vol trots: "Nu, wat denkt u hiervan?" "O, mijn vriend," zei Pope, "dit zal nooit iets uitwerken, als u recht wilt leren bidden moet u opnieuw beginnen." Sutherland keek verbaasd naar de predikant. Toen antwoordde hij: "Dat zal ik niet doen, want ik heb een heel jaar eraan besteed om dit gebed te leren en ik zal liever mijn werk verliezen, dan dat ik opnieuw begin. Ik zal het gebed door midden delen en er twee gebeden van maken." En zo bad Sutherland tot aan zijn dood het eerste stuk van zijn lange gebed voor het eten en het tweede gedeelte na de maaltijd, als dankzegging!

Tegen het einde van zijn leven kon Pope een been niet meer gebruiken. Zodoende moest hij naar de kansel gedragen worden. In 1779, drie jaar voor zijn dood, droeg hij de herdersstaf over aan zijn zoon James. Ondanks zijn tekortkomingen was Pope een getrouwe pionier in het verre noorden, een moeilijk stuk in de wijngaard des Heeren. Hij had iets weg van Eneas Sage, de robuuste preker van Lochcarron, wiens zoon ook predikant was in het land van Caithness.

Op kerkelijk terrein was Pope niet altijd te volgen. Zo werkte hij mee aan het afschaffen van de zogenaamde "fellowship meetings", binnen het gebied van de synode van Sutherland en Caithness. Dit waren de vrijdagsamenkomsten, die als onderdeel van de Avondmaaltijd werden gehouden, waar de "Men" het woord voerden. Hij oordeelde dat dergelijke bijeenkomsten mensverheerlijking in de hand werkten. De "Men" waren, zoals wij reeds zagen, geoefende vromen, die grote invloed onder het volk hadden. Pope vergat dat het woord van deze van God geleerde vromen tot stichting en zegen van velen strekte. Als de Geest van God hen leidde, waren zij wars van mensverheerlijking en legden zij een grote mate van ootmoed aan de dag. Zij waren mannen, in wie de kracht der Godzaligheid helder uitblonk en die niets liever deden dan de Heere groot maken, wat zij ook bij Avondmaalsgelegenheden niet nalieten te doen.

Een andere zaak, waarin Pope niet eerlijk handelde, was die van de afzetting van John Sutherland van Halkirk. Deze was de zoon van Andrew Sutherland, één van de "Men" van Rossshire en de oom van John Munro de latere predikant van Halkirk. De prediking van Sutherland was velen tot zegen. Uit alle delen van Caithness kwamen vele hongerige zielen naar de "brood des levens", dat door hem rijkelijk werd uitgedeeld. Hij onderscheidde zich door een onbevreesde bestraffing van de zonde en door een krachtige tentoonstelling van de leer der genade. Zijn prediking was het middel van de bekering van vele zondaren. Als zodanig oogstte hij meer vrucht dan Alexander Pope. Zijn dienstwerk dat hij in 1745 aanving, werd in 1765 abrupt afgebroken, toen bij de classis een aanklacht tegen zijn zedelijk gedrag ter tafel kwam. Toen hij van deze beschuldiging hoorde, merkte hij op: "Het zal vele jaren duren voordat Halkirk zich weer in een evangelische bediening zal verheugen, en tot zo lang zal niemand van de drie edellieden die mijn beschuldigers zijn, noch hun erfgenamen een stem in deze gemeente hebben." Zijn voorspelling kwam uit. Hij werd afgezet op grond van valse beschuldigingen en het duurde tot 1822 dat zijn achterneef, John Munro, de kansel bezette om het zuivere Woord uit te dragen. In dit tussentijd zwaaiden huurlingen de scepter in de kerk van Halkirk.

Reay en Halkirk waren lichtpunten in de geestelijke duisternis van Caithness. Deze duisternis nam na het sterven van Pope en Sutherland eerder toe dan af. Ook in het aangrenzende graafschap Sutherland was het niet veel beter gesteld. Het plaatsje Golspie, waar John Sutherland leiding gaf aan een geestelijke opwekking, was hierbij

een gunstige uitzondering.

Westelijk van Golspie ligt Lairg, waar in 1714 John Mackay predikant was. Zijn weg, die leidde tot het wondere ambt, was een wonder van Gods Voorzienigheid. In zijn jeugd was hij zeeman. Tijdens een hevige storm voor de oostkust van Schotland was het schip, waarop hij voer, genoodzaakt om een veilige haven op te zoeken. Het zeilde de Cromartybaai binnen en werd door de kracht van de storm naar de oever van Kiltarn gedreven. De jonge Mackay en een of twee van de scheepsmaats deden hun kleren uit en zwommen naar de kant. Twee huisknechten van de predikant van het dorp zagen hen lopen en vertelden hun meester dat ontklede mannen, kennelijk verstandelijk gestoord, zich op het strand vertoonden. De predikant, die niemand minder was dan de bekende Thomas Hogg, vermoedde dat het schipbreukelingen waren. Hij beval hun kleding te verstrekken. Het bleek dat zij wel goed bij hun verstand waren. Zij werden gastvrij in de pastorie ontvangen en door de predikant van voedsel voorzien. Hogg, die over veel mensenkennis beschikte, bespeurde grote bekwaamheden en vroomheid bij de jonge John Mackay. Hij zette hem aan om zich voor te bereiden tot het ambt van dienaar des Woords. Na zijn studie in Edinburgh en Utrecht verbond hij zich aan de gemeente van Durness, aan de noordwestkust van Sutherland. In 1714 verhuisde hij naar Lairg. Dit plaatsje was van hetzelfde gehalte als Reay in Caithness. Hij probeerde dan ook de beginselen van het christendom en van de beschaving aan het ruwe volk bij te brengen. Vanwege zijn strenge tuchtuitoefening wordt hij wel eens met Johannes de Doper vergeleken. Toen hij in 1753 stierf, had hij al veel bereikt. Het was zelfs zover dat er nauwelijks een huis in het dorp was, waar de vreze Gods niet werd gevonden. Mackay was machtig in de Schriften en nimmer behoefde men tevergeefs bij hem aan te kloppen voor onderricht. Robert Sutherland uit Strathbrora was gewend om naar hem toe te gaan, wanneer hij moeite had met een bepaald Schriftgedeelte. Op een keer belde hij met dit doel aan, maar de predikant was zojuist naar Rogart vertrokken. Hij wist hem te achterhalen en Mackay, die te paard was, zag hem in grote haast aankomen. "Wat zijn de moeilijkheden vandaag Robert?", vroeg hij. Robert verklaarde hem waar hij mee zat: "Hoe kon God toelaten dat de Filistijnen de ogen van Simson uitgroeven?" "O", zei Mackay, "wist je niet dat Simson overspelige ogen had en dat zij daarom moesten worden weggenomen?"

De opvolger van Mackay was zijn oudste zoon Thomas, die in de voetstappen van zijn vader ging. Hij was op de duur zo teleurgesteld over het kerkelijk leven dat hij besloot om zich van de kerk van zijn vaderen af te scheiden en zich bij de Afscheidenen te voegen. Zijn ouderling, John Mackay, die op zijn sterfbed lag, hoorde van dit voornemen en stuurde hem ijlings een brief, waarin hij de volgende merkwaardige woorden verwerkte: "dat indien hij zijn standplaats op dit tijdstip verliet er nog veel eieren waren, waaruit nog geen kuikens gekomen waren." Hiermee bedoelde hij dat nog veel mensen niet ver van het koninkrijk Gods af waren, wier eeuwig welzijn van groot belang was. Deze brief had als uitwerking dat Mackay in Lairg bleef. Hij wist dat nog meer schapen in de stal moesten worden toegebracht. Het eeuwig welzijn van onsterfelijke zielen kreeg zodoende meer gewicht dan persoonlijke overwegingen. De prediking van Thomas Mackay was met kracht. De geschiedenis verhaalt dat hij een heel jaar handelde over de woorden "Zaaït u tot gerechtigheid, maait tot weldadigheid, braak u een braakland; dewijl het tijd is de Heere te zoeken, totdat Hij kome en over u de gerechtigheid regenw." Tijdens deze preken werd hij rijkelijk bedeeld met de zalving van de Heilige Geest. Ook bij Avondmaalsvieringen was de

Heere tegenwoordig. Vaak was Hector Macphail uit Resolis, als één van zijn assistenten, in het midden.

Velen hadden tientallen mijlen lopen ervoor over om hem te horen. Een Godzalige vrouw uit Mudale liep meer dan twintig mijl over nauwelijks begaanbare paden. De liefde van Christus bewoog haar om iedere zondagmorgen over heuvels en heidevelden naar Lairg te lopen. Het was op een winterse zondag, dat een sneeuwstorm haar belette om naar huis terug te keren. Op verzoek verbleef zij in de pastorie, totdat de storm voorbij was. De huishoudster van de predikant was een Godvruchtige vrouw. De twee vrouwen brachten drie weken met elkaar in geestelijke gemeenschap door en zij spraken tot diep in de nacht over de dingen van Gods Koninkrijk.

In het noorden van Sutherland vinden wij het plaatsje Farr, waar Andrew Robertson zich in 1728 als predikant vestigde. Zijn gemeente bestond uit 3000 zielen, die erg verspreid hun woning hadden. Andrew arbeidde tijdig en ontijdig en zijn werk droeg vrucht. Een algemene opwekking was het gevolg van zijn getrouwe bediening. Jammer genoeg maakte hij zich van zijn gemeente los door een beroep naar Kiltarn aan te nemen. Het volk van Farr voelde zijn vertrek als een pijnlijke scheuring, temeer daar zijn opvolger niet dezelfde geest had als hij. Tijdens de opstand van de Hooglanders tegen het koninklijk gezag, in het jaar 1745, vertoefde John Porteous van Kilmuir in hun streek. Ook zijn werk was tot zegen. In de jaren die volgden was George Munro hun voorganger. Hij was een man, die bekend stond vanwege zijn intense vroomheid en godsvrucht. Jarenlang bloeide het evangelie in deze streek van Strahnaver, het schone dal, waardoor de rivier de Naver zich een weg baant naar de oceaan. Velen werden hier in de loop der jaren in Sion geboren. Een bejaarde leraar getuigde zelfs dat hij nergens in de Hooglanden een streek wist te noemen, waar zoveel bekeerde mensen woonden.

Vlakbij Farr ligt Tongue, aan de oever van de prachtige zee-arm, de Kyle of Tongue. William Mackenzie was hier gedurende 65 jaar predikant. In 1769 nam hij een beroep naar deze afgelegen plaats aan. Als jongen maakte hij kennis met de preken van James Calder van Croy. Zijn preek over "wendt u naar mij toe alle gij einden der aarde", was het middel van zijn trekking tot Christus. Hij kwam ook in aanraking met de vaders van Rosshire, zoals Fraser van Alness, Porteous van Kilmuir en Macphail van Resolis. Mackenzie leerde iets kennen van de zalving van deze Godvruchtige leraars en hij besloot in hun voetstappen te gaan. De toestand, die hij in Tongue aantrof, was niet vergelijkbaar bij het geestelijk leven aan de oevers van de baai van Cromarty. Het volk was zorgeloos, onwetend en werelds. Vier jaren na zijn bevestiging ploegde hij nog op rotsen. Toen gaf hij de moed op. De prediking had geen enkele uitwerking op het volk. Hij hield drie diensten op een zondag, waarvan twee in het Gaelic. Wanneer de Engelse dienst in de middag begon, verlieten vele jongeren, die de Engelse taal niet machtig waren, de kerk. Zij slenterden dan over het kerkhof en gaven zich over aan ijdele gesprekken. Het was hun teveel om de Gaelic avonddienst bij te wonen. Toen hij hoorde, hoe het 's zondags op het kerkhof eraan toe ging, voelde hij zich geroepen om in te grijpen. De volgende zondag, toen de gebruikelijke uittocht plaats vond, verzocht hij alle mensen die Gaelic spraken op hun plaats te blijven. Allen gehoorzaamden en onder doodse stilte sprak de predikant hen als volgt aan: "Ik kwam vier jaar geleden naar deze plaats op uw eenparig beroep en ik had de indruk dat het Gods roepstem was. Maar nu vrees ik, dat ik mij heb vergist. Ik doe onder u geen goed; het evangelie maakt op u geen indruk. Het ergste is dat u zich hieronder

verhardt. In plaats van het te ontvangen vlucht u er vandaan en verlaat u God op Zijn eigen dag om op het kerkhof te kopen en te verkopen. Ik denk dat de Heere mij naar een andere plaats wil brengen, waar ik niet geheel nutteloos ben, zoals hier. "Wee mij dat ik in Mesech dat k in de tenten Kedars wone." En toen barstte hij in tranen uit en ging in de preekstoel zitten. Vijf minuten lang bleef hij wenend en snikkend zitten. Zijn gemoed was zo bewogen, dat hij niet in staat was om verder te spreken. Toen hij zijn gevoelens weer de baas was, stond hij op om weer te preken en met de kracht die hem eigen was, verklaarde hij het volk de onnaspeurlijke rijkdommen van Christus. Het was de dag dat de Heere overkwam om Zijn almacht te tonen! Hij ontfermde zich over het volk van Thurso, dat zo lange tijd de waarheid had verworpen.

De Geest daalde op het onwetende volk neer. Later kon Mackenzie zonder hoogmoed verklaren, dat hij nooit een zondag preekte, zonder dat de dag die hierop volgde zes of acht personen bij hem kwamen, die onder enige overtuiging van zonden verkeerden en "vroegen naar de weg tot Jezus." Een predikant vroeg hem welke kwaliteiten in zijn prediking zo bijzonder gezegend werkten om deze opwekking voort te brengen. Was het door zijn welsprekendheid, of omdat hij zo goed thuis was in de geschriften van de Nederlandse en Engelse godgeleerden? Was het zijn krachtige stem, of waren het zijn ernstige woorden? Nee, was zijn antwoord, de waarheid die boven alles indruk maakte was de stervende liefde van Christus. Deze waarheid te verachten en te verwerpen maakte het volk rusteloos en ellendig, totdat zij in deze liefde het door God verordeneerde geneesmiddel tegen hun ongeneeslijke zondekwaal mochten vinden. In deze weg werd de wildernis van Tongue tot een hof des Heeren!

William Mackenzie droeg in de grijze ouderdom nog vruchten "om te verkondigen dat de Heere recht is." Toen hij tweeënnegentig jaar oud was vertoonde hij nog de frisheid van zijn geloof. Hij had een speciale genegenheid voor jongemensen en jonge predikanten, die hij graag onderwees en bemoedigde. Tot op het laatst preekte hij het Woord. Dan gaf het hem geen moeite om zich voor een schare van minstens duizend mensen verstaanbaar te maken. Toen hij bijna rijp was voor de hemel, droeg hij zijn "mantel" over aan zijn zoon. Deze moest op een zondag elders een beurt vervullen en dan was het de gewoonte dat een ouderling de dienst leidde. De oude vader vond het erg dat het volk nu van de levende verkondiging was verstoken. Jammer genoeg was hij niet in staat om naar de kerk te lopen. Hij gevoelde een sterke begeerte om voor het volk te preken en zodoende vroeg hij zijn schoondochter hen naar de pastorie te laten komen. Velen kwamen binnen en alle vertrekken tot de zolder toe waren vol. De grijsaard preekte in het Gaelic en Engels en om zich verstaanbaar te maken verhief hij zijn stem. Maar dit was teveel voor de hoogbejaarde leraar. Zijn longen werden aangedaan en hij moest direct het bed houden. Een bezoeker wees hem erop dat deze preken teveel voor hem waren, waarop Mackenzie antwoordde: "Ik vond het niet juist dat het volk zonder prediking was, terwijl ik in staat was om hen toe te spreken", waarop de ander weer zei: "O, mijnheer, uw hart was in het werk." "Ja, mijn hart was in het werk; niets op aarde was er, waar ik meer voor zorgde dan voor dit werk. Ik weet dat Christus mij tot deze dienst heeft uitgezonden en ik weet ook dat als ik ten hemel inga, ik daar menige ziel uit de gemeente van Tongue zal ontmoeten om mij te verwelkomen als het nuttig instrument van hun ingaan in de heerlijkheid."

"Maar", zo wilde de bezoeker weten, "waren er nooit tijden dat u niet met hetzelfde vertrouwen kon spreken?" "Ja vaak", zei hij, "ik herinner mij dat ik eens maanden achtereen moest spreken met een touw om mijn nek, want ik dacht dat ik alle godsdienst die ik had van mijn vrome moeder had geleerd. Maar dat is al lang voorbij. Ik weet nu dat ik spoedig in het huis van mijn Vader zal wezen." Toch waagde de

verzoeker het om nog één keer toe te slaan. Vlak voor zijn sterven hield hij hem voor dat al zijn godsdienst zelfbedrog was. De oude patriarch zuchtte en kreunde onder de last van de verzoeker. Was alles tevergeefs geweest? Tevergeefs geleefd, tevergeefs gepreekt, alles voor niets? 's Zondags om vier uur kwam zijn zoon de kamer binnen. Toen zei de oude man: "Hugh, ik heb goed nieuws voor jou. Gisteren en de afgelopen nacht was ik in zo'n toestand dat ik niet meer voor mezelf kon bidden, maar mijn dierbare volk was kennelijk ernstig in gebed voor mij bezig en God heeft hen verhoord en nu heb ik de overwinning gekregen. Gisteren was een donkere dag voor mij, een verzoeking. Maar nu heb ik geen twijfel over mijn aandeel in Christus en spoedig zal ik Hem zien gelijk Hij is." In deze zalige toestand bleef hij tot aan de avond en op de Dag des Heeren ging hij de eeuwige Sabbatsrust in.

Ondanks hoopgevende uitzonderingen bleven de graafschappen Sutherland en Caithness in het algemeen verstoken van de kracht van het evangelie. De velden waren wit om te oogsten, maar de arbeiders ontbraken. Gelukkig waren er weinigen, die geleerd hadden de Troon der genade aan te lopen om te vragen, of het de Heere des oogstes mocht behagen arbeiders in Zijn wijngaard uit te stoten. Het merendeel van de leraars miste de geestelijke kennis van de verborgenheden van het evangelie. En huurlingen, die van elders inklimmen in de stal der schapen, richtten alleen maar schade aan. De Heere hoorde het geroep der ellendigen en zond het volk leraars naar Zijn hart. Het waren echter geen voorgangers, die een universitaire studie hadden doorlopen, zoals in de plaatsen rondom de baai van Cromarty het geval was. Caithness ontving mannen, die zich geroepen voelden om aan alle wateren te zaaien. Het waren evangelisten, die zich niet mochten sieren met de titel van predikant, maar wel waren zij onderwezen in de hemelse school.

Het waren James Haldane en enkele anderen, die zich geroepen voelden om naar het verre noorden te gaan. James Haldane behoorde tot een welgestelde Schotse familie. De Heere hield hem staande op de weg der zonde, toen hij 26 jaar oud was. Eenvoudigheid was het kenmerk van zijn bekering. Eerst was het zijn begeerte om meer te rusten op zijn gevoel en bevindingen, dan op een hechte grond. Het kwam hem te gemakkelijk voor om alleen te rusten op het volbrachte werk van de Middelaar. Zo schreef hij: "De methode van het eenvoudig te rusten op de beloften Gods, welke in Jezus Christus ja en amen zijn, was te eenvoudig en gemakkelijk. In plaats van, zoals Naman de Syriër deed, te baden in de Jordaan en zo rein te worden, wilde ik enig groot werk in mijn gemoed hebben om de plaats van Christus te vervullen." Haldane zocht de verdiensten van zijn zaligheid in zichzelf en wilde van zijn overtuigingen een grond van hoop maken. Zijn ontdekkingen waren niet krachtig en gingen niet met verschrikking gepaard. Nu dacht hij dat zijn zondekennis te gering was. Maar "de Heere opende geleidelijk mijn ogen." "In plaats van die diepe overtuigingen, welke door sommigen met veel verschrikking des gemoeds worden ervaren, heeft de Heere mij het kwaad der zonde getoond in het lijden van Zijn dierbare Zoon" Hij zag zijn zonden in de gekruiste Zaligmaker en hij geloofde dat enkel vrije genade een mens kan behouden en niet de inwendige bevindingen. "Ik wenste dagelijks steeds meer van mijn onwaardigheid te zien, opdat Christus mijn ziel dierbaarder mocht worden." Zo moest hij afzien van eigen werk en kracht om zich geheel gelovig te verlaten op de Goddelijke almacht om zondaren uit vrije genade te verlossen.

Kort hierop kwam zijn broer Robert, die later bekendheid kreeg door zijn arbeid in Genève, tot het geloof. Ook zijn bekering ging niet met verschrikkingen in de consciëntie gepaard. Hun overtuiging was meer een overtuiging van de zonde van het

ongeloof en van de verwerping van Christus, die in het evangelie wordt aangeboden. Een vriend van hen, James Aikman, kwam in dezelfde tijd tot bekering door het lezen van de brieven van John Newton. De vrucht van hun bekering was een sterke betrekking op hen die in de duisternis van ongelooft en heidendom lagen verzonken, vanwege het gemis van een zuivere evangelische prediking. James Haldane en Aikman hadden hierbij vooral het oog geslagen op het uiterste noorden van hun geboorteland. Zij besloten een tocht te maken naar Caithness en de Orkney eilanden om daar te gaan preken. Hun roeping om als evangelist op te gaan treden vonden zij verklaard in Hand. 8:4: "Zij dan nu die verstrooid waren gingen het land door en verkondigden het Woord." Volgens Haldane was iedere gelovige gebonden om zondaren te waarschuwen voor de toekomstige toorn, wat niet wil zeggen, dat iedereen zijn beroep moet verlaten om in het openbaar het Woord uit te dragen. Het ambt van evangelist vonden zij onderscheiden van dat van herders en leraars.

Op 12 juli 1797 vertrokken Haldane, Aikman en Rate uit Edinburgh met de bedoeling "niet om bekeerlingen te maken voor deze of gene sekte, maar om zich te beijveren om mensen op te wekken om te vlieden van de toekomstige toorn en om niet te rusten op een belijdenis van godsdienst." Hun voornemen was niet om het volk tegen haar leraars op te hitsen. "Zij konden de grote Doorzoeker des harten aanroepen, dat zij besloten waren om in hun gesprekken of prediking niets anders te weten dan Jezus Christus en Die gekruisigd." In een open rijtuig, volgeladen met traktaten en pamfletten, gingen zij op weg. Onderweg deden zij verschillende plaatsen aan, waar zij het Woord preekten. Via Kirriemuir en Aberdeen zetten zij koers naar Nairn. Enkele dagen later kwamen zij in Inverness aan. In Elgin stapten zij op de boot die hen naar de Orkney eilanden moest voeren. Op 12 augustus bereikten zij de haven van Kirkwall. Het was druk in deze grootste plaats van de afgelegen eilandengroep, want het was net kermis. Zij hadden niet veel goeds over de eilandbewoners gehoord. Het volk was erg onwetend. Er was een groot gebrek aan predikanten en de leraars die er waren, preekten een leer van doen en laten. Wel was in Kirkwall een afgescheiden gemeente, maar die bestond slechts 5 jaar. Voor die tijd was, volgens zeggen, "de grote massa van het volk, uitgezonderd twee of drie personen, ware vreemdelingen van de leer van de rechtvaardiging door het geloof in de dood en opstanding van Christus zonder de werken. Het behaagde God echter, in de rijkdom van Zijn genade om met tedere ontferming op deze betreurenswaardige toestand van deze plaats neer te zien en hun hulp te zenden uit Zijn heilige woning." Een inwoner van Orkney had kennis gemaakt met een afgescheiden predikant in New Castle.

Hierna werd een kleine gemeente gesticht, die geleidelijk in getal toenam. Tenslotte beriepen zij een predikant, die spoedig naar Kirkwall overkwam. Ondanks alle tegenwerking werd een kerkgebouw in gebruik genomen en kon de eerste tafel van de heilige Dis worden aangericht, tot grote blijdschap van de gelovigen. Haldane was blij van deze hoopgevende tekenen kennis te mogen nemen, maar hoe moest de grote massa in aanraking komen met de leer van Christus? De eerste zondag preekte hij voor 3000 personen over de Pilatus' vraag: "Wat is waarheid?" Ook sprak hij op die dag aan de kust voor ongeveer 500 aandachtige hoorders.

Na de preek bezocht hij een man van 92 jaar die op bed lag. Hij vroeg hem wat er van hem zou terechtkomen na de dood. De man antwoordde dat hij erg onwetend was, niet kon lezen en soms tot God had gebeden. Op de vraag of hij iets van Christus wist, moest hij het antwoord schuldig blijven. Haldane hield hem het evangelie voor en verklaarde dat de Heere nu nog wachtte om genadig te zijn en "dat, als hij geloofde

wat het Woord van God betuigde van zijn schuld en ellende en van de persoon en het werk van Christus, bij Wiens Goddelijk karakter wij in het bijzonder stilstonden, hij zalig zou worden. Hij scheen erg aangedaan en greep de spreker verlangend bij de hand. Hij riep tot God om vergeving van zijn zonden en toen hij vernam dat zijn gebeden slechts door Jezus Christus konden gehoord worden, Die gekomen was om de grootste der zondaren te verlossen, smeekte hij de Zaligmaker om genade en riep herhaalde malen uit: "Ik geloof, ik geloof!" Zodra hij de Christus Gods leerde kennen, diende hij Hem.

De volgende dag begon de kermis. Haldane preekte voor enkele duizenden. Velen waren erg onder de indruk van het gesprokene. Hun getal nam in de komende dagen steeds meer toe. De evangelisten prezen de goedheid van God. Het zaad was gezaaid, alleen de wasdom lieten zij aan de Heere over. "Moge het Hem Wiens zegen alleen de wasdom geeft, genadiglijk behagen om het zaad te bevochtigen dat met de dauw des hemels gezaaid is, opdat het nederwaarts wortele en opwaarts vrucht voortbrengt tot de prijs van Zijn heerlijkheid en van Zijn rijke en soevereine genade."

Haldane en zijn helpers bleven niet alleen in Kirkwall. Zij voeren hiervandaan naar de andere eilandjes, zoals Rousay, Sanday en Stronsay. De bevolking hier had meer weg van de barbaren van Milete, dan van eilanden, die deel uitmaakten van een protestants land.

Op het eilandje Westray luisterden 300 mensen naar het woord van de evangelist, ondanks dat het bleef regenen. Sommigen geloofden het evangelie en roemden in de vrije genade. De arme eilandbewoners begeerden het rechte onderwijs, waarvan zij zoveel eeuwen waren verstoken geweest. Weer in Kirkwall teruggekeerd, preekten zij voor ongeveer 2000 mensen. Het volk was nog meer aangedaan dan bij de eerste keer. Er kwam beroering onder de beenderen. Een jonge vrouw kwam na de preek naar Haldane. Het bleek dat zij diep gewond was door de pijlen van overtuiging. "Zij drukte een sterke begeerte uit om door het geloof op Christus te mogen rusten. Wij vertelden haar dat het geloof, waardoor goddeloze zondaren worden gerechtvaardigd, niet bestaat in krachtige overleggingen van het gemoed, maar in een overtuiging van de waarheid, welke in de Schriften is geopenbaard, aangaande het karakter en werk van Christus. Zij zei dat dit haar tot troost was en zij hoopte dat zij het Woord van God geloofde."

Op 29 augustus vertrokken Haldane en de zijnen uit Kirkwall, staken over naar Burray en voeren vandaar naar South Ronaldsay. Nu scheidde alleen de Pentlandbaai hen van het graafschap Caithness, waar zij in Huna aan land gingen. De eerste plaats die zij aandeden was Thurso, waar Alexander Pope jaren geleden had gearbeid. Hier was ook een kerk van de Afscheiden, waarin Haldane dan ook sprak. De belangstelling voor zijn optreden was zo groot, dat hij buiten de preekstoel moest oprichten. Zijn gehoor bestond uit 3000 personen. Hij handelde over 2 Joh. 10 en 11, "Indien iemand tot ulieden komt en deze leer niet brengt" Haldane vond het nodig om deze tekst uit te kiezen "omdat wij bevonden dat verschillende personen, wier ogen de Heere geopend had om de waarheid te onderscheiden, nog voort bleven gaan in het luisteren naar de prediking van de valse leraars, wat ons voorkwam als een schending van de stellige eis, vervat in de woorden van de Apostel."

De dag hierop ging hij op uitnodiging naar Olig en vandaar naar Halkirk. Na een kort bezoek aan de eilanden Walls en Flotta preekte hij weer in Thurso voor een gehoor van 3000 zielen. De tekst was: "Want uit genade zijt gij zalig geworden ..." (Ef. 2:810). Haldane merkte op dat "goede werken nooit te veel konden benadrukt worden, wanneer zij beschouwd worden als vruchten van het geloof, maar dat zij, die de

werken als grond van de aanneming van de zondaar en rechtvaardigmaking aanmerken, van Christus geen gehoor ontvangen” Voordat hij Thurso verliet om naar Wick te gaan, hield hij een afscheidspreek over Hand. 20:32: "En nu broeders, ik beveel u Gode en het woord Zijner genade, Die machtig is u op te bouwen en een erfdeel te geven onder al de geheiligden." Hij benadrukte "de absolute noodzakelijkheid van de scheiding van geloof en werken in het belangrijke artikel van des zondaars rechtvaardigmaking voor God." Ernstig waarschuwde hij voor een valse leer, dat de Heere een heilige aanneemt en rechtvaardigt. Gebeden en worstelingen maken niet zalig, overtuigingen zijn geen voorwaarde om tot Christus te komen, maar de zondaar moet zich alleen gelovig verlaten op het verzoenend werk van de Borg en Middelaar. Alle werk voor de rechtvaardiging en het geloof is slechts eigengerechtigheid. Meer dan andere Godvruchtige leraars in de Hooglanden deden, legde Haldane de nadruk op het gewichtige stuk van de rechtvaardiging van de goddeloze. Hoe was deze in de dagen van de Hervorming herontdekte leer verduisterd door wettische begrippen en de leer van de neonomianen, die de heiligmaking aan de rechtvaardigmaking vooraf doen gaan. De preek maakte grote indruk op de aanwezigen.

In Wick ontmoette hij dezelfde gesteldheid als in Thurso; ook hier was de "toestand van de godsdienst niet zo best." Een zekere kennis van Gods wet werd wel gevonden, maar niet in haar eis en vervulling, zoals "zo sterk is geopenbaard in de dood van Christus." Men leefde in een valse gerustheid en vleide zich met het gezegde: "wij zullen vrede hebben, ofschoon wij naar ons eigen goeddunken zullen wandelen." Deze valse rust verontrustte Haldane het meest. Trouwens, de algemene indruk, die de bevolking van Caithness op hem maakte, was niet al te best. Van sommigen hoorde hij, dat "ongeveer 50 of 60 jaar geleden de meeste predikanten getrouwe predikers van Christus waren." Dat was in de dagen van Alexander Pope, maar of de meeste leraars getrouw waren valt te betwijfelen.

"Hun getuigenis was overgeleverd en de onderwijzingen en het voorbeeld van nederige mannen werd van Godswege gezegend en diende om een geest van ware godsdienst in sommige delen en streken, die meer landinwaarts liggen, levend te houden." Het vuur van het begin was nu bijna uitgedoofd. Haldane bespeurde weinig tekenen van de levende verkondiging van het Woord tijdens zijn tocht door het graafschap. De geldgod had meer aanhang dan de God van hemel en aarde. De openbare zondaren werden niet van het Avondmaal geweerd. "Terwijl de naam en inzettingen van God zo onteerd worden, leven de mensen in het algemeen zonder God en zonder Christus en bijgevolg zonder een welgegronde hoop in de wereld." Toch was Haldane hoopvol gestemd. Zijn werk droeg enige merkbare vrucht. Hij wenste dat Gods ware knechten "voorspoedig mochten zijn in het werk van hun handen en dat aan hun getal mocht worden toegedaan van degenen die nog gezeten zijn in duisternis en in de schaduw des doods."

Haldane en zijn helpers beëindigden hun eerste reis naar Caithness en gingen vandaar zuidwaarts naar Sutherland. In Dornoch kwamen zij in aanraking met enkele gebedssamenkomsten en maakten zij kennis met de zgn. "fellowship meetings", waarin de "Men" het woord voerden. Zij bemerkten dat deze van God geleerde mannen "de voornaamste middelen waren om het werk van Christus te handhaven en te doen voortgaan." Haldane schreef in zijn reisjournaal: "Geoefende christenen spreken hier van Gods handelingen met hen en zij waren veel tot troost en opwekking van hun zwakkere broeders."

Op 16 oktober kwamen zij weer in Tain aan. Zij merkten dat deze stad in Rossshire niet te vergelijken was met de woestijn en wildernis die zij in Caithness en op de eilanden aantroffen. Ook bezochten zij Invergordon en Dingwall, waarna zij Inverness voor de tweede maal aandeden. Hier verenigden de broeders zich door een Eben Haëzer op te richten: "Tot hiertoe had de Heere geholpen." De reis was niet zonder gevaren geweest, maar de Heere had hen gespaard. Zij hadden, ondanks alle tegenwerking, toch de gelegenheid gehad om op vele plaatsen in het barre noorden het zaad uit te strooien.

In de streken van Easter Ross voelden zij zich geheel thuis. Hier ontmoetten zij vele geofefende vromen. Haldane bezocht ook nog de Black Isle. Hij preekte in Fortrose voor 400 aandachtige hoorders. Ook bezocht hij Cromarty, waar destijds velen van Gods volk woonden. In de omgeving van Inverness hoorde hij een vroegere assistent van James Calder van Croy voor 4000 personen preken. 's Avonds ging Haldane hier voor. "Het begon ontzettend te regenen, maar het volk weigerde ergens een schuilplaats te zoeken en bleef in de regen, totdat de preek ten einde was. Twee jongemannen spraken met hem over de staat van hun zielen. Het bleek dat de Heere bezig was hen tot kennis van de waarheid in Christus te brengen. Twee andere jonge mensen spraken de taal van de stokbewaarder: "Wat moeten wij doen?" Haldane was getroffen door de wijze, waarop de Heere onder het jonge volk werkzaam was. Deze streek ademde een ware honger naar het Woord des levens. Urenlang kon het volk naar de prediking luisteren, zonder zich te vervelen.

Overall waar hij in Inverness en omgeving preekte, luisterden grote menigten met grote aandacht. Haldane vernam dat "de kracht van de godsdienst gedurende verschillende generaties in deze stad en omgeving de overhand had. De beroemde Mr. Bruce, die hier ongeveer 150 jaar geleden in ballingschap was en bekend stond als een getrouw en ijverig prediker van het evangelie, was het middel om vele verloren zondaren te leiden tot de kennis van Jezus Christus. In zijn dagen waren de noordelijke Hooglanden in een staat van groter barbaarsheid, dan de meer beschaafde delen van Afrika op deze dag zijn. Door Gods zegen, die op de arbeid van deze goede man en van vele bekwame en getrouwe opvolgers rustte, mocht de wildernis zich verheugen en bloeien als een roos." "Maar, helaas!", verzuchtte Haldane "hoe is het goud zo verdonkerd, het goede fijne goud zo veranderd!" Hij nam waar dat het tegenwoordige geslacht bezig was de praktijk van hun ouders te verlaten. Ofschoon de Geest nog krachtig in Easter Ross werkzaam was, bleek, zoals altijd, het geloof niet aller te zijn. Een godsdienstige opvoeding doet op zichzelf geen wezenlijk nut, indien de kracht der Godzaligheid ontbreekt.

Nu was de tijd aangebroken om afscheid te nemen van de Hooglanden. Haldane en zijn helpers reisden weer naar het zuiden. Hij vond het nodig om een verslag van zijn eerste tocht naar het noorden te maken, om iedereen te laten zien hoe droevig het op sommige plaatsen was gesteld. Velen beijverden zich voor zending onder de heidenvolken, terwijl grote delen van Engeland en Schotland verstoken waren van het zuivere evangelie. Haldane schreef dat zijn reis naar Caithness en de Orkney eilanden was "ondernomen teneinde de kennis van het evangelie van Jezus Christus te bevorderen." Na zijn wederwaardigheden verteld te hebben, eindigde hij zijn reisverslag met een korte nabeschouwing: "Nu wij het verslag van onze reis hebben beëindigd, zullen wij tot slot enkele opmerkingen voorleggen aan degenen die de Heere Jezus Christus in waarheid liefhebben. Uit het voorgaande verslag blijkt, dat de toestand, waarin menigten van onze landgenoten verkeren, waarlijk betreurenswaardig

is. Met de Schriften in handen gaan zij verloren door gebrek aan kennis; ja, zij worden geleerd om hun vertrouwen te stellen in de schuilplaats der leugenen, welke de hagel zal wegnemen in de dag der Goddelijke wraak. Zeker, hun ellendige omstandigheden weerklinken nu in de oren van allen die de waardij van een Zaligmaker en van hun onsterfelijke zielen kennen: "Kom over en help ons!" Er wordt met enig recht gezegd, dat de christenen de laatste tijd meer bewogen zijn met de zaligheid van de heidenen, dan met die van hun eigen landgenoten. Laat het opgemerkt worden, dat dit te wijten is aan onwetendheid. Terwijl hun aandacht in het bijzonder gericht is op de heidenen en hun medelijden om hunnentwil wordt aangespoord, wordt door ieder argument dat het gemoed van de christenen kan aanraken de ellendige toestand van vele delen van hun eigen land zelden onder hun aandacht gebracht."

Dit betekende geen kritiek van Haldane op het zendingswerk onder de heidenvolken, maar hij wilde op deze wijze zijn landgenoten afvragen, of zij hun eigen volk niet vergaten. Zijn verslag betekende eigenlijk een aansporing om het evangelisatiewerk in eigen land verder uit te bouwen. "Het volk schijnt bijna in iedere plaats gewillig om ons te ontvangen en is dankbaar voor het onderwijs. De velden zijn wit om te oogsten. Laat de christenen dan niet alleen bidden, maar tonen dat hun gebeden oprecht zijn door de middelen te gebruiken om arbeiders tot deze oogst uit te stoten. Door deze belangrijke plicht te verzaken, weigeren zij niet alleen aan Gods gebod gehoorzaam te zijn, welke wil dat alle mensen, alle klassen en soorten van mensen, zalig worden, maar zij zullen ook de voornaamste dienst, die 'zij hun land kunnen bewijzen, overgeven. Degenen, die het Woord van God geloven, weten dat, zolang als mensen vreemdelingen zijn van het evangelie van Christus, hun gemoed geheel aards en vleeselijk is; zij zijn rusteloos en onbevredigd, waarbij zij bij de eerste gelegenheid, wanneer verblindende en verleidende voorwerpen hun voor ogen worden gesteld, gereed zijn om zich te storten in het bedrijven van misdaden waar de menselijkheid met afschrik van terugdeinst. Echter door de leer van het evangelie beïnvloed, wordt de leeuw een lam en degenen die in verleden tijden bijna gedurig in alle kwaad verkeerden, worden nu gereed gemaakt tot alle goede woorden en werken. Zij worden nu krachtig onderwezen om alle goddeloosheid te verzaken en om de welvaart van al degenen, die rondom zijn, zoeken te bevorderen en sober, rechtvaardig en Godzalig te leven in deze tegenwoordige boze wereld. Hoewel de leer van het evangelie door sommigen wordt tegengestaan en door anderen veracht, is het voor hen die haar uitnemendheid kennen, toch duidelijk dat de vrede en de welvaart van de maatschappij nauw verbonden zijn met haar voortplanting"

Tot slot sprak Haldane de wens uit, dat de geringe middelen van onwaardige mensen mochten medewerken tot "uitbreiding van de kennis van Christus tot aan de uiterste einden der aarde."

Haldane voelde zich niet geroepen om de uiterste einden van de aarde te bezoeken, maar hij bepaalde zich tot "de verre gelegenen aan de zee" van zijn geboorteland. De toestand van het uiterste noorden, in Caithness en op de Orkney eilanden, had hem getroffen en liet hem ook na zijn eerste tocht niet met rust.

In 1799 ondernam hij, samen met Aikman, een tweede reis naar het noorden. Nu bezocht hij ook de Shetland-eilanden, die nog meer zee-inwaarts zijn gelegen. In het plaatsje Dunrossness ontmoette hij de hoogbejaarde predikant John Mill. Hij was een oude veteraan in de dienst van zijn Meester. In zijn jonge jaren had hij George Whitefield ontmoet en verheugde hij zich in diens rijke vruchten op zijn prediking. Nu verblijdde hij zich in de ontmoeting van James Haldane. Dadelijk stelde de achtentachtigjarige grijsaard de kerkdeuren voor deze evangelist open, hoewel het

kerkrechtelijk verboden was om een lekepreker te laten voorgaan. Met een verheugd hart hoorde Mill de prediking aan. Toen Haldane klaar was, ging de oude man de preekstoel op om het volk toe te spreken. En op de trap ontmoetten de beide broeders in hetzelfde geloof elkaar. Ten aanschouwe van het verbaasde volk omhelsden zij elkaar, wat gepaard ging met veel tranen. Toen Mill afscheid nam van de evangelist "drukte hij zijn vreugde uit in het vooruitzicht van hun ontmoeting in de tegenwoordigheid van Jezus." Nog steeds is in de kerk van Dunrossness een aandenken aan dit bezoek bewaard gebleven. Onder het preken brak Haldane door een hevige slag, één van de klampen van de lessenaar. Mill weigerde deze te laten repareren, want op deze wijze wilde hij de herinnering aan het bezoek van de grote evangelist levend houden. De prediking van James Haldane ging met kracht gepaard. De eeuwigheid zal openbaren, wat voor vrucht het optreden van de lekeprediker in het hoge noorden van Schotland heeft geoogst. "En die op de einden wonen, vrezen voor Uw tekenen; Gij doet de uitgangen des morgens en des avonds juichen." Het noorden was in aanraking gekomen met het evangelie. Ook in de zuidelijke Hooglanden zou het licht ontstoken worden. Steeds meer gebieden in de Hooglanden kwamen in aanraking met de Boodschap van vrede en zaligheid. *"Gij bezoekt het land, en hebbende het begerig gemaakt, verrijkt Gij het grotelijks"*

Hoofdstuk 12. "Gij bezoekt het land"

De reis van James Haldane naar het uiterste noorden van de Hooglanden wekte de belangstelling van velen op. Het reisverslag, dat hij had uitgegeven, vond ook in Engeland een goed onthaal. De bekende John Newton van St. Mary Woolnoth schreef aan een vriend: "Indien allen van hetzelfde gevoelen waren als Haldane en Aikman, zou ik God bidden om hun getal met honderdvoud te vermeerderen. Geef hun mijn liefde en vertel hun dat ik mij in hun ijver, aanneming en succes verheug. Waarom zouden de Orkney en Shetland eilanden niet meer aandacht verdienen, dan de eilanden van de Zuidzee? Ik hoop dat de ijver voor het evangelie spoedig noordwaarts zal zeilen naar de Shetland-eilanden en westwaarts naar St. Kilda en de aangrenzende eilanden." Ook Charles Simeon uit Cambridge was belangstellend naar de voortgang van het evangelie in het noorden. Deze Anglicaanse geestelijke bracht in 1798 een bezoek aan Schotland, om kennis te nemen van het werk van James Haldane en zijn naaste medewerkers. Reeds twee jaar eerder was hij ook in Schotland geweest. Dit eerste bezoek betekende voor een predikant een algehele ommekeer in zijn leven. Zijn naam is Alexander Stewart uit Moulin in Perthshire, die later hierover schreef: "Ik kan niet nalaten om de zegen te noemen die ik ontving door de prediking, de gebeden en de gesprekken van de eerwaarde dienstknecht van Christus, Charles Simeon, van Kings College, Cambridge. Hij was een man, mij van God gezonden, die gedurende twee dagen in juni 1796 mijn gast was." Simeon was het middel in Gods hand om Stewart tot de ware kennis van Christus te leiden.

Moulin ligt in de zuidelijke Hooglanden, in Perthshire. Hier werd in het begin van de negentiende eeuw het sein gegeven tot een algemene opwekking. Het zou nu niet lang meer duren of de wens van John Newton ging in vervulling. Het hoogtepunt van het godsdienstig réveil werd spoedig bereikt. Easter Ross, de bakermat van de geestelijke beweging in de Hooglanden, werd weliswaar nauw bij de komende gebeurtenissen betrokken, maar de eerste stoot tot dit algemene werk kwam uit het land van Moulin.

Toen Alexander Stewart in 1786 predikant van Moulin werd, was hij nog een vreemdeling van Gods genade. Het volk in Perthshire was ook erg onwetend. Hoe kon dan ook de blinde de andere blinden leiden? "Ofschoon ik niet een "verachter" was van wat heilig genoemd wordt", zo schreef hij, "voelde ik toch niets van de kracht van de godsdienst in mijn ziel." Hij wist niet "dat het natuurlijk gemoed vijandschap is tegen God en dat "tenzij een mens geboren wordt uit water en geest hij het koninkrijk Gods niet kan ingaan." "Ik sprak van de vrucht goed te maken, maar ik werd niet gewaar dat de boom verdorven was en dat deze eerst goed gemaakt moest worden, alvorens goede vruchten te dragen." Stewart was een dorre vijgeboom, die meende goede vruchten te kunnen voortbrengen. Hij wekte het volk op om hun zonden te verlaten, zich te bekeren van hun boze wegen en te leren goed te doen. Maar de weg om tot een Gode welbehaaglijk leven te geraken was voor hem verborgen en deze bracht hij dan ook niet naar voren. De werken der wet waren zijn afgoden, al bekende hij dit niet. Het kruis van Christus was hem dwaasheid, al noemde hij het geloof in Christus in zijn prediking, maar het was een wettisch geloof. De predikant van Moulin was een vijand van vrije genade en van de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze. Hij had geen wezenlijke kennis van zijn verdorvenheid en ongeloof. Ste-

wart onderhield een regelmatige briefwisseling met zijn collega-predikant uit St. Madoes, David Black. Deze kende het leven der genade wel en probeerde dan ook de weg Gods aan zijn vriend bescheidenlijk uit te leggen. Voorzichtig wees hij hem op de dingen die hem ontbraken. Stewart vermengde genade en werken in zijn brieven door elkaar, maar Black haakte er niet op in om hem op deze on-Schriftuurlijke weg te wijzen. Hij was voorzichtig in zijn terechtwijzingen. Het onderwijs van Black had tot gevolg dat Stewart zichzelf meer ging onderzoeken. Toen zijn vriend hem iets schreef over de zielservaringen van zijn zuster, vermenigvuldigden de vragen in zijn gemoed. Hij voelde dat hij iets miste. Ofschoon hij meer kreeg te verstaan van de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze op grond van de verdiensten van Christus, bekende hij eerlijk dat "deze verzekering van het geloof zo weinig indruk op mijn hart maakt en met zo weinig beweging des gemoeds of verlangen gepaard gaat." Later schreef hij: ".". want indien geloof ooit dood genoemd kan worden, dan verdient het mijne die naam." "Ofschoon ik ervan overtuigd ben, dat mijn toestand gevaarvol is, kan ik niet zeggen dat het mij in werkelijkheid veel beroert" Stewart bespeurde niets anders dan koude vormen, dodigheid en dorheid in zijn godsdienstplichten. Zijn gebeden waren zonder leven, zijn prediking was koud en wezenloos, kortom al zijn werken waren levenloze vormen. Black stuurde hem enkele boeken toe, zoals Scot's "De kracht der waarheid" en de brieven van John Newton. Hierin ontdekte hij wat de wezenlijke godgeleerdheid inhield. Het woord "dat men met het hart gelooft" trof hem, omdat dit "het verschil tussen speculatief en werkzaam geloof onderscheidde, dat geloof dat werkt beide door de liefde of door enige hartstocht die het doet ontwaken en in beweging brengt." Hij ontdekte dat zijn geloof van eigen maaksel was, een vermetel geloof, dat niet door de Geest in zijn hart gewekt was, maar louter berustte op verstandelijke overwegingen. Gelukkig werd Stewart in alles de dood in dit geloof gewaar. Zijn werken en godsdienstige verrichtingen waren dor en koud kortom hij was gelijk aan een woestijn en wildernis zonder leven en water. Door het onderwijs van Black en van de boeken die hij hem zond, werd hij ontdekt aan zijn valse gronden buiten Christus, dat hij zich beijverd had om "een menselijke gerechtigheid op te richten onder de naam van het geloof in Christus." De Heere eiste een oprechte gehoorzaamheid aan Zijn heilige wet, welke niet kan bestaan in het menselijk doen, omdat zijn beste werken met zonde bevlekt zijn. Geen offer kan God behagen, dan het offer dat volmaakt is. De gerechtigheid, de zoen en kruisverdiensten van Christus, beantwoorden in alles aan de eisen van God en slechts het gelovig rusten op Zijn gehoorzaamheid is noodzakelijk tot rechtvaardiging en vergeving van schuld en zonden. Geleidelijk brak het licht van het evangelie in het hart van de predikant van Moulin door, zodat het niet lang meer kon duren dat hij mocht zeggen: "Mijn ogen hebben Uwe zaligheid gezien." Hij las de levensbeschrijvingen van predikers, die uit het geloof leefden. Hun leven was welbesteed en hun arbeid in dienst van Gods Koninkrijk was groot te noemen, maar Stewart merkte op dat "hun overwinnende hoop niet werd aangewakkerd door een zelfvoldane gedachte over een welbesteed leven, maar door een vertrouwen in de onverdiende liefde van Christus en in Zijn kracht en gewilligheid om zelfs de grootste der zondaren zalig te maken."

Toen Stewart een helderder inzicht ontving in de genadeleer en in het onderscheid van wet en evangelie, kreeg hij bezoek van Charles Simeon. Het was op de dag van de voorbereiding van het Avondmaal dat hij hem voor het eerst ontmoette. Simeon had al gauw door dat Stewart nog duister was aangaande de hoofdpunten van het evangelie en de volle kracht daarvan in zijn bevinding miste. 's Avonds had hij een gesprek met hem over deze punten. De Heere zegende de woorden van de Engelsman aan het hart.

Ook ontmoette Stewart James Haldane, die Simeon vergezelde. Simeon verhaalde later dat "het God behaagde om zijn woorden aan zijn hart toe te passen en dat zij krachtig werden gemaakt tot opening van zijn ogen en om hem te brengen tot het wonderbare licht van het evangelie van Christus." Vanaf dat ogenblik veranderde zijn prediking, want nu wist hij niets anders meer te spreken, dan Jezus Christus en Die gekruisigd. Het leven was hem nu Christus, Die hij door een levend geloof had aangenomen en nu predikte hij Hem als "de kracht en de wijsheid Gods tot zaligheid." Later moest Simeon vaak aan de volgende woorden denken: "Hij moest door Samaria gaan." Als een Filippus werd hij gezonden om als uitlegger, "één uit duizend te dienen voor een onwetende leraar in Israël", die niets van de weg der wedergeboorte verstond. En wat was de vrucht? Sinds het bezoek van Simeon aan Moulin waren, zo schreef hij, "mijn gedachten gedurig gevestigd op Goddelijke zaken en mijn gemeenschap met God is veel meer levend geworden dan ik mij herinner ooit eerder te hebben ervaren."

En wat was de vrucht van deze verandering ten opzichte van zijn hoorders? Stewart leerde nu van de kansel dat "alle mensen van nature vijanden van God zijn, ongehoorzaam aan Zijn wet en op grond hiervan aan Zijn rechtvaardige toorn en vloek zijn onderworpen." Het was nu nodig dat zijn "schapen", die hij zolang met stenen had gevoed, aan hun blindheid en zelfgenoegzame godsdienst werden ontdekt. De kwaal moest eerst worden aangewezen, alvorens het geneesmiddel toe te dienen. De ontdekking van de verloren staat was van groot belang, want hoe kan er plaats zijn voor het evangelie, indien het volk in eigengerechtigheid volhardt? Niet om de overtuiging van zonden als voorwaarde te stellen om tot Christus te komen, maar opdat blinde, dodelijk zieke en verloren schepselen, die tegen een goeddoend God gezondigd hebben, de toevlucht nemen tot de Geneesmeester der zielen. Met aandacht luisterde het volk naar de prediking. Al dadelijk bemerkten zij het grote verschil met de leer van "doen en laten", die hun voorganger hun steeds had voorgehouden. Nu hoorden zij dat alleen vrije, vrije genade hen kon verlossen van hun zondestaat en dat zij alleen met God verzoend konden worden door een waar geloof in de verdiensten van de Zoon van God. De uitwerking van de indringende prediking bleef niet uit. Twee jonge mensen vertoonden indrukken van hun verloren toestand. Zij bezochten een vrome vrouw, die niet meer naar de kerk kon komen. Met haar spraken zij over geestelijke zaken en 'zij vroegen haar om raad in de omstandigheden waarin zij verkeerden. Uit deze regelmatige bezoeken groeide een gebedssamenkomst, die na verloop van tijd door Stewart zelf werd geleid. Tot augustus 1799, toen de vrouw de heerlijkheid inging, werden deze gezelschappen voortgezet.

In de zomer van 1798 richtte Stewart zoals gebruikelijk het Avondmaal aan. De weken, die aan deze gebeurtenis voorafgingen, handelde hij over de natuur van dit sacrament en de vereisten voor een recht gebruik van het Avondmaal. Het resultaat van deze preken was, dat het aantal Avondmaalgangers veel minder was dan in het verleden. Hiertegenover nam het getal van degenen die tot inkeer kwamen wekelijks toe. Vooral jongeren werden in het hart gegrepen. Hun kennis was in het begin nog erg gering, waarbij komt dat een natuurlijke verlegenheid hen vaak verhinderde om hun gevoelens aan anderen te openbaren. Sommigen van hen kwamen tot de ruimte van het geloof.

In maart 1799 begon Stewart met een serie preken over de wedergeboorte. Vooral deze preken droegen bij tot een algemene bekommering. Zelden ging een week voorbij, of twee of drie personen werden tot verslagenheid des harten bewogen door een krachtige overtuiging van zonden. Zij gingen vragen: "Wat moeten wij doen?" Het

huis van één van de meest geofende christenen werd het raadhuis voor zielen die bekommerd waren vanwege hun staat. Zij die al deel hadden gekregen aan de verlossing uit genade, stonden deze ontwaakte zielen bij, hoewel zij wisten dat de Heere alleen het juk van het ongeloof en van de banden der zonden kon wegnemen. Moulin had een algehele verandering ondergaan. Rust en vrede waren verdwenen en hadden plaats gemaakt voor bekommernis en zorg. Geen zorg voor de tijd, maar voor de eeuwigheid. Het gewicht van geestelijke zaken drukte zwaarder op veler gemoed dan tijdelijke belangen. De opwekking had veel weg van de bewegingen in Kilsyth en Cambuslang, nu ongeveer vijftig jaar geleden. Alleen het ging hier veel rustiger eraan toe dan in deze plaatsen, waar uiterlijke kenmerken, zoals sidderingen van het lichaam, veel voorkwamen. De Heere kwam hier in het suizen van een zachte stilte. Toen een jonge vrouw onder een preek begon te huilen, werd zij dadelijk uit de kerk verwijderd. Over het algemeen beperkten de emoties zich tot stille tranen van droefheid. De binnenkamer was eigenlijk de juiste plaats om het hart voor de Heere uit te storten. Toen Stewart later de balans opmaakte, telde hij zo'n zeventig personen die naar zijn oordeel waarlijk verlicht waren met de zaligmakende kennis van Christus. De meesten waren nog geen dertig jaar oud. Zelfs kinderen vertoonden blijken van genade. Velen, die geen vruchten van bekering vertoonden, stonden niet meer vijandig tegenover de godsdienst. De Bijbel was het meest gelezen boek en de middelen der genade werden met alle ernst waargenomen. Er lag een algemeen beslag op de bevolking van Moulin.

Waar de Heere met Zijn Geest werkzaam is, probeert de satan alles om het te verstoren. De voornaamste tegenwerking kwam van de kant van de geleerden en wijzen van deze wereld, die goed met de Schriften bekend waren. Zij waren vijanden van een bevindelijke kennis van de waarheid en zagen met verachting op de ongeletterden neer, die een eenvoudig, maar oprecht geloof beleden. Deze wijzen in zichzelf meenden te zien, maar toch waren zij blinden. Zij steunden op hun eigengerechtigde godsdienst, zonder van hun zonden gereinigd te zijn. De Heere maakte de verborgenheden aan slechte en dwaze mensen bekend. Het dwaze dezer wereld en het onedele heeft God uitverkoren, opdat hij de wijzen beschamen zou.

“O, moge het werk des Heeren nog toenemen en voortgang vinden, dat er blijdschap in de hemel zij over zondaren die zich bekeren en dat de dankzegging van velen op aarde tot God mag wederkeren! En, o, dat het God moge behagen om alle gemeenten te bezoeken met de verfrissende invloeden van Zijn Geest, opdat zondaren, waar dan ook vandaan, als wolken tot Christus mogen drijven en als duiven tot hun vensteren. De God van alle genade zende een overvloedige regen.” Zo waren vele harten gesteld, toen zij het goede nieuws uit Moulin hoorden. De Heere had grote dingen onder hen gedaan, dies waren zij verblijd. De vromen in het land roemden de grote daden des Heeren, die zoveel wonderen had verricht.

De onbekende prediker uit het onbetekenende dorp in de zuidelijke Hooglanden raakte overal bekend. In augustus 1802 ontving Stewart een uitnodiging van enkele predikanten uit Rossshire om hen op te zoeken. Zo ondernam hij een reis naar het noorden, waar hij ondermeer de pastorie van Ferintosh aandeed. Hier maakte hij kennis met Charles Calder, de zoon van James Calder uit Croy. Tot zijn oudste dochter voelde Stewart zich zo aangetrokken, dat hij haar ten huwelijk vroeg. Met vreugde schreef hij zijn vriend Black "dat het de Heere had behaagd om hem met een van de meest dierbare, tijdelijke zegeningen te verrijken." In 1805 kwam de kerk van Dingwall zonder predikant en het was de algemene wens van de gemeente om Alexander Stewart te beroepen. Na veel strijd besloot hij zijn geliefde Moulin te

verlaten. Dingwall riep hem een warm welkom toe. "Mijn ontvangst aldaar was warm en vriendelijk in de hoogste graad. De ene buurman is nog vriendelijker dan de andere", zo schreef hij. "Ik heb twee zondagen gepreekt voor een goedbezette en aandachtige kerk. Met verschillende ernstige mannen en vrouwen heb ik gesprekken gevoerd." "In het kort, word ik nu alleszins bemoedigd. Een grote deur schijnt geopend te zijn. Indien de Heere slechts de harten van het volk wil bewegen om mijn boodschap te ontvangen, zoals zij zo vriendelijk waren om mij te ontvangen, hoe zou ik dan verblijd zijn!"

De streek rondom Dingwall kwam Stewart als een alleszins godsdienstig gebied voor. De bevindelijke godsdienst was hier in ere. Wel kwamen hier en daar nog overblijfselen voor van het bijgeloof van de voorvaderen, maar over het algemeen waren de vruchten van de evangelieprediking zichtbaar. "Ik was grotelijks verkwikt door wat ik hoorde en zag in Rossshire en Invernessshire, talrijke vrome gemeenten, vele levende christenen en een grote deur van voordracht. Ik werd getroffen door de tegenstellingen tussen de algemene toestand van de godsdienst in Easter Ross en in Moulin." Niet in alle opzichten gold deze beschrijving voor Dingwall. Deze plaats was in vergelijking tot de omliggende plaatsen minder bedeed geweest met Godvruchtige leraars. De vorige predikant was een man van geleerdheid, maar hij miste het ware leven. Het aantal Godvruchtigen in de stad was gering. Velen hadden wel een gewillig oor om het Woord te horen, maar zij misten de kracht van de waarheid. De zondag werd ontheiligd en voor aardse doeleinden gebruikt. Met ijver ving Stewart zijn werk aan. Hij preekte veel over de noodzakelijkheid der wedergeboorte, wat bij velen op verzet stuitte. Hoewel hij in de vruchtbare oorden van de Hooglanden werkte, was de oogst, in vergelijking met zijn vorige standplaats, betrekkelijk gering. Niet dat Stewart met minder kracht het Woord woordroeg, maar zijn werk geleeleek meer op ploegen op rotsen. Een bewijs dat een krachtige bediening lang niet altijd leidt tot overvloedige vruchten. De macht van het ongeloof was in Dingwall erg groot. Het volk was gesteld op werelds vermaak, dat zij onder geen beding wilden verlaten. Des te meer was Stewart ijverig in gebed en smeking tot God, of het Hem mocht behagen om Zijn Geest in de dode beenderen uit te storten. Vaak moest hij klagen over zijn tekortkomingen in het werk in Gods wijngaard. ... Mijn eigen hart, erg koud en levenloos", was dan zijn klacht. "Heere, adem, adem op mij, zonder ophouden en doe mij zonder ophouden bidden" Het was zijn begeerte om al zijn dagen in dienst van God te mogen doorbrengen. "Ik heb vaak besloten en wens mijn besluit te herhalen in de tegenwoordigheid van Jezus, wie ik ben en Wiens ik ben, dat ik door duizend verplichtingen gebonden ben om te dienen en nooit een hele dag voorbij te laten gaan zonder iets gezegd, geschreven of gedaan te hebben tot verspreiding van de reuk van Christus' naam, om enige geestelijke genade in de harten van anderen of in het mijne in beweging te brengen. Heere, vergeef mij uit genade mijn niet te verontschuldigen nalatigheid in dit opzicht en verwek in mij in de toekomst een grotere zorgvuldigheid."

Stewarts verblijf in Dingwall was niet helemaal tevergeefs. Een oude man, die zijn leven in de zonde had doorgebracht, geraakte in bekommering over zijn zielstoestand. Stewart sprak met hem "om hem te bewegen tot een meer onderscheiden gezicht van de zonde, de ware grond van zijn bekommering en dan op Christus te zien als de vrije en algenoegzame Zaligmaker van zondaren." Eerst moest de kwaal ontdekt en daarna het middel worden toegepast. "Gewoonlijk is de eerste stap van het werk van de Geest in de ziel om te overtuigen van zonde, zodat de zondaar in zijn hart verslagen is en

onvrijwillig uitroept: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" Dan wordt hij ertoe gebracht om Jezus Christus te . mhelzen, zoals Hij vrij in het evangelie wordt aangeboden. Maar er is verscheidenheid van werkingen en ik geloof", zo vervolgde Stewart, "dat bij sommigen, wier verstand vanaf het eerste ogenblik is verlicht om de vrijheid en gepastheid van de zaligheid, welke door Christus is voortgebracht, te zien, belang is in de noodzakelijkheid van deze zaligheid, die alleen en eenvoudig verkregen wordt door de waarheid te geloven, terwijl er geen krachtige toepassing van deze leer in hun eigen zielen is, noch diepe smart of verootmoediging vanwege de zonden, geen sterk verlangen van de ziel naar Gods gunst en de voorrechten van Zijn kinderen. Ik wil niet ontkennen dat een dergelijk licht van de hemel afdaald, maar het is nog slechts een soort van maanlicht, dat de opwekkende warmte van het zonlicht niet in zich bevat."

Het ging Stewart, in tegenstelling tot wat andere leraars en "Men" in de Hooglanden leerden, niet om de trap of mate van de geestelijke bevinding in de ziel, maar of er een oprecht geloof in God en Christus aanwezig is. De grond van dit geloof bestaat niet in de bevindingen en werkingen van de Geest van God in het hart, maar alleen in de gerechtigheid van Christus. Vaak gaat een voorbereidend werk aan het aannemen van Christus door het geloof vooraf, hoewel bij sommigen, als in een punt des tijds, zonder enige voorbereiding het geloof in het hart gewerkt wordt, waardoor Christus en al Zijn verdiensten worden aangenomen. "Onze enige hoop van vergeving, aanneming, vergelding of toekomstige gelukzaligheid wordt gevonden in de verdiensten van een Ander, niet in onze eigen verdiensten, maar in de algenoegzame gerechtigheid van Christus, onze Borg en Middelaar, niet in onszelf, daar wij niets toebrengen tot onze rechtvaardigmaking. Alles wat wij hopen is uit vrije genade, de onverdiende gunst van God onze Zaligmaker, ... toch kan het rechte begrip, het vaste geloof van zulk een liefde niet falen om onze liefde wederkerig te geven en ons te verbinden door de sterkste en meest duurzame banden, niet om onszelf lief te hebben, maar Hem, Die ons heeft liefgehad en Zichzelf voor ons heeft overgegeven, Die voor ons gestorven en opgewekt is. Het geloof, `aldus door de liefde werkende, is het beginsel van het ware leven."

Het werk van Stewart in Dingwall duurde tot 1820, Al die jaren hield hij de schatten van evangelie aan zondaren voor, bestrafte hij de wereldgelijkvormigheid en waarschuwde hij de onbekeerden om te vlieden van de toekomstige toorn. Vanwege zijn gezondheid kon hij niet langer in het noorden blijven. De Hooglanders lieten hem node naar Edinburgh gaan, waarvandaan hij een beroep had ontvangen en aangenomen. Dr. MacDonald uit Ferintosh, die hem van nabij kende, schreef hem na zijn vertrek: "Een ster van schoonheid en helderheid is nu van het firmament verdwenen, na vele jaren haar licht te hebben gegeven. Maar als de Koning der koningen dit heeft verordend, want Hij doet al wat Hem behaagt, dat u daar zult blijven en niet meer in het noorden zult verschijnen, moge voorspoed en gezondheid bij u zijn. Moge Christus, uw Geliefde, met u zijn op uw reis door de wildernis, hoewel wij nu bedroefd zonder u achterblijven!."

In de hoofdstad van Schotland had Stewart zijn laatste gemeente. Vlak voor zijn levenseinde schreef hij aan een vriend zijn zwanenzang: "O, eeuwigheid, wat een gewichtig idee! Vaarwel, mijn dierbare broeder, misschien is het voor het laatst, maar wij zullen elkaar straks ontmoeten. Hebben wij niet de eeuwigheid om met elkaar door te brengen? Ere zij God en het Lam Dat geslacht is, maar leeft en regeert en wij zullen regeren door Hem!" Tot zijn twee zonen sprak hij: "Mijn lieve jongens, ontvang de zegen van je vader; het is misschien de laatste die ik je hier geef. Moge de God van je

vaderen je zegenen en je gedenken en dat Zijn aangezicht over je mag lichten en je vrede geven!” Op een andere keer zei hij : "Ik heb niet te ontkennen getuigenissen, dat de Heere mij genadig is geweest. Maar nu leef ik door het geloof; ik heb geen gevoelige verheugingen.” Kort hierop ontsliep deze prediker, die veel heeft betekend voor de Hooglanden. De Gaelic taal beheerste hij als geen ander. De profetische Bijbelboeken zette hij in deze moeilijke taal over en verder stelde hij een revisie van de Keltische psalmen en een grammatica samen.

Zowel Alexander Stewart als James Haldane waren nauw betrokken bij de opwekkingen, die aan het einde van de achttiende eeuw en in het begin van de volgende eeuw de Hooglanden in beweging brachten. In de zomer van 1803 bereidde Haldane een nieuwe tocht voor. Het eerste reisdoel was de streek van Breadalbane in de buurt van Moulin. Eén van zijn helpers, John Farquharson, was hier aan het werk. Hij was een man van lage afkomst, die als Bijbellezen onder de arme en ongeletterde Hooglanders was uitgezonden. Het gebied van Braedalbane was geheel verstoken van de rechte prediking. Bijbels waren hier praktisch niet te vinden en het volk leefde zonder God en gebod. Toen de evangelist zijn werk hier begon, sloot iedere herberg rondom het meer Loch Tay de deuren voor hem. Slechts drie gezinnen verleenden hem gastvrijheid. Farquharson was weliswaar ongeleerd, maar omgord met de kracht en wijsheid van Boven. Hij was niet bevreesd voor tegenwerking. Van dorp tot dorp trok hij, om overal de Schrift te lezen en voor het volk uit te leggen. In de lente van 1801 werden de eerste vruchten zichtbaar, die zich zo snel vermenigvuldigden, dat er spoedig sprake was van een algemene opwekking. Binnen korte tijd kwamen ongeveer honderd personen tot het geloof. Deze bekeringen veroorzaakten een grote opschudding in de "glens" van de Hooglanden. Gezinnen raakten verdeeld, rapporten werden opgemaakt en verspreid met het doel om de nieuw bekeerden in een kwaad daglicht te stellen. Streng maatregelen werden genomen om hen uit hun huizen en boerderijen te zetten. Met blijdschap zagen zij de beroving van hun goederen aan. Met vreugde leden zij om de naam van Christus smaadheid. Zij dachten minder aan hun lijden, dan aan de vreugde om te lijden om Christus' wil. Hun prille geloof werd beproefd en de echtheid hiervan getest. Het ware werk van de Heere kwam naar voren in het onderscheid tussen degenen die Hem dienden en Hem niet dienden. De gehele streek van Breadalbane aan de Loch Tay was in beweging. Farquharson werd zelfs gevangengenomen en naar Aberdeen gevoerd, omdat hij het evangelie in Braemar had gepreekt. De prediking door ongeschoolde mannen was in Schotland verboden; slechts geordende leraars hadden preekbevoegdheden. Toen John nog maar enkele uren in zijn cel was, ontdekte hij een boekje. Het bleek de brieven van Samuel Rutherford te bevatten. Ook deze Godzalige Covenanter had in Aberdeen gevangengezeten, omdat hij zijn Meester niet wilde verloochenen. Het valt te verstaan dat Farquharson zich eensgeestes met deze schrijver gevoelde en veel troost uit zijn brieven putte, die op een uitzonderlijke wijze uitdrukking geven van de liefde van Christus tot een verloren Adamskind.

Het werk van Gods genade bleef niet alleen beperkt tot de oevers van de Loch Tay. In Dunkeld roemden 145 personen in de genade nadat zij een preek van David Bogue hadden gehoord. Enkele evangelisten, die door de Haldanes waren uitgezonden, preekten hier met veel succes. Zij stichtten gemeenten, die de beginselen van de Independenten aanvaardden, welke de Haldanes ook voorstonden.

Toen James Haldane in Breadalbane aankwam, hoorde hij "dat hier door de kracht van de Goddelijke waarheid een ware wolk van getuigen was, die leefden door het geloof

van God, wachtende op Zijn tweede en heerlijke verschijning." Bij zijn komst woedde een pestachtige koorts in het land. Deze ziekte sleepte velen ten grave. Na een preek, waarin hij bij de plaag stilstond, ging hij naar een zekere Mrs. Sinclair, die zo ziek was dat niemand onder de burenen het waagde om haar huis te betreden, uit vrees van besmet te worden. Haldane smeekte de Heere om de plaag te doen ophouden en niet lang hierna verdween deze inderdaad. Zijn bezoek was voor velen tot zegen, niet alleen in geestelijk, maar ook in stoffelijk opzicht.

In de lente van 1805 ondernam Haldane zijn vierde tocht naar het noorden. Weer bezocht hij Breadalbane en Dunkeld. Het volk kwam bij duizenden toelopen om de geliefde prediker te horen. Inmiddels getuigden velen van hun kennis van de Zaligmaker. In Killin, waar in 1803 nauwelijks een christen bekend was, arbeidde nu Peter Grant, ook wel "de Gaelic dichter" genoemd. Deze verhaalt dat Haldane het middel was tot zijn bekering: "Ik was jong en toonde weinig zorg omtrent mijn ziel, toen Mr. Haldane deze plaats bezocht. Alles wat ik mij herinner is, dat ik hem en John Campbell in Grantown op een marktdag hoorde preken. Bijna de gehele markt kwam aanlopen om hem te horen. Eerst dachten zij de stem tot bedaren te brengen door hard te lachten en te spotten, maar in korte tijd overheerste zijn krachtige en bevelende stem al hun oproer en een plechtige stilte bleef merkbaar tot aan het einde van zijn toespraak. Sommigen hebben mij sindsdien bekend, dat zij bij deze gelegenheden hun eerste geestelijke indrukken ontvingen."

Overall in deze streek verrezen kleine kerkgebouwen. De gelovigen bleven niet op zichzelf staan, maar kwamen naar de vermaning van de Apostel in onderlinge bijeenkomsten bij elkaar. Jammer genoeg was het hun niet mogelijk om naar de predikanten van de Schotse Staatskerk te luisteren, omdat deze in dit gebied puur vrijzinnig waren. McIntosh en Peter Grant traden als herders over deze kleine kudde op. Haldane was als Jacob onder zijn zonen om hen met raad en daad bij te staan. "Hij stelde een groot belang in de laatste opwekking en gaf ons vele wijze raadgevingen aangaande de jonge mensen, die pas belijdenis van hun geloof hadden afgelegd'. Wij zochten zijn raad in alle moeilijke omstandigheden en wij vertrouwden op zijn wijze raadgevingen, die hij ons als een vader in Israël gaf."

Weer doortrok Haldane het gehele noordenland. Hij bezocht Inverness, Dornoch, Tain, Wick en Thurso. In Wick merkte hij op, dat hier een totale verandering had plaatsgevonden. Tijdens zijn reis in 1797 had hij hier slechts vier gezinnen aangetroffen, waarin de vreze Gods was; nu hoorde hij overall psalmgezang en lofprijzingen. Bij zijn eerste tocht had hij een vrouw bezocht, die jaren lang op bed lag. Naast haar bed preekte hij de laatste preek, die zij ooit hoorde. Het woord van Haldane trof haar gemoed en veroorzaakte een geestelijke genezing.

Haldane en zijn metgezellen legden een nimmer aflatende ijver aan de dag. Onvermoeid brachten zij de boodschap van vrede en verzoening aan de Hooglanders. Wat de predikanten in de "grote" kerk verzaakten, namen zij met vlijt waar. De goddelozen zegden zij aan, dat het hen kwalijk zou gaan, indien zij in een onverzoende toestand bleven doorleven. De val van de mens en zijn staat van vijandschap hielden zij niet verborgen. Het was een evangelie voor vijanden. Het eenzijdige Godswerk, dat uit vrije genade in de ziel wordt geopenbaard, was het onderwerp dat James steeds naar voren bracht. Maar alles wat de mens ontvangt, is gegrond op het volbrachte werk van de Zoon van God, Die Zichzelf voor een verloren geslacht heeft overgegeven. Van een algemene verzoening wilden de Haldanes niets weten. Ook de broer van James, Robert Haldane, verkondigde dezelfde grondslag

namelijk verzoening door voldoening en rechtvaardigmaking door het geloof, zonder de werken der wet. Hij preekte met veel zegen in de stad van Calvijn, Genève, waar de verlichtingstheologie zoveel had vernield. In de grond der zaak verschilden de ruwe Hooglanders niets van de geleerde studenten in Genève waar Robert preekte. Misschien was de geleerdheid van hen een groter struikelblok om het evangelie aan te nemen, dan de onbéschaafde zeden van het volk in Schotland.

Reeds in 1800 bezochten James Haldane en Campbell de eilanden Arran en Kintyre, die voor de westkust zijn te vinden. Ook daar droeg het woord vrucht. Het was de begeerte van deze vrienden "dat de Heere des oogstes het belangrijke doel van hun reis krachtig mocht doen zijn in de bekering van vele zondaren." Vanuit de stad Ayr vertrokken zij naar de eilanden. Dezelfde geest als in het hoge noorden, troffen zij ook hier aan. Toch was Arran de beginselen van de presbyterianen toegedaan. Haldane was getuige van een Avondmaalsdienst, waar de ouderlingen het arme volk met stokken naar de tafels dreven. Het was een vormelijke godsdienst zonder wezen, een lichaam zonder geest. Vanaf de westkust van het eiland zagen zij een smalle strook land, dat het eiland Kintyre bleek te zijn. Zij staken naar Kintyre over en preekten in Campbletown voor ongeveer 1500 mensen. De predikanten duldden hier geen indringers, hoewel zij haast niets voor hun schapen deden. Liever togen zij met de vishengel naar de kust, of dreven handel in schapen, dan dat zij hun kudden weidden met wetenschap en verstand. Zij dienden een aanklacht in bij de landeigenaren dat Haldane's prediking ongeoorloofd was, omdat deze buiten de kerkgebouwen plaatsvond. Een majoor gehuld in een scharlaken rode jachttenue werd erop uitgestuurd om een openluchtbijeenkomst te verhinderen, maar hij kwam te laat. Wel kon hij met luider stem het volk de mededeling doen dat de overheid dergelijke samenkomsten verbood en dat hij erop zou toezien dat deze maatregel van hoger hand niet zou worden overtreden. De vurige majoor had moed genoeg om de vergadering uiteen te drijven, maar hij was niet opgewassen tegen de standvastigheid van Haldane, die de zeemacht destijds als kapitein gediend had. De sheriff wilde de evangelist gevangen nemen. Haldane wees hem erop dat de wet dergelijke samenkomsten niet verbood, omdat van verstoring van de openbare orde geen sprake was. De gerechtsdienaar wist tegen dit vastberaden antwoord niets in te brengen. Toen sprak hij: "Heren, gij zijt vrij!" Vanaf dat ogenblik lag Kintyre open voor de evangelieprediking.

De arbeid van Haldane had aanvankelijk weinig succes, maar na verloop van tijd keerde het getij ten goede. Een treffend voorbeeld van de invloed van de prediking van Haldane en de zijnen was het geval van een jongeman uit Arran. Deze geraakte door het woord van Haldane diep in zijn ziel gewond. Hij ging rusteloos naar huis. De slaap kon hij niet vatten en zijn vrienden, met wie hij in zonden had geleefd konden hem niet troosten. Het was aan zijn kant. "Verloren, verloren!" Sommigen dachten dat hij ziek was en probeerden hem medicijnen te geven. Toen niets baatte, bracht zijn moeder hem naar de predikant in een naburige plaats. Zij vertelde, dat hij niet kon slapen en werken, vanwege vrees voor het oordeel en de hel. De geestelijke had een idee. Een dansleraar was toevallig in het dorp en hij oordeelde het nodig om de arme jongen een maandlang onder zijn hoede te stellen. Wat een blinde leidsman der blinden! De moeder geloofde zelfs dat deze heilloze weg verlichting kon schenken. De leraar probeerde de jongen zodoende de eerste danspassen bij te brengen, de ene voet naar het oosten en de andere voet naar het westen. De tweede dag had de jongen er zo genoeg van, dat hij uit het venster sprong en naar het huis van zijn moeder rende.

Niet lang daarna kwam Macallum, een medestrijder van Haldane, in de buurt. De jongeman ging hem beluisteren en de Heere zegende het eenvoudige woord tot verlossing van zijn banden.

Het effect van de prediking was groot. Velen kwamen tot bekering. Zij verlieten hun wereldse gewoonten, zoals de whiskyfles en de herberg, de danszaal en andere zondige praktijken. Ouden en jongen kwamen tot het geloof in Christus. Voor velen was het evangelie een reuk des levens ten leven.

Het heidendom op de eilanden Arran en Kintyre veranderde na verloop van tijd in plaatsen van gebed.

In 1804 ontstond een geestelijke opwekking in Kilbride op Arran. Neil M'Bride was het gezegend instrument van God om Zijn heerlijkheid onder het arme volk te openbaren. Velen onder het volk liepen zondag aan zondag mijlenver om hem te horen preken. Geen afstand was onoverbrugbaar voor het naar het Woord hongerende volk. De kerkgebouwen konden de menigten niet bevatten, zodat 's zomers de velden en heuvels als vergaderruimten dienden. De eeuwenlange sluimering werd op een bijzondere wijze doorbroken. Er was sprake van een algemene opwekking. Niet voor iedereen was het woord een reuk des levens. Velen geloofden maar voor een tijd. Zij verloochenden de kracht van Godzaligheid met hun leven. Sommigen keerden als een hond tot hun uitbraaksel terug. Zij braken uit in goddeloosheid en het laatste van hen was erger dan het eerste. Hun wandel was de oprechten tot smart. M'Bride gaf hen niet geheel aan zichzelf over, maar droeg hen steeds in het gebed op, "opdat God hen te eniger wijze bekering gawe tot erkenning der waarheid." Ook bij de Godvruchtigen werd de geest van het gebed rijkelijk uitgestort. Dit was een teken dat een rijkere zegen op komst was, ondanks dat sommigen afvallig werden van het geloof en de tegenwoordige wereld weer lief kregen.

Deze tijd brak in 1812 aan. Toen smolten de harten van het volk van Arran weg vanwege de verheuging en de dankbaarheid. Mannen en vrouwen van alle leeftijden werden bewogen tot een waarachtige bekering. Jarenlang duurde dit werk voort. Wonderlijk zijn Gods wegen! Het begin was hoopvol, totdat de afval van sommigen op een plotselinge beëindiging van de beweging scheen te wijzen. Maar de oogst, die hierop volgde, was nog groter! Uit alle hoeken van het eiland stroomde het volk naar de vergaderplaatsen, waar de Heere tegenwoordig was. Ook werden overal gebedssamenkomsten gehouden, waar het ware volk des Heeren vergaderde om te bidden en te spreken over de wegen die de Heere met hen gehouden had. Het hoogtepunt hield aan tot het jaar 1813. De rijke vruchten bleven, maar de heerlijkheid verminderde. De gelovigen werden opgebouwd in het allerheiligst geloof. De Avondmaalstijden waren jarenlang hoogtijden op Arran.

Het zaad dat door het werk van Haldane en Farquharson aan de oevers van Loeit Tay was gezaaid, bleef aanvankelijk beperkt tot enkele plaatsen in het bergland. In de jaren tussen 1816 en 1819 onderging het geestelijk werk in dit gebied een buitengewone groei en uitbreiding. De komst van Robert Findlater betekende de verwachting van een nog veel rijkere oogst. Zijn familie was afkomstig uit het "Holy land", rondom de baai van Cromarty. Zijn wieg stond in Kiltearn, waar hij in 1786 als zoon van een koopman werd geboren. Zijn vader, die ook Robert heette, had omgang met de geofende christenen, die in die dagen zeer talrijk waren. Zijn moeder kwam van Ferintosh, waar zij zich verheugd had onder de bediening van Charles Calder. Vanaf zijn kindse jaren was Robert het onderwerp van vele gebeden, niet alleen van zijn ouders maar ook van andere vromen in het land van Ross. Tijdens de doop, die door MacAdam uit Nigg werd bediend, was de aanwezigheid van Gods Geest merkbaar en

de Heere bediende Zijn knecht bij die gelegenheid met veel zalving. Reeds vroeg schoot het zaad van Gods Woord wortel in het hart van Robert, maar de ijdelheden van de wereld overwoekerden voor een tijd de jeugdige ernst en vroomheid. Na zijn studietijd begon hij weer met ernst over geestelijke zaken na te denken en gevoelde hij enige geestelijke indrukken in zijn ziel. Zijn theologische studie volgde hij in Edinburgh, waar hij met de gelovigen, die toen talrijk waren, kennis maakte. Het goede werk dat in zijn hart was begonnen, ging voorspoedig voort. Zijn dagboek bewijst dat hij zonder God niet kon leven en dat een dagelijkse strijd zijn onvaste geloof steeds krachtiger maakte. De uitgangen van zijn ziel waren op Christus gericht. Zo schreef hij in zijn dagboek. "Ik heb verklaard dat Christus mijn heil is; laat mij nu in Hem vertrouwen tot zaligheid, tot genade om de verdorvenheden van mijn eigen hart ten onder te brengen, tot genade om de verzoeken van deze wereld van de boze te weerstaan. Laat mij met een heilige jaloersheid bedeed zijn, laat mij een tedere consciëntie hebben om het kwaad te onderscheiden, laat mij geloof hebben om mij tot Christus te wenden en laat Zijn Geest in mij werken, laat mij nederig zijn en in alle wegen van Gods heilige en wijze Voorzienigheid berusten en laat mij bezig zijn om mijn tijd, mijn gaven, mijn gelegenheden en mijn voorrechten in ondergeschiktheid aan het grote einde van mijn schepping en tot de voorbereiding van het belangrijke werk van de bediening aan te wenden" Zijn ziel verheugde zich in de opdracht die God hem had gegeven. Hij zocht niet in zelfingenomenheid te wandelen, want alleen door veel zielestrijd kon hij gevolg geven aan de roeping, waarmede de Heere hem had geroepen. Vaak bespeurde hij oogmerken in zich, die niet aan dit doel beantwoordden, maar strekten tot eer van het eigen ik, zoals hij schreef: "Toen ik wakker werd, bevond ik mijn gedachten op elke zaak gevestigd, behalve op Christus, op Wie ik alleen mijn overdenking behoorde te richten. Arglistig is het hart, meer dan enig ding, ja dodelijk, wie zal het kennen? O, hoe onmogelijk is het om alleen maar één goede gedachte te vormen en toch, hoeveel staat niet in de Schrift om te overdenken van de genade Gods, van de liefde van Christus enz. O, hoe heb ik vandaag mijn plicht verzaakt! Hoe weinig heb ik gedaan tot mijn eigen vordering. Welke voorbereiding heb ik vandaag gehad voor het belangrijke ambt van de bediening van het Woord?" Steeds treffen wij klachten in zijn dagboek aan, vanwege zijn tekortkomingen en afwijkingen van Gods weg: "O, welk een reden heb ik om mij vanwege mijn zonden te verootmoedigen, vanwege mijn tekortkomingen en nalatigheden in de plichten van mijn roeping, maar gezegend zij Zijn Naam, dat Hij Zijn Naam over mijn hart doet lichten."

Nadat hij zijn theologische studie had afgemaakt, verbleef hij de zomer van 1807 in zijn ouderlijk huis. In hetzelfde jaar ontving hij, door toedoen van Alexander Stewart van Dingwall, toestemming om te preken. Charles Calder van Ferintosh wenste hem toe dat hij "... het gelukkige instrument in de hand van Zijn Geest mocht worden om zielen voor Christus te winnen"

In 1810 aanvaardde Robert Findlater een benoeming als evangelist in dienst van de S.P.C.K.

Voordat hij naar zijn eerste arbeidsveld in Breadalbane werd uitgezonden, bracht hij een tijd in Rossshire en in Sutherland door, waar hij velen van Gods volk ontmoette, die hem versterkten in zijn roeping en hem moed inspraken met betrekking tot zijn komende taak. Tijdens Avondmaaltijden in Inverness en op andere plaatsen "gevoelde hij vaak veel vrijheid en zalving des Geestes" en er is reden om te geloven dat zijn toespraken aan de Tafel dienstig waren tot geestelijk nut van zijn hoorders.

Zijn zendingsgebied, Ardeonaig in Breadalbane had een wijdte van 5 of 6 mijl aan

beide kanten van het meer. De grootte van de bevolking bedroeg zo'n 1500 zielen. Eerst voelde hij zich niet erg op zijn gemak in deze vreemde streek. "Stelt u zich voor, een vreemde in een vreemd land onder een vreemd volk" Toch ging hij vol moed aan de slag. Hij preekte voor Independenten en Baptisten, de volgelingen van Haldane, maar ook voor de onwetende bergbewoners. De invloed van Haldane en van het werk van Stewart, toen hij in Moulin stond, was nog merkbaar. Zijn eerste preek werd gezegend "in de ontwaking van een jonge vrouw tot een gevoel van haar behoefte van een Zaligmaker. Zij gaf tot de dag van haar dood genoegzame blijken van een werk van genade aan haar ziel." Spoedig hierop volgde de bekering van een vrouw uit Glenlednaig.

In de jaren die volgden werd de weg tot een algemene opwekking gebaad. Het jaar 1816 was het genadejaar voor de streek rondom de Loch Tay. In augustus van dat jaar bediende hij het Avondmaal in het plaatsje Killin. M'Gillivray uit Strathfillan sprak bij die gelegenheid op het kerkhof over de woorden: "Te dien dage zal er een fontein geopend zijn voor het huis van David en voor de inwoners van Jeruzalem, tegen de zonde en tegen de onreinheid." Het volk dat aanwezig was, voelde een meer dan gewone invloed op haar gemoed.

Een maand later was het Avondmaal in Ardeonaig, waar John MacDonald uit Ferintosh voorging. Tussen deze beide gelegenheden in konden "de gevoelens van velen niet gemakkelijk worden omschreven. Gelijk de Joodse ballingen, na een periode van bijna 70 jaar ballingschap in verachte slavernij en niettegenstaande al het kwaad dat hun was overkomen en de redenen van hun droefheid, maakten zij geen begin met hun gebeden voor de Heere te doen en hun harten voor Hem uit te storten in hartgrondige belijdenis van hun zonden en afkeringen of om enige begeerte te gevoelen of enige ware verwachting van een opwekking onder hen te verwachten, totdat de tijd van hun verlossing nabij was. Toen werden zij opgeroepen om te gaan en te bidden, te zoeken en naar Hem te zoeken en Hij werd genadiglijk van hen gevonden." Een sterke begeerte naar de verkondiging van het Woord en een verlangen naar tijden van opwekking waren tekenen, dat een groot werk op komst was. Honderden begaven zich dan ook in september op weg om het "feest" in Ardeonaig bij te wonen. Met grote aandacht luisterden zij naar de toespraken van Findlater, MacDonald en Russel. Aan beide kanten van het meer werd in de openlucht gepreekt. Findlater schreef: "Een aandachtiger gemeente heb ik nooit gezien. Alles was aandacht en ernst." Velen baadden in tranen en waren aangedaan vanwege het gepredikte woord.

Het hoogtepunt was de predicatie op de zondag voor de bediening van het Avondmaal. MacDonald preekte voor 4 à 5000 mensen. "Het mag in waarheid gezegd worden, dat hij tot ons kwam in de volheid van het evangelie des vredes." Twee en een half uur preekte hij over: "Uw Maker is uw Man." "Ik mag wel zeggen", vervolgt Findlater, "dat er tijdens de preek nauwelijks een oog droog was. Een vurige begeerte om het woord te horen was van ieders aangezicht af te lezen, terwijl de tranen overvloedig liepen en de grond letterlijk nat maakten. De meest verharde zondaar in de vergadering scheen te bukken en ik geloof dat, indien de Heilige Geest ooit zo in een vergadering was, het wel bij deze gelegenheid was. MacDonald scheen in vervoering te zijn. Verschillenden riepen luid, maar de algemene indruk was een wegsmelten onder het Woord. Gods volk was net zo diep onder de indruk als de anderen en velen getuigden later dat zij nooit een dergelijk schouwspel hadden gezien. Het is een dag geworden die tot in der eeuwigheid zal gedacht worden, daar velen, naar ik vertrouw, zich toen in het eeuwige goed hebben mogen verheugen. Buiten twijfel was er blijdschap in de hemel. Ik kon het met niets anders vergelijken dan met

de dagen van het Pinksterfeest. Sommigen heb ik gesproken en gezien, waarvan ik alle reden heb te geloven dat zij onder de werkingen van de Heilige Geest zijn. Bidt voor ons, dat het een begin mag zijn van heerlijke dagen voor Breadalbane en laat onze dankzeggingen vergezeld gaan met gedurige en vurige gebeden om Zijn zegen, dat die Zijn Woord en instellingen mag vergezellen en dat wij Zijn Geest niet mogen bedroeven om Zijn genadige invloeden van ons terug te trekken." Ook de prediking van Findlater veroorzaakte een algemene bewogenheid onder het volk. Aan de andere zijde van de Loch Tay preekte hij uit Hand. 4:13: "Zij nu ziende de vrijmoedigheid van Petrus en Johannes en vernemende dat zij ongeleerde en slechte mensen waren, verwonderden zich, en kenden hen dat zij met Jezus geweest waren." "Ik sprak een paar woorden tot één van hen, die diep overtuigd scheen te zijn van zijn verloren toestand."

Het werk dat de Heere in dit gebied had gewrocht, werd spoedig verbreid over alle delen van Schotland. Het waren goede tijdingen uit een ver land, bewaterd door de waterwellingen van Gods Geest. Het werk bleef niet beperkt tot enkele plaatsen, maar de gehele streek raakte erbij betrokken. De gesprekken die overal gevoerd werden, handelden over de dingen van de eeuwigheid. Een ongemeen beslag was onder het volk van de Tayside merkbaar. Er ging nauwelijks een dag voorbij, of één of twee werden verlost van hun banden en roemden in de genade van God in Christus. In januari en februari 1817 preekte Findlater over: "Is er geen balsem in Gilead? Is er geen heelmeeester aldaar?" Deze preken strekten tot rijke zegen voor ontwaakte zielen en tot opwekking van anderen om naar de weg der zaligheid te gaan vragen. In april van dit jaar bracht John MacDonald weer een bezoek aan Breadalbane. Hij preekte in Ardeonaig uit Psalm 102:17. "Als de Heere Sion zal opgebouwd hebben, in Zijn heerlijkheid zal verschenen zijn." Velen gevoelden het gewicht van deze waarheid in hun harten. Zijn volgende preek hield hij op de "Dankdag", op de maandag na de Avondmaalszondag, over Ruth 1:16: " ... uw volk is mijn volk en uw God is mijn God." "Dit bleek één van de meest krachtige en werkzame preken te zijn, die hij ooit in Breadalbane gepreikt had. Zijn vurige betoogtrant en de aandoenlijke oproepingen aan het slot schenen zelfs de meest zorgeloze zondaren te beroeren. Velen werden, zowel in het gemoed als in het lichaam, diep bewogen en geschud en het is te hopen dat op deze dag gezegd mag worden: "Deze en die is aldaar geboren."

John MacDonald, bijgenaamd de Apostel van het noorden, was een zeer geliefd predikant in Breadalbane. Wanneer hij voorging kwamen duizenden hem beluisteren. In november zou hij weer komen om voor een grote menigte te spreken. Toen hij niet op kwam dagen moest Findlater zonder enige voorbereiding zijn plaats innemen. Hij koos als tekst: "Ziet het Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt." Dezelfde gaven als MacDonald had hij niet, maar dezelfde Geest wel: "Zodanig was de heilige zalving waarmee hij sprak en het diepe belang dat de gemeente aan de dag legde voor de heilige waarheden, waarover hij handelde, ... dat ik nimmer een meer aandoenlijk schouwspel zag", was het oordeel van een hoorder over zijn preek. Het was een dag om nooit te vergeten. De indruk, die het woord op de massa maakte, was overweldigend. De schare weende, toen de Heere Zijn zegen deed nederdalen. Het was een treuren, dat tot ver in de omtrek kon worden gehoord.

Robert Findlater was dankbaar met het grote werk dat de Heere in deze afgelegen streek verricht had. Dankbaar, omdat Hij zijn geringe arbeid had willen zegenen. Maar hij verlangde ook naar de vermeerdering: "Moge Hij voortgaan om zowel de spade als de vroege regen te geven, opdat Zijn eigen werk mag groeien als de lelie en zijn

wortelen uitspreiden als de Libanon.”

De uitwerking van de opwekking in het land van Loch Tay was groot. In sommige plaatsen kwamen gehele gezinnen tot bekering. In Glenlyon waren slechts 5 of 6 gezinnen, waar geen personen werden gevonden, die onderwerpen waren van de Goddelijke genade. Een groot gedeelte van de blijde oogst was te vinden binnen de grenzen van Lawers. Hier kwam een jongeman van 21 jaar tot bekering, die later de opvolger van Findlater werd. Zijn naam is Duncan Campbell, die van 1834 tot 1837 met veel zegen onder het volk werkte.

In 1839 preekte de bekende, latere zendeling, William Burns in dit gebied. Ook zijn prediking had de bekering van vele zondaren tot gevolg. "Hij stond gedurig stil bij de liefde van Immanuël door Zijn leven te geven voor zondaren en het was vooral tijdens het gebed dat de resultaten zichtbaar werden. Er werden snikken, kermen en roepen gehoord onder de ontwaakten, maar het werk van Gods Geest in de overtuiging van het kwaad van de zonde en de noodzakelijkheid om een schuilplaats voor de wind te ontvangen, werd bijzonder openbaar in vloeien van tranen op ieders gezicht, toen zij zagen in Wie zij gestoken hadden." Het werk van Burns was in alle delen van Perthshire tot grote zegen.

Sommige vruchten van het werk in Breadalbane zijn in geschrift bewaard gebleven. Robert Findlater stelde dit "verslag van bevindingen" samen, om "aan te tonen dat het werk van Goddelijke oorsprong was. Ofschoon de werkingen onderscheiden waren, was het toch dezelfde Geest die de zielen leidde tot de kennis van "de vergevende genade door de heerlijke verzoening van Christus." Niet de verschrikkingen van de wet, maar de aanbidding van het evangelie was het middel om zondaren tot die genade te brengen. De verschrikkingen in het geweten brachten smart en wanhoopsgedachten voort. Deze waren soms nodig om de valse rust, waarin de natuurlijke mens leeft, te verstoren, opdat de gedachten werden gezet op dood, eeuwigheid en oordeel. De stad "Mensenziel" was dan belegerd, maar nog niet ingenomen voor Gods gerechtigheid en genadige soevereiniteit. Het geloof alleen strekte tot overwinning van de macht van zonde en satan. Zo ervoer het een man uit Ardeonaig die in 1816 in het hart werd getroffen. Hij sprak: "Toen zag ik, kende ik en gevoelde ik, dat niets minder dan de kracht, waardoor Christus uit de doden is opgewekt, mij kon verlossen en ik geloofde dat deze kracht dat kon doen." Zijn ziel mocht op God wachten, "gelijk de wachters op de morgen." "Ik kon uit de grond van mijn hart zeggen: Waarlijk Heere, Gij zijt rechtvaardig, indien Gij mij verdoemt en Gij zijt rechtvaardig indien Gij mij verlost." Hij was de zaligheid geheel onwaardig en gevoelde dat hij de hel verdiend had. De Heere bepaalde hem bij 1 Tim. 1:15, de rijke aanbidding van Gods genade voor onwaardigen: "Dit is een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat Christus Jezus in de wereld gekomen is om de zondaren zalig te maken, van welke ik de voornaamste ben." "Vaak zei ik, waarlijk Heere, dit woord is alle aanneming waardig en toen, o, hoe ziet mijn gehele hart en ziel: "van welke ik de voornaamste ben." "Aan deze belofte klampte ik mij met alle ernst vast, daar ik geen andere en geschiktere in geheel de Bijbel kon vinden, welke gepaster was voor mijn verdorven toestand. Daarop stortte ik mijn hart voor God uit in het gebed, pleitende op de getrouwheid van Zijn Woord." Gods beloften faalden niet! Zijn genade werd verheerlijkt in de grootste der zondaren. Een ander voorbeeld van Gods genade was een vrouw van 45 jaar. Zij ging naar het sacrament in Ardeonaig in september 1816, omdat zij MacDonald graag wilde horen. Zij leefde onberispelijk naar de wet, zoals Paulus voor zijn bekering. Vaak had zij gevoelige indrukken in haar gemoed, waar zij uit opmaakte dat haar staat goed was. Op deze dag begon zij echter aan zichzelf te twijfelen. Toen MacDonald met zijn preek begon, werd het haar duidelijk dat zij een verloren mens was. Eén zin

doorpriemde haar hart: "De Heere is een verterend vuur!" Alle troost verging haar en zij dacht voor eeuwig om te komen in de vlammen van Gods toorn. Na afloop ontmoette zij een vrouw, die het een groot voorrecht vond als MacDonald kwam preken. Maar voor haar was er geen sprake van een voorrecht, want haar toestand was hopeloos en ellendig. Zij bleef gedurende drie weken als een ongetrooste voortgaan. De enige Schrifplaats die haar enige verlichting gaf was: "God is geen aannemer des persoons." Op de dag dat zij Findlater hoorde, voelde zij enige blijdschap in haar ziel oprijzen, maar spoedig daarop bevond zij dat het een valse vreugde was. Maar allengskens brak het licht van Gods genade in haar duistere ziel door. Toen zij op een morgen wakker werd, kwamen deze woorden haar voor de geest: "Want de wet des Geestes des levens heeft mij vrijgemaakt van de wet der zonde en des doods." "O, hoe sprong mijn hart op van vreugde bij een rechte overdenking van dit gedeelte!" Enkele dagen later "werd ik geleid tot een ontzettend helder gezicht van mijn aandeel aan Christus. Bij dit vreugdevol gezicht werd ik verwaardigd om geloof in Hem te beoefenen, dat al had ik tien duizend zielen, ik mijzelf geheel en al zonder twijfel of angstvalligheid aan Hem wilde toevertrouwen." Een jonge vrouw van 22 jaar kreeg te doen met haar ongeloof: "Toen ik thuis was, kwam de tekst "Mijn geest zal niet altoos twisten met de mens", mij snel voor de geest. Mijn ongeloof was mijn last. Die dag ontving ik verlichting ... Een gedeelte uit Rom. 4 "Abraham geloofde God en het werd hem gerekend tot rechtvaardigheid", kwam in de morgen in mijn gemoed. Na de maaltijd las ik in mijn Bijbel Rom. 5:6: "Want Christus, als wij nog krachteloos waren, is te Zijner tijd voor de goddelozen gestorven." Hieraan had zij enig houvast en toen zij vs. 15 overdacht, vond zij haar hartewens. "O, toen had ik inderdaad reden om te prijzen! Ja, ik kon oprecht met David zeggen: "En Hij heeft mij uit een ruisende kuil, uit modderig slijk opgehaald en heeft mijn voeten op een rotssteen gesteld, Hij heeft mijn gangen vastgemaakt."

De jaren 1816 tot 1818 waren een periode van geestelijke ontwaking voor het land van Breadalbane. Wat Findlater ook preekte, hij moest later bekennen dat de praktijk van het woord van de Zaligmaker, dat Hij voor Zijn heengaan tot Zijn jongeren sprak, de meeste vrucht oogstte: "Predik het evangelie aan alle creaturen." "Vaak heb ik gedacht aan de woorden van Rom. 1:16: "het evangelie van Christus" en niets anders dan het evangelie "is een kracht Gods tot zaligheid." En dan vervolgt Findlater: "Brenge deze waarheid dichtbij de consciëntiën en u zult bevinden dat dit de waarheden zijn die het hart raken en de meest verharde consciëntie doet ontwaken." De wet werkt toorn en doet de zondaar het harnas der zonde gevoelen, maar het evangelie maakt vrij en verbreekt het hart tot de gehoorzaamheid van Christus. "Gij bezoekt het land" Een land vol doornen en distelen als gevolg van de zonde. De ploegschaar van de wet is noodzakelijk om plaats te maken voor het zaad van het evangelie. Maar het evangelie brengt alleen vruchten voort door de bevruchtende werking van de Goddelijke Geest, "en hebbende het begerig gemaakt verrijkt Gij het grotelijks" Ook in Moulin en aan de oevers van de Loch Tay, in het ruwe bergland van Perthshire!

Hoofdstuk 13. Die het zaad draagt dat men zaaien zal.

Inmiddels zijn wij in de negentiende eeuw aangeland. We stonden stil bij de tweede generatie van predikanten in Rossshire die in de voetstappen van de "vaders", zoals Thomas Hogg en James Fraser voortgingen. Toen het derde geslacht van de leraars in het land van Ross de bazuin van het evangelie overnam, lieten zij ook geen onzeker geluid horen. In hun dagen was er veel veranderd in de Hooglanden. Niet alleen Rossshire deelde nu in de zegeningen van de Allerhoogste. Zelfs tot de Shetlandeilanden werd de stem van het evangelie gehoord. Haldane's invloed was groot in het noorden. Een opwekking in Moulin en Breadalbane betekende het sein voor een grote uitbreiding van het evangelie. Weldra zouden de eilanden Skye enëwis volgen.

Het mosterdzaadje dat aan de oevers van de baai van Cromarty ontkiemd was, groeide uit tot een grote boom. Tot aan de meest afgelegen delen van Schotland werd Gods stem gehoord. De begeerte van de oude leraars ging hiermee in vervulling. De natuurlijke welvaart in het bergland was gering, maar de geestelijke welvaart, die ver boven goud, zilver en kostelijk goed is te waarderen, bloeide in vele streken. "De heerlijkheid van Libanon" was haar gegeven, "het sieraad van Karmel en Saron" was onder de Keltische bewoners te zien. Zodoende werd de belofte vervuld: "Zij zullen zien de heerlijkheid des Heeren, het sieraad onzes Gods!" De ogen van de blinden werden opengedaan en de oren van de doven geopend. "Het dorre land werd tot stand water en het dorstige land tot een springader der wateren" (Jes. 35).

De geestelijke welvaart hief de armoede in het land niet op. Toen de Hooglanders vanwege de doorwerking van het Woord van God tot de meest vredelievenden en deugdzamen in den lande werden gerekend en zij op het hoogtepunt van hun geestelijke welvaart waren gekomen, begon "het wrede werk van ontzetting de heuvelruggen en de vlakten van het noorden woest te maken." De "clearances" deden hun wreed werk. Het volk werd door de goddeloze onderdrukkers weggedreven uit hun huizen en van hun landerijen, waar zij en hun voorvaders gedurende eeuwen hadden gewoond. Juist, toen zij de ruwe zeden hadden afgelegd, toen zij niet meer bogen voor de afgoden van muziek en drank, maar zich voegden bij de vromen, werd hun vrede verstoord. Zij moesten hun geboortegrond verlaten om plaats te maken voor vreemdelingen, die het land nodig hadden voor hun herten en schapen. De eigenaars van de grond meenden, dat zij ook eigenaars van het volk waren. Bij honderden werden de gezinnen van huis en haard verdreven naar de kuststreken, waar zij in armzalige gehuchten moesten wonen. Het kapitaal overwon door een niets ontziende wreedheid. Wanneer de bewoners tegenstand boden, riepen de hardvochtige grootgrondbezitters de overheid te hulp om hen met geweld van het erf te verdrijven. Hartverscheurende tonelen vonden overal plaats.

Lachlan Mackenzie kon deze handelwijze van hogerhand niet gedogen, maar ook de moedige predikant kon weinig uitrichten. Hij was één van de weinigen, die protest aantekenden tegen de onrechtvaardige maatregelen van de eigenaren. Mackenzie hield de onderdrukkers voor ogen dat de grond het volk van Godswege toekwam, ook al was het erfpacht, en dat die tot hun middelen van bestaan dienstig was. Met ernst bestrafte hij de praktijken van de onderdrukkers in enkele preken over Jes. 5: "Wee dengenen die huis aan huis trekken, akker aan akker brengen, totdat er geen plaats

meer zij, en dat gijlieden alleen inwoners gemaakt wordt in het midden des lands. Voor Mijn oren heeft de Heere der heirscharen gesproken: Zo niet veel huizen tot verwoesting zullen worden, de grote en treffelijke zonder inwoner." Mr. Lachlan porde het volk niet aan om gewelddadig verzet te bieden; hij gaf het over in de handen van de Rechter, Die rechtvaardig oordeelt. Toen men hem berichtte, dat vele duizenden schapen op de ingevorderde landerijen in een sneeuwstorm waren omgekomen, zag hij hier de hand des Heeren in.

Ook Donald Sage ondervond de gevolgen van de "clearances", als predikant in Achness in Sutherland. Hij was de kleinzoon van de voorganger van Lachlan Mackenzie: Eneas Sage en de zoon van Alexander Sage van Kildonan. Achness was een plaats, waar vele Godvrezenden woonden. Sage somt in zijn boek "Memorabilia domestica" enkelen van de "Men" op, die in zijn dagen tot deze gemeente behoorden, zoals William Calder, John Maclan en William Mackay. William Calder kwam uit Nairnshire en werkte hier als onderwijzer. Bij Cape Wrath (Kaap Wraak), het meest noordelijke punt van Schotland, woonde een Godvrezende vrouw, die Sage rekende tot de meest geofende vromen. Zij was een vrouw met een vast vertrouwen in haar Heere en Heiland, die buitendien ook rijkelijk bedeed was met natuurlijke talenten. In Sutherland stond zij bekend als "de vrouw met het grote geloof", een naam die zij zichzelf niet waardig vond. Toen zij met Sage over deze bijnaam sprak, antwoordde de leraar, dat een grote God rechtvaardig een groot geloof kon eisen vanwege de grootheid van Zijn eigen waarheid en van Zijn beloften. "Dat is waar", zei de vrouw, "maar mijn begeerte is, dat ik alleen maar verwaardigd mag worden om een klein geloof in een groot God te beoefenen." "Hoe dat zo?", vroeg Sage weer. "Omdat ik niet nodig heb om die grootheid in mijn geloof te zien, maar in Hem."

Het jaar 1819 was een zwarte bladzijde in de geschiedenis van Sutherland. De rentmeesters dwongen het volk om hun huizen te verlaten, want de hoge heren eisten nu de landerijen op voor hun eigen gebruik. De beruchte "Sutherland clearance" van 1819 nam een aanvang. Ook de "kudde", die aan de zorgen van Donald Sage was toebetrouwd, moest de velden verlaten. Bedroefd hoorde het volk de eisen van de wet aan, om de erve van hun vaders vaarwel te zeggen. Hun gevoelens waren niet alle gelijk. De Godvrezenden erkenden de machtige hand van God in deze zaak. Zij waren dan ook niet opstandig, maar gingen met hun noden in de binnenkamer, om deze als een brief voor Gods aangezicht uit te spreiden. Zij vernederden zich onder de tuchtigende en kastijdende hand van God. Zij, die vreemdelingen waren van het werk der genade in hun zielen, gehoorzaamden het bevel van de onderdrukkers ook, hoewel met veel murmureren en soms met vloeken. De laatsten waren in Achness gelukkig weinig in getal, omdat de vreze Gods hier in rijke mate werd gevonden.

In de maand april verlieten mannen, vrouwen en kinderen de hoogten van Farr. Sage hield zijn afscheidspredicatie voor een bedroefde schare van volk. Zelf was hij zo ontroerd, dat hij bijna niet in staat was om een psalm op te geven. Ook hij moest tegen zijn wil zijn eerste gemeente verlaten. Hierna bracht hij drie jaar in Aberdeen door, totdat hij vernam dat MacArthur, de predikant van Resolis was overleden. MacArthur was de opvolger van Hector MacPhail, die echter weinig met deze begenadigde prediker gemeen had. Door bemiddeling van een lid van de Gaelic gemeente in Aberdeen, werd Sage beroepbaar gesteld. Het beroep van het plaatsje op de Black Isle nam hij dadelijk aan. Een jaar voordat hij zich aan deze gemeente verbond, was hij in het huwelijk getreden en in de hoop van een gelukkige tijd tegemoet te gaan, vertrok het jonge echtpaar naar het noorden. De mens wikt, maar God beschikt. De dag na zijn

bevestiging moest zijn vrouw het bed houden met het vooruitzicht op een voorspoedige geboorte. Voor haar betekende dit het begin van het einde. Zij bracht een dood kind ter wereld "en helaas toen de pijnen van de barensweeën ophielden, volgden de smarten van de dood." Zij raakte buiten kennis en weinige ogenblikken later blies zij de laatste adem uit.

Binnen weinige ogenblikken was Donald Sage zonder vrouw. Zo getroffen was hij door dit verlies, dat hij niet in staat was om naar de begrafenis te gaan. Preken kon hij ook niet meer. Het leven zonder zijn vrouw had voor hem geen enkele betekenis meer. John MacDonald uit Ferintosh preekte voor zijn gemeente en probeerde hem in deze zo moeilijke omstandigheden tot steun te zijn.

Op zekere dag vergezelde Sage zijn collega naar Cromarty. Thuisgekomen, na een zeer vermoeiende reis, overviel hem een diepe droefheid, vooral omdat hij zijn vrouw niet aantrof om hem welkom te heten. In moedeloosheid viel hij neer en het was zijn begeerte om te sterven. Maar toen begon zijn geweten te spreken: "Waarom wil ik sterven?" Was het om eeuwig bij de Heere te zijn? "Mijn droefheid gaf dadelijk een antwoord op de vraag: "Om dadelijk bij Harriët (zijn vrouw) te zijn." Dit antwoord trof hem, want na enig zelfonderzoek, moest hij bekennen dat hij "niet naar de dood uitzag om met Christus te zijn, maar om bij Harriët te komen", van wie hij geloofde dat zij in de hope des eeuwigen levens was ontslapen. Zijn verlangen naar de hemel was geheel vleselijk en natuurlijk en had niets te maken met de begeerte van Gods volk om van het lichaam der zonde verlost te worden. Hij miste de geestelijke kennis van de eeuwige zaligheid, want hij beschouwde de hemel slechts als een verlengstuk van zijn aardse huwelijk. In feite was hij een vreemdeling van het ware geloofsleven, ofschoon hij een dienaar des Woords was.

"Deze ontdekking van mijn eigen ellendige bron van troost voerde mij in een vreselijke toestand van moedeloosheid." Gelukkig kreeg Sage zijn vleselijke misvatting te verstaan. "Ik wierp mij op de knieën om te bidden, maar mijn geest was boos, trots en niet onderworpen." Hij werd gewaar dat hij tot God niet kon naderen in de toestand, waarin hij verkeerde, omdat zijn bidden vleselijk was. Toen maakte de Heere hem bekend met Zijn Woord: "Wie is een God gelijk Gij die de ongerechtigheid vergeeft en de overtreding van het overblijfsel Zijner erfenis voorbijgaat?" (Micha 7:18). "Ik werd enigermate verootmoedigd en deed een andere poging om te bidden. Ik was geheel in Zijn macht. Al mijn zonden stonden voor mij. Ik trachtte nu met God in onderhandeling te komen op grond van een verbond der werken." Maar de Heere werkte door en maakte een gewillige Donald Sage op de dag Zijner heirkraft. Zo schreef hij: "God bracht mij in gedachten de zonden van mijn natuur, de zonden van mijn jeugd en mijn dagelijkse zonden van bedrijf en van nalatigheid. Ik had geen bestaanbaarheid meer bij Hem. Hij was een te heilige en rechtvaardige God voor mij. Ik probeerde mijzelf te rechtvaardigen en ik nam de toevlucht tot het vaak herhaalde maar dwaze en niet geslaagde plan om "mij te wassen met sneeuwwater en mij rein te maken." Maar het gevolg was hetzelfde als in het geval van Job: "Dan zult Gij mij in de gracht in dompelen en mijn klederen zullen van mij gruwen." Sage moest leren dat de Heere alleen de eer van de zaligheid toekomt en niet zijn wettische werkzaamheden om God te behagen buiten Christus. Nu vervolgde hij: "Ik wierp mij op de grond, niet om te bidden, want dit oordeelde ik onder deze omstandigheden onnut te zijn, maar om als een veroordeelde misdadiger de voortkomende en onherroepelijke veroordeling der verdoemenis aan te horen. Ik voelde dat ik zulks verdiend had" "Maar, "Wie is een God gelijk Gij die de ongerechtigheid vergeeft en de overtreding van het overblijfsel Zijner erfenis voorbijgaat?", door te handelen met de ongerechtigheid?" "In deze toestand kwam mij door de soeve reiniteit van des Geestes

invloeden dit gedeelte met kracht voor: "Ik ben de Deur." Toen zag Sage de almogendheid van God om hem door het geloof in het bloed van Christus te verlossen van zijn banden: "Ik bevond dat deze deur wijd was voor een zondaar en hoog genoeg, als een Deur door God opengezet en niet door een mens, om binnen te treden." Hij mocht nu een "vrede in Hem" ervaren en de enige troost in leven en sterven om het eigendom van de Heere Jezus te zijn. "Mijn banden werden losgemaakt en niettegenstaande mijn innerlijke strijd ontving ik de rijke bevinding van alle vreugde en vrede door te geloven."

Het was Gods genade, dat Sage aan zijn vleselijke en wettische godsdienst ontdekt werd. Het geofende volk in Sutherland en Rossshire was niet het middel om hem zondaar voor God te maken, maar het rechtstreekse onderwijs van Boven, dat in zijn hart nederdaalde. Nu ontving hij iets van de kracht van zijn Godzalige voorganger Hector MacPhail, die ook als predikant tot de ware zelfkennis en Godskennis was gekomen.

Donald Sage werd nu een prediker der gerechtigheid, welke redt van de dood, de gerechtigheid van Christus die hem door het geloof werd toegerekend. Vele jaren verheerlijkte hij de leer van de rechtvaardiging van de goddeloze in Resolis. Het was een bloeitijd voor de kerk in de Hooglanden. Hij was getuige van vele opwekkingen. Van zijn vriend John MacDonald uit Ferintosh, bijgenaamd de Apostel van het noorden, dat grote instrument van God tot bekering van vele honderden Hooglanders, vernam hij van de wonderwerken op de eilanden Lewis en Harris. Ook Sage reisde naar verschillende plaatsen in het Schotse bergland, zoals Sutherland en Caithness om daar goed van zijn Meester te spreken. Hij was niet zo vurig als MacDonald, maar vaak wist hij zijn hoorders te treffen. "Iedere preek die hij uitsprak", zo oordeelde Dr. Kenndy, "liet overvloedige stof na tot overdenking in het gemoed van alle ernstige hoorders en wanneer zij onder het Bijbellezen een tekst tegenkwamen, waarover zij hem hadden horen preken, dan overdekte het licht van zijn preek het nog steeds en maakte hen verlangend om er verder bij stil te staan."

Zijn stervensuur brak in maart 1869 aan, toen hij 80 jaar oud was. Dr. Aird uit Creich bezocht zijn broeder en vertelde hem wat de laatste woorden van een geloofsheld uit Rossshire waren: "U hebt mij vrolijk gemaakt door mij deze drie wonderen te verhalen, welke ik in de hemel verwachtte te zien. Ik verwacht als eerste en grootste wonder mijn natuur in de Persoon van de Zoon van God te zien. Ten tweede, mijzelf te zien onder de verheerlijkte heiligen en ten laatste sommigen, die ik hier op aarde nooit in de hemel verwachtte te ontmoeten."

Het kleine schiereiland, de Black Isle, was een centrum van geestelijk licht na een eeuwenlange duisternis. Eens was de invloed van de zendelingen van Columba ook hier merkbaar. De kerk van Killearnan of Redcastle, in het zuiden van het eiland, gelegen aan de Beauilybaai was opgedragen aan St. Irenaeus. Waarschijnlijk was deze door Ernan, een neef van de grote zending, opgericht.

Maar meer bekend dan de zendelingen uit de Middeleeuwen was John Kennedy, die in het jaar 1813 in dit kerkgebouw werd bevestigd. Hij wordt gerekend tot de meest geachte leraars in de noordelijke Hooglanden. In Applecross werd hij geboren, waar hij het voorrecht van een Godzalige opvoeding genoot. Zijn ouders gingen regelmatig naar Lochcarron om Mr. Lachlan te horen. Al vroeg was hij een onderwerp van Gods genade. Toen hij drie jaar oud was, vonden zijn ouders hem vaak in gebed. Op latere leeftijd werd hij het middel voor een vrouw, die hem in het voorbijgaan hoorde bidden en door dit ongeunstelde gebed van de knaap werd getroffen. Ondanks zijn prille

vroomheid, rekende John eerst zijn vier en twintigste jaar tot het "jaar der genade." Toen bezocht hij de universiteitsstad Aberdeen om voor het wondere ambt te worden opgeleid. De professoren konden geen prediker van hem maken, dat kon God alleen. Niet voor niets merkte Lachlan Mackenzie over hem op: "De anderen zijn slechts predikers van eigen maaksel, maar de Heere maakte een prediker van John Kennedy." In de tijd dat hij proponent was, verbleef hij als onderwijzer in Lochcarron, zodat hij veel met de Godzalige Mackenzie in aanraking kwam. Deze moest eens bij een Avondmaalsviering in Applecross preken. Naarmate dat de dag naderde, dat hij moest voorgaan, geraakte hij meer in verwarring. Op het laatst vroeg hij aan John of hij zijn plaats wilde innemen. Dit verzoek deed hij pas vlak voor de aanvang van de dienst. De jonge Kennedy voelde er niet veel voor om deze "grote in Israël" te vervangen, maar Mackenzie maakte hem duidelijk dat er geen andere weg open stond. Zijn raad was: "Wanneer je over een uur wordt verzocht om te preken, breng dan een half uur op je knieën door om voor een tekst te pleiten en een preek en een zegen te ontvangen. Het andere halfuur besteed je door de tekst en context te bestuderen en zoveel vergelijkende Schriftgedeelten te verzamelen als je kunt vinden." De dienst werd als gewoonlijk in de openlucht gehouden en de "tent" voor dit doel gespannen. De "tent" was de preekstoel, die enige beschutting bood en met dekens bedekt was. Aan de oostkant was een opening gemaakt, waar een plank voor de Bijbel was bevestigd. Terwijl Kennedy zijn preek uitsprak, lichtte Mr. Lachlan één van de dekens van de achterkant van de "tent" op en kwam op die manier ongemerkt in het preekgestoelte. Het was niet te voorkomen, dat de jonge predikant op een gegeven ogenblik zijn achterbuurman aanraakte en tot zijn schrik ontdekte wie achter hem stond. "Ga voort, John", was de vriendelijke bemoediging van de "indringer", "ik heb mijn deel, waaraan ik behoefte had, ontvangen en andere arme zielen mogen, voordat je besluit, het hunne krijgen."

Als proponent preekte hij een tijdlang in Lochbroom. Die tijd was in zeker opzicht de gelukkigste van zijn leven. Toen leefde hij in "de eerste liefde" als prediker. De Heere was hem zeer nabij en bediende hem rijkelijk vanuit Zijn heiligdom. Zielen werden door middel van zijn preken uit de duisternis van hun bestaan verlost. In 1802 vertrok hij naar Eriboll, waar hij ook een vruchtbare tijd doormaakte. Zijn eerste preek in deze plaats was uit Jes. 40:11: "Hij zal Zijn kudde weiden gelijk een herder" Onder deze preek kwamen verschillende personen onder geestelijke indrukken. Hij maakte kennis met Miss Margaret M'Diarmid, later Mrs. Mackay die uit Sutherland afkomstig was. Eerst leefde zij als een werelds meisje, dat volop van de begeerlijkheden van haar jeugd wilde genieten. Het sterven van haar broer was het middel dat zij zich met eeuwige dingen ging bezighouden. De staat van haar ziel en het gevaar waarin zij van nature verkeerde, bezetten nu haar ziel. Toen Kennedy naar Eriboll kwam, was zij het onderwerp van een werk van geestelijke overtuiging. Onder zijn prediking kwam zij tot de volle ruimte. Zij leefde nu niet meer naar haar eigen goeddunken, maar verstond de betekenis van het Schriftwoord: "De rechtvaardige zal uit zijn geloof leven." Haar grote geloof en vurige liefde tot Christus vormden bij elkaar een zeldzame combinatie. Ieder jaar was het haar gewoonte om de Avondmaalsgelegenheden in Rossshire te bezoeken. Vanwege haar zeldzame geestelijke gaven, werd zij spoedig bekend in den lande. Haar grootste genoegen was om zich bezig te houden met de ware ontdekte zielen. Met wijsheid en voorzichtigheid gaf zij deze dwalenden raad naar hun toestand en omstandigheden. Soms reisde zij naar Edinburgh en Glasgow. Op een keer gaf zij haar man te kennen, dat zij weer graag naar het zuiden wilde reizen, maar geen geld had om te reizen. Haar man was ook niet in staat om de kosten van de reis te betalen en hij probeerde haar dan ook te bewegen om thuis te blijven. Maar toch was zij er

zeker van dat de Heere haar riep om te gaan en in dat geloof verliet zij haar woning, terwijl haar de volgende woorden voorkwamen: "De kinderen moeten niet schatten vergaderen voor de ouders, maar de ouders voor de kinderen" en "want uw hemelse Vader weet dat gij al deze dingen behoeft." Toen zij een mijl had gelopen, reed haar een kar achterop en de berijder vroeg haar vriendelijk om naast hem plaats te nemen. Zij sprong op de wagen, die haar tot Killéarnan bracht. Maar nu was zij nog niet in Edinburgh. Haar beurs was leeg, maar haar geloof had niet opgehouden en de belofte dat de Heere zou voorzien kwam haar steeds voor de geest. Zij hoorde dat een week later Avondmaal in Kirkhill zou worden gevierd en zodoende besloot zij haar reis te onderbreken. In Kirkhill kreeg zij wat geld, dat zij echter aan de armen gaf. Langs een andere weg ontving zij weer geld, waarmee zij de reis naar het zuiden kon bekostigen. Met de koets ging zij op weg naar Edinburgh. Onderweg vroeg een vreemdeling, die getroffen was door haar gesprekken en manieren, waar zij wel vandaan kwam. Haar treffende antwoord was: "Ik kom van Kaap Wraak (zij woonde inderdaad bij Cape Wrath) en ben op reis naar Kaap de Goede Hoop." Het werd een wonderlijke reis, vol van wederwaardigheden en ontmoetingen. Toen zij weer thuiskwam, vertelde zij haar man wat zij had meegemaakt.

Deze vrome vrouw stierf in 1841. Op haar sterfbed gaf zij woorden van raad en bemoediging tot allen die haar bezochten. John Kennedy werd enkele dagen eerder opgeroepen dan zij. Toen zij van zijn sterven hoorde zei ze: "U hebt van Kennedy's dood gehoord, ik wist er al van. Hij stierf op zondagavond en", terwijl zij een dag noemde, "voor die dag zal ik hem in het Huis des Vaders volgen." Zo volgde zij dan ook haar geestelijke vader in de eeuwige heerlijkheid.

Van Eriboll trok Kennedy naar Assynt, ook in Sutherland gelegen. Hier ontmoette hij droefheid en blijdschap. Blijdschap omdat de Heere velen toebrecht tot de gemeente der eerstgeborenen en droefheid vanwege een scheuring, die in zijn gemeente ontstond. De oorzaak hiervan was Norman Macleod, die zich afscheidde en aparte bijeenkomsten ging houden. Norman had geleerd voor predikant, maar vond de weg tot het wondere ambt te moeilijk en te zwaar. Hij was één van de eerste Separatisten, die een stempel drukten op het godsdienstig leven in de Hooglanden. Sommigen sloten zich tot groot verdriet van Kennedy bij hem aan. Macleod bezorgde de jonge prediker veel last door zijn kritiek op de bediening. Toch waren deze beproevingen voor hem niet ongezegend. De Heere louterde hem in de smeltkroes van ellende. Macleod vertrok later met zijn volgelingen naar Pictou in Canada waar hij predikant werd. In 1851 zeilde hij naar Nieuw Zeeland, waar hij tot op zeer hoge ouderdom het Woord bracht. Over zijn bewogen leven zouden wij alleen al een boek kunnen schrijven.

In 1813 nam John Kennedy een beroep aan naar Killearnan. Zijn eerste predicatie handelde over de tekst: "God verhoede dat ik zou roemen anders dan in het kruis van onze Heere Jezus Christus." Dit kruis stond in zijn prediking centraal. Hij preekte driemaal op een zondag en ook op maandag en donderdag hield hij diensten. Vooral 's zondags was het kleine kerkje stampvol. Eenmaal per maand hield hij, in het bijzonder voor Gods volk, Bijbellezingen. Dan kwamen van heinde en ver de ware Sionieten naar Killearnan om voedsel voor hun ziel te ontvangen. Ook sprak hij veel bij Avondmaalsgelegenheden in de omringende plaatsen en in Sutherland en Easter Ross. "Ik wenste wel dat ik mij zo in het preken kon verheugen als u doet", zei een predikant eens tot hem, waaraan hij toevoegde: "Voor mij is het in vergelijking niets anders dan zwoegen." "Geen wonder", sprak Kennedy, "dat ik mij erin verheug, want indien ik ooit een voorsmaak had van de hemelse heerlijkheid op aarde dan was het wel als ik

Christus en Die gekruist voor zondaren preekte", "En nooit", zei hij bij een andere gelegenheid, "preekte ik waarlijk het evangelie, dan toen ik voelde dat ikzelf de grootste zondaar in de gemeente was."

Onder zijn gehoor kwam een veteraan, die de slag bij Waterloo had meegemaakt. Na de vrede in 1815, die een einde maakte aan de oorlog met Napoleon, keerden de soldaten naar hun land terug. Vaak hadden zij geen tehuis meer en in zulke gevallen werd een beroep gedaan op de bevolking van hun geboorteplaats om hun de nodige gastvrijheid te geven. Zo kwam de "Waterloo man", Alexander McDonald, in Killearnan aan. Zijn leven was vergiftigd door het ruige soldatenleven, waarbij drank en vrouwen een voornamelijk rol spelen. Hij zette zijn goddeloze leven in Killearnan voort, totdat Gods tijd kwam. Het woord van Kennedy raakte zijn ziel. Hij werd zijn zondig leven indachtig en "tot Christus getrokken met koorden van Zijn liefde." Onverschillig van hart was hij de kerk ingegaan, maar verheugd in zijn Zaligmaker verliet hij het gebouw. Zijn levenswijze en gedrag veranderden geheel. In plaats van de kroeg bezocht hij in het vervolg de gebedssamenkomsten. Hij verliet zijn oude kameraden en voegde zich bij de huisgenoten des geloofs. Sommigen stonden in het begin wat argwanend tegenover deze soldaat, omdat zij vonden dat hij te snel bekeerd was. Doorgaans ging een weg van ontwaking en overtuiging aan het uur van verlossing vooraf en dat had men bij deze man niet kunnen bespeuren. Nog groter was hun verbazing, toen zij zagen dat de predikant hem de rechterhand der gemeenschap toestak. Dit trof hen temeer, daar Alexander de predikant nog niet over zijn bekering had gesproken. Was Mr. Kennedy niet wat onvoorzichtig door deze goddeloze man zo spoedig de handen op te leggen? Maar Kennedy was ervan overtuigd dat de Heere een goed werk in hem had begonnen en dat ook zou voleindigen tot op de dag van Jezus Christus. De vruchten van de wedergeboorte waren voor hem genoegzame blijken van een genadewerk in het hart van deze ruwe soldaat.

Een andere krijgsman, die wat later terugkwam dan Alexander McDonald, was Alexander Macleod. Ook hij ontving onderdak in Killearnan. Gewond was hij in het dorp aangekomen. Eerst leek zijn toestand hopeloos, maar na enige tijd mocht hij van zijn bed af. Zijn eerste gang was naar de pastorie, waar hij vol trots de verhalen over de oorlog met eedzwering aan de predikant voordroeg. Kennedy vermaande hem ernstig over zijn gedrag en verzocht hem zijn huis te verlaten. Een jaar later belde de grenadier weer bij de pastorie aan. Toen was zijn houding geheel anders. Hij was zeer bedroefd en de tranen rolden langs de wangen. Zijn ziel was getroffen door een pijl van overtuiging. De afgelopen zondag, onder de preek, had hij de boodschap van zijn verlorenheid in zijn ziel thuisgekregen. Nu was zijn enige vraag: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" Op Gods tijd kwam de verlossing. Nog enkele jaren leefde hij tot verheerlijking van God. Op een morgen tijdens de huisgodsdienst hield hij opeens op en gaf de geest.

Weer een andere Alexander was Alexander M'Farquhar, die ook door middel van de prediking van Kennedy tot kennis van de zaligheid werd gebracht. Een andere man, die tot God bekeerd werd, was Colin of the peats, (Colin van de turven). Zo noemden de schooljongens hem, want hij was een eigenaardig mens. Colin was godsdienstig en bezocht tot zijn honderdste jaar de kerkdiensten. Op een keer stapte de oude baas na de dienst naar de pastorie. Met een ernstige uitdrukking op zijn diep gerimpelde gezicht belde hij aan. Hij vertelde de predikant dat hij een zeer schoon persoon had gezien. "Waar zag je hem?", vroeg Kennedy. "In de preek", was het antwoord. "Hoe

was zijn verschijning Colin?" "O, Hij was veel schoner dan de mensenkinderen. Ik kan niet zeggen, wie Hij gelijk was, want Hij was geheel schoon." "Wat voor uitwerking had dit gezicht op Hem op je hart?" "O, Hij trok mijn hart geheel van mij", antwoordde Colin geheel ontroerd. Op een kinderlijke wijze vertelde hij wat de Heere aan zijn ziel gedaan had. Hij sprak van Christus, Die hij tevoren niet kende en hij sprak over zijn verbroken hart. Hij verheugde zich in de liefde van zijn Zaligmaker. Zijn nieuwe leven op aarde duurde nog een jaar en toen nam de Heere hem weg in Zijn heerlijkheid.

Een zeldzaam voorbeeld van de verheerlijking van Gods genade was Mary Macrae. Tot haar vijftigste jaar woonde deze vrouw in Lochbroom. Zij was een domme vrouw, die zelfs amper in staat was om de vaat te wassen. Niet alleen was zij geheel vervreemd van alle aardse vrolijkheid, maar ook miste zij het hemelse geluk. Op een zaterdag kwam haar in gedachten om naar Killearnan te gaan. Hoe zij op deze gedachte kwam, kon zij niet verklaren. Zij deed haar jas aan en begaf zich op weg. De reis was lang en de weg eenzaam. Tenslotte zag zij de oude kerk van Killearnan aan de horizon opdoemen. Veel volk liep in de richting van het kerkgebouw, want het was zondagmorgen. Ook Mary voegde zich bij deze stoet en ging de kerk binnen. Tijdens de preek van Kennedy hoorde zij de stem des Heeren die tot haar ziel sprak. Voordat zij de kerk verliet kon zij zeggen: "Ik ben des Heeren." Tot aan de dag van haar dood bleef zij in Killearnan, waar de Heere Zich aan haar ziel had geopenbaard. Zij stond bekend als de "dwaze Mary", maar de wijsheid van God woonde in haar hart. En wanneer de Heere Zijn liefelijk aangezicht voor haar ziel verborg, dan was zij bevreesd. Dan zocht zij Hem als de Bruid in het Hooglied, maar zij vond Hem niet. De predikant was vaak het middel om haar vrees weg te nemen. Hij verklaarde haar zielsgesteldheid en dit diende vaak om haar banden te breken. Wat de wijzen en verstandigen verachtelijk voorkomt, werd Mary als een onwetend kindeke in de genade geopenbaard. Zij verstond de waarheid in Christus bevindelijk. Zij beoefende een kinderlijk geloofsvertrouwen en wandelde in nederigheid met haar God.

Haar verbeeldingskracht was zeer beperkt. Zij verstond de waarheid het beste wanneer deze op kinderlijke wijze of in een eenvoudig beeld werd voorgesteld. Lezen kon zij niet en haar geheugen kon heel weinig opnemen. Het Woord werd haar meer direct gegeven door haar hemelse Vader. Zij ontving het dagelijks Manna door het onderwijs van de Heilige Geest. Vele uren bracht zij in het gebed door. Dan stortte zij haar ziel uit voor de Troon der genade. Vaak was zij, ondanks haar beperkte verstand, tot onderwijs van anderen, vooral voor degenen die in duisternis waren gezeten. Zo was een predikant van plan om 's zondags niet voor te gaan, omdat hij de afgelopen week hevig door de verderver van zijn ziel was aangevallen. Een uur voor de dienst ging Mary naar zijn huis. De predikant hoorde aan wat zij zei tot degene die de deur opendeed. "Wat is er met de predikant aan de hand?" "Ik weet het niet, nooit zag ik hem in groter benauwdheid." "Dat weet ik", zei Mary, "want hij wordt verzocht om vandaag niet naar de kerk te gaan." Toen noemde zij een Schriftplaats, welke een woord ter rechter tijd bevatte. De predikant hoorde alles met grote aandacht aan en zijn banden werden losgemaakt.

Toen Mary ongeveer zestig jaar was, werd zij ernstig ziek. Doktershulp baatte eerst niet, maar zij was ervan verzekerd, dat de Heere haar de gezondheid zou doen rijzen. De operatie die volgde, gelukte en Mary werd weer beter. Op Gods tijd werd zij thuisgehaald naar de plaats waar niemand zeggen zal: "Ik ben ziek."

De eerste jaren, dat Kennedy in Killearnan woonde, bediende hij het Avondmaal

slechts eenmaal per jaar. Dan kwamen duizenden van heinde en ver naar de Black Isle, zoals het volk Israël met het Paasfeest naar Jeruzalem optoog. Soms waren 10.000 mensen in de openlucht bijeen, waaronder ongeveer 2000 Avondmaalgangers. De plaats van samenkomst was een grote steengroeve, niet ver bij de kerk vandaan. Aan de voorkant van de groeve stond de "tent" van de predikant opgesteld. Allen konden hem horen, vanwege de echo, die aan alle kanten weerklonk. Het was een waar feestgebeuren, waar des Konings kinderen elkaar ontmoetten aan Zijn Tafel om de dood des Heeren te verkondigen. Dan waren ook Dr. MacDonald uit Ferintosh, Donald Sage uit Resolis en Dr. Fraser uit Kirkhill, met vele andere predikanten, tegenwoordig om Kennedy bij te staan. Voor de vele Godvruchtige mannen en vrouwen uit Sutherland, de geoefende christenen uit het land van Croy en vele geloofshelden uit Rossshire, was deze gebeurtenis een Elim in de woestijn van het leven, waar hun zielen gespijzigd werden met het hemelse Manna en gelaafd met het levende water uit de Steenrots, welke is Christus.

Op de vrijdag, tijdens de "Fellowship meeting" spraken de "Men" "to the question", zoals in het noorden van Schotland gebruikelijk was. Ondanks de tegenstand in vele plaatsen, zoals in Sutherland en Caithness, bleef dit gebruik in de negentiende eeuw bestaan. Het was de dag van zelfonderzoek, waarop de "Men" het woord voerden. Eén van hen noemde een tekst en anderen werden uitgenodigd om hierover te spreken. De predikant leidde vaak de rij van sprekers in, waarna de eerbiedwaardige mannen hun "met zout besprengde" woorden uitspraken. Hun toespraken waren geen dogmatische verhandelingen, maar behelsden de praktijk van de bevindelijke godgeleerdheid. Het ging over de vraag: "Ben ik in Christus?" of "ben ik wedergeboren?" of "heb ik het eeuwige leven?" Wat baat het een mens indien hij op grond van kerklidmaatschap ten Avondmaal gaat en de waarheid van God niet bevindelijk kent? Al had hij de smaak van het goede Woord van God, maar geen zaligmakend aandeel aan Christus, dan zou het Avondmaal hem geen nuttigheid aanbrengen. Al kon hij bij de hemelpoort verklaren dat hij in de naam van Christus had gegeten en gedronken, dan zou de Rechter die rechtvaardig oordeelt zeggen: "Ik ken u niet vanwaar gij zijt, gij werkers der ongerechtigheid." De "Men" brachten de merktekenen van het ware leven uit God naar voren, ter onderscheiding van het nabijkomend godsdienstig werk. Zij kenden bij bevinding de klippen van het arglistige hart en zij verstonden het gevaar van waarde te hechten aan godsdienstige indrukken, die de wortel der zaak missen. Een levend geloof in de Gekruisigde is noodzakelijk om ten Avondmaal te gaan. Zij spoorden het volk dan ook aan om zich te beproeven en te doorzoeken of dat geloof in beginsel aanwezig was. Maar de zogenden en kleinen in de genade, die een beginsel van dat ware geloof bezitten, maar dit niet voor waar kunnen houden, vergaten zij niet. Ook deze door onweder voortgedreven zielen ontvingen leiding en werden aangespoord om hun roeping en verkiezing vast te maken. Juist het Avondmaal diende tot versterking van het kleingeloof en tot meerdere kennis van de waarheid die in Christus is. Nooit gaven de "Men" enige grond van zaligheid buiten de verdiensten van Christus, "want die de Geest van Christus niet heeft die komt hem niet toe." Zij waren geoefend in de gangen van de heiligen. Zij verstonden enigszins de verborgenheden van het evangelie, maar ook kenden zij zichzelf als afwijkers van de rechte weg en liefhebbers van hun arglistig hart. Zo brachten zij de merktekenen van de kinderen des licht en de kinderen der duisternis naar voren en de vele duizenden Hooglanders luisterden met ingespannen aandacht naar de woorden die uit hun monden voortkwamen.

Hugh Buie was vaak de eerste spreker, die uitgenodigd werd om het woord te voeren.

Helder en schrander deed hij zijn opmerkingen voor zijn aandachtig gehoor. Alexander Vass was in tranen, als hij over de liefde van Christus handelde. Hector Holm's woorden waren liefelijke redenen, die in vele harten aansloegen. John Finlayson, die een diepe bevinding had van de kracht van het evangelie, was tot onderwijs van de eenvoudigen en gebrokenen van hart. John Gordon wist zijn gehoor te bepalen bij treffende gelijkenissen. Donald Fraser was in staat om de gewetens te raken. Als Alexander Hutcheson sprak, was het alsof een albasten fles met olie in de samenkomst gebroken werd. John Clark, David Bremner en Angus Ross wisten hun gehoor ook te boeien. En zo waren er velen die spraken; hun woorden waren woorden van wijsheid en van goed verstand. Zij spraken niet naar hun verdorven hart, maar begeerden te spreken in de kracht des Heeren. Hun tong was als een pen eens vaardigen schrijvers, genade was in hun lippen uitgestort, tot heerlijkheid van de gezegende Bruidegom.

Op twee van de "Men" was John Kennedy het meeste gesteld: Alexander Hutcheson en Angus Ross. De eerste was "catechist" in Kiltarbity. Elf jaar was hij oud, toen hij zijn eerste geestelijke indrukken kreeg. Op een avond, toen hij de schapen van zijn vader in de kooi leidde, werd hij gedrongen om zijn knieën te buigen. In het midden van de kudde stortte hij zijn hart voor de Heere uit en toen hij opstond dacht hij vast dat Christus zijn hart had ingenomen. Maar deze indruk verdween als sneeuw voor de zon. Een jaar later had hij hetzelfde gevoel onder omstandigheden, die geheel gelijk waren aan de eerste keer. Weer boog hij zijn knieën, terwijl de schapen om hem heen stonden.

Het had echter geen wortel van aarde. Onverschilligheid nam de plaats in van zijn godsdienstige indrukken, totdat het de Heere behaagde hem een gevoel te geven van zijn schuld en zonde. Hij werd overtuigd van zijn bestaan zonder God en Christus. Deze indruk was onwederstandelijk. Toen dit gebeurde, lag Alexander op bed en zo plotseling en overweldigd was de vrees, die op zijn gemoed kwam, dat hij uit bed sprong en naar buiten holde, in de richting van een heuvel. Op een eenzame plaats ontving zijn ziel het heerlijk licht van het evangelie. Hij werd een teerhartig christen, die tot in zijn grijze ouderdom nog vruchten droeg tot eer van God. Als hem verzocht werd om bij Avondmaals tijden het woord te voeren en als hij dan sprak over de liefde van Christus, dan kon hij zich niet langer beheersen, maar rolden de tranen over zijn wangen.

Angus Ross had meer gaven dan Alexander, maar hij was wat meer impulsief. De eerste preek van Kennedy, die hij hoorde uitspreken, betekende een ommekeer in zijn leven. Hij was toen juist van plan om de Schotse kerk te verlaten en zich bij de Afscheidenen te voegen. Het gebied, waar hij woonde, was hem geestelijk tot een woestijn geworden. Hij miste hier de levende verkondiging van Gods Woord. In een nabijgelegen plaats preekte een vreemdeling en Angus besloot om hem te gaan horen. Deze vreemdeling, die John Kennedy bleek te zijn, preekte over: "Indien gij het niet weet, o gij schoonste onder de vrouwen, zo ga uit op de voetstappen der schapen en weid uw geiten bij de woningen der herderen." Tijdens deze preek werden alle gewetensvragen voor Angus opgelost. Dadelijk zag hij van zijn voornemen om de kerk de rug toe te keren af. In het vervolg ging hij in de voetstappen der schapen, die zich voegden onder de levende bediening. Vaak begaf hij zich van Auldearn naar Killearnan, waar hij uiteraard ook de Avondmaalsdiensten bijwoonde. Als hij op de bijeenkomsten van de "Men" sprak, dan viel hij op door zijn praktikale en doorzoekende opmerkingen. Zijn gebeden werden uitgesproken in een kinderlijke vrijheid en met brandende ernst.

Gedurende 13 jaar van zijn leven verheugde hij zich in een voortdurende verzekering van zijn aandeel aan Christus. Vlak voor zijn dood kwam zijn ziel in de duisternis en ervoer hij de angsten van "het dal van de schaduw des doods." Maar spoedig ging het licht van de Zon der gerechtigheid weer op en zingende trok hij de doodsjordaan over.

Voordat John Kennedy zijn loopbaan beëindigde, maakte hij een godsdienstige opleving mee. Niet alleen in de noordelijke Hooglanden, maar ook in het zuiden waren leraars opgestaan, die spraken naar het hart van Jeruzalem. Velen werden door middel van hun bediening tot de muren van het geestelijk Sion geleid, waar hun ziel zich verblijdde in de verborgenheden van het Goddelijk heiligdom. William Burns en Robert Murray McCheyne werkten met veel zegen in Dundee. John MacDonald maakte verre reizen tot aan het afgelegen eilandje St. Kilda. Dan waren er nog de gebroeders Cook en Big McRae, mannen waarover wij in het vervolg meer zullen horen. Alles wees erop, dat Schotland een nieuwe toekomst tegemoet ging. De invloed van de vrijzinnige moderaten nam steeds meer af. Het volk had een honger naar de zuivere inzettingen van God.

Toch zag John Kennedy de toekomst somber in. Hij voorspelde, dat in de loop van de negentiende eeuw een tijd zou aanbreken, dat het volk leraars zou vergaderen naar haar eigen begeerlijkheden, omdat zij dan het scherpe Woord niet meer zouden verdragen. Zoals de Israëlieten in de woestijn walgden van het "lichte brood", zo zullen de Schotten het ware Brood des levens verachten. De Heere zou Zich met Zijn Geest terugtrekken uit de gebieden, waarin Hij Zich zo heerlijk in Zijn zuivere instellingen had geopenbaard. De "Hof des Heeren" zou veranderen in een wildernis. Reeds tijdens de opwekkingen in 1835 bespeurde Kennedy tekenen van verval. Velen waren volgens hem te enthousiast. Zij ontvingen het Woord terstond met vreugde, maar later zou blijken dat hun geloof geen wortel had. Toch was de oogst, ondanks het kaf onder het koren, overvloedig. Er was reden om uit te roepen: "De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan, dies zijn wij verblijd."

Ook de arbeid van John Kennedy droeg bij tot uitbreiding van het Koninkrijk van Christus. Zijn werk was niet tevergeefs. "Die het zaad draagt dat men zaaien zal, gaat al gaande en wenende" Hij zaaide met tranen, want het werk van deze landman ging met vele beproevingen vergezeld. Maar de vruchten, die hij oogstte, stemden hem tot blijdschap. Het waren geen vruchten van wereldse blijdschap, maar vruchten van tranen en geweent. Vruchten van berouw en bekering tot God. Het waren zielen, die met tranen zaaiden en met gejuich maaiden. Zij waren bedroefd vanwege hun zonden en ellenden en nochtans blijde, vanwege de verlossing door het geloof in hun Zaligmaker.

Een vrucht van het werk van Kennedy was een vrouw in zijn gemeente. Zij was met anderen op het land aan het werk, toen zij binnen de ingestorte muren van een hutje een sluijer van een vrouw ontdekte, die boven een hoop afval uitstak. Toen zij aan het doek trok, raakte zij opeens het gezicht van een vrouw. Het bleek het overblijfsel van een vermoorde vrouw te zijn. Bij het zien van dit lijk ging een ontzettende schok door haar heen. De afschuwelijke aanblik van het gezicht van de dode vrouw was het laatste wat zij zag. Vanaf dat ogenblik was zij blind en invalide tot aan haar dood. Kennedy zocht haar vele malen op en de Heere gebruikte de gesprekken, die zij met Zijn dienstknecht voerde, om haar aan haar geestelijke blindheid te ontdekken. Zij werd getrokken uit de duisternis tot Gods licht.

Het laatste bezoek dat Kennedy voor zijn dood aflegde was aan een echtpaar, dat de Heere vreesde. Evenals hun leraar waren zij aan het einde van hun pelgrimstocht

gekomen. Zij wensten hem nog eenmaal te zien. Kennedy stelde hun een merkwaardige vraag: "Geloofst u dat uw leed u door God beschikt is in het eeuwige Verbond?" De vrouw antwoordde: "Ik geloof dat het door God in Zijn Voorzienigheid is toegelaten, maar ik weet niet of het in het Verbond verordend is." Het antwoord van de man was: "Ik kan niet zeggen, wat mijn vrouw zojuist gezegd heeft." Hierop sprak de oude leraar tot de man: "Je bent een stap achter bij je vrouw en zo zeker als zij je voor is, zal ze je voorgaan in de hemel." En zo gebeurde het, hoewel de man ouder en meer afgetakeld was.

Steeds meer sprak Kennedy over het einde, zowel in zijn preken als in de gesprekken. De tijd van zijn ontbinding was aanstaande. Zijn preken stelde hij op deze verwachting in. Hij wilde bereid zijn om te sterven en hij wenste dat zijn kudde ook bereid was om van hem te scheiden. Meerdere preken over een bepaalde tekst hield hij niet meer; iedere zondag handelde hij over een nieuwe tekst. Eén van zijn laatste preken was over Openb. 3:20 "Zie Ik sta aan de deur en Ik klop; indien iemand Mijn stem zal horen en de deur opendoen, Ik zal tot hem in komen en Ik zal met hem avondmaal houden en hij met Mij." Kennedy sprak, alsof hij op de drempel van de eeuwigheid stond. Zijn laatste preek in zijn eigen kerk hield hij over de woorden: "Wij komen tot God de Rechter over allen." Hebr. 12. Dit was op een dinsdagavond. Aan het einde van de preek deelde hij mede, dat hij de volgende donderdag in het schoolgebouw in het oosten van het dorp zou voorgaan, teneinde de laatste gelegenheid te baat te nemen om het bloed van het volk dat daar woonde van de zomen van zijn kleed af te wissen. Toen hij de kerk uitkwam en het volk onder de heldere maanlicht weg zag gaan, stond hij enkele minuten stil en riep hij uit: "Mijn arme volk!"

Nog steeds was hij in een allerbeste lichamelijke toestand. Zijn preek op donderdagavond ging over de ware godsdienst en onder het spreken scheen zijn ziel met verlangen uit te gaan naar de zuivere dienst des hemels. Nu was het einde van zijn loopbaan bereikt. Hij had de goede strijd gestreden en het geloof behouden. Zijn werk was gedaan en de eeuwige rust nabij. Zijn ogen richtten zich nu op het naderend einde. De laatste vijand, de dood, moest nog worden tenietgedaan. Zijn enige antwoord op alle vragen over zijn gezondheid was: "Ik zal spoedig geheel gezond zijn."

De week dat hij op bed lag, was het stormachtig weer. De sneeuw had zich overal opgehoogd. Toen de kinderen Sions overal hoorden, dat de Heere Zijn dienstknecht had thuisgehaald, togen velen van oosten en westen naar Killearnan om een laatste blik te werpen op het ontzielde lichaam van John Kennedy. Een grote schare volgde de baar naar het kerkhof. Naast de geopende groeve stond John MacDonald, de predikant van Ferintosh. Hij sloeg de vele treurende op het kerkhof gade en sprak tot hen de volgende woorden: "U zult John Kennedy nooit meer terugzien, totdat u hem weer zult zien op de jongste dag." Op zijn grafsteen liet zijn gemeente o.a. het volgende beitelen: "John Kennedy, predikant van Killearnan, die op 10 januari 1841 stierf" was "een man van God uitgezonden in Zijn wijngaard met de volheid van de zegeningen van het evangelie, de bijzonder geëerde ambassadeur van Christus" Hij was een ambassadeur, een gezant van Christus, zoals zovelen in zijn dagen, die de bazuin van het evangelie in de Hooglanden lieten horen. De ene bazuin was krachtiger en helderder dan de andere. Zij alle dienden om de muren van het Jericho van het vleselijk bestaan omver te werpen, opdat Christus Koning mocht zijn in de stad Mensenziel. We zeiden: de ene bazuin was krachtiger dan de andere. De meest krachtige bazuin was die van de predikant, die aan groeve van John Kennedy stond. Zijn geluid weerklonk over de lengte en breedte van de woeste Hooglanden, tot aan de

afgelegen eilanden aan de zee. Zijn naam is John MacDonald, de Apostel van het noorden!

Hoofdstuk 14. In arbeid overvloediger.

Aan de noordkant van Caithness ligt Reay, een plaats van weinig betekenis. Hier stond eenmaal de wieg van de man, wiens stem door duizenden Hooglanders, van oost tot west, van de eilanden tot de kusten, zou worden gehoord. John MacDonald werd hier op 12 november 1779 geboren. Zijn vader die "catechist" was, kon niet bij deze blijde gebeurtenis aanwezig zijn, omdat hij in een afgelegen deel van dit uitgestrekte dorp zijn werk deed. De ouders lieten het kind niet in hun eigen woonplaats dopen, maar gingen naar een predikant in de buurt. Het was op een koude decemberdag, toen zij zich met de zuigeling op weg begaven. Tot hun grote teleurstelling was de predikant niet thuis, zodat zij onverrichterzake weer naar huis gingen. Gelukkig kwamen zij hem onderweg bij een bevroren plas tegen. De leraar begreep dadelijk, waarvoor de reizigers hem nodig hadden. Na een gebed gedaan te hebben, sloeg hij een gat in het ijs en sprenkelde druppels van het ijsskoude water op het tere hoofdje van het jongetje. De kleine John ontving het teken van de doop niet in de kerk, maar onder de open hemel. Zijn vader besepte bij die gelegenheid niet dat het voornaamste arbeidsveld van zijn zoon eenmaal in de velden en dalen van de Hooglanden zou zijn. Tijdig en ontijdig zou hij in de openlucht het Woord van zijn hemelse Meester verkondigen.

Op school behoorde John tot de beste leerlingen. Zijn kracht was echter niet in zwakheid, zoals in latere jaren, want zoals ieder mens had ook hij hoge gedachten van zichzelf. Wel was hij al vroeg bedeed met geestelijke indrukken. Hij riep soms zijn spelmaatjes bij elkaar en bad met hen: Als hij opstond van het gebed, stond geen nederige knaap op, maar een jonge Farizeeër, die zichzelf influisterde: "Wat een goede jongen ben ik toch! Ik zal de Heere vandaag zeker behagen!" De geest van het Werkverbond overheerste hem, totdat hij de genadeslag ontving en onder de band van het eeuwige Verbond der genade werd gebracht.

Zijn grote liefhebberij was de doedelzak. Hij hield veel van muziek en zijn vaardige vingers bedienden snel de pijpen van dit Schotse blaasinstrument. Toen hij in 1797 naar het college in Aberdeen ging, nam hij zijn geliefde muziekinstrument mee. Aan de universiteit blonk hij uit door zijn goede vorderingen. Vooral in de wiskundige vakken was hij een goede student. Maar bestudeerde kennis kon hem niet in aanraking brengen met de kennis van geestelijke zaken. De wijsheid van deze wereld is dwaasheid bij God. De geheiligde kennis, die alleen wordt verkregen door de vernieuwende kracht van de Heilige Geest, ontbrak hem nog ten enenmale.

Op één van zijn reizen naar Aberdeen wilde hij gebruik maken van het veer bij Invergordon aan de Cromartybaai. De veerman durfde de oversteek niet te wagen, vanwege een zware storm. John was gedwongen om in de buurt logies te vinden, maar nergens was een herberg te zien. Wel stond vlakbij het veer het huis van Hector Helm. Hij was een man, die de Heere vreesde en behoorde tot de "Men" van Rossshire. Zijn vrouw zag de jongen aan de waterkant lopen en nodigde hem uit om bij haar in huis te komen. Toen Hector thuiskwam, hoorde hij de vreemde stem van de jongen, die zojuist hardop zijn gebed deed. Vanaf dit moment voelde hij een betrekking op John, welke in de loop der jaren uitgroeide tot een intense geestelijke band. John werd een regelmatige bezoeker van het huisje van deze gekende des Heeren, die hem praktisch

onderwijs gaf, hetwelk zijn zieleleven ten goede kwam. Vooral in tijden van geestelijke strijd had John behoefte aan degelijk onderricht van geoefende vromen. Maar de eerste nacht, dat hij in het huis van Hector Holm doorbracht, was het nog duister in zijn ziel en was hij een vreemdeling van de ware geestelijke strijd.

De tijd van zijn bekering was nu niet ver meer weg. Nu begon hij met een rechte ernst te vragen: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" Er is reden om te geloven dat het lezen van de boeken van Jonathan Edwards het middel was van een werk van overtuiging van zonde, welke uitliep in zijn bekering tot de God des hemels. John maakte een zware weg door vanwege de "verschrikkingen van de Heere" in zijn geweten. Vaak was zijn zieleangst hem als een voorsmaak van de rampzaligheid. Zijn staat was hopeloos en meer en meer gevoelde hij zijn onmacht om tot de zaligheid te geraken. Het gebod om in Christus te geloven werd hem wel voorgesteld, maar hij voelde zich als het ware van Hem uitgesloten, vanwege de duisternis, onder de kracht van het ongeloof en onvermogen van de geestelijke dood en "hij verstond toen goed wat de angst is van een ziel, die zonder hoop terneder ligt, overgegeven aan de beschikking van Hem, Die Zich ontfermt Die Hij wil en Die verhardt Die Hij wil." In deze gemoedstoestand liep hij op zekere dag aan de zeekust. Onder de toenemende druk van de wanhoop en de verzoeking van satan, besloot hij om zich in de golven te werpen, die zich op de rotsachtige kust wierpen. Maar voordat de eerste golf hem bereikte, brak een straal van evangelisch licht in zijn duistere ziel door. In een nabijgelegen grot gaf hij zijn ziel over in de armen van Christus. Hij ging naar de zee in de greep van de verderver en keerde zich ervan af in de armen van de Zaligmaker. De afgelegen grot waar de Heere hem ontmoette, werd van nu aan zijn geliefkoosde plekje om zijn hart voor God uit te storten.

In 1805 gaf de classis van Caithness John MacDonald toestemming om voor te gaan in de bediening des Woords. Nu kon hij het woord van zijn Meester uitdragen. Na een kort verblijf in zijn geboortestreek, werd hij door de S.P.C.K. naar Edinburgh uitgezonden om onder de Hooglanders, die Gaelic spraken, te arbeiden. Zijn verblijf in deze grote stad was niet zonder zegen. Wetende de schrik des Heeren, waarschuwde hij zondaren met getrouwheid en kracht om hun wegen te verlaten. Zijn stem klonk luid, maar toch beheerst. Hij voelde zich gedreven door de roeping, die hij van zijn hemelse Zender meende ontvangen te hebben. Al spoedig viel zijn predikwijze op, vanwege de kracht die ervan uit ging. Als hij op weg was naar zijn ouderlijk huis, preekte hij soms onderweg in diverse plaatsen tot verbazing van degenen die hem hoorden. Toen hij op een keer in Tain was, vroeg de oude Mackintosh hem om zijn plaats in te nemen, wat hij ook deed. De bevolking, die een geestelijke bediening gewend was, riep hem een koud welkom toe, temeer daar zij de jonge prediker niet kende. Er was iemand onder het gehoor, die vele mijlen had gelopen om Mackintosh te horen. Hij was erg teleurgesteld, toen hij in plaats van deze geliefde leraar een jongeman met rappe schreden naar de kansel zag stappen. "Ik voelde mij alsof dit een verloren dag was", drukte hij uit. Het gebed hoorde hij nauwelijks en ook het begin van de preek ontging hem. Maar toen hij aan de toepassing begon, moest hij wel luisteren. "De ontzettende plechtigheid van de leer en de heftigheid van zijn wijze van preken was zodanig, dat ik verwachtte dat, eer hij klaar was, iedere ziel zou worden getroffen en het dak van de kerk zou scheuren." Toen de preek ten einde was, wilde iedereen weten wie deze jongeman was. Het enige bekende gegeven was: "Een jongeman uit Edinburgh die de naam MacDonald draagt."

In 1813 volgde MacDonald Charles Calder in Ferintosh op. Het is te begrijpen dat

Angus Mackintosh en Hector Holm hun invloed aanwendden om hem in Rossshire te krijgen, wat hun dan ook gelukte. Calder liet een gemeente achter, die vele ware Sionieten onder haar gelederen telde. Zodoende kwam MacDonald in een vruchtbare wijngaard. De kerkenraad was groot en bestond uit mannen van ontwijfelbare vroomheid. Kortom, het was een bloeiende gemeente. Gebedsgezelschappen werden hier en daar gehouden. Velen uit de omgeving gingen 's zondags naar Ferintosh op zoek naar het levende Brood. Met vreugde en dankbaarheid nam deze gemeente haar nieuwe leraar in haar gemeenschap op. Zij wisten niet dat zij hem weinig zouden zien, want weldra meende MacDonald, dat zijn roeping niet beperkt bleef tot de grenzen van deze plaats op de Black Isle. Ferintosh moest haar voorganger grotendeels afstaan voor andere doeleinden. Want de Schotse Hooglanden hadden een evangelist nodig die in de voetsporen van Haldane ging. En zijn gemeente had hier begrip voor.

Zeker, de Hooglanden hadden predikanten die van Boven waren gezalft, zoals een Fraser van Kirkhill, een Mackintosh van Tain, MacAdam van Nigg en Mackenzie van Lochcarron. Hun invloed was wel groot, maar zij kwamen niet in de afgelegen delen van de berggebieden. En niet te vergeten, de eilandengroep van de Hebriden, die nog verstoken waren van de rechte prediking. De Heere had meer weggelegd voor het noorden dan Hij in Zijn genade reeds had geschonken. De zon zou nog helderder gaan schijnen dan voorheen, voordat deze achter de wolken zou verdwijnen om nog een naschijnsel te geven. Rossshire en de omgeving van Lochcarron verheugden zich in het heil van Sion. Caithness en Sutherland kenden eikebomen der gerechtigheid. Maar Lewis, Harris, Skye en andere eilanden en plaatsen bevonden zich nog in de duisternis. De predikanten waren hier slechts huurlingen die de kudden niet weidden. Sommige delen van de westelijke eilanden waren zelfs nog in het heidendom blijven steken. Hier en daar deden de schoolmeesters, die door de S.P.C.K. waren uitgezonden, goed werk, maar hun invloed was te gering om een algemene opleving te bewerken. De besloten ligging van vele plaatsen betekende een belemmering voor de doorbraak van het evangelie. Evenals Paulus, was John MacDonald ervoor bestemd om alles te trotseren. Zijn gezondheid en lichaamsgestalte had hij in dit opzicht mee. Hij wist dat hij door onherbergzame oorden moest trekken om aan de plicht van zijn roeping te voldoen. Voor eer en aanzien behoefde hij deze zware taak niet op zich te nemen. Niet overal zou zijn prediking ingang vinden. MacDonald liet zich niet leiden door vrees en bezorgdheid, maar gaf zich aan God over. Zonder bijbedoelingen deed hij dit werk, waaraan zoveel gevaren verbonden waren.

De grond van zijn prediking was het kruis van Christus. Hij benadrukte het leerstuk van de rechtvaardiging door het geloof en het bedroefde hem, dat de vrijzinnige moderaten, die de deugd centraal stelden, zo tekort deden aan de leer naar de Schriften. De leer van de wet en het evangelie werd door hun prediking verduisterd. Hij wist dat de vrije genade van God het enige redmiddel is tot behoudenis van een zondaar. De wet is nodig als tuchtmeester tot Christus om de zondaar zijn ellendestaat te doen gevoelen. Alleen het evangelie openbaart de verlossing in het bloed van Christus, dat reinigt van alle zonden. Het is de wet onmogelijk om de zaligheid bekend te maken; alleen het ware geloof in Christus en Zijn gerechtigheid redt van de dood. De vastigheid van zijn interest in Christus bevrijdde MacDonald van onnodige vrees. Uit liefde tot Christus werd hij gedreven om zondaren voor Christus te winnen. Zo ving hij zijn werk als evangelist aan.

Beproevingen bleven MacDonald niet gespaard. Binnen een jaar na zijn komst in Ferintosh ontviel hem zijn vrouw door de onverbidde dood. Toen zij heenging, was hij buiten het dorp. De volgende zondag moest hij voor de eerste maal het

Avondmaal bedienen. Zijn ouderlingen stelden voor om deze plechtigheid uit te stellen, maar de voorganger wilde hier niet van weten. "Nee, nee!" zo sprak hij, "laat de dood van mijn vrouw mij niet weerhouden om de dood van mijn Zaligmaker te gedenken." Bij die gelegenheid was een grote menigte aanwezig. Meer dan tienduizend mensen waren in de "Burn" verzameld. De "Burn" is een plaats bij de baai van Cromarty, waar naar gewoonte het Avondmaal in de openlucht werd gevierd. De tafels stonden aangericht en MacDonald preekte over: "Ik zal u Mij ondertrouwen in eeuwigheid." Het sterven van zijn vrouw deed hem des te meer zijn hemelse Bruidegom aankleven. Zijn ziel werd als vleugelen van een arend opgeheven boven de smart die hem had getroffen. Het werd een gezegende zondag. Weinige ogen bleven droog. En toen de jonge weduwnaar 's avonds na de bediening van het heilig Sacrament met de grootste ernst de onbekeerden aansprak, om hen te vermanen en te bidden om het aanbod van vrije genade, de aanbieding van het huwelijk, aan te nemen en hen te waarschuwen wat de verwerping van deze welmenende nodiging inhield, werden vele zondaarsharten waarlijk verbroken. Een wenende schare luisterde naar de bazuin van het evangelie. Zielen werden ontwaakt tot de kennis van hun verlorenheid. Dorre doodsbeenderen kwamen tot leven. En de wijngaard van Ferintosh vertoonde meer vruchten dan ooit tevoren.

Kort na deze zo gezegende gebeurtenis, die in de "Burn" plaatsvond, hoorde MacDonald goede berichten uit het zuiden. In Breadalbane was een opwekking gaande en door de rijke vrucht, die de Heere hem tot nu toe op zijn prediking had geschonken, went hij gedrongen om naar deze plaats te gaan en Robert Findlater bij te staan. Toen hij in de streek bij Loch Tay aankwam was de beweging in volle gang en het is ons bekend, dat de preken die hij hier hield een wonderlijke uitwerking hadden. Niet overal ontving zijn optreden een goed onthaal. De vrijzinnigen probeerden zijn mond te snoeren en hem uit hun gebieden te weren. Zij wendden zich zelfs tot de Algemene Synode, die uiteindelijk besloot om alle openluchtbijeenkomsten zonder toestemming van de plaatselijke predikant te verbieden. Maar de "Apostel van het noorden", zoals hij spoedig bekend stond, liet zich niet afbrengen van zijn roeping om in de meest afgelegen delen van zijn geboorteland te getuigen van Koning Jezus. Het was hem niet te doen om zoveel mogelijk mensen te trekken. Dit blijkt uit de bezoeken die hij met gevaar voor zijn leven aan het meest afgelegen eilandje van de Schotse Hebriden bracht. Deze groep van eilandjes, St. Kilda geheten, ligt ten westen van Lewis in de Atlantische Oceaan.

St. Kilda is niet meer dan een aantal hoge verweerde rotsen, waartegen de golven van de zee onophoudelijk beuken. In 1822 woonden hier 108 mensen. Leerlingen van de middeleeuwse zendeling Columba brachten eenmaal een bezoek aan de eilandbewoners. Sindsdien moet er weinig veranderd zijn, want in het begin van de 19e eeuw hielden zij er een nog zeer primitieve levenswijze op na. Zij woonden in hutten van steen, afgedekt met turf en stro, terwijl zij hun kleren maakten van zelfgeweven wol. Hun godsdienst was ook primitief. Door de prediking van enkele vrijzinnige leraars hadden zij enige kennis van Gods wet en rechtvaardigheid. Wat het evangelie inhield was hun geheel onbekend.

In 1822 bracht MacDonald zijn eerste bezoek aan deze afgelegen eilandjes. Het viel niet mee om St. Kilda te bereiken, omdat de kans om naar de oceaan te worden afgedreven groot was. Ook was het moeilijk om een gunstige plaats om aan te meren te kiezen. Na enige inspanning gelukte het om aan de noordwest kant aan land te gaan. Op de heenreis stonden de gedachten van MacDonald niet stil. "Terwijl ik aan het

eiland dacht, zo afgelegen en verlaten, werden zorg en voorzichtigheid wakker in mij, want ik werd bepaald bij het gevaar van het volk. Zij zijn schapen zonder een herder om hen te leiden en te doen grazen, of als een roerloos scheepje dat aan de ruwe golven van de oceaan is overgegeven. Wie kan zeggen wat haar koers zal zijn, of dat zij op rotsen zou worden stukgeslagen? Zeer droevig is hun geval! Zonder iemand, om hen te helpen of hun de weg tot Christus te tonen, zijn zij overgegeven aan de eeuwige tormenten." MacDonald was met hun lot begaan. Deze dwalende schapen moesten worden terechtgebracht door de enige Herder en Opziener der zielen.

De "tacksman", die het eilandje bestuurde, heette de predikant welkom. Al gauw begon MacDonald de godsdienstige toestand onder het volk te peilen. Hij bemerkte dat "niet één persoon waarlijk godsdienstig was" en dat de kennis van de zaligheid uit genade bij iedereen ontbrak. De antwoorden, die hij op zijn vragen kreeg, gaven het droevige bewijs dat de naam van Christus onder het volk niet werd hooggeacht. Hij vroeg aan een oude man wat hij zou gezegd hebben in het geval van de stokbewaarder die eenmaal uitriep: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" De man antwoordde: "Wij zullen zalig worden, indien wij berouw hebben en onze zonden verlaten en ons tot God bekeren." Een vrouw, die dezelfde vraag hoorde, gaf ten antwoord: "Ja, en met een oprecht hart." Een derde voegde hieraan toe: ". en met gebed" en een vierde: "het moet een oprecht gebed zijn en wij moeten vlijtig zijn in het houden van Gods geboden." Het geloof in Christus, als enige noodzakelijke voorwaarde tot zaligheid, waaruit alle goede werken voortvloeien, kwam niet ter sprake. Dat de verlossing vrij en om niet wordt verkregen zonder de werken der wet, verstonden de mensen van St. Kilda niet. Hier was sprake van onkunde ten aanzien van de leer der genade, hoewel sommigen een zekere ernst aan de dag legden. Op zijn best genomen was hun godsdienst gegrond op eigengerechtigheid en wettische oogmerken.

MacDonald probeerde de weg der zaligheid in eenvoudige bewoordingen aan het onwetende volk voor te stellen en koos hiertoe de brief aan de Romeinen uit, omdat de drie stukken van ellende, verlossing en dankbaarheid hierin zo helder naar voren komen. Allereerst preekte hij uit Rom. 3:12 "over de natuur, het kwaad en de macht van de zonde." Hierna sprak hij uit vers 19, vergeleken met Gal. 3:10 "over 's mensen natuurstaat onder de wet als onder de vloek" en vervolgens over vers 20 "over de onmogelijkheid van de rechtvaardiging door de werken der wet", waarbij hij aantekende: "Ik bemerkte dat sommigen bewogen waren en schenen te willen zeggen: "Wat moeten wij doen?" De volgende preek handelde over Rom. 3:21, over de gerechtigheid van Christus als de grond van de rechtvaardiging van de zondaar. "Terwijl ik over het lijden van Christus sprak leken sommigen zeer diep onder de indruk te zijn en smolten zij als het ware weg onder het woord. Ik bemerkte dat het voornamelijk het Kruis is dat de zondaar ontroert: "Zij zullen zien in Wie zij gestoken hebben." De laatste preek voor zijn vertrek was uit 2 Cor. 5:17: "Zo dan iemand in Christus is, die is een nieuw schepsel." De bewogenheid onder de hoorders was zo groot dat MacDonald vroegtijdig moest besluiten. Hij vermaande hen ernstig om voor ditmaal Christus aan te nemen en te arbeiden om nieuwe schepselen te worden. De enige weg tot behoudenis van een zondaar is Christus. De enige grond van de zaligheid ligt buiten de mens in de verdiensten van Christus. MacDonald preekte geen andere weg; hij begeerde niets anders te weten dan Jezus Christus en Die gekruisigd. Hij wist dat deze weg alleen door God Zelf kan worden geopenbaard. De mens is een vijand van de weg van vrije genade. Hij wil de genade graag verdienen en werkt in een wettische weg om tot het heil te komen. MacDonald beseftte dat Zijn Woord niet ledig tot Hem zal wederkeren. Voorzichtig kon hij verklaren dat 5 of 6 personen door

zijn prediking onder "enige indrukken verkeerden." Het was nog niet de tijd om deze zielen de handen op te leggen. Het ware heil was nog voor hun zielen verborgen, want zij tastten nog in het duister. In de hoop, dat het de Heere behagen mocht om de weg des heils voor hun zielen te ontsluiten, verliet hij het eiland. Kinderen en groten vergezelden hem naar de boot. Met tranen namen de eilandbewoners afscheid van deze boodschapper van goede tijding. Dat de onvermoeide evangelist St. Kilda niet los kon laten, bleek uit een tweede bezoek dat hij na korte tijd weer aan het eiland bracht.

Voordat hij deze gevaarlijke reis weer ondernam, reisde hij eerst naar Londen, op verzoek van het Londens Zendingsgenootschap, om op de jaarvergadering te spreken. Volkomen verrast waren de bewoners, toen zij hem weer zagen verschijnen. Bij gesprekken met sommige mensen merkte MacDonald meer kennis dan de vorige keer. Hij sprak met een blinde man, die na zijn eerste bezoek zijn gezichtsvermogen had verloren en wees hem erop dat het beter was, indien zijn zielsogen werden geopend. De man zei hierop: "Ik vertrouw erop dat zij dat zijn." "Maar wat zie je dan?" "Dat ik blind ben en een verdorven zondaar, maar Christus is een almachtig Zaligmaker!" "Maar indien Hij niet gewillig is om je zalig te maken?" "Gewillig! Zou Hij sterven voor zondaren, indien Hij niet gewillig was om hen zalig te maken? Nee, nee!"

MacDonald vervolgde zijn onderwijs van de vorige maal. Hij las het volk Rom. 6 voor en stond hierop stil bij de leer van de heiligmaking. Hij legde uit dat de heiligmaking onafscheidelijk verbonden is met de rechtvaardiging. De volgende dag was Rom. 7 aan de beurt. De hierin vervatte leer probeerde hij zo eenvoudig en duidelijk mogelijk te verklaren, want hij had te maken met mensen die grotendeels onkundig waren. De praktijk van de Godzaligheid werd niet vergeten, want MacDonald was geen antinomiaan. Hij gaf richtlijnen voor de onderhouding van de Dag des Heeren, hoe zij zich behoorden te onthouden van wereldse gesprekken, van alle slaafse arbeid en dat zij zich moesten bezig houden met de dingen van Gods Koninkrijk. Enkele dagen later hield hij een preek over Joh. 19:30: "Het is volbracht." Het volk was een en al oor, toen MacDonald hen toeriep dat Christus en Die gekruisigd een kracht Gods is tot zaligheid voor een ieder die in Hem gelooft. Na deze preek sprak hij over Rom. 8:118 en over Joh. 6:32: "Mijn Vader geeft u het Ware Brood." Deze tekst was bij uitstek geschikt om het vrije aanbod van genade in het evangelie aan zondaren voor te stellen en het recht dat hieruit voortvloeit om Christus met al Zijn weldaden aan te nemen. Hij stelde vast dat de mens van nature aan een werkverbond vastzit en dat hiervandaan "het recht om Christus aan te nemen in zichzelf moest worden gevonden en niet in het evangelie. Hiervandaan werkt hij met al zijn macht, wanneer hij enig belang in de zaak stelt, om zich toe te bereiden, zoals het hem welbehagelijk voorkomt, voor Christus en hij zoekt naar overtuiging van zonden, maar niet om als een geruïneerd zondaar tot Christus te vluchten." Op die manier, wilde MacDonald te kennen geven, denkt deze mens dat hij meer vatbaar is voor het evangelie. Deze wettische geest vond hij ook op St. Kilda. Daarom was hij des te meer in arbeid om Gods soevereiniteit en de aanbidding van Zijn genade op de juiste plaats en manier te verkondigen.

Zo zette hij de behandeling van de brief aan de Romeinen voort. Aan de beurt van behandeling was het slot van het achtste hoofdstuk, waarna hij op het negende overging. "Ofschoon dit hoofdstuk", zo schreef hij, "meer vaste spijs bevat dan melk voor zulke zuigelingen als ik voor mij heb, dacht ik er toch niet aan om het voor mijn hoorders te verbergen, omdat het een belangrijk onderwerp behandelt. De soevereiniteit van God in de methode van genade is het belangrijkste fundament van het evangelie en is een leer, welke dient om de trotse zondaar in het stof te vernederen." "O, ik heb verlangen", sprak iemand eens, "om voor de Goddelijke

soevereiniteit te buigen." 's Avonds preekte hij over Gen. 19:18; de roeping om Sodom te verlaten. Sommigen waren bewogen door deze ernstige preek. Zij trokken zich naar een eenzame plaats terug om hun smeekbeden tot God op te heffen.

Enkele dagen later sprak MacDonald over 2 Cor. 3:10: "En wij allen met ongedekte aangezichte de heerlijkheid des Heeren als in een spiegel aanschouwende, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd van heerlijkheid tot heerlijkheid als van des Heeren Geest." Met veel ruimte ontvouwde hij deze tekst. Velen van zijn hoorders waren ontroerd en in tranen. "De Heere nam het deksel van hun harten af en gaf hun lichtstralen van deze heerlijkheid. Het was ontroerend om 's avonds tussen 9 en 10 uur de lofzangen tot God en de gebeden, die in bijna ieder gezin van het dorp werden opgezonden, te horen. De kinderen lazen uit Gods Woord en zongen en de vaders leidden het andere gedeelte van de huisgodsdienst." Er kwam leven in de beenderen! Het Woord veranderde onwetende en verharde zondaarsharten in toonbeelden van geloof en Godzaligheid. De Geest maakte de zielen in duisternis gezeten, levend naar Gods getuigenissen.

Voor zijn vertrek preekte MacDonald over het laatste vers van Rom. 15: "Nu de God des vredes zij met u allen Amen." Vrijdag 3 juni was het de laatste dag. Vergezeld door de bewoners ging MacDonald weer naar het schip. Het afscheid was ontroerend. Wenend gaven allen de geliefde leraar de hand, voordat hij zich inscheepte en in de richting van het vasteland zeilde.

Nog eenmaal keerde hij naar zijn geliefd St. Kilda terug. Eerst bracht hij een kort bezoek aan Ierland, waar hij ook voor rooms katholieken voorging en vandaar deed hij het eilandje South Uist aan, waarvan de meeste inwoners aanhangers waren van het roomse geloof. Rooms en protestanten verzamelden zich om de merkwaardige evangelist te horen. Toen hij ergens had gesproken, kwamen na afloop nog meer mensen aanlopen. Het speet hem erg dat hij hen moest teleurstellen, want door te gaan met preken zou te vermoeiend zijn voor de oude hoorders. Maar hierin vergiste hij zich, want zij riepen hem toe: "Nee, nee, u zult ons geduld niet vermoeien, al zou u tot diep in de nacht verder gaan." Zo gebeurde het dat de onvermoeide MacDonald doorging voor de inmiddels groot geworden schare. Eén riep uit: "Wat een wonderlijke leer hebben wij vandaag gehoord!" Een roomse oordeelde: "Inderdaad wonderlijk en wanneer zal onze priester ons zulke leringen verkondigen?" "Inderdaad", sprak een derde hoorder, "zijn woorden doorsteken mijn hart." Rooms en protestant werden door de waarheid in beslag genomen.

Op 1 juli 1830 kwam hij voor de derde keer op St. Kilda aan. Het volk was natuurlijk blij hem weer te zien. Met trots toonden zij hem hun nieuwe kerkje met bijbehorende pastorie. MacDonald had voor dit doel geld ingezameld en het resultaat was nu zichtbaar. De gemeente behoefde nu niet meer in het schoolgebouw samen te komen. "Wie had enkele jaren geleden kunnen denken dat dit ooit op St. Kilda zou te zien zijn", merkte iemand op, terwijl hij naar het gebouw wees. Het belangrijkste vonden zij dat zij met het evangelie in aanraking gekomen waren. Hout en steen konden hun zielen niet verlossen. "O, moge Hij uw werk onder ons zegenen", was de wens van velen, die de evangelist welkom heetten. Deze stelde voor om dadelijk in het nieuwe kerkgebouw samen te komen, om de Heere te danken voor al Zijn weldaden die Hij aan Zijn kleine kuddeke op St. Kilda had bewezen. Allen volgden hem naar de kerk en weldra luisterden zij met ingespannen aandacht naar de verkondiging van de waarheid Gods.

Bijna iedere avond was er kerkdienst in het kleine gebouwtje. De tweede preek was over de tekst: "Het bloed van Jezus Christus Gods Zoon reinigt ons van alle zonden."

Zonder het bloed van Christus is geen vergeving mogelijk. De predikant wees op de onmisbaarheid en kostelijkheid van dat bloed. Toen hij de dierbaarheid van het bloed van Gods Zoon naar voren bracht, smolten sommige harten hieronder weg. De oude man, die hij al eerder had ontmoet, kon zijn tranen niet bedwingen, maar weende bij die gelegenheid.

De volgende week vond de eerste huwelijksbevestiging in het kerkje plaats. MacDonald sprak uit Efeze 5 en behalve over de plichten van de gehuwden, sprak hij over het huwelijksverbond tussen Christus en Zijn gemeente. "Ik vertrouw dat de Heere Zijn woord vergezeld deed gaan met een mate van kracht, want het aangezicht van het volk wees erop dat het Woord enige uitwerking op hen had."

Enkele dagen later begon een zware storm over het eiland te waaien. De golven beukten met kracht tegen de rotsachtige hellingen. MacDonald vond dit schouwspel een geschikt beeld voor zijn preek. Hij sprak het volk toe uit Jes. 32: "En die Man zal zijn als een verberging tegen de wind en een schuilplaats tegen de vloed" Het gedruis van de golven en de woedende baren van de oceaan schenen het woord van de prediker te willen overweldigen. Hij maakte duidelijk dat ook de stormwind aan Gods wil is onderworpen. Hij kan zeggen. "Zwijg, wees stil." En de stormen en de golven kunnen de Kerk wel bedreigen, maar nooit overweldigen. Want Gods gemeente is op een Steenrots gegrond, Christus de Rots der eeuwen. "Zoals het eiland van St. Kilda in het midden van de oceaanstormen, staat het onbewegelijk en onberoerd bij alle golven en baren die op haar aanvallen."

Zijn laatste preek, die hij op St. Kilda hield, was uit Joh. 12:32: "En Ik, zo wanneer Ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal hen allen tot Mij trekken." Toen was het gehele huis als Bochim, een plaats des geweens. Ontroerend was het afscheid dat hierop volgde. Zoals Paulus en de ouderlingen van Efeze, knielden zij allen op de kust neer en MacDonald bad ernstig met het volk om Gods bewaring in de komende tijd. Hij smeekte of Zijn werk op dit verre eilandje mocht blijven bestaan en dat Zijn naam van kind tot kind zou worden voortgeplant. In de vaste hoop dat de Heere Zijn gemeente nooit zou verlaten, nam hij afscheid van St. Kilda. Wenend staarden de mensen hem na, totdat het schip achter de horizon verdween. Het zaad, dat hier met eenvoudigheid en gebrek was gezaaid, had vrucht gedragen tot heerlijkheid van God.

Niemand onder al de predikanten van de Schotse kerk was overvloediger in arbeid dan MacDonald, de Apostel van het noorden. Wanneer hij 's zondags in zijn gemeente van Ferintosh bleef, hield hij drie preken. Eenmaal in de maand preekte hij in Inverness, Dingwall of in Invergordon. Op vele plaatsen was hij tegenwoordig bij Avondmaalsgelegenheden. Vaak maakte hij reizen naar verscheidene delen van de uitgestrekte Hooglanden. Dan preekte hij gemiddeld tweemaal op een dag. In de laatste 36 jaar van zijn leven had hij ongeveer 10.000 preken uitgesproken. Zijn reizen waren niet zonder gevaren. De Apostel schreef: "In het reizen menigmaal, in gevaren van rivieren, in gevaren van moordenaars, in gevaren van mijn geslacht ..." Nu, als zijn zwarte merrie kon spreken, dan zou zij spannende verhalen kunnen vertellen. MacDonald merkte op: "Indien mijn merrie kon praten zou zij zeggen: Het evangelie mag goed zijn en voor anderen mag het goed zijn, maar wat mij betreft ben ik er tien keer vermoeid van." Zijn trouwe "Paddy" liet hem niet in de steek, maar bracht hem daar, waar zijn roeping hem naar toe leidde.

Zo moest hij een keer in Morayshire preken. Hij bereikte een doorwaadbare plaats in Findhorn, toen de vloed in de rivier opkwam. Zijn vrienden drongen aan om de overtocht niet te wagen. Maar MacDonald wist dat een gemeente aan de andere kant van het water op hem wachtte. Er was geen andere weg om het volk niet teleur te

stellen, dan de overtocht toch maar te doen. Zo dwong hij zijn merrie om door de rivier te gaan. Nauwelijks was hij in het water of de stroom voerde het paard en haar berijder mee. Gelukkig kon hij nog net in het zadel blijven, totdat hij op een zandbank in het midden van de stroom terecht kwam. Hulpvaardige handen aan de overkant werden toegestoken en het lukte om paard en predikant veilig aan de wal te krijgen.

Op een winteravond naderde hij Auldearn. In het donker kwamen twee mannen hem tegen. Zij gaven hem het sein om stil te staan. Ze hadden het op zijn beurs en op zijn horloge gemunt. MacDonald had een betere ontvangst in Auldearn verwacht. Hij probeerde de lieden duidelijk te maken, dat hij hier gekomen was om te preken. Toen zij dat hoorden, zei de ene man: "Dit is vast MacDonald. Wij kunnen hem beter laten gaan." Dadelijk verdwenen zij in het donker. Dit was niet de eerste keer dat de Heere Zijn dienstknecht op een wonderlijke wijze bewaarde.

Op één van zijn reizen vatte hij kou. Omdat hij niet naar bed wilde gaan, werd hij tenslotte ernstig ziek. Zijn genezing bleef uit, hetwelk kwam omdat de poriën van zijn huid verstopt waren. Alle pogingen om hem te laten zweten faalden. Hector Holm hoorde van zijn ziekte en bedacht een doeltreffende geneeswijze. Hij belde bij de huizen rondom de pastorie aan en vroeg of men naar de pastorie wilden komen. Toen de keuken vol met mensen was, ging Hector naar de slaapkamer en vertelde de verbaasde leraar dat het volk verwachtte dat hij hen zou toespreken. "Ik kan niet opstaan om tot hen te spreken", was het antwoord. "Maar is het niet hard om hen zonder een woord weg te sturen?" "Maar hoe kan ik in deze toestand spreken?" Hector stelde voor dat hij rechtop in bed zou zitten, de dekens om zich heen geslagen en dat zijn hoorders in het naastgelegen vertrek gingen om naar hem te luisteren. Hiermee stemde de zieke MacDonald in. Hij las een gedeelte uit Gods Woord voor, dat hij hierop uitlegde. Voordat zijn "preek" was beëindigd, was hij doornat van het zweten. Vermoeid en afgemat zakte hij weer in de kussens en de volgende morgen voelde hij zich beter.

Zijn dagboek vermeldt veel plaatsen die MacDonald bezocht. In Caithness was hij vaak te vinden, zoals in Thurso, Watten en Halkirk. Ook van Breadalbane was hij een geregelde bezoeker, niet alleen tijdens de opwekking, maar ook in latere jaren. Zoals in 1835, toen hij na een zware ziekte weer in deze streek preekte. "De Heere heeft Breadalbane nog niet verlaten", zo merkte hij op. "Ik was ontroerd, toen ik na de diensten afscheid van het volk moest nemen. De gevoelens van droefheid waren wederzijds." Het volgende jaar preekte hij in Rothiemurchus en Strathspey, tijdens een Avondmaalsviering. "Gisteren preekte ik in de tent tot een talrijk en zeer aandachtig gehoor", uit Hebr. 9:26. Een plechtige stilte hield de gehele dag aan en verschillenden onder het volk waren in tranen. Kort hierop hield hij een gehoor van 7000 zielen in Ardeonaig Rom. 8:3 voor. "Ik zou hier mijn Eben Haëzer willen opzetten en zeggen: "Tot hiertoe heeft de Heere geholpen." "Ik zou Hem willen dankzeggen voor Zijn bewarende Voorzienigheid en aanmoedigende genade in het bijzonder voor het bedekken van mijn menigvuldigende tekortkomingen en gebreken voor de ogen van de mensen en omdat Hij mij bekwaam gemaakt heeft om tot medeschepselen te spreken, alsof er niets stond tussen Hem en mij. Gezegend zij Zijn Naam, dat Hij, hoewel Hij mijn verborgen zonden vaak heeft gesteld in het licht Zijns aanschijns, Hij deze toch niet voor de ogen van de mens heeft geopenbaard."

In 1827 nam MacDonald deel aan de opwekking op het eiland Lewis, het grootste eiland van de Hebridengroep. Vooral op dit eiland zou de Heere Zijn almacht en

krachtige arm openbaren. Vele nalezingen van de overvloedige oogst, welke in de loop van de jaren werden ingezameld, zouden hier te vinden zijn. Lewis was eeuwenlang in de ban van een hardnekkige duisternis. Het duurde lang, voordat het licht hier ging schijnen, maar de eerste stralen gingen met zo'n helderheid en kracht gepaard dat het gehele eiland binnen een zeer korte tijd verlicht werd. In het vervolg zullen wij meer van deze ervaring horen. MacDonald preekte voor een grote menigte en van zijn woorden ging een zodanige kracht uit dat velen waarlijk tot God werden bekeerd. Hij leerde als machthebbende en niet gelijk de schriftgeleerden. Het was alsof een krachtige wind over de vergadering woei. Luid schreeuwen werd overal gehoord. Velen vielen op de grond, getroffen door een pijl van overtuiging. Zo groot was de ontroering, dat de prediker zich niet meer kon verstaanbaar maken. Hij moest tenslotte een vers opgeven. De twee voorzangers zetten een psalm in. Het volk was niet in staat om mee te zingen, maar kwam toch tot bedaren.

Eén van zijn hoorders verhaalde van een jongeman, die iets te zien kreeg van zijn zonden en de gedachte opperde om aan de wereld bekend te maken, wat voor een groot zondaar hij wel was. Tijdens een dienst, waarin MacDonald voorging, stond hij op, maar voordat hij een woord kon uiten sprak deze hem toe: "Mijn jongen, ik heb je iets te zeggen. Openbaar niet wat God verborgen heeft en neem deze woorden met je: "Het bloed van Jezus Christus, Gods Zoon, reinigt ons van alle zonde." Een ander eiland, waar MacDonald vaak kwam, was Skye. Ook hier had de Heere wonderen verricht. Zijn vrienden, die hier met veel vrucht arbeidden, waren Roderick Macleod van Snizort en Shaw van Bracadale. De tegenwerking van de vrijzinnigen was hier groot. Op een keer zou de Apostel van het noorden in een kerk voorgaan, maar de predikant zette alles in het werk om dit te verhinderen. Toen het volk buiten samenkam, werd de dienst op het laatste ogenblik verboden. Maar het verbod om te preken gold niet voor het gebed. En MacDonald liet het volk niet weggaan, zonder een ernstig smeekgebed te hebben uitgesproken. Eigenlijk was dit gebed een preek op zichzelf!

In de tijd dat de kerkscheuring van 1843, de Disruption, Schotland in beweging bracht, preekte MacDonald voor duizenden inwoners van het eiland Skye. Honderden predikanten werden in die dagen uit hun huizen verdreven en kozen de open hemel tot hun arbeidsveld. Zo preekte de onvermoeide evangelist op de grens van Portree en Snizort. Onder zijn gehoor was een oude man, die op een plek stond waar iedereen hem kon zien. Leunend op zijn herdersstaf luisterde hij met ingespannen aandacht naar de prediker. Toen deze over de hoop der zaligheid waarop een gelovige is gegrondvest sprak en de betrekking, die zijn geloof heeft tot de gerechtigheid van Christus, naar voren bracht, wees hij naar de oude man. "Kijk", zei hij, "naar de oude man. Waarop rust zijn gewicht? Zijn staf, waarop hij leunt, rust op een vaste grond. De staf dient om hem overeind te houden en op deze staf rust zijn gewicht. Zonder het fundament zou de staf geen steunpunt hebben en zonder de staf zou hij vallen. Zo rust een zondaar door het geloof op de gerechtigheid van de Zoon van God."

In het jaar 1839 ontstond een opmerkelijke geestelijke beroering in het land van Easter Ross. Vooral in Portmahomach en in Tarbat was dit werk zichtbaar. Het was voornamelijk MacDonald, die de stoot tot deze beweging had gegeven. Als de Avondmaalstafels werden aangericht en vele pasbekeerden aanzaten, was het linnen nat vanwege de tranen die zij schreiden. In deze streek woonde bij Geanis een oude man, wiens enige dochter hem verzorgde. Als gevolg van de opwekking geraakte zij

in een toestand van overtuiging, welke zo hevig was dat zij haar verstand verloor. Het was zo erg met haar gesteld, dat haar vader haar aan het bed moest vastbinden. Op zekere dag, toen haar vader bij haar kwam, sprak zij tot verbazing van de oude man: "Vader, wilt u het touw losmaken en mij een kam aanreiken om mijn haar te kammen?" "Maar, mijn lieve kind", antwoordde de vader, "ik wil graag doen wat je mij vraagt, maar is het verantwoord?" De vader kon niet geloven dat zijn dochter weer wel bij haar verstand was. "Het is helemaal verantwoord, vader, want de Heere heeft tot mijn ziel gesproken en gezegd dat Hij mijn zonden heeft uitgewist als een dikke wolk. Ik zal niet lang meer bij u blijven." Haar banden waren losgemaakt en de deuren van haar gevangenis geopend door de vrijmachtige genade van de Allerhoogste Majesteit. Kort hierop ging zij in in de vreugde van haar Heere en Zaligmaker. Zij was een rijpe vrucht van het Goddelijk werk in Easter Ross.

De eeuwigheid zal openbaren welke vruchten de arbeid van John MacDonald heeft voortgebracht. Soms bracht de Heere op een kennelijke wijze deze vruchten aan het licht. Dat was, toen hij in de Milton kerk in Glasgow moest voorgaan. Hij had moeite met zijn tekstkeus, totdat hem plotseling de woorden van Paulus tot de stokbewaarder voorkwamen. Hij preekte over: "Doe uzelve geen kwaad." Tijdens de dienst kwam een arme vrouw voorbij het kerkgebouw met het oogmerk om zich in de Clyde te verdrinken. Alsof zij door een onzichtbare hand werd gedreven, ging zij het kerkgebouw binnen. Toen de prediker zijn tekst opgaf, sloeg het Woord van God in haar duistere ziel. De nacht verdween en het licht klaarde op. Zij was als een vuurbrand uit het vuur gerukt.

Toen het einde van zijn aardse loopbaan dichterbij kwam, werd MacDonald getroffen door zware beproevingen. Zeker, de tegenheden waren hem niet bespaard gebleven. Maar steeds voerden de glansrijke successen in de dienst van het evangelie de boventoon.

In 1847 bereikte hem het droevige bericht dat zijn zoon, een zendeling in India, was gestorven. De zwaarste beproeving was, toen hij vals werd beschuldigd van een grote zonde.

Een ongetrouwde vrouw volgde hem van plaats tot plaats. Deze werd moeder van een kind en beschuldigde MacDonald hiervan. Deze leugen werd aanstonds verbreid door zijn vijanden. De duivel is altijd gereed om aan het werk van God afbreuk te doen. Niets is tot meer schade van Gods volk dan laster. Maar de Heere was hem in deze moeilijke omstandigheden nabij. Hij was een Hulp in zijn benauwdheid. "Vaak", zo zei hij, "als ik alleen in mijn studeerkamer was, kwam de gedachte van de beproeving als een overlopende vloed in mijn hart op, maar wanneer ik mij op mijn aangezicht voor de Heere neerwierp, herstelde Hij Zijn vrede in mijn ziel en hielp Hij mij om mijn werk weer te doen." Tot heerlijkheid van God kon hij bekennen, dat zijn gemoed op de preekstoel geen hinder ondervond van deze omstandigheden. De Heere sprak duidelijk in deze weg door de vrouw te straffen met krankzinnigheid en de familieleden, die achter haar stonden, werden getroffen door een ongewone ziekte "zeldzaam uit de symptomen en onweerstaanbaar in de voortgang."

Tot enkele weken voor zijn dood verrichtte MacDonald zijn dienstwerk, maar spoedig kwam de Heere Zijn knecht van zijn post afllossen. Hij raakte aan zijn been gewond, wat in een kwaadaardig gezwel onttaarde. Een operatie baatte niet, omdat de virus zich door zijn gehele lichaam verspreidde. De predikant, die haast nooit was ziek geweest, bemerkte dat zijn einde spoedig zou komen. Geduldig en zonder opstandig te worden gaf hij alles over in Gods handen: "Ik heb geen recht om te vragen wat Hij

met mij zal doen. Ik geef mij over in de hand des Heeren!" Natuurlijk kwamen zijn vele vrienden hem opzoeken. En duizenden in de Hooglanden wachtten hoe het af zou lopen. Vele gebeden werden opgezonden om hem voor het volk te sparen. Maar Gods tijd was bepaald en kwam spoedig. Voor zijn afsterven sprak hij tot een leraar: "Er zijn drie dingen die de Heere voor mij heeft gedaan: Hij liet mijn boezemzonden niet zien aan de wereld. Hij strafte mijn verborgen zonden niet in mijn ambtelijk werk en Hij vervreemde mij niet van de genegenheid van Zijn volk."

In het begin van zijn ziekte was hij in staat om rechtop in bed te zitten en zo leiding te geven aan de huisgodsdienst. Hij sprak en bad, alsof hij zijn gemeente voor zich had. Soms luisterde in de kamer, die aan de zijne grensde, een kleine gemeente mee.

Zijn laatste preek op de kansel had hij in Kiltearn gehouden. De tekst was Spr. 9:10: "De vreze des Heeren is het beginsel der wijsheid." Waarschijnlijk met een voorgevoel van zijn naderend einde, verhaalde hij aan het slot van zijn preek hoe MacPhail uit Resolis op zijn sterfbed onrustig was. Zijn vrienden vroegen hem of een wolk tussen hem en zijn Zaligmaker was gekomen. Hierop antwoordde hij, dat hij geheel verzekerd was van zijn eeuwige zaligheid, "... maar ik weet niet hoe ik Hem in het aangezicht kan zien, wanneer ik denk, hoe weinig ik voor Hem gedaan heb." Dit paste MacDonald op zichzelf toe, want niets speet hem meer dan hoe weinig hij gezegd had van de liefde van God de Vader.

Op 16 april 1849 blies de Apostel van het Noorden de laatste adem uit. Zijn einde was vrede. Een grote schare woonde de begrafenis bij. Op zijn verzoek werd zijn stoffelijk overschot naast dat van zijn voorganger, Charles Calder, gelegd. Een vorst en prins onder het volk was heengegaan. Tienduizenden Hooglanders hadden zijn stem gehoord. Met recht wordt hij wel de Whitefield van het noorden genoemd. Volgens Robert Buchanan hadden "de meest trotse en sterke opperhoofden van de Kelten nimmer zo'n overmacht over de "clans" bezeten" dan John MacDonald. "Zijn leven en arbeid zullen in gedachtenis worden gehouden onder de heuvelen van zijn geboorteland, zolang de Hooglanden voortgaan met het evangelie lief te hebben en de gedachtenis der rechtvaardigen hoog te houden." Robert Bruce had het eerste zaad gezaaid in het noorden van Schotland; Thomas Hogg had de schoven gedragen in de dagen die op de vervolging volgden; Lachlan Mackenzie vermenigvuldigde de broden aan de westkust. Maar John MacDonald had overvloediger gearbeid dan zij allen. Zijn werk bleef niet beperkt tot Rosshire, maar Caithness, Perthshire en de eilanden aan de zee hoorden zijn bazuïngeluid schallen over de bergen en heuvelen. John MacDonald was een prediker van de majesteit Gods. Hij was niet alleen een zoon des donders, maar ook een zoon der vertroosting. In zijn dagen bereikte het geestelijk leven in het noorden haar hoogtepunt. Na zijn dood trad een tijd van verval in. Geleidelijk zou de Geest des Heeren zich dan terugtrekken uit deze zo rijk gezegende gebieden.

MacDonald wordt gerekend tot de vaders van de Hooglanden. Als zodanig neemt hij als één van de laatsten een plaats in de rij van de Calders, de Frasers, de Sages en zoveel anderen in. John Kennedy van Dingwall, die een generatie later leefde dan deze "vaders", klaagde over het heengaan van deze knechten Gods, met Micha: "Ai mij ! want ik ben als wanneer de zomervruchten zijn ingezameld" Toen was de kracht van de evangeliebediening al ver afgenomen.

Minder bekendheid dan John MacDonald genoot een andere evangelist: Finlay Munro. Ook hij was niet aan een plaats gebonden, maar zijn arbeidsveld strekte zich uit van west naar oost en van noord naar zuid. In Tain, waar Angus Mackintosh

predikant was, ontving hij de eerste stralen van het licht van de wedergeboorte. Spoedig, nadat hij Christus had leren kennen, voelde hij zich geroepen om zijn medereizigers op hun eeuwige belangen te wijzen. Niet dat hij voor predikant ging studeren, maar het was zijn begeerte om als evangelist naar die plaatsen te gaan, waar het evangeliewoord ontbrak. De S.P.C.K. benoemde hem eerst als onderwijzer in Latheron in Caithness. Als catecheet preekte hij hier 's zondags voor een aantal mensen. Kort hierop voelde hij zich gedrongen om zijn werkterrein uit te breiden. Zodoende reisde hij stad en land af, zonder zich over zijn levensonderhoud te bekommeren. Alles gaf hij in de handen van zijn Zender over en hij deed niets liever dan Zijn bevelen op te volgen. Zo ging hij naar het eiland Arran, naar Argyll en naar Lewis. Op het laatste eiland raakten zijn kleren geheel versleten, zodat hij nieuwe nodig had. Vrienden zorgden voor een nieuw pak en stopten vijf shilling in een zak. Finlay vervolgde zijn reis en stak de zee over bij North Uist om naar Skye te gaan. Meestal mocht hij vrij oversteken, omdat men wist dat hij geen geld op zak had, maar deze keer vroeg de schipper een vergoeding. Hij doorzocht zijn zakken en vond tot zijn verbazing het geld dat net voldoende was om de overtocht te betalen. Zo zorgde de Heere ervoor dat hem niets ontbrak.

Finlay Munro was een geregelde bezoeker van de Avondmaalsvieringen in Lochcarron. Op een keer hoorde hij met John Kennedy uit Killearnan Lachlan Mackenzie hardop in het verborgen bidden. Kennedy hilde, toen hij het ontroerend bidden van deze gezalfde knecht aanhoorde. Finlay gaf geen blijk van droefheid, maar van vreugde in de Heere, vanwege het krachtige gebed van deze rechtvaardige man.

Vooraf tijdens de opwekkingen op Lewis was Finlay een geregelde bezoeker van dit mooie eiland. Dan preekte hij voor duizenden, die gekomen waren uit Barvas en de Buth of Lewis, van Back en Tolsta in het oostervan het eiland. In Stornoway preekte hij vlakbij het oude kasteel. Hier ontmoette hij veel tegenwerking en vijandschap. Zo probeerde een herbergier hem steeds lastig te vallen, maar de Heere sprak op een bijzondere wijze. Hij viel plotseling in zee en werd dood opgevist. Een boer uit Tolsta moest ook niets van hem hebben. Zijn vrouw nodigde de evangelist uit om bij hem thuis te preken. Toen de boer Munro zag, liep hij woedend op hem af, trok hem van zijn stoel af en zette hem buiten de deur. Zijn woede koelde vanzelf af, want vanaf die tijd was hij een gebroken man.

Vele malen reisde hij naar Harris, waar de bekende Godzalige smid, John Morison woonde. Zijn optreden maakte veel indruk en jaren later werd nog met veel achting over zijn werk op dit eiland en in de omgeving gesproken. Zo was het getuigenis van een zekere Maclean over hem: "Maar als ik spreek over de eerste vruchten die de Heere in deze streken had, moet ik een kort verslag geven over Finlay Munro, een arme man, die uit het noorden kwam en op de westelijke eilanden, waar het volk in geestelijke duisternis verkeerde, ging preken. Ik twijfel er niet aan of de liefde van Christus en het medelijden met dit volk drong hem om hier naar toe te komen." Overal waar hij kwam maakte zijn eenvoudige prediking indruk.

Ook op het vasteland had zijn werk veel zegen. In Applecross kwamen velen tot bekering. In Breadalbane was hij een graag geziene gast, vooral in de dagen van de opwekking. In een gebied bij het meer van Loch Ness zijn tot op de dag van vandaag nog herinneringen aan zijn werk te zien! Aan de voet van de heuvel bij Torgyle preekte hij onder de open hemel. Zijn hoorders zaten op de grond, terwijl hij op een vlak stuk kleigrond bedekt met gras stond. Voordat hij zijn preek beëindigd had, waren zijn voetstappen in het gras zichtbaar. De zolen van zijn schoenen stonden

duidelijk in de vochtige kleigrond gemerkt. Hij stond naast een berkenboom die vele jaren nadien nog op dezelfde plaats te zien was. Terwijl hij sprak, werd de dienst verstoord door enkele rooms katholieken, die zich op de één of andere wijze misdroegen. De spreker wendde zich op het laatst tot hen. Hij werd gewaar dat zij zijn woorden niet geloofden en met de waarheid van Gods Woord de spot dreven. Zij begeerden wel geen teken zoals de farizeeën eenmaal aan Christus vroegen, maar Finlay was van plan om hen zelf een teken te geven, dat gedurende vele jaren niet zou worden uitgewist. Hij wees naar de grond, waar zijn voetstappen in de vette klei stonden ingeprent. Het woord dat hij naar voren bracht was de volle waarheid en zijn voetstappen zouden daar getuigenis van geven. Gedurende vele jaren zouden zij niet worden uitgewist. Regen, wind en zon konden deze twee kale plekken niet beschadigen. Mensenhanden lieten zijn voetstappen onaangeroerd. En zo komt het, dat 150 jaar na deze gedenkwaardige dag, het teken van Finlay Munro als een teken van Boven nog zichtbaar is. Een getuige van de waarheid Gods, die eenmaal bevestigd zal worden door Christus' wederkomst ten oordeel. Een getuige in het bijzonder voor degenen die gaan in de voetstappen der schapen, van degenen die Christus volgen in de wedergeboorte. Een teken dat niet wedersproken zal worden!

Finlay was een eenvoudige evangelist, die evenals John MacDonald bergen besteege en dalen doortrok om verloren zondaren te wijzen op het Kruis van Golgotha. De liefde van Christus drong hem alleen. Meer nog dan het teken aan de voet van de heuvel van Torgyle getuigde zijn leven van de waarheid van zijn woorden. Vooral door zijn Godzalige wandel maakte hij indruk op het onwetende volk van de Hooglanden. Zodoende kon hij zeggen: "Laat de wereld een Godzalig voorbeeld zien, niet alleen door te spreken en te luisteren, maar door de waarheid door daden te bevestigen, want er zijn velen die met een witte sluier een schone vertoning maken, maar die de toorn van God niet kunnen doorstaan, wanneer Hij komt om naar hun daden te oordelen."

Hoofdstuk 15. Aan blinden geeft Hij het gezicht.

"Toen de zaak van Christus zo laag en donker was in Schotland dat het middernacht was, verwekte Hij twee mannen, die meer deden om de evangelische godsdienst in stand te houden, dan honderd predikanten in de kerk domen konden." De gebroeders Haldane waren, zoals wij zagen, velen in de Hooglanden tot een eeuwige zegen. Eén van hun volgelingen, Farquharson, ging geheel in hun voetstappen. Wij ontmoetten hem reeds, toen wij over de opwekking in Breadalbane schreven. Hij was het ook, die in 1805 het eiland Skye bezocht. Het was een tijd dat de duisternis op dit eiland voor de westkust zeer groot was. De predikanten probeerden het evangelie buiten de kusten te houden. Weinigen lazen Gods Woord en sommigen beweren zelfs dat nog geen 6 Bijbels op het hele eiland te vinden waren. Maar gelukkig was er nog een klein overblijfsel, dat hunkerde naar de zuivere waarheid. Wij stonden reeds eerder stil bij een onwetend meisje, Mary Bethune, dat onder het zegel van verkiezende liefde was. In haar woonplaats kon zij geen voedsel voor haar ziel vinden, maar de Heere bracht haar onder de levende verkondiging van Zijn Woord, tijdens een Avondmaaltijd in Inverness.

Farquharson verbleef geruime tijd op het eiland. Hij preekte in Portree, Snizort, Kilmuir, Diurinish en Bracadale. Zijn preken bevatten ernstige waarschuwingen tegen de menigvuldige zonden van het land en vermaningen tegen de zielsverderfelijke leringen van de vrijzinnige leraars. Zij wisten niet dat alle macht in hemel en op aarde aan Christus gegeven is. De lekeprediker getuigde van deze macht van Christus en van Zijn gewilligheid om zondaren zalig te maken. Hij nodigde verloren zondaren uit om tot het heil, dat Christus heeft verworven, te komen. Eén van de vruchten van zijn prediking was Donald Munro. Deze was in Portree geboren en als gevolg van een ziekte in zijn kindse jaren was hij geheel blind. Toen hij nog een jongen was, leerde hij viool spelen om zodoende aan de kost te komen. Hij bezat muzikale gaven die hij tot vermaak van het volk gebruikte. Later werd hij catechiseermeester. Donald beseftte niet dat hij dubbel blind was. En hoe kon deze, ook geestelijke blinde, de blinden geleiden en wijzen op de enige weg der behoudenis? Maar God, die de blinden leidt in een weg die zij niet geweten hebben, zag op de blinde Munro neer. Hij gebruikte Farquharson om hem aan zijn blindheid van 'hart te ontdekken en hem met het ware licht te bedelen. Hij preekte over de tekst: "Ik ben de Deur ..." en onder dit woord werd Donald in de schaapskooi van de Opperste Herder en Opziener der zielen geleid, waar hij verborgenheden zag, die hij nimmer tevoren had aanschouwd. Zijn viool, die steeds tot zijn vermaak had gediend, was nu een verachtelijk voorwerp geworden, ten opzichte van het geklank van de hemelse bazuin. Na zijn bekering bezocht Donald het volk van Eynost, Minginish, als "catechist." Een eenvoudige en onwetende man zei tot hem: "U was erg vriendelijk en aangenaam toen u rond ging om te catechiseren en viool te spelen." Munro gaf als antwoord: "Indien ik toen was gestorven, zou ik naar de hel zijn gegaan."

De blinde Munro zou meer uitrichten dan met zijn muziekinstrument. Met de viool kon hij alleen het gemoed raken, maar met het zwaard des Geestes trof hij gewetens. Hij was begiftigd met veel gaven. Al kon hij niet lezen, toch kende hij de Bijbel bijna uit het hoofd. Munro was machtig in de Schriften, maar nog groter was de kracht waarmee hij de woorden van Gods Woord toepaste. Een tijdgenoot getuigde dat al zouden geen Bijbels meer aanwezig zijn, dan zou de gehele Schrift toch in Donald

Munro worden gevonden. Voor zijn bekering was hij een dode formalist, die de woorden alleen van buiten kende. Maar toen het God behaagde om Zijn Zoon in hem te openbaren, toen leerde hij de zaken van de woorden kennen. Hij was geen leraar in Israël, zoals Nicodemus, maar een schriftgeleerde die in de peilgeheimen van Gods Woord was onderwezen. Door genade wilde hij niets anders preken dan Christus en Zijn gerechtigheid.

Toen hij zich geroepen voelde om aan zijn mede-eilandbewoners het Woord van God te verkondigen, was hij 30 jaar oud. Vanuit zijn geboorteplaats vertrok hij naar Snizort, waar hij gebedsbijeenkomsten ging leiden. Jammer genoeg ontstond na twee jaar verdeeldheid, toen een Baptisten leraar in het gebied verscheen. Enkelen kwamen door het onderwijs van Munro tot bekering. Onder hen waren Angus Munro en Donald MacQueen, die later ook in de wijngaard van Christus werkzaam waren.

Door toedoen van de plaatselijke predikant werd Donald catecheet in Kilmuir. Ook deze leraar, Donald Martin is zijn naam, was door de arbeid van Farquharson tot het geloof gekomen. Zijn opvolger had weinig met Munro op, maar het volk koos de zijde van de blinde man. Rustig ging hij voort en langzamerhand verbreidde de waarheid zich over de omgeving. Zijn naam werd zelfs tot buiten Skye bekend. John Morison, de Godzalige smid en dichter uit Harris, wilde hem graag zien. Hij ontmoette de blinde man op weg. "Vanwaar komt u?", vroeg Donald. "Ik kom van Harris", antwoordde John. "Ik dacht dat daar niets anders te vinden was dan rotsen."

"Er zijn rotsen", zo zei de smid, "maar er is ook grond." "Bent u de smid van Harris?", vroeg Munro nu vol belangstelling. "Ja", zei de smid, "bent u Donald Munro?" Dit was het begin van een vriendschap voor het leven, ja eigenlijk voor de eeuwigheid. John Morison was een dichter met veel diepgang en geestelijkheid. Hij bezat de zalving van de heiligen. John MacDonald kende hem natuurlijk ook en stak de achting die hij voor hem had niet onder stoelen of banken. "Ik ken een smid", zo vertelde hij eens, "die meer godgeleerdheid bezit dan u allen." Donald Munro deed het voor zijn vriend niet onder. Niet dat hij ernaar streefde de meeste te zijn, maar juist, omdat hij zichzelf tot de minsten onder de broederen rekende, behoorde hij tot de groten in Gods Koninkrijk. Donald had zijn broederen lief. De basis van de vriendschap was zelfverloochening. Hij probeerde alles voor Gods volk te zijn, Het licht, dat de Heere hem geschonken had, stopte hij niet onder de korenmaat, maar liet het schijnen, opdat velen zich zouden verblijden in het Licht der wereld, want vergeleken bij Christus was Munro slechts duisternis.

Een andere vriend van hem was John Shaw, die in 1814 als predikant van Bracadale werd bevestigd. Hij kwam van Moulin, waar Alexander Stewart zo'n zegenrijk werk verricht had. Shaw was een ootmoedig man die het heil van Sion begeerde en zocht. Jammer genoeg was hij niet standvastig van karakter. Desondanks probeerde hij Munro in alles te steunen, vooral in de moeilijke omstandigheden waaronder hij soms verkeerde. Het is te begrijpen dat Munro een geregelde bezoeker van de pastorie van Bracadale was.

Munro kwam veel in Snizort en was zeer verblijd toen hij hoorde dat de predikant, Roderick Macleod, tot het ware geloof was gekomen. Eerst was hij een man van de wereld, die alleen zijn eigen belang beoogde en het zieleheil van zijn gemeenteleden verzaakte. Door het lezen van een geschrift van Bellamy werd hij ontwaakt tot een gevoel van zijn zonden. Toen hij de "Lezingen over de Romeinenbrief" van Thomas Chalmers in handen kreeg, ontving hij een straal van geestelijk licht in zijn ziel. Gedurende de geestelijke crisis, die hij doormaakte, leerde hij de blinde catecheet

kennen. Zelfs tot diep in de nacht sprak hij met de blinde man. Als een kind zat de geleerde predikant aan de voeten van de arme Munro. Zijn achting voor hem heeft hij altijd bewaard. Toen hij op een keer verschil van mening had met John MacDonald, vroeg hij op het laatst: "Wij zullen Donald Munro halen." Het ging over de uitleg van een zeker Schriftgedeelte. Donald kwam en vertelde hen dat zij beiden ongelijk hadden.

Donald was een man van gebed. Zijn leven dwong eerbied en respect af. Hij was wars van ijdelheid en wereldgezindheid. Zijn wandel was in de hemel. Het volk van Skye hield veel van hem en maakte hem het leven zo aangenaam mogelijk. Omdat hij niet getrouwd was, zorgde zijn zuster voor hem en vele anderen hielpen hem en gaven de begeleiding die hij op straat nodig had. Alleen van de geesteloze predikanten, die hem niet verstonden, ondervond hij tegenwerking.

Hoogtijdagen waren voor hem de Avondmaalstijden. Dan kwamen velen van het ware volk naar het eiland. Soms voer hij over naar de oostkust, om daar met de kinderen van Sion feest te vieren aan de tafel van zijn Koning. Eens bezocht hij Lochcarron, in de dagen dat Mr. Lachlan hier leraar was. Een vreemdeling die Donald niet kende, sliep vlak bij hem in een grote schuur. In het holst van de nacht werd hij verschrikt wakker door een luide stem die riep: "Ontwaak, ontwaak!"

Tot zijn grote verbazing zag hij iedereen opstaan. Toen sprak dezelfde stem: "Laat ons zingen tot eer van God." En iedereen zong de lofzangen Israëls. Het was Donald Munro, die gedreven door een innerlijke begeerte, zijn medestrijders in het ware geloof wakker maakte en liet zingen. Hij was het ook die hierna een gebed deed. De vreemdeling zag dat allen op de harde grond neerknielden. Hierop zei Munro een gedeelte van Gods Woord op, want lezen kon hij niet. Nog meer verbaasd was de man, die in tegenstelling tot de anderen Donald Munro niet kende, toen de blinde man in krachtige woorden de Schriften ontvouwde en op de gewetens van de hoorders toepaste. Hij sprak van verborgenheden in de nacht.

Donald Munro was in de jaren 1812 tot 1814 het middel om een grote opwekking op het eiland Skye te bewerken. Velen werden verlost uit hun banden en gaven getuigenis van de vrijheid die in Christus is. Het volk scheidde zich af van de leer van de vrijzinnige leraars en koos voor het zuivere evangelie. Overal ontstonden gebedssamenkomsten, waar de "Men" voorgingen en spraken over de verborgen omgang met de Heere. De kracht van de Geest kwam in deze samenkomsten duidelijk naar voren.

Munro is niet oud geworden. Hij stierf in 1830 op 57-jarige leeftijd. Toen het bericht van zijn dood zich over het eiland verbreidde, snelde Roderick Macleod, die toen in Bracadale predikant was, naar Bernisdale waar Donald in de Heere was ontslapen. Toen hij het stoffelijk overblijfsel van deze vrome man zag, sprongen de tranen in zijn ogen en sprak hij bedroefd: "Mijn vader, mijn vader, wagen Israëls en zijn ruiteren." Groot was de droefheid onder het volk van God. Ook de smid van Harris, John Morisson, ontving de droeve mare als een hevige slag voor de Kerk. Een tijdgenoot van Munro beschreef hem als volgt: "Een man door God hoog geëerd, wiens herinnering tot een eeuwige gedachtenis zal zijn. Het is onmogelijk aan zijn aardse loopbaan te denken zonder onder indruk te komen van de waarheid dat bij God geen aanneming des persoons is en dat het aanzien, waar de mensen zo vaak prat op gaan, door Hem licht geacht wordt. Hij kan onder de meest verachtelijke materialen Zijn instrumenten uitkiezen en in het volbrengen van Zijn wonderwerken treffend bewijzen, dat de uitnemendheid der kracht Godes is en niet uit ons. Hij koos een kind

van tedere jaren uit om door hem tot Zijn volk te spreken (David), terwijl Hij een beroemde en volwassen knecht voorbij ging en met dezelfde kracht maakte Hij Donald Munro tot een voorganger onder het volk. "Die Mij eren, zal Ik eren, maar die Mij versmaden zullen licht geacht worden."

Nog is het graf van Donald Munro te vinden op het kerkhof van Snizort. Velen van zijn geestelijk zaad hebben daar een rustplaats gekregen. Roderick Macleod schreef zijn grafschrift, waarop onder meer te lezen valt: "Geroepen tot kennis der waarheid door Mr. Farquharson die Skye in 1805 bezocht, toen het gehele eiland in een grote duisternis verkeerde ten opzichte van geestelijke zaken." "De rechtvaardige zal in eeuwige gedachtenis zijn."

Munro's vrienden waren ook eikenbomen der gerechtigheid, plantingen des Heeren. Eertijds waren zij, evenals Donald, geestelijk blind, maar de Heere had hun het gezicht gegeven. Deze "Men" hadden een helder gezicht ontvangen op Christus en Zijn borggerechtigheid. Eén van deze vrienden was Alexander Macleod, die tot het licht van Gods genade was geleid door de prediking van de Haldanes. Hij was met een groot verstand begiftigd en kende de werken van Boston, Flavel, Willison en andere Godzalige schrijvers. De Zendingsvereniging van de Hooglanden benoemde hem tot catecheet in Glendale op Skye, waar hij in 1828 zijn werk aanving. Later vertrok hij naar het eiland Raasay, aan de oostkust van Skye, waar geen predikant was. Hij reisde van dorp tot dorp om het onwetende volk onderwijs te geven. Zijn begeerte was om zielen voor Christus te winnen. "O, dat Hij mocht nederdalen als de regen op het nagras en als waterbeken die de aarde bevochtigen" was zijn gebed. Waar hij ook kwam, ontstond een honger naar het Woord. Op een zondag, toen hij in Halaig moest preken, was het stormachtig weer, maar het volk trotseerde de storm om hem te horen. De toeloop was zo groot dat geen huis of boerderij de mensen kon bevatten. Zij kwamen daarom in een grote grot bij de zee samen, waar de storm hen niet kon bereiken.

Alexander hield, zoals zoveel Godzaligen uit zijn dagen, een dagboek bij. Op 30 maart 1834 tekende hij aan: "Toen ik uit Braes terugkeerde, bezocht ik onderweg een zieke jongeman, die naar het zich liet aanzien, spoedig in de eeuwigheid zou worden opgeroepen. Toen ik hem over de staat van zijn ziel sprak, zei hij dat hij nu liever een aandeel aan Christus had dan tienduizend werelden en dat hij zijn vorige dagen ellendig had doorgebracht. Ik merkte op dat dit tegenwoordig een algemene klacht is onder stervende personen, wat vroeger niet het geval was, omdat het Woord van God toen nauwelijks werd gevonden en de onkunde het gehele land bedekte. Toen waren de meeste goddelozen en onwetenden vervuld met vleeselijke en bedrieglijke dromen van gelukzaligheid, zoals een oude, die enige tijd geleden op zijn sterfbed zei: "Hoe gelukkig zou ik in de andere wereld zijn, wanneer ik daar mijn vader en moeder zou ontmoeten." Maar nu het Woord zo algemeen wordt verkondigd en het volk wordt gewaarschuwd om te vlieden van de toekomstige toorn en tot Christus te vluchten, dat buiten een aandeel in Hem niets te wachten staat dan het eeuwige verderf, worden door deze waarheden algemene indrukken veroorzaakt op degenen die geregelde hoorders zijn, zodat zij zelden de dood naderen met een slapende consciëntie. Ik vind het ziekenbezoek altijd een gunstige gelegenheid om de aanwezigen aan te spreken en om van de belijdenissen van zieke mensen kennis te nemen." De belangstelling voor de eeuwige waarheden nam steeds meer toe onder het volk van Skye. Alexander Macleod arbeidde zodoende niet tevergeefs.

Tot de vriendenkring van Alexander Macleod behoorde ook John Morisson, de smid,

die wij al bij Donald Munro tegenkwamen. Alexander verhaalde van hem: "John Morisson, van beroep smid, werd 8 of 9 jaar geleden onder de kracht van de waarheid gebracht. Hij was een man van ongewone gemoedskracht en grote voorzichtigheid. Nadat hij tot de troostrijke hoop kwam, werd de staat van degenen die rondom hem waren zwaar op zijn ziel gedrukt. Zijn eerste poging om het licht van de waarheid te verspreiden was door gesprekken." John Morisson werd de evangelist van Harris, zoals Donald Munro van Skye en Alexander Macleod van Raasay. John keek tegen Alexander op en Alexander had ontzag voor John. Beide achtten zichzelf slechts geringe arbeiders te zijn, maar de talenten, die zij ontvangen hadden, werden op een buitengewone wijze tot winst gemaakt. Het huis van Alexander stond in Snizort. Zijn vrouw was Godvrezend en altijd in de weer om armen en behoeftigen bij te staan, allermeeest de huisgenoten des geloofs. Beiden waren haters van eigenbedoelingen en eigen eer. Aan de waarheid mocht niets worden tekort gedaan. Zielen werden eerlijk behandeld, omdat de eeuwigheid ervan afhing. De bedrieglijke leraars waren volgens hen gelijk aan de tovenaars die het werk van Mozes probeerden na te bootsen. Alexander was bedroefd "ziende de grootheid van de ijdele heerlijkheid van de zelfbedriegers die door bedrog zielen vermoorden." Hij had de gave des onderscheids en kon het snode van het kostelijke onderscheiden. De eerste zondag na de bekering van Roderick Macleod uit Snizort, had Alexander al in de gaten dat de predikant een zaligmakende verandering had ondergaan. Toen hij uit de kerk kwam, vroeg hij zijn metgezel: "Wat is jouw nieuws vandaag?" "Niets", zei deze vriend.

"Ik heb groot nieuws", sprak Alexander "en nieuws dat blijdschap in de hemel heeft veroorzaakt, want Mr. Roderick heeft zijn onderwijzingen van Boven ontvangen en aan zijn gemeente meegedeeld."

Op de vrijdag van de Avondmaalskomsten, de zgn. "Men's day", was Alexander niet alleen een geregelde spreker, maar hij was ook zeer gewaardeerd door het volk. Tijdens zo'n bijeenkomst hadden enkelen van de "Men" gesproken over de onderscheidene kenmerken van het zaligmakende geloof. Alexander gaf ook zijn mening: "Wij hebben vandaag veel gehoord over de daden en vruchten van het zaligmakend geloof en het zal goed voor ons zijn om acht te nemen op hetgeen hierover gezegd is en om meer van het geloof te zoeken dat wij gehoord hebben. Maar het gevaar is groot dat, als wij zoveel over het dierbare geloof denken, wij haar grote onderwerp uit het oog verliezen. Dit wil ik u slechts vragen: "Was het geloof voor u gekruisigd of zijt gij in de naam van uw geloof gedoopt?"

Alexander was geen vreemdeling van de worstelingen van het gebed. Ook in het openbaar was zijn gebed met kracht. Veel ging hij op de gezelschappen voor. Toen Donald Munro stierf nam hij de leiding van deze samenkomsten over.

Toen hij in Braew catechiseerde, werd hij getroffen door een besmettelijke koortsziekte. Thuisgekomen ging hij naar bed, waarvan hij niet meer af zou komen. Na het bericht van zijn dood, kwamen de vromen naar zijn hut. Sommigen aarzelden vanwege een mogelijke besmetting. Maar toen haalde een van de vromen de Schrift aan: "Verkondig het niet te Gath, boodschapt het niet op de straten van Askelon; opdat de dochters der Filistijnen zich niet verblijden, opdat de dochters der onbesnedenen niet opspringen van vreugde", waarna de vreesachtigen ook naar binnen gingen. Zij legden de dode af en begroeven hem op het kerkhof van Snizort. Niemand van hen kreeg de gevreesde koorts. Dit gebeurde in 1836.

Toen Skye bezocht werd met verscheidene opwekkingen, was de "Apostel van het noorden" natuurlijk ook een geregelde bezoeker van het eiland. Op één van zijn

tochten ontmoette hij een jong meisje, dat over haar zielstoestand bekommerd was. MacDonald wilde weten wat er precies aan de hand was, waarop zij als antwoord gaf: "Wat is er anders met mij aan de hand dan dat de waarheid van God mij doorsteekt?" Het waren voornamelijk jongeren tussen 15 en 30 jaar, die de onderwerpen waren van het gezegend werk. Sommige zeer oude mensen kwamen tot het geloof, zoals een man van 80 jaar en een man van 100 jaar oud, die in Bracadale woonde. Zelfs een idioot werd tot God bekeerd. Het waren soms de meest geringe instrumenten, die de Heere gebruikte om mensen wakker te schudden. Zo woonde in Portree een goddeloze man, die op een zondag een huis vol bezoek had en deze dag in ijdelheid doorbracht. Plotseling werd op de deur geklopt. Het bleek een kettellapper te zijn, die zich bij het gezelschap voegde. Deze liet na enige tijd een versje zingen en daar hadden de vrolijke en ijdele feestvierders wel oren naar. De kettellapper zong echter geen werelds liedje, maar het vers van Dugald Buchanan over de "Dag des oordeels." De heer des huizes werd door dit zingen in het hart getroffen en zijn huis was in het vervolg niet langer meer een synagoge van satan op de Dag des Heeren, maar de plaats waar het ware volk samenkwam.

In het dorpje Unish woonde Norman Macleod, die in Edinburgh als een vuurbrand uit het vuur gerukt was. Door zijn toedoen begon de geestelijke opwekking in zijn woonplaats. Hieropvolgend hield Roderick Macleod uit Snizort samenkomsten in Fairy Bridge. Dat was in de lente van 1843. Uit alle hoeken van het eiland kwam het volk naar deze plaats, waar drie wegen elkaar ontmoetten. Duizenden verlieten hun werk om hem daar te horen. Het woord was met kracht en trof vele verloren zielen. Op een woensdag sprak Mr. Roderick over de woorden: "Zie Ik sta aan de deur en Ik klop" Toen openbaarde de Geest Zich in grote kracht. Macleod gebruikte deze woorden: "O, het is niet mijn vrees dat Christus u niet zal aannemen, maar mijn vrees is dat u Christus niet wilt aannemen." De kreten van het volk waren zodanig, dat de prediker zich niet kon verstaanbaar maken. Was er grotere zonde, dan de verwerping van Christus, aangeboden in het evangelie? Sommigen riepen na afloop: "O, zal ik weggaan zonder Christus? Zal ik naar huis gaan zonder Christus?" Velen die lange afstanden hadden afgelegd om naar Fairy Bridge te komen, bleven over om de dienst van de volgende dag bij te wonen. Tussen de diensten deden de "Men" veel zegenrijk werk. Zij spraken met de overtuigde en ontwaakte zielen. Grote voorzichtigheid namen zij in acht. Niemand legden zij haastelijk de handen op, maar zij lieten het eerst overzomereren en overwinteren. Veel nabijkomend werk kon er zijn, gepaard gaande met krachtige werkingen, maar zonder ware geloofskennis. Het duurde soms minstens 3 jaar, voordat zij de mensen in hun gemeenschap opnamen. Zij schuwden een louter hartstochtelijk werk. Ook Roderick Macleod was met de geest van voorzichtigheid bedeed. Hij vergeleek de opwekking met een herder, die enkele schapen in de schaapskooi leidt. De meerderheid keert immers terug zonder de deur bereikt te hebben, of zij klimmen als dieven en moordenaars over de muur, om zich op deze wijze buiten het recht om de weldaden toe te eigenen.

Satan ging ook op Skye rond als een briesende leeuw om Gods werk teniet te doen. Ook richtte hij zijn aanvallen op de vrijgekochten des Heeren. Dan verscheen hij vaak als een engel des lichts, zoals hij Donald MacQueen. Donald was een man, die een zeldzame kennis had van de inwonende verdorvenheid van zijn hart. De verzoeker maakte hem wijs dat hij volmaakt was. Ofschoon hij deze voorstelling verafschuwde, werd hij gedurig hiermee aangevallen "totdat de waarheid welke in Jezus is, die hem reeds lang tot troost was, nieuw leven en blijdschap in zijn gemoed voortbracht." Hij

nam de toevlucht tot het Woord des levens teneinde leiding en troost te ontvangen. En hij verkreeg de vrede als een rivier, die in zijn gemoed vloeide bij het lezen van Col. 2: "Gij zijt volmaakt in Hem." Hij wilde volmaakt zijn, hij verlangde ernaar, maar hij was zich bewust dat de tijd nog niet was gekomen. Nu werd hij vervuld met een gevoel van zijn ledigheid en onvolmaaktheid. Maar de Geest bracht hem tot de vertroostende waarheid, dat alle volmaaktheid die hij nodig had, voor hem in Christus was bereid. Uit de volheid van Christus verkreeg hij iedere zegen die hij behoefde: "... en uit Zijn volheid hebben wij allen ontvangen ook genade voor genade." Wanneer Donald over het lijden van Christus las of sprak, kwamen de tranen in zijn ogen. Er was niets dat zijn hart meer brak dan het lijden van de Borg. En geen andere naam hield hij zijn medereizigers voor dan de ene Naam door Welke Gods volk zalig wordt. Tot de "Men" van Skye behoorde ook Angus Munro, die op de samenkomsten van de blinde Munro tot de zaligmakende kennis van de waarheid was gebracht. Eerst gaf hij zich over aan drinken en vechten, totdat de Heere hem staande hield. Het was een krachtadige omkering; het zaad viel niet op de steenachtige plaatsen, maar in een weltoebereide aarde. Een man van het westen van het eiland, die van deze verandering hoorde, merkte op: "Niemand hoeft nu te wanhopen sinds Angus is bekeerd." Zijn godsdienst was een leven van zelfverloochening en een meer en meer gekruisigd worden aan de wereld. Angus kreeg een benoeming als onderwijzer onder degenen die alleen de Keltische taal spraken. Spoedig behoorde hij tot de "Men." Zijn inzicht in Goddelijke zaken was groot en velen vroegen hem om raad. Niet altijd was hij verzekerd van zijn genadestaat. Eenmaal was hij bevreesd dat het goede werk nooit in hem was begonnen. "Wel", zei één van zijn vrienden die van zijn twijfelingen vernam, "ga dan naar Portree en drink en vecht zoals je vroeger deed." Als spreker op de "question meetings" genoot hij grote bekendheid. Hij was een vijand van huichelarij en geveinsdheid. Niets haatte hij meer dan de zonde en de bestraffing behoorde tot zijn dagelijkse bezigheden. In alles legde hij een eerlijke wandel voor God en mensen aan de dag. In 1873 nam hij afscheid van het tranendal. Zijn graf is naast dat van Donald Munro te vinden.

De gaven van het volk des Heeren zijn onderscheiden, maar het is dezelfde Geest die hen leidt. De een moge geleerd en de ander ongeleerd zijn, maar beiden zijn hetzelfde geloof deelachtig. Angus of the Hills was verre van wijs naar aardse maatstaven, doch in ruime mate bedeed met de wijsheid die van Boven is. Zijn verstand was zeer beperkt; het alfabet kon hij niet opzeggen, ja hij kwam zelfs niet verder dan de letter B. Maar de C van Christus was hem dierbaar!

Zijn wieg stond in het plaatsje Uig op het eiland Lewis. Zijn vader was schaapherder, die zijn woning in een afgelegen hut op een heuvel had. Vandaar dat het hele dorp hem later kende als Angus of the Hills Angus van de heuvels. En als zijn naam genoemd werd, dan spitsten velen de oren, want Angus was een wonderkind. Tijdens de grote opwekking op Lewis werd Angus in het visnet van het evangelie gevangen. In die dagen veranderden de heuvels in Uig in plaatsen des gebeds. Ook Angus zocht vaak de eenzaamheid, om zijn hart voor God uit te storten. Wanneer hij in het openbaar een gebed deed, was het doodstil. Het waren woorden die, wat de taal betreft, leken op die van een kind, maar de inhoud ademde de kracht van de tale Kanaäns. Alexander Macleod, de predikant van Uig, hield Angus in hoog aanzien. Hij probeerde hem lezen te leren, maar het onderwijs had geen resultaat. De letter A kon hij wel herhalen, de letter B ging na veel moeite, maar er was geen plaats in zijn geheugen voor de derde letter. AB kon hij lezen en uitspreken, maar "Ah, dit is maar droog. En hierin is geen voedsel voor mijn ziel. Er is hierin geen woord over Christus

of God, geen woord over vergeving van zonde. Ik zou liever achter de dijk zitten, waar ik een ogenblik de aanwezigheid van de Heere mocht gevoelen." De hemelse Leraar onderwees hem in de verborgenheden, welke zijn weggelegd voor degenen die Hem vrezen. Het meeste leerde hij in de weg van het gebed. Als hij de heuvels inging, was zijn aangezicht weleens bedrukt, maar wanneer hij zijn "heiligdom" had verlaten, dan keek hij vaak met stralende ogen.

In zijn antwoorden was hij gevat. Toen iemand hem voor dwaas uitmaakte, zei hij dadelijk: "De Bijbel zegt dat de dwaas is, hij, die op zijn hart vertrouwt."

Angus vroeg aan de predikant of hij ten Avondmaal mocht gaan. Deze wees hem af vanwege zijn verstandelijke onbekwaamheid. Ook de kerkeraad wees zijn verzoek af. Angus was hierover erg teleurgesteld en boos. Zijn gebed was: "Moge de hemel hen bestormen." Een ogenblik voelde hij, alsof zij de deur van de hemel voor zijn gezicht dichtsloten en hij treurde als een van God verworpene. Maar de genade, die zo rijk in hem woonde, overwon en des te nauwer voelde hij zich aan Christus verbonden. Zijn houding tegenover Macleod en de kerkenraad was na de afwijzing onvriendelijk. Maar de mens in Christus had uiteindelijk de overwinning over de natuur, die steeds met God in opstand is en zich niet met Zijn wil kan verenigen.

Angus was meermalen het middel tot de bekering van medezondaren. Toen drie vrouwen zich bij Robert Finlayson aanmeldden om lid van de gemeente te worden, vroeg de predikant hun wie hen tot Christus geleid had. De eerste vrouw zei dat zij Angus had horen bidden, waardoor haar hart werd geopend. De tweede vrouw vertelde dat zij tot de Zaligmaker geleid was, doordat de eerste vrouw haar over het wonderlijke gebed van Angus vertelde. Zijn gebeden waren als de ladder van Bethel. Niet altijd ging hij op verzoek in openbaar gebed voor. Een keer zei hij, toen de predikant het hem vroeg: "Niet vandaag, ik kan het niet doen." "Jawel, ga staan Angus, Jona bad toen hij er slechter aan toe was dan jij. Hij bad toen hij in de buik van de walvis was." "Ah, maar ik heb vandaag de walvis in mij!", was het antwoord. Het eiland van zijn geboorte werd niet het eiland van zijn dood. Skye werd zijn nieuwe vaderland, maar het was het land der ruste niet. De aarde was het land der vreemdelingschappen, waar hij als pelgrim verkeerde. De reden van zijn verhuizing naar Skye was een klein voorval. Zijn vader was op een dag bezig om een dijk te herstellen. Angus hielp hem en brak de spade. Zijn vader werd boos en rende achter hem aan om hem te straffen. Angus vluchtte weg, terwijl hij uitriep: "O, Heere, verlos mij van mijn wederpartij!" Hierop vertrok hij naar Skye. In Snizort voelde hij zich echt op zijn gemak. Hij noemde deze plaats Jeruzalem. Boven alles beminde hij de Godzaligen. Roderick Macleod hoorde van zijn aankomst en nodigde hem op zijn pastorie uit. Het was een hele eer voor hem om aan de tafel van de predikant aan te zitten. Mr. Roderick plaagde hem met te zeggen: "Angus denk aan de genade die je werd verleend, toen je bij mij aan tafel zat." "Ah dominee!", antwoordde Angus, "denk aan de grotere genade die u werd verleend toen u mij, arme man, uitnodigde om aan uw tafel aan te zitten."

Het was zijn gewoonte om vroeg op te staan, vooral op zondag. Dan ging hij naar een eenzame plaats om te bidden. Tijdens een Avondmaal in Snizort ging hij 's morgens vroeg naar de kust. Daar ontmoette hij een Godzalige man die opmerkte: "Jij bent vandaag ook vroeg opgestaan." "Nee", zei Angus, "de vrouwen waren nog eerder", waarmee hij de vrouwen bedoelde die vroeg op de eerste dag van de week naar het graf van de Zaligmaker gingen. Angus leefde met het volk van de Bijbel. Zo'n plaats had het Woord van God in zijn leven. Toen iemand hem vroeg waarmee hij de mens in zijn natuurstaat vergeleek, sprak hij kernachtig: "Hij is gelijk aan een zeug, die het alleen in de mest naar de zin heeft en als je de zeug naar een kasteel brengt, wil zij

toch naar de mesthoop teruggaan of er een maken." Eens zat hij bij een goddeloze man aan tafel. Toen het eten was opgediend, werd Angus verzocht om een zegen te vragen. Hij begon: "Heere, heb medelijden niet dit goddeloze gezin." Op een keer stond hij bij de kerk van Snizort, toen iemand tegenover een ander opmerkte: "Daar is er een die iets nodig heeft." "Ja", zei Angus, "ik heb iets nodig, ik heb Christus nodig, het ware Brood dat uit de hemel is gedaald." Vaak was Angus in alleenspraak. Soms vingen de voorbijgangers enkele woorden op die hij tot zichzelf sprak. Een voorbeeld: "O, mijn Zaligmaker. De zwarte man kwam vandaag tot mij. Hij wilde mij beroeren. Vuur was in zijn ogen. Ik vertelde hem: U bent gekomen en ik verwachtte u spoedig. O, U kunt zien dat hij er vandoor ging." De duivel werd wederstaan door de kracht van zijn eenvoudige geloof. In Tobermory ontmoette hij de bekende Ewen Cameron. Toen zij uit de kerk kwamen, keken zij elkaar recht in de ogen. Ewen vroeg aan Angus: "Wat is je naam?" Angus stelde diezelfde vraag. Nadat zij aan elkaar waren voorgesteld, liepen zij gebroederlijk arm in arm. De eerste vraag van Ewen was: "Wat is het zaligmakend geloof, Angus?" Hij antwoordde: "Het zaligmakende geloof is een ziel, die zijn eigen zegel zet op ieder woord dat door de Heilige Geest wordt vermeld van het begin van Genesis tot aan het einde van Openbaring." Zes maanden lang brachten de beide vrienden op het eiland Muil door, samen met het volk van God en de Heere toonde Zijn tegenwoordigheid.

Angus was een merkwaardig man. Iemand gaf hem 5 shillings. Hij werd verzocht dat hij het geld meer liefhad dan zijn Zaligmaker. Zodoende legde hij het in een gat van de dijk. Later vertelde hij dit aan een vriend die wist dat Angus de waarde van het geld niet kende. Hij probeerde het geld terug te vinden, wat hem echter niet lukte.

Op Skye eindigden zijn dagen. Op zijn sterfbed gaf hij opdracht om hem op het kerkhof van Uig op Lewis te begraven. Toen daar een overstroming plaats vond en een gedeelte van de grafakker werd weggeslagen, bleef zijn graf geheel onaangeroerd. De Heere gebruikte een blinde en een onwetende man om op Skye Zijn lof te verkondigen. Donald Munro en Angus of the hills waren het middel om de blinde ogen te openen en stommen te doen spreken. Zij waren leermeesters van de geleerde Roderick Macleod, die ook zoveel zielen op het eiland tot zegen was.

Macleod leefde tot 1868. Toen hij predikant werd, verkeerde het gehele eiland in een dikke duisternis. Maar de tijd van de hervorming trad in. Hij werd de leider van een beweging, waarvan de vruchten tot in eeuwigheid zichtbaar zouden blijven.

Vele geoefende vromen werden op het eiland gevonden. Zij waren lichtende lichten voor Gods Kerk. De wildernis bloeide als een roos. Het eiland Skye was een ware parel in de zee, die Schotlands kusten omspoelt.

Hoofdstuk 16. Dat vele eilanden zich verblijden.

De Outer Hebriden vormen een 200 kilometer lange eilandengordel ten noordwesten van Schotland. Het grootste eiland van deze groep is Lewis. Ook hier voerde de duisternis vele jaren heerschappij. De ogen van het volk waren zwaar. Zweren, liegen en stelen waren zonden die hier veelvuldig voorkwamen en allerlei van het heidendom afkomstige bijgelovige gebruiken vonden veel aanhang. De kerken waren weliswaar bezet met predikanten, maar zij waren geen evangeliedienaars. Zij bestrafden de zonden niet en het verschil tussen het reine en het onreine gaven zij niet te kennen.

In het plaatsje Uig werden in 1824 nog geen 5 Bijbels gevonden. Het aanbidden van hemellichamen was hier heel gewoon. Ook hier lag het deksel der boosheid op het hart van het volk. Zij bleven hardnekkig in hun zondige wegen volharden. In vergelijking met Skye was de toestand op dit eiland veel slechter.

Toch brak de dageraad voor Lewis aan. Het was ten opzichte van andere gebieden wat aan de late kant. Toen in Easter Ross het hoogtepunt bereikt was, moest de gezegende tijd voor Lewis nog beginnen. Een man van het eiland droomde een droom. Hij zag een man op de kust verschijnen met de zon op zijn schouder en later was hij blij dezelfde man in levende lijve aan te treffen. Het was de held van de dageraad: Alexander Macleod. In 1786 werd hij in Stoer geboren en op 25jarige leeftijd leidde de Geest des Heeren hem tot de zaligheid. Het goede werk, dat in hem was begonnen, werd verdiept en krachtiger gemaakt door de prediking van het Woord en de gemeenschap met Gods volk in Ferintosh op de Black Isle. Op latere leeftijd dacht hij vaak terug aan deze voor zijn ziel zo vruchtbare tijd: "Beschouwt o, mijn ziel, de eerste godsdienstige indrukken die gij had onder de middele n der genade, de plaatsen waar ge deze indrukken zo krachtig gevoelde, zodat ge uzelf niet goed kon beheersen, toen u tussen de 15 en 18 jaar oud was. Gedenk aan de tijd van het verborgen gebed in Duirinish (Lord's Reay's land), ook in Ullapool en Reef in Lochbroom, wanneer ge tot een fontein van onophoudelijke tranen werd gemaakt" En dan vervolgde hij: "Ge wist in die dagen niet dat u zelf tot onderwijzer van anderen moest worden aangesteld." Macleod werd tot het werk van de bediening afgezonderd Zijn eerste gemeente was Dundee en in 1821 verhuisde hij naar Cromarty.

Op 28 april 1824 kwam hij als predikant in het dorpje Uig terecht. Wat een verschil bemerkte hij op het eiland Lewis met het geestelijk klimaat op de Black Isle. Hij moest hier onder heidenen arbeiden. Maar Macleod preekte geen evangelie voor heiligen en vromen, maar voor goddelozen en slechten. Al in de eerste maand bemerkte hij een intense aandacht onder de prediking. Het volk stond niet afkerig tegenover de leer die hij naar voren bracht. "Maar de waarheid maakte geen zichtbare indruk op hen." Toen hij een ouderpaar op een doopzitting onderzocht, bemerkte hij een ontzettende onkunde. Deze onkunde was algemeen: "Weinigen wisten de namen van de eerste mensen of die van Noach, de patriarchen en de profeten." Zijn eerste zorg was hen te onderwijzen in de beginselen van het christendom. Na verloop van tijd bespeurde hij enige indrukken bij jong en oud. Sommigen waren zelfs zo bewogen dat zij zich niet konden inhouden. Ook kwamen velen van de omliggende dorpen onder zijn gehoor. De indrukken onder de prediking namen steeds meer toe. "Moge het de Heere vergunnen zaligmakende indrukken te geven, opdat God verheerlijkt worde en zondaren mogen worden zaliggemaakt", was zijn wens.

In december van hetzelfde jaar roemde hij de goedheid van God, want "nu kwamen zij

uit iedere hoek tot mij, terwijl zij uitriepen: "Wat zullen wij doen om zalig te worden?" Velen waren onderwerpen geworden van een diepe overtuiging van zonden. Anderen roemden reeds in de vertroosting van het evangelie. "Geloofd zij God voor deze wonderlijke verandering! Moge ik deze weldaden nooit vergeten! Gezegend zij God voor Zijn onuitsprekelijke gave." Op 25 december preekte Macleod over: "Vrees niet, want ik weet dat gij zoekt Jezus die gekruisigd was." Hij verklaarde de twijfelingen en vrees onder Gods volk. "Maar toen ik aan de toepassing kwam en liet zien dat de woorden "Vrees niet", vice versa waren gekeerd naar alle ongelovigen en dat hun vrees en verschrikkingen, onuitsprekelijke verschrikkingen, door de eeuwen der eeuwigheid nooit zullen eindigen, indien de aanbiedingen des heils worden verworpen, zou men haast denken dat ieders hart werd doorstoken en een algemene benauwdheid verspreidde zich over de gemeente. Moge het vrucht voortbrengen!"

De predikant van Uig stapte niet lichtvaardig over de kwaal heen, maar ontdekte deze naar de werkelijkheid. Eerst moesten de inwoners van Uig schuldig worden gesteld, eerst moest hun rampzalige kwaal worden opengelegd, alvorens er plaats zou kunnen zijn voor het enige medicijn tot genezing en heling van de ontzettende breuk tussen God en de mens.

Op de eerste dag van het jaar 1826 was Macleod in "overdenking over de geleidelijke stappen, waarmee de Heere naderbij komt en Zichzelf aan niet weinigen van dit volk openbaart en ik mijmerde met genoegen over de voortgaande groei, die zo duidelijk onder de onderwerpen van genade in deze plaats zichtbaar is. Wij mogen zeggen dat de Boom des levens, die in het midden van ons geplant is, door overtuiging, bekering, vereniging, geloof, leven, liefde enz. iedere week en maand vruchtbaar is geweest. Zondaren werden genodigd om van deze vrucht te nemen en niet weinigen mochten de hand des geloofs uitstrekken om deel te hebben aan de hemelse vrucht" Een nieuw jaar was aangebroken. Macleod smeekte om een nieuw jaar voor zijn gemeente, een jaar van het welbehagen des Heeren. Hij schreef dan ook in zijn dagboek: "En toen het U, o Heere, heeft behaagd om in de laatste maanden van het vorig jaar van Uw bijzondere genade aan ons te schenken, mogen wij dan nu niet grotelijks opgewekt worden om U te smeken, of U Uw bijzondere gunst aan dit volk wilt vervolgen te geven, ook aan hem die geroepen is om Uw raad onder hen te verklaren." De Heere vervulde zijn begeerten. Zijn prediking droeg steeds meer vrucht. Op 4 juni van dit jaar kon hij schrijven: "Onze vergaderingen maken voortgang en de pas bekeerden maken vorderingen in kennis en bevinding. Een van hen, die diep overtuigd was en zijn geval voor mij neerlegde, zei dat iedere letter van de Wet der tien geboden als een gedurig geluid of lawaai van een vreselijke trompet tegen hem was. Hij voelde zich, alsof de vergelding van de heilige Wet dadelijk tegen hem zou worden uitgevoerd en verbeeldde zich dat er niet meer dan de dikte van een vel papier tussen hem en de onmiddellijke uitvoering van al de dreigementen van Sinai bestond. Een van de broeders gaf hem en anderen een bestraffing, waarover hij, gebruik makend van een militaire term, opmerkte: "O, wat een gezegend pak ransel kregen wij vandaag; het rekende grondig met mij af, zoals een zwaard zou doen. O, wat hebben wij zulke getrouwe behandelingen nodig, opdat wij niet bouwen op onze eigengerechtigheden." De vermaningen die hij kreeg, ontvaardden niet in vijandschap, maar hij paste die op zijn eigen geval toe.

Alexander leidde gebedsbijeenkomsten, die niet voor een ieder toegankelijk waren. Eerst werd men onderzocht op "geloof, verandering en bevinding." Deze samenkomsten dienden tot opbouw in het geloof. Gelet werd op de groei en toename in de genade van God in Christus. Alleen de huisgenoten des geloofs werden

hierom toegelaten. In twijfelgevallen moest Macleod zelfs de toegang ontzeggen. Het eerste jaar dat Macleod in Uig stond, kon hij het Avondmaal niet bedienen. Bij zijn komst waren zo'n 800 personen gerechtigd om aan te zitten, maar bij niemand bespeurde hij een teken van geloof. Maar nu de sluier voor de ogen van het volk steeds meer werd weggenomen, kwamen ook de hindernissen om de Tafel des Heeren te bedienen te vervallen. In veel zielen was het licht van het evangelie opgegaan. Zij waren bevrijd van hun banden van zonden en duisternis. De gemakkelikheden en verkeerde zeden werden vaarwel gezegd en vaders, moeders en kinderen schaarden zich rondom de kandelaar van het Woord. Velen begeerden nu de dood van de Heere Jezus Christus te verkondigen. Alexander Macleod besloot om deze gezegende instelling niet langer aan de gemeente te onthouden. De eerste bediening vond op 25 juni 1827 plaats. Ruim 9000 personen brachten die dagen in Uig door. Overal kwamen de hongerende en dorstende zielen vandaan. De aanwezigheid des Heeren was voelbaar. De vrijmoedigheid om aan de Tafel aan te gaan was niet groot. De pasbekeerden bleven van de Dis af, omdat zij zich nog niet rijp vonden om aan de heilige maaltijd deel te nemen. De gemeente was op deze gedenkwaardige dag zeer bewogen en onder de indruk. "Toen de tekenen werden voorgesteld, daalde een regen van opleving van de tegenwoordigheid des Heeren op de vergadering neer." Bij de tweede tafel "viel de hemelse dauw van de genadige invloeden op een kennelijke wijze op het volk neer. Dit was op zulk een in het oog vallende wijze dat niet alleen de vrienden van Christus, maar ook de vijanden dit schouwspel niet konden vergeten" De Geest des Heeren raakte vele dorre beenderen aan. Uitingen van droefheid en vreugde werden gehoord. Overtuigde zielen riepen tot God om verlossing van hun banden. Gods volk werd buitengewoon verkwikt en verlevendigd.

Op die zondag preekte John MacDonald uit Ferintosh, die voor dit doel naar het eiland was getogen, voor een schare van duizenden zielen. De prediking handelde over de soevereiniteit van God in de zaligheid en over de vreselijke staat van een schuldig mensenkind, die onder de Goddelijke wraak verkeert. Zijn tekst was: "Gij stelt onze ongerechtigheden voor U, onze heimelijke zonden in het licht Uws aanschijns." De uitwerking van deze preek was buitengewoon. Vele zielen werden gevangen in het net van het evangelie.

Uig werd een plaats van verkwikking voor dorstige zielen. Velen uit Ness, Back en Knock legden afstanden van tientallen mijlen af om de Avondmaalsdiensten bij te wonen. Moeders met kinderen op de armen voegden zich zelfs bij de schare van pelgrims op weg naar het "heiligdom" van Lewis. Sommigen trotseerden de wind en voeren met ranke scheepjes naar Uig. Het was een bewaterde hof, waar de Roos van Saron bloeide. "God opende de vensteren des hemels en goot een rijke 2n overvloedige regen uit op de dorre en droge wildernis en maakte dat deze bloeide als een hof des Heeren." De Geest der genade en der ebeden werd uitgestort onder de eilandbewoners. In 1828 was het werk van God zo uitgebreid, dat het gehele eiland tot een geestelijk ontwaken was gekomen. Het evangelie had een buitengewone verbreiding onder dit volk.

Met recht mogen wij Alexander Macleod wel de Apostel van Lewis noemen. Hij had de basis voor het réveil gelegd. Zijn werk bleef niet beperkt tot één akker. In 1844 verhuisde hij naar Lochalsh en vandaar werd hij predikant van Rogart in Sutherland, waar hij in 1849 zijn loopbaan beëindigde. In zijn prediking stond de heerlijkheid van Christus' persoon, in Zijn lijden en de volmaaktheid van Zijn aangebrachte gerechtigheid vooral centraal, evenals Gods grote liefde tot zondaren. Zijn grafscript op het kerkhof van Rogart is betekenisvol: "Door de genade Gods ben ik dat ik ben."

Een andere leraar bouwde op het fundament dat Macleod had gelegd verder. Zijn naam is Finlay Cook, die in 1829 in Ness, aan de andere kant van het eiland, werd bevestigd. Hij was afkomstig van het eiland Arran. Op 25jarige leeftijd kreeg hij werkzaamheden met de zaligheid van zijn ziel. De prediking van McBride van Kilmory diende om hem tot de kennis van Christus te leiden. Zijn overtuigingen waren grondig en diep en ook zijn verlossing geschiedde niet in een hoek. Hij was op een eenzame plaats aan het bidden, toen hij zulk een ontdekking van de weg der zaligheid van het Nieuwe Verbond ontving, dat "deze als het ware als een kaart voor hem was uitgespreid." De Heere zonderde hem voor de bediening van Zijn Woord af en leidde zijn weg naar Caithness. Vandaar ontving hij een beroep uit Lewis dat hij aannam.

Finlay Cook sprak eens met een vriend over de eerste vruchten van het evangelie op Lewis en merkte hierbij op, dat een tijd van verval zou volgen op vier opeenvolgende "oogsttijden." De eerste oogst zou opvallen door een ongemene kracht van Godzaligheid en in alles verschillen van een wereld zonder God. Het volgende geslacht zou minder onderscheid met de wereld te zien geven. Het derde geslacht zou moeilijk zijn te onderscheiden van de onbekeerden en het laatste zou geen verschil tonen met de wereld die in het boze ligt. Daarna zou de algemene afval doorwerken en het eens zo vruchtbare land een prooi worden van de woestijn van satan.

De prediking van Finlay kenmerkte zich door krachtige toepassingen en rijke leringen. Zijn voordracht was bewegelijk door zijn levendige en opmerkelijke voorstellingen. Zo sprak hij eens over het sprengen van het bloed in de nacht, dat de Heere de eerstgeborenen in Egypte sloeg. Hij dacht aan een man onder de kinderen Israëls, die meende dat de Engel des verderfs zijn huis geen kwaad zou doen. Uit een valse gerustheid wilde hij Gods gebod niet gehoorzaam zijn. Een andere man dacht de Engel te bedriegen, door iets wat op bloed geleek boven zijn deur te strijken. Een derde, die in een bouwvallig huis woonde, was daarentegen bang dat de Engel hem niet zou sparen, hoewel het bloed aan de posten zichtbaar was. Maar toen de morgen aanbrak, bleek dat de eerste en tweede door het oordeel waren getroffen, maar dat de laatste man was gespaard gebleven. Voorzichtigheid en wijsheid zijn van allergrootste gewicht in de zaken van Gods Koninkrijk. Gods toorn gaat voorbij aan zielen, wier geweten gereinigd is door het bloed van Christus, al is hun toestand nog zo hopeloos. Toen Cook het volk vermaande om naar een persoonlijke zekerheid van de zaligheid te staan en deze op grond van Gods getrouwheid in liet Verbond der belofte te verkrijgen, sprak hij: "Ofschoon ik boven het gezicht van aarde en hemel de woorden "Finlay Cook zal verlost worden" zou zien ingegraveerd, dan kon ik toch niet op dit getuigenis rusten. Wanneer ik deze verzekering echter ontvang uit het Woord van God, dan mag ik verzekerd zijn van mijn eeuwige aanneming. Waarom? Omdat hemelen en aarde voorbijgaan, maar Zijn Woord altijd zal staande blijven."

Zijn verblijf in Ness was van korte duur, maar in die jaren arbeidde hij overvloedig. Zijn verschijning op de kansel was die van een Godsgetuige. Hij leerde als iemand die de waarheid bevindelijk kende. Zijn woorden waren als "woorden van vuur" voor de zielen die met ademloze aandacht naar hem luisterden. De "pijlen van de Almachtige" raakten door zijn prediking vele harten. De leringen van Gods Woord, die uit zijn mond kwamen, daalden in de zielen neer als de "dauw van Hermon." Zielen die zichzelf niet meer in het leven konden houden, maar als het ware van honger vergingen. Hij joeg de zielen niet in de bloemhoven, maar handelde als een getrouwe herder, Zijn devies was: Geen zaligheid buiten de vereniging met Christus. Al was er sprake van krachtige werkingen in het gemoed, wanneer deze niet tot Christus leidden, waren zij ongenoegzaam tot zaligheid. "Wanneer de geest der dienstbaarheid een arme

zondaar treft, denkt hij dat er geen barmhartigheid voor hem is. Ontzettende gedachten rijzen in zijn hart op. Satan doet hier zijn voordeel mee en ongeloof wil hem in de wanhoop werpen. Later, als het evangelie aan de ziel wordt gepredikt (niet alleen in woorden, maar ook in kracht, in de Heilige Geest en in veel verzekerdheid) dan "laat Israël hopen in de Heere, want bij Hem is barmhartigheid en menigvuldige verlossing." Maar de zondaar behoort lijdzaamheid te oefenen en op Gods tijd te wachten, want "Zijn gedachten zijn niet onze gedachten" en hij behoort dankbaar te zijn dat hij nog niet in de hel is." Hiermee wilde Finlay te kennen geven dat de overtuigingen, die het geweten treffen, niet worden gegeven om hierop te rusten, maar om in lijdzaamheid Gods tijd af te wachten om in de ene Naam te geloven welke onder de hemel gegeven is en door welke wij alleen moeten zalig worden. De zaligheid ligt buiten de mens in Christus en de zondaar moet met al zijn werkzaamheden en godsdienst worden buitengezet, om als een goddeloze gerechtvaardigd te worden.

Finlay Cook vertrok naar Inverness en werd door John MacRae opgevolgd. De naam van deze "Big MacRae" is onlosmakelijk aan Lewis verbonden. Hij was in drie plaatsen op het eiland werkzaam. MacRae was een zoon des donders. Zijn preken over de majesteit Gods, over de onwrikbare eisen van Zijn heilige wet, over de vloek die op iedere ziel buiten Christus rust, veranderden zijn gemeenten in plaatsen des geweens. Hij behoorde tot een gezin van 12 kinderen, waarvan er 6 in hun kindsheid stierven. Van de overgebleven was John de jongste. Na de dood van zijn vader huurde hij samen met een broer een schapenboerderij ten zuiden van Lochcarron. In die tijd bezat hij nog geen straaltje geestelijk licht, laat staan dat er sprake was van enig vooruitzicht op het geestelijk herderschap. Toen de Heere hem werkelijk uitstootte in Zijn wijngaard, hield hij meermalen predicaties over de schapen en de schaapherder. Toen kon hij in waarheid zeggen: "De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken." Maar nu was hij nog een onbandige koe, die bekend stond vanwege zijn ruwe spraak en goddeloze zeden. John Kennedy maakte zijn vriend Mr. Lachlan eens opmerkzaam op de ruwe wijze waarmee John MacRae met zijn kudde omging. Mackenzie zag echter meer achter deze ruwe schaapherder, hij hoorde een "zachtmoedige en rustige stem" van een ware zieleherder en met ernst vertrouwde hij zijn vriend de volgende profetie toe: "Ik verwacht het niet mee te maken John, maar jij zult de tijd meemaken, wanneer je ogen en je oren kunnen bevestigen dat niemand in zijn dagen deze jongeman kan overtreffen in het verkondigen van de genade Gods in Christus aan verloren zondaren." De tijd van de vervulling van deze profetie was nog niet daar. Eerst moest John zelf in de stal van de schapen worden gebracht. De prediking van de "Apostel van het noorden" was het middel om deze ziel te vangen. Hij preekte in Lochcarron over Hooglied 3:11: "Gaat uit en aanschouwt, gij dochteren van Sion, de koning Salomo, met de kroon waarmee hem zijn moeder kroonde op de dag zijner bruiloft en op de dag der vreugde zijns harten." John werd verslagen in het hart. Zijn gemoedstoestand was een tijdlang zo terneergeslagen, dat hij zijn normale werk niet kon doen. Zijn zielesmart was zo zwaar dat zijn lichaamskrachten verzwakten. Sommigen dachten dat hij van zijn verstand beroofd was. Tijdens het Avondmaal in Ferintosh voelde hij enige verlichting en op zondagavond na de bediening van het sacrament kwam de verlossing van zijn banden. Het was de indringende boodschap van Angus Mackintosh die hiervoor gebruikt werd. Hij ging naar huis met vrede in zijn hart. De weg tot de bediening van het heilig Woord, tot het geestelijk herderschap, werd nu voor hem gebaad. In het jaar 1830 ontving hij preekbevoegdheid en 3 jaar later vestigde hij zich in Ness op Lewis, als opvolger van

Finlay Cook. Niet iedereen was blij met zijn komst. Een man probeerde hem angst aan te jagen. Hij vermomde zich als een koe en verstopte zich in het donker, totdat de predikant voorbijkwam. MacRae had al gauw door dat het een vermomming was en geen duivelsgedaante, waarvoor menige Lewisman uit bijgelovigheid bang was. Hij gaf het "dier" een gevoelige slag, waarbij hij opmerkte: "... bevel uzelf Gode aan en vraag Hem om genade voor uw ziel." Hij diende zijn Meester, die gekomen was om de werken des duivels te verstoren. Zijn listen en lagen waren hem niet onbekend. Eens bezocht hij iemand die hem vertelde, dat zijn beproevingen in die weg haast ondragelijk waren. MacRae wees hem terecht: "Vriend, je weet niet wat beproevingen zijn. Indien ik je de mijne zou vertellen, zou je zien dat die van jou inderdaad licht zijn."

Al stond hij bekend als een zoon des donders, voor de aangevochten zielen was hij eerder een zoon der vertroosting, vooral als hij deze zielen bij de Tafel des Heeren aansprak: "Uw beproevingen zijn als een sterke wind die op een schone boom blaast. Niet alleen zal de kracht van de tegenspoed tot beoefening van al uw andere genaden dienen, maar de vrucht daarvan zal meer vruchten voortbrengen. Het zal uw hoofd in christelijke onderwerping doen buigen. In zulke stormen zal de dode boom afbreken, maar niet de boom die het sap van genade in zich heeft."

MacRae was kernachtig en gevat in de antwoorden die hij gaf. Zo reisde hij in gezelschap van zijn vriend Peter Maclean over Lewis. Toen zij de schone vallei van Galson voorbijgingen, merkte Peter op. "Wat een geschikte plaats voor het gebed is dit", waarop John antwoordde: "Nee, een slagveld zou een veel betere plaats zijn."

Zes jaar duurde zijn verblijf op Lewis en het waren jaren met rijke oogsten. In 1839 vertrok hij naar Knockbain en daarna naar Greenock. Jaren later keerde hij naar het eiland terug. Vergeten kon hij de Lewis mensen niet. Ook de oceaan trok hem en hij verkeerde graag op het water. Eenmaal raakte hij bij Tolstahead in een storm verzeild. Huizenhoge golven stortten zich tegen de kusten van het eiland. Met man en macht werd geroeid om een ramp te voorkomen. MacRae had zeemansbloed in zijn aderen, vroeger had hij vaak gevaren. Toen de mannen de roeispanten wilden binnenhalen, omdat zij het hadden opgegeven, gaf hij bevel om verder te gaan. Het resolute optreden van "schipper" MacRae had tot gevolg dat zij de veilige haven bereikten.

Kort nadat hij naar het plaatsje Lochs op Lewis verhuisde, stierf zijn vrouw. Haar laatste woorden waren: "Ik ben zeer vrolijk in de Heere, mijn ziel verheugt zich in mijn God, want Hij heeft mij bekleed met de klederen des heils" Het jaar van het sterven van zijn vrouw was het "genadejaar" voor Ierland. Met blijdschap volgde MacRae de berichten over de opwekking op dit eiland, waardoor duizenden tot de kennis van de Zaligmaker kwamen. Hij preekte over psalm 68:19: "Gij zijt opgevaren in de hoogte, Gij hebt de gevangenis gevankelijk gevoerd ..." en sprak tot zijn gemeente: "Misschien komt de Heilige Geest over het Ierse Kanaal. God geve dat wij Zijn kracht mogen gevoelen." Bijna onmiddellijk werd dit gebed verhoord. Lochs, zowel als andere plaatsen op Lewis, waren spoedig in de greep van een krachtige geestelijke ontwaking. Het aantal toehoorders in de kerk werd nu zo groot dat hij in de openlucht moest preken. Zielen werden overtuigd en verblijd met de vergeving der zonden. Veertig personen werden tot de gemeente toegelaten. God had een zegen bereid voor het volk van Lochs door de hand van "Mac Rath Mor", zoals MacRae in het Gaelic heette. Bij het klimmen van de jaren voelde hij dat het werk in deze uitgestrekte plaats voor hem te zwaar werd, zodat hij op zeventigjarige leeftijd nog een beroep naar Carloway, ook op Lewis, aannam.

In 1876 stierf deze veteraan in de dienst van de Heere der heirscharen. Ongetwijfeld was hij één van de meest krachtige predikers uit de Hooglanden. Zijn godgeleerdheid had veel weg van die van de Engelse puriteinen. Hij was een liefhebber van de geschriften van John Owen. Zijn prediking was scherp en veroordelend voor de onbekeerden, maar vertroostend voor de zuigelingen in de genade. Teder behandelde hij de aangevochten kleingelovigen. Zo sprak hij bij een Avondmaal in Back: "Is hier een ziel die geen merktekenen van Christus in zichzelf kan vinden? Een die als een schaap met een gebroken poot onbekwaam is om Gods kudde te volgen? Helaas! u voelt dat u niet kunt volgen, maar uw oog is op de kudde gericht. Kom naar voren, arme, bevende ziel en zit hier neder aan des Heeren tafel. Deze ernstige blik is een onmiskenbaar teken van uw eigendom van Christus."

Het merg van zijn prediking was het bloed van Christus, dat reinigt van alle zonden. Hoe afzichtelijk de zonden, hoe hard het hart ook mocht wezen, het bloed van de Zaligmaker is genoegzaam om de zondaar te wassen en te reinigen. "Er is een vergevende kracht in het bloed, want zonder bloedstorting geschiedt geen vergeving. Ofschoon ge schuldig zijt aan het bloed van Christus door het te verwerpen en te verachten ... Zijn bloed biedt heden u vergeving aan en indien u in haar vergevende kracht zult geloven, zal het nooit tegen u opstaan om u te overtuigen of te verdoemen."

MacRae was een ware herder over de kudde. Hij was blijde met de blijden en bedroefd met de bedroefden. Vermanend of waarschuwend ging hij zijn schapen af, naar gelang dat ieder nodig had. Hij bouwde niet op in gestalten, hij legde geen grond in leven buiten Christus, maar hij arbeide om zielen tot Christus te brengen. En deze arbeid was niet ijdel.

De vierde "vader" van het volk van Lewis was Robert Finlayson. Deze prediker stond overal in de Hooglanden bekend vanwege zijn heiligheid van leven en zijn vurig verlangen naar Christus' wederkomst. Zijn wandel was in de hemelen, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods. Robert Finlayson kwam uit Caithness. Toen hij geboren was, zei John Robertson, de latere predikant van Kinguss, tot zijn moeder: "Draag goede zorg voor dit kind, want u hebt een Samuël van de Heere gekregen." In zijn jeugd hoorde hij John Munro uit Halkirk en de "Apostel van het noorden", maar het is niet bekend of er toen sprake was van enige zaligmakende werkingen in zijn ziel. Soms was hij diep bewogen onder de prediking van William Macintosh, later predikant in Thurso. Hij verdiepte zich in de boeken van de Godzalige schrijvers, zoals Boston, Edwards, Willison, Bunyan en de Erskines. Ook ontmoette hij de Godzalige "Men" uit zijn omgeving en bezocht hun gezelschappen. De zondag was een ware feestdag in de streek waarin hij woonde, niet alleen vanwege de zuivere prediking die hier te beluisteren viel, maar ook door de gebedssamenkomsten, waar het volk van God vergaderde. Dan sprak men over hetgeen men in de kerk gehoord had en onderweg hield men vaak stil om te bidden en te zingen tot eer van God.

Eerst tijdens zijn studietijd in Aberdeen brak het licht in zijn ziel door. Het boek Theron en Aspasio was het middel om zijn ogen te openen. Toen hij op een keer van de bevinding van Theron in deze samenspraak van James Hervey las, daalden de volgende woorden met kracht in zijn ziel neer: "Dit is Zijn gebod dat wij geloven in de naam van Zijn Zoon Jezus Christus." De prediking van Dr. Kidd, die in Aberdeen stond, was na zijn verandering als water voor zijn dorstige ziel. Robert Finlayson was nu een mens in Christus.

Zijn eerste preek hield hij in Watten in Caithness. Na de dienst merkte de predikant

van deze plaats, Alexander Gunn, tegenover één van zijn ouderlingen op: "We hebben vandaag een jonge predikant." "Wel", zei de ander, "ik dacht dat hij een oude christen was." In juni 1829 werd hij tot herder en leraar van Knoch op Lewis bevestigd. Twee jaar later vertrok hij naar Lochs op hetzelfde eiland. Zijn voorganger hier was een blinde leidsman der blinden. Alle volwassenen waren Avondmaalgangers, maar de vreze Gods was niet aan deze plaats. Hierbij kwam, dat de meesten niet konden lezen of schrijven. Het was een moeilijk bereikbare plaats, doorsneden van diverse inhammen en geheel zonder wegen. Vele veren moest Finlayson oversteken om zijn bezoeken af te leggen en soms was hij genoodzaakt om in een open boot over zee te gaan om afgelegen plaatsen te bezoeken. Hij liep kilometers over het moerasland en nachten bracht hij in ongeriefelijke hutten door. Maar onder Gods zegen begon deze wildernis spoedig tekenen van vruchtbare grond te vertonen. Hier en daar ontstonden gebedssamenkomsten en gezelschappen, waar het volk van God vergaderde. Ook de opwekking in Uig had invloed op deze plaats. De hemelpoorten werden als het ware ontsloten en een overvloedige regen des Geestes daalde neer. Godvruchtige schoolmeesters, die de moeilijke Gaelic taal beheersten, zoals Angus M'Iver, Angus Matheson en Kenneth Ross, droegen ook een belangrijk steentje bij. De Bijbel in de Keltische taal werd overal verspreid, evenals de "Viervoudige Staat" van Thomas Boston. De hoopvolle berichten uit Skye, die Lochs bereikten, wekten de arbeiders in Gods Woord des te meer op om met hun arbeid verder te gaan.

Eenmaal in het jaar bezocht Finlayson de gezinnen om onderwijs te geven in de leer. De "diets of catechisation" bewezen een groot nut, omdat de onwetende mensen dan kennis maakten met de fundamentele waarheden van geloof en leven, zoals deze in de *Catechismus van Westminster* zijn uitgedrukt. Groepjes, bestaande uit grootmoeders, vaders, moeders en kinderen van klein tot groot, stonden rondom de predikant geschaard en leerden de vragen van de *Kleine Catechismus*. Op de preekstoel was Robert Finlayson een meester in de allegorie. Vandaar dat hij wel "de John Bunyan van de Hooglanden" werd genoemd. Hij sprak, evenals zijn Meester, in gelijkenissen. Vooral de taal van de natuur gebruikte hij als voorbeeld voor zijn parabels. Hij nam de aarde, de lucht en de zee als hulpmiddelen om de heerlijkheid van de gekruiste Christus te ontvouwen. Zijn kerk in Lochs was gedurende 25 jaar een "Huis des uitleggers" voor pelgrims die op de weg waren naar het hemelse Kanaän. Vooral het Oude Testament met de typen en symbolen was vaak het onderwerp van zijn preken. Maar ook de gelijkenissen van de Heiland waren een bron van zijn overdenkingen. Hij was beter in staat om over de barmhartige Samaritaan te spreken, dan over de brief aan de Romeinen. Zo doorwandelde hij Gods getuigenissen, waarin hij zijn dagelijks vermaak had. Toen men hem eens tegen de avond in een kleine tuin waarnam, in diep gepeins verzonken, vroeg een voorbijganger hem: "Waar zijn we nu?", waarop hij antwoordde: "Waar u ook zijn mag, ik ben tussen Genesis en Openbaring."

Zijn verschijning was innemend. Iemand beschreef hem als volgt: "De grote, zware gestalte, zo vol van eenvoudigheid, het donkere haar en het schone voorkomen, dat duidde op het Scandinavische bloed in de bevolking van zijn geboortestreek, de brede gelaatstreken die volgens portretten veel weg hadden van de beroemde professor Jardine uit Glasgow, de zachte ogen die soms met tederheid waren overdekt, de welluidende stem, eerst diep, alsof uit de grond opkomend, maar die toenam door bijkomende tonen van zilverachtige liefelijkheid, de glimlach van vreugde die om zijn gelaatstreken speelde, als zonlicht op de diepe zee, de woorden die hij uitdrukte en de vaste kern van aandachtige hoorders op de heuvelzijde, dat allemaal is in ons geheugen gegrift. Nooit voelden wij de kracht van Godzaligheid meer dan toen wij

hem de waarheid van de preekstoel hoorden verkondigen.”

In 1856 beriep hem de gemeente van Helmsdale in Sutherlandshire. Hij meende dat zijn werk op Lewis klaar was. De droefheid onder het volk was groot. In alles had het volk van het eiland met hem meegeleefd, ook toen in 1849 een zware slag hem had getroffen. Zijn twee oudste zoons verdronken toen voor zijn pastorie. Zij probeerden hem in deze zware weg te troosten. Finlayson gaf zich over aan Gods wil en sprak met Job: "De Heere heeft gegeven, de Heere heeft genomen, de naam des Heeren zij geloofd.”

Op Lewis deed de eenvoudige prediking van het Woord wonderen. De predikanten waren slechts nietige instrumenten om het zaad van het evangelie aan alle wateren te zaaien. Veel zegenrijk werk deed de evangelist Finlay Munro, die wij al eerder tegenkwamen. Angus Morrison hoorde hem vanaf de heuvel "Muirneag" spreken over de woorden: "En op deze berg zal de Heere der heirscharen alle volken een vette maaltijd maken, een maaltijd van reine wijn" Angus was diep onder de indruk en hij vertelde later dat hij die dag "genoeg weende om een vat te vullen.” Een vrouw van North Tolsta vertelde hoe Finlay in die preek stilstond bij de "loutering welke plaats vond, toen de liefde, die beter is dan de wijn, uit Christus' wonden vloeide toen Hij aan het kruis stierf.” Tussen Ness en North Tolsta dronk Finlay melk in een eenzame hut, waar een pasgetrouwde vrouw een gedeelte van de zomer met het vee doorbracht. Voordat hij vertrok, vroeg hij of hij haar trouwring mocht zien. Toen hij deze in zijn hand hield, merkte hij op: "Hoe is deze ring als de eeuwigheid, zonder begin en zonder eind.” Dit eenvoudige woord raakte het hart van de vrouw, die haar geestelijke toestand in het licht van de eeuwigheid kreeg waar te nemen. Op een van zijn tochten preekte Finlay voor een grote menigte in Barvas. Onder de dienst viel hem een man, voor wie hij veel achting had, over de zuiverheid van zijn leer aan. De dag was somber en de hemel bewolkt. Finlay wendde zich hierop tot het volk en gaf als teken dat hij de waarheid sprak, dat de zon zich een ogenblik zou vertonen en daarna voor de rest van de dag verborgen blijven. Dadelijk verscheen een spleet aan het firmament en de zon liet tot tweemaal toe haar stralen schijnen, waarna voor de rest van de dag een zwaar wolkenkleed de hemel bleef bedekken.

Tot de eerste rijke schoven van de oogst op Lewis behoorde Angus Morrison. Zoals zovelen van het geoefende volk, hield hij veel van John MacDonald uit Ferintosh. Op een late avond zat Angus in zijn ouderlijke woning in South Dell, toen een vrouw die zojuist uit Stornoway was teruggekeerd, binnenliep. Hij vroeg haar of zij nieuws had. Zij had niets te vertellen, behalve dat John MacDonald de volgende dag op het eiland werd verwacht. Dit was echter een belangrijke boodschap voor Angus. Dadelijk begaf hij zich naar de plaats, waar de "Apostel van het noorden" de volgende dag hoopte voor te gaan. Hij trotseerde de invallende duisternis en de eenzame weg door de moerassen. Onderweg hoorde hij een geluid, alsof iemand in het moeras was gevallen. Toen hij de plaats des onheils naderde, bemerkte hij tot zijn grote schrik dat het niemand anders was dan zijn vriend Malcolm MacRitchie, die ook op weg was naar MacDonald. De volgende dag zaten de twee jongemannen onder het gehoor van de grote prediker, wiens woorden zij als water indronken.

Een tijdgenoot van Angus Morrison was Angus MacIver uit Uig. Hij was een man die op een prachtige toon kon zingen. Zijn jeugd bracht hij in wereldse ijdelheid door. Soms leidden indrukken hem tot een tijdelijke reformatie. Dan bouwde hij al zijn hoop op twee zaken. Ten eerste dat hij de Bijbel las en in de tweede plaats dat hij zijn

ouders gehoorzaam was. Van beide voornemens kwam niets terecht. Hij verliet zijn ouderlijk huis, terwijl hij zijn moeder in tranen achterliet. In dienst van de Hudson Bay Company reisde hij naar Amerika. Na veel omzwervingen kwam hij in Londen terecht, waar hij het wereldse leven met volle teugen indronk. Op Lewis teruggekomen, probeerde hij zijn vroegere vrienden Peter Maclean en Malcolm MacRitchie tot zondige vermaken te verleiden, maar zij waren intussentijd van deze dwaasheden bekeerd. Op de eerste zondag dat hij thuis was, ging hij naar de kerk in de school van Reef. Hij beraamde een stout plan om de aandacht van allen op zijn ijdele uitingen te vestigen. Maar voordat hij zover kwam, werd hij ontmaskerd. Niet door mensen maar door de levende God, Wiens ogen de ganse aarde doorlopen. Zijn ware geestelijke aard kwam hem nu voor de geest. Met diepe schaamte verliet hij het gebouw, verslagen in het hart. Wekenlang worstelde hij in de greep van zware overtuigingen, totdat hij de volle vrede in Christus vond.

Angus vond voedsel voor zijn ziel onder het woord van Alexander Macleod. Spoedig ontving hij een benoeming tot onderwijzer op een Gaelic school. Hij had de gave om het woord uit te dragen. Vooral op het Bernerayeiland trok hij veel volk. Boten vol met mensen kwamen vanaf Uig naar hem luisteren. Menig gezicht was nat van tranen als Angus preekte en anderen in gebed voorgingen.

Een ander geoefend kind des Heeren was Kenneth Ross. Hij werd bekeerd onder de prediking van Finlay Cook. Na zijn verandering werd hij schoolmeester in Lochs. Later verhuisde hij naar Carloway, waar hij 15 jaar als oefenaar optrad. In deze plaats woonde een man, die onder zware aanvechtingen verkeerde. Deze vroeg zich af, of dergelijke verzoeken onder Gods volk voorkwamen. Een moeilijke vertrooster verergerde zijn bezorgdheid, door op te merken dat deze aanvechtingen niet onder Gods volk voorkwamen. In een staat van wanhoop bezocht de man Kenneth Ross die hem verzekerde dat "zijn krankheid niet was tot de dood." "De man die je om raad vroeg", zo zei hij, "is iemand die de Heere nimmer tot Zichzelf trok en die Hij aan de andere kant nooit erg ver van Hem vandaan liet gaan", waarmee hij bedoelde dat hij zowel de hoogten als de diepten van het ware geestelijk leven miste, dat niet zonder aanvechtingen en bestrijdingen is.

Kenneth maakte zelf ook een subtiele verzoeking door. Hij was geliefd onder het volk van Carloway en vreesde dat "alle mensen wel van hem spraken." Vandaar dat het "wee u" op hem moest rusten. Een vriend, aan wie hij zijn zorg bekendmaakte, stelde hem gerust: "Ross, je mag jezelf gerust stellen, want ik ken iemand die niet op je gesteld is. Heel anders dan degenen op wie zo'n "wee u" rust, komt het zelden voor dat je goed van jezelf spreekt." Dat woord betekende verlichting voor zijn gemoed, want Kenneth was altijd in gezelschap van de man wiens gebed was: "O God, wees mij zondaar genadig." Hij verafschuwde alle vleierij en mensverheerlijking.

Aan de kant van de oceaan storten bij een zwaar stormweer huizenhoge golven zich op de kusten van Lewis. Vanaf de steile top van de Galan Head sloegen Kenneth met zijn zoon dit schouwspel gade. Plotseling merkten zij in de verte een zeilschip op, dat met alle macht uit de greep van de storm probeerde los te komen. Het gevaar, dat het schip op de rotsen stuk zou slaan, was groot. Kenneth knielde neer en bad ernstig voor de behoudenis van het schip. De Heere verhoorde genadiglijk zijn gebed. Jaren later bezocht Kenneth de vergaderingen van de Algemene Synode in Edinburgh. Op een dag hield een onbekende man hem op straat aan. Hij vroeg hem wie hij was. De vreemdeling bleek de kapitein van het bewuste schip te zijn. Hij was een man die de Heere vreesde en hij vertelde hem hoe de Heere hem tijdens zijn smeekbeden om behoud van het schip en bemanning liet zien dat een andere man op de kust ook voor

hun redding bad. Verzekerd dat de Heere beider gebed zou verhoren, moedigde hij zijn manschappen aan. Het schip kwam uit de greep van de woelige wateren en bereikte de kalme zee. Beide mannen mochten zich nu in de Heere verblijden, want Hij had wonderen gedaan. Toen Kenneth Ross ziek was, tot stervens toe, bezocht John MacRae hem. Zijn zware lijden ontroerde de predikant. Deze sprak teder met hem van het leven in dit jammerdal, als een leven van verdrukking, waarbij hij Job als voorbeeld noemde. Ross antwoordde: "O, Mr. MacRae, ik denk nu niet aan mijn verdrukking en lijden. Mijn gedachten zijn gericht op het lijden van mijn grote Verlosser. Hierop zijn mijn ogen en gedachten gevestigd." Toen zijn vrouw hem moed insprak met deze woorden: "O, Kenneth, je zult spoedig daar zijn, waar je al je angst zult vergeten", gaf hij ten antwoord: "O nee, Mary, ik zal mijn angst nooit vergeten tot in der eeuwigheid. Mijn benauwdheid zal juist mijn hart doen ontvlammen in een eeuwigdurende dankbaarheid aan Christus, vanwege Zijn lijden voor mij. Indien Zijn lijden mijn lofzang zal omranden, zal ik mijn lijden nimmer vergeten."

Donald Morrison was wat jonger dan Kenneth Ross en Angus MacIver. Hij kwam uit Ness en was een verre afstammeling van de Noormannen die eeuwen geleden Lewis veroverden. Als jongen van 15 jaar zat hij aan de voeten van Finlay Munro. Driemaal herhaalde de evangelist de woorden: "Jij, jongen van 15 jaar kan de eerste zijn die sterft." Donald sidderde toen hij deze woorden hoorde. Toen sprak Finlay weer tot drie keer toe: "Wil je je vandaag aan de Zaligmaker overgeven?" en Donald Morrison gaf zich gewonnen. Hij werd visser van beroep, hetgeen betekende dat hij voor dag en dauw uit de veren moest. Het smartte hem dat hij nu niet lang genoeg kon bidden. Omdat hij bang was, dat hij de Heere niet genoegzaam kon dienen, besloot hij zijn beroep op te geven, waarover hij met de predikant sprak. MacRae vroeg hem eerst: "Heb je gebeden Donald om je beroep op te zeggen?" Dat had hij niet gedaan. "Wel, ga dan naar huis en doe dit eerst. Mischien behaagt het de Heere om je visser te laten, ten behoeve van je gezin en van anderen." Donald zocht een stille plaats bij de zee op om zich af te zonderen voor het gebed. Hij wenste een duidelijk teken van Boven te ontvangen. Toen hij opstond zag hij een zeeboei aan de waterkant. "Dit is het teken van mijn hemelse Vader. Ik moet op zee varen, want de zeeboei roept mij." Donald begreep dat zijn plichten allerminst verzaakt mochten worden en dat zijn hemelse Vader hem ook tijd zou schenken om zich met geestelijke dingen bezig te houden.

Morrison was een geregelde spreker bij Avondmaalsgelegenheden. Ook kon hij naar anderen luisteren en was hij begerig naar goed onderwijs. In Uig hoorde hij Donald Maclean spreken, die merktekenen van godsdienstige zelfbedriegers naar voren bracht. Hij zei: "Er is geen man in deze vergadering die meer bevreesd is over zijn hoop op God dan ik ben. Het is ook mijn mening dat bedriegers van drieërlei soort zijn. Er zijn zwarte, gespikkelde en witte bedriegers. Bij de zwarte zijn de ongerechtigheden en ledigheid zichtbaar voor allen, zodat zelfs de genadeloze wereld kan zien dat hij vervreemd is van de genade Gods. De gespikkelde wordt door de wereld niet gekend, maar wanneer hij de gezelschappen van Gods volk vaak opzoekt, kunnen zij onderscheiden dat hij een vreemdeling is aangaande de dingen van God. De witte kan echter zowel de wereld als Gods volk bedriegen. Hij is alleen bij de Alziende bekend. Het is soms mijn grote vrees dat ik bij de laatste groep behoor." In deze tijden van overvloedige genade op Lewis was Gods volk vaak in twijfel over de echtheid van hun staat. Juist deze aanvechtingen brachten hen in de laagte en deden hen met de discipelen vragen: "Ben ik het Heere?" Zij wisten uit ervaring: Beter honderdmaal getwijfeld dan één keer bedrogen.

Ook Donald Morrison wandelde vaak onder een wolk van geestelijke verlatenheid. Vandaar dat hij tederhartig kon omgaan met de treurende Sions. In Dell sprak hij in de openlucht en verklaarde, hoe de gelovigen vaak hun "kwitantie" verliezen, die zij zorgvuldig in de hemelse Bank hadden bewaard. Maar Christus zegt tot deze wankelmoedige zielen: "Ofschoon gij de "kwitantie" hebt verloren, is uw naam nog in Mijn Boek geschreven en uw schat is veilig in Mijn handen." Zo is de zaligheid niet afhankelijk van het gevoel, maar van de getrouwheid van de Zaligmaker, verankerd in het Verbond dat in alle dingen welgeordeneerd en vast is.

Donald kende niet alleen zijn aanvechtingen, maar ook zijn vertroosting. Eens sprak hij tot een vriend: "Ik ben drie weken in de hemel geweest." "In dit geval", zo zei de vriend, "verwachtte je niet dat je drie weken in een tegenovergestelde staat zou zijn." Hij kende dag en nacht. Geen man in zijn dagen richtte zijn leven meer naar Gods Woord dan Donald Morrison. Het Woord van God was zijn lamp en licht op zijn levenspad. Hij vertelde dat hij eens in een dichte mist op zee het gezicht op de kust en alle richtingsgevoel kwijt was. Toen de mist opklaarde, zag hij dat hij van de kust afvoer. Zonder het licht van het Woord, wilde hij in andere woorden zeggen, kon hij zijn weg naar het Vaderland hierboven niet vinden, noch zijn gangen in de rechte sporen houden. Vaak zong hij de Schotse psalm:

*"Mijn ziel wacht gij geduldig
Op uw God alleen
Op Hem is al mijn hoop gegrond
En mijn verwachting."*

Zo eindigde hij ook zijn pelgrimsreis in het jaar 1890.

Tot de vriendenkring van Donald Morrison behoorde ook John MacDonald, niet de Apostel van het noorden, maar Iain Buidhe uit North Tolsta. John was een liefhebber van de natuur, maar dan om er geestelijke lessen uit te trekken. Hij woonde vlakbij de zee aan de westkust van Lewis en hij kende zowel de kalmte als de onstuimigheid van de oceaan. "Wanneer ik een winterse kalmte zie, de zee kabbelend aan de voet van de steile rots, dan word ik niet misleid. Ik weet dat een storm op komst is. Zo is het met mij in dit leven. Mijn kalme ogenblikken worden vaak gevolgd door stormen van aanvechtingen en beproeving." De zee diende vaak tot onderwijs voor het ware volk. Een vriend van John vertelde over een stormachtige dag op zee. Zij werden door een ruwe wind naar een hoog en steil voorgebergte gedreven dat ver zeeinwaarts uitstak. "In dit voorgebergte zagen wij onze onvermijdelijke ondergang, maar ook wisten wij dat het aan de beschutte kant veilig en de zee kalm was." "In dezelfde weg bedreigt Gods rechtvaardigheid, die zich als een hoge berg in de zee van wraak verheft, ons met vernietiging. Maar, als wij eenmaal schuilen in Christus, als onze gerechtigheid, beschermen Gods rechtvaardigheid en alle eigenschappen van de Eeuwige ons." De gewoonte op het eiland om schapen te merken was ook tot onderwijs van John. "Toen God in de stille eeuwigheid mensen verkoos, merkte Hij hen met de blauwe steen van verkiezende liefde. Maar Hij verzegelt hen met de rode steen op de dag van hun wedergeboorte, wanneer hun geweten besprengd wordt met het bloed van Christus."

De rij van de Godzalige "Men", de lichtende lichten van het eiland Lewis, is onafzienbaar. Zij waren geen licht in zichzelf, maar licht in de Heere en daarom wandelden zij als kinderen des lichts. Christus, de blinkende Morgenster, verlichtte hun zielen in de kennis van de waarheid. Vaak waren zij ongeletterde mensen, maar de hemelse wijsheid die zij bezaten, overtrof alle schoolse kennis en wijsheid. Hun gedachtenis is op Lewis nog steeds niet vergaan. Wij willen de rij van de "Men"

besluiten met de geschiedenis van Murdo MacDonald en daarna het eiland verlaten. Node nemen wij afscheid van Lewis, omdat haar geestelijke geschiedenis niet ophoudt in 1850. Ook in de jaren die volgden, scheen het licht van Gods Woord nog helder op dit eiland aan de oceaan. De nabloei was lang merkbaar, ook toen de invloeden van Gods Geest verminderden. Wij bepalen ons echter tot de eerste lichten, waartoe ook Murdo MacDonald behoorde. Hij was één van de drie eerste eilandbewoners, die voor het evangelie werden ingewonnen. Murdo was een zegeteken van genade. Het middel tot zijn verandering was het lezen van de "Viervoudige Staat", het onvolprezen boek van Thomas Boston. Toen Alexander Macleod in Stornoway aankwam om zijn weg naar Uig te vervolgen, ontmoette Murdo hem op de pier. Inmiddels was hij catechiseermeester en Macleod wilde graag weten, wie hem hiertoe had geroepen. "De Geest van God", was het korte antwoord. De eerste evangelische predikant op Lewis vertelde hem dat hij naar Uig ging om daar het evangelie te prediken. "Daar is een schreeuwende behoefte", zei Murdo, "want in die donkere plaats is slechts één christen en dat is een herdersjongen." Deze jongen was Malcolm MacRitchie die later predikant werd. Murdo's laatste reis op aarde was een bezoek aan de blinde Donald Munro van Skye. Donald en hij werden in hetzelfde graf begraven. De eilanden Lewis en Skye waren meer dan ooit met elkaar verbonden. De zee maakte wel scheiding, maar was niet in staat om een muur op te werpen tussen het ware volk van God. Het waren dagen van geestelijke gemeenschap. Hoogtijden waren de Avondmaalsdagen. Dan kwam het volk bijeen om de dood van de Heere Jezus te gedenken. Dan rustten zij op hun pelgrimsreis en bemoedigden elkaar op de moeilijke reis naar het hemelse Kanaän. Zij kenden allen de wegen van beproeving en aanvechting, de een meer dan de ander. Maar ziende op de overste Leidsman en Voleinder des geloofs, ontvingen zij de kracht om de pelgrimsstaf op te nemen en de reis naar het einddoel voort te zetten, vertrouwend op Hem "die het bruisen der zeeën stilt, het bruisen harer golven"

Hoofdstuk 17. Deze riepen tot God.

De reizen van James Haldane naar Caithness hadden tot gevolg dat velen de Kerk van Schotland de rug toekeerden. De Haldanes behoorden immers tot de Independenten en later werden zij Baptist. In Wiek en Thurso ontstonden kerken van de Independenten, die de presbyteriaanse kerkregering niet kenden. Omdat Haldane vrije kerken stichtte, bleef zijn invloed zeer beperkt. De grote massa bleef "in duisternis gezeten en in de schaduwen des doods." Een oase in de woestijn was de plaats Achreny, in de parochie van Halkirk. Hier was het mogelijk om evangelische predikanten te beroepen, want de meeste kerken in Caithness waren in handen van de moderaten.

In 1789 kwam John Robertson naar Achreny over en hij bleef hier 5 jaar. De Heere had veel volks in deze streek. Omdat Robertson de Christus predikte, was hij hier van harte welkom. De manier, waarop hij de tafel des Heeren bediende, was indrukwekkend en plechtig, vooral wanneer hij het ware Godslam aanpreef en verhoogde. Later, na het vertrek van Robertson, bleef Achreny een bevoorrechte plaats, omdat predikanten als John Munro, Finlay Cook en John MacDonald hier voorgingen.

Onlosmakelijk aan de kerkgeschiedenis van Caithness is de naam van een man verbonden, die 30 jaar lang een vooraanstaande plaats innam onder de Godsgezanten. Zijn naam is Alexander Gunn. Hij werd in 1773 in Lochend of Watten geboren. Een Godvruchtige oom nam het kind vlak na de geboorte in zijn armen en voorspelde dat de Heere hem eenmaal zou gebruiken tot uitbreiding van Zijn Koninkrijk. Al in zijn prille jeugd kwam naar voren dat hij anders was dan de meeste kinderen. Op de school van Reay raakte hij bevriend met John MacDonald, de latere Apostel van het noorden. Deze vriendschap groeide in latere jaren uit tot een geestelijke band. Beiden studeerden in Aberdeen, maar beiden misten in het begin van hun studietijd het ware geestelijke licht. Onder een preek van Mackintosh van Tain gebeurde het "dat een licht hem omscheen dat op de helderheid van de zon geleek" en zijn ogen werden geopend om te zien in welke betrekking hij tot God stond, als een zondaar onder een verbroken werkverbond." Eén vraag bezette zijn ziel: "Wat moet ik doen om zalig te worden?" De Heere beantwoordde deze vraag door hem de verlossing, die in Christus is, te schenken. Het boek van Scot over "de kracht der waarheid" was het geringe middel om hem in Zijn kennis in te leiden.

In 1803 ontving hij toestemming van de classis van Caithness om het woord te bedienen. Twee jaar later verbond hij zich aan zijn geboorteplaats Watten met de veelzeggende woorden: "Een profeet is niet aangenaam in zijn vaderland." Bij zijn komst was de geestelijke toestand van Watten verre van rooskleurig. Hij voelde zich geroepen om de eerste jaren de wet te preken. Niet een wettische voorstelling van Gods Woord, maar hij preekte de staat van een gevallen mens. Ook de heiligheid en rechtvaardigheid, zoals deze in de wet zijn geopenbaard. De gevallen mens ligt onder de vloek van de heilige wet, omdat hij vleselijk is en verkocht onder de zonde. Eerst moet de val van een mens worden opengelegd, alvorens de enige weg der behoudenis en verlossing te verkondigen. In de latere jaren ontving het leerstuk van de verlossing uit genade op grond van recht, de volle nadruk in zijn prediking. Gunn zaaide niet onder de doornen, maar voelde zich eerst geroepen om een braakland te braken.

Johannes de Doper moest de weg tot Christus bereiden en de boodschap brengen dat de bijl aan de wortel der boom ligt.

Het onderwijs van Gunn had tot uitwerking, dat stromen van volk naar het oude kerkje van Watten trokken. Het gebouw stond hoog op de helling van een berg en zag op het "loch" neer. De wegen naar het kerkgebouw waren 's zondags vol mensen, zowel uit Watten als uit de omgeving. Wanneer de toeloop groot was, preekte Gunn in de openlucht. Zijn bediening was met kracht en zalving. Menige zondaar en zorgeloos schepsel werden gegrepen en het onvergankelijke zaad wies in vele harten op tot heerlijkheid van God.

Op een zondag preekte hij in Orlig. Zijn tekst was Ez. 9:6: "Doodt ouden, jongelingen, en kinderkes" Het was een ontzettende preek, waarbij hij handelde over de autoriteit van de Goddelijke Wetgever, de verantwoordelijkheid van de mens, zijn staat en karakter als een overtreder van Gods wet, de weg der verlossing door soevereine genade, de wedergeboorte door het onvergankelijk zaad van het Woord door de kracht van de Heilige Geest. Het merkteken werd voorgesteld als de enige verberging voor de wind en schuilplaats tegen de vloed. Tijdens de dienst rukte de wind de top van de tent, waaronder de prediker stond, af en zijn hand sloeg de lessenaar stuk, maar dit voorval veroorzaakte geen verwarring onder de luisterende schare. De taal van groepjes mensen, die over deze preek napraatten, was: "Wij hebben vreemde dingen gezien vandaag." Een man merkte op: "Mr. Gunn heeft in één dag afgebroken wat anderen de laatste dertig jaar hebben opgebouwd." Afgebroken had hij alle sterkten die zich tegen de kennis Gods verheffen en verzetten en vele zielen werden ontdekt aan hun valse hoop op de eeuwigheid. Het oogmerk van Gunn was steeds gericht op de eer van God en het heil van onsterfelijke zielen. Hij was een worstelaar in het gebed voor de behoudenis van verloren zielen en voor de uitbreiding van het Koninkrijk van Christus. Watten werd een plaats waar het volk vergaderde. Wanneer het Avondmaal werd bediend, trokken duizenden naar deze plaats. De stammen gingen op naar Gods Huis om feest te vieren. Velen vonden een gastvrij onderkomen in het huis van David Steven, die tot de vooraanstaande "Men" van Caithness behoorde. 's Avonds was het huis van Steven helemaal vol. Het gebeurde wel dat de gesprekken over de wegen, die God met Zijn volk houdt, tot het aanbreken van de volgende morgen doorgingen. De tekenen van Gods tegenwoordigheid waren dan duidelijk zichtbaar.

Gunn was zeer voorzichtig bij de toelating tot de Tafel. In andere plaatsen, waar hij met Avondmaalsdagen sprak, bedroefde het hem dat zoveel wereldse mensen aanzaten. Zo sprak hij op een keer in Halkirk: "Van de meesten aan deze tafel moet gezegd worden dat zij hun gemeenschap vinden in aardse goederen en niet aan des Heeren Tafel." Het catechetisch onderwijs vond Gunn van groot belang. Hij was getrouw in het behandelen van mensenzielen. Een oude vrouw, die van een arminiaanse geest was, moest antwoord geven wat het Avondmaal des Heeren is. Zij zei: "Ik kan het antwoord niet herhalen, maar ik weet er al genoeg van." De predikant gaf ten antwoord: "Het hart is arglistig." De vrouw: "Ja, de harten van de goddelozen, maar ik heb een goed hart." De predikant: "Er is niemand die goed doet, ook niet tot één toe." De vrouw weer: "Maar er zijn veel goede mensen." Gunn: "Indien u dit gevoelen blijft vasthouden, moet ik u van het Avondmaal afhouden en indien u naar de eeuwigheid gaat, zoals u bent, zult u vergaan en, helaas! U hebt hetzelfde gevoelen als ieder menselijk hart heeft, hoewel ze bij u zonder bedekking naar voren treedt."

Alexander Gunn waarschuwde met ernst tegen de zondige praktijken die in Watten voorkwamen, zoals het dansen, smokkelen en drankmisbruik. In het begin van de

negentiende eeuw was het de gewoonte om na de kerkdienst openbare mededelingen te doen. Gunn verafschuwde deze gewoonte. Toen op een zondag bij de verkiezing van het parlement in de kerk een proclamatie moest worden voorgelezen, weigerde Gunn dit te doen. De sheriff bedreigde hem hierop met gevangenisstraf, maar de predikant hield voet bij stuk. Toen gelastte de sheriff een officier om de proclamatie voor te lezen. De predikant verbood dit binnen de muren van de kerk te doen. Op de bewuste zondag gaf Gunn buiten een psalm op, waar hij aan toevoegde: "Laat ons tot de eer van onze Verlosser zingen." Hij sprak met grote kracht. Na de dienst trof de sheriff een leeg gebouw aan. Gunn schroomde niet om ook voor de overheid voor de eer van zijn Meester uit te komen.

De predikant van Watten wist uit ervaring wat een dienstknecht van Christus nodig heeft. Bij de bevestiging van Walter Ross Taylor, als voorganger in Thurso in 1831, sprak hij uit 2 Tim. 2:15. Hij stelde de vraag: "Hoe heeft het werk voortgang?" en beantwoordde deze als volgt: "Alleen door het geloof van Christus' Woord en belofte: "Ziet Ik ben met u" "Dat is genoegzaam voor u, er moge tegenop komen wat wil. Maar wat u moge overkomen, kleef vast aan het Woord des Heeren en houd u aan Zijn werk en zekerlijk zal Hij u Zijn belofte vernieuwen en in uw bevinding zeggen: "Vreest niet want ik ben met u, weest niet versaagd, want Ik ben uw God." 0 kleef dan de Heere aan, te allen tijd, kleef Zijn Woord aan en het werk waartoe gij geroepen zijt, standvastig vervolgend de grote einden van het werk der bediening, getrouwelijk getuigenis gevend van Christus en biddende zielen waarschuwend. U zult bevinden dat de Heere altijd nabij u is, wanneer ge op Hem wacht." Gunn was een ware voorganger in het werk der bediening. Het ging hem niet om zijn eigen roem, maar om zielen voor Christus te winnen. Hij stierf in september 1836, 62 jaar oud. Zijn sterfhuis was de pastorie van Thurso. Op het kerkhof van Watten siert een steen zijn graf: ".". een standvastig getuige voor de eer van Christus en de rechten van Zijn volk." David Steven uitte op de volgende wijze zijn droefheid, wegens het verlies van zijn geliefde leraar: "Gij hebt dit duistere toneel verlaten en vele bedroefde harten en betraande ogen achtergelaten. In de tijd dat u de wijngaard binnenkwam, waren de heggen afgebroken, en doornen en distelen bedekten haar plaats, wilde beesten graasden hierop zonder onderbreking, maar door genade verkondigde u getrouw de naam van Sions Heere en Koning en streed u voor de eer van haar wetten en voorrechten. U ontving in ruime mate van de onverschrokken geest en moed van de hervormers, zodat uw vermaardheid ook hierbuiten werd verbreid en vele schaapherders, die geen acht gaven op de verwoestingen en de beschimpingen die op Sion waren gevallen, werden beschaamd. Door uw leven en gesprekken, door uw voorbeeld en onderwijzingen, hebt ge uw medezondaren zonder enige verontschuldiging gelaten. Wat onschuldige vermaken werden geheten, noemde u met hun Schriftuurlijke namen "brasserijen en dergelijke." En wanneer we de Schrift lezen en de teksten vinden waaruit u, een heraut van barmhartigheid, de waarheid Gods verklaarde tot vermaning en opbouw van zielen, worden wij teruggedleid naar de dagen die al lang zijn voorbijgegaan. Indien wij ten laatste verloren zullen gaan, zal ons bloed niet in uw slip gevonden worden. De gedachtenis der rechtvaardigen zal in eeuwige gedachtenis worden gehouden en waarlijk de uwe is liefelijk voor degenen die u hebt achtergelaten."

Een volgende getrouwe wachter in de wijngaard van Caithness was John Munro. Toen zijn grootmoeder op haar sterfbed lag, sprak zij tot John: "Mij is verteld dat je vaders grootmoeder heeft gezegd dat de Heere haar 4 zonen en 2 dochters had gegeven, van wie de satan er niet één in de rampzaligheid zou zien. Ik ben niet zonder dezelfde

hoop voor jou. Volg jij de weg van de Heere." Voor haar sterven riep zij uit: "Is de heerlijke Herder niet gekomen? Is de heerlijke Herder niet gekomen?" Door het geslacht van Munro liep een gouden draad. De overgrootvader van John Munro was John Munro of Card, die onder Thomas Hogg uit Kiltarn tot bekering was gekomen. De Heere begon al vroeg met John te handelen. Tijdens zijn spel werd hij geroepen om naar de catechisatie te gaan, maar dat kwam erg ongelegen. In opstand ging hij toch maar. Zijn vraag wist hij wel op te zeggen. Deze was uit de Kleine Catechismus: "Wat nuttigheid ontvangen de gelovigen uit de opstanding van Christus?" Bij het opzeggen van het antwoord kwam hem levend voor de geest, wat het verschil is tussen zijn ellendige staat en de zegen van hen, die in de eeuwige rust zijn ingegaan. Een verlangen werd in hem opgewekt om ook eenmaal in deze staat van volmaaktheid te mogen verkeren. De Heere riep hem tot de arbeid in Zijn wijngaard. Eerst werkte hij in Achreny, waarna hij naar de Gaelic kapel in Edinburgh verhuisde. In 1825 ontving hij een beroep van Halkirk dat hij aannam. In het midden van de achttiende eeuw diende John Sutherland deze gemeente. Deze voorspelde hen dat het jaren zou duren, voordat deze plaats weer een getrouwe herder in haar midden had. Deze voorspelling kwam uit toen John Munro predikant werd. Hij verhoogde Christus in zijn prediking. Alleen voor totaal verloren schepselen was de Zaligmaker in de wereld gekomen. In Wiek hield hij een preek over psalm 45: "Gij zijt veel schoner dan de mensenkinderen." Zijn begin was als volgt: "Toen ik hier vanmiddag kwam, werd ik getroffen door de schoonheid van de schepping. De groene velden, de sprankelende beekjes, de bloeiende hagen, glimlachten alle en verheugden zich in de zonneschijn. Ik dacht bij het zien van deze pracht aan de Schone, die alle dingen heeft gemaakt en ook onderhoudt. Hij is oneindig meer in het werk van de verlossing. Ik dacht aan de schoonheid van Zijn Godheid en aan de schoonheid van Zijn mensheid. Was Hij niet schoon in Zijn kribbe, schoon in de wieg, schoon in Zijn leven, schoon in Zijn dood. Ja, zo schoon is Hij, dat mijn gehele ziel Zijn gevangene werd en ik begon Hem te prediken aan de vogels in de lucht en nu wil ik Hem aan deze gemeente prediken."

Op een maandag na de Avondmaalszondag in Thurso ontmoette Neil Macpherson hem vroeg in de morgen. Neil was verbaasd hem zo vroeg buiten te vinden. Munro vertelde hem dat hij een tekst zocht, maar deze nog niet had gevonden. Hij moest die dag de Avondmaaltijd besluiten. Enkele uren later vond Neil de predikant in de pastorie op zijn knieën, biddende en smekende om licht en leiding. Bij het binnenkomen van de kamer waar hij was, herhaalde Neil het woord van Salomo: "Ik ben een Roos van Saron ...", "dat is uw tekst vandaag." En toen Munro de kansel opkwam, herhaalde hij dezelfde tekstwoorden en verklaarde hij deze met veel ruimte voor zijn hoorders.

Wonderlijke dingen staan van John Munro opgetekend. Zo preekte hij in Thurso in de openlucht, toen een regenwolk boven de vergadering dreef en grote druppels water begonnen te vallen. Munro onderbrak zijn preek en begon de Heere in het gebed aan te roepen, of het Hem behagen mocht om de hemelen op te binden, zodat Zijn volk ongestoord naar het Woord kon luisteren. De wolk dreef af naar het westen en veroorzaakte aan de andere kant van de heuvel zo'n ontzettende stortbui dat de weg, die aan de plaats van samenkomst grensde, geheel overspoeld werd. Maar niet één druppel viel op het volk. "Heere, wij hebben gevraagd en U hebt geantwoord", zo dankte Munro de Allerhoogste voor Zijn bewarende goedheid.

In 1847 ontsliep John Munro in de Heere. Zijn lichaamssmarten voor zijn sterven waren groot, maar geen klacht kwam over zijn lippen. "Hij heeft alle dingen welgedaan, Hij deed niets verkeerd en zal het nooit doen", merkte hij op. "U hebt veel

pijn", zei iemand, waarop hij antwoordde: "John Knox zei dat hij geen leed behoorde te hebben van de pijn die de strijd tot een einde bracht." Veel troost putte hij uit de woorden: "Zie, Ik kom haastelijk." In de nacht, voordat hij stierf, bereikte zijn lijden een hoogtepunt. Hij wist dat zijn Zaligmaker een zwaarder lijden had ondergaan. "Hij heeft de pers alleen getreden." "Ik zal spoedig in mijn rust zijn", sprak hij enkele uren voordat hij de laatste adem uitblies.

Evenals op Lewis komen wij in Caithness Finlay Cook tegen. De gebroeders Cook waren wijd en zijd vermaard in de Hooglanden. Finlay verhuisde van Lewis naar Reay. Zijn broer Archibald had een heel ander karakter dan hij. Was Finlay zachtmoedig en winnend in zijn prediking, Archibald preekte scherp de wet van God. Hij zocht in te dringen tot de verborgen schuilhoeken van het menselijk hart. De valse gronden buiten Christus probeerde hij te ontdekken en voor de dag te brengen. Zijn prediking was doorzoekend, levend en krachtig. Maar beide broers waren één in het geloof. Hun leven ademde de kracht der Godzaligheid en Christus was hun alles. Een tijdlang woonden beiden binnen de palen van Caithness. Archibald verbond zich in 1823 aan de gemeente van Berriedale en Bruan. Zijn bediening had een goed onthaal onder het volk. Wat Watten betekende voor de Engelssprekenden, was Bruan voor degenen die alleen het Gaelic machtig waren. En voor mensen die beide talen konden spreken, was het wel eens moeilijk om te beslissen welke kant zij moesten uitgaan. Want zowel Alexander Gunn als Archibald Cook hadden in ruime mate de zalving van de Heilige Geest en hun bediening was met kracht. Verschillen tussen de beide leraars waren er wel. Gunn preekte meer leergericht de wet en het evangelie. De wet, welke 's mensen ellende openbaart in een verbroken werkverbond en het evangelie door de Persoon, werk en ambten van de Verlosser te ontvouwen. Archibald Cook was meer bevindelijk in zijn prediking. Hij ontleedde het menselijk hart van de wedergeborene en de onwedgeborene. De bevindingen en gevoelens van de gelovige in de verschillende fasen wist hij als geen ander naar voren te brengen. Zoals de hoogten en diepten van het geloofsleven, de aanvechtingen van de boze en de uitlatingen van de Goddelijke vertroosting in Christus. Zielen in hun angsten, in boeien en banden, wist hij altijd raad te geven. Alexander Gunn en Archibald Cook vulden elkaar aan tot nut van vele zielen in het land van Watten en Bruan.

James MacAdie had beide leraars lief, want beiden waren voor hem gebruikt. Door de prediking van Gunn kwam James onder diepe zielsbenauwdheid. Op een zondagmorgen geraakte zijn angst tot een grote hoogte. Hij werd overspoeld door een gevoel van zijn verdorvenheid en toen hij op weg naar de kerk was, vermeed hij de openbare weg om te voorkomen dat hij met mensen in aanraking kwam. Hij was namelijk bang dat hij met zijn melaats bestaan anderen zou besmetten en verontreinigen. Toen hij zijn weg over sloten en dijken ging, zag hij zichzelf nog vuiler dan de padden die hier en daar liepen. James ging die dag naar Gods huis in de hoop enige goede tijding voor zijn ziel te horen. Hij dacht de "grote Mr. Gunn" te horen, maar in plaats van Gunn in zijn majesteitelijke gedaante, verscheen een kleine, donkere man op de kansel, iemand die hij nooit eerder had gezien. Wat was James teleurgesteld, want van deze kleine man verwachtte hij niet veel. Zijn hoop van enige woorden van genade en zaligheid te horen zonk meters diep weg. Echter, de kleine donkere man ging tot de dienst over. Het openingsgebed maakte een gunstige indruk op de hoorder en toen kwam de preek, waarin de predikant tot in de geringste zaken de gevoelens van James beschreef, vanaf de manier waarop hij die dag naar de kerk was gegaan, het volk dat hij op de weg vermeed en dat hij zich vuiler rekende dan de padden van de

sloot. Toen James dat alles aanhoorde was hij eerst stomverbaasd, maar plotseling had hij geen erg in de mensen die om hem heen zaten en stond hij op. "Dat ben ik!", riep hij uit. De predikant die zijn toestand zo precies had beschreven was Archibald Cook en deze was het instrument in Gods handen om hem van zijn banden te bevrijden en bevindelijk te leiden in de vrijheid van Gods volk, door de verlossing die in het bloed van Christus is. En toen de Zoon James vrijmaakte, was hij waarlijk vrij.

Archibald Cook verliet Bruan en aanvaardde een beroep uit Daviot bij Inverness. Toen zijn broer Finlay was gestorven, ging hij naar Reay om de Avondmaalsviering bij te wonen. Hij leefde met de bedroefde gemeente mee en besepte wat het inhield, wanneer de Heere de levende bediening uit een gemeente wegneemt. Zo sprak hij tot de gemeente van Reay: "Wat een oordeel was het voor Israël toen de ark, het symbool van Gods tegenwoordigheid, uit haar midden werd weggenomen! Ik dacht deze morgen wat de gevoelens van de Godvruchtige Israëliet geweest moeten zijn, toen hij aan de deur van de tent stond en waarnam dat de ark over de heuvel naar het land van de Filistijnen gedragen werd. Ik dank de Heere dat ik een glimp van de ark heb mogen zien, voordat deze uit het land werd weggenomen, want indien niet, dan zou de godsdienst, die nu in de mode komt, van mij en alles wat ik had, een wrak gemaakt hebben."

Zijn laatste bezoek aan Caithness bracht hij in 1862, toen hij ongeveer 70 jaar oud was. De nieuwe modegodsdienst nam toen steeds meer toe. De lichten, die helder in Caithness schenen, werden uitgeblust, maar gelukkig was het overblijfsel dat de Heere had overgelaten nog niet verdwenen. De bediening van de ware Ark verzwakte en verminderde met het jaar. Nochtans was het getal van de Godzaligen in Caithness nog groot. Wel was de tijd dat de Heere Zijn kinderen meer en meer zou wegnemen niet ver meer weg. Archibald had een gezicht in de komende oordelen. "Ik heb een boodschap te brengen aan het volk van Reay en dat is: "Ziet de dagen komen, spreekt de Heere Heere, dat Ik een honger in het land zal zenden; niet een honger naar brood, noch dorst naar water, maar om te horen de woorden des Heeren" (Amos 8:11). Mijn vrienden, dit is een vreselijke bedreiging en ofschoon door de verdraagzaamheid van de Heere het oordeel geleidelijk komt, geloof ik toch dat sommigen in de kerk dit vervuld zullen zien."

"Ziet uw huis wordt u woest gelaten", sprak de Zaligmaker tot het godsdienstige Jeruzalem, dat zich op Zijn prediking niet had bekeerd. Archibald voorspelde dat deze profetie ook voor de Hooglanden in vervulling zou gaan. Er zou een tijd komen, dat de Heere Zich uit deze streken zou terugtrekken. De bergen en dalen, die lange tijd bloeiden als een roos, zouden woeste streken worden. Het verlangen van Cook was niet gericht op deze ontzettende verlatenheid en onvruchtbaarheid, want hij begeerde de vruchtbare bediening van de Heilige Geest.

Toen hij oud was, preekte hij over Jesaja 35, over "de woestijn en de dorre plaatsen." Zo zag de aarde eruit, voordat het licht van het evangelie schijnsel gaf. Zo was de toestand van de Schotse Hooglanden voordat de evangeliezon doorbrak. Zo sprak hij: "Wij kunnen een wildernis ook zo noemen, waar slechts een gedaante van Godzaligheid is, zonder de kracht. Die gemeente is een wildernis en wat voor zielsvernielende dingen zijn er dan! Geestelijke dood, verachting van God, wereldgelijkvormigheid, begeerlijkheid enz. Maar de woestijn zal bloeien als een roos." "Wat zijn haar bloesems?", zo sprak de grijze man, "anders dan een geest van gebed, smeekgebed, persoonlijk gebed, gezinsgebed en deze zullen "lustig bloeien tot openbare gebedssamenkomsten in de dorpen en de wildernis zal zich met vreugde en gezang verheugen." "Wat is de eerste noot van dit gezang? Dat is: "O God, wees mij

zondaar genadig!" Toen schilderde Archibald de "heerlijkheid van Libanon" en "het sieraad van Karmel en Saron." "De heerlijkheid van Libanon zijn de grote en sterke cederbomen. De heerlijkheid van de kerk zijn haar machtige belijders en martelaren ..."

"Het sieraad van Karmel bestaat uit degenen die naar het beeld van Zijn Zoon wandelen." "In de woning der draken waar zij gelegen hebben zal gras met riet en biezen zijn." "De vervloekte draak! Menige vervloekte zaak werd uitgebreed waar de draak lag, maar nu zal de heiligheid er groeien. Liefde tot God zal er groeien." Zo groeiden heiligheid en Godzaligheid ten tijde van de gebroeders Cook in Caithness. Gedurende enkele geslachten bewaarde de Heere vele getuigen in dit gebied. Vooral in het land van Reay waren vele geofende vromen te vinden. Deze streek, bestaande uit een eindeloze schakel van heuvels bedekt met heide en hier en daar omgeven door bergtoppen, was ook geestelijk een sieraad. Geestelijke cederbomen stonden geworteld in het ware geloof.

Tot de meest geofende vromen op de "Libanon" van Caithness behoorde David Steven uit Bower. Als jongen van tien jaar maakte hij kennis met James Haldane en zijn helpers die meermalen in Bower preekten. Dan verliet hij zijn kudde, die hij dan aan de zorgen van anderen overliet. Een woord van één van de evangelisten bleef hem altijd bij: "Een vis kan niet zonder water leven en zo kan een gelovige niet leven zonder gebed."

David had een aangeboren gevoel voor muziek. De viool was zijn geliefkoosd speelinstrument. Op den duur was hij zo bedreven in het vioolspel, dat hij op bruiloften en danspartijen voor de vrolijke noot zorgde. Het was het vermaak van de wereld waarin hij opging. Na zijn bekering schreef hij een overdenking over "vermakelijkheden." Zijn eerste gedachte was: "Alle schepselen, zowel de mensen als de dieren, hebben een begeerte naar vermakelijkheden vooral in de jeugd." Hij wees op de woorden van de Prediker: "Verblijd u o jongeling in de dagen uwer jeugd . . ."

"Deze beduiden dat wij, die nu wandelen in de praktijken van zonde en ijdelheid, eenmaal de Rechter van levenden en doden zullen ontmoeten, Die ons dan onze zonden voorstelt, en als zij ons nu zoet zijn, zullen zij ons dan bitter zijn als de dood." Een eeuwig verderf wacht de zondaar die in deze ijdelheden omkomt. Een middel ter ontkoming is nodig: "De consciëntie moet daarom eerst gereinigd worden door de toepassing van het bloed van het Lam Gods dat de zonde wegneemt en dit wordt gedaan door de Heilige Geest, Die het Woord van God aangaande Christus aan het hart en geweten van de zondaar verzegelt. Dan hebben wij vrede met God." David Steven leerde de noodzakelijkheid van de besprenging van het bloed van Christus verstaan. Zijn geestelijke verandering was zo helder en klaar dat niemand van zijn oude kameraden het waagde om aan de echtheid te twijfelen. Toen hij 25 jaar oud was, richtte hij zijn gedachten niet langer op de ijdelheden van het vlees, maar op hogere dingen. Zijn geweten beschuldigde hem van zijn zonden. Maar David was in het begin niet van plan om zijn vermaken vaarwel te zeggen. Het geestelijk werk van overtuiging voltrok zich bij hem met geleidelijke stappen. Eerst probeerde hij de overtuigingen van zich af te zetten, maar gedurende de tijd dat hij nog in de wereld leefde, kwamen treffende Schriftgedeelten hem voor de geest. Zijn vechten tegen de twistingen des Geestes had succes, want voor een tijd was hij gevrijwaard van gewetenswroeging. Maar met nog grotere kracht kwamen zij terug. Nu ging hij de gebedssamenkomsten in zijn omgeving bezoeken, hoewel hij toch nog doorging met zijn vioolspel bij danspartijen. Hij wilde God en de wereld dienen. Deze halfslachtige weg werd spoedig afgebroken. Op een dag liep hij met zijn viool onder de arm op weg

naar de danszaal, toen hem een vrouw ontmoette die hem in krachtige bewoordingen duidelijk maakte dat "spelen en bidden" (playing en praying) niet samen konden gaan. Het was een vrouw die de vreselijke naam van Maggie Heli droeg. Getroffen door deze terechtwijzing keerde David om naar huis en de dansers verloren vanaf die dag voorgoed hun muzikant.

In die dagen was de bediening van Alexander Gunn tot rijpheid gekomen. Ook David ging naar Watten om deze leraar te horen. Het pak van zijn schuld en zonden drukte zwaar op zijn ziel. Gunn verklaarde zijn toestand als zondaar voor God. De woorden "Gij zijt die man!" werden hem thuisbezorgd. De prediker bedoelde hem! David kroop weg op de achterste bank, want nu was het bekend wie hij was. Angstvallig verborg hij zich achter de rand waarop de Bijbels lagen, omdat hij dacht dat aller ogen op hem waren gericht. De eerste vrucht van de prediking van Gunn was een verdieping van zijn gevoel van dienstbaarheid en een ontdekking van zijn eigengerechtigheid. Het was de geest der dienstbaarheid tot vreze die zijn ziel in beslag nam, vanwege de rechtvaardigheid Gods en de eisen van Zijn heilige wet. Soms ontving hij enige ondersteuning en hoop van uitkomst door de prediking van Christus. Het was of Johannes de Doper hem toeriep: "Ziet het Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt." Geleidelijk werd David gevoerd tot de enige weg van behoudenis in het nieuwe Verbond van de verzoening met God. De dag der verlossing brak voor zijn ziel aan. Die dag vergat hij nimmer. Hij hoorde een preek over Joh. 3:16: "Want alzo lief heeft God de wereld gehad" Gunn stond met ongemene kracht en zalving stil bij de eeuwige liefde van God de Vader, welke Hem bewoog om Zijn Zoon tot een Borg en Middelaar te geven. "Ik dacht altijd", wilde David zeggen, "dat de liefde van God door het werk van Christus werd bewerkt, maar o, het gezicht dat ik die dag ontving van de liefde van de Vader van eeuwigheid en dat het vanwege die liefde was dat de Zaligmaker in de wereld werd gezonden! Mijn hart werd vervuld en smolt weg vanwege een gevoel van Gods liefde tot verloren en schuldige zondaren door Zijn eniggeboren Zoon tot hun zaligheid te geven. Hoe verlangde ik, toen de gemeente opstond om naar huis te gaan, dat ik een heimelijke plaats mocht vinden waar ik mijn gevoelens de vrije loop kon laten. Hoe ik ben thuisgekomen weet ik niet meer, maar ik voelde dat mijn lichaam het gevoel, dat ik had, niet kon dragen en ik ging strompelend over wat mij in de schuur in de weg stond en daar stortte ik mijn hart uit in aanbidding van des Heeren liefde en baanhartigheid en Hij gaf mij een liefelijk woord van belofte: "Ziet ik heb u een geopende deur gegeven welke niemand kan sluiten (Openb. 3:8)." Menig ellendig en verwarrend uur is sindsdien over mijn hoofd gegaan, maar dit was een tijd die ik nooit heb vergeten."

De Heere had Zijn liefde in Christus in zijn ziel uitgestort, zodat hij de liefelijkheid van God mocht aanschouwen in het aangezicht van Jezus Christus. Vanaf dit ogenblik vertoonde hij zich als een oprechte belijder van de Naam van de Zaligmaker aan de wereld. De kracht van Gods genade, die hij zo rijkelijk had ontvangen, bleef niet langer verborgen, maar scheen als een helder licht in een duister land.

Nu zocht hij niet langer de gemeenschap met de wereld, maar Gods gunstgenoten werden zijn vrienden. Zijn geestelijke vader was natuurlijk Alexander Gunn, die al spoedig zijn geestelijke gaven ontdekte en er gebruik van maakte. Hij hield hem in hoge achting en beschouwde hem als zijn raadgever. De hoogachting was wederzijds. Meer dan 20 jaar ontving David "de zuivere melk van het Woord in Watten. "Daar werd mijn oordeel gevormd, mijn geval opgehelderd en mijn hart verwarmd." Zijn begeerte was om naar de voorhoven Gods te mogen opgaan om Christus te ontmoeten in Zijn zuivere instellingen. Op weg naar Gods huis voegde hij zich bij degenen, die

dezelfde begeerte naar het levende Woord hadden als hij en die als gewoonte hadden om het gehoorde evangelie te herkauwen als de reine dieren des velds. Dan spraken zij samen over het gepredikte woord. Dan werden zij opgebouwd in het allerheiligst geloof.

De Avondmaalsdagen waren ook in Watten feesttijden. Uit bijna alle plaatsen van Caithness trok men naar het kerkgebouw. Het huis van David was een herberg voor vele feestgangers. Velen van het volk zochten hem op, zoals William MacRae uit Strathy, John Mackintosh uit Farr en Miss Reid uit Thurso. Vanaf het jaar 1834 bleef een man uit Perthshire ieder jaar met Avondmaal bij hem over. Zijn naam was Alexander Stewart, die voor zijn bekering een grote zucht had naar wereldse wijsheid, maar de Heere had hem aan de dwaasheid van al zijn kennis ontdekt. Een vraag ging zijn ziel toen bezetten: "Wat baat het een mens als hij de gehele wereld gewint en lijdt schade zijner ziel?" Dadelijk deed hij afstand van zijn wijsheid en sindsdien maakte hij gebruik van de schatten der kennis en der wijsheid welke in Christus zijn verborgen. Hij reisde naar het noorden om voedsel voor zijn ziel te zoeken, want in de streek waarin hij woonde was het al dorheid en dodigheid. Tijdens zijn omzwervingen ontmoette hij David Budge uit Barrock, die hem meenam naar Gunn in Watten. Na de eerste dienst die hij in Watten meemaakte, nam Budge hem mee naar David Steven. Hij sprak: "David, er is een man hier die je vannacht in huis zult moeten nemen" David's huis was echter al helemaal vol, zodat hij eerst geen antwoord gaf. Maar toen daalde met kracht in zijn ziel: "Laat de uitgeworpenen in Moab wonen." Nu kon hij de deur niet langer voor Alexander Stewart gesloten houden. En ieder jaar kwam de man uit het zuiden naar Watten.

Ook tussen Munro van Halkirk en David Steven ontstond een warme vriendschapsband. Vaak zocht de predikant hem in Bower op. Op een keer ontmoetten zij elkaar op de weg. "Waar ga je naar toe David?", vroeg Munro. "Naar de markt om een paard te kopen, als ik er een kan krijgen." "Wel, je zult vandaag geen paard krijgen. Je zult er een zaak des gebeds van maken." David ging zijns weegs, zonder op de woorden van de predikant te letten, maar later bleken zij uit te komen. "Ik vond een paard op de markt dat mij wel aanstond, maar de koopman en ik konden het niet eens worden over de prijs en ik ging weg zoals ik gekomen was. De volgende dag kwam de man naar mij toe om te vertellen dat hij het bod toch aannam. En zo kwam het paard toch in mijn bezit!"

Het was de liefde van zijn hart om anderen te onderwijzen. Niet alleen aan kinderen, maar ook aan ouderen gaf hij catechisatie. Iedere zondagavond stond zijn oude woning voor iedereen open. Dan las hij een vraag van de *Korte Catechismus* voor, die hij dan ontleedde en verklaarde. Uiteraard moesten de deelnemers de antwoorden uit het hoofd leren en ook bewijsplaatsen uit de Schrift aanvoeren, die met de behandelde leer te maken hadden. Deze gewoonte hield hij 50 jaar lang vol. Steven had de gave om te onderwijzen, wat hij niet als een dorre schriftgeleerde deed, maar als een man die zelf op de school des hemels had gezeten en nog zat. Velen waardeerden zijn lessen, die veel zegen afwierpen voor de omgeving waar hij woonde. Hijzelf getuigde later dat hij op die zondagavonden "vele zoete druppelen uit de fontein des levens" ontving. Een leerling gaf op de volgende treffende wijze zijn oordeel over de catechisaties van Steven weer: "Ik herinner mij heel goed dat de oude man met zijn Bijbel onder zijn arm uit zijn kamer kwam. Zijn gezicht ademde een hemelse liefde en zijn hart was vervuld met liefde tot mensenzielen. Hij baande zich een weg door de aanwezigen, waarvan velen op de koude stenen op de grond zaten, terwijl iedere

plaats in het huis bezet was. Als hij zijn plaats had ingenomen, begon hij de catechisatie met gebed en zingen. Eerst werden de Bijbellessen van de kinderklas overhoord, daarna de ouderen, totdat allen een beurt hadden gekregen. Jong en oud moesten een vraag van de Kleine Catechismus opzeggen, waarna de hierin vervatte leer werd uitgelegd. Wij moesten een aantal leringen uit de Schrift bewijzen. We begonnen met de val van de mens, want, zo zei hij: "Wij moeten beginnen waar de zonde met ons begint, waar u en ik in onze verlorenheid kwamen, daarna de ondergang van de mens door de zonde, de verdorvenheid van de menselijke natuur, de vloek waaronder hij ligt, de beloften van zaligheid, de eerste belofte in Eden, de belofte aan Abraham, dan de typen en profetieën van Christus' komst door het Oude Testament heen, totdat Hij in de volheid des tijds verscheen, dan de geschiedenis van het leven van Christus op aarde: Zijn geboorte, leven, wonderen, onderwijzing, Zijn dood, opstanding, hemelvaart, het Nieuwe Testament aldus het Oude vervullende, dan Zijn werk in de hoge, Zijn Middelaarschap en tussentreding, uitlopende in de dadelijke verlossing van zondaren, in hun wedergeboorte door Woord en Geest en ten laatste de handelingen van de nieuwgeboren ziel: geloof, bekering, vernedering, liefde, zelfverloochening, hoop, verzekering enz.."

Een opvallende trek in de vergadering was de ademloze stilte. Geen geluid of gefluister onder de jongsten, niets werd gezien of gehoord, dan de lessen waar voor zij waren gekomen. Zo streng was de orde dat geen lichtzinnigheid, zelfs niet in de kleren was toegestaan" David was niet zelfvoldaan over dit werk. Ondanks de rijke zegen welke hij ontving sprak hij: "Ik vrees dat de Heere nimmer een woord, dat ik gesproken heb, heeft gezegd en dat zal ik nog niet eens zeggen, want er zijn een paar van mijn oudleerlingen in wie ik meer vertrouwen heb dan in mijzelf"

Een ander gaf getuigenis van de vruchten van het onderwijs dat hij van Steven had ontvangen. Hij werkte op een boerderij in de buurt van het huis van Steven en bezocht regelmatig zijn zondagschool. Toen hij met zijn verloren staat te doen kreeg en naar David toe ging om hem te vertellen dat hij vanwege de kwellende onrust de wereld wilde rondgaan, vroeg de Godzalige man hem: "Waar wil je naar toe gaan? Het kwaad zit in jezelf! Het zal je achtervolgen waar je ook heengaat en je zult geen betere plaats vinden." Hij vroeg naar zijn leeftijd, waarop hij zei: "De Heere heeft 16 jaar op je gewacht en je niet in de hel geworpen en het is de vraag of je ooit een uur op Hem had gewacht; nu, ik geef je de hand, indien je op de Heere wacht" Ook zei hij dat, als hij niet met zijn ijdele makkers kon slapen, hij bij hem kon komen, wat de jongen meermalen deed. "De avond voor de eerste dag van 1835 was een avond die ik niet ben vergeten." Het volk op de boerderij was blij en opgewekt, want zij troffen voorbereidingen voor de Nieuwjaarsdag. De jongen was verre van opgewekt, vanwege hevige aanvechtingen in zijn gemoed. Van ellende trok hij zich in de schuur terug en toen kwam de volgende tekst hem voor de geest: "Maar wanneer de volheids des tijds gekomen is, heeft God Zijn zoon uitgezonden, ..." (Gal. 4:46). "Dit veroorzaakte een kalmte in mijn ziel van het werk van Christus in het Verbond der genade ten behoeve van zondaren tot aan Zijn vervulling van de eisen van dit Verbond, totdat Hij kon zeggen: "Het is volbracht!" Die avond belde hij bij Steven aan, die spoedig opmerkte dat er wat met de jongen gebeurd was.

Hij sprak: "Ere zij Zijn Naam dat Hij je nog geen 16 jaar heeft laten wachten!" Met blijdschap bracht de jongen de Nieuwjaarsdag onder het dak van David Steven door.

"Op zekere dag vroeg hij mij of ik groeide in de genade. Ik zei: "Wat is dat te groeien in de genade?" Hij antwoordde: "Te groeien in de genade wil zeggen te groeien in de

kennis van de buitengewone zondigheid van de zonde. De zonde is een oneindig kwaad, omdat deze begaan is tegen een oneindig God. Te groeien in de kennis van je eigen hulpeloosheid en je in die kennis toeneemt dat je geen enkel goed kunt doen. Je mag juist nu denken dat je veel goeds kunt doen, maar indien je zo oud mag worden als ik ben, zul je er heel anders over denken en je goede daden zullen in het stuk van de rechtvaardigmaking voor God op één lijn staan met je slechte daden. Gods volk groeit ook in de kennis van de dierbaarheid van Christus en in de afhankelijkheid van Hem. O mens, indien je geleerd werd om een leven van afhankelijkheid van Hem te leven, zou Hij alles voor je doen” De praktijk van het leven van David Steven was: "Hij moet wassen en ik minder worden." Zijn kennis van Christus ging gepaard met de kennis van de verdorvenheid van zijn hart. Geen belofte kon hij zich toeëigenen, want in alles was hij afhankelijk van de bediening van de Zaligmaker.

David Steven was, evenals andere "Men" in Caithness, een geregelde spreker tijdens de "Question meeting" bij Avondmaalstijden. Ook sprak hij na de bediening van het sacrament in zijn woning om te vertellen wat de Heere gedaan had. Zoals iemand uit zijn mond optekende: "Sommigen van ons waren vandaag aan des Heeren Tafel. Wat hebben wij daar ontvangen? Iedere ziel ontvangt iets. Het is een verzegelende inzetting en indien de gelovigen rijkelijk worden geoefend en in het geloof kunnen ademen, hebben zij iets te verzegelen in deze instelling. Wat is dat? Christus is voor hen de hoop der heerlijkheid. O, mijn ziel, gij hebt tot de Heere gezegd: Gij zijt mijn God. Dit wordt verzegeld in de hof des hemels. Als gelovigen niet in het geloof kunnen ademen, komen zij als verloren en ontdane zondaren, onder een gevoel van hun eigen vuiligheid en hun behoefte aan vergeving, biddende dat de Heere niet altoos zal twisten, noch eeuwiglijk Zijn toorn behouden. Veeltijds zijn armen naar de Tafel des Heeren gegaan met een pak van schuld en zij zijn er vandaan gekomen met een gevoel van vergeving en dan verbinden zij zich om in de kracht der genade te wandelen en meer ootmoedig en waakzaam te zijn. Dit is hun voornemen, hoe ver zij hierin ook tekort mogen schieten.

Sommigen zoeken enige getuigen in zichzelf, dat zij recht hadden om aan te gaan. Ik ben bang dat zij dat niet zullen vinden en ik wil tot dezulken zeggen: *Hoe kwam u tot Christus? Was het als een verloren zondaar, zonder gerechtigheid of kracht?* Wel, zo behoort u naar de Tafel te komen. Ik weet geen verschil tussen het komen tot Christus en het komen tot Zijn Tafel, dan dit: dat u eerst tot Christus behoort te komen. En indien u zich op Hem hebt gewenteld en op Zijn volbrachte werk, als uw enige grond voor tijd en eeuwigheid, bent u een welkome gast aan Zijn Tafel, maar wanneer u een vreemdeling zijt van deze oefening hebt u geen recht om aan te gaan.”

Op 84jarige leeftijd ontsliep David Steven in vrede. Reeds enkele jaren was hij ziek. Veel troost putte hij uit de oneindige waarde van de verzoening welke door Christus is tweegebracht, waarin alle volmaaktheden van God verheerlijkt worden. In zijn laatste ziekte was hij gedurig wakende en biddende, ook omdat hij bang was dat satan hem de wereld en zijn aanlokkelikheden zou voorstellen. Een dag of twee voordat zijn einde kwam, werd zijn biddende stem temidden van een moeizaam ademen overal in het huis gehoord. Vlak voor zijn sterven sprak hij : "In november 1817 bracht Gij mij tot aan de rand van de afgrond en toonde mij dat ik verdiende daar te zijn, maar in Uw verlossende liefde sprak U tot mij: "Ziet Ik heb u een geopende deur gegeven ..” Zo kwam zijn leven hem voor de geest, een leven waarin de Heere betoonde geen land van uiterste duisternis voor hem te zijn. Hij had de goede strijd gestreden en het geloof behouden. "Zeker, ik ben de vuilste van de vuilen en als een

beest voor Hem ...", zo sprak hij. In zichzelf was geen roem, deze was geheel uitgesloten. Hij roemde alleen in de genade Gods in Christus en in Hem was hij meer dan overwinnaar. Zo stierf hij in het geloof in Zijn Heiland en Verlosser.

David Steven werd begraven naast zijn vriend Alexander Stewart. Hij behoorde tot de groten van Caithness, maar hij rekende zichzelf tot de grootsten der zondaren.

Behalve Caithness was het aangrenzende graafschap Sutherland ook bevoorrecht met vele kinderen Gods. Het "zout der aarde" was ook hier niet smakeloos. Vooral in de plaatsen Rogart, Lairg, Helmsdale en Creich woonde veel volk. Zij schaarden zich rondom de prediking van mannen als Alexander Macleod, voorheen predikant in Uig op Lewis, en van John MacDonald.

In Dornoch woonde James Matheson die niet zo bekend was. Hij was een aparte man. Toen Gods Geest hem van zijn schuld overtuigde, was zijn gevoel van Gods toorn zo diep dat hij maandenlang niet durfde te slapen uit vrees van in de hel zijn ogen op te slaan. Hoewel later enig licht in zijn duistere ziel begon te schijnen, verliet deze schrik des Heeren hem nooit meer helemaal. Hij had altijd ontzag voor de oneindige heiligheid van de Drieënige God. Zijn zonde was steeds voor hem en wanneer hij aan zijn ongerechtigheden dacht, moest hij met de profeet uitroepen: "Wee mij, want ik verga, dewijl ik een man van onreine lippen ben!" Nooit kwam hij zover dat hij zich ten volle van zijn aandeel in Christus verzekerd voelde en deze kracht van verzekering aan het Avondmaal openbaarde. Hij had lage gedachten van zichzelf en hoge gedachten van zijn broederen in het geloof. Meestentijds ging hij in duisternis zijn weg, als een doodbrakend mens. Veel werd hij op de knieën gevonden. Dan smeekte hij de Heere om zijn banden los te maken. De sporen van zijn knieën waren in de schuur zichtbaar, vanwege zijn veelvuldig worstelen met de Heere. Een vriend probeerde hem te bewegen om zijn geloof aan de Tafel te belijden met die woorden: "Ziet naar deze man. Hij was een groot zondaar en nu doet hij belijdenis." "Die persoon", antwoordde James "is een ware kleinood van God", en dat kon hij van zichzelf niet zeggen. "Maar", moedigde zijn vriend hem aan, "kijk eens naar die vrouw, was zij ook geen groot zondares?" "Ja, maar zij is nu één van Christus' duiven." "Is dit niet een bewijs dat je zelf de Geest van God hebt, wanneer je zo goed weet wie Zijn kinderen zijn?" James antwoordde: "De duivelen kennen hen en hun Heere, maar zij zullen nooit in Zijn barmhartigheid delen." Zijn vrienden probeerden hem in zijn strijd met de banden en boeien van het ongeloof bij te staan, maar zij waren niet in staat om hem uit het gevangenhuis te bevrijden. Een vriend hield dag en nacht de deur voor hem open. Wanneer hij laat op de avond thuiskwam en men hem vroeg: "Wie is daar?", dan was zijn wachtwoord: "Wie anders dan de huichelaar?"

Soms was de onveranderlijkheid van God in het Verbond der genade hem tot troost in wegen van druk en beproeving. Treffend is in dit verband een kort gebed dat hij eens in het openbaar uitsprak: "Ere zij aan U voor wat Gij geweest zijt, voor wat Gij zijt en voor wat Gij zult zijn tot in alle eeuwigheid." Op dit fundament mocht hij bij tijden zijn hoop vestigen. In het onveranderlijke Verbond vond hij alleen vastigheid, maar in zichzelf nam hij niets anders waar dan twijfel en verschrikking.

Op de westkust van Rossshire woonde een jonge vrouw, Ann Mackenzie, die besloot om het Avondmaal in Dornoch bij te wonen. Zij was toen in grote zielenood en vroeg de Heere om een teken ten goede. Zij overlegde als volgt met zichzelf: "Als James Matheson het 13e hoofdstuk van Johannes in de samenkomst voorleest, zal ik dit als een teken aannemen dat er nog hoop voor mij is." Tot haar teleurstelling bemerkte zij dat David Ross het gezelschap leidde. Hij gaf een hoofdstuk uit het Oude Testament

op. Plotseling stond James op en vroeg hem om Johannes 13 te lezen, "want als ik mij niet vergis zit hier een arme ziel die uit dit hoofdstuk getroost moet worden."

Als een lid onder het volk des Heeren in de Hooglanden leed, dan leden de andere leden mede. Het lichaam van Christus is één lichaam. De angsten van James Matheson werden anderen opgebonden en de zielesmart van Ann Mackenzie raakte zijn eigen ziel. De gemeenschap der heiligen was in die dagen zichtbare praktijk. De gelovigen steunden elkaar in de verdrukking en waren elkaar tot een hand en voet in wegen van duisternis en smart.

James stierf op 70jarige leeftijd in het jaar 1875. Op zijn grafsteen staan de veelzeggende woorden ingebeiteld: "Deze zijn zij die komen uit de grote verdrukking."

Hoofdstuk 18. Door eer en oneer.

Het jaar 1843 betekende een keerpunt in de Schotse kerkgeschiedenis. Op 18 mei van dat jaar waren veel mensen in Edinburgh op de been. Vooral bij de St. Andrews kerk had zich een grote menigte opgehoopt. Opeens verbrak een indringend geroep de spanning: "Zij komen! Zij komen!" Met uitgestrekte halzen keken de toeschouwers in de richting van het kerkgebouw. De provoost van de stad reed te paard aan het hoofd van een lange stoet. Achter hem volgden drie heren in zwarte kleding. Het waren Dr. David Welsh, Dr. Thomas Chalmers en Dr. Charles Gordon, waarachter Thomas Brown en de ons welbekende John MacDonald zichtbaar waren. Rij op rij kwamen zij de kerk uit geschreden; in totaal 400 predikanten met een groot aantal ouderlingen.

De lange stoet bewoog zich in de richting van de grote Tanfield-hal. Onderweg wensten velen dit eerbiedwaardig gezelschap toe: "De Heere zij met u" of "God geleide u."

In de hal verzamelden 3000 predikanten, ouderlingen en kerkmensen zich rondom het podium. David Welsh maande de schare tot stilte en sprak een ernstig gebed uit. Na een korte toespraak rees Thomas Chalmers op, die psalm 43 in de Schotse rijm opgaf: "*O zendt Uw licht voort en Uw waarheid.*"

En toen het psalmgezang onder tranen van ontroering in de immense hal weergalmde, brak de zon plotseling door het sombere wolkendek heen en liet haar liefelijke stralen door de vensteren schijnen. Velen zagen dit als een teken van Gods gunst over dit samenzijn.

De grote Schotse afscheiding was nu werkelijkheid geworden. De eerste synode van de Vrije kerk kwam op deze dag samen. Na tien jaren van bittere kerkstrijd was geen andere weg meer mogelijk. De protesten tegen de invloed van de moderaten hadden niet gebaat. Jarenlang hadden de getrouwe predikers de staatsinmenging in kerkelijke zaken tegengegaan. De Erskines hadden in 1733 de Kerk van Schotland al de rug toegekeerd, vanwege het patronaatsrecht dat aan de overheid het recht toekende om predikanten te beroepen, al was dit tegen de wil van de gemeente. Velen hadden hierna de strijd voortgezet om op te komen voor de Kroonrechten van Christus. Soms stelden landheren, die de vrijzinnige prediking welgezind waren, langs de weg van dwang leraars aan. Dan verscheen het vrome kerkvolk, zoals in Nigg in Rossshire, niet in de diensten en kwamen zij liever in de gezelschappen bijeen, dan onder een valse leer, waarin Christus werd verloochend. Mannen als John Erskine, Andrew Thomson en Thomas Chalmers hadden de strijd tegen de dictatuur van de staat tot in de hoogste kerkelijke vergaderingen gevoerd, maar de kroon bleef onverbiddelijk. Totdat geen andere mogelijkheid meer openstond, dan de Kerk van Christus van het opgelegde juk te ontdoen.

Het jaar 1843 staat in de geschiedenis van Gods Kerk in Schotland bekend als het jaar van de Afscheiding of de zogenaamde Disruption (scheuring). De grote "exodus" uit de Staatskerk was een feit geworden. Een tijdperk van zegen, maar ook van strijd, werd ingeluid. Van zegen, vanwege de vrijheid die men nu genoot, zonder de knellende band van wetten die in strijd waren met Gods Woord. Van strijd, omdat het de jonge Vrije Kerk in veel streken onmogelijk werd gemaakt een bestaan te hebben.

John MacDonald, de Apostel van het noorden, was onder de dankbare en tevens bedroefde schare, die in de grote hal samenkwam. Ook hij zette zijn handtekening

onder de "Deed of demission", waarmee de Afscheiding werd bekrachtigd. Hij bracht mede het grote nieuws van deze gedenkwaardige gebeurtenis naar de afgelegen Hooglanden over. En de bejaarde Dr. Ross uit Lochbroom "dankte God met stromen van tranen van blijdschap, die van zijn wangen liepen, als eenmaal Simeon deed, dat hij gespaard was om de dag te zien, waarop deze gebeurtenis had plaatsgevonden"

Met grote belangstelling volgden de Hooglanders de komende gebeurtenissen. Vooral in de streken, waar de Heere zulke wonderen had verricht, werd spoedig een besluit genomen. Predikanten voegden zich bij de Vrije Kerk en de meeste kerkmensen volgden. Niet omdat zij hun predikanten blindelings achterna gingen, maar vanwege de gehoorzaamheid aan het juk van Christus. Veel gemeenten in het noorden schaarden zich achter de banier van de nieuwe kerk, vooral in Caithness, Sutherland, Rossshire en op de eilanden.

Alexander Macleod, Finlay en Archibald Cook, Roderick Macleod, Donald Sage, om er enkelen te noemen, preekten afscheid in het kerkgebouw, waar zij gewoon waren Gods Woord te verkondigen. Zij namen ook afscheid van hun traktement en pastorie en met blijdschap deden zij afstand van hun goederen. De gehoorzaamheid aan het gebod van de Koning der Kerk was hun meer waard, dan de schatten van het Egypte van de Staatskerk. Hun keuze hield in dat de verdrukking hun niet bespaard zou blijven.

Toen de afscheiding plaats vond, was William Findlater, predikant van Durness, een plaatsje in het uiterste noorden. Ook hem werd gelast om kerk en pastorie te verlaten. Op 20 juli 1843 schreef hij: "Ik kon de pastorie tot voor 14 dagen geleden met geen mogelijkheid verlaten, want ik moest de gelegenheid afwachten om mijn meubels en een deel van mijn gezin over de zee vanaf de kust bij Kaap Wrath naar Thurso te voeren en de jongsten van mijn gezin moesten over een afstand van 70 mijl over land gaan." Geen huis of hut was dichterbij te vinden om hem onderdak te verlenen. Findlater zelf moest een kamer in een herberg huren. "Mijn gevoelens en die van mijn gezin bij het verlaten van de pastorie na een verblijf van 31 jaren kan ik niet beschrijven. Ofschoon pijnlijk in een paar opzichten, vertrouw ik toch dat het een gewillig offer was. Jehovah Jireh is een sterke Banier." "Het was op een stille avond in juli dat wij uiteindelijk de pastorie verlieten." "Hier ontving mijn geliefde vrouw haar eerste adem, zowel als haar acht kinderen. De laatste plaats, die zij bezocht, was het kerkhof, waar zij bij de graven van haar zoontjes stilstond, de één een kind van een paar weken, de ander een veelbelovende jongen van 20 jaar en het graf van haar geliefde vader, die 47 jaar predikant van Durness was geweest. "Weinig woorden werden gesproken en de buitendeur werd gesloten." Findlater en zijn vrouw wierpen een laatste blik op het huis met de prachtige tuin en op het "meer, de wilde bloemen op haar oevers, de velden en groene heuveltjes waar de lammetjes vrolijk rondhuppelden."

Maar zijn eigen kudde liet hem niet in de steek. Anderhalf jaar bleef hij in de herberg wonen en hier vandaan zocht hij zijn verstrooide schapen op. En al was de "schaapskooi" voorgoed gesloten, de open hemel was er nog. "Hier in mijn oude gemeente had ik het genoegen om aan een arm, maar geduldig volk op de zijde van een heuvel of onder een tent van zeildoek de heerlijke beginselen te verkondigen, waartoe zovelen van Gods dierbare knechten, die uit de kerk gegaan waren, werden aangedreven om zichzelf te verloochenen, hun kruis op te nemen en Christus te volgen en om vast te staan in de vrijheid, waarmede Christus hen heeft vrijgemaakt." De kudde schaarde zich rondom deze trouwe herder, die niet afliet hen dag en nacht met

tranen te vermanen om Christus niet te verachten, maar om Hem aan te kleven. Het gebeurde op 18 februari 1844. Het was winter in het hoge noorden en hevige sneeuwstormen joegen over het bergland. Nog steeds had de gemeente van Durness geen beschutte vergaderplaats. De Hertog van Sutherland weigerde de Vrije Kerk grond toe te kennen om kerkgebouwen neer te zetten. Bij rustig weer was het niet bezwaarlijk om buiten samen te komen, maar wanneer sneeuw en regen op het ruwe bergland bij Durness neervielen, was het haast onverantwoord om kerkdiensten in de openlucht te houden. Soms boden tenten, die uit Edinburgh kwamen, een goede schuilplaats, maar nu het zo stormde, moesten andere oplossingen gezocht worden. Het idee werd geboren om een grote tent in een steengroeve te plaatsen, die aan de noordkant beschermd was door een schoolgebouw en aan de westkant door een hoge muur die door het volk zelf was opgezet. In het midden van de put zetten zij een houten kist neer, waarop de predikant moest staan, om vandaar zijn gemeente toe te spreken. Maar op de genoemde dag in februari kwam tijdens de dienst een sneeuwbuï opzetten, welke door een hevige wind uit het noorden werd aangewakkerd. Het gevolg was, dat het linnen van de tent geheel scheurde. Het volk bleef stilzitten, terwijl enkele sterke kerels het doek probeerden vast te zetten. Findlater nam een zakdoek en bond die om zijn hoofd, waarna hij rustig zijn preek vervolgde. Het maakte voor hem en het volk geen verschil of zij in een kathedraal samenkamen of in een steengroeve, als de Heere maar in hun midden was. Zijn gunst betekende meer dan de uitgezochtste spijzen. Zijn vriendelijk aangezicht was hun meer waard dan de gunst van de hertog en zijn vorsten.

Het volgende jaar ontving de gemeente van Durness toestemming om een eigen bedehuis op te richten. Nu werd het gezin van William Findlater weer met elkaar verenigd in een nieuwe pastorie. Later vertrok hij naar Tain, waar hij tot aan zijn dood bleef. Vlak voor zijn sterven bezocht de prins van Wales deze plaats in Rossshire. Op weg naar de kerk ontmoette hij mensen, die hem verwonderd vroegen: "Wat, Mr. Findlater, gaat u niet naar de prins van Wales kijken?" "Nee", was zijn antwoord: "Ik ga een hogere Prins ontmoeten." Op 29 juli 1869 blies hij op 88-jarige leeftijd de laatste adem uit. Toen stond hij 57 jaar in de bediening. Zijn stoffelijk overschot ontving een plaats in het graf van zijn vader en moeder op het stille kerkhof van Kiltearn, vlakbij de oevers van de Cromarty baai.

Op veel plaatsen in Schotland weerklonk in de dagen van Disruption psalmgezang buiten de huizen en kerkgebouwen. Ook de Avondmaalsbediening vond in de openlucht plaats, wat in de Hooglanden al vele jaren heel gewoon was. In Kirkhill in Rossshire gelukte het om een stuk grond voor een noodgebouw te bemachtigen. Spoedig verrees onder vele nijvere handen een kerkgebouw.

Fraser preekte voor 2000 mensen in dit eenvoudige, maar toch ruime bedehuis. In Tobermory op het eiland Muil bouwden de gemeenteleden ook zelf een kerk. De predikant Peter Maclean las bij het leggen van de eerste steen 2 Samuël 7 voor en deed een ernstig gebed tot de Allerhoogste. Kalk en stenen werden over zee aangevoerd om de nieuwe Vrije kerk te bouwen. Vele handen maakten licht werk. De armoede onder het volk kon geen hoge kosten veroorloven, maar de vakmensen die nodig waren, boden soms gratis hun diensten aan.

Het eilandje Eigg, dat deel uitmaakt van de kleine Hebriden, koos met uitzondering van drie personen voor de Disruption. Het gehele eiland was eigendom van prof. Macpherson uit Aberdeen, die het oprichten van een kerkgebouw verbood. De predikant, John Swanson, liet het hier niet bij zitten. Sinds 1840 was hij als

zieleherder op dit eiland en ook op de eilandjes Rum, Muck en Canna werkzaam. Bij zijn aankomst trof hij het volk in een halfheidense toestand aan. Zowel protestanten als rooms katholieken gaven zich aan allerlei vormen van bijgeloof over. Met ongekende ijver probeerde hij vat op het volk te krijgen. Behalve de gebruikelijke zondagse prediking, hield hij door de week gebedssamenkomsten, catechisaties en Bijbellezingen. Ook verspreidde hij traktaatjes, die hij op een eigen drukpers gereed maakte, een geschenk van Mrs. Mackay uit Rockfield, een welbekende vriendin van het volk van de Hooglanden. De slechte bereikbaarheid van de eilanden bemoeilijkte zijn arbeid, vooral als het weer ruw was. Het eiland, Eigg, waar hij woonde, had als enige haven een slecht bereikbare aanlegplaats. Maar ondanks deze bezwaren droeg zijn werk geleidelijk aan vrucht. Hoopgevende tekenen wezen op een komende opleving. Swanson schreef: "Op de sabbat, 14 augustus (tekst Hand. 17:3), was de hele gemeente bewogen, het huis was een plaats van geweest, alsof de belofte letterlijk werd vervuld: "Zij zullen zien in Welke zij gestoken hebben." Geen mond was stil en geen oog droog. Ouden en jongen treurden en de ingevallen wangen waren nat van tranen. Hoewel de roomsgezinden alles in het werk stelden om deze opwekking tegen te gaan, wrocht de Heere mede en deed toe aan de gemeente die zalig werden. 's Nachts plaatsten zij grote stenen op de weg naar het kerkgebouw, waardoor zij erin slaagden om de benen van sommige van hun protestantse burens te doen breken!

De grote Afscheiding dwong Swanson ook om zijn huis te verlaten. Hij was verplicht om zijn gezin naar Skye over te brengen. Zijn vijf jaar oude zoontje kon niet verdragen, dat het zijn huis moest verlaten en riep zeeziek uit: "Huis! Huis! Huis!", waarna hij in luid snikken uitbarstte. "Helaas, mijn jongen, je hebt geen huis", sprak zijn vader, die later verhaalde: "Nooit voelde ik meer de verlatenheid van mijn toestand, dan toen mijn jongen uitriep: "Huis! Huis! Huis!", hetwelk in mijn oren nagalmde." Maar ook op Skye stond zijn nieuwe huis niet. Swanson kreeg de beschikking over een klein schip, de "Betsy", een varende pastorie.

Toen de tweede synode van de Vrije kerk in de herfst van 1843 gehouden werd, maakte hij gebruik van dit schip.

Met de "Betsy" bezocht Swanson zijn gemeente op de vier eilandjes. De stuurhut was erg klein. Meermalen ontsnapte hij aan de dood van verstikking, als hij vanwege het weer de deur moest dichthouden en de ruimte oververhit raakte. Het was een wonder dat dit ranke scheepje niet omkwam in de golven van de onstuimige oceaan. De stuurmanskunst van deze voorganger werd overal geroemd, maar Swanson wist dat alleen Gods besturende hand hem voor een zeemansgraf bewaarde. De honger naar het Woord verzette bergen van moeilijkheden en tegenwerking.

In Strontian bij Fort William preekte MacRae van Knockbain in de openlucht, terwijl de sneeuw op de grond lag. Toen het niet mogelijk bleek om een plaats voor een kerk te verkrijgen, stelde men voor een varende kerk te maken! En binnen korte tijd gleed een kerkschip van de scheepshellingen. Getrokken door een stoomboot voer deze ijzeren kolos door de "Lochs" van het woeste berggebied. Geen landeigenaar kon beletten dat het volk aan boord ging om naar Gods Woord te luisteren. De varende kerk kon 750 hoorders bevatten. De Heere had een ark voor de verdwaalde pelgrims in het bergland voorzien, om op vele wateren rondom de eilanden in rust en vrede te luisteren naar de boodschap van genade voor verloren zondaren.

Het waren dagen van strijd en zegen. Hoe meer de overheden de uitbreiding van de Vrije Kerk probeerden tegen te gaan, hoe meer Hooglanders zich bij de nieuwe kerk aansloten. Het was alsof een nieuw geestelijk réveil de Hooglanden overspoelde.

Voordat de Afscheiding een feit werd, waren de vooruitzichten over het algemeen somber. Op sommige plaatsen vertoonden zich echter hoopgevende voortekenen van een algemene opbloei van het geestelijk leven. Carment van Rosskeen schreef in januari 1841: "Ofschoon de vooruitzichten van de geliefde kerk van mijn vaderen met de dag donkerder en somberder worden, zijn de vooruitzichten van de gemeente steeds helderder en behagelijker aan het worden. Sinds 1840 is een zeer opmerkelijk opwekking en geestelijke opleving in deze plaats aan de gang, in het bijzonder onder de jeugd. Ik heb reden te geloven dat tientallen zaligmakend zijn bekeerd. Ik mocht op werkdagen vele malen voor een aandachtige en wenende gemeente voorgaan, die bij nacht en ontij samenkwam om het Woord te horen." Bij het laatste Avondmaal had hij meer lidmaten aangenomen, dan tijdens zijn gehele ambtsperiode van 18 jaar. "Het kwam hem voor als een teken ten goede dat de huidige kerkstrijd door God wordt bevestigd, nu op onderscheiden plaatsen in Schotland godsdienstige opwekkingen plaatsvinden"

Fraser van Kirkhill bezocht vlak voor de Disruption het eiland Skye, waarvan hij verslag gaf: "In oktober 1842 was, naar verhaald wordt, een grote godsdienstige beweging op het eiland Skye, waardoor een behoefte aan meer predikanten ontstond. Zodoende ging ik daar naar toe, vergezeld van MacDonald van Urray. Wij vonden het volk gereed om zowel op zondag als op wekdagen samen te komen, of het weer nu nat was of droog. Op een dag reden Mr. Glass en ik in Bracadale naar een zeer afgelegen plaats om daar te preken. De dag was zo regenachtig, dat wij dachten voor een klein gehoor voor te gaan, maar tot onze verbazing haakden wij groep na groep in, mensen die nat en bemodderd naar de plaats van samenkomst voortschreden. Wij kwamen bij een brede stroom en aarzelden even of wij het zouden wagen om hier over te gaan, hoewel wij op sterke paarden reden. Nadat wij waren overgestoken, wachtten wij om te zien wat de voetgangers zouden doen. Zij vormden een ketting, gaven elkaar een arm, met de sterkste mannen aan het hoofd, recht tegen de stroom in. Toen stapten zij in het water, eerst de mannen die de kracht van de stroom moesten opvangen en de anderen aanmoedigden om tegen hen aan te leunen. Zo hielden zij de kracht van de stroming van de vrouwen af, die verderop deel van de ketting uitmaakten. Allen gingen door het water en vervolgden hun tocht nog een mijl tot aan de kerk, waar zij nat en druipend aankwamen. Het kleine gebouw was geheel gevuld en er was zo'n begeerte om het Woord te horen dat het te verwachten was, dat het Woord indruk zou maken. En zo gebeurde het, want ongeveer midden in de dienst gingen alle hoofden naar beneden. Het volk huilde in stilte en wreef zich de ogen uit. Zelfs een hardvochtige oude man, die zijn hoofd omhoog hield, had tranen in zijn ogen."

De "Apostel van het noorden", John MacDonald, bezocht in die dagen uiteraard ook Skye en andere plaatsen waar de Geest des Heeren werkzaam was. De honger naar het Woord was zeer groot.

Ook in de zuidelijke gebieden vonden opwekkingen plaats. Vooral het werk van McCheyne en Burns gaf een belangrijke bijdrage tot meerdere heerlijkheid van Gods kerk in Schotland.

Op het eiland Arran vertoonde zich ook een dergelijke beweging. Angus Mc'Millan, die daar vanaf 1821 met veel zegen werkte, moest als loon op zijn arbeid de pastorie verlaten. "De bejaarde predikant met zijn dikke en zilverachtige haarlokken, zijn bleek en onbewogen gezicht, zijn broze en vermagerde lichaam, zijn gehele verschijning tekende een man, die een langdurige dienst in de wijngaard van zijn Meester achter de rug had, die getrouw de hitte des daags had gedragen. Hij zag toe, hoe kamer na

kamer werd ontruimd en kar na kar langs de rand van het kerkhof wegreed. En toen de laatste kar terugkwam om hem mee te nemen, vroeg hij of allen gereed waren. Toen hem werd medegedeeld dat het zover was zei hij: "Wel kom nog even naar binnen" en toen hij de lege kamer inging, die gedurende 22 jaar zijn studeerkamer en bidvertrek was geweest, sprak hij: "Laat ons bidden." Het gebed bestond voornamelijk uit aanbidding en dankzegging en aan het slot smeekte hij ernstig dezelfde goedertierenheid en barmhartigheid af, welke hem tot hiertoe hadden achtervolgd, dat die hem mochten volgen, totdat zij het huis, dat niet met handen gemaakt is, eeuwig in de hemelen mochten bereiken." Toen liep de bejaarde leraar zijn huis uit, klom op de kar en nam voorgoed afscheid van zijn pastorie.

In het jaar van de 'Disruptio' bracht de zoveelste opwekking Skye in beweging. Nu begon het in het plaatsje Unish, aan de westkust, waar Norman Macleod, een oude veteraan in dienst van de Gaelic schoolvereniging woonde. Reeds eerder stonden we bij hem stil. Op een avond leidde Norman als naar gewoonte de huisgodsdienst in een hut, waarbij ook enkele vissers van het eiland Issay aanwezig waren. Die avond openbaarde het werk van God zich onder hen. Hun zielen werden vervuld met angst en smart vanwege hun verloren toestand. Twee nachten wilden zij niet naar bed en bleven zij bij Norman, die met hen bad en uit Gods Woord voorlas. Zij konden geen rust vinden, totdat zij de ware rust hadden gevonden.

Roderick Macleod was de enige leraar op Skye, die zich bij de Vrije kerk voegde. Ook hij moest kerk en pastorie verlaten. Vaak verliet hij het eiland om de nieuwe gemeenten te ondersteunen. Eens preekte hij in Duthill in een bos, in Kilmuir sprak hij in een hevige regenbui, in Uig ging zijn preek vergezeld van een sneeuwvui, waardoor hij niet in staat was om de mensen van de grond te onderscheiden.

Een bekende predikant in de dagen van de grote Afscheiding was Peter McBride. Hij was jarenlang aan Rothesay, een eiland ten noorden van Arran, verbonden. Hier vandaan bezocht hij de verlaten gebieden van Mull, Morven, Jura en Knapdale. Vooral in North Knapdale "kwam de Heere hem te ondersteunen en zijn ziel werd verblijd bij het zien van zondaren, die ontwaakten door de kracht van God, door middel van de waarheid tot een gevoel van hun verloren staat" Bij ieder bezoek dat hij bracht, werden nieuwe gevallen van overtuigde zielen gemeld. Tussen de 200 en 300 personen kwamen onder ernstige godsdienstige indrukken. Zij weenden uit oorzaak van hun zonde. Overdrijving en hartstochtelijkheid werden niet waargenomen. Het enige instrument was de prediking van het evangelie in de openlucht. Zijn werk was niet zonder innerlijke strijd. Eerst had hij weinig lust om in deze streek voor te gaan en hij was dan ook meer dan verbaasd, toen hij zulke rijke vruchten waarnam. Velen kwamen "tot de vrede en troost van het geloof in de Heere Jezus." McBride handelde zeer voorzichtig met de zielen, die onder zijn prediking werden getroffen. Niemand legde hij haastig de handen op. Ook in Muil had zijn werk succes. Voor de Afscheiding was er sprake van een geestelijke dodigheid. Maar in 1843 koos bijna de gehele bevolking voor de Vrije kerk.

Op dit eiland was MacBride een graag geziene gast. Vooral de aanbidding van het evangelie stelde hij in zijn prediking voorop. Dan sprak hij b.v.: "De Zaligmaker staat gereed om allen die willen komen te ontvangen. O, kom, kom tot Hem!" Tegenwerpingen probeerde hij te ontzenuwen, zoals deze: "O, ik ben zo'n groot zondaar, ik ben bang dat Christus mij niet zal ontvangen!" Dan gaf hij als antwoord: "Laat de kleine zondaren terzijde staan en laat de grootste zondaren eerst komen, hier is een oneindig groot Zaligmaker gereed om u te ontvangen." Maar: "Ik wil wel

komen, maar ben ik bekwaam?" "Ik ben blij te horen, dat u ziet en gevoelt dat u niet kunt komen en dat is juist wat Christus begeert, om het werk geheel in Zijn handen te geven en dan kunt u ervan verzekerd zijn de ware Christus te bezitten."

Niet lang na het gedenkwaardige jaar van de grote Afscheiding kwam zijn eigen afscheiding. Het was de volmaakte afscheiding van de zonde. Op 16 september had hij in Knapdale gepreekt en die middag voer hij in een open boot naar Easdale. Doordat een dichte mist kwam opzetten, raakten zij de weg kwijt. De volgende dag kwamen zij pas op het eiland aan. McBride bleek onderweg kou gevat te hebben, maar was niet van plan om naar bed te gaan, vooral niet toen hij hoorde dat het hele schoolgebouw vol was en op hem wachtte. Hij preekte Christus voor de laatste keer. Spoedig hierop volgde de dood. Over zijn ziekte sprak hij niet veel, des te meer had hij het over zijn aanstaande ontbinding. Toen één van zijn ouderlingen hem vroeg of hij een boodschap had voor zijn gemeente, antwoordde hij: "Zeg hun dat zij Christus en elkaar behoren aan te kleven, en het zal alles wel zijn, want "Ik leef en gij zult leven." Duizenden uit de Hooglanden en de eilanden woonden zijn begrafenis bij. Zijn zielsvriend Jonathan Ranken Anderson uit Glasgow sprak twee en half uur bij zijn graf over Matt. 23:38: "Ziet uw huis wordt u woest gelaten."

De leiders van de Vrije kerk waren zich bewust dat aan de geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling van de Hooglanden en de eilanden alle aandacht besteed moest worden. In opdracht van de synode van de jonge kerk bracht Dr. James Begg een bezoek aan enkele delen van het noorden. Hij bemerkte dat sommige streken de stem van het evangelie nog nooit hadden gehoord. Moeten wij, zo vroeg hij zich af "dit zo laten in deze staat van onwetendheid, bijgeloof en priesterlijke krachten, wanneer de Heere door middel van de Vrije kerk wonderen in het land doet?" "Er zijn streken in Schotland, zoals Moidart, Lochebar en sommige van de westelijke eilanden, waarin de reformatie nog nooit is doorgedrongen. Zij blijven in dezelfde staat van het ongebroken en onverzachte papendom, waarin zij in de dagen van Knox verkeerden. Het evangelie werd nog nooit eerder aan de arme inwoners van deze verwaarloosde streken gepredikt en de schuld hiervan ligt dicht bij onze deur en behoort zwaar te wegen op de gewetens van de christenen in Schotland. Nu wordt de deur niet alleen vrij voor de Vrije kerk geopend, maar de luide roep van verloren zondaren werd uit de diepte van deze wilde gebieden opgezonden: "Kom over en help ons!"

Ik vertrouw er ernstig op dat wij genade ontvangen om onmiddellijk op deze smeekbede in te gaan en de rijkdommen van Gods genade aldaar te verkondigen." Begg bezocht Ardnamurchan en Strontian en zeilde vandaar naar Eigg, waar John Swanson hem verhaalde wat grote dingen de Heere onder Zijn volk had verricht. Hierop deed hij Skye aan en ging hij weer naar de westkust terug. In Applecross preekte Begg voor het volk "in het gezicht van de bijtende wind en met de golven van de oceaan aan onze voeten." Hij was verbaasd over de begeerte naar het gepredikte Woord: "Ik heb nooit een nobeler volk gezien en de begeerte, waarmee zij naar de prediking van het evangelie luisterden, was inderdaad opmerkelijk. In het bijzonder werden wij getroffen door een vrouw die ons vertelde dat zij vanaf haar jeugd meermalen 50 mijlen had gelopen om het evangelie te horen. "De dood heeft vele jaren in deze plaats geregeerd." De volgende dag ging Begg in Shieldaig voor, waar een grote menigte al twee uren lang op hem wachtte. "Hier was een ander schouwspel te zien dan in Applecross. De tent (preekstoel) was op de naakte rotsen aan de zee kust geplaatst. Het geluid van de psalmen vermengde zich letterlijk met het rumoer van de

golven van de zee. De tent was met sterke touwen vastgemaakt om te voorkomen dat zij werd opgenomen en grijze mannen zaten zonder hoofddekseel in de kou”

"Een catechiseermeester, een eerbiedwaardige en wat eigenaardig uitziende man, in het Gaelic "Witte John" geheten, vertelde ons dat onlangs in dit gebied een opleving van de ware Godzaligheid is geweest." Op sommige plaatsen waren de vruchten van het werk van Eneas Sage en Lachlan Mackenzie nog zichtbaar.

De *Disruption* luidde voor de Hooglanden een nieuw tijdperk in. Het isolement, waarin deze afgelegen gebieden jarenlang hadden verkeerd, werd nu opengebroken. Plaatsen waar, vanwege de machtspositie van de moderaten, nooit een waar evangeliedienaar had gestaan, kwamen nu in aanraking met de zuivere waarheid. Vanuit de gebieden, waar de kandelaar van het evangelie al jaren helder scheen, togen de evangelisten en predikanten van de Vrije kerk verder het binnenland in. Stoomboten boden uitkomst om afgelegen eilandjes snel te bereiken en de gestadige uitbreiding van het spoorwegnet zorgde voor een verdere ontsluiting van het gebied. De kontakten tussen noord en zuid namen steeds meer toe. De jonge kerk groeide uit tot een hecht bolwerk van de evangelische leer. Professoren als Bannerman, Duncan en Cunningham bezetten de leerstoelen aan de pas gestichte New College in Edinburgh.

Het Schotse protestantisme kwam tot ontwaken, doordat het zich ontworstelde uit de jarenlange druk en heerschappij van de moderaten. Zou Schotland in het geheel voor Gods Woord worden ingewonnen? Waren de tijden van het Covenant weergekeerd? De uitkomst zou leren dat deze dagen van herleving slechts van korte duur waren en dat het niet alles goud was dat blonk. Zeker, de Vrije kerk had ware evangeliedienaars onder haar gelederen, maar er was ook kaf onder het koren. Mannen die de schijn van evangelischgezindheid hadden, maar in wezen vijanden waren van het ware werk van de Heilige Geest. Zij predikten rechtzinnig, zij schreven calvinistisch, maar waren vijanden van de kracht der Godzaligheid. En toen de eerste liefde van de jonge kerk verkoelde, toen de verdrukkingen ophielden, gingen juist deze leraars een leidende rol spelen in het kerkelijk leven. Zij propageerden een nieuwe koers en in hun ogen waren zij meer evangelisch dan de mannen van het eerste uur. De gevolgen waren niet te overzien. Toen de oprechte getuigen goed en wel in de gaten kregen wat er aan de hand was en tegen de nieuwe koers van mannen als Robert Rainy waarschuwden, was het al te laat.

Zoals gezegd stonden de Hooglanden in 1843 aan het begin van een nieuw tijdperk. Het waren dagen dat de Heere zich niet onbetuigd liet, maar de regen des Geestes overvloedig liet nederdalen. Door eer en oneer trokken de onvermoeide voorgangers door het woeste land om van het kruis van Christus te getuigen. In streken, waar sinds de opwekkingen van de vorige eeuw een zekere lauwheid was ingetreden, werden slapenden wakker gemaakt en kwamen dorre beenderen tot nieuw leven. Dr. Mackay, die zowel de Hooglanden als haar godsdienstige geschiedenis kende, schetste de gevolgen van deze beweging: "Ik gevoel de sterkste overtuiging dat nooit, sinds het eerste licht van de hervorming over het land van onze vaders opging, er zulk een algemene godsdienstige beweging over de Hooglanden en de eilanden is geweest als op deze dag. Daar wordt op dit ogenblik een gezicht vertoond van de geestelijke vervulling van het visioen van de profeet van het dal, daar is beweging en schudding van de dorre beenderen en de Geest des Heeren gaat blijkbaar voort met een werk te werken, dat in onze dagen zal toenemen en waarvan de gevolgen alleen in de eeuwigheid zullen ontvouwd worden." Zo vond een ontsluiting van de afgelegen gebieden plaats voor de prediking van het evangelie.

Maar ook een ontsluiting voor de invloeden van de wereldse geest was merkbaar. De Engelse gewoonten vonden ook in het noorden ingang. Vooral de tweede helft van de negentiende eeuw zou een stormachtige ontwikkeling te zien geven. Weinigen, ook onder de getrouwe leraars, onderkenden de gevaren die later zulke verwoestingen zouden aanrichten. Jonathan Anderson, de Godzalige predikant uit Glasgow, had aan het graf van Peter MacBride kennelijk een indruk van de donkere tijden die op komst waren, toen hij sprak over: "Ziet uw plaats wordt u woest gelaten." Ook hij kende de Hooglanden, vooral Caithness, waar hij meermalen met zegen gepreekt had. Soms sprak hij daar tot 2000 mensen in de openlucht. Ook Anderson was in 1843 met de grote Afscheiding meegegaan, maar 9 jaar later werd hij door de Vrije kerk geschorst, zogenaamd wegens leringen welke in strijd waren met de Belijdenis. De oorzaak van de uittreding was echter een andere. Het was, omdat hij benadrukte dat het geloof een Godsdaad is, dat de Geest het geloof in het hart werkt, een geloof waartegen het gehele wezen van een mens zich verzet. De Geest doet alle wederstand teniet en maakt een gewillig volk op de dag van Zijn heikracht. Voor de classis verdedigde hij zijn standpunt, maar men begreep hem niet. De Heere ondersteunde zijn dienaar in zijn getuigenis tegen de geest van de eeuw. Hij schreef in zijn dagboek: "Op alle punten bevond ik hen mannen van de wereld te zijn, mijn taal was hun vreemd en de hunne was mij vreemd. Later ontving ik licht van Boven om de Vrije Kerk te verlaten."

Op 31 mei nam hij afscheid van deze kerk, in welke stap Anderson Gods gunst mocht ervaren. In de jaren die volgden bezocht hij meermalen de Hooglanden, waarbij hij tekenen waarnam dat de Heere bezig was Zich met Zijn Geest uit deze gebieden terug te trekken. Bij een bezoek aan het eiland Arran tekende hij aan: "Ik begon erg bedroefd te zijn, vanwege de afwijking van de waarheid van de oude vrienden en zocht mijn bekommernis voor de Heere neer te leggen." Anderson was gedrenkt in de geest van godgeleerden als Owen, Goodwin en Boston en hij verslond hun werken. Maar allermeeest was Gods Woord hem dierbaar, waarin hij schatten vond. Met dit woord als richtsnoer kon hij het kostelijke van het snode onderscheiden. De namaakgodsdienst en de schijngronden die in zijn dagen meer en meer in alle enthousiasme toenamen, spraken hem niet aan, omdat hij er de Christus der Schriften in miste. "Ziet uw huis wordt u woest gelaten", hieruit sprak hij op het graf van zijn vriend Peter MacBride. Schotland en ook de Hooglanden waren evenals Kapernaam tot de hemel toe verhoogd geworden, maar wat was de uitwerking? Het Galilea der heidenen had een groot licht gezien en de kinderen des lichts hadden zich hierin verblijd. Maar de "Kinderen des koninkrijks" misbruikten dit licht van het evangelie met het doel om in de spranken van hun eigen vuur te wandelen. Zij waren in staat om zelf licht voort te brengen en vele blinde zielen wendden zich tot hun remonstrantse wijsheid en leer. Zij hadden de duisternis liever dan het licht, omdat hun werken boos waren. Deze ontwikkeling in de Hooglanden was de oorzaak dat het licht goeddeels verdween en het woord van Anderson werd werkelijkheid: "Ziet uw huis wordt u woest gelaten!"

Hoofdstuk 19. Gij hebt zeer milde regen doen druipen.

Rossshire was vanouds het bolwerk van de evangelische leraars. De arbeid van Thomas Hogg in Kiltarn was tot een grote boom uitgegroeid. Geen wonder dat de meeste predikanten in de streek rondom de baai van Cromarty de banier van de Vrije kerk volgden. In Kiltarn verliet de gehele gemeente, op 2 of 3 personen na, de Kerk van Schotland. Ook de predikant Duncan Campbell ging met hen mee. In het aangrenzende dorp Alness voegde Alexander Flyter zich bij de afgescheidenen. Flyter behoorde tot het type predikanten als Lachlan Mackenzie en Macadam, die kort voor zijn komst in 1820 waren gestorven. Het volk haalde hem als een ware boodschapper van Christus binnen. Vanaf het begin wist hij geen andere leer te verkondigen dan die van Jezus Christus en Die gekruisigd. Dan stond hij stil bij de heerlijkheid van Zijn persoon, de kracht van Zijn bloed en de rijkdom van Zijn genade. Ook in zijn dagen bezocht de Heere Rossshire met Zijn heil. De zoveelste opwekking deed wonderen en "velen werden de Heere toegevoegd." De pastorie van Alness was een toevluchtsoord voor zielen, die naar de weg der zaligheid vroegen. Flyter was een getrouwe leraar, die eerlijk met de zielen handelde.

De *Disruption* bracht vele beproevingen teweeg, maar Flyter wist zich gelovig aan Gods wil te onderwerpen. Zijn gezondheid leed voor een tijd, omdat hij op een grote afstand van de kerk moest wonen. Ook andere zwaarigheden werden hem niet bespaard. Twee van zijn dochters stierven op een dag aan een zware koorts. Flyter schreef: "Wij zijn in diepe wateren en zij worden waarschijnlijk nog dieper." "De wil des Heeren geschiede", was zijn antwoord op het zware verlies dat hem trof. In 1866 ontsliep hij in de Heere na een ziekte van 3 maanden. Hij sprak voor zijn dood: "Ik wacht aan de zijde van de rivier, terwijl ik bij tijden mag zien in het land aan de andere kant." De woorden van de psalmist uit psalm 31 kwamen vaak over zijn lippen: "In Uw hand beveel ik mijn geest; Gij hebt mij verlost, Heere, Gij God der waarheid!" Tot een medestrijder in het geloof sprak hij: "Ik weet heel goed, wat de kracht en arglistigheid van de grote tegenstander is, maar gezegend zij God, Hij heeft niet toegelaten een schot op mij af te schieten, sinds ik op mijn sterfbed lig." Flyter had lage gedachten van zichzelf en zo is hij ook gestorven, als een gezaligde zondaar, als een kindeke enkel rustende in de algenoegzaamheid van het offer van Christus. Zijn lichaam ontving een plaats in hetzelfde graf, waar één van zijn voorgangers, James Fraser, lag begraven.

Aan de andere kant van de baai van Cromarty, op de Black Isle, verlieten bijna alle predikanten de kerk van hun vaders. In Ferintosh ging John MacDonald over naar de Vrije kerk. Overal waar deze "Apostel van het noorden" preekte, moedigde hij het volk aan om dezelfde stap te doen. In het naburige Resolis moest Donald Sage zijn kerk en pastorie verlaten. Al spoedig vond hij een nieuwe vergaderplaats, zij het dan in een oud en bouwvallig pakhuis aan de zee kant. Het gebouw had eens dienst gedaan als opslagplaats voor graan en meel, maar nu stond het leeg en huisden alleen de ratten erin. De gemeente kwam op de eerste verdieping samen en kon deze ruimte alleen via de buitentrapp bereiken. Vensters ontbraken en het daglicht kwam alleen door een dakvenster naar binnen. Enkele honderden mensen zaten of stonden op elkaar gepakt

naar hun voorganger te luisteren. Sommigen moesten mijlen ver lopen om het Woord te horen. Aan de westkant van het uitgestrekte dorp was nog een vergaderplaats, maar dan in een bos.

De predikant van Cromarty in de tijd van de Afscheiding was Alexander Stewart, niet de leraar van Moulin en Dingwall maar diens zoon. Ook hij bezocht de vermaarde eerste synode van de Vrije kerk. Daar ontmoette hij Walter Ross Taylor, de jonge predikant van Thurso. Hij vroeg hem over welke tekst hij bij zijn terugkeer dacht te zullen preken, waarop Taylor zei: "Laat ons dan tot Hem uitgaan tot buiten de legerplaats, Zijn smaadheid dragende." Stewart antwoordde: "Neem deze tekst niet, maar de volgende: "De Heere heeft grote dingen aan ons gedaan, dies zijn wij verblijd." En Taylor volgde de raad van zijn collega op.

Alexander ontving al vroeg geestelijke indrukken in zijn ziel. Tijdens een verblijf in Londen werden zijn indrukken verdiept toen hij onder de prediking van C. Clayton zat. Zijn vader schreef hem: "Ik hoop, lieve jongen, dat de Heere Zichzelf zaligmakend aan je ziel heeft bekend gemaakt." Later schreef zijn vader aan een zuster: "... de Heere heeft hem de beste kennis geleerd: de zaligmakende kennis van Zichzelf."

In 1824 werd hij voorganger van de Engelssprekende gemeente van Cromarty, want het Gaelic beheerste hij niet. Hier had hij het al dadelijk naar de zin. Niet dat hij geen moeilijkheden ondervond, want wat dat betreft, zo sprak hij "mogen er betere plaatsen zijn, ik ben er zeker van dat er veel slechtere zijn." "O, dat ik vleugelen had ener duif! Wat meer is, Christus vloog niet, maar vocht. Hij murmureerde en wanhoopde niet, maar volhardde en overwon." Ook zijn natuur was niet gevrijwaard van moeiten en zwarigheden, waaraan hij gelukkig niet toegaf.

Stewart was een vriend en metgezel van allen die Gods naam vreesden. Hij beminde het ware volk des Heeren en was ook zeer gezien bij de "Men." In de zomer van 1838 assisteerde hij zijn broeder Carment bij het Avondmaal in Rosskeen. Toen hij van de preekstoel afkwam, nam hij zijn vriend bij de arm en liep naar het kerkhof. "Ik kom hier nooit, maar ik wil nu een bezoek brengen aan het graf van Hector Munro." Munro was een ruwe wever voor wiens bekering Stewart het middel geweest was. Zo hielden zij bij zijn graf stil. Na een plechtige stilte sprak Stewart: "Ik werd opgebouwd door dit arme schepsel, wiens stoffelijk overschot hier ligt te wachten op de morgen van de opstanding." "Ik ben opgebouwd door zijn woorden, ja en bij tijden ben ik door hem onderwezen en vertroost." Toen lazen zij het grafschrift: "Lezer, in dit graf rust het stoffelijk overschot van Hector Munro. Een man van nederige geboorte, armoedige omstandigheden en zelfs gebrekkig van verstand, maar vanwege een opmerkelijke tentoonspreiding van de heerlijke genade Gods, werd hij grotelijks door de Goddelijke Geest geleerd en muntte hij uit in heiligheid." Verderop stond: "Hij stierf op 27 september 1837, oud 33 jaar. "Te dier ure verheugde Zich Jezus in de geest, en zeide: "Ik dank U, Vader, Heere des hemels der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt dezelve de kinderkens geopenbaard; ja Vader, want alzo is geweest het welbehagen voor U."

In Rosskeen woonden de besten van de "Men" van Rossshire. Eén van hen was Hector Holm, die veel gedronken had uit de wateren van Mara. Voor jonge mensen niet geestelijke moeilijkheden was hij een raadgever van genade. Boven alles was hij machtig in het gebed en uitnemend in ootmoedigheid, heiligheid en hemelsgezindheid. Met recht noemde men hem een "prins in Israël." Op de avond voordat hij stierf kwam een vriend hem opzoeken om zijn medeleven te tonen met het smartelijk lijden van

Hector. Maar de stervende antwoordde: "O, ik ben onwaardig dat iemand treurt over mijn lijden, want ik ben zo verdorven. Mijn ziel begeert dit aardse lichaam te verlaten en heen te gaan. Er zijn drie wonderen in de hemel. Het eerste en grootste is God in menselijke natuur, het tweede, het wonder, dat iedere heilige ten deel zal vallen als hij in het heilige land komt, is dat het een wonder voor hem is dat hij daar ooit mag komen en het derde dat hij daar sommigen zal ontmoeten die hij niet verwacht had te zien en anderen zal missen die hij wel verwachtte." "En", voegde hij eraan toe, "het grootste wonder zal zijn als ik daar mag komen, want er is niets op aarde, waarvoor de Heere meer gedaan heeft dan voor mij en niemand heeft Hem met groter ondankbaarheid en opstand vergolden dan ik heb gedaan,. Waarlijk, mijn zaligheid moet alleen uit genade zijn!"

De predikant van Tarbat in de dagen van de *Disruption* was David Campbell. In 1840 werd dit plaatsje bezocht met een heerlijk werk van Boven. Ook hier had de Heere vele leesbare brieven van Christus. Het leek wel of de tijden van George Whitefield waren teruggekeerd. In alle plaatsen rondom de baai van Cromarty was een geestelijk ontwaken zichtbaar. In vele plaatsen werden dagelijks kerkdiensten gehouden, die door honderden en soms door duizenden werden bezocht. In Tain, ten westen van Tarbat, hield John MacDonald een preek, die de aanleiding was tot een algemene opwekking. De stemmen van de zielen in benauwdheid vermenigvuldigden en het kostte de predikant moeite om er bovenuit te komen. Onder het zingen van een gedeelte van psalm 68 was de ontroering onder het volk zo groot dat MacDonald moest ophouden. De uitwerking was groot, want vele zielen werden gevangen in het net van het evangelie. De plaatselijke predikant schreef: "Wat ik geloof een ware herleving van de godsdienst, het werk van Gods Geest te zijn, vond het laatste jaar in een grote mate in dit gebied plaats. Met een godsdienstige opleving bedoel ik die, welke onder Goddelijke invloed staat, en voortgebracht wordt door het Woord van God. De voornaamste kenmerken van een dergelijke beweging zijn een algemene begeerte om het Woord te horen en op haar uitdeling te wachten, overtuiging van zonden, een ernstig vragen naar de weg der zaligheid, een zichtbare bekering, die tot een heilige wandel en handel voert, verbonden met een opwekkende en toenemende heiligmaking van Gods volk.

Zulk een werk begon in deze streek, in Tarbat en op de Avondmaalsmaandag op 6 juli onder de bediening van een wiens lofzegging in deze kerken is: John MacDonald." "...In de loop van enkele weken openbaarde deze beweging zich in een rijke mate en onder soortgelijke omstandigheden werkte deze in veel andere plaatsen binnen de palen van de synode van Tain door, in het bijzonder in Alness en Urquhart (Ferintosh) ..." Gods werk ging door in Rosshire. Het revival verspreidde zich over de gehele omgeving.

De arbeid van de vele getrouwe leraars was niet tevergeefs. De predikant, die het verslag van de opwekking weergaf, was Charles Calder Mackintosh, die zijn vader Angus Mackintosh in Tain was opgevolgd. Hij werd in dezelfde pastorie geboren, waar hij later als predikant woonde. Na de academie in Tain bezocht hij King's College in Aberdeen. Aan de universiteit van Glasgow begon hij als jongen van 16 jaar de theologische opleiding te volgen. Er bestaat geen reden om te veronderstellen dat hij in die tijd een geestelijke verandering doormaakte. Wel had hij eerbied voor heilige zaken, waaruit sommigen opmaakten dat hij vanaf zijn prille jeugd de Heere vreesde. Alhoewel hij vol grappen was en graag in het jongensspel zat verdiept, wist hij in alles perken te stellen. Zijn vader nam al vroeg indrukken bij Charles waar en hij

hoopte dat deze door Gods genade mochten verdiept worden.

In het derde studiejaar in Glasgow veranderde zijn toch al nette gedrag op een opmerkelijke manier. Zijn vrolijk optreden maakte plaats voor een diepe ernst. Het lezen van een verhandeling van Thomas Halyburton moet het middel tot deze omkering zijn geweest. Zijn indrukken gingen met de tijd wel op en neer, maar zij verdwenen niet. Vooral het volgende Schriftwoord werd in zijn gemoed geprent: "Omdat ik heb geroepen en gij hebt geweigerd ...(Spr. 1:24-28)."

Hij was bij bevinding de man die Salomo bedoelde! Maandenlang kwelden wanhopige gedachten, dat door dit woord de deur der genade voor hem was toegesloten, zijn ziel. Zijn vader volgde met belangstelling de innerlijke strijd die in zijn zoon woedde. Hij schreef hem op 12 januari 1825: "Ik ben zeker verheugd, dat je in zoverre de plagen van je eigen hart kent. De boosheden, waarover je klaagt, regeren van nature in het hart van de kinderen der mensen, maar het merendeel van de mensen, het moge gezegd worden, weet niet dat de zaken er zo slecht met hen voorstaan. O, moge de Heere je spoedig met Zijn heil bezoeken! Het is inderdaad moeilijk om ons van zonden te overtuigen, maar het is nog moeilijker om een overtuigd zondaar te bewegen zich op Christus te verlaten als zijn eigen Zaligmaker. ...Het geloof is een gave Gods, maar het wordt door het Woord gewerkt. En het is zowel onze plicht om te trachten te geloven als om te bidden." Onderwijzende taal van deze wijze vader. Enerzijds was hij blij dat de Heere hem zijn zonden liet zien, maar aan de andere kant stelde hij hem voor dat de weg der zaligheid niet in de overtuiging ligt, maar door het geloof in de Zaligmaker wordt verkregen.

Op 28 januari schreef vader Mackintosh weer: "Het is voor mij duidelijk, dat de Geest van God met je twist en je van zonde overtuigt. O, waak ervoor om de Geest te wederstaan en uit te blussen! Elke boosheid, waarover je klaagt, wordt zeker in je hart gevonden evenals duizend andere boosheden, die je niet hebt genoemd en nu niet op kunt noemen... Maar het is de Medicijnmeester alleen, die je krankheden kan genezen. Al zou je een oceaan van tranen plengen, dan kan deze de onreinheid van de minste van je overtredingen niet afwassen. Het bloed van Jezus Christus, de Zoon van God, is noodzakelijk om onze onreine harten te reinigen ... En veronderstel niet dat het hart kan vermurwd worden, dat er enige verbreking des harten zal zijn, enig oprecht berouw en zaligmakende bekering, voordat de ziel op Christus ziet door een waar geloof, als op een algenoegzaam en oneindig gewillig Zaligmaker en ziet dat al zijn hoop op de zaligheid op Zijn eeuwige gerechtigheid rust ... Nu, mijn beste Charles, je eerste en je grootste plicht is om Christus als je enige Zaligmaker te ontvangen, zoals Hij in het evangelie wordt aangeboden. Denk niet dat je je van Hem af moet houden, totdat je beter voorbereid bent om Hem te ontvangen. Je zult nooit beter worden dan je bent, voordat je met het hart gelooft tot rechtvaardigheid. Het is geen aanmatiging om Hem zonder enig uitstel op de eis van het vrije aanbod van het evangelie aan te nemen ..." In de weg van overtuiging zat de satan bij Charles ook niet stil. Zijn vader schreef hem, dat deze aanvallen van de boze doorgaans voorkomen bij degenen aan wie de Heere genade bewijst. "Zulke aanvechtingen drijven hen uit tot de Troon der genade, maken hen uitzonderlijk verdorven in eigen ogen en beschikken dat zij gewillig gemaakt worden om schuldenaars aan vrije genade te zijn."

De weg om de kop van de oude slang te vermorzelen is zich op Christus te verlaten, Die zijn verzoeken heeft weerstaan. Deze weg hield Mackintosh zijn zoon voor ogen en hij hoopte "dat de Heere hem zaligmakend wilde leren."

De aanvallen brachten hem tot de slotsom: "Ik kan niets doen" en zodoende was hij nabij de wanhoop. In deze gevaarlijke toestand van hopeloosheid kwam hij in aanraking met het boek van Andrew Fuller "Het evangelie aller aanneming waardig."

Dit eenvoudige middel bracht hem van zijn wanhoopsgedachten af en liet hem zien dat het ongelof de grootste zonde is. Deze overtuiging bewees, zoals zijn vader reeds voorspeld had, dat de "weg tot het geloof in de zaligheid", een blijde aanneming van Christus vrijelijk in het evangelie aangeboden is. Niet de verschrikkingen van de wet, niet het "brandende vuur en donkerheid en duisternis en onweder", maar een levend geloofsvertrouwen in het volbrachte Middelaarswerk van Gods Zoon leidde hem tot de zaligheid van Gods uitverkorenen. Het was deze ontvangende daad, om alleen op Christus te rusten, Die hem in zijn verdere leven tot troost was. En al was dit vertrouwen van de ziel niet altijd levend en werd het vaak door inwendige bestrijdingen aangevallen, toch wist hij dat de grond van de zaligheid buiten de mens ligt, namelijk in het volmaakte offer op Golgotha. De verzoening door voldoening betekende het grote trooststuk van zijn zielsleven. Op achttienjarige leeftijd vond deze grote geestelijke crisis plaats en vanaf deze tijd was hij bezig met de dingen die Boven zijn, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods.

Het gevoel van de inwendige verdorvenheid was hem vaak tot smart en soms zo vreselijk, dat hij de echtheid van zijn bekering in twijfel trok. Eens schreef hij aan een vriend: "Ik kan mijzelf er nooit toe brengen dat de nederigste onder Gods kinderen iets, in dezelfde mate als ik gevoel en God verhoede dat ik mij bedrieg door zoiets te veronderstellen." Zijn lichaamskracht leed erg onder deze aanvallen. Dan moest hij zich weer beschuldigen dat hij de oorzaak was van zijn zwakke lichaam en onbekwaam om voor God te arbeiden. Geen wonder, zo schreef hij later, "ofschoon de pijlen des Almachtigen mijn geest als water zouden indrinken, zag ik ook dat ik de vuilste van de vuilen, de voornaamste der zondaren was en dit leidde mij ertoe om aan de kracht van het verlossende bloed te twijfelen en te zeggen: "Er is geen balsem in Gilead voor mij." Deze gemoedstoestand leidde Macintosh tot aan de grenzen der wanhoop of tot een absoluut atheïsme "een weg welke ik niet mag beschrijven." "Gezegend zij God! Ik werd niet lang aan dergelijke verdoemelijke gedachten overgelaten of anders zou ik er zeker onder zijn weggezonden. Satan gaat rond als een briesende leeuw, zoekende wie hij zou mogen verslinden." De listen en lagen van satan waren Charles niet onbekend, maar betekenden wel een bittere ervaring.

Toen zijn gezondheid achteruitging en hij zich onder doktersbehandeling moest stellen, was de gemeente van Tain bezig om hem als assistent van zijn vader aan te zoeken. Maar Charles klaagde teveel over wat hem als toenemende duisternis en ongevoeligheid van zijn ziel voorkwam, dan dat hij zijn aandacht op zijn komende benoeming kon vestigen. In deze toestand schreef hij zijn vader: "Schrijf mij als u wilt als aan een kind, dat onwetend is aangaande de eerste beginselen van Christus. Stel mij het evangelie in al haar schone eenvoudigheid en oneindige belangrijkheid voor en wie weet of het gebed, dat de raad vergezelt, tot mijn nut zal verhoord worden, opdat ik de dadelijke werking van dat dierbare geloof mag gevoelen, dat mij zal veroordelen en Christus verheerlijken. Dat geloof, dat door de liefde is werkende en het hart zuivert, dat mij gedurig Christus doet aankleven en ernstig begeert om alleen voor Hem te leven. Niet zelden word ik geschud bij de gedachten over de talenten van hem, die ik moet behulpzaam zijn in het belangrijke ambt." Hij voelde zich ongeschikt om een vader, die met zulke geestelijke gaven was bedeeld, te assisteren in het werk der bediening. Zijn vader probeerde deze bezwaren bij hem weg te nemen. Het was hem aangenaam dat hij zo'n ootmoedige toon aansloeg, maar dit alles mocht geen reden zijn om hem van zijn roeping af te houden. Zijn geval kwam hem ingewikkeld voor: "De Heere heeft een genadige hand in je geestelijke moeite, de satan heeft er een arglistige hand in en je natuurlijke ziekte vermeerdert het."

"De Heere is bezig om je wonden, kneuzingen en verpestende plekken tot op de

bodem toe bloot te leggen en je niet alleen ootmoedig en gewillig te maken, maar ook een vurig verlangen in je te verwekken om de grote Medicijnmeester te gebruiken ..." De oude Mackintosh was niet hopeloos gestemd over de diepten waarin zijn zoon verkeerde. Hij wist uit ervaring iets van de macht van satan.

"Wanneer de Heere je overtuigt van zonde en ellende, doet hij alles wat in zijn macht is om je van de Zaligmaker af te houden en je wijs te maken dat je geval hopeloos is. Zijn listen zijn ons niet onbekend. Hij is een leugenaar van de beginne."

De Geest overtuigt van zonden om een mens de noodzakelijkheid van een Middelaar te doen gevoelen, maar de satan overtuigt van zonde om de mens in de wanhoop te brengen. De wonden, die de Heere maakt, dienen om een geneesmiddel, de balsem in Gilead, toe te dienen, maar de wonden, die de duivel veroorzaakt, zijn bedoeld om in het verderf te brengen. De jonge Mackintosh had aanleg voor melancholie en deze zwakte in zijn zenuwgestel benutte de duivel om hem nog wankelmoediger te maken. Het onderwijs van zijn vader gaf hem enige verlichting en hoop voor zijn aangevochten gemoed. Nu vond hij vrijmoedigheid om de benoeming als hulpprediker in Tain te aanvaarden. In zichzelf was hij het duizendmaal onwaardig, maar toch meende hij Gods stem in deze roeping te beluisteren en achtte hij het een grote zonde om deze te weerstaan.

Nauwelijks was hij in Tain aangekomen, of zijn vader kwam op een ziekbed terecht en voelde zijn einde naderen. "Charles", zo sprak hij tot zijn zoon, "laat uw aangezicht lichten, klim veel tot God op in het gebed." Tegen alle verwachting in herstelde Angus en in juni 1828 bevestigde hij zijn zoon als medevoorganger van Tain. Charles preekte maar één keer in zijn eerste gemeente, want zijn gezondheid was van dien aard dat hij zijn huis moest verlaten. Twee jaar verbleef hij buitenshuis. Eerst op het eiland Skye, daarna in Glasgow en ook nog in Londen. Weer kreeg hij een mentale inzinking te verwerken. Weer worstelde hij met de vraag of hij vanwege zijn gezondheid wel in staat was om een gemeente te leiden. Maar de Heere deed Zijn zon over hem opgaan, zodat hij vanuit Londen kon schrijven: "Ik wil niet ontkennen dat ik kortgeleden iets heb gevoeld van het voorrecht om Christus te preken aan mijn medezondaren, wat ik voorheen bijna nooit heb meegemaakt, uitgezonderd op enkele verstrooide ogenblikken, wanneer mij de plicht werd opgelegd. Ik beefde soms bij de gedachte aan de bron van deze gevoelens en toch kan ik niet anders gevoelen dan dat er iets in het verlossingsplan is, dat juist past bij een vuil, walgelijk, zwarte zondaar als ik ben.. .En ik gevoel dat, als ik ooit de lastbrief ontvangen heb om de ondoorzoekelijke rijkdom van Christus aan anderen te verkondigen, de Goddelijke genade des te meer zal worden grootgemaakt door het meest waardeloze en ten uiterste onbetekende instrument" Nu bekende Charles dat de Heere verachte en waardeloze schepselen wil gebruiken om Zijn werk te verheerlijken. Het dwaze en verachte van deze wereld heeft Hij uitverkoren, niet degenen die wijs zijn in eigen ogen, niet de leraars die zichzelf bedoelen en erop gesteld zijn om zoveel mogelijk eer en roem te behalen.

Charles was een gevoelig mens en vanwege de zwakte van zijn geloof was hij vaak gewikkeld in innerlijke conflicten en twijfelingen. Hij moest leren om ook in de duisternis op de Heere te vertrouwen en zijn gevoelige bevindingen niet als richtsnoer en peilstok te gebruiken om de mate en echtheid van zijn geloof te bepalen. De onvolwassenheid en prilheid van zijn geloofsvertrouwen waren de oorzaken van zijn onvaste en twijfelende gang in zijn geestelijk leven. "Wolken en duisternis" overschaduwden vaak zijn licht en heerlijkheid, maar toch verloor hij nimmer zijn "goede hoop door genade" die hij in beginsel had ontvangen. Hij leerde door de diepten van beproevingen zijn Heere en God steeds meer door genade aan te kleven.

In augustus 1830, toen hij 24 jaar oud was, ging hij weer terug naar Tain, want "hij wilde geen meter van het arme Easter Ross voor geheel Londen prijsgeven." Zijn eerste preek na zijn terugkomst was uit Jes. 55:8 en 9: "Want Mijn gedachten zijn niet ulieder gedachten" De oude geoefende vromen hadden al gauw in de gaten dat deze jongeman gelouterd was in de smeltkroes der ellende. Zij stonden verbaasd over de rijkdom en diepte van zijn bevindelijk leven. Hij was een waardige ring in de keten van getrouwe leraars, die Tain in de loop der jaren had gehuisvest, "een man, in wiens gebeden de uitingen van een verslagen hart werd gehoord, dat alleen vertrouwde in het verlossende bloed, een man die van de preekstoel sprak wat hij niet alleen geloofde, maar ook bij bevinding kende en die niet zichzelf preekte maar Christus."

Spoedig werd hij in geheel Rossskire bekend. Niet voor niets zei MacDonald tot zijn volk: "Mr. Mackintosh, de jonge predikant van Tain, zal hier voorgaan en komt allen om hem te horen, want zijn woorden zijn met de zalving van de Heilige Geest." Een vriend oordeelde dat zijn prediking de "uitlegging en toepassing van het Goddelijk Woord was." Niets anders begeerde hij te Ieren dan de volle raad Gods, zoals die in Zijn Woord is vervat.

Na het sterven van zijn vader in 1831 werd hij de enige herder over de uitgestrekte gemeente. Het volk van Tain was alleszins godsdienstig en vele ware Sionieten werden binnen haar perken gevonden, maar toch bemerkte Mackintosh bij de meesten een zekere lauwheid. Bij zijn bezoek aan het eiland Skye was hij verbaasd over de "warmte, frisheid en eenvoudigheid van het geloof" dat de pas bekeerde bewoners toonden. Het volk was uitermate begerig om Gods Woord te horen. In Tain was deze honger in mindere mate te bespeuren. Zijn vader merkte op dat "het volk van Skye de Geest van God niet zo had bedroefd dan de mensen van Easter Ross." De opleving in 1840 veranderde deze toestand. Spoedig na de geestelijke opwekkingen in Kilsyth, Dundee, Perth en andere plaatsen, was Rossshire het onderwerp van een algemeen werk van Gods Geest. Wat William C. Burns en Robert Murray McCheyne in het zuiden waren, verrichtten mannen als MacDonald en Mackintosh in de noordelijke Hooglanden.

Toen brak het gedenkwaardige jaar 1843 aan. Mackintosh sloot zich zonder te aarzelen bij de Vrije kerk aan. Eigenlijk had hij deze breuk al lang van tevoren zien aankomen. Met een gerust geweten schreef hij in zijn dagboek: "de 18e mei, Een gedenkwaardige dag voor Schotland, met mijn gehele hart afgescheiden van de staat." Bijna de gehele gemeente van Tain volgde hem naar een houten noodkerk, die snel werd opgericht. De magistraat, die de prachtige regeringsbanken gewend was, volgde eenparig. De gemeente was te groot voor één voorganger. De zwakke gezondheid van Mackintosh liet niet toe, dat hij driemaal op een zondag voorging. Reeds voor de Afscheiding had hij om bijstand gevraagd, maar de woelige dagen rondom de kerkscheuring deden zijn begeerte niet in vervulling gaan. Omstreeks 1854 kreeg hij weer een inzinking, waardoor hij genoodzaakt werd om een beroep naar een kleine gemeente te aanvaarden. Tain liet hem met droefheid gaan naar Dunoon in Argyllshire. Ook in dit plaatsje aan de westkust arbeidde hij met veel zegen. Met de verzwakking van zijn lichaam staken de melancholische depressies ook weer de kop op. De vijand sloeg soms hard toe, maar was niet in staat om Charles uit de armen van de Zaligmaker te halen. "Te hopen en te geloven tegen het gevoel, naar het voorbeeld van Hem, Die uitriep: "Mijn God, Mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten!", is misschien de hoogste oefening van het geloof", zo merkte hij op. Meer en meer leerde hij, dat hij niet moest steunen op zijn gevoel, maar op God de Almachtige. Wat een genade om in duisternis te vertrouwen op de naam des Heeren, in tijden dat het licht niet gezien wordt. Mackintosh was een man van het gebed. Uren bracht hij in het

verborgen door. Hij kende de inhoud van de woorden van David: "De verborgenheid des Heeren is voor degenen die Hem vrezen." Zijn innerlijke bestrijdingen hielden hem laag voor de Heere te bukken en Hem steeds aan te kleven. Christus was hem alles. Zijn volbrachte arbeid was het steunpunt van zijn ziel in de branding van zijn aanvechtingen. "Ik dacht", zo schreef hij, "dat ik het dierbare gebruik van de waarheid, dat Jezus de satan heeft veroordeeld en geoordeeld in een nieuw licht zag en dat, terwijl ik de werking van het vergif van de oude slang in mijn hart gevoel. Het is onmogelijk om mijn ziel te heiligen, evenals om de wereld uit niets te scheppen, zodat ik geroepen en genodigd wordt om de Verlosser het gehele werk te laten doen. Hij is verhoogd om dat te doen en heeft er lust in om het te werken. Ik meende iets te zien van het welbehagen dat de Verlosser heeft om satan uit het hart van de zondaar uit te werpen en zo in de strijd met de vijand het werk van de heiligmaking doet voortgang vinden. O, wat een heerlijkheid is er in het kruis, indien wij het maar mogen zien! Laat ons zoeken ons oog hierop gevestigd te houden."

Christus als de drager van de sleutel van de hel en de dood was de Overwinnaar in het leven van Charles Mackintosh. In de zomer van 1868 werd zijn gezondheid nog meer afgebroken en moest hij zijn werk geheel staken. Vergezeld van zijn gezin ging hij naar Pau in Zuid-Frankrijk. Maar in plaats van herstel van zijn gezondheid vond hij daar de dood. Zijn einde was vrede.

Enkele dagen voor zijn sterven "vervulde de heerlijkheid van de Goddelijke heiligheid hem meer en meer en lag hij lager en lager voor God als de voornaamste der zondaren." Veel strijd bezette zijn ziel, maar het geloof hing zijn Zaligmaker en Verlosser aan. "Mijn gemoed is zeer verward, maar "er is geen zonde tegen Jakob noch enige ongerechtigheid tegen Israël", dat wil zeggen de verwarring van mijn gemoed kan mijn ziel niet van God scheiden." Geen ding was in staat om zijn ziel van God af te trekken.

Dr. John Kennedy preekte de zondag na zijn dood over de woorden: "Een man die vrienden heeft, heeft zich vriendelijk te houden ..." (Spr. 18:24). Hij sprak o.a.: "Deze tekst werd op mijn hart gedrukt bij de tijding van de dood van een, die een vriend en vader voor mij geweest is, met wie ik, als met niemand anders op deze aarde, in de geest was verbonden en wiens verscheiden de wereld voor mij meer verlaten maakt dan enige andere plaatsen het kunnen maken. Van alle mensen, die ik ooit ontmoet heb, was hij degene, voor wie ik het gemakkelijkste mijn hart openlegde en aan wiens voeten ik tegelijkertijd het meest gereed was om te zitten. Hij won mijn hart en dwong mijn respect af, als niemand anders ooit deed." Zijn heengaan betekende een groot verlies voor geheel Schotland en voor Rossshire in het bijzonder. Kennedy zei niet voor niets: "Voor ons in Rossshire, dat zo lang het veld van zijn arbeid was, is het een sprake die ons roept om te beven en te treuren. Een worstelaar onder ons is weggefallen. Een andere breuk staat open voor de toekomstige vloed van de oordelen..." Kennedy beseftte wat het verlies van Mackintosh inhield. In de tweede helft van de vorige eeuw gingen vele volgelingen van het Lam heen en hun plaatsen werden haast niet vervuld. De ware herders en de echte schapen werden schaars. John Kennedy uit Dingwall ging tot de eenzamen onder de herders behoren en toen hij zijn herdersstaf neerlegde was de duisternis al ingetreden. Maar voordat wij van het werk van deze trouwe schildwacht op de muren van het vervallen Jeruzalem kennis nemen, zullen wij nog bij de "Men" uit de tijd van nabloei stilstaan.

Hoofdstuk 20. Geplant aan waterbeken.

Gods kerk in de Hooglanden was een "blijde moeder van kinderen." "En van Sion zal gezegd worden: Die en die is daarin geboren, en de Allerhoogste zelf zal haar bevestigen." De werkingen van de Geest der genade en der gebeden onder de ruwe Hooglanders bracht een geslacht voort, dat niet uitvoer dan door vasten en bidden. Hun gebeden stegen op naar de hemel "gelijk rookpilaren." Een belangrijke vrucht van de geestelijke opwekkingen in het noorden was het oprichten van het gezinsaltaar. De huisgodsdienst werd een algemeen gebruik in de plaatsen waar de arm des Heeren was geopenbaard. De huisvaders waren als priesters in hun gezin en iedere morgen en avond werden de lofpsalmen in de straten gehoord. Deze waren als de liederen van Hamallioth, die de kinderen Israëls zongen op weg naar de stad des groten Konings. God was in het midden van haar en woonde in de harten van de nederigen en verbrijzelden van geest. De "Men" stonden bekend als mannen des gebeds, zowel in het openbaar als in het verborgen. In dit gebedsleven lag hun kracht. Ofschoon zij geëerd waren, vanwege hun wandel van Godzaligheid, waren zij klein en gering in eigen ogen, de voornaamste der zondaren. Dagelijks beleden zij hun schuld en zonde voor de Heere. Juist de diepte van hun zelfkennis maakte hen tot bomen "geplant aan waterbeken die zijn vrucht geeft op zijn tijd." Hun gebeden waren geestelijke wapenen tegen eigenliefde, zelfbedrog, hoogmoed en de pijlen van de boze. Uren achtereen brachten zij in het gebed door.

Reeds meermalen hebben wij bij de "Men" stilgestaan. Vanaf de dagen van Thomas Hogg waren zij de mannen, die door hun zalving en geestelijke gaven een belangrijke plaats innamen in het godsdienstige leven van de Hooglanden. Hun "voorvader" was John Munro, de discipel van Hogg uit Kiltearn. Aan zijn wandel en onderricht is het karakter van de "Men" ontleend. De gebedsbijeenkomsten en vooral de Avondmaalsdagen maakten hen bekend door hun optreden in het openbaar. Degenen, die hun banden van zonde en ongelof in een weg van overtuiging gewaar werden, wendden zich gaarne tot deze ervaren christenen om raad. Steeds meer gingen zij een leidende rol spelen in het kerkelijk leven van de Hooglanden, wat niet overal in dank aanvaard werd. Men trachtte dan ook hun toenemende invloed te stuiten door hen het woord op de "question meetings" te beletten. Maar desondanks was men niet in staat om hun gaven te begraven. Overal waar de Heere krachtig werkte, werden de "Men" gevonden, hetzij in Rosshire, Caithness of op de eilanden.

Ook in de dagen van de *Disruption* wijzigde hun invloed niet. De meesten van hen gingen over naar de Vrije kerk. Zij wisten dat in de nieuwe kerk ook kaf onder het koren was en dat veel gebreken aan de Vrije kerk kleefden. Maar vanwege het beginsel konden zij niet anders dan zich bij de afgescheidenen aansluiten. Spoedig bespeurden zij dat de tijdgeest ook in de kerk van de *Disruption* begon door te werken. De getrouwen richtten steeds "een banier op vanwege de waarheid." Zij waarschuwden voor de nieuwe godsdienst en de kwade invloeden van de wereld. De verandering van het geestelijk klimaat maakte hen steeds waakzamer. Zij waren "voorzichtig gelijk de slangen en oprecht als de duiven." Niet iedereen, die belijdenis van zijn geloof deed, namen zij in hun gemeenschap op. Zij legden niemand haastelijk de handen op. De nieuwe geest van namaakgodsdienst en schijngeestelijk werk haatten zij. De "Men" wisten dat het natuurlijk hart geneigd is om valse gronden voor

het ware werk aan te zien. Daarom achtten zij het zo nodig om vooral het begin te onderscheiden en separeren. Het waarachtige werk komt van Boven en doodt de eigenliefde en valse godsdienst, waar een mens op steunt. De Heere doet geen half werk, maar scheidt een nieuwe geest in het binnenste van een mens, die dood is door de misdaden en de zonden. Hij breekt eerst af alvorens te bouwen; Hij roeit eerst uit, alvorens te planten, tot heerlijkheid van Zijn naam. Vandaar dat de "Men" bij een belijdenis van een werk Gods het eerst lieten overwinteren en overzomereren om te beproeven of het wel waar werk was.

De meesten onder de "Men" behoorden tot de werkende klasse; zij waren eenvoudig gekleed, veelal een lange blauwe jas met een katoenen zakdoek als hoofddekseel. Velen onder hen beschikten over buitengewone natuurlijke bekwaamheden, ofschoon zij soms nauwelijks konden lezen of schrijven. De Bijbel was hun bron van onderzoek en ook de puriteinse schrijvers bestudeerden zij. Geen wonder, want ook de oude Engelse puriteinen waren ware ontleders van de gangen en wegen van het menselijk hart. Zij waren, zoals wij reeds zagen, de sprekers op de vrijdag van de Avondmaalstijden. Ook in de dagen van de grote Afscheiding waren deze tijden tot rijke zegen en verstevigden zij de onderlinge band van de jonge kerk in het noorden, temidden van alle tegenslagen en teleurstellingen. Het waren vette maaltijden in de woestijn. Duizenden kwamen op sommige plaatsen bijeen en vaak trotseerden zij grote hindernissen om verre reizen te maken. De tafelen stonden dan onder de open hemel aangericht, waar menige ziel spijs van Boven ontving en velen tot jaloersheid werden verwekt om op te mogen gaan met de feesthoudende menigte. De drukte op de wegen had veel weg van de menigte die eenmaal opging om het pascha in Jeruzalem te vieren.

Eric Findlater van Lochcarron gaf een beschrijving van een vrijdag-samenkomst in Durness, Sutherlandshire. "De oude dorpskerk van Durness staat op een schilderachtige plaats. Het is een oud gebouw in een kruisvorm, afgedekt met leisteen en omgeven door het kerkhof, dat bezaaid is met graven en grafstenen en uitziet op een oud herenhuis, eens de woning van de baronnen van Reay. Het is een mooie warme julidag en Salnahill met zijn brede baai is goed te overzien. Op de kant is alles groen als een smaragd en de wilde bloemen zijn in volle bloei. Als je zeewaarts kijkt, kun je de witte schepen van verschillende afmetingen opmerken" "Indien je het oog landwaarts richt, dan is er een keten van heuvels, sommige meer dan 3000 voet hoog, die het dorp omringen en als reuzenwachters staan. Op het kerkhof staat de "tent" met de achterkant tegen een oud monument en ervoor zijn stenen, stoelen en andere soorten zitplaatsen voor het volk. Kort na tien komen de mensen in tweeën en drieën aan. Over het algemeen zijn dat de ouden en mensen van andere plaatsen die het eerst aankomen. Zo dadelijk wordt deze stroom vermeerderd door een toevloed van volk, dat van alle kanten aan komt lopen, totdat de stroom van mensen de twee ingangen van het kerkhof doet aanzwellen als een rivier. Je kunt de plechtigheid overal opmerken. Dit is geen gewone bijeenkomst. De stappen, zelfs van de jongeren, zijn langzaam en regelmatig en niemand spreekt veel en luid. De "Men", dit zijn degenen van een bevestigd godsdienstig karakter, zijn onbetwist de leraars, want als een of twee van hen aankomen voegen de "inquirers" (degenen die naar de weg der zaligheid vragen, vert.) zich eerst bij hen en zij zijn de stille toehoorders van de woorden die van hun lippen komen en zelfs de jongeren en gedachtelozen komen dicht bij hen in de buurt. Tenslotte geeft de klok in de oude klokkentoren aan, dat de predikanten in aantocht zijn, bij het horen waarvan de mensen, die in gesprek waren, stil worden en zij, die in groepjes stonden, zich naar hun zitplaatsen begeven.

Sommigen gaan op een grafsteen zitten en anderen op de graven, met een gedeelte van hun plaids om zich heen geslagen en de rest trekken zij over hun gezicht om zich voor de zon te beschermen. De klok klept weer en de predikanten gaan de "tent" (preekstoel) binnen, nadat zij zich voorzichtig, een ieder de hoed in de hand, een weg door de mensenmassa hebben gebaad. De oudste leraar staat op en geeft een psalm op, waarna allen zingen. Daarna verenigt hij zich in een indrukwekkend en gepast gebed. Na een korte pauze gaat hij weer verder en zinspeelt in het kort op de welbekende diensten van die dag, die apart gezet is voor een christelijk samenzijn. Hij vraagt of iemand van Gods volk een gedeelte van de Schrift heeft op te geven, waarover hij de mening van zijn medechristenen wil horen. Soms is er een langdurig stilzwijgen, waarbij men het gekwetter van de spreekw, die op het dak van de kerk zit, kan horen. Alle ogen kijken verlangend rond. Tenslotte staan enige gelovigen op en noemen zij enkele Schriftgedeelten, zoals: "Zalig zijn die hongerden ..." en zij wensen de schriftuurlijke merktekenen hiervan te horen.

Dan wordt de "question" ingezet. De predikant, die voorziet en het hoofdstuk opzoekt, leest deze voor het volk voor en opent het door bij wijze van inleiding enkele opmerkingen te plaatsen en de lijn van de bespreking, die naar verwacht wordt zal volgen, aan te duiden. Dan roept hij deze en gene man op, een christen uit een naburige plaats, om op te staan en zijn mening over het onderwerp te geven. Over het algemeen weigert hij bij het eerste verzoek, maar als hem verteld wordt dat hij een slecht voorbeeld voor die dag geeft, stemt hij toe en als hij zijn haar heeft gladgestreken en zijn mantel of kleed in orde gebracht, neemt hij zijn staf, staat op en kijkt in het rond. Dan belijdt hij zijn eigen onbekwaamheid in dit werk, maar geeft dan, meestal naar zijn eigen bevinding, zijn gedachten weer, wat de ware merktekenen zijn. Hierbij is in het algemeen weinig sprake van aarzeling in het uitspreken van deze extempore ontboezemingen. Het is geen theoretische maar praktische godgeleerdheid, welke naar voren wordt gebracht, en dat met een zalving en pathos die helder toont, dat zij niet uit boeken is geleerd, maar dat zij spreken als zij geloven door de Heilige Geest onderwezen te zijn. Het volk luistert ingespannen naar de sprekers. Niets willen zij missen van wat de "gezalfden des Heeren" naar voren brengen." De schrijver slaakte vervolgens de volgende verzuchting: "Velen van hen zijn helaas toegevoegd aan de algemene vergadering hierboven, maar sommigen van hen leven nog." Dit schreef hij tien jaren na de Afscheiding.

"Is Neil Bain uit Assynt hier?", vraagt de voorzitter, waarbij hij de gezichten van de vergadering langsgaat. Alle ogen richten zich instinctmatig op de plaats waar de waardige man is gezeten. Dan, als hij er zeker van is dat hij aanwezig is, zegt hij: "Neil, wil je spreken?" De man richt zich zonder te aarzelen op, want hij is een man, wiens verschijning een bewijs is van de "volmaakte liefde welke de vreze uitbant." Hij is een bejaarde man met een kaal hoofd, dat omgeven is door een krans van zilverachtig haar. Zijn ogen zijn blauw, zijn gezicht rond, zijn gelaatskleur helder en een liefelijke glimlach verlicht niet alleen zijn mond maar ook zijn aangezicht. Hij is gekleed in een blauwe jas met vergulde knopen en een geribde broek, waarover een blauwe linnen mantel met een diepe "cape" is gedaan. Neil sprak niet alleen over de waarheid maar ook uit de waarheid. De zachtmoedigheid van zijn karakter kwam in zijn spreken naar voren.

Hierop volgde Angus Calder, een heel ander persoon. Zijn blik was terneergeslagen en zijn stem klonk diep. Angus wist de huichelaars te ontmaskeren die hij op zijn reis had ontmoet. Hij kende de pijlen van de Almachtige en de klippen van ongeloof in de strijd.

Andrew Ross deed het gebed. "Hij is een van de meest geestelijke gezinde mannen

van het noorden. Opmerkelijk is de buitengewone benadering van de toegang, welke hij tot God in het gebed had, dat hij zojuist had opgedragen en de bijzondere wijze van uitdrukking, waarvan hij gebruik maakte, toen hij zich tot de Almachtige wendde. "Eeuwige liefde", en zo vaak als deze woorden van zijn lippen kwamen, werd zijn gemoed ontroerd, zijn stem stokte en uit zijn ogen rolden tranen, maar dat waren geen tranen van verdriet maar van overstelpende liefde. Hij is iemand, wiens ziel met Christus verlangt te zijn, want dat is zeer verre het beste"

Dan volgde George Campbell, een schoolmeester. Hij vertelde wat de Heere aan zijn ziel gedaan had. Zo waren de vrijdagbijeenkomsten een ware voorbereiding voor het Heilig Avondmaal dat op zondag zou bediend worden. Daar vond het volk des Heeren versterking van haar vaak bestreden en aangevochten geloof. Soms duurden de diensten zeven uur lang, waarbij duizenden zich rondom de tafels schaarden en velen aanzaten om de dood des Heeren te gedenken. Zo was de Heere ook in de dagen van de Afscheiding Zijn volk tot een heiligdom en verwekte Hij vele getuigen om Zijn lof te vertellen. Niet alleen leraars, die naar Zijn hart spraken, maar ook mannen vervuld met de geest van dapperheid. En zij spraken de tale Kanaäns.

De "Men" volgden over het algemeen het voorbeeld van hun leraars om de Staatskerk te verlaten. Maar niet allemaal voegden zij zich bij de Vrije kerk. Een kleine groep bleef afzijdig staan. Reeds voor 1843 hadden zij zich van de kerk afgekeerd en de Afscheiding kon ook hun bekoring niet wegdragen. Het waren de zgn. "separatisten", een radicale partij die wij al bij de geschiedenis van John Kennedy van Killearnan tegenkwamen. Hun oorsprong vinden wij in Kildonan in Sutherland. Donald Sage verhaalt van de breuk in deze gemeente van zijn vader, Alexander Sage, wiens prediking groot ongenoegen veroorzaakte. Sommigen bezochten de kerkdiensten niet meer, maar kwamen in aparte bijeenkomsten samen. Het kwam nog niet tot een openlijke breuk met de gevestigde kerk, totdat in 1797 de jaarlijkse Avondmaalsviering plaats vond. Deze keer wilde Alexander de plechtigheid beperken tot zijn eigen gemeente, zodat geen bezoekers van buitenaf werden toegelaten. De ouderlingen waren het hiermee niet eens, maar de predikant zette zijn zin door. In geen geval wilden zij breken met de traditie, welke zo in de Hooglanden was ingeburgerd. Sage dacht slim te zijn door de viering in het kerkgebouw te houden en niet daar buiten. Toch was een grote schare naar Kildonan gekomen, wat de ouderlingen hem te kennen gaven. Deze bleef echter bij zijn standpunt. "Er zijn deuren om hen buiten te houden!", was zijn harde antwoord. Dit was de druppel die de emmer deed overlopen. Eén van de meest invloedrijke "Men", John Grant, vertrok met een groep volgelingen naar de naburige heuvelkant en hield daar een aparte samenkomst. Voorgoed keerde John Grant met de zijnen de kerk de rug toe en het begin van het separatisme was een feit geworden.

Niet alleen tot Sutherland bleef deze beweging beperkt. In Invernessshire ontstonden ook aparte bijeenkomsten, waar sommigen van de "Men" voorgingen. Mogelijk had de behandeling van James Graham iets met de separatisten in zijn streek te maken. De toestand van de kerk rond de eeuwwisseling wakkerde het vuur van deze beweging nog meer aan. De moderaten hadden nog steeds de touwtjes in handen op het kerkelijk erf. De Haldanes stonden kritisch tegenover de gevestigde kerk en stichtten gemeenten met een independentische inslag. Vooral in Caithness nam het ongenoegen toe. Geen wonder want de evangelische prediking was hier bij de bezoeken van James Haldane erg schaars. Het volk van God moest het ware voedsel voor haar ziel ontberen en zocht in gebedsgezelschappen dit gebrek enigermate op te heffen. Wel gebruikten zij

de sacramenten in de officiële kerk. Hun afgezonderd leven kende ook de schaduwzijden. De kritiek op de kerk nam toe en ook hun houding tegenover de predikanten verscherpte. Zelfs vielen zij Godzalige voorgangers, zoals Lachlan Mackenzie en de gebroeders Cook aan, omdat zij niet konden begrijpen dat deze evangelische mensen de kerkelijke vergaderingen konden bezoeken.

Toen de *Disruption* de kerk vaneen scheurde, hadden de separatisten over het algemeen weinig vertrouwen in de nieuwe kerk. Hun partij was wel niet talrijk, maar bezat toch een grote invloed. In Caithness waren omstreeks 1840 twee groepen van separatisten, in Latheron en in Wiek. In Rossshire waren enkele groepjes in Fodderty en in Sutherland op verschillende plaatsen. In Invernessshire en Moray waren zij het meest actief in Daviot, Moy en Duthill. Ook op Arran werden zij gevonden. Maar over het algemeen volgden de meesten het voorbeeld van hun voorgangers door zich bij de Vrije kerk aan te sluiten. De onkerkelijken bleven beduidend klein in aantal. Onder hun gelederen waren oprechte gelovigen, maar sommige separatisten hielden er antinomiaanse praktijken op na.

John Grant, een van de leiders van de onkerkelijken, was echter een zeer Godzalig man. Hij was afkomstig van Kildonan, maar door de zgn. clearances verhuisde hij naar Strathy in Caithness. De vreze Gods was al vroeg in hem geplant. Voordat hij zijn geboorteplaats verliet, was "hij gedurende aanzienlijke tijd onder diepe overtuigingen van zonde, waardoor hij bijna tot wanhoop gedreven werd." In deze gemoedstoestand probeerde hij zich te verdrinken, maar door een wonder bleef hij gespaard.

Het grootste wonder, dat hem te beurt viel, was dat van een nieuwe geboorte uit God. Ten tijde dat John zich aan de dienst des Woords onttrok, was hij ouderling in Kildonan. De reden, dat hij als ambtsdrager bedankte, was dat hij de kerkenraad niet kon overtuigen van het zondige van de wereldse mededelingen op zondag na de preek. Toen hij naar Strathy verhuisde, begon hij thuis zondagavondlezingen te houden. Vanwege zijn Godzalige wandel in vreze kreeg hij grote bekendheid. Velen van Gods volk zochten zijn raad in hun geestelijke moeilijkheden en vele anderen kwamen bij hem met hun natuurlijke problemen. Op elk gebied was hij een raadsman, evenals Samuël de ziener. Zo kwam een oude vrouw, die God vreesde, naar hem toe. Zij trok haar geestelijk getuigenis in twijfel en vertelde dat zij zeer aangedaan was bij het lezen van de Schriftplaats: "Uw volk is mijn volk en uw God is mijn God." Twintig mijlen lopen had zij ervoor over om naar Grant toe te komen. Dagen bracht zij bij hem door zonder hem het doel van haar komst kenbaar te maken. De vrouw van John gaf haar man te kennen dat zij dit lange bezoek erg vreemd vond. John dacht plotseling dat hij wist waarom de vrouw naar hem toe gekomen was. Hij sloeg het Hooglied op en las haar voor: "Een bundeltje mirre is mijn liefste voor mij." Het gemis van het toeëigenend geloof in eigen waarneming was de zwaarigheid van de vrouw en het behaagde de Heere haar banden te verbreken. Zij ging haar weg naar huis met blijdschap in het geloven.

John Grant was een voorzichtig man, vooral wanneer het ging over het aannemen in de gemeenschap van het ware geloof. Eerst moest hij overtuigd zijn van de oprechtheid van de belijdenis. Zo zei hij: "Ik ontvang niemand, die een belijdenis aanvangt, door wat ik met mijn ogen zie en met mijn oren hoor, maar alleen, wanneer ik hen van de Heere bij het toegaan tot de Troon der genade ontvang, want alleen dan kan de satan hen niet van mij ontnemen, zoals hij anders wilde doen." Wanneer hij blijken van ware genade waarnam, was hij teder in de omgang. Hij was een leeuw en

een lam.

Norman Macleod uit Assynt, die ook tot de separatisten behoorde en John Kennedy uit Killearnan veel last bezorgde, was het tegenovergestelde. Hij was uitermate hard in zijn oordeel. Op weg naar het huis van John Grant ontmoette hij Peggy Madiarmid, "de vrouw van het grote geloof" en Donald Sutherland, de Godzalige zadelmaker uit Thurso. Hij wendde zich tot de laatste met de vraag: "Ben je een christen of een huichelaar?" "Ik ben bang", zei Donald, "dat ik moet zeggen dat ik een huichelaar ben." "Ik denk niets beters van je", was het harde weerwoord van Norman. Die nacht bleef Peggy bij John Grant over en zij vertelde hem van het voorval. "Indien je Donald hebt zeer gedaan", zo zei John tegen Norman, "zul je hem treffen." En dat had John goed gezien. In grote zieleangst ging Donald die nacht naar bed. Hij was een zelfbedrieger en er was geen hoop meer voor hem. Het was in de tijd dat Finlay Cook voor het eerst in Caithness kwam. Met John Grant bracht hij ook een bezoek aan Donald Sutherland. John leidde het gesprek: "Zo Donald, ik hoor dat je tot de gedachte bent gekomen dat je een huichelaar bent, voor wie geen hoop meer is." "Dat is zo", sprak Donald, "er is geen hoop." "Dan", zo ging Grant voort, "ga je naar de vreselijkste plaats als je sterft." "Er is niets anders voor mij", zei Donald.

Nu wendde John Grant zich tot de predikant: "Let op de kenmerken, die wij bij Donald zullen vinden."

"Vertel mij Donald, is er een boek dat meer voor je betekent dan alle andere boeken?"

"Waarom", was het antwoord, "natuurlijk is er voor mij geen ander boek dan de Bijbel." "Nu vertel mij eerlijk, Donald, kun je een dag laten voorbijgaan zonder je knieën in het gebed te buigen?" "Om je de waarheid te zeggen kan ik dat niet."

De volgende vraag was: "Is er een volk op aarde dat je meer liefhebt dan alle anderen?" "Ik ben er zeker van dat ik Gods volk meer bemin dan alle anderen." "Nu Donald, je zegt dat je naar de verschrikkelijkste plaats gaat en ik vertel je, wat daar zal gebeuren. Je zult daar niet lang zijn voordat je om een Bijbel vraagt en de koning van deze plaats zal zeggen: Er is hier geen Bijbel. Dan zul je vragen of er een rustige plaats is, waar je je knieën kunt buigen en hij zal je met een toornige stem zeggen dat deze er niet is. Dan zul je vragen of er iemand van Gods volk is, met wie je gezelschap kunt houden. "Nee", zal hij antwoorden, "hier is nooit zo iemand geweest" en hij zal zo boos op je zijn dat hij je uit zijn koninkrijk zal uitstoten."

In 1820 verliet Grant Strathy en vestigde zich in Thurso, weer verdreven door de "clearances." Zijn boerderij werd opgeslokt door de grote schapenkudden van de niets ontziende grootgrondbezitters. Hij voorspelde, dat binnen een tijdsduur van drie jaar, degenen die de oorzaak van zijn vertrek waren, bankroet zouden worden, wat ook gebeurde. Twee jaar later verhuisde hij naar Reay, waar hij zijn levensavond doorbracht. Op 26 mei 1829 ging hij in in de vreugde zijns Heeren. Tijdens zijn laatste ziekte waakte zijn buurman dag en nacht bij hem. Deze droomde dat hij John langs de weg zag lopen en dat een gedaante als van de satan hem achterop liep, maar een schijnend Licht kwam tot zijn verlossing. Hij vertelde John wat hij gedroomd had en voegde eraan toe: "Ik dacht dat geen vijand op deze tijd van de dag je zou opwachten." John Grant antwoordde: "Wil je dat zeggen man. Het is meer dan 50 jaar geleden dat de huwelijksband tussen Christus en mijn ziel werd tot stand gebracht, maar tot nu toe heeft satan de

hoop niet opgegeven." "Wanneer, zoekende ziel", wilde John Grant zeggen, "vond je Christus?" "Was het niet, toen je dacht dat je Hem nooit zou vinden? En wanneer was je Hem kwijt? Was het niet, toen je wist dat je Hem had? Arme ziel!", wilde hij

zeggen, "Christus deed de verdorven begeerten van je ziel achter slot en grendel op de dag dat je met Hem verenigd werd. Toen dat geschied was, ontsloot Hij ze weer, opdat je tot op de dag van je dood een aam en ellendig zondaar mocht blijven." Zo waren de verzoeken van de boze heilzaam voor zijn ziel, opdat hij des te meer zijn Verlosser leerde aankleven om niet op zichzelf te vertrouwen. Hoe groter zondaar hij in zichzelf was, hoe meer hij de genade van node had.

Meer bekendheid dan John Grant genoot Alexander Gair of Sandy Gair. Niet, omdat hij de Godvruchtige levenswandel van John Grant overtrof, maar vanwege de uitnemende gaven, waarmee hij was bedeeld. Zijn kennis van de gereformeerde waarheden was groot en zuiver. Niet alleen was hij goed in de Schriften thuis, maar hij kende ook de standaardwerken van de godgeleerdheid. Behalve een grote mate van verstandelijke kennis, had hij een levende en bevindelijke kennis van de kracht van de waarheid in zijn ziel. Hij was in staat om de hoogten en diepten van het zieleleven op een ongemene wijze te verwoorden.

Sandy behoorde tot de separatisten, hoewel hij na 1843 veel in de kringen van de Vrije kerk verkeerde. Zelfs tegenover Godzalige leraars stond hij kritisch. Zo viel hij William Mackenzie van Tongue aan, omdat hij niet tegen de emancipatiewet van 1829 had geprotesteerd. Deze wet gaf aan roomsen en protestanten gelijke rechten. Toen hij op een vrijdagbijeenkomst voor het Avondmaal door Mackenzie verzocht werd om te spreken, waren zijn eerste woorden: "O Schepper, wat zal ik zeggen, wanneer ik de grote paus zie zitten op de stoel van Mozes." Sandy's naam was aan Caithness verbonden, hoewel hij van Tain in Rossshire afkomstig was. In 1817 vertrok hij naar Latheron, waar hij zijn aparte samenkomsten begon. Hiervandaan ging hij vaak naar Wick om voor de ruwe vissers, die hier iedere zomer waren te vinden, in het Gaelic te spreken. Niemand, behalve Archibald Cook, had zich voorheen het lot van deze onwetende Hooglanders aange trokken. Vooral door zijn werk in Wick veranderde zijn houding tegenover sommige leraars. In het jaar van de Afscheiding vroegen de vissers hem om raad of zij zich bij de nieuwe kerk moesten aansluiten, waarop Sandy antwoordde: "Ik behoorde tot de vrije kerk, voordat de Vrije kerk bestond." De vissers vroegen in dat jaar de "Apostel van het noorden" om voor hen te spreken. Hij was de eerste afgevaardigde van de Vrije kerk, die voor de omzwervende vissers het Woord bracht. De ontmoeting tussen Sandy en MacDonald viel niet tegen, maar toen George Mackenzie als de volgende afgevaardigde naar Wick kwam, veranderde zijn houding. Op een zondag kwam Mackenzie binnen, toen Sandy nog niet klaar was. De predikant was zo ontaktisch om het volk kenbaar te maken dat het tijd was om op te houden. "Ja, ja, ik zal ophouden, wanneer ik een verhaal zal verteld hebben. Er was een doedelzakspeler op deze kusten en wat gebeurde er toen hij een zeemeermin slapende vond? Nu, zij zeiden dat als hij de meermin in slapende toestand zou vangen, hij alles, wat hij maar vroeg, van haar kon krijgen." "Jawel", sprak de zeemeermin, toen zij wakker werd, "wat wil je hebben?" "Wel", zei de "piper" "dat er geen speler zoals ik in het land zal zijn." "Je zult het krijgen. Maar is dit volgens jouw mening of naar die van anderen?" "Het is mijn mening." "Je zult het krijgen", zei zij weer. "Hij nam zijn doedelzak en ging spelen. Hij behaagde zichzelf en had een afkeer van anderen." George Mackenzie kon de schoen passen!

Meer van dergelijke kernachtige gezegden van Sandy zijn bekend. Zo vroeg een predikant hem hoe hij de Schriften kon verklaren zonder de oorspronkelijke talen te kennen. Zijn antwoord was: "Hoe durft u dit te doen, zonder kennis te hebben van de oorspronkelijke zonde." Een gesprek ging over Izak en Ismaël. Sandy somde een aantal overeenstemmingen tussen beide broeders op. Izak: "Ik heb Abraham tot een

vader." Ismaël: "Ik ook." Izak: "Ik ben een kind van veel gebeden." Ismaël: "Ik ook." Izak: "Ik heb het zegel des verbonds in de besnijdenis." Ismaël: "Ik ook." Izak: "Maar ik werd verlost vanuit de hemel." Ismaël: "Ik ook." Izak: "Ja, maar ik verkreeg mijn verlossing door een offerande en jij door het drinken uit je moeders fles (Gen. 21:19)." Eens bracht hij een beeld over van een Israëliet, die zojuist de Rode Zee was doorgegaan en iemand ontmoette, die hem vroeg: "Tot welk volk behoort u?" "O, wij zijn Gods volk, die Hij uit het land van Egypte verlost heeft, voor wie Hij de Rode Zee heeft gedeeld en wiens vijanden Hij heeft doen verdrinken, zodat wij hen nooit meer zullen terug zien." "En waar gaat u naar toe?" "Naar het land der belofte het land vloeiende van melk en honing." "En wanneer verwacht je daar te zijn?" "O, erg gauw, in zes weken op zijn laatst." Toen scheidden zij.

Na ongeveer veertig jaar ontmoetten dezelfde mannen elkaar weer en de man vroeg de Israëliet: "Gewis, behoort u niet tot het volk dat in zes weken in Kanaän verwachtte te zijn?" "Ja", zei de man, "en wij zijn nog hier en het zal nog het grootste wonder zijn als wij het goede land zien zullen." Was de bevinding van de gevorderde pelgrim niet verschillend van die van de eerstbeginnende reiziger op weg naar het hemelse Kanaän?

Sandy waarschuwde op een keer een theologische student om zich te wachten voor de "grote pot", waarvan de zonen der profeten spraken: "De dood is in de pot" (2 Kon. 4:43). Slechts een handvol meel is nodig om het eten smakelijk te maken. "De pot is het college; de dood is geleerdheid zonder genade en het meel is het goede voedsel gemalen op Calvaria, tussen de molenstenen van wet en rechtvaardigheid, welke slechts verkregen wordt door de hand des geloofs."

Alexander Gair had veel licht in de toestand van land en kerk, in het bijzonder van de noordelijke Hooglanden. Hij merkte op dat met een opeenvolging van de jaargetijden de zomer wordt aangekondigd, doordat het vroeger licht is, meer dan door de toenamen van de temperatuur. Hij trok hiermee een vergelijking met het licht van de reformatie, wanneer het in landen en volken begint te schijnen. "Aan de andere kant, wanneer de dagen korter worden, valt de nacht sneller in dan iemand zou verwachten en zo is het ook wanneer de afval begint, dan komen de mensen sneller onder de macht van de duisternis dan zij of anderen konden voorzien."

Een ander beeld nam hij uit de natuurkunde. Zo merkte hij op dat de geleerden voorgeven, dat wanneer de aarde tussen de zon en de maan staat, er sprake is van maansverduistering. "Ik geloof dat dit waar is. Christus is de zon en de kerk is de maan en wanneer de aarde tussenbeide komt, is het zeker dat een verduistering zal volgen." Sandy nam de toeneming van de wereldgelijkvormigheid met een bedroefd hart waar. Naarmate de begeerlijkheden der ogen, des vleses en de grootsheid des levens steeds meer in de kerk indrongen, naar die mate ging het geestelijk leven achteruit. De bekeringen die plaatsvonden waren over het algemeen oppervlakkiger dan voor de Disruption. Steeds meer in zichzelf bekeerde mensen kregen een naam in het kerkelijk leven; zij hadden een gedaante van Godzaligheid maar verloochenden de kracht daarvan. Het was dan ook geen wonder dat mannen als Gair steeds voorzichtiger werden bij de beoordeling van geestelijke werkingen en meer de ongenoegzaamheid van het algemene werk van de Geest benadrukten. Zij misten veelal een grondig werk van overtuiging, voorafgaande aan het geloof in Christus. Mensen beleden in Christus te geloven en Hem aan te nemen, zonder een grondige en wezenlijke kennis van hun ellende en schuld te hebben ontvangen.

Sandy kende de kracht van de inwonende zonde. Dit gevoel vernerde hem in het stof voor de Heere. In dit verband verwees hij naar de Ark van Noach: "Dat de ballast,

welke de ark zo diep in het water hield het gewicht was van de onreine dieren, die het schip ook herbergde.”

Tijdens de laatste Avondmaalsviering, die hij bijwoonde, waarschuwde hij voor het gevaar van over zaken te spreken, die men zelf niet had beleefd. Hij vertelde over zijn schooltijd, dat hij van een oudere leerling een vraag kreeg en deze aan de meester voorlegde, alsof deze van hem afkomstig was. De meester vroeg hem de vraag toe te lichten, maar Sandy was hier niet toe in staat. Zo sprak Sandy later uit eigen bevinding en niet uit napraterij. Hij kende de duisternis en de beproeving uit ervaring.

"Het is lang geleden", zo schreef hij aan een vriend, "sinds ik mijn lot wierp in psalm 88 en deze nieuwe beschikking heeft mij tot de drie laatste verzen geleid. Mijn wonde is diep, maar Zijn wonden zijn liefelijk. Ik ben verzekerd, dat mijn slag zwaar is, maar die mocht nog zwaarder zijn als het was om de ongerechtigheid te bewijzen. Je zult mij ook in psalm 109 vinden: "Want ik ben ellendig en nooddruftig en mijn hart is in het binnenste van mij doorwond. Ik ga heen gelijk een schaduw, wanneer zij zich neigt”

Als een arme Lazarus in zichzelf is Sandy Gair heengegaan. Zijn begrafenis behoorde tot de meest bezochte in het land. John Sutherland merkte bij het zien van de grote menigte op de begraafplaats van Latheron op dat de dood van Alexander Gair "een smartelijke rouwklage onder de Egyptenaren" betekende, wat zeggen wilde dat zijn verlies zelfs de goddelozen beroerde.

Zoals gezegd bleven de separatisten kritisch tegenover de predikanten van de Vrije kerk staan, hoewel Sandy Gair zich voor zijn sterven met Mr. Davidson, de plaatselijke predikant, verzoende. Vooral John Kennedy uit Redcastle en John MacDonald ondervonden veel hinder van deze extreme groep. Een geheel andere persoonlijkheid dan de leiders van de separatisten was Ewen Cameron. Hij beschikte niet over de verstandelijke gaven die Sandy Gair had, maar de wijsheid van Boven was hem in ruime mate geschonken. De Vrije kerk had hij met zijn gehele hart lief en velen van haar predikanten erkende hij als oprechte instrumenten van God. De meesten van zijn tijdgenoten ging hij te boven als een man des gebeds. De verhoringen, die hij in de weg der Voorzienigheid ontving, waren wonderlijk.

In 1846 teisterde de honger de Hooglanden, vanwege een aardappelziekte. Sommige gezinnen waren bijna het stervensuur nabij, omdat zij geen geld en voedsel hadden. Het gezin, waartoe Ewen behoorde, was erg arm en zij hadden niets anders te eten dan schelvis, die zij op de kust verzamelden. Ewen werd erg ziek en op het laatst zo zwak dat hij nauwelijks kon lopen. Ten einde raad liep hij weg om zich terug te trekken. In een hol, waardoor een beekje stroomde, boog hij zijn knieën en bad ernstig tot de Heere of Hij hem in heerlijkheid wilde opnemen, of, als het Zijn wil was, dat hij nog langer op deze aarde bleef, Hij voedsel wilde beschikken om zijn afgematte lichaam weer te doen oprichten. Toen hij opstond en het hol wilde uitlopen, vond hij op de grond een groot stuk gerstebrood. Weer keerde hij naar de plaats des gebeds terug om de Heere te bedanken voor Zijn wonderlijke Voorzienigheid. Vanaf die dag zorgde de God van Elia voor voedsel voor zijn huisgezin.

Eens ging Ewen naar de Avondmaalsviering in Oban. Het was zijn gewoonte, waar hij was, om zich op een eenzame plaats voor het gebed af te zonderen. Op zoek naar een plekje werd hij gedurig achtervolgd door jongens die hem hinderden. Op een late avond ging hij er weer op uit en na een lange tijd kwam hij terug in het huis waar hij logeerde. Hij zag er opgewekt uit. Iemand vroeg hem wat de oorzaak hiervan was, daar hij er de andere dagen zo bedrukt en terneergeslagen uitzag. Ewen vertelde de

toedracht en zei: "De Heere heeft mij nu een plaats gegeven, die de jongens niet kunnen vinden." De volgende morgen vroeg de man, of hij de plaats mocht zien. Ewen bracht hem bij een rots, welke geheel bedekt was met een klimplant en toen hij de bladeren verwijderde, werd de opening zichtbaar die tot een hol leidde. "Dit is de plaats die de Heere voor mij voorzien heeft om daar te bidden." Hier verbleef hij iedere avond, totdat hij Oban verliet. En de jongens stoorden hem niet meer!

Op een zondag, toen hij in Strontian was, ging hij na de preek naar het huis van een van de Godzaligen. Deze man had een zeer intelligente broer, die veel van de geschriften van Owen, Boston en andere oude schrijvers gelezen had. Deze geleerde man vroeg hem naar zijn mening over een zekere waarheid, die Ewen hem prompt gaf. De man zei tot hem: "Je hebt geen gelijk, want Owen en Boston zijn het met het andere standpunt eens." Ewen antwoordde: "Zij zouden de betekenis hiervan beter weten dan ik", en onmiddellijk hierop stond hij op van zijn stoel en ging naar buiten. De man zag uit het raam dat Ewen in dicht struikgewas achter in de tuin verdween. Toen hij na geruime tijd terugkwam, liep hij op de man af en zei tot hem: "Bent u een dienstknecht van satan, want u weet heel goed dat zowel Owen als Boston dezelfde mening hebben als ik?" De man schrok. Hij bekende dat Ewen gelijk had en dat hij had gelogen, omdat hij veronderstelde dat Ewen niet op de hoogte was van de boeken van Boston en Owen. Maar hij wist niet dat Ewen, deze ongeleerde en ongeletterde man, een alwetend God had, Die hem liet zien, dat zijn mening in overeenstemming was met die van de Godzalige schrijvers. Het licht dat Ewen van Boven ontving baarde geen menselijke wijsheid, maar wijsheid in eenvoudigheid.

Een predikant vroeg hem wat de betekenis was van: "De jongen zullen moede en mat worden, en de jongelingen zullen gewisselijk vallen; maar die de Heere verwachten, zullen de kracht vernieuwen; zij zullen opvaren met vleugelen, gelijk de arenden, zij zullen lopen en niet moede worden, zij zullen wandelen en niet mat worden" (Jes. 40:31).

Ewen gaf ten antwoord: "Wel, ik heb over die waarheid nagedacht. De oude christen leerde door de pijnlijke ervaring om rechthoekig te lopen in het midden van het smalle pad en om bij iedere voetstap op te passen, waar hij zijn voet zou neerzetten en zo langzaam en voorzichtig voort te gaan. De jonge christen was achter hem aangelopen, hij liep met een zorgeloze en lichte stap en zei tot de oude christen: "Als u niet beter kunt wandelen, dan u nu doet, zult u het einde van de reis niet halen, voordat de nacht invalt." De oude man keek hem ernstig aan, maar zei niets en de jonge ging hem hierop voorbij. Even verder zag de oude de jonge christen in de sloot aan de kant van de weg liggen en het bleek, dat hij tot aan zijn nek in de modder was weggezonden. Hij stapte voorzichtig op hem af en trok hem op de kant, terwijl hij oppaste om zelf niet in het water te vallen. Toen hij hem aan de kant van de weg had opgetrokken en wat modder van hem had afgeslagen, liep hij weer langzaam verder, terwijl hij met nog meer voorzichtigheid het midden van de weg aanhield. De jonge christen liep weer met dezelfde snelle en lichte pas verder, nadat hij zijn kleren had laten drogen en de modder afgeveegd. Weer klampte hij de oude man aan en liep hem met een zelfverzekerd voorkomen voorbij. Een poosje later lag hij weer tot aan de nek weggezonden in het water, nu in de sloot aan de andere kant van de weg. Weer trok de oude man hem eruit. Maar de jonge passeerde hem weer en viel voor de derde maal in de sloot. En zo ging het van sloot tot sloot en steeds weer hielp de oude man hem eruit, totdat de jonge christen op het laatst langzamer ging lopen dan de oude en de oude bereikte veel eerder dan hij het einde van de reis."

"Ik dacht dat in deze tekst ook de volgende betekenis verborgen ligt. De oude christen kan vergeleken worden met een os, waarvan het juk 's avonds wordt afgenomen,

waarna hij in het park wordt losgelaten. Het dier, dat moe is, ligt op het groene grasveld te rusten. De jonge christen kan vergeleken worden met een kalf, dat ook in dit park wordt uitgelaten. Voorheen was het nooit losgelaten geweest. Het rende met alle macht het park rond. Het zag de os op de grond liggen en rende op hem af, sprong met een boog over hem heen, riep hem toe en rende weer het park rond. Dit herhaalde het steeds en iedere keer kwam het bij de os. De os dacht bij zichzelf: "Ge zijt erg vrolijk en levendig en iedere dag word je met moeders melk gevoed, maar wanneer je het spenen ontwend bent en net als ik ben geworden om iedere dag te ploegen met slechts wat stro als voedsel, zul je niet meer rennen of springen." Op een keer, toen het kalf weer een ronde maakte, kwamen een paard en een veulen in het park langs het kalf gelopen. Als het kalf naar de os toeliep en zoals gewoonlijk over hem heen sprong, deed het veulen dat ook. Nu stond de os dadelijk op, alsof hij wilde zeggen: "Hoewel ik het niet erg vind dat het kalf over mij heen springt, kan ik dat van het veulen niet verdragen."

"Wie bedoel je met het veulen, Ewen?", vroeg de predikant.

"Wie anders dan de huichelaar?" Hier sprak het hart van de verdraagzame christen. Verdraagzaam tegenover de eerstbeginnende gelovige, die het strijdperk pas heeft betreden en nog onervaren is, vooral tegenover de listige omleidingen van satan. Hij moet door vallen en opstaan leren dat de krijg des Heeren is en dat hij aan zijn kant tot hinken en zinken gereed is. De nabijkomende huichelaar probeert de strijd na te bootsen, maar hij bedoelt alleen maar zichzelf. Eigenliefde is de drijfveer van zijn godsdienst, in tegenstelling tot de kleingelovige die, ondanks alle twijfel en tekortkomingen, een beginsel van de oprechte liefde in zijn hart heeft, welke nooit van hem zal worden weggenomen: "Ik heb zeer begeerd u te ziften gelijk de tarwe, maar Ik heb voor u gebeden dat uw geloof niet ophoude." De "Men" kenden de arglistigheid en bedrieglijkheid van het menselijk hart als geen ander. Vooral mannen als John Grant en Sandy Gair, die op sommige punten te kritisch waren, bezaten een grote mate van zelfkennis en hiervandaan waren zij in staat om de nabijkomende huichelaar soms te ontmaskeren.

Toen bekeringen de intrede deden, die de eigenschappen van het ware werk ook in de openbaring misten, werden de "Men" argwanend en voorzichtiger met het opleggen der handen. Ieder godsdienstig gevoel is volgens hen nog niet zaligmakend en zij wisten dat de satan altijd tot nabootsing van het werk van God genegen is. Een nieuwe wind van leer deed later ook in de Hooglanden haar intrede. Vooral in de tweede helft van de vorige eeuw begon een geest van oppervlakkigheid door te werken. Het was de geest van Laodicea, een vermenging van een begeerte naar de ijdelheden van de wereld en een godsdienstige ijver. De Hooglanden raakten daarbij vanwege een overheersende armoede steeds meer ontvolkt. De bergbewoners trokken naar de grote steden, waar de fabrieken velen werk verschaften. De nieuwe zeden gingen meer beslag leggen op de massa. Ook de kerken gingen de bakens verzetten. Gezangen en orgelspel deden, tegen een aloude traditie in, de intrede in de eredienst. Parallel met deze ontwikkeling van vormendienst en wereldgelijkvormigheid liep de aantasting van de leer. Eigenlijk was de afwijking van de leer van de Belijdenis de oorzaak van het afglijden naar de nieuwerwetse paden. De leer van de algehele verdorvenheid van de mens en zijn onbekwaamheid tot enig goed werd opzij geschoven door een algemene liefde van God tot alle mensen te propageren. De verkiezing uit genade was een leerstuk dat velen niet meer welgevallig was. Een geslacht van leraars kwam van de scholen, dat nooit onderricht had ontvangen op de ware school des Geestes. Hun kracht bestond in voordracht en welsprekendheid en niet in de betoning des Geestes.

Ook bij de Vrije kerk vonden verderfelijke leringen ingang. De onfeilbaarheid van de Goddelijke Schriften werd zelfs een twistpunt en de vorderingen van de natuurwetenschappen veroorzaakten een schriftkritiek. De aloude leer van de band, die tussen kerk en staat behoort te bestaan, het "establishment principle", onderging ook hevige aanvallen.

Tegenover deze moderne geest stelden getrouwe getuigen zich teweer, maar vanwege de grote meerderheid, die naar de nieuwigheden lonkte, konden zij weinig utruchten. Vooral in de Hooglanden stonden getrouwe predikanten pal voor de waarheid van Schrift en Belijdenis. Uiteraard hadden zij de "Men" achter zich staan. Zij zagen met bedroefde harten aan, dat de fundamenten werden ondergraven. Maar de tijdgeest ging ook aan de Hooglanden niet voorbij. Een geest van zelfgenoegzaamheid nam meer en meer de overhand. De gereformeerde leer had nog steeds veel aanhangers in het noorden, maar de grenzen tussen waarheid en valsheid werden niet meer zo nauw getrokken. Men ging andere eisen stellen aan het Goddelijk werk van de bekering. Geloof was wel noodzakelijk, en zonder vrije genade kon geen mens behouden worden, maar het hoefde niet meer zo diep erdoor te gaan. Een werk van overtuiging van zonden, voorafgaande aan het geloof in het evangelie, was minder noodzakelijk, want het kwam op de blijdschap des geloofs aan. De "ouderwetse" bekeringen van de "Men" moesten plaats maken voor een meer verzekerd geloof, dat niet steeds onder spanning stond van aanvechtingen en twijfel. Toen Alexander Auld van Odrig in 1891 zijn boekje over de "Men" van Caithness weer uitgaf was de tijd geheel anders dan toen hij in 1869 de eerste druk van dit boekje gereedmaakte. Hij schreef nu in zijn voorwoord: "Er is reden om te vrezen dat degenen, die deze uitgave zullen verwelkomen, minder in getal zullen zijn dan toen het voor de eerste keer het licht zag."

Omstreeks het jaar 1859 werd het noorden weer met nieuwe opwekkingen bezocht. In dezelfde tijd vonden in Ierland en Amerika soortgelijke bewegingen plaats. Op het eiland Skye maakte Roderick Macleod, tot grote blijdschap van zijn ziel, de derde opleving mee. Alle plaatsen waren erbij betrokken en het geestelijk leven vond een aanmerkelijke versterking. Ook Caithness was bij een opwekking betrokken. In 1858 bracht de bekende Engelse evangelist Brownlow North een bezoek aan Thurso waar Walter Ross Taylor predikant was. North diende in zijn jeugd de ongerechtigheid totdat "zonde, verdoemenis en de toekomstige wereld diepe werkelijkheden voor hem werden." Na zijn bekering preekte hij overal waar de Heere hem riep, het evangelie. De Vrije kerk van Schotland stelde hem aan tot evangelist en als zodanig kwam hij ook naar het noorden. Zijn prediking maakte een diepe indruk op het volk van Thurso. Scherp bestrafte hij de zonden en waarschuwde hij voor de toekomstige toorn. Op een avond richtte hij zich ook tot degenen die geen openlijke overtreders waren van Gods wet, waarbij hij onder meer zei: "Maar leeft u niet van dag tot dag, God vergetende en is dat geen zonde?" Ook bezocht North Reay waar hij de pastorie aandeed van de bejaarde Finlay Cook, die hem hartelijk verwelkomde. "Hoe lang is het geleden dat u wederomgeboren werd?", vroeg de evangelist aan Cook, waarop deze antwoordde: "Wedergeboren? Ik ben soms bang dat ik nog niet wedergeboren ben." Toen North met Taylor weer naar Thurso ging, merkte de evangelist op: "Deze dierbare heilige man kan niet gelukkig zijn zonder de verzekering, waarin hij zich spoedig zal verheugen en welke nooit meer zal bestreden worden."

Het is de vraag of de opwekking in 1859 in zuiverheid uitblonk ten opzichte van de voorgaande bewegingen. Ondanks dat ontegenzeggelijk zegen op het werk rustte,

werd over het algemeen de diepgang gemist. Uiterlijke kenmerken, zoals lichamelijke aandoeningen en gemoedelijke bewegingen voerden over het algemeen de boventoon. Het onderscheid tussen de algemene en de bijzondere genadewerkingen van de Geest werd niet zozeer benadrukt. Weinige vruchten in de zin van de "Men" waren te zien. Ook aan de kracht der Godzaligheid werd minder aandacht besteed dan voorheen. Maar toch moedigden de getrouwe leraars het werk aan, in tegenstelling tot de opwekking die 15 jaar later zou volgen.

In 1874 bezochten de Amerikaanse evangelisten Moody en Sankey de Hooglanden. Moody preekte en Sankey zong zijn aandoenlijke gezangen. Hun methode was geheel anders dan de Hooglanders gewend waren. Moody verstond de voordrachtskunst en in bewegelijke woorden van menselijke wijsheid richtte hij zich tot zijn hoorders. Meeslepend was zijn betoog, waarbij hij vooral de onbekeerden zocht te pressen om Christus aan te nemen. Degenen die hun hart aan de Zaligmaker wilden overgeven, moesten na afloop van de dienst opstaan. Veel aandacht besteedden de Amerikanen aan zang en muziek. Bewogen zondaren konden raad vragen aan de evangelisten en hun helpers. Op deze wijze hadden zij in Amerika veel succes geogst. Men sprak van betere resultaten dan ten tijde van Edwards en Whitefield. Ook in Schotland vonden zij een gretig gehoor van vele duizenden.

Niet alle kerkdeuren in de Hooglanden stonden voor hen open. Mannen als Dr. Kennedy van Dingwall en Auld van Odrig stonden argwanend tegenover hun manier van optreden. Hun opgedrongen geloof kwam hun arminiaans voor, hoewel Moody zich uitgaf voor een rechtzinnig predikant. Waar bleef de noodzakelijkheid van de kennis der ellende, de overtuiging van de zonde van het ongeloof, alvorens een zondaar met Christus verenigd wordt door een waar geloof? Gingen Moody en Sankey niet voorbij aan de diepe val van de mens en zijn onbekwaamheid ten goede? Zo konden nog meer vraagtekens worden geplaatst.

In sommige plaatsen in het noorden ontvingen de beroemde Amerikaanse evangelisten een warm onthaal. Velen werden door hun prediking getroffen en beleden hun geloof. Groot was het enthousiasme onder het volk. Maar de "geest des oordeels en der uitbranding" werd in dit alles gemist. Het was een geest van inbeelding en van diepe slaap, welke uit de hartstochtelijke prediking van de hooggeroemde Amerikanen voortkwam. Het licht dat nu geprezen werd, was veelal inbeelding en betekende een droevig voorspel van donkere tijden. Israël was verblijd met het gouden kalf en vergat de donder en bliksem van Sinaï. De bestraffingen der tucht ontbraken ten enenmale. Het afbrekende werk van de Geest was niet te vinden. Het waren voortekenen van een naderend verval dat langzamerhand was ingegaan. De duisternis begon de Hooglanden te overdekken. Men wilde liever bij de spranken van eigen licht en vuur wandelen, maar men beseftte niet dat men in smart zou baren. De lichtende lichten onder de predikers en de "Men" werden steeds meer weggenomen.

De bestraffende mannen werden steeds minder in getal. In Dingwall was in die dagen een wachter op Sions muren gesteld, die als een Noach het volk van zijn vaderland voor de naderende oordelen waarschuwde.

Hoofdstuk 21. Ik heb u tot een wachter gesteld.

Het was John Kennedy uit Dingwall in Rossshire die zich geroepen voelde om de bazuin te blazen, teneinde zijn landgenoten wakker te schudden. Hij was de zoon van John Kennedy uit Killearnan, op de Black Isle, waar hij op 15 augustus 1819 werd geboren. Wij zagen reeds dat de Heere ook in deze plaats een erfdeel had. Zijn vader was bevriend met John MacDonald en Lachlan Mackenzie, die hem regelmatig bij Avondmaalsdiensten assisteerden. De pastorie van Killearnan zag uit op de schone Beaully baai en bij helder weer kon men de toppen van het gebergte van Invernesshire waarnemen. Buiten twijfel luisterde de jonge John naar de gesprekken die de Godzaligen in de pastorie voerden. Het was een gezegende tijd voor de Black Isle en de Heere had veel volks in dat gebied.

Het duurde tot zijn studententijd, voordat er sprake was van enige Godsvreze in zijn ziel. Wel koos hij de theologische studie, maar zijn oogmerken zijn onbekend. Zijn belangstelling ging meer uit naar de romans van Sir Walter Scot, dan naar de Institutie van Calvijn. Hoewel hij lichtvaardig leefde, bleef hij toch bewaard voor grove uitspattingen. De plotselinge dood van zijn vader in 1841 betekende een omkering in zijn leven. Later schreef hij dat hij "hoopte, dat zijn sterven het middel was om nu in banden te verenigen wat nooit meer zal verbroken worden." De banden van de zonde moesten wel worden verbroken, opdat zijn ziel met God mocht worden verenigd. Zijn gemoed was niet alleen bedroefd wegens het verlies van zijn vader, maar meer nog vanwege zijn zondig bestaan. Zijn ziel was bezet met "een diep gevoel van de majesteit en soevereiniteit van God, de zuiverheid van de Goddelijke wet en van de buitengewone zondigheid van de zonde, hetwelk de beste voorbereiding is om tot een zaligmakende waardering van het evangeliegeneesmiddel te komen."

Toen John van het sterven van zijn vader hoorde, spoedde hij zich naar de pastorie. Voordat hij het huis binnenstapte, trok hij zich in de tuin terug en stortte daar zijn ziel voor God uit. Een man uit de buurt had dit in de gaten en oordeelde later: "Hij werd een man van gebed, voordat hij predikant werd en voor mijn gevoel gingen zijn gebeden zijn preken altijd te boven." Hij beweende zijn vorig leven en zocht met ernst een weg tot ontkoming van de welverdiende straf. Zijn ziel was verre van rustig, wat hij later als volgt omschreef:

"1. Een onbeschrijfelijke gemoedsangst onder een gevoel van zonde tegen God, in het bijzonder omdat hij geen acht geslagen had op de waarschuwingen, onderwijzingen en het voorbeeld van zijn vader, die hem nu voor altijd was ontvallen.

2. Een strijd om zichzelf te bewaren van weg te zinken in een uiterste wanhoop aan Gods barmhartigheid door zich tot het gebed te begeven en tot de overdenking van Schriftplaatsen.

3. Een bevattning dat de weg der zaligheid door Jezus Christus in het evangelie is geopend voor de voornaamste der zondaren."

De Heere schonk hem een mate van geloof, dat hoewel zwak was, "nochtans in haar natuur zaligmakend kan genoemd worden." Een geoefend christen, Colin Forsyth, sprak tijdens de dagen van angst en wanhoop veel met hem over de weg der zaligheid. Hij toonde hem dat deze weg buiten hem ligt in het woord van Gods belofte en dat het geloof het enige middel is om deze verlossing te verkrijgen. Dit onderwijs werd zo aan zijn ziel geheiligd dat hij zijn weg naar Aberdeen, waar hij zijn studie volgde, met

blijdschap reisde, vanwege de vrede die hij in zijn ziel gevoelde.

Zijn dagboek dat hij in die tijd bijhield getuigt van een rijke bevinding van Goddelijke zaken. Zo tekende hij bij 24 september 1841 aan: "Voelde mij deze morgen, toen ik op mijn knieën was, enigermate vernederd en verzekerd bij de gedachte aan het vrije aanbod van Christus en ik werd verwaardigd om Hem met al Zijn volheid in een zekere mate toe te eigenen. Toen ik naar beneden ging, werd ik door satan aangevallen dat ik Christus verworpen had. Verlicht door deze drie onuitsprekelijke rijke woorden: "In geen wijze" (Joh. 6:37). Vond een hel binnen in mij de hele dag in opstand tegen Gods recht om de schuld der zonde in rekening te brengen. O, die onvermurwbare hardigheid van mijn hart, die slechts gelijk is aan opstand tegen de Schepper, de Auteur van de wet, de Regeerder der Voorzienigheid en de God des heils! Waar God ook maar gezien en gevonden wordt, daar zal de helse vijandschap van het menselijk hart doorgaan om Zijn heilige naam in Zijn aangezicht te ontoren en uitdrukking geven aan haar zwakke, maar afschuwelijke kwaadaardigheid tegenover de Allerhoogste. Wat is de hel? Een plaats waar vleselijke herten tomeloos worden vanwege de rechtvaardigheid van de Almachtige, waar zij de beteugelingen van Zijn barmhartigheid en mededogen van zich afwerpen. O, om hogere bevattingen van de Almachtige te hebben in Zijn zedelijke volmaaktheden, zoals deze afschijnen in het lijden van Christus, om de zaken van zonde en hel gelijkbetekenend te maken! Heere, breng mij neder op mijn eigen plaats, opdat ik U zo het Uwe mag geven. O, dat ik iets kon gevoelen van de kracht, de heerlijkheid, de liefde en de oneindigheid van de vernedering van de Zoon van God, zoals in Fil. 2:68 wordt voorgesteld en dat ik kon verstaan, dat in de dood aan het kruis de dood van God was geopenbaard in het vlees en hoe de verdienste van een zodanige dood oneindig is, hoe Zijn leven meer was dan een gelijkwaardigheid van het recht voor het leven van miljoenen zondige wormen!" Het lijden en de gehoorzaamheid van de Middelaar waren in die dagen onderwerpen van zijn overdenking. "Gevoelde onder het gebed iets van de voldoening van de ziel bij de beschouwing van het lijden van Christus. Zag meer van de zaligheid en rechtvaardigheid van God, dan ik ervoer van de trekkende kracht van de liefde van Christus, ben meer bezig met de afschuwelijkheid van de zonde dan met de liefde van de Verlosser. "Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde" Wat een wonder dat Hij aan mijn deur wachtte na een tweede weigering! Ik vrees dat ik Hem mijn hart niet gegeven heb" "Te weigeren om tot Christus te komen is Hem te verloochenen en de "Vrucht en arbeid Zijner ziel."

Kennedy worstelde met twijfel en ongeloof, welke hem verhinderden om een helder gezicht op het volmaakte offer te ontvangen. Hij gevoelde de vijandschap en hardheid van zijn hart, dat hem weerhield om tot een rechte geloofsbeschouwing te geraken. Het ongeloof werd hem tot zonde. Het behaagde de Heere om hem tot een rechte betrachting van het lijden van Christus te brengen. "Gevoelde iets van de kracht van de verbazende liefde van Christus en iets van de afschuwelijkheid en vreselijkheid van de zonde, zoals deze in het lijden van Christus gezien worden. Was erg getroost en werd verwaardigd om deze onuitsprekelijke gave aan te nemen. Zag op Christus, in het vrije aanbod van genade, maar was onbekwaam om het Schriftuurlijke verband tussen de Vader en de Zoon in het grote werk der verlossing met betrekking tot de komende zondaar te bevestigen, vanwege mijn blindheid en vleselijkheid."

Door het onderwijs van de Goddelijke Geest vermeerderde zijn kennis van de Goddelijke volmaaktheden en de nevels van ongeloof en twijfel moesten langzaam wijken. Het Schriftwoord "in geen wijze" ("geenszins" Ned. vert. Joh. 6:37) was hem tot een steunsel en middellijk de sleutel om de verborgenheid der Godzaligheid voor zijn ziel te ontsluiten. Het zou ondoenlijk zijn om alle passages uit zijn dagboek over

te nemen. Als een leerling begeerde hij licht om de leer der genade helder te zien. Christus was het middelpunt van zijn overdenkingen en zijn ziel begeerde niets anders dan om Zijn dood gelijkvormig te worden. "Kreeg een gezicht van de rechtvaardige God in de dood van Zijn Zoon. O, dat mijn ogen geopend werden en mijn hart levendgemaakt en verlevendigd door de gezegende Jezus! O Heere, kom en druppel een woord op zijn tijd van Uw milde lippen in mijn ziel. Ik heb het zo nodig!"

Ook werd zijn onkunde aangaande de plaats van de nodiging van het evangelie met betrekking tot het heilsplan van God opgeklaard. "God eiste voldoening van Zijn rechtvaardigheid en heiligheid, voordat Hij aan de zondaar barmhartigheid bewijzen kon ... Zijn eigen Zoon gaf

Hem deze voldoening en hebbende deze teweeggebracht, roept hij zondaren om in Zijn Zoon te geloven als de Zaligmaker van verlorenen. De komende zondaren zien daarom op de Middelaar, Die de verzoening heeft aangebracht en door Hem als de weg tot God, vanwege de barmhartigheid die Christus Hem machtigde om te beoefenen. Hij beschouwt Christus als de Verlosser, hebbende alle volheid in Hem bewaard door de goedwilligheid van de Vader."

Veel moeite had Kennedy met het stuk van Gods soevereiniteit. Zijn hart kwam soms in opstand tegen "het recht van de Almachtige om met Zijn schepselen te doen hetgeen hem behaagt." Na veel strijd werd hij ook voor deze leer ingewonnen. Hij ontving een diep gevoel van de majesteit en soevereiniteit van God en van de schuld en verantwoordelijkheid van de gevallen mens. Gods verkiezende liefde werd tot troost voor zijn benauwde ziel en hij mocht zien dat de zaligheid van Gods Kerk in het eeuwige welbehagen Gods verankerd ligt.

Kennedy voltooide in het jaar 1843 zijn theologische studie in Aberdeen, het jaar van de Afscheiding. Zonder te aarzelen sloot hij zich bij de Vrije kerk aan. De classis van Chanonry gaf hem in september van dat jaar toestemming om te preken, waarin Alexander Stewart van Cromarty een belangrijk aandeel had.

De avond voor het examen voor de classis onderzocht hij zich in zijn binnenkamer voor het aangezicht des Heeren, waarbij hij tot de slotsom kwam, dat hij nog veel miste. Zo gevoelde hij zich een slaaf van zijn ongelof. Hij bespeurde "gebrek aan praktisering van mijn kennis van het onderscheid tussen de twee Verbonden." Hij gevoelde zijn grote verantwoordelijkheid om de volle raad Gods te verkondigen. In zichzelf was hij onbekwaam tot dit grote werk en hij had een diep besef van de noodzakelijkheid van bekwaammakende genade.

Gods volk had een andere mening over de jonge proponent. Vanaf zijn eerste predicatie verbaasden zij zich over de diepte van onderwijs. Spoedig kreeg "Mr. John", zoals hij werd genoemd, een beroep. De Vrije kerk van Dingwall begeerde hem als haar voorganger. Deze stad aan het begin van de baai van Cromarty werd zijn eerste en laatste gemeente. Campbell van Kiltarn en Alexander Flyter van Alness leidden de bevestigingsdienst. Dingwall herbergde vele Godvrezende mensen, die met vreugde in het hart hun nieuwe leraar welkom heetten. Onder hen waren Godzalige vrouwen zoals Widow Macdonald, Lilly Cameron, Elisabeth Reid en Jeany Bethune.

Met ijver en toewijding ving Kennedy zijn werk aan. Driemaal per zondag ging hij voor en ook door de week preekte hij. Vervolgens hield hij gebedssamenkomsten, de een op dinsdag in het Gaelic en de ander op woensdag in het Engels. Op dinsdagavond behandelde hij het boek der Psalmen, hetwelk vooral tot onderwijs van Gods volk diende. In dit verband maakte hij in het begin tegenover een vriend de volgende opmerking: "Ik denk dat als ik door het Boek der Psalmen heen ben, mijn bediening in Dingwall zal geëindigd zijn." Een week, voordat hij Dingwall verliet om hier nooit

meer terug te keren, behandelde hij de 150ste Psalm!

John Kennedy was eerlijk in zijn omgang met onsterfelijke zieken. Zo bezocht hij een zieke buurvrouw die de Heere niet kende. De dokter vertelde de predikant dat zij een dodelijke ziekte had en niet lang meer zou leven. De vrouw was zich haar gevaar niet bewust en vertrouwde op een andere arts, die haar hoop op herstel gaf. Zij lachte en was vrolijk toen Kennedy haar bezocht. Zijn waarschuwingen hadden geen vat op haar, totdat zij de dood in het aangezicht zag. Nu kwamen de woorden "Schik u om uw God te ontmoeten", haar voor de geest. Kennedy had een gesprek met haar over de eeuwige wezenlijkheden. Dit onderwijs gebruikte de Heere om haar tot een rechte bezinning te brengen. Op de laatste dag van haar leven sprak zij, toen zij uit het venster naar buiten keek: "Het is een ernstige zaak om een laatste blik te slaan op de zon, maar in de hemel is geen zon nodig, want de Heere Zelf is het Licht. Ik ben besloten om Jezus aan te kleven, tot het laatste toe aan te kleven. Ik heb niets anders en ofschoon ik de voornaamste der zondaren ben, kan Zijn bloed van alle zonden reinigen." Biddende riep zij uit: "Gezegende Jezus, verlaat mij niet in dit uur van beproeving, ik zal U niet laten gaan, tenzij Gij mij zegent. Licht de donkere vallei voor mijn ziel op. In Uw handen beveel ik mijn geest, want Gij hebt mij verlost. Blijf bij mij, gezegende Jezus, in de zwellingen van de Jordaan, Heere ontvang mijn geest. Help mij om geduldig mijn tijd af te wachten. Hoe kan ik hier anders doorheen gaan dan door het licht van Uw aangezicht? Hij heeft mij in een volmaakte vrede bewaard, vasthoudende aan de belofte en aan het bloed dat reinigt van alle zonde."

In 1849 kwam de nieuwe pastorie voor John Kennedy klaar en in datzelfde jaar stond de wieg van de eerstgeborene in een van de vertrekken van het nieuwe huis. De oudervreugde was slechts kort, want toen het kind drie jaar oud was, nam de Heere het weg. Het was tot troost van het ouderpaar dat het blijken van genade toonde. Het meisje had een groot vermaak in het luisteren naar het lezen uit Gods Woord, vooral de geschiedenis van de geboorte van de Zaligmaker trof haar. Vaak zei zij: "Moeder bidt" en dan deed zij haar kleine handjes in die van haar moeder. Op een keer vroeg zij haar moeder om haar rugje in te wrijven. Moeder Kennedy antwoordde: "Dat doe ik liever niet, want je beenderen zijn zo teer." "Maar moeder, God maakte vlees op mijn beenderen en meer dan dat kan Hij mij wassen in Zijn eigen bloed." "Dat is waar, lieve Cathy, maar denk je dat Hij de zonden van iedereen zal afwassen?" "O neen, alleen die tot Hem komen." "En hoe kun je dan tot Hem komen, Cathy?." Het bleef een minuut stil voordat het kind antwoordde: "Ik denk dat Hij mij tot Hem zal brengen."

Ondanks dat zij niet treurden als geen hoop hebbende, betekende het verlies van hun dochtertje toch een zware slag. In de dagen van rouw en droefheid zochten vader en moeder Kennedy het aangezicht des Heeren om op Hem alleen hun weg te wentelen. Toen John in Engeland verbleef, schreef hij zijn vrouw de volgende troostrijke woorden: " ... Laat ons leren om in plaats van met een pijnlijk gemoed achterom te zien, onze ogen opwaarts te heffen naar de schoot van Christus, waar zij, die van ons is losgescheurd, nu mag zijn." Kennedy bleef niet bij het sterven van zijn kind staan, maar putte troost uit het volbrachte werk van de Middelaar: "Ik heb vandaag gemediteerd over Christus als een slachtoffer, over Zijn plaatsbekleding, de toerekening van de zonde aan Hem als borg voor Zijn volk, Zijn dood onder de vloek en Zijn handeling als Hogepriester door Zichzelf Gode als een zondoffer aan het kruis voor te stellen. Ik gevoel mijn behoefte aan een verbroken hart, vanwege de zonde, om dit onderwerp met verlustiging te bestuderen en geloof in de Zoon van God om de invloed hiervan te gevoelen. Hoe is het werk van Christus met betrekking tot ons in

duisternis gehuld, indien de heerlijkheid van Zijn Persoon er niet zichtbaar op schijnt." Kennedy was geen man die het voorgestoelte zocht. Liever zocht hij de omgang met degenen die de Heere vreesden. De "Men" van het noorden hield hij in hoog aanzien. Zijn boek "De dagen der vaders in Rossshire" laat zien, hoe hij zich met het geestelijk leven in de Hooglanden gedurende haar bloeitijd verbonden voelde. Veel achting had hij voor mannen als John MacDonald, Mackintosh en Sage en vele andere predikanten behoorden tot zijn vriendenkring. Ook buiten de grenzen van zijn geboorteland onderhield hij kontakten. Tijdens een verblijf in Londen maakte hij kennis met Spurgeon en zijn prediking. Voordat zij afscheid namen, beloofde de "prins der predikers" hem in Dingwall te bezoeken om de nieuwe Vrije kerk in gebruik te nemen.

Groot was de vreugde onder het volk in het noorden, toen de geliefde prediker in 1870 in de nieuwe kerk in de Highstreet vooringing. Zijn gedrukte preken hadden reeds zijn weg gebaad, want zijn evangelische ligging sprak het Schotse kerkvolk wel aan. De nieuwe kerk kon de menigte niet bevatten, zodat Spurgeon de volgende preek in de openlucht hield. Op de avond van die dag sprak hij voor een schare van 6000 personen over de woorden: "Wijsheid is gerechtvaardigd in haar kinderen." Op weg naar de dienst plukte de Engelse Baptistenprediker een vergeet-mij-niet-bloem die hij in een knoopsgat stak. Velen vroegen zich af wat dit moest beduiden. Aan het einde van de preek sprak hij: "Ik stak een kleine bloem in mijn knoopsgat. het is een vergeetmij niet en ik wil u zeggen: Vergeet mij niet en als u mij vergeet, vergeet dan niet wat ik u gezegd heb." De Hooglanders hingen aan zijn lippen als hij over het werk van Christus handelde en sprak van de soevereine genade voor een verloren zondaarsvolk. Christus vormde altijd het middelpunt van zijn prediking. Zijn dood was velen tot grote droefheid. Hij stierf toen de schemering al over de Hooglanden was gevallen. Op een zondagnacht in januari 1892 was een gezelschap op het eiland Harris bij elkaar. Een man voegde zich bij hen en zijn vrienden zagen dat hij huilde. Toen zij naar de oorzaak van zijn droefheid vroegen, gaf hij ten antwoord: "Spurgeon is heengegaan." De volgende dag bereikte het bericht het eiland, dat Spurgeon inderdaad was heengegaan. Op hetzelfde tijdstip, dat deze man op zijn knieën bad, was de Engelse prediker ontslapen!

Hoewel Kennedy enkele van Spurgeons kwaliteiten miste, waren weinigen zijns gelijken in het ontvouwen van het Goddelijk Woord. Niet alleen bezat hij een buitengewone zalving om de verborgenheden der Godzaligheid te verklaren, maar ook was zijn taalgebruik van een hoog gehalte. Niet voor niets was hij een liefhebber van Shakespeare en kende hij alle puriteinen. Het Engels in de zeventiende eeuw, dat door deze mannen gebruikt werd, had een rijke taalinhoud.

De liefde van een Drieënig God voor de kerk was zijn geliefde thema in zijn preken. De onpeilbare diepte hiervan was in zijn leven en prediking merkbaar. Eens zei hij : "Wanneer ik op de kust sta, kan ik met mijn ogen maar een klein gedeelte van de onmetelijke zee zien. Er is een grens van wat mijn oog kan waarnemen. Mijn gemoed kan echter meer bevatten dan mijn oog zien kan, maar van deze volheid kan ik slechts een paar druppels van de palm van mijn hand aan mijn lippen brengen." Een andere keer zei hij : "De liefde van Christus voor de Kerk is oneindig rijk en oneindig heilig. Maar zijt niet bevreesd dat de heiligheid van Zijn liefde ooit tussen haar rijkdommen en uw ziel zal komen. Ofschoon uw ziel vol zonde is, zal de heiligheid van deze liefde zich wreken aan degenen die haar bevuilen ... Vele smetten zijn inderdaad op u, maar indien u met die alle tot Christus komt, zal het u nooit berouwen. De Heere klaagde

over degenen die niet met hun zonden tot Hem wilden komen, maar nooit over degenen die kwamen ... Alles is u door het bloed gegeven en er is niets in uw zondig hart op aarde of in de hel beneden dat u van Christus kan afhouden. Het einde van Zijn liefde is, dat Hij de Kerk zonder vlekken aan Zichzelf mag voorstellen. Er zal op die dag niet het minste merkteken van de handen van de duivel of van de helse smart aan hen gevonden worden. De naam van het Lam zal op hun voorhoofden zijn en door alle eeuwigheid zullen de littekenen van hun beproevingen en verzoeken nooit meer gezien worden.”

Bij het klimmen van de jaren bemerkte Kennedy dat het geestelijk licht, dat eens zo helder in de Hooglanden scheen, steeds meer ging verflauwen. De tekenen wezen erop dat de Geest zich terugtrok en in plaats hiervan een surrogaatevangelie in invloed toenam. Het hoogtepunt van het geestelijk leven was voorbij. De "Men", die jarenlang een stempel op het godsdienstige leven hadden gedrukt, namen in getal af. Zij zorgden voor een rechte bakering van de zielen die naar de weg van Sion vroegen. Nooit spoorden zij deze zielen aan om een haastige belijdenis te doen, maar eerst, wanneer het zeker was dat zij overgegaan waren van de dood in het leven, namen zij hen in hun gemeenschap op. In de loop van de negentiende eeuw vertoonden zich steeds meer tekenen van een geestelijke dood, ondanks dat de Hebriden eilanden zich in de bloeitijd verheugden. John Kennedy begon zijn loopbaan als bedienaar des Woords in de dagen van de grote Afscheiding, toen de Vrije kerk haar getuigenis liet zien. Zolang de leiders van deze kerk de banier, die zij in de beginjaren hadden gedragen, bleven volgen, was de vrede van Jeruzalem binnen haar vesting. Maar toen zij gehoor gaven aan ingeslopen dwalingen en deze niet met ijver zochten uit te bannen, ontstond de verdeeldheid. Toen kon Kennedy zich niet langer alleen in Dingwall vertonen, maar voelde hij zich geroepen om zijn stem op de kerkelijke vergaderingen te laten horen. Met droefheid sloeg hij de ontwikkelingen in de Verenigde Presbyteriaanse kerk gade. Deze zusterkerk van de Vrije kerk, die uit de afscheiding van de Erskines in 1733 was voortgekomen, aanvaardde predikanten die de algemene verzoening leerden en de scheiding van kerk en staat voorstonden.

Binnen de Vrije kerk werd steeds sterker op vereniging met deze kerk aangedrongen. Kennedy verzette zich tegen deze vereniging, omdat deze een verloochening van de Belijdenis van Westminster en van de beginselen van de Disruption inhield. Het ging in de dagen van de Afscheiding toch om de Kroonrechten van Christus, de Koning van de Kerk? Kerk en staat mochten elkaar niet overheersen, maar beide moesten de eer van God op alle terreinen van het leven bevorderen, elk naar haar eigen roeping. Zonder schroom verdedigde Kennedy het beginsel van de hervormers en van de covenanters op de Algemene synode, maar de meerderheid luisterde niet naar zijn vermanende woorden.

Ook verzette de predikant van Dingwall zich tegen het gebruik van orgels en koren in de eredienst en veroordeelde hij de invoering van gezangen. Toen de kwestie van Robertson Smith in 1877 voor de synode kwam, liet Kennedy meermalen zijn waarschuwend stem horen. Deze professor uit Aberdeen tastte de autoriteit van de Goddelijke inspiratie van de Schrift aan op grond van de resultaten van de moderne wetenschap. Uiteindelijk werd Smith toch afgezet, hoewel sommige kerkleiders hem de handen boven het hoofd hielden. Het waren allemaal symptomen van verval en vervlakking. De scherpe kantjes moesten worden verwijderd. Dat heette dan evangelisch denken. De zonden dienden niet meer zo scherp te worden bestraft, de predikant moest niet teveel over de rechtvaardigheid Gods handelen, maar de liefde

van de Schepper tot alle mensen behoorde in het middelpunt van de preek te staan. Niet voor niets schreef Kennedy: "En hoe gewoon is het tegenwoordig om te leven zonder het praktische bewijs dat wij met de hemel vriendschap hebben gesloten. Een verzegeld pardon uit Gods hand in het recht van Christus, waaruit de vrucht tot heiligheid voortkomt, kunnen wij betrekkelijk gemakkelijk genieten. Het is waar, er is een wijdverbreide belangstelling in de godsdienst en velen denken dat een werk van genade onder de "dorre doodsbeenderen" in ons land gaande is. Maar hoe dichterbij wij dat onderzoeken, hoe meer wij bevinden dat het ware ernst en geestelijkheid mist. Een lichte vervoering voortgebracht door onschriftuurlijke methoden is, wat wij in plaats hiervan vinden. De nieuwerwetse leer: "God heeft u lief, Christus stierf voor u, geloof en wees gelukkig" is maar het bepleisteren van onsterfelijke zielen met loze kalk. Er is ook sprake van een onafhankelijkheid van de hulp en kracht van de Heilige Geest bij de wijze waarop nietvragende zondaars worden behandeld. "Geloof dat u verlost zijt en ga en werk voor Christus" is het tegengift tegen alle zieleonrust. O, de smart van de ziel bij de beschouwing van deze staat van zaken, de smart vanwege het zien van alle werk dat niet eindigt in de geboorte in het Koninkrijk van God!"

Grote zorg vervulde het hart van de predikant van Dingwall. Hij nam een godsdienst waar zonder God, een bekering, waar de hemel niet van wist, een godsdienst van aannemen en geloven, zonder een rechte kennis van een wedergeboorte uit water en geest. In een maandblad schreef hij twaalf lessen. De eerste was: "Dat ik zonder God in de wereld was. De tweede: Dat ik gedurende de jaren van mijn onwetendheid de slaap liefhad, omdat ik de zorg en het werk, waartoe de Heere mij riep, niet begeerde. De derde: Dat ik net zo onvermogen was ten opzichte van de roeping van het evangelie als ten opzichte van de eisen van de wet en dat mijn geloof zo zeker als mijn Zaligmaker van God moest zijn." Deze punten sloegen de nieuwlichters van zijn dagen over.

De onmacht om te geloven en het geschenk van het geloof als een eenzijdige Godsdaad waren verwaarloosde zaken. Dat de prediking van D.L. Moody in veel kerken een warm onthaal ontving, was in feite een verloochening van de doodstaat van de mens, hoewel deze Amerikaanse evangelist de rechtzinnige leer beled. Sommigen beschuldigden Kennedy dat hij het aanbod van genade wilde terzijde stellen en van het evangelie een nieuwe wet wilde maken. De algemene en onvoorwaardelijke aanbidding van Gods heil betekende voor Kennedy geen ontkenning van Gods soevereiniteit, maar juist een bevestiging van Gods vrije genade welke in zondaarsharten wordt verheerlijkt.

Zijn kritiek op de predikwijze van Moody stak hij niet onder stoelen of banken. Voordat Moody Schotland zou bezoeken, had Kennedy nog goede hoop dat hij het rechte evangelie zou uitdragen. In deze hoop gaf hij zijn medewerking aan de voorbereiding van zijn komst. Maar toen hij besepte van welk gevaarlijk gehalte de prediking van hem was, achtte hij zich geroepen om de waarschuwendende vinger op te heffen, hetwelk niet door iedereen in dank werd aanvaard.

Zelfs een man als Andrew Bonar, eenmaal bevriend met Robert Murray McCheyne, onderkende de gevaren van de werkwijze van Moody en zijn medewerkers niet en nam het Kennedy kwalijk dat hij de beweging veroordeelde. Op een waardige wijze verdedigde zich de inmiddels in het gehele land bekend geworden predikant uit het verre noorden. Hij schreef "Hyper-evangelisch, een ander evangelie, schoon een machtige kracht." Tegenover een beweging die zo'n grote opgang maakte, was hij een "treurende."

Twee redenen waren het voornamelijk, welke hem drongen om van dit

schijngeestelijk werk afstand te nemen: De leer, welke gepredikt werd, was voor hem een ander evangelie en de praktijken, die werden toegepast, vond hij onschriftuurlijk. De wet kwam in de preken van Moody niet voor. Er was geen "welgevallen in de straffen der ongerechtigheid." "Door de wet is de kennis der zonde" en de Geest, Die overtuigt van zonde, maakt hier in dit onderdeel van Zijn werk gebruik van." Zonder een grondige kennis van des mensen ellende uit de wet Gods is er volgens Kennedy geen plaats voor het evangelie. "Het is een doel van de prediking om zondaren tot de bekentenis van hun schuld voor God te brengen, om zichzelf schuldig te gevoelen zonder verontschuldiging, overgegeven aan de soevereine genade van Hem tegen Wie zij gezondigd hebben." "Er kan geen geloof in Christus zijn zonder enig gevoel van zonde, enige kennis van Christus, welke nimmer hiervoor werd bezeten, en een gewilligheid, voortkomende uit de vernieuwing, om Hem als de Zaligmaker van de zonde te ontvangen." Kennedy zette een vraagteken achter de plotselinge bekeringen van zijn dagen, alhoewel hij geen tegenstander was van bekeringen die plotseling plaatsvinden. Maar de ware vernieuwing des harten is niet gelijk aan het zaad dat op de steenachtige plaatsen valt. In dit geval wordt het woord terstond met vreugde ontvangen, maar de wortel der zaak ontbreekt.

"In de tegenwoordige beweging schijnt in ieder geval weinig naar voren te komen dat als een werk van de Geest van God kan worden aangemerkt. In de opvallende prediking is geen voorstelling van de totale verdorvenheid en het uiterste geestelijke onvermogen van zielen "dood door de misdaden en de zonden." Om deze werkelijkheid in het licht van Gods Woord waar te nemen, behoort de noodzakelijkheid van de almachtige werking van de Heilige Geest te worden ontdekt." De Geest ontdekt de verdorvenheid van het menselijk hart en openbaart de onmogelijkheid om uit deze toestand verlost te worden. Een opgedrongen geloof, dat aan de werkelijkheid van deze toestand voorbij gaat, maakt de zelfwerkzaamheid van de mens gaande. De natuurlijke mens gaat een eigengemaakt geloof beoefenen, dat niet het geloof der werking Gods is. "Er is een geloof dat beoefend wordt zonder de genadige hulp van de Heilige Geest, maar dat kan het geloof niet zijn dat dient "tot verlossing van de ziel." Kennedy hield staande dat het geloof een gave Gods is en geen product van eigen maaksel. "Dat geloof is een hartelijke toeëigening van Christus, teneinde van alle zonden verlost te worden." Het hypercalvinisme van Moody leerde volgens hem een ander geloof. Menselijke methoden zoals zang en muziek wekten de gemoedsbewegingen van de hoorders op. De sensaties drongen de mensen om op verzoek van de predikers hun geloof in Christus voor de hele vergadering te belijden. De hartstochten werden gaande gemaakt, maar het hart bleef onaangeroerd. Honderden werden op deze wijze bedrogen voor een eeuwigheid. Het was een vuur door mensen aangestoken en niet door God.

Weinigen luisterden naar de waarschuwende woorden van de leraar van Dingwall. De leiders van de Vrije kerk beschouwden het werk van Moody als de inleiding tot een nieuw tijdperk. Schotland zou uit het stof herrijzen en de banier van Christus zou evenals in de dagen van de Covenanters worden verheven. Het waren blinde leidlieden der blinden die zo spraken. Juist deze geest van enthousiasme was een bewijs dat de Geest des Heeren bezig was om het land van John Knox te verlaten. Kennedy voorspelde donkere tijden voor zijn vaderland en niet in het minst voor de Hooglanden. Evenals het land van Kapernaam, dat tot de hemel toe verhoogd was, zou het Schotse noorden geestelijk tot de hel worden vernederd. Alhoewel hij zelden onder de mantel van een profeet sprak, maakte hij duidelijk dat deze tijden van verkoeling aanstaande waren.

In 1881 preekte hij in Fearn over Jes. 26:20: "Ga heen Mijn volk, ga in uw binnenste

kamers en sluit uw deuren na u toe; verberg u als een klein ogenblik, totdat de gramschap overga." In deze opmerkelijke preek voorspelde hij het verval van de evangelische prediking in zijn land. De oordelen zouden bij het huis Gods, binnen in de Kerk, beginnen en als volgt worden voltrokken:

1. De Heere zal de meeste levende getuigen wegnemen en grote lege plekken in de kerk overlaten.
2. Een valse leer zal de plaats van het evangelie innemen.
3. Een geestelijk onderscheidingsvermogen zal van het volk worden weggenomen en door hun verduisterd verstand zullen zij de nieuwe leer inzwelgen, zoals een blinde het hem gegeven water drinkt, of het vuil is of niet.
4. Een geest van wereldgelijkvormigheid zal de harten van het volk vervullen en zij zullen de middelen der genade verzaken. Waar eens honderden onder het gehoor kwamen, zullen er nog maar tien overblijven.
5. De Heere zal Zijn Geesteswerk van Schotland wegnemen. Ofschoon Hij beloofd heeft dat een zaad zou overblijven om Hem te dienen, beloofde Hij niet dat Schotland zich als voorheen in Zijn gunst zou blijven verheugen. De wereldgelijkvormigheid zal Hem verdrieten en de terugtrekking van de Heilige Geest veroorzaken en dan zullen Zijn oprechte dienaren en volk weinig in getal zijn.

De vader van John Kennedy had de gewoonte *om veel te bidden om de vervulling van de belofte van de bloeitijd van de kerk, de tijd dat de aarde vol zal zijn van kennis des Heeren gelijk wateren de bodem der zee bedekken.*

Op een vraag van een vrouw, waarom hij, in tegenstelling tot zijn vader, zelden de aanstaande bloeitijd van Gods gemeente in het openbaar aanhaalde, antwoordde hij *dat hij zo'n aangrijpend gezicht had op de verdrukking, die noodzakelijk aan deze periode moest vooraf gaan, dat hij niet de moed had om hieraan in zijn openbare gebeden aandacht te schenken.*

Velen dankten hun bekering in de middellijke weg aan John Kennedy. Zijn prediking was ruim in de aanbidding van Christus, maar de weg tot de hemel stelde hij als een smal pad voor. Een latere predikant hoorde hem preken over Jes. 55: "O, alle gij dorstigen komt tot de wateren" Hij begon met de vrije en algemene nodiging van het evangelie aan alle soorten van zondaren voor te stellen. De toehoorder was eerst teleurgesteld: " ... ik voelde dat, ofschoon hij een boeiend spreker was en ik niet anders kon doen dan naar ieder woord dat hij sprak te luisteren, was het toch niet de verkondiging van het evangelie die ik zocht, daar de moeilijkheid bij mij was hoe ik de invloed van het evangelie in mijn hart en leven kon gevoelen."

Maar dan vervolgt hij: "Tenslotte toonde hij in de toepassing de roeping ten aanzien van diverse soorten van dorst van mensen, hun dorst naar geluk, naar vrede, naar rust, waarop hij zei: "Maar is hier iemand vandaag die zegt; U hebt mijn dorst niet genoemd, mijn dorst naar heiligheid, naar zo'n kennis van Christus die de zonde in mij kan onderwerpen en mijn verdorvenheid kan verzwakken." Dit hield mij staande en ik luisterde, alsof ik de persoon was wie hij toevoegde: "Mijn beste, beste vriend, indien dit uw geval is, indien u dorst naar Christus teneinde van alle zonde in u gekruisigd te worden om aan Zijn heilig beeld gelijkvormig te mogen zijn, laat ik u dan in Zijn naam zeggen dat u zo vrij zult worden van de zonde, alsof u deze nooit gedaan had, ja u zult zo verzadigd worden met de gemeenschap van Christus en met de gelijkvormigheid aan Hem door de eindeloze eeuwen der eeuwigheid!" De vurige ijver en de diepe ernst, waarmee hij deze woorden uitdrukte, namen mij geheel in beslag en toen hij voortging met de waarheid te bewijzen, die hij naar voren had gebracht, was

mijn vreugde zodanig dat deze een begin van de hemel betekende. Hij stelde Christus voor als de levende wateren die de tekst naar voren brengt, niet alleen door Zijn verzoenend sterven, waardoor de dorst van de zondaar naar vrede met God wordt verzadigd, maar ook in Zijn opstanding, die de uitstorting van de Geest heeft voortgebracht om in de harten te wonen van hen die aan Zijn roeping beantwoorden.”

Ook was de prediking van Kennedy doorzoekend en ontdekkend. Een man oordeelde, dat hij in zijn jeugd de preken van de leraar uit Dingwall verachtte, omdat hij die te bestraffend vond. Later, om precies te zijn in 1851, hoorde hij hem weer preken en het behaagde de Heere om zijn woorden in zijn consciëntie in te drukken. "De woorden die mij troffen", zo schreef hij, "waren deze: De ziel van de mens in zijn onsterfelijke staat is zeer wonderlijk, zij gelijkt op een diepe stille plas water, waarin iemand een steen gooit. De steen raakt buiten het gezicht, maar hij blijft verborgen op de bodem van de plas. Zo blijft het Woord van God in het hart van de zondaar krachteloos, tot op de van God bestemde tijd, wanneer de Geest komt met Zijn levendmakende kracht om vruchten te doen voortbrengen tot zijn eer, al was het zelfs op een doodsbed. Zo zeker wekt ook het Woord van God de ziel van de zondaar, die voortgaat om het te verachten, op en getuigt tegen hem in zijn consciëntie door de eeuwen van eeuwige verdoemenis." De ontzettende zondigheid van mijn eigen zonde drukte zwaar op mij en de volgende zondag ging ik weer naar de Vrije kerk van Dingwall. Tijdens mijn lange wandeling van 15 mijlen riep ik: "Wees mij zondaar genadig" en ik durfde de naam van God niet te noemen. Toen de kerkdienst bijna voorbij was en ik vreesde niets gehoord te hebben dat mijn ziel kon bereiken, sprak Mr. Kennedy bij het besluiten: "Er luistert iemand naar mij die gevoelt dat hij geen recht heeft om de naam van God in het gebed van de tollenaar te noemen en dat hij niets anders doen kan dan te zuchten vanwege zijn verdorven bestaan, maar ik zeg u dat dit zuchten als smart vanwege de zonde een liefelijk gezang is in de oren van God!" Toen was het alsof iemand zei: "Hij toonde mij mijn gehele hart" en in haar bloedende wonde goot hij de olie der vertroosting. Tien jaar lang liep ik 15 mijl naar de kerk, maar de moeheid en tijd bleken kort te zijn, wanneer mijn ziel door het levende Woord gevoed en verkwikt werd.”

John Kennedy was een veelgevraagde predikant bij Avondmaalsgelegenheden. Dan was het de gewoonte dat de plaatselijke leraar assistentie kreeg van twee of drie andere voorgangers van buiten af. In die dagen bedachten mannen en vrouwen zich wel tweemaal voordat zij aan de Dis gingen. Zij wisten dat een rechte beproeving als voorbereiding noodzakelijk was, opdat zij zich niet door onwaardig aan te zitten een oordeel zouden eten en drinken. Ook ware gelovigen durfden vaak niet aan te gaan, omdat zij aan de oprechtheid van hun geloof en bekering twijfelden. Kennedy had, behalve zijn waarschuwendende woorden tegen een lichtvaardig gebruik van dit sacrament, ook altijd een woord voor deze kleinen in het geloof. Was de Dis des Verbonds niet in de eerste plaats voor deze bekommerde zielen om hun onvaste geloof te versterken? Op een Avondmaalszondag sprak hij tot bemoediging van deze door onweder voortgedreven zielen: "Ik zie een overvloedige feestmaaltijd aangericht voor Gods arme volk. Zij zijn echter bang dat deze goede zaken niet voor hen zijn. Hun ziel is verlangend naar de tafel, maar wie is waardig om aan te zitten? Maar ik dacht een jongeman te zien die zich waagt om dichter tot de tafel te naderen dan de rest. Hij wilde weten wat de letters van goud zijn die op het laken dat de Dis afdekt zijn geschreven. En dan leest hij: "Een gave van uitgelezen honing van de Oudste Broeder aan de kinderen om onder hen te verdelen." Hierop zullen zij allen komen om te

ontvangen, wat Hij door Zijn dood bereid heeft.”

In augustus 1877 woonde Kennedy een Avondmaalsviering in Stornoway, op het eiland Lewis, bij. Op zondag hield hij met veel vrijmoedigheid een predicatie over Hooglied 5.10. Een toehoorder getuigde dat "ofschoon ik het voorrecht heb genoten om vele dierbare predicaties uit zijn mond te horen, waren de openbaringen, die hij die dag van de heerlijke majesteit, liefde, waardigheid, schoonheid en gepastheid van de Heere Jezus in al Zijn Middelaarsambten had, zodanig als ik ooit eerder heb ervaren en ook nadien niet in deze mate heb meegemaakt. Ik zal dit nooit vergeten ... Mijn hart werd zo tot Christus getrokken en ik gevoelde het sterkste verlangen om aan Zijn Tafel aan te zitten”

Natuurlijk ontbraken bij deze feestgelegenheden ook de "Men" niet. Sion was wel dun geworden, maar de Heere had nog een aantal levende getuigen in de Hooglanden overgelaten. En waar de geliefde John Kennedy kwam, daar ontbraken zij zeker niet. Verre reizen hadden zij ervoor over om een weinig te rusten rondom de Tafel des Heeren, om Zijn dood te verkondigen. Het waren oasen in de woestijn van het toenemend verval op het kerkelijk erf. Vaak spraken Gods kinderen over de verzoening door het bloed des Verbonds, een leerstuk dat in die dagen steeds meer bestrijding ondervond. Het plaatsbekledend sterven van Christus voor Zijn volk was voor sommigen een punt van loochening, maar voor de "Men" was het een dierbare leer. Een van hen sprak op een vrijdagbijeenkomst over het woord vergeving dat tot hem kwam als "geschreven in bloed.” Dr. Kennedy nam deze vergelijking later over en voegde eraan toe: "Indien u pardon verkrijgt, geschreven in bloed, werd u vergund om te zien dat uw pardon alleen door het bloed van het grote Slachtoffer kon verzegeld worden en uw ziel daardoor verlost wordt. Indien u pardon verkrijgt, geschreven in bloed, zoveel als u het pardon waardeert en de zaligheid in u is toegebracht, waardeert u het bloed, waardoor het pardon werd verkregen meer dan het pardon zelf. En indien u uw pardon geschreven in bloed hebt verkregen, zoveel als u het pardon en het bloed waardoor het pardon u bereikte waardeert, waardeert u nog meer de Persoon door Wiens bloed uw pardon is verzegeld en die u in liefde uw zonde heeft vergeven.” Het Gaëlic waarin Kennedy deze zinnen uitsprak gaf deze een ritme, dat in geen enkele taal beter kon worden vertolkt.

Meermalen bracht Kennedy een bezoek aan Caithness. De eerste keer was in 1861. Toen preekte hij in Orlig over de woorden: "Ik heb gezegd: Uw goedertierenheid zal eeuwiglijk gebouwd worden enz." Het was één van die "majesteitlijke preken die hij soms hield, wanneer hij de bedoelingen en voorzieningen van het eeuwige Verbond ontvouwde.” Drie jaar later woonde hij een Avondmaalsbediening in Thurso bij. In Caithness sloot hij vriendschap met velen van Gods volk, zoals met David Steven die hij de patriarch van de streek noemde. Steven vond voedsel in zijn preken en schreef: "Zij waren een feest voor een hongerige ziel, kruimkens van het Brood des levens.” Ook David Budge uit Dunnet zag met verlangen naar de komst van de predikant uit Rosshire uit. "Mr. Kennedy is boven alles een middel om mijn koude hart te verwarmen en om iets van de liefde van de voorbijgegane dagen te doen opwekken. O, de verborgenheid van de liefde van Christus! Het is zo nieuw voor mij vandaag als toen deze liefde in het eeuwige Verbond invloede ten behoeve van haar onderwerpen, zo nieuw als toen deze tot onze eerste voorouders na hun ongehoorzaamheid kwam, toen het tot Mozes in het braambos kwam, tot Jakob toen hij een steen als zijn hoofdpeluw had, tot Maria bij het graf. Moge deze liefde bij het komende Avondmaal op predikant en volk worden uitgestort”

De liefdeband der gemeenschap onder het ware volk was in Caithness nog sterk. Hun

woorden waren met zout besprengd en zacht voor het gehemelte. Kennedy zat graag aan de voeten van de geoefende vromen. Hij schreef aan de vrouw van de predikant van Olig: "Hoe liefelijk en aangenaam is het om David Steven te bezoeken! Hoe helder schijnt in hem het licht van de ware Godzaligheid! Maar ik vrees dat het de stralen zijn van een ondergaande zon. O, wat een overwinning van genade is het om een ziel gewillig als een ledig vat tot de fontein van levende wateren te brengen! Is dit niet de voorbereiding tot de ingang in de volheid van de vreugde in het Huis des Vaders? Ontledigd ingaan in een staat van genade en ontledigd ingaan in een staat van heerlijkheid." Deze heerlijkheid was het onderwerp van Kennedy's gedurige verwachting en hoe meer de aardse tabernakel verbroken werd, hoe meer deze verwachting levend was. Zijn gezondheid liet vooral de laatste vijftien jaren van zijn leven te wensen over. Op aanraden van zijn vrienden legde Kennedy enkele maanden zijn werk neer. Hij vertrok met zijn vrouw naar Amerika en in zijn plaats verzorgde zijn vriend Hugh Martin zijn kudde. Het werd een onvergetelijke reis. Twee bezoeken maakten op hem de meeste indruk: Het bezoek aan de Niagara watervallen en aan de bekende Dr. Charles Hodge, de vrome professor van Princeton. Ook na zijn terugkeer verbeterde zijn gezondstoestand niet. Nu ging hij op aanraden van de dokter naar het zuidelijk Middellandse zeegebied, waar het klimaat veel aangenamer is dan in het noorden van Schotland. Het geestelijke klimaat dat hij daar aantrof stemde hem echter tot grote droefheid. Hij bezocht Frankrijk, Florence, Genua, Rome en andere plaatsen in Italië. Vooral Rome betekende voor de protestantse presbyteriaan een afgodische stad, de stad van de roomse antichrist. "O, wat een ontzettend bedrog is de paapse godsdienst en wat een ontzettende leugen de leer van de kerk van Rome. Wat een in beroering zijnde massa van ongerechtigheid wordt gevormd door de menigte die de dupe is van Rome." Ofschoon Kennedy het natuurschoon van Italië bekoorlijk vond, verlangde hij terug naar de "glens" van de Hooglanden, waar het geestelijk klimaat toch beter was dan in de landen waar de paus de scepter zwaaide en vele zielen in de ban van de geestelijke duisternis hield.

Nog een keer reisde hij naar Italië, omdat zijn gezondheid steeds meer ondermijnd werd. Het was zijn laatste reis op aarde die hij in de herfst van 1883 aanving. Met zijn vrouw en dochter bezocht hij Florence, Milaan en Rome. Toen hij het Comomeer aanschouwde, moest hij erkennen dat de schoonheid hiervan die van de Schotse meren te boven ging. Bij zijn aankomst op het Charing Cross station in Londen stonden zijn vrienden hem al op te wachten. Hoewel het weer in Edinburgh voor de tijd van het jaar aangenaam was, ging zijn gezondheid direct na zijn aankomst de verkeerde kant op. In Bridge of Allan probeerde hij weer wat op rust te komen, Hij verlangde weer naar zijn pastorie terug te keren, maar de Heere had een betere woning voor hem weggelegd.

In de morgen van 28 april 1884 ontsliep de trouwe dienstknecht op 65-jarige leeftijd in zijn Heere en God. Zijn stoffelijk overschot werd per trein naar Dingwall gevoerd. Velen hadden zich op het station verzameld toen de trein aankwam. Tranen vloeiden uit de ogen van degenen die diepbedroefd toekeken hoe de kist met het lichaam van hun geliefde herder werd uitgedragen. De Hooglanden weenden bij de mare van Kennedy's dood. De open kist werd in zijn studeerkamer opgebaard en een stroom van rouwklagers begaf zich naar de pastorie om een laatste blik op hem te slaan. De winkels waren gesloten, en het werk gestaakt; de gehele stad was als met een rouwkleed overdekt.

Bij de kerk, waar Kennedy zoveel jaren het woord des levens had verkondigd, vond hij zijn laatste rustplaats. Uit alle hoeken en oorden van de Hooglanden kwamen

duizenden naar Dingwall om de begrafenis bij te wonen. Op de eerste dag van mei werd het ontzielde lichaam ter aarde besteld. Armen en rijken waren tegenwoordig. De landedelen uit Rossshire en zestig predikanten woonden de plechtigheid bij. Voordat de stoet grafwaarts ging, spraken Bannatyne uit Aberdeen, Munro uit Alness en Dr. Aird uit Creich voor de bedroefde schare van duizenden. Een strijder was heengegaan. Dr. Kennedy streed niet tegen vlees en bloed, maar tegen de geest van de eeuw waarin hij leefde. De naderende oordelen waren geen reden om lijdelijk toe te zien, maar als Noach, de prediker der gerechtigheid, waarschuwde hij de leiders en het volk voor de gesel Gods vanwege de ongerechtigheid. Droefheid vervulde zijn ziel bij het zien van de terugtrekking van de invloeden van Gods Geest. Met de vrouw van Pinehas moest hij uitroepen: *Icabod, de eer is weggevoerd vanwege de ark Gods*. De kandelaar van het Woord werd steeds schaarser en huurlingen namen op veel plaatsen de plaats in van Gods ware knechten. John Kennedy was een rechte wachter op Sions muren die de poorten van Jeruzalem beminde. Hij had geen hoge gedachten van zichzelf, maar was in zijn eigen ogen de grootste der zondaren. Eens sprak hij in Gairloch, waarbij hij zich tot de avondmaalsgangers richtte: "Indien mijn broeders alles wisten, wat door mijn gemoed is gegaan nadat ik de pastorie verliet, zouden zij mij voor altijd de rug hebben toegekeerd."

Evenals zijn vriend Charles Mackintosh van Tain kende hij de smart van te wandelen in duisternissen, zonder enig licht te zien. Wat hij eens schreef over Porteous van Kilmuir, een van de vaders van Rossshire, was ook waar in zijn eigen leven: 'Hij kon geen vreemdeling zijn van de aanvallen van satan, want, daar hij zoveel kinderen Gods moest voeden, was het nodig dat hij als hun herder door hun beproevingen moest heengaan.' Kennedy wist meestal zijn gevoelens goed te verbergen, vooral als hij in engten verkeerde, maar eenmaal riep hij in het bijzijn van zijn kerkenraad uit: "Wie weet of ik zal zalig worden?"

Hoewel hij vaak voor zichzelf in duisternis verkeerde, had de Heere hem gezonden om van het Licht te getuigen. Het was in de dagen dat het licht nagloeide bij het opkomen van de wolken van Gods oordelen over de kerk. De Heere was bezig om de lichten die hier en daar nog brandden, uit te blussen. En de ware kinderen des lichts, die nog waren overgebleven, treurden niet alleen vanwege het heengaan van Kennedy, maar zij waren bedroefd, omdat de Heere bezig was om de Schotse Hooglanden te verlaten. De vervulling van de profetie van de prediker van Dingwall was nabij.

Hoofdstuk 22. Wanneer de zomervruchten zijn ingezameld.

Wanneer John Kennedy in zijn boek "De dagen van de vaderen in Rossshire" bij de laatste "vader", John MacDonald van Ferintosh, heeft stilgestaan, eindigt hij met de klacht van Micha: "De vaderen, waar zijn zij? Ai mij, want ik ben als wanneer de zomervruchten zijn ingezameld, als wanneer de nalezingen in de wijnoogst geschied zijn; er is geen druif om te eten; mijn ziel begeert vroegrijpe vrucht." Met weemoed gedacht hij aan de dagen vanouds, toen de Heere op een bijzondere wijze zijn krachtige hand in Rossshire openbaarde, evenals op vele andere plaatsen in de Hooglanden van Schotland. Het waren de dagen, dat velen als levende stenen werden ingevoegd in de tempel op de berg Sion, de berg der heiligheid. Toen de dauw van Hermon nederdaalde op de bergen van Sion en de Heere aldaar Zijn zegen gaf. De vruchten, die werden geoogst, strekten tot eer en heerlijkheid van God. Het was een zaad dat de Allerhoogste zelf bevestigde, zij droeg vrucht uit de ene ware Wijnstok. In de dagen van Kennedy waren vele schoven reeds ingezameld en opgenomen in de hemelse schuren. "De laatste wasdom is nabij de verdwijning", zo drukte de leraar uit Dingwalt het uit, "en haar geestelijk vooruitzicht is droevig. Treurig zal haar toekomst zijn, indien de "Men" geheel van het noorden zullen worden weggenomen. Voorwaar het is de hoogste tijd om uit te roepen: "Door wie zal Jacob verrijzen? Want hij is dun geworden."

Jaren na het sterven van Kennedy verliet een gezelschap op een zondag per boot het eiland Skye om naar Loch Eriboll aan de oostkust van Sutherland te varen. Zij hoopten een preek te horen, maar tot hun teleurstelling was er geen dienst. Een oude vrouw, die zij riepen, sprak: "Wij hebben nu eens in de vier of zes weken kerk. Velen van de getuigen zijn heengegaan. Dit is de plaats waar John Kennedy werkte. Dit was eens een begunstigde plaats, maar de Heere heeft in Zijn oordeel Zijn getuigen en Zijn zegen weggenomen, omdat wij gefaald hebben deze te waarderen." "Hij stelt de rivieren tot een woestijn en watertochten tot een dorstig land; het vruchtbaar land tot zoute grond om de boosheid dergenen die daarin wonen." Het oordeel van onvruchtbaarheid had de Hooglanden getroffen. Het volk had de zegen weggezondigd. Het had zich geneigd tot de afgoden van de wereld en van de valse godsdienst en nu werd het overgegeven aan het goeddunken van het hart. De Hooglanders hadden zich niet lot de bestraffing van de getrouwe getuigen gekeerd, maar hun oor te luisteren gelegd bij de leraars die naar hun hart spraken van zachte dingen en bedriegden.

Een jaar na het heengaan van John Kennedy nam de Heere een van zijn beste vrienden weg. Het was Donald Duff, die hem twaalf jaar als catechiseermeester had bijgestaan. Een preek van John MacDonald, die hij op 18-jarige leeftijd hoorde, bracht hem tot kennis van zijn verloren staat. Een uitwendige reformatie volgde, waarop hij het Woord met blijdschap ontving. Maar hij bedroog zichzelf en anderen, want zijn bekering was niet oprecht. Gedurende de oogsttijd kwam de ware vrucht openbaar. Hij deed mee met het feest van doedelzak en dans. Toen hij zich de volgende zondag bij het volk wilde voegen, werd hij buiten hun gemeenschap gesloten. Zijn natuurlijke hoogmoed wilde niet buigen. Zes jaren lang leefde hij in openlijke verachting van Gods instellingen. Door het lezen van de "Viervoudige Staat" van Thomas Boston trof een pijl zijn hart. Wekenlang riep hij niets anders uit dan: "Heere, geef mij een nieuw

hart!" "Op een avond in een bos boog ik mijn knieën om mijn gebruikelijke gebed te doen. Toen voelde ik in de dadelijkheid dat God tegenwoordig was en Hij sprak tot mij in deze woorden: "Ofschoon ge een nieuw hart wilt ontvangen, kan Ik u niet ontvangen vanwege uw nieuwe hart." Ik was overstelpt en in mijzelf veroordeeld, toen even later deze woorden volgden: "Gij moet in een Ander worden aangenomen" en toen werd voor mijn ogen de heerlijke Persoon van de Zoon van God geopend, in kracht en heerlijkheid aan des Vaders rechterhand! Mijn ziel sprong op van verbazing en vreugde en zo ontving ik Christus als mijn Heiland en Heere."

Donald Duff was een toonbeeld van Gods genade en spoedig behoorde hij tot de meest bekende "Men" van Rossshire. Het was in de nadagen van de oogsttijd in de Hooglanden, de tijd van de weinige nalezingen. Ondanks het grote verval vergat de Heere de hoop van Zijn ellendigen niet, vanwege Zijn vastgestaafd Verbond. Donald Duff kende zijn Bethels, vooral wanneer hij aan des Konings tafel zijn medepelgrims ontmoette. Zo was hij ook bij de Avondmaalsviering in Creich, een plaatsje in Sutherland. Gods kinderen gevoelden bij die gelegenheid zo duidelijk de aanwezigheid van de Geest, dat een oude man op de laatste dag de Heere om genade smeekte om de pijn van het scheiden te kunnen verduren. Na de diensten bleef het volk nog bij elkaar en tot middernacht werden het psalmgezing en de gebeden gehoord. De Hooglanden hadden sedert de hoogtepunten van weleer niet meer zo'n Communion meegemaakt. Met recht kon gezegd worden: "De Heere was aldaar."

Tot de vriendenkring van Donald Duff behoorden de predikant van Creich, Gustaphus Aird en Alexander Auld uit Olig. Auld overleefde zijn vriend John Kennedy, evenals zijn ambtsbroeder in het nabijgelegen Thurso: W. Ross Taylor, die in 1896 op 91jarige leeftijd overleed. De laatste behoorde tot de mannen van de Disruption, die zich achter de banier van de Vrije kerk schaarden. Hij kwam uit Rossshire waar in zijn jeugd mannen als Angus Mackintosh, William Forbes en Macadam veel zegenrijk werk verrichtten. Zijn ouders waren met deze begenadigde leraars bevriend, zodat de jonge Walter al vroeg met het volk dat de Heere vreesde in aanraking kwam.

Hij was getuige van het zalig afsterven van zijn zuster Willina en het werd zijn begeerte om zijn lot ook onder dat volk te werpen. Op de zondag na de begrafenis zat zijn moeder eenzaam en bedroefd in de kamer. Walter kwam binnen en zei: "Moeder, gaat u vandaag niet naar de kerk?" "Nee, lieve jongen, ik ben niet in staat om te gaan." "O moeder, probeer het toch en kom", drong hij aan, "waarom zouden de heidenen zeggen: Waar is nu uw God?" Dit woord van de jonge knaap trof de moeder zo, dat zij dadelijk opstond en met hem meeging. Het behaagde de Heere al vroeg het zaad van de nieuwe schepping in zijn ziel te planten. Meermalen sprak Hij tot zijn ziel, toen hij nog een schooljongen was. Een keer kwam met kracht in zijn ziel: "Ik heb u liefgehad met een eeuwige liefde." Zijn dagboek dat hij bijhield, getuigt van het prille leven dat zijn ziel vervulde. Steeds onderwierp hij zijn voornemens aan een ernstig zelfonderzoek: "O Heere, ik smeed u, laat mij niet beïnvloed worden door enige zelfzuchtige beweegredenen . . ."

Op een andere plaats lezen wij over zijn werkzaamheden met betrekking tot het leraarschap: "Hier ben ik, zend mij", waren de woorden van Jesaja, toen de Heere Zichzelf aan hem als een verzoend God openbaarde. Heere, hier ben ik, waarmee ik wil zeggen: ziel, lichaam en alles wat in mij is, staat geheel tot Uw dienst. Wilt U, Heere, mij, arm, ellendig, verdorven en afkerig schepsel verwaardigen om als een gezant van U heen te zenden en mij als een instrument tot bevordering en voortgang van Uw Koninkrijk gebruiken."

De weg tot het predikantschap werd voor hem gebaad. Na een kort verblijf in Londen ontving hij in 1831 een beroep van de gemeente van Thurso, hetwelk hij aannam. Omstreeks de tijd van de Afscheiding was Caithness begunstigd met Godvrezende leraars, zoals Cook van Reay en Munro van Halkirk. De Heere vergezelde ook de prediking van Taylor met Zijn zegen en de vruchten waren in het begin zo overvloedig dat dagelijks werden toegedaan tot de gemeente die zalig worden. Spoedig verrees een nieuw kerkgebouw van de Vrije kerk. Op Avondmaalsdagen was het gebouw stampvol met vele bezoekers. Tijdens de diensten waren de winkels gesloten en het werk werd gestaakt. Thurso had veel weg van Jeruzalem bij het jaarlijkse Paasfeest. Godvrezende mannen en vrouwen uit de omtrek, tot aan de verre uithoeken van de Hooglanden, waren te gast in vele huizen. Geestelijke gesprekken waren overal te horen. Mannen van naam als Kennedy, Aird en Cook spraken bij deze gelegenheden voor duizenden hoorders. Ook John MacDonald was nogal eens de gast. Zijn preek over de vallei van de dorre beenderen maakte een onuitwisbare indruk op de vele luisteraars. Natuurlijk spraken David Steven en andere geoefende vromen op de "Men's day."

Dr. Ross Taylor behoorde tot de bekwaamste godgeleerden uit zijn tijd. Hoewel hij kwaliteiten van geleerdheid bezat, was zijn prediking steeds eenvoudig, maar wel diepgaand. De ondoorzoekelijke rijkdom van Christus stond steeds in het middelpunt. Christus was de gave van Gods liefde, welke vrij in het evangelie wordt aangeboden. Alleen door de hand des geloofs kan deze gave worden ontvangen. Het Oude Testament met de ceremoniedienst, de typen en het Hooglied bracht hij steeds in verband met de vervulling van de belofte onder de nieuwe bedeling. Zo stalde hij de rijkdommen van het evangelie uit voor verloren zondaren.

De jaren gingen voorbij. Een nieuwe, nog grotere kerk, verrees in Thurso. In 1879 was Taylor 50 jaar aan zijn gemeente verbonden. In een gedachtenisrede gaf hij een terugblik op de jaren die waren voorbijgegaan. Zijn tekst was: "En gij zult gedenken aan al de weg, dien u de Heere deze veertig jaar in de woestijn geleid heeft" Hij zag terug op een rijke oogst en gewaagde met blijdschap van de goedertierenheden des Heeren. Maar, zo vroeg hij zijn gemeente: "Zijt ge voortgeleid op de rechte weg om te gaan tot een stad ter woning? Hebt ge uw lot onder het Israël Gods geworpen, het volk dat door haar Goddelijke Verlosser door de wildernis naar het hemelse Kanaan en naar de stad des levende Gods, het hemelse Jeruzalem, geleid wordt?" "Zijt ge op reis? Zijt ge in de wildernis? Het heeft zijn Elims en Mara's. Het heeft zijn wolk en vuurkolom. Het heeft haar manna uit de hemel" "Niet allen zijn ingegaan", zo benadrukte Taylor, want het ongeloof sloot velen buiten het land der belofte. Het ongeloof werkte ook in Thurso. De vruchten op zijn arbeid werden steeds schaarser. Bij het klimmen der jaren was Taylor getuige dat de schoven steeds meer in de hemelse schuur werden ingezameld en dat een nieuwe oogst uitbleef. Zijn vrienden ontvielen hem en de prediker uit het hoge noorden ging tot de eenzamen behoren.

Op 5 oktober 1896 kwam zijn einde. De laatste predicatie die de 91-jarige grijsaard in zijn gemeente hield was over Jes. 53: "Wie heeft onze prediking geloofd en aan wien is de arm des Heeren geopenbaard?" "Wie in Thurso, wie in deze gemeente gelooft nu dat Christus Jezus, Gods eigen Zoon, in deze wereld kwam, stierf en opstond en naar de hemel weerkeerde, dat Hij de Zaligmaker van zondaren is? Wie onder ons gelooft dat? En toch moet ik een ieder van u vandaag vragen: Wie heeft onze prediking geloofd? Wie gelooft onze prediking?" Meer dan 50 jaar was hij onder zijn schapen en ten laatste restte hem nog een vraag: "Wie heeft onze prediking geloofd?" "Maar

helaas zijn er velen onder de hoorders die oorzaak geven om ons af te vragen of hun geloof in het evangelie wel een waar geloof is. Is dat geloof werkelijk in hen gewrocht, is een dergelijk geloof in hen een kracht Gods tot zaligheid?" " ... Is het tot ons gekomen in kracht en is het een kracht in ons geworden?" "Het evangelie komt tot de zondaar, die het waarlijk ontvangt, niet alleen in woorden, maar in de betoning des Geestes en der kracht. Het komt tot hem als een woord van kracht, omdat het Gods Woord is en als het Woord van God breekt het krachtig de natuurlijke opstand en vijandschap van de zondaar en brengt in hem voort hetgeen God bepaald heeft hem te willen geven." " ... Ongeloof maakt God tot een leugenaar. Het werpt verachting op Zijn genade. Het verwerpt Zijn onuitsprekelijke gave. Het sluit alle goed uit en brengt een onuitsprekelijke ellende voort." "Er is meer ongeloof dan behoefte aan geloof ..."

"Ongeloof is die zonde, waarvan de Geest in het bijzonder overtuigt en Christus zegt dan ook: "Hij zal van zonde overtuigen, omdat zij in Mij niet geloven." Zonder twijfel is er een kennis van zonde door de wet. De wet toont ons dat wij zondaren zijn, dat wij als schepselen de wet van God onze Maker hebben overtreden." Taylor wees er zijn gehoor op dat de zonde van het ongeloof groter is dan alle andere zonden, omdat Christus hierdoor wordt verworpen, zoals Hij in het evangelie wordt aangeboden. Wanneer de arm des Heeren wordt geopenbaard, moet het ongeloof wijken. "Dit gebed: "Ontwaak, ontwaak, trek sterkte aan, gij arm des Heeren; ontwaak als in de verleden dagen ..." (Jes. 51) houdt in, dat wij behoren te bekennen wat de Heere voor ons wilde doen, wat wij zelf niet kunnen, maar wat wij geloven dat hij voor ons doen kan. Zijt gij het niet o Heere, Die in de dagen vanouds menigten van mensen, zoals wij, hebt verlost? Zijt Gij het niet Die in Uw Woord gezegd hebt: "Die tot Mij komt, zal Ik geenszins uitwerpen?" Gods almacht was Taylor tot grote troost, want hij wist dat Gods almogendheid groter is dan het hardnekkigste ongeloof, ja sterker dan de duisternis van zijn dagen. Ofschoon de Hooglanden God verlaten hadden, kon het Hem behagen om weder te keren en Zijn krachtige arm te openbaren. In dat geloof legde Taylor zijn herdersstaf neer.

Alexander Auld, de predikant van Orlig, niet ver van Thurso, was al een bejaard man, toen zijn vriend Walter Taylor in zijn Heere ontsliep. Ook hij had de dagen van de rijke oogst gezien, maar moest aan het einde van zijn leven met droefheid waarnemen dat het licht van de oude dagen bijna geheel in duisternis was veranderd. Hij was een zoon van Caithness. In 1821 werd hij in Wiek geboren. Op 16jarige leeftijd vertrok hij naar Edinburgh om bij een neef van zijn moeder, een advocaat, te werken. Vier jaar later ging hij op uitnodiging van zijn zuster naar Jamaica. Het was hem meer om het avontuur te doen dan om zijn zuster te helpen. Tijdens zijn verblijf in de tropen onderging hij een geestelijke verandering, welke een keerpunt in zijn levensgang betekende. Overtuigingen van het bestaan van God en van zijn verantwoordelijkheid ten opzichte van zijn Maker namen zijn ziel in beslag. Alexander ging bedrukt over de aarde en zijn avontuursgeest en zucht naar romantiek hielden op. Een boekje met preken van Boston, dat zijn moeder hem had meegegeven, gaf hem enige verlichting in deze geestelijke crisis. En de prediking van een zendeling was het middel om hem tot de kennis van de waarheid in Jezus te leiden.

Na zijn bekering keerde hij naar zijn geboorteland terug. Het was in de tijd van de Disruption dat hij zijn geboortestreek weer zag. Toen vervulde een geestelijk ontwaken dit gebied. Auld trad de poorten van de universiteit van de Vrije kerk binnen, om theologie te studeren. Hij maakte kennis met de grote Thomas Chalmers, de wijze Cunningham en de beroemde "Rabbi" Duncan. Vooral de laatste maakte een diepe indruk op hem. Zijn kinderlijke ootmoed en oprechte Godsvreze, gepaard met

een groot intellect, waren opvallende kenmerken van deze professor in de Oosterse talen. Op een morgen kwam Duncan naar de jonge student toe en vroeg hij hem: "Kun je een woord van troost voor mijn ziel spreken?" Alexander gaf te kennen dat hij zich onbekwaam voelde om iemand, die zoveel meer was dan hij, te troosten, waarop de professor antwoordde: "De grote Bengel kreeg eens troost door een student, doordat hij hem hoorde zeggen: "Het bloed van Jezus Christus Gods Zoon reinigt ons van alle zonden." "En zal dit u ook niet tot troost zijn?", vroeg Auld, "Dat mag, dat behoort, dat zal!", antwoordde Duncan.

Na zijn studie ontving Auld preekbevoegdheid van de classis van Caithness, waarop hij de assistent en later de opvolger werd van Mackenzie van Olig. De godsdienstige toestand van Caithness was hoopvol. De Haldanes en Alexander Gunn hadden de weg gebaad voor een ruime ingang van het evangeliewoord onder het volk in het hoge noorden. Met ijver arbeidde hij onder de talrijke kudde van Olig. In zijn prediking legde hij de nadruk op de schuld en zonde van de mens en zijn verantwoordelijkheid, met het oogmerk om de gewetens wakker te schudden. Maar ook aan het evangelie uit genade besteedde hij ruime aandacht. Voor de grootste der zondaren was er hoop en niemand, die met de prediking in aanraking kwam, was te verontschuldigen.

Twee jaar na zijn bevestiging trouwde hij met de oudste dochter van Walter Ross Taylor. Zijn vrouw bereikte de leeftijd van 93 jaar en was een moeder Israëls in Caithness. Spoedig maakte hij vele vrienden in hetzelfde geloof, zoals David Steven en David Budge. Hij was voor velen een geestelijke vader in Christus. Zijn arbeid bleef niet zonder vrucht, want de Heere bevestigde zijn werk in een rijke mate. Hij was goed bekend met de levens van de heiligen in het land van Caithness, waarvan hij enkele beschrijvingen in zijn boek "Predikanten en "Men" in het verre noorden" neerlegde. Spurgeon schreef met instemming een artikel over dit boekje in zijn lijfblad "*Sword en trowel.*"

Het neergaande tij, dat in het noorden zichtbaar was, veroorzaakte ook bij Auld smart en droefheid. De fundamente van de leer der Schriften werden steeds meer ondergraven en het kerkelijk gebouw scheurde aan alle kanten. Auld protesteerde krachtig tegen het verzetten van de bakens. Hij handhaafde de beginselen van de grote Afscheiding. Met Kennedy, Hugh Martin en anderen stond hij pal voor de waarheid en verdedigde zijn mening op de kerkelijke vergaderingen.

Het jaar 1892 was een rampjaar in de geschiedenis van de Vrije kerk. Toen nam de Algemene synode met een grote meerderheid de zogenaamde "*Declaratory Act*" aan. Het was een verklarende aanvulling op enkele punten van de *Belijdenis van Westminster*. In feite betekende deze nadere uitleg een afzwakking en afwijking van de aloude belijdenis. Men vond haar uitlegging van de leer van de verkiezing en verwerping te scherp en te eenzijdig. "De liefde van God, Vader, Zoon en Heilige Geest tot zondaren van het menselijk geslacht, in het bijzonder in de gave des Vaders van de Zoon om een Zaligmaker van de wereld te zijn ..." moest de kerk met ernst proclameren. De voorverordining diende dan aan de schuld van de mens te worden gekoppeld, die deze gave van Christus verwerpt. Dat Gods verkiezing alleen voortkomt uit Gods welbehagen, zonder inachtneming van de ongelovige verwerping van degenen die uitwendig geroepen worden, werd steeds meer terzijde gesteld. Ook was het de nieuwlichters een doorn in het oog dat de belijdenis de algehele verdorvenheid van het menselijk geslacht leerde. De mens beschikte toch over prijzenswaardige deugden en bezat "een kennis van Goden van zijn plicht." Dit betekende een subtiele verloochening van de totale val en onvermogen van de mens,

welke niet wordt verzwakt door de natuurlijke gaven die hem, hoewel onder de zonde, uit Gods goedertierenheid zijn overgelaten. De "Declaratory act" betekende niets anders dan een subtiële aanranding van de leer van vrije genade en van de onbekwaamheid van de mens tot enig geestelijk goed.

Dr. Kennedy had deze rampzalige beslissing van de Vrije kerk niet meer mogen beleven. Zijn krachtige waarschuwingen werden niet meer gehoord. Alexander Auld bracht zijn bezwaren in de classis naar voren, maar, omdat hij niet werd afgevaardigd, kreeg hij geen gelegenheid om ook op de synode te protesteren. Ondanks dat de "Declaratory act" werd aangenomen, verliet Auld de Vrije kerk niet.

Donald Macfarlane en Donald MacDonald voelden zich echter geroepen om de gemeenschap met de kerk te verbreken. Zij waren van oordeel dat de Vrije kerk haar beginselen had prijsgegeven door van de aloude belijdenis af te wijken. Deze Godzalige predikanten scheidde zich in 1893 af en stichtten de Vrije Presbyteriaanse kerk. Het waren voornamelijk Hooglanders, die hun voorbeeld volgden. Met droefheid zagen zij in dat alle protesten niet baatten, want de leiders van de Vrije kerk gingen op hun heilloze weg voort. In het overblijfsel, dat als Vrije Presbyteriaanse kerk pal stond voor de leer naar Schrift en belijdenis, bleef iets bewaard van de geestelijke rijkdom die eenmaal de Hooglanden vervulde. Het getuigenis van deze kleine kerk was van grote kracht. Vijandschap en haat kwamen wel op haar af, maar de Heere versterkte hen des te meer in de strijd tegen de machten van de eeuw. Alexander Auld had geen vrijmoedigheid om zich van de Vrije kerk af te scheiden en zich bij Donald Macfarlane en de zijnen te voegen. Wat zou John Kennedy hebben gedaan? Had hij in de zomer van 1882 niet aan een vriend geschreven dat een afscheiding onvermijdelijk was? Hij verwachtte toen al dat de Vrije kerk een wet zou aannemen om de leer van de belijdenis af te zwakken, omdat een soortgelijk besluit al door de Verenigde Presbyteriaanse kerk genomen was. "Maar" zo vroeg hij zich af, "zal de constitutionele partij zich hieraan onderwerpen? Ik hoop van niet en toch is de andere partij bezig om de kerk stukje voor stukje te doen omwentelen. Weet u dat ik een Caledonische kerk (van boven het Caledonisch kanaal) in overweging neem?" "Een Caledonische kerk?", vroeg de vriend verwonderd. "Ik bedoel dat ik geloof dat de Heere een overblijfsel in ons land heeft, dat niet kan dulden dat de belijdenis verworden wordt door arminiaanse en rationalistische gevoelens toe te laten, een overblijfsel dat zich zal afscheiden en ik denk dat de afgescheiden partij voornamelijk in de gebieden ten noorden en ten oosten van het Caledonisch kanaal zal gevonden worden, vandaar de naam Caledonische kerk." De Vrije Presbyteriaanse kerk was kennelijk het overblijfsel waarop Dr. Kennedy doelde en hij wist dat hij deze crisis niet meer mee zou maken.

Na de afscheiding van 1893 ging de Vrije kerk met rasse schreden achteruit. Spoedig werd de omstrede vereniging met de Verenigde Presbyteriaanse kerk werkelijkheid. Reeds jarenlang was deze vereniging een twistpunt geweest en vooral Kennedy verzette zich steeds tegen iedere vorm van samengaan. De reden was dat de Vrije Presbyteriaanse kerk, die oorspronkelijk door de Erskines was gesticht, de belijdenis van de Schotse reformatie openlijk had verlaten. Geen wonder dat de "Declaratory act" alle beletselen tot deze vereniging wegnam, want nu had ook de Vrije kerk openlijk het pad van de confessie verlaten. Op de grens van twee eeuwen, in het jaar 1900, vond de vereniging van deze twee grote kerkgenootschappen plaats. Een klein aantal predikanten ging niet met de nieuwe Verenigde Vrije kerk mee, maar zette de Vrije kerk voort. Tot deze groep behoorde ook Alexander Auld. Enkele jaren later

stierf hij. Zijn begrafenis had veel weg van die van de oude Keltische stamhoofden. Vele duizenden uit alle delen van het land waren naar Thurso gekomen om deze plechtigheid bij te wonen. Hij was een vriend van de "Men" en van mannen als Kennedy, MacDonald en de gebroeders Cook en één van de laatsten van de leraars in de Hooglanden, die in de voetstappen van de vaders ging. Na zijn dood was de nabloei in Caithness praktisch ten einde. De bediening was weliswaar niet helemaal weggenomen, maar lang niet meer zo krachtig als in de verleden dagen. Gelukkig was een overblijfsel in de Hooglanden overgebleven, dat nog op de Naam des Heeren vertrouwde. Het was een ellendig en arm volk dat door de moderne godsdienst veracht werd. De algemeenheid van het werk van Gods Geest was ten einde. Sion was dun geworden en de meeste van Gods vergaderplaatsen waren met vuur verbrand. Het was een vreemd vuur van eigengemaakte godsdienst van de leraren die God niet gezonden had.

Het zedelijk beeld in het noorden was ook veranderd. De zondag, die gedurende jaren op veel plaatsen in ere werd gehouden, was nu een zondedag geworden. Een gunstige uitzondering vormde Lewis, waar de voortgezette Vrije kerk een krachtige aanhang had en nog heeft. De Heere bedeede dit eiland met Zijn gunst en zegen. Jarenlang was de nabloei van de vele opwekkingen, die Lewis had meegemaakt, zichtbaar. Een man als Kenneth MacRae, voorganger van de Vrije kerk van Stornoway, die in 1964 op hoge leeftijd overleed, was een man van gezag en aanzien naar wiens woorden werd geluisterd.

Gods volk was bij de meesten in achting en ook in deze eeuw gaf de Heere begenadigde mannen en vrouwen die een lichtend licht en een zoutend zout waren. Een van deze begenadigden was Norman MacDonald, die in het jaar 1945 is overleden. "Toen Norman MacDonald stierf, werd een schijnend licht van de aarde weggenomen. Er zijn velen die gevoelen dat de mate van geestelijk licht in de kerk hier beneden minder is geworden sedert de dag waarop God hem tot Zich nam", zo schreef Murdoch Campbell over hem. Hij bereikte de leeftijd van 93 jaar en kon vertellen over de "dagen van de oogst" die volgden op de opwekkingen na 1824 toen Alexander MacLeod predikant van Uig was.

Norman werd in 1852 geboren. Toen hij ongeveer 20 jaar oud was "kwam hij tot geestelijke ontwaking en werd hij gebracht onder de levendmakende kracht van Gods Woord." In 1902 werd hij ouderling van de voortgezette Vrije kerk van Barvas. Enkele jaren na zijn bekering week de eerste liefde van hem en toen werd hij bevreesd dat hij een vreemdeling van het ware werk van God was. In die tijd zag hij de ijdelheid en ledigheid van de wereldse genoegens van nabij. Ondanks zijn vrees bleef hij Gods volk liefhebben en was het zijn leven om als vreemdeling in de wereld te mogen verkeren, zoekende het betere vaderland dat Boven is. Kort hierop werd hij ingeleid in een diepere bevinding van de liefde Gods. Er was een eenzame plek op de heide, waar hij een gedenksteen had mogen oprichten als herinnering aan een Bethel-zegen. Op een dag liep hij met een vriend bij deze plaats en toen zei hij: "Ziet gij die hoek daar? Dat is de plaats waar ik voor het eerst tot God zeide: Het is genoeg; mijn beker is vol en hij kan niet meer inhouden." Hier werd zijn ziel vervuld met Gods goedertierenheid en mocht hij de liefde Gods in Christus smaken.

Norman was een man van de binnenkamer. Niet alleen om de eigen noden op te dragen, maar ook die van Gods volk werden hem vaak opgebonden. Een vrouw die de Heere vreesde was eens aanwezig op een Avondmaalstijd in Shawbost. Haar ziel ging gebukt onder benauwdheid, toen zij daar Norman ontmoette. Zij gaf hem wel een hand, maar vertelde niets over haar moeiten. Die avond zag Norman haar op een ge-

zelschap. Hij sprak: "Er is iemand in het gezelschap die in grote beproeving is, doch laat mij dit Woord des Heeren geven: "De Heere ondersteunt allen die vallen en Hij richt op alle gebogenen." De volgende dag vertelde hij haar dat deze woorden hem met kracht waren voorgekomen, toen hij haar ontmoette en dat de toestand van haar ziel hem in het gebed zo werd opgebonden dat hij de Heere bad om uitkomst. Zo werd hij soms gezonden om een boodschapper van vertroosting te zijn voor een terneergeslagen ziel. Hij had gemeenschap met Gods volk, zowel in hun blijdschap als in hun droefheid. "Vaak vond hij een geopende deur naar Boven, een deur die niemand kon sluiten. Een toegang tot de Troon der genade om barmhartigheid te vinden"

De woorden van Norman waren gelijk prikkelen en nagelen. Hij was geen naprater en zijn wijsheid was niet gestolen uit boeken. Het Woord van God kende hij als geen ander. In het openbaar sprak hij vaak een stichtelijk woord. Vooral handelde hij dan over het 15de hoofdstuk van het Johannes-evangelie. Dan begon hij met het eerste vers, maar hij kwam nooit aan het einde van dat hoofdstuk. Met grote ernst kon hij zijn onbekeerde medereizigers aanspreken en er bleven maar weinig hoofden rechtop als hij zich tot de gewetens richtte. Zijn gemoed was vervuld met medelijden over degenen die buiten Christus leefden.

Tegen het einde van zijn leven werd hij zeer gevoelig over het toenemende verval. Hij nam belijdenis en kennis zonder ware Godzaligheid waar. Eens zei hij tegen een vriend: "Ik ken de meesten van de kerkgangers in deze streken, maar ik ken er slechts één die met mij overeenstemt in mijn eigen ervaring en vooruitzicht!" Een godsdienst zonder de ware Godsvreze vond hij een klinkend metaal van oppervlakkigheid.

Eens sprak hij op een gezelschap over de naderende eeuwigheid: "Wat is Sion? Onder Sion verstaan wij Gods volk, of de kerk van Christus. In deze wereld zijn zij arm en zij hebben vele gebreken. Maar wacht u om Gods volk te vervolgen of hun fouten uit te bazuinen. Bedenkt dat zij dierbaar zijn bij hun Schepper. Hij zendt Zijn engelen van de hemel om hier beneden voor hen te zorgen. Gij die hen aanraakt en er genoeg in hebt hen te vervolgen, gij zult vergelding ontvangen naar uw werken. Wacht u, dat gij niet vertrouwt op uw belijdenis, want velen die de Heere nooit in het openbaar beleden, zullen in de hemel zijn, terwijl vele belijders zullen buiten geworpen worden" Hij spaarde niemand in zijn vermaningen. Gods Woord was zijn enige richtsnoer en hij liet zich niet leiden door menselijke berekening of vleeselijk overleg.

Norman beschikte over een ruime mate van onderscheidende kennis. Hij voelde onwillekeurig aan wat voor geest in andere mensen was. In gezelschappen ontving hij meestal een ereplaats. Een zekere man was hierover afgunstig, maar gelukkig verloor de Heere hem van die zonde. Wat gebeurde er namelijk? Hij bezocht met Norman een gezelschap, waar Norman gevraagd werd voor te gaan. Hij kon echter niet beginnen en zat met de Bijbel in de handen naast een vriend, die met afgunst vervuld was. Onzichtbaar voor de andere aanwezigen kwam de afgunstige man dit Schriftwoord voor: "Na mij komt een Man die voor mij is geworden, want Hij was eer dan ik." Nu mocht hij zichzelf verfoeien in stof en as vanwege zijn hoogmoedige natuur. Toen opende Norman de Bijbel en hij zei tot een verbaasd gezelschap: "Nu kunnen wij beginnen, want de dooi is ingevallen."

Niet alleen beproefde MacDonald de geesten, maar ook de tekenen der tijden wist hij te onderscheiden. Hij zag, vooral toen hij aan het einde van zijn aardse loopbaan was gekomen, de tekenen van de dreigende oordelen. Niet alleen over de ijdele wereld, maar ook boven de Kerk, "want het oordeel begint bij het huis Gods." De Kerk was ontrouw en slapende in een tijd dat zij des te meer van zich moest laten horen en te

getuigen tegen de zonden van een boos en overspelig geslacht. Toen de voortekenen van de Tweede Wereldoorlog zich begonnen te vertonen, was zijn eerste woord: "Dit vrienden, is een dag van oordeel." Zo zwaar lag de last op zijn ziel dat hij eerst na twee minuten de volgende zin kon uitspreken. Toen de oorlog in september 1939 uitbrak, was hij in Shawbost tijdens een Avondmaalsviering. Sommigen waren van mening dat er geen oorlog zou komen.

Maar Norman voorspelde niet alleen dat er oorlog zou komen, maar dat de Duitse leider, Adolf Hitler, het zou verliezen en tenslotte door zijn eigen hand zou omkomen. Enkele maanden voordat hij in de eeuwige rust inging, zei hij tot zijn zoon dat de oorlog ten einde was en dat Hitler ter verantwoording was geroepen om geoordeeld te worden.

De tijden waren donker en de vooruitzichten somber, maar toch was het zijn vermaak om te hopen op de vervulling van de belofte des Heeren. Norman verwachtte betere tijden voor de gemeente Gods op aarde. Het juk van de antichrist, de roomse paus, zou worden teniet gedaan en "de aarde zou vol zijn van kennis des Heeren." *De heerlijkheid van Sion zou weer zichtbaar zijn, wanneer de wereldsabbat aanbreekt en de heiligen der hoge plaatsen het koninkrijk van Christus weer zouden oprichten.*"

De verwachting van een betere toekomst voor de Kerk was destijds bij velen in de Hooglanden levendig.

In Sutherland woonde een man die vaak bad voor de opbloei van Sion. In 1926 droomde hij van een boom, waarin met gouden letters zeven historische en profetische jaren waren gekerfd.

Het eerste jaar was 1560, toen de boom bloeide.

In 1660 begon het verval tot 1940, toen hij bijna verdord was.

Maar vanaf 1960 begon de boom weer te herleven tot aan het jaar 2016. Toen was het weer een sterke en frisse boom, schoner dan de andere bomen.

Hij geloofde dat de Heere door dit symbolische visioen een gezicht had gegeven op de Kerk van God, sinds de dagen van de hervorming, tot aan de vervulling van de belofte, dat Sion weer zou herrijzen uit het stof door de uitstorting van de Geest der genade en der gebeden. Dan zouden de takken van deze boom de gehele wereld overschaduwden.

Voor MacDonald brak een andere tijd aan, of liever gezegd de tijd hield voor hem op. Zijn laatste gebed was slechts een woord. Het was zijn laatste verzoek, het kortste gebed dat hij ooit had uitgesproken: "Open." De tijd des oogstes was voor Norman aangebroken en hij werd ingezameld om zich te verlustigen tussen de volle rijpe schoven in de hemelse Schuur. Hij wenste ontbonden te worden om met Christus te wezen. Tot aan zijn einde had hij een steeds dieper besef van zijn onwaardigheid en zondig bestaan. Hoe meer hij toenam in de genade, hoe groter zondaar hij in eigen waarneming werd. Met Paulus moest hij zeggen: "Dit is een getrouw woord en aller aanneming waardig dat Jezus Christus in de wereld gekomen is om zondaren zalig te maken waarvan ik de voornaamste ben." Hij mocht terugzien op een leven dat hij rijkelijk in Gods gunst en goedheid deelde. Zijn hoop was echter niet gebouwd op verleden ervaringen en bevindingen, hoe rijk deze ook waren, maar alleen op de aangebrachte gerechtigheid en verdiensten van de Middelaar. Voordat hij door de doodsjordaan doorging en de laatste vijand moest worden tenietgedaan, haalde hij een vers aan uit het lied van John MacDonald, de Apostel van het noorden. Dit lied handelt over de "Christen op zijn weg naar de Jordaan", op de oevers van de Jordaan en aan de andere kant van de Jordaan. In het gezicht van het hemelse Kanaän, het

erfdeel dat voor de ware kinderen Israëls is weggelegd, zong de vermoeide pelgrim uit Galson:

*De grondslag, waar mijn ziel op rust,
is 't werk, dat Christus eenmaal deed;
want hiervan ben ik mij bewust,
dat Hij dat voor Zijn volk eens deed
't Is niet het werk in mijne ziel
waarop ik reis naar dood en graf,
maar 't is de arbeid Zijner ziel,
die mij de blijde hope gaf,
dat ik verlost uit Mesechs dal,
Hem eeuwiglijk aanschouwen zal.*

Ziende op het Lam Gods, dat de zonden der wereld wegneemt, werd hij tot zijn volken ingezameld. In het hemelse Jeruzalem mag hij de vruchten van de oogst van de Hooglanden aanschouwen. En de achtergebleven broeders, het "nachthutje in de komkommerhof", treurden vanwege het verlies van een hunner, die met hen had meegeleden en gestreden. Steeds meer geoefende kinderen des Heeren werden weggenomen. De zomervruchten zijn ingezameld, de nalezingen in de wijnoogst zijn geschied. De goedertierene is vergaan uit het land en de eer is weggevoerd uit Israël. De ark van Gods bediening dreigde uit Lewis weggevoerd te worden en Dagon kreeg steeds meer aanbidders. De heerlijkheid van Libanon was haar eens gegeven. De dauw van Hermon daalde neder op de bergen van Sion. God was in het midden van haar en de rechtvaardigen groeiden als een palmboom en wiesen op als de cederbomen op Libanon. Thomas Hogg uit Kiltarn, John Porteous uit Kilmuir Easter, James Fraser uit Alness, waar zijn zij gebleven? Lachlan Mackenzie, de profeet uit Lochcarron, Hector MacPhail uit Resolis, getuigen der waarheid, zijn niet meer. Muckle Kate en het keukenmeisje uit de Hooglanden, zij leven al lang niet meer.

Het volgende geslacht was gekomen: John MacDonald, de Mackenzies uit Tongue, de Frasers uit Kirkhill en zovele getrouwe knechten die arbeidden in dienst van de Heere des oogstes. De Heere zond arbeiders uit in Zijn wijngaard, niet alleen in Rosshire, maar ook naar de verre gelegenen aan de zee, naar Caithness en Sutherland en niet te vergeten naar de eilanden die verre zijn. Alexander Macleod blies de bazuin op Lewis, Roderick Macleod en de blinde Donald Munro waren de instrumenten om Skye te doen opleven. Maar, waar zijn zij gebleven? Gods werk is doorgegaan, ook in de dagen van de Disruption. Hij zond opnieuw arbeiders om het volk in het noorden te roepen tot bekering, verkondigende Jacob zijn overtredingen en Israël zijn zonden. Gods genademarkt werd uitgestald tussen de bergen in het noorden. De Geest der genade en der gebeden werd in vele zielen uitgestort. Maar Israël is niet staande gebleven, doch neigde zich tot de afgoden van de omringende volkeren. Het volk danste rondom het gouden kalf van de Schriftkritiek, de god van de Duitsers, en van de wereldgelijkvormigheid, de god van Londen. De Hooglanders doorstonden de beproeving niet, ondanks de waarschuwingen van de getrouwe herders, zoals John Kennedy uit Dingwall, om van de afgoden van aardsgezindheid en vleselijke godsdienst afstand te doen en de naam van Christus aan te roepen.

Het land van waterwellingen veranderde in dorheid. Het water droogde op en het onkruid nam haar plaats in tot verwoesting. Het ware Sion moest klagen: "Waarom trekt Gij Uw hand, ja Uw rechterhand af? Trek ze uit het midden van uw boezem, maak een einde." .. Gij hebt sterke rivieren uitgedroogd. De dag is Uwe, ook is de nacht Uwe, Gij hebt het licht en de zon bereid." Bereid voor een volk dat in duisternis

wandelde en een groot licht kreeg te zien. Het licht van Gods evangelie dat in alle zuiverheid en helderheid werd verkondigd. Maar nu, zo klaagde Murdoch Campbell, is "de zon van Gods tegenwoordigheid en kracht verborgen achter een dikke, zwarte wolk van oordelen over de kerk. Zelfs het zachte nagloeien van het liefelijke licht, dat eens de Schotse kerk vervulde, is niet te bespeuren. Het is nacht. De duisternis kan gevoeld worden. De heldere sterren, die eens de Kerk van God versierden en verlichtten, raken de een na de ander uit het gezicht en verlaten deze al donkerder wordende wereld. De duisternis die de aarde en de donkerheid die de volken bedekt, moet ons wel in herinnering brengen de sombere woorden van de profeet: "De rechtvaardige komt om en daar is niemand die het ter harte neemt en de weldadige lieden worden weggeraapt, zonder dat er iemand op let, dat de rechtvaardige weggeraapt wordt voor het kwaad."

Campbell vraagt zich in zijn boekje "Nalezingen van de oogst in de Hooglanden" af, waarom het geestelijk leven in het noorden in de laatste negentig jaar zo is achteruitgegaan. Sommigen wijten dat aan de "clearances", waardoor gehele gebieden ontvolkt werden, anderen denken aan de dood van de Keltische taal, weer anderen zien als oorzaak de onbekeerde leraars, waardoor het licht uitging. Campbell die voor al deze opvattingen voelt, trekt als gevolgtrekking dat "wij zelf de zegen hebben weggezondigd."

John Kennedy zocht de oorzaak in de eerste plaats ook bij zichzelf: "Wij hebben verkeerdelijk gedaan." Op de grens van Rossshire en Sutherlandshire ligt de Dornoch baai, die ophoudt bij het plaatsje Bonar Bridge. Aan de oostelijke oever van deze schone baai, met daarachter het Migdalemeer, staat een klein kerkgebouw. Het is de Vrije kerk van Creich. Hier preekte Gustaphus Aird in november 1896 na een ambtsperiode van vijftig jaar voor de laatste maal. Op de helling van een heuvel bij het kerkje kwamen jarenlang, vanaf de dagen van Porteous en Fraser, duizenden uit alle delen van de Hooglanden ieder jaar bijeen, ter gelegenheid van de viering van het Heilig Avondmaal. Jaarlijks, op de derde zondag in augustus, kon men hier de stem horen van mannen als MacDonald van Ferintosh en Kennedy van Dingwall. Creich was tot in deze eeuw een oase in de woestijn van geestelijke dorheid, waar Gods volk gevoed werd met het hemelse manna. Met weemoed zagen velen terug naar de dagen van geestelijke gemeenschap, toen de Heere Zijn overgebleven Sion rijkelijk verkwikte op hun pelgrimstocht. John Kennedy sprak tijdens een van deze Avondmaalsvieringen over de woorden: "Zover het oosten is van het westen, zo ver doet Hij onze overtredingen van ons." Hij wees op de grote afstand tussen oost en west en de grote oceaan die scheiding maakt, hij sprak van de zeeën welke de gelovigen voor eeuwig scheidden van de schuld en veroordeling van hun zonden. "Er is een oneindige zee van verkiezende en eeuwige liefde van de Vader, daar is de zee van de oneindige verdiensten van de eeuwige Zoon in Zijn verzoenende dood en daar is de zee van de liefde van God uitgestort in onze harten door de Heilige Geest Die ons is gegeven." Dezelfde psalm waar Kennedy uit sprak, vermeldt ook: "Maar de goedertierenheid des Heeren is van eeuwigheid over degenen die Hem vrezen en Zijn gerechtigheid aan kindskinderen." Geslachten komen en geslachten gaan, maar de Heere houdt Zijn Kerk in stand. Hoe donker de tijd ook moge zijn, hoe groot het verval, de Heere zorgt voor de Zijnen, zowel in tijden van bloei als in dagen van duisternis. "Zijn Naam zal zijn tot in eeuwigheid, zolang als er de zon is zal Zijn Naam van kind tot kind voortgeplant worden"

De zon ging goeddeels onder achter de bergen van de Hooglanden. Het koren van de

overvloedige oogst had de Heere reeds in Zijn eeuwige schuren ingezameld. De nalezingen worden tot op de huidige dag hier en daar nog wel gevonden. Het begin van Gods werk in het noorden was gering: "Is er een handvol koren in het land?" Het waren de eerste zaaiingen rondom de baai van Cromarty, waar Thomas Hogg arbeidde. Het was een moeizaam ploegen op de rotsen van ongelooft en bijgeloof. Hoe konden de onvruchtbare hellingen van de bergen vruchten voortbrengen? Maar het handvol van het zaad bracht een overvloedige oogst voort: "...de vrucht daarvan zal ruisen als de Libanon." Eikebomen van gerechtigheid werden in de harde bodem geplant, het waren plantingen des Heeren.

De werken van de Godzalige "Men" ruisten als de cederbomen van Libanon. "De rechtvaardige zal groeien als een palmboom, hij zal wassen als een cederboom op Libanon." Door het krachtige werk van de Heilige Geest groeide het mosterdzaadje uit tot een grote boom, waarvan de takken de Hooglanden, van oost naar west en van noord naar zuid overschaduwden. De dalen waren bedekt met koren en velen werden in Sion geboren. Wonderwerken waren eenmaal zichtbaar in het Schotse bergland, door de bediening des Geestes welke nederdaalde op "de ingezetenen van dorre plaatsen." *"Het is gelijk de dauw van Hermon, en die nederdaalt op de bergen van Sion, want de Heere gebiedt aldaar den zegen en het leven tot in der eeuwigheid."*

Aanhangsel I. **OVERZICHT VAN BEKENDE PREDIKANTEN.**

Thomas Hogg, Kiltarn (1628 - 1692)
 John Mackillican, Alness (... 1689)
 Thomas Ross, Kincardine (1614 - 1679)
 James Fraser of Brea, Culross (1639 - 1698)
 Angus Macbean, Inverness (1656 - 1688)
 James Fraser, Alness (1695 - 1769)
 Daniël Beaton of Bethune, Rosskeen (1679 - 1754)
 Alexander Pope, Reay (1706 - 1782)
 Eneas Sage, Lochcarron (1694 - 1774)
 Lachlan Mackenzie, Lochcarron (1754 - 1819)
 John Porteous, Kilmuir Easter (1704 - 1775)
 James Calder, Croy (1712 - 1775)
 Hector MacPhail, Resolis (1716 - 1774)
 Charles Calder, Ferintosh (1748 - 1812)
 John Kennedy, Killearnan (1772 - 1841)
 Alexander Gunn, Watten (1773 - 1836)
 John Munro, Halkirk (1768 - 1847)
 John MacDonald, Ferintosh (1779 - 1849)
 Alexander Stewart, Dingwall (1764 - 1821)
 Roderick Macleod, Snizort (1794 - 1868)
 Angus Mackintosh, Tain (1763 - 1831)
 Alexander Macleod, Uig (1786 - 1869)
 Robert Finlayson, Helmsdale (1793 - 1861)
 Charles Calder Mackintosh, Tain (1806 - 1868)
 Alexander Stewart, Cromarty (1794 - 1847)
 Finlay Cook, Reay (1778 - 1858)
 Archibald Cook, Daviot (1788 - 1865)
 Donald Sage, Resolis (1779 - 1869)
 John MacRae, Ness (1794 - 1876)
 John Kennedy, Dingwall (1819 - 1884)
 Gustaphus Aird, Creich (1813 - 1898)
 Alexander Auld, Orlig (1821 - 1902)
 Walter Ross Taylor, Thurso (1805 - 1896)
 Robert Findlater, Lochtayside (1785 - 1832)
 William Mackenzie, Tongue (1738 - 1834)
 John Balfour, Nigg (... 1752)
 William Forbes, Tarbat (1767 - 1838)
 John Mackay, Lairg (1680 - 1753)
 Thomas Mackay, Lairg (1717 - 1803)
 Christopher Munro, Strathy (1816 - 1885)

Aanhangsel II. GERAADPLEEGDE BOEKEN

- Rev. J. Mackenzie: "The history of Scotland."
- John Macinnes: "The evangelical movement in the Highlands."
- John Mackay: "The church in the Highlands."
- Rev. D. Beaton: "Some noted ministers of the Highlands."
- D.C. Macnicol, B.D.: "Robert Bruce."
- Robert Wodrow: "History of the sufferings of the Church of Scotland."
- Rev. Murdoch Macdonald: "The Covenanters in Moray and Ross."
"Memoirs of Veitch, Hog of Kiltarn, Henry Erskine and John Carstairs."
- Rev. John Noble: "Religious life in Ross."
- John Kennedy D.D.: "The days of the fathers in Rossshire."
- Hugh Miller: "Scenes and legends of the north of Scotland."
"De geschiedenis van Andrew Lindsay."
- Donald Sage: "Memorabiliadomestica, parish life in the north of Scotland."
- Rev. Lachlan Mackenzie: "Lectures and sermons."
"Muckle Kate, a trophy of grace."
"The Highlands kitchen maid."
"Diary of James Calder."
"Gospel gleanings for young people."
- D. Macfarlan: "The revivals of the eighteenth century, particularly at Cambuslang."
- A. Fawcett: "The Cambuslang revival."
- A. Auld: "Ministers and men in the far north."
- James Haldane: "Journal of a tour through the northern counties of Scotland and the Orkney isles."
- Alexander Haldane: "The lives of Robert Haldane of Airthrey and of his brother James Alexander Haldane."
- Rev. Angus Macgillivray: "Sketches of religion and revivals of religion in the North Highlands."
- Rev. Alexander MacRae: "Revivals in the Highlands and Islands in the 19th century."
- Rev. Alexander Stewart D.D.: "Memoir of his life."
- Rev. W. Findlater: "Meetoir of the Rev. Robert Findlater."
- Rev. John Kennedy D.D.: "The Apostle of the North, the life and labours of the Rev. John MacDonald D.D. of Ferintosh"
- John Macleod D.D.: "A Highland evangelist (Finlay Munro)."
- Thomas Brown: "Annals of the Disruption."
"Disruptions worthies of the Highlands."
- Rev. W. Taylor: "Memorials of the life and ministry of Charles Calder Mackintosh D.D.."
- Alexander Stewart: "The tree of promise."
- Roderick MacCowan: "The men of Skye."
- George MacDonald: "Sketches of some of the "Men" of Sutherland." Rev. Norman C. Macfarlane: "The "Men" of Lewis."
- Rev. Alexander Macleod: "Diary and sermons."
- Duncan: "History of revivals in the British Islands."
- G.N.M. Collins: "Big MacRae."
"Sidelights of two notable ministries, Finlay and Archibald Cook."

John Macleod D.D.: "Bypaths of Highland Church history."

Rev. A. Auld: "Life of John Kennedy D.D."

Auld "Memorials of Caithness ministers."

Ds. Murdoch Campbell: "Des Konings vriend, of het leven en sterven van Norman Macdonald."